ספרי׳ – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כראי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

ב״ה, ח״י כסלו תשל״ב
ברוקלין, נ.י.

הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳

מו״ה שלמה אליקום שי׳

שלום וברכה!

במענה למכתבו ממוצש״ק נח, כיון שאמחז״ל לעולם ילמוד אדם במקום שלבו רוצה, גם בנם שי׳ יעשה כן.

כיון שהכל בהשגחה פרטית, מהנכון לבדוק התפלין וכן המזוזות בדירתם – באם לא נבדקו בי״ב חודש האחרונים – שתהיינה כולן כשירות כדין.

בברכה,

מ. שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיד, קטו ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויקח מן הבא בידו מנחה גו׳
שבת פרשת וישלח, ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ה..... ה

ד) שיחת שבת פרשת וישלח, ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ה ..... י

ה) לקוטי שיחות – פרשת וישלח – י״ט כסלו
(בלה״ק) כרך טו ..... כד

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כט

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וישלח..... ל

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וישלח ..... לא

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישלח ..... נז

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וישלח ..... נח

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וישלח ..... ע

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... עב

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וישלח ..... עה

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וישלח ..... קכג

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת וישלח..... קמב

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק טו, משלי פרק כג ..... קנב

יז) משניות – מסכת מקוואות
ביאור קהתי..... קנד

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... קס

יט) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף כז עד דף לג..... קסב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קצא

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... קצג

כב) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... קצו

כג) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... קצח

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קצט

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ר

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... ר

כז) ספר המאמרים ה׳תש״ו
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רב

כח) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רג

כט) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רד

ל) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת וישלח ..... רה

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח ..... ריד

לב) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רטו

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ה*

וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה גו'[1], וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּאֲרוּכָה בְּמַאֲמָרֵי חֲסִידוּת הַנִּדְפָּסִים[2], וְגַם בְּאַחַד הַבִּיכְלָאךְ שֶׁיְּצָאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְגִילוּי[3] שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְהַתְּפִלּוֹת (שֶׁבִּמְקוֹם קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם[4] לאחר שחרב בית המקדש תקנו חכמים את התפילות כתחליף לקרבנות) נִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה מלשון מתנה, וכפי שיתבאר להלן הסיבה לכך על פי פנימיות הענייניים.

וְטַעַם הַדָּבָר, דְּהִנֵּה עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְכֵן עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, הִיא עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה כלומר התקרבות של האדם לאלוקות על ידי התעוררות מצד האדם הנמצא למטה ורוצה להתקרב לאלוקות, למעלה. וְכַיָּדוּעַ מַעֲלַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה (וְקָרְבָּנוֹת), היתרון שלה עַל הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁתּוֹרָה עִנְיָנָהּ הַמְשָׁכָה והתגלות של אור אלוקי מִלְּמַעְלָה מאלוקות לְמַטָּה אל האדם והעולם, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, חכמה אלוקית עליונה, וְלִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁל הָאָדָם לַאֲמִתָּתוֹ לאמיתו של דבר (אף שכלפי חוץ אין זה נראה) הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ"תַּעַן לְשׁוֹנִי של האדם אִמְרָתֶךָ"[5] של הקדוש־ברוך־הוא, שֶׁהאדם עוֹנֶה וְחוֹזֵר עַל דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה ואינו אומר דברים משלו. וַאֲפִילוּ מִצְוֹת שֶׁעִיקָּרָן שֶׁהָאָדָם יְקַיֵּם אוֹתָן, וְאם כן המצוות מביאות לידי ביטוי את חשיבות מעשיו של האדם למטה, מכל־מקום גם עניין המצוות הוא המשכה מלמעלה למטה כי הֲרֵי הָעֲבוֹדָה בָּזֶה בקיום המצוות הִיא לְקַיֵּם דָּבָר שֶׁצִּוָּה הַקָּבָּ"ה, אֲבָל אִם הָאָדָם יַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ מיוזמתו האישית דָּבָר שֶׁלֹּא צִוָּה הַקָּבָּ"ה, וְיִחְשׁוֹב לְקַיֵּם מִצְוַת ה' באמצעות מעשה זה שלא נצטווה עליו, הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל איסור התורה "בַּל תּוֹסִיף" שלא להוסיף מעצמנו על המצוות שציווה ה'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּפִלָּה (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה קָרְבָּנוֹת) עִנְיָנָהּ איננו 'מלמעלה למטה' אלא הוּא תְּפִלַּת וּבַקָּשַׁת הָאָדָם, וְהִיא תפילה ובקשה עַל הָעִנְיָנִים שֶׁחֲסֵרִים לוֹ שהקדוש־ברוך־הוא ימלא את משאלותיו, ואם כן תוכנה הוא 'מלמטה למעלה'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם תְּפִלָּה הִיא מִצְוָה, ואם כן גם בתפילה יש היבט של 'מלמעלה למטה', מכל־מקום הֲרֵי עִנְיָנָהּ שֶׁל מִצְוָה זוֹ[6] מצוות התפילה - שֶׁהָאָדָם יְבַקֵּשׁ מהקדוש־ברוך־הוא עַל הָעִנְיָנִים שֶׁלּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, יֵשׁ בָּהּ הַמַּעֲלָה דְּ"לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף"[7], הקדוש־ברוך־הוא מתאווה, כביכול, לבקשות ולפעולות של הנבראים התחתונים למרות שהם מעשה ידיו ולכאורה אין ביכולתם לתת לו מאומה, שֶׁלָּכֵן הֲרֵי הִיא התפילה מַגַּעַת לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עֲבוֹדַת הַהַמְשָׁכָה וההתגלות האלוקית שֶׁמִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה הנפעלת על ידי תורה ומצות. וְלָכֵן מאחר שעבודת התפילה היא מלמטה למעלה נִקְרָאוֹת כָּל הַתְּפִלּוֹת ולא רק תפילת מנחה בלבד בְּשֵׁם מִנְחָה, רָאשֵׁי תֵּיבוֹת מ"ן ח' ה'[8], וּפֵירוּשׁוֹ: מ"ן - הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה זכר ונקבה מסמלים את

---

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 400 ואילך. 1) פרשתנו לב, יד. 2) ד"ה זה בתו"א, תו"ח ואוה"ת. וד"ה ראה ריח בני (שם). 3) באב. מספר (31) 12 (נדפס באוה"ת בראשית (כרך ב) רלט, א ואילך). 4) ברכות כו, ב. 5) תהלים קיט, קעב. וראה ברכות כב, א, אשר, אפילו כשהאדם כבר אומר הד"ת נאמר עליהם "הלא כה דברי כאש", ועד - בנוגע להלכה בפועל. 6) תפלה רחמי היא (ברכות כ, ב). וראה רמב"ם ריש הל' תפלה: תפלה.. שיהא אדם מתחנן ומתפלל כו' (וביותר - להרמב"ן שם שמדאורייתא מצוות התפילה בעת צרה (דהאדם)). 7) איוב יד, טו. וראה של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). 8) תו"א פרשתנו כה, ד.

מ"ן - הַעֲלָאַת 'מִין נוּקְבִין' מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, ח' - שֶׁמַּגַּעַת בַּמַּדָּל הַשְּׁמִינִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ה' - וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּה' תַּתָּאָה, סְפִירַת הַמַּלְכוּת, שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּבְרָאִים, שֶׁעַל־יָדָהּ יוּמְשַׁךְ בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, עַד לַ'עֲשִׂיָּה' הַגַּשְׁמִית[9], לִהְיוֹת רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים וְכוּ'.

ב) **וְהִנֵּה** אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מִנְחָה, הֲרֵי מִזֶּה שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה בִּפְרָט נִקְרֵאת מִנְחָה[10], מוּבָן, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּמִנְחָה [הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּבְמֵילָא גַּם הַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לְמַטָּה] הוּא בִּתְפִלַּת מִנְחָה דַּוְקָא. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל[11] לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה[12]. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה תְּפִלַּת שַׁחֲרִית הִיא בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, קוֹדֶם שֶׁהָאָדָם נַעֲשֶׂה עָסוּק וְטָרוּד בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וּתְפִלַּת עַרְבִית הִיא בְּסוֹף הַיּוֹם, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יָצָא מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. אֲבָל תְּפִלַּת מִנְחָה בָּאָה בְּאֶמְצַע הַלַּהַט (קָאָן) בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה[13], וּמִבְּלִי הַבֵּט עַל הָעֲסָקִים וְהַטְרָדוֹת כוּ', הֲרֵי הוּא מְנַתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם וּמִתְפַּלֵּל מִנְחָה[14]. וְלָכֵן עֲבוֹדָה זוֹ הִיא עִקַּר הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת 'מִין נוּקְבִין'.

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּתְפִלַּת מִנְחָה יֵשׁ דֵּעוֹת (וְעַד לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה) שֶׁהִיא (לֹא כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת, כְּמוֹ תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אֶלָּא) כְּנֶגֶד קְטוֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת

ביאור בדרך אפשר

המושגים של השפעה מלמעלה למטה וקבלה מלמטה, ולכן 'מים נקביים' הם התעוררות מלמטה, מצד המקבל, להתקרב למעלה אל המשפיע), **ח' - שֶׁמַּגַּעַת** שעולה ונוגעת **בַּמַּדָּל הַשְּׁמִינִי** מתוך י"ג מידות הרחמים, מידת "נוצר חסד" **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** הקשורה באור אלוקי עליון שלמעלה מהאור הנמשך ב'סדר השתלשלות' מסודר מדרגה לדרגה, **ה' - וּמִשָּׁם** ממקור עליון זה **נִמְשָׁךְ** האור האלוקי ויורד **בְּה' תַּתָּאָה** התחתונה, היא האות ה' השנייה בשם הוי"ה, **סְפִירַת הַמַּלְכוּת** האחרונה והתחתונה מבין עשר הספירות, **שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנִּבְרָאִים,** והירידה וההמשכה של האור האלוקי לספירת המלכות היא כדי **שֶׁעַל־יָדָהּ יוּמְשַׁךְ** האור למטה **בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** שלוש העולמות הרוחניים התחתונים שיש בהם מציאות של נבראים מוגדרים **עַד לַ'עֲשִׂיָּה' הַגַּשְׁמִית**[9] החלק התחתון של עולם העשייה שהוא עולם הזה הגשמי, וכך ההשפעה מלמעלה למטה באה לידי ביטוי גם בגשמיות **לִהְיוֹת רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים** כפי שמבקשים בתפילת שמונה־עשרה **וְכוּ'.**

ב) וְהִנֵּה אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת גם תפילת שחרית וערבית, ולא רק תפילת מנחה **נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מִנְחָה, הֲרֵי מִזֶּה שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה בִּפְרָט** במיוחד **נִקְרֵאת מִנְחָה**[10]**, מוּבָן, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּמִנְחָה [הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּבְמֵילָא גַּם הַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לְמַטָּה מַטָּה** כמבואר לעיל בפרטיות כיצד הקרבן נרמז באותיות של המילה "מנחה"] **הוּא בִּתְפִלַּת מִנְחָה דַּוְקָא. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל**[11] **לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר** במיוחד **בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה**[12] כמסופר בתנ"ך (בספר מלכים) שאליהו הנביא ביקש להוכיח את האמת שבאמונה בה' לעומת נביאי ה'בעל' על ידי שנביאי הבעל יביאו פר והוא יביא פר וכולם יראו היכן תרד האש מן השמים "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו...", והתפלל אל ה' ותפילתו נענתה "ותפול אש ה' ותאכל את העולה...".

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, במעלתה המיוחדת של תפילת מנחה, **דְּהִנֵּה תְּפִלַּת שַׁחֲרִית הִיא בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, קוֹדֶם שֶׁהָאָדָם נַעֲשֶׂה עָסוּק וְטָרוּד בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,** ושוב אינו טרוד כל כך. **אֲבָל תְּפִלַּת מִנְחָה בָּאָה בְּאֶמְצַע הַלַּהַט (קָאָן** והתלהבות) **בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה**[13]**, וּמִבְּלִי הַבֵּט עַל הָעֲסָקִים וְהַטְרָדוֹת כוּ', הֲרֵי הוּא מְנַתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם וּמִתְפַּלֵּל מִנְחָה**[14] ולכן יש לתפילת מנחה יתרון על תפילות שחרית וערבית. **וְלָכֵן עֲבוֹדָה זוֹ** שכדי לעבוד אותה יש צורך במאמץ מיוחד **הִיא עִקַּר הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאַת 'מִין נוּקְבִין'** התעוררות מלמטה, מצד האדם עצמו. **וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּתְפִלַּת מִנְחָה יֵשׁ דֵּעוֹת (וְעַד** כדי כך שלדעות אלו יש ביטוי **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה) שֶׁהִיא (לֹא כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת, כְּמוֹ תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אֶלָּא) כְּנֶגֶד קְטוֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15] בתהילים, בפסוק שלכמה נוסחאות אומרים לפני תפילת

---

9) לשנות הגשמיות (ראה תניא קו"א רד"ה להבין מ"ש בפע"ח). 10) ראה ג"כ רד"ה והוא עבר לפניהם תרכ"ז. 11) ברכות ו, ב. 12) "והגם דבגמרא שם, הנה ר' יוחנן ורב נחמן בר יצחק ס"ל דאף בתפלת ערבית ושחרית הוא כן, ומ"מ הנה אלי' נענה בתפילת המנחה, דמזה מובן דתפילת מנחה היא גבוהה במעלה ומדריגה על התפילות דשחרית וערבית" (רד"ה לעולם יהא אדם תרצ"א - קונטרס טו (נדפס לאח"ז בסה"מ תרצ"א ע' שמה)). וראה להלן הערה 24. 13) וגם בעולם - תפילת המנחה היא בזמן שהשמש כבר פנה, שזה מורה על ההסתר יותר (אוה"ת וישלח רלה, א). 14) אוה"ת שם. סד"ה לעולם יהא תרצ"א (סה"מ תרצ"א ע' שנב). 15) תהלים קמא, ב.

ביאור בדרך אפשר

שמונה־עשרה במנחה **תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב**[16] וכפי שממשיך ומפרט מהי השייכות המיוחדת של תפילת מנחה ועבודת הקטורת. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַחִילּוּק** ההבדל **בֵּין קָרְבָּנוֹת וּקְטֹרֶת הוּא בְּכַמָּה עִנְיָנִים, וּמֵהֶם**[17]**: שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת בָּאִים רַק מִדְּבָרִים טְהוֹרִים** בעלי חיים או דברים מן הצומח הכשרים לאכילה **שֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל־יָדָם** שעל ידי הקרבתם הטוב שבהם נפרד מהרע והם עולים לקדושה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקְּטֹרֶת הָיוּ גַּם דְּבָרִים טְמֵאִים**[18] האסורים באכילה, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן בֵּירוּר** והעלאה של **שָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת**[19] לגמרי שאין בהם טוב שהם מקור ושורש החיות שאין בהם טוב שהם מקור ושורש החיות של הדברים האסורים, בעוד שמקור ושורש החיות של הדברים המותרים הוא מקליפה הנקראת ׳קליפת נוגה׳, לשון אור, כי מעורב בה גם טוב. **וּמִטַּעַם זֶה מַגַּעַת הַקְּטֹרֶת** עולה ו׳נוגעת׳ למעלה באלוקות בבחינה שהיא **לְמַעְלָה מִקָּרְבָּנוֹת (וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה**[20]**). וְלָכֵן נִקְרָאִים קָרְבָּנוֹת בְּשֵׁם אֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] **אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, וּקְטֹרֶת - (רַק) רֵיחַ, שֶׁרֵיחַ מַגִּיעַ בַּנֶּפֶשׁ**[22] **לְמַעְלָה מֵהָאֲכִילָה, וְכֵן הוּא גַּם לְמַעְלָה, כַּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּמַעֲלַת הָרֵיחַ עַל הָאֲכִילָה מוּבֶנֶת גַּם מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה הִיא בַּפֶּה, שֶׁהוּא שַׁעַר לְחִיצוֹנִיּוּת הַמּוֹחִין, וְרֵיחַ הוּא בַּחוֹטֶם, שֶׁהוּא שַׁעַר לִפְנִימִיּוּת הַמּוֹחִין**[23]**. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם עַל קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר**[21] **רֵיחַ נִיחֹחִי [דְּכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת בִּכְלָלוּת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאַת ׳מִין נוּקְבִין׳, וְנִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה, לָכֵן הֵם עִנְיָן שֶׁל רֵיחַ**[24]**], הִנֵּה בְּרֵיחַ גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, רֵיחַ**

ביאור בדרך אפשר

בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שהקטורת (ענייניה של תפילת מנחה) עולה לבחינה יותר נעלית מהקרבנות (שהתפילות האחרות הן כנגד הקרבנות). **וּמַעֲלַת** יתרון **הָרֵיחַ עַל הָאֲכִילָה מוּבֶנֶת גַּם מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה הִיא בַּפֶּה, שֶׁהוּא שַׁעַר** כניסה להגיע **לְחִיצוֹנִיּוּת הַמּוֹחִין, וְרֵיחַ הוּא בַּחוֹטֶם, שֶׁהוּא שַׁעַר** להיכנס ולהגיע דרכו **לִפְנִימִיּוּת הַמּוֹחִין**[23] כמבואר ב׳המשך׳ תער״ב לאדמו״ר הרש״ב: ״... הבחיי כתב על פסוק וייצר דהחוטם הוא כלי לנשמה דמשם היא נכנסת ומשם היא יוצאת, ולכן מי שנפל עליו מפולת צריכים לבדוק אותו עד חוטמו כדאיתא בגמרא יומא דף פ״ה עמוד א, דגם אם החיות אינו ניכר בלבו, מכל מקום יכול להיות שיש חיות בחוטם וכדפירש רש״י שם... ויש לומר שזהו לפי שהחוטם הוא שער המוחין... בחינת עצמיות המוחין, שהרי הדבור הוא גם כן שער המוחין שכל התגלות שכל היא על־ידי הדיבור, רק שזהו חיצוניות השכל וכידוע דשכל גלוי הוא מחיצוניות החכמה כו׳, ואם כן מה שהחוטם הוא שער המוחין היינו בחינת עצמות המוחין...״.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם עַל קָרְבָּנוֹת נֶאֱמַר[21] **רֵיחַ נִיחֹחִי [דְּכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת בִּכְלָלוּת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאַת ׳מִין נוּקְבִין׳, וְנִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה, לָכֵן הֵם עִנְיָן שֶׁל רֵיחַ**[24]**]**, בנוסף לכך שהקרבנות הם כמו ׳לחם׳ ו׳מזון׳ ואם כן במה מתבטאת מעלת הקטורת (תפילת מנחה) על הקרבנות (תפילות שחרית וערבית) **הִנֵּה בְּרֵיחַ גּוּפָא** עצמו **יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, רֵיחַ**

---

16) דעת ר׳ יוסי - ירושלמי ברכות פ״ד ה״א. וראה הגהות מיימוני הל׳ תפלה פ״ג אות ג׳. ואסיקנא דעבד כמר (או) כמר עבד (שו״ע או״ח ר״ס רלג), כי יש במנחה ב׳ הבחי׳ (ד״ה והוא עבר הנ״ל ס״ד). 17) ראה בכ״ז עט״ר שער יו״כ בסופו. אוה״ת תולדות קנב, ב. שם פרשתנו רלז, ב. ד״ה והוא כחתן תרנ״ז סי״א ואילך. 18) המור שהוא דם של חי׳ ידוע, כמ״ש הרמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״א ה״ג (ושם פ״ב ה״ד). וראה טואו״ח סרי״ו. תו״א מג״א צט, א. 19) כ״ה בד״ה והוא כחתן תרנ״ז סט״ו (ולהעיר מאוה״ת תולדות שם). 20) דלהיות שהעלאת מ״ן שבה היא מגקה״ט שלמטה מנוגה, היא ממשכת מבחי׳ מזל השמיני ״ונוצר״. וע״ד המבואר באגה״ק סכ״ח בענין מעלת פרה אדומה על קרבנות. וזוהי השייכות דמנחה (מ״ן למזל השמיני, כנ״ל) לקטורת. וראה אוה״ת פרשתנו רלה, סע״ב. 21) פינחס כח, ב. 22) וכמרז״ל (ברכות מג, ב) שריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו. והוא בחי׳ עצם הנשמה שלמע׳ מהתלבשות בגוף (ד״ה והוא כחתן ססי״א. וראה גם שערי אורה ד״ה בכ״ה בכסלו סי״ג וסכ״ה). 23) ראה המשך תער״ב ח״א ע׳ תמח ואילך. ד״ה והניף ידו תשי״א וד״ה ויאמר לו יהונתן תשי״א (סה״מ תשי״א ע׳ נח ואילך. ע׳ סו). ד״ה והי׳ ביום ההוא תשכ״ב (סה״מ תשכ״ב ע׳ רכט). 24) וי״ל בדא״פ שזהו מה שאמרו בברכות שם: ״אף בתפלת ערבית״, ״אף תפלת שחרית״ (הגם שנלמדים מפסוקים אחרים) - כי גם בהם ישנה (בכללות) מעלת הריח (דמנחה). וכנ״ל שכל התפילות נקראות בשם מנחה.

ביאור בדרך אפשר

דְּקָרְבָּנוֹת[25], **רֵיחַ דִּקְטוֹרֶת** (**דְּכָל הַשָּׁנָה, שֶׁבַּהֵיכָל** שהיו מקריבים על מזבח הקטורת הנמצא בהיכל שבבית המקדש) **שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּגֶב הַיְמָנִי שֶׁבַּחוֹטֶם, וְרֵיחַ דִּקְטוֹרֶת** (**דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁבְּקֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים**) **שֶׁשַּׁיָּךְ לַנֶּגֶב הַשְּׂמָאלִי**[26] כמובא ב'המשך' תער"ב שם מהזוהר שמהנקב הימני שבחוטם יש המשכת "חיין" ומהנקב השמאלי יש המשכת "חיין דחיין" ומבאר: "... והחוטם הוא שער עצמיות המוחין דשם קישור וחבור עצם הנשמה ממש כו'. אמנם ההמשכה משם יש בזה ב' מדריגות והן חיין וחיין דחיין כו', ובחינת חיין שבנקב הימני... גילוי כללות חיות הנפש להחיות את הגוף כו', וזהו ענין הנשימה שהוא הוראת החיות... דהחיות מהמוח בא בלב בדם שבו והלב שולח הדם עם החיות לכל האברים שזהו החיות פנימי... אמנם נקב השמאלי הוא חיין דחיין שזהו מעצם הנשמה ממש בעצם התקשרותה בבחינת עצמות המוחין...".

ג) וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ביעקב אבינו **וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו. דְּהִנֵּה, הַמִּנְחָה שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו - עִנְיָנָהּ הַעֲלָאַת 'מַיִן נוּקְבִין' לִבְחִינַת עוֹלָם הַתֹּהוּ** (**לְעֵשָׂו כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּשָׁרְשוֹ**), **שֶׁלָּכֵן הָיוּ בְּמִנְחָה זוֹ גַּם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת** (**דְּלֹא כְּמוֹ קָרְבָּנוֹת דְּ'תִקּוּן' שֶׁהָיוּ מִבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת דַּוְקָא**)[27]. **וְלָכֵן נִקְרֵאת מִנְחָה, לִהְיוֹתָהּ כְּמַעֲלַת תְּפִלַּת מִנְחָה עַל תְּפִלּוֹת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, וּכְמַעֲלַת קְטוֹרֶת עַל קָרְבָּנוֹת.**

ד) וְעוֹד עִנְיָן בָּזֶה, **וּבְהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו** (**תֹּהוּ**) **הוּא הַבְּכוֹר, הוּא רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הִנֵּה יַעֲקֹב הוּא הַבְּכוֹר**[28]. **וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בְּ'תוֹרָה אוֹר'**[29] **עַל הַפָּסוּק**[30] **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו, "לְפָנָיו מַמָּשׁ, אֶל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה כּוֹ' בְּחִינַת מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ". דְּהִנֵּה, בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, הַיְנוּ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לַבְּחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו אֶלָּא "לְפָנָיו", לַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה**

ביאור בדרך אפשר

הוא מעולם התוהו, ושורש יעקב הוא מעולם התיקון), **שֶׁלָּכֵן הָיוּ בְּמִנְחָה זוֹ** ששלח יעקב לעשו **גַּם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת** כפי שמפורט בתורה (**דְּלֹא כְּמוֹ קָרְבָּנוֹת דְּ'תִקּוּן' שֶׁהָיוּ מִבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת דַּוְקָא** כנזכר לעיל לעניין יתרון הקטורת על הקרבנות)[27]. **וְלָכֵן נִקְרֵאת מִנְחָה, לִהְיוֹתָהּ כְּמַעֲלַת תְּפִלַּת מִנְחָה עַל תְּפִלּוֹת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, וּכְמַעֲלַת קְטוֹרֶת עַל קָרְבָּנוֹת** שבה מתבררות גם הקליפות הטמאות לגמרי, דבר שלא נפעל על ידי הקרבנות.

ד) וְעוֹד עִנְיָן בָּזֶה, וּבְהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו (**תֹּהוּ**) **הוּא הַבְּכוֹר, הוּא רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת** כפי שהדברים באים בפועל בעולם הזה, **אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הִנֵּה יַעֲקֹב הוּא הַבְּכוֹר**[28] והוא נעלה מעשו (כמבואר בחסידות בהרחבה, ומעלת עשו על יעקב היא בשורשם, אבל בשורש של השורש עצמו - יעקב נעלה מעשו).

וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בְּ'תוֹרָה אוֹר'[29] לאדמו"ר הזקן **עַל הַפָּסוּק**[30] **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו, "לְפָנָיו מַמָּשׁ, אֶל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה כּוֹ' בְּחִינַת מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ", דְּהִנֵּה, בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, הַיְנוּ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לַבְּחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו אֶלָּא "לְפָנָיו",**

המלכים הקדמונים שמעולם התוהו, שכן המושג עולם התוהו האמור לעיל מרומז בסיפור התורה בפרשת השבוע, פרשת וישלח, על המלכים שמלכו באדום לפני שהיו מלכים בבני ישראל, והם קדמו למלכי ישראל כי שורשם מעולם התוהו שלמעלה מעולם התיקון. **דְּהִנֵּה, בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן "לְפָנָיו מַמָּשׁ" הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, הַיְנוּ, שֶׁיַּעֲקֹב שָׁלַח מַלְאָכִים לֹא לַבְּחִינָה שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה אֵלָיו אֶלָּא "לְפָנָיו", (לְעֵשָׂו כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּשָׁרְשוֹ** כמבואר בקבלה וחסידות ששורש עשו

---

25) ראה בעט"ר, שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו, ובד"ה והוא כחתן סי"א, שריח שבקרבנות הוא ע"ד ריח המאכל. 26) ראה זח"ג קל, ב: מחד נוקבא חיין ומחד נוקבא חיין דחיין. - בהמובא בפנים ראה בארוכה ד"ה וירח ה' ושלאחריו רדע"ת (המשך תער"ב ח"א ע' תלו ואילך). ושם, דריח המאכל מחזק חיות הנפש (האו"מ מוסיף בהאו"פ, אתכפיא), וריח הבושם משיב וממשיך חיות חדש (גילוי האו"מ, חי' או גם יחידה, אתהפכא), רעו"ד ו(דיוהכ"פ) תשובה. ועפ"ז י"ל לכאורה, דבכללות, החילוק דריח דקרבנות (שגם הוא צ"ל ע"י החוטם) ודקטורת - שזה בנקב הימני וזה בנקב השמאלי. - עוד מענין ריח בד"ה והריחו תקס"ב (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב ח"א ע' סב ואילך). 27) תו"א פרשתנו כה, א. כו, א. 28) תו"ח פרשתנו מג, ד ואילך. אוה"ת רלא, ב ואילך. קיצורים והערות לתניא ע' מט. ד"ה ביום השמע"צ עת"ר. 29) פרשתנו כד, רע"ג. 30) ריש פרשתנו.

ביאור בדרך אפשר

לַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ ״לפני״ במובן של קדימה, נעלה ממנו. **אֲבָל עַל־פִּי הַיָּדוּעַ** הביאור החסידי **בְּפֵירוּשׁ רַשׁ״י** ״**וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים, מַלְאָכִים מַמָּשׁ״, שֶׁרַק אֶת הַ״מַּמָּשׁ״ שֶׁל הַמַּלְאָכִים שָׁלַח יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, אֲבָל הָרוּחָנִיּוּת שֶׁל הַמַּלְאָכִים נִשְׁאֲרָה אֵצֶל יַעֲקֹב**[31] ולא נשלחה לעשו, **הַיְנוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה בְּ״מַּמָּשׁ״ הִיא לִגְרִיעוּתָא** למעט, **מוּבָן, שֶׁגַּם ״לְפָנָיו מַמָּשׁ״ הוּא לִגְרִיעוּתָא** ולא להדגיש את מעלת עשו על יעקב ולהוסיף בה אלא למעט בזה. **וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּה שֶׁעֵשָׂו (תֹּהוּ) הוּא ״לְפָנָיו״, לְמַעְלָה מִיַּעֲקֹב, הוּא רַק בַּ״מַּמָּשׁ״ - בְּחִיצוֹנִיּוּת** ולכן עשו נולד הבכור, **אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת** ולאמיתו של דבר **- יַעֲקֹב הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיַּעֲקֹב, ״בַּעַל עוֹלָם הַתִּקּוּן״, מְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים**, כנזכר לעיל שמאחר ובתוהו היו ״אורות מרובים בכלים מועטים״ היתה בו שבירת הכלים, **הֲרֵי הוּא** יעקב **מַמְשִׁיךְ לֹא רַק מִבְּחִינַת הַתֹּהוּ שֶׁקֹּדְמָה לְ׳תִּקּוּן׳, אֶלָּא גַּם מֵהַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ ״עוֹלָם הַתִּקּוּן׳ הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר**[32] כי לאמיתו של דבר ״תיקון״ נעלה יותר (על־דרך הנזכר לעיל שבשורש השורשים יעקב נעלה מעשו). **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שיעקב עשה את ה״בירורים״ האמורים לעיל **פָּעַל שֶׁ״וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ גו׳ וַיִּשָּׁקֵהוּ״**[33], **שֶׁגַּם עַכְשָׁו, כְּפִי שֶׁעֵשָׂו הוּא קוֹדֶם הַבֵּירוּר** הסופי שלו שיהיה לעתיד לבוא, בימות המשיח (כשיקויים היעוד ״ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו״), **בְּמַצָּב שֶׁ״הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב״**[34], בכל זאת **נִתְבַּטֵּל עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ.**

---

31) סה״ש תש״ג ע׳ 155־ בשם הה״מ. 32) דלהיות שבנין וסתירת התהו לא הי׳ במקרה ח״ו, לזאת, ע״י הבירורים נשלם הכוונה דבחי׳ אוא״ס שלמעלה מתהו ותיקון, ולשם הוא העלי׳ (ד״ה תקעו תרס״ז קרוב לסופו). 33) פרשתנו לג, ד. 34) ספרי בהעלותך ט, יו״ד - הובא בפירש״י כאן.

אגרות קודש

[י״ג כסלו, ה׳תשל״ב]

דיוק בהנחת תפילין דהזקוקים לברכה, ההורים שלהם וכו׳. – ובזה שייכות מובנת גם בפשטות (וע״פ ההנהגה, המובנת ג״כ בפשטות – מדה כנגד מדה):

״סקיצאָפרעניע״ (מה שלא תהי׳ **סיבתה**) **ענינה** – אי התאמה בין המציאות (דהסביבה) כמו שהיא – לכמו שהחולה ״רואה״ ותופס אותה **בשכלו. ובמילא**: 1) נולדו אצלו (**מדות** מתאימות לראיית **שכל** זו), פחד, יראה שרוצים להזיקו וכו׳. 2) מזמן לזמן **שינויים** ועד להיפך: מפחד בלתי מבוסס במציאות – לרוממות הרוח בלתי מבוססת וכו׳, פיצול הנפש וההשקפה וכו׳.

תפלין – **חלק** מהמצוה **ו ס ג ו ל ת ה**: **לשעבד** הלב (המדות) והמוח (שכל) לאלקים **אמת**, עליו נאמר אני ה׳ לא **שניתי** – **ובמילא**: התאמה בין השכל הרגש והמציאות וכו׳.

אזכיר עה״צ.

בס"ד. שיחת* ש"פ וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ה.

א. על הפסוק[1] "וישלח יעקב מלאכים", מפרש רש"י: "מלאכים ממש".

רש"י צריך לפרש כאן מלאכים ממש - כיון שבפשט הכתוב, יש ב"וישלח יעקב מלאכים" ב' פירושים (כמובא במדרש[2]): פירוש אחד ש"מלאכים" פירושו שלוחים, והיינו שהיו שלוחים בשר־ודם. ופירוש שני: מלאכים ממש. ורש"י מפרש "מלאכים ממש", ושולל את הפירוש הראשון (מהמדרש).

ואף־על־פי ששני הפירושים הם לא רק אמת, "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[3], אלא שניהם הם הפירוש הפשוט של תיבת "מלאכים" - אף־על־פי־כן מפרש רש"י "מלאכים ממש", כיון שרש"י מפרש פשוטו של מקרא, ופשוטו של מקרא - ההמשך של הסיפור - מכריח ללמוד שיעקב שלח מלאכים ממש (כדלהלן ס"ג).

ואף שיש הכרח שהכוונה היא למלאכים ממש, אין זה סתירה לפירוש המדרש שמלאכים היינו שלוחים, כי ההכרח הוא מפשוטו של מקרא, ואילו המדרש הוא חלק הדרוש שבתורה, וכל חלק בתורה יש לו הכללים שלו. ולכן, ראיות והכרחיים בחלק הפשט - לא תמיד מכריחים בחלק הדרוש.

בדוגמת הכלל ש"אין למדין הלכה מאגדות"[4] - אף ששניהם חלקים מתורת אמת - כי אגדה והלכה, יש לכל אחד כללים מיוחדים.

אין הכוונה חס־ושלום שאגדה היא "לא[5] כל־כך אמת כמו הלכה"; כל חלקי התורה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הם אמת, כיון שכולם ניתנו למשה מסיני[6]. וזהו דבר המובן ופשוט שאלקים אמת נתן למשה מסיני רק אמת[7]. והרמב"ם[8] כולל בתור עיקר באמונה, שאם מישהו אומר על פסוק אחד ואפילו תיבה אחת - כולל גם מסיפורי התורה וכיוצא בזה - שזהו אמת, רק שאומר שמשה מפי עצמו אמרה, הרי הוא כופר בתורה, לא רק בתיבה זו; ומוסיף מיד: "וכן הכופר בפירושה[9] והוא תורה שבעל־פה".

אבל, לכל חלק מהתורה יש כללים שלו. ועל־דרך שמצינו גם בהלכה גופא ש"איסורא מממונא לא ילפינן"[10], ואין למדין מחידוש[11], ועוד, כי לכל חלק מחלקי התורה יש כללים משלו[12].

ב. מפרשים[13] מבארים, שרש"י מוכרח לפרש "מלאכים ממש", בגלל שבפסוק נאמר "וישלח יעקב מלאכים לפניו", והם לומדים ש"לפניו" היינו "מאותן הכתובים לפני השליחות כו'", והכוונה למלאכים שאודותם מסופר בסוף פרשת ויצא.

אבל לפי זה, כיון שכל ההוכחה של רש"י היא מתיבת "לפניו" שבפסוק, היה רש"י צריך להעתיק עוד תיבה אחת - תיבת "לפניו", ולא רק התיבות "וישלח יעקב מלאכים" (כדרכו של רש"י, להביא גם התיבות שמהם היא ההוכחה לפירושו, ולא רק התיבות שאותן מפרש)?

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 389 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ריש פרשתנו.

2) ב"ר פע"ה, ד.

3) עירובין יג, ב. וש"נ.

4) נסמן בשדי חמד כללים מע' אין למדין כו'.

5) והאומרים כן ותולים בוקי סריקי בגדולי ישראל - הרי אמחז"ל (מדרש תהלים כח, ה) "כי לא יבינו אל פעולות ה' אלו האגדות". והזהירו שלא ללמד אגדה לגסי רוח ומעוטי תורה (ירושלמי פסחים פ"ה ה"ג). ואכ"מ.

6) ראה ירושלמי פאה פ"ב ה"ד (ובכ"מ): "מקרא משנה תלמוד ואגדה אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני".

7) ועפ"ז יובן הפס"ד שמצות ת"ת - רצה לומד אגדה, רצה לומד חלק אחר בתורה. ולא עוד אלא - שלדעת הש"ך (והפרישה) - יו"ד סרמ"ו סקי"ב: "שנים ששאלו אחד אגדה ואחד ק"ו נזקק לאגדה" (היינו שמחוייב בשעה זו לבטל הלימוד בהק"ו).

8) פיה"מ סנהדרין פ"י (בעיקר השמיני מהי"ג עיקרים). הל' תשובה פ"ג ה"ח. וראה ד"ה ואשה אחת דש"פ וירא בתחלתו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 231 ואילך).

9) ולהעיר שפירוש כו"כ פסוקים ופרשיות שבתורה (ובפרט מסוג אלו שהרמב"ם מביאם בפיה"מ שם) הוא באגדות שבתורה.

10) ברכות יט, ב. וש"נ.

11) חולין צח, ב.

12) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 408 ואילך. וש"נ.

13) רא"מ כאן.

יש מפרשים[13] שרש"י מוכרח לפרש מלאכים ממש, כיון שהפסוק "וישלח וגו'" בא בהמשך לפסוקים הקודמים בסוף פרשת ויצא, שבהם מסופר "ויפגעו בו מלאכי אלקים"[14], ומפרש רש"י שמאותם מלאכים שלח יעקב לעשו.

אבל פירוש זה אינו מחוור:

א) אין זה מתאים ("אויסגעהאַלטן") על־פי הלכה. לגבי אזוב (שהוצרכו לטמא מת, מצורע וגם בפרה אדומה) ישנו דין[15], שצריך מין שנקרא "אזוב" סתם, ולא אזוב שיש לו שם לווי, כמו אזוב יון וכו', כי בתורה נאמר אזוב סתם, ללא שם לווי. ומזה מובן, ש"מלאכי אלקים" שבסוף פרשת ויצא, אינם ה"מלאכים" סתם שבפרשת וישלח.

ב) אם פסוק זה בא בהמשך למה שכתוב לפני זה, הוה־ליה־למימר וישלח יעקב המלאכים או מהמלאכים, בה"א הידיעה. וכיון שנאמר כאן מלאכים סתם, מוכח, שזהו ענין וידיעה חדשים, לא בהמשך ללפני זה.

ואין זה בסתירה למה שמצינו ש"מחנים" ראשי תיבות "מאותם חיילים נטל יעקב מלאכים"[16] - כי, כאמור, לכל חלק בתורה יש הכללים שלו, ובעניני נוטריקון, חלק הרמז שבתורה, לא מדייקים בזה ואין להקשות השאלות הנ"ל (שכאן נאמר "מלאכים" ולעיל "מלאכי אלקים", או שכאן הוה־ליה־למימר מלאכים בה"א הידיעה). מה־שאין־כן בפירוש רש"י - שמפרש פשוטו של מקרא - חלק הפשט שבתורה.

ג. ישנו הכרח נוסף לפירוש רש"י שיעקב שלח "מלאכים ממש":

הדין הוא: מי ששלח שליח, והשליח ניזוק בעת השליחות, המשלח צריך לשוב בתשובה[17]. ועל־דרך שאמרו רז"ל[18] על יעקב, שכאשר נזכר ששלח את יוסף לאחיו במקום סכנה, אזי "מעיו מתחתכין".

ועל־פי־זה בהכרח לומר שיעקב לא שלח לעשו שלוחים בשר־ודם, דכיון שהיה אצלו ספק מה נעשה עם עשו, והיה מקום אצלו שעשו ילך למלחמה - כפי שאכן התברר לאחרי־זה - הרי הוא שולח את השלוחים למקום סכנה.

ונוסף לכך שלגבי פיקוח נפשות חוששים לספק וספק ספיקא, הרי לעשו היתה "חזקה" בזה מלפני־זה, כפירוש רש"י[19]: "והוא עיף - ברציחה", ולאחרי־זה - "ואהרגה את יעקב אחי"[20]. והגם שדבורה מינקת רבקה הודיעה ליעקב שכבר יכול לחזור, שמזה מובן שאין להתיירא מפני עשו[21] - הרי בנוגע לסכנת נפשות (ובפרט של אחרים), פשיטא שאסור להסתמך על עדות האם[22]. אפילו על צדיק נאמר "אל תאמין וכו'"[23], ו"אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהן"[24], ועל־אחת־כמה־וכמה עשו - שהיתה לו חזקה הפכית מקודם לכן[25].

ובפרט שהיתה ליעקב ברירה קלה: לשלוח מרגלים, מרגלים בשר־ודם. מרגלים באים בהיחבא, וכאשר עשו אינו יודע שהם אנשי יעקב, אין לחשוש שיתנכל אליהם. אבל יעקב שלח מלאכים, שלוחים, ו"ויצו אותם"[26] לבוא לעשו דוקא בתור שלוחי יעקב, ש"שלוחו של אדם כמותו"[27] - נשאלת מיד השאלה: כיצד היה יעקב יכול לעשות זאת, הרי יש לחשוש שעשו ירע להם? ולכן מוכרח רש"י לפרש שהם היו "מלאכים ממש"[28].

---

14) לב, ב.
15) נגעים פי"ד מ"ו. סוכה יג, א.
16) בעה"ט ס"פ ויצא.
17) באר היטב או"ח סו"ס תר"ג. וש"נ.
18) ב"ר פפ"ד, יג.
19) תולדות כה, כט.
20) שם כז, מא.
21) רש"י בפרשתינו לה, ח. לקח טוב שם ובפכ"ז, מה.
22) וראה ב"ר (פס"ז, יו"ד): "אמו בצדקתה אמרה עד אשר תשוב חמת אחיך והוא לא עשה כן".
23) אבות פ"ב מ"ד.
24) תנחומא תולדות ז. רש"י ויצא כח, יג. לא, מב.
25) ועפ"ז מובן פרש"י (שם ל, כה) "משנולד שטנו של עשו כו' רצה לשוב", ודו"ק.
26) פרשתנו לב, ה.
27) ברכות לד, ב. וש"נ.
28) לשלימות הענין - ראה גם לקו"ש ח"י ע' 100 הערה 5.

לכאורה, על־פי־זה אינו מובן: כיצד שלח אחר־כך יעקב את יוסף לאחיו במקום סכנה? - אלא ששם לא שיער יעקב כלל שעלולה להיות סכנה. כיון ש"מטתו שלימה"[29], הן יוסף והן שאר השבטים היו צדיקים גמורים, לא עלה כלל על דעתו[30] לחשוד את השבטים בעשיית עוולה, או לחשוד ביוסף שנוהג באופן שאחיו יחשיבוהו כמחוייב עונש וידונו אותו[31].

ד. זהו גם תירוץ על השאלה: כיצד הותר ליעקב לשלוח לעשו "מלאכים ממש"; כיצד הותר לו להשתמש במלאכים, בעת שהיה יכול, לכאורה, לשלוח אליו שלוחים בני אדם?

מפרשים[32] מבארים, שהותר ליעקב לשלוח מלאכים בכדי להפחיד את עשו, שיראה שליעקב יש מלאכים ברשותו.

אבל, לדעת רש"י - דביה עסקינן - אין זה מובן: על הפסוק[33] "כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים", מפרש רש"י, "הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו". ואם נאמר שעשו כבר ראה לפני זה שליעקב יש מלאכים ברשותו - למה הוצרך יעקב להפחידו עוד הפעם באותו ענין[34]? ובהכרח לומר, שהמלאכים שיעקב שלח אליו, לא נראו לעשו בדמות מלאכים, אלא בדמות אנשים, ואם־כן, נשארת השאלה: כיצד הותר ליעקב להשתמש במלאכים?

אך על־פי הנ"ל מובן: יעקב לא היה יכול לשלוח אנשים למקום סכנה, והוכרח להגיע למלאכים ממש.

ה. כל עניני התורה, גם הסיפורים שבה, הם הוראה נצחית לכל אחד ואחד מישראל בכל זמן ובכל מקום[35]. ואינו מובן: הרי ישנם כמה מישראל שאין להם מלאכים ברשותם, שיוכלו להשתמש בהם כרצונם; ואדרבה, רוב בני־ישראל הם במצב כזה[36], והרי "התורה על הרוב תדבר"[37]. מהי איפוא ההוראה עבור יהודים אלה מ"וישלח יעקב - מלאכים ממש"?

ויובן זה על־פי מה שכתב הרמב"ם[38], שגם הכחות הטבעיים (ובכללם גם הכחות שבאדם) נקראים לפעמים בשם "מלאכים". ועל־פי־זה מובן, כיצד יכול כל אחד ואחד מישראל להפיק הוראה מוישלח יעקב מלאכים ממש - כי, כל אחד מישראל הוא בעל־הבית על הכחות שלו (ואפילו רשעים, שעליהם נאמר ש"הם ברשות לבם"[39], הרי סוף־כל־סוף יכולים גם הם לשוב בתשובה[40]; ואפילו אלה שנאמר עליהם "אין מספיקין כו'"[41], הנה אם רק יתעקש, תתקבל תשובתו[42]), ובמילא שייך אצל כל אחד שישלח "מלאכים" - כחות הנפש שלו.

ו. ההוראה שצריך כל אחד מישראל להפיק מ"וישלח יעקב מלאכים גו'", בנוגע לכחות נפשו, היא:

בשעה שמציעים ליהודי להתעסק בענין חדש חומרי, או אפילו רק - גשמי, כמו עסק של פרנסה או התמנות שלדעתו יקבל ממנה כבוד וכדומה, הנה זהו ענין של הליכה מ"ארץ", מעבודה שכבר התייגע בה - "ביום אכלני חורב וגו'"[43] - ללכת אל עשו "ארצה שעיר שדה אדום"[1], שהרי "כל מעשה עולם־הזה קשים ורעים"[44].

---

29) ויק"ר פל"ו, ה. פרש"י ויחי מז, לא.

30) אלא שלאחרי המעשה היו "מעיו מתחתכין" (לעיל ס"ג), כי גם בשוגג - צריך לעשות תשובה, כנ"ל.

31) ראה אוה"ח וישב לז, כ.

32) לבוש האורה כאן.

33) בפרשתינו לג, יו"ד.

34) לכאורה הי' אפ"ל בדוחק שב"פני אלקים" הדיוק וההוספה שזהו "ש"ר שלך". אבל לא משמע כן מסיום רש"י שם "ראה מלאכים וניצול" - מלאכים סתם. וכן בסוטה (מא, ב) בפרש"י: "רגיל לראות מלאכים". ובלבוש האורה שינה הגירסא בפירש"י (לג, יו"ד), מצד קושיא זו.

מפרש"י בפרשתנו (שם, ח): "כתות של מלאכים פגע" אין קושיא - כי פירוש זה הוא "ומדרשו" ולא "פשוטו של מקרא", כהדגשת רש"י שם.

35) ראה ד"ה ואשה אחת שבהערה 8 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ריש ע' 232).

36) ראה מעילה יז, ב.

37) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

38) מו"נ ח"ב פ"י. ונתבאר בשיחת ש"פ וירא סי"א (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 245).

39) ב"ר פל"ד, יו"ד. - ובתניא פי"ז, שזהו רק במי שהוא רשע באמת (וראה קובץ ליובאַוויטש חוברת ה' ע' 79. אג"ק ח"א ע' פה ואילך).

40) נוסף על מה שאין להקשות מהי ההוראה מוישלח יעקב גו' לרשעים - כי "לא דברה תורה במתים אלו" (תניא שם).

41) יומא פה, ב.

42) תניא פכ"ה. אגה"ת פי"א.

43) ויצא לא, מ.

44) ע"ח (שמ"ב ספ"ד). הובא בתניא ספ"ו. פכ"ד (ל, א).

ועל זה היא ההוראה - שלפני שהולכים אל עשו, צריכים לשלוח לשם את כח השכל וכח ההרגש (מלאכים), בכדי לברר מה קורה שם - אם זה ענין שאינו עומד להלחם בו, ויוכל בנקל לבררו ולהעלותו לקדושה, או שזהו ענין שהבירור שלו כרוך בקשיים ומלחמות גדולות, ולכן עליו לפרוש ממנו; זהו אמנם דבר המותר (שהרי לא מדובר אודות דברים האסורים), אבל גם על דברים המותרים יש מצות "עשה "קדושים תהיו גו'" "והתקדשתם"[45] - "קדש[46] עצמך במותר לך"[47]. וכאשר אין ביכלתו לפעול בעצמו שיהיה "לשם שמים" באמת, עליו לפרוש מזה[48].

ישנם כאלה שמנצלים את מאמר רז"ל[49] "האי עלמא כבי הילולא דמיא, חטוף ואכול חטוף ואישתי", לא בנוגע לאכילה ושתיה של תורה ומצוות, אלא בנוגע לענינים גשמיים. והם גם "מסבירים" שכוונתם לשם שמים: כיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, ומלמעלה סיבבו שידע שיש בעולם דבר גשמי שיכול להתעסק בו כו' - הרי "בודאי" שזוהי הודעה שבענין זה נמצאים ניצוצות קדושה "שלו", והוא צריך לברר אותם[50]. אך האמת היא, שאין זו ראיה. ואדרבה, יתכן שהודיעו לו זאת בכדי שיקיים "קדושים תהיו", כנ"ל - לפרוש מזה. וישנם הסבורים, שהם כבר מבוררים ויצאו מידי חשש ירידה כו', הם כבר לא זקוקים לזהירות ("באַוואָרעניש").

על כל זה ישנה ההוראה מיעקב אבינו:

יעקב היה מהאבות אשר "הן הן המרכבה"[51], ובין האבות גופא היה ה"בחור שבאבות"[52]. ונוסף לזה, נאמר עליו "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי"[53], היינו, שבשעה שהתעסק עם לבן ש"ותחלף את משכורתי עשרת מונים"[54], קיים כל תרי"ג המצוות.

ואם־כן, כיון שיעקב כבר עבר את כל הנסיונות ונשאר בשלימות, מה היה לו להתיירא מפני עשו? ומה גם שישנו כלל שאם "יצאו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא"[55], והרי יעקב כבר חי רוב שנותיו (כי שני חיי יעקב היו קמ"ז, ובשעה שחזר מלבן היה בן צ"ז[56]).

ואף־על־פי־כן, לפני הליכתו לעשו, שלח מלאכים לברר מה קורה עם עשו ועם "ארצה שעיר שדה אדום", ולאחרי לימוד עמוק - אכן התברר אחרת לגמרי ממה שיעקב חשב: יעקב היה סבור ש"אחי הוא", ואילו בפועל נהג כ"עשו הרשע"[57]; ולכן הוכרח יעקב להתכונן "לדורון לתפלה ולמלחמה"[58] - לגשת לסדר עבודה חדש, באופן אחר מסדר העבודה שהתכוין לעשות לפני שילוח המלאכים לעשו.

* * *

ז. על פירוש רש"י "מלאכים ממש", מבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר[59], שרק את ה"ממש" של המלאכים שלח יעקב לעשו, אבל הרוחניות של המלאכים נשארה עם יעקב.

[דיוקו של הרבי, ש"מלאכים ממש" היינו ה"ממש" של המלאכים - הוא מזה שלשון רש"י הוא "מלאכים ממש", ולא מלאכים כפשוטו, או מלאכים כמשמעו, כרגיל בלשון רש"י, שגם אז היינו יודעים שיעקב שלח מלאכים, ולא שלוחים בשר־ודם (ואף־על־פי שגם במדרש נאמר מלאכים ממש, הרי שאני לשון רש"י שרגיל "כפשוטו" או "כמשמעו", ואם־כן, גם כאן היה צריך רש"י לומר כן). ובלשון רש"י "ממש", יש גם רמז שיעקב שלח לעשו רק את ה"ממש" של המלאכים].

45) קדושים יט, ב. כ, ז.
46) יבמות כ, א. ספרי פ' ראה יד, כא.
47) תניא פ"ל. וראה בסה"מ תש"ח ע' 133 בהערה.
48) סה"ש תורת שלום ע' 15.
49) עירובין נד, א.
50) שמטעם זה אמרו (ירושלמי סוף קדושין) עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. - אבל דרך זו היא רק במי שהוא בטוח שכל עשיותיו לשם שמים, כמבואר בלקו"ש ח"א ע' 254. תורת מנחם - התוועדויות חי"ז ע' 18 ואילך.
51) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
52) ב"ר פע"ו, א. וראה זח"א קיט, ב. קמז, ב. ועוד.
53) פירש"י פרשתנו לב, ה.
54) ויצא לא, מא.
55) יומא לח, ב.
56) וזהו ג"כ הרוב אפילו אם הי' חי כימי אבותיו (ב"ר פצ"ו, ד).
57) פירש"י פרשתנו שם, ז.
58) פרש"י שם, ט (נת' בלקו"ש חט"ו ע' 265 ואילך).
59) קונטרס ח"י אלול תש"ג ע' 21 (סה"ש תש"ג ע' 155) בשם הה"מ (נתבאר בלקו"ש ח"י ע' 100 ואילך).

ח. ועל־פי המדובר לעיל, שיש הוראה לכל אחד מישראל מ"וישלח יעקב מלאכים", שלפני שמתחיל לעסוק בענין גשמי, עליו לשלוח את ה"מלאכים", כחות נפשו, לברר מה קורה "שם" - הנה גם העובדה שיעקב שלח לעשו רק את ה"ממש" של המלאכים, מהוה הוראה לכל ישראל, בהמשך להוראה הקודמת:

מצד זה ש"אין אדם רואה חובה לעצמו"[60], "ועל כל פשעים תכסה אהבה"[61], יכול האדם לטעות בחקירת ודרישת הענין הגשמי בכח שכלו והרגשתו (כההוראה האמורה לעיל מ"וישלח יעקב מלאכים אל עשו"), כיון שהשכל והרגש שלו משוחדים מאהבת עצמו.

אפילו אצל התנאים, מצינו, ששוחד יכול לפעול עליהם[60], וזאת, למרות (א) שבפועל הם לא לקחו, (ב) אפילו "אם נטלתי שלי נטלתי"[60], (ג) היה אמנם ענין של שוחד, אבל הדין עצמו היה אודות הזולת, ולא אודות עצמו, (ד) הם היו צדיקים גמורים, ש"לבם ברשותם"[62]. ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר (א) מדובר לא רק אודות ענין של שוחד, אלא אודות ענין הנוגע לעצמו, (ב) ומדובר אודות אנשים כערכנו - הרי בודאי יש להיזהר שלא להסתנוור ("פאַרבלענדעט ווערן") מאהבת עצמו.

ועל זה ישנה ההוראה כיצד צריכים ה"מלאכים" להישלח: רק את ה"ממש" צריך לשלוח, אבל הרוחניות ופנימיות הכחות (מלאכים), צריכים להישאר אצל "יעקב", שהאבות "הן הן המרכבה"[51]. כלומר: פנימיות הכחות צריכים להישאר אצל היהודי, כפי שהוא עומד בקדושה; שהוא יהיה בעל־הבית עליהם, והם יפעלו כפי שצריך להיות מצד נשמתו, שהיא בהבדלה ("אָפּגעטראָגן") מכל הענין הגשמי.

וענין זה למדים גם מזה שהפרשה[63] נקראת בשם "וישלח"[64] - ששולח רק שלוחים, אבל הוא עצמו מובדל לגמרי ואין לו שום נטיה אל הענין, ודוקא אז ביכלתו לברר על־ידי השלוחים איך הענין הוא לאמיתתו.

* * *

ט. על[65] הפסוק[66] "קטנתי מכל החסדים", מפרש רש"י: "נתמעטו זכיותי על־ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו".

ב'אגרת הקודש' דיבור־המתחיל קטנתי[67] - שכתב אחר ביאתו מפ"ב - מבאר אדמו"ר הזקן את הפסוק: כל חסד שהקב"ה עושה לאדם, צריך לפעול אצל האדם שיהיה שפל רוח. כי החסד של הקב"ה זהו קרבת אלקים, וככל שגדל החסד - ככל שיותר "קמיה", הוא יותר "כלא". וזהו "קטנתי מכל החסדים", שמכל החסדים שהקב"ה עשה עם יעקב, נעשה יעקב קטן בעיניו, שזהו הביטול הבא מצד הקירוב.

הטעם מדוע רש"י מביא פירוש אחר מפירוש אדמו"ר הזקן:

רש"י מפרש פשוטו של מקרא, ובפשטות הפסוק אינו מובן, היתכן שיעקב ביקש מהקב"ה "הצילני נא גו'"[68], לאחרי שכבר לפני־זה קיבל הבטחה מהקב"ה "ושמרתיך גו'", "ואהיה עמך"[69]?

פירוש אדמו"ר הזקן על "קטנתי מכל החסדים" - שהחסדים פעלו ביטול ביעקב - לא בא לתרץ, ואינו מתעכב על השאלה, מדוע יעקב הוצרך לבקש "הצילני" [שהרי הביטול אינו סיבה שההבטחה לא תקויים].

---

60) כתובות קה, ב. וש"נ.

61) משלי יו"ד, יב.

62) ב"ר שבהערה 39. - "לבם ברשותם" (שבצדיקים) הוא למעלה מ"מוח שליט על הלב" (שבבינונים). כי לבם ברשותם אינו בדרך שליטה וממשלה, שמצד חיצוניות המוחין, כי־אם בדרך מאליו וממילא, שמצד פנימיות המוחין (ד"ה כי קרוב תרפ"א (סה"מ תרפ"א ע' שכה ואילך) ס"ב. וראה גם תניא שבהערה הנ"ל). והרי פנימיות המוחין, הוא למעלה משכל השייך למדות, ואינו מתפעל מחפץ הלב כלל (ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' קמו ואילך) ס"ד), ובכל זה, פעל שוחד גם בהם.

63) שתוכנה - בירור הניצוצות שבירר יעקב מעשיו וכו'.

64) ראה שיחת ש"פ תולדות ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 284). וש"נ.

65) מכאן עד סוסי"ג - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"כ ע' 166 ואילך.

66) פרשתנו לב, יא.

67) נדפס באגה"ק שבתניא ס"ב.

68) שם, יב.

69) ויצא כח, טו. לא, ג.

ולכן מביא רש"י, "שמא משהבטחתני נתלכלכתי כו'".

יו"ד. אך צריך להבין:

איך שייך שיעקב יתיירא "שמא נתלכלכתי בחטא" - איך שייך ענין כזה אצל יעקב?

הן אמת, שכאשר נעשה נס ליהודי אזי "מנכין לו מזכיותיו"[70], אבל אין זה אלא שמנכין לו מזכיותיו[71], אבל לא שנעשה כאן ענין של חטא ח"ו?

וכמו כן אינו מובן גם בנוגע ל'אגרת הקודש' הנ"ל, שכתב אדמו"ר הזקן אחר ביאתו מפ"ב:

בתיבות "קטנתי מכל החסדים", היתה גם כוונתו לרמז, שמבלי הבט על כך שעוד בהיותו בתפיסה היתה לו הבטחת הבעל־שם־טוב והמגיד שישתחרר, ויוכל אחר־כך להמשיך לגלות חסידות, ועוד ביתר שאת מלפני זה[72], אף־על־פי־כן, מבקש מהקב"ה גם עתה על זה, כיון ש"קטנתי מכל החסדים", כפירוש רש"י.

- כי, הגם שב'אגרת הקודש' מבאר אדמו"ר הזקן את הפירוש ב"קטנתי וגו'" באופן אחר מפירוש רש"י, אף־על־פי־כן: (א) לפי פשטות הדברים - מזה עצמו שמתחיל את האגרת בלשון הפסוק "קטנתי גו'", משמע, שאדמו"ר הזקן מתכוין באגרת זו להדגיש גם את הענין ד"קטנתי" לפי פשטות הפסוק, שזהו כפירוש רש"י (ובפרט, שאדמו"ר הזקן אומר על פירוש רש"י שזהו יינה של תורה[73]); (ב) יתירה מזה: ב'אגרת הקודש' גופא מרמז אדמו"ר הזקן לפירוש רש"י על הפסוק[74]. ובהכרח לומר שכוונתו כאן גם ל"קטנתי מכל החסדים" לפי פירוש רש"י, ובמילא גם לסיום הענין: "הצילני נא גו'". -

ואם־כן אינו מובן, כיצד שייך אצל רבינו הזקן ענין של "קטנתי - שמא יגרום החטא וכו'"?

יא. בכללות ההסברה בזה היא, שכאשר עולים לדרגא נעלית יותר, אזי מה שמקודם לא היה חטא, הנה במעלתו עתה, הרי זה חטא. והפשט בזה הוא - שלא רק אם יעשה עתה מעשה זה מחדש הרי זה חטא (שהרי אין זה חידוש), אלא המעשה הקודם, שבשעת מעשה לא היה נחשב לחטא - הנה עתה דנים אותו על זה[75], וצריך לשוב על זה בתשובה[76].

אבל עדיין אין זה מספיק - כי: הן אמת שבשעת מעשה לא היה זה חטא ואף־על־פי־כן בעלייתו חטא יחשב - הרי בהכרח לומר שגם בשעת מעשה היה זה שלא בתכלית כדבעי ("ניט קיין גלאַטע זאַך")[77], כי אם הכל היה בתכלית כדבעי, הרי גם לאחר מכן לא שייך לשוב על זה בתשובה[78]. ואיך שייך לומר זאת לגבי יעקב, ולאחרי־זה - כפי שאדמו"ר הזקן מביא את הענין בנוגע לעצמו, וזה נעשה חלק מהתורה.

ויובן זה לפי פירוש ה'פנים יפות'[66],

- מהספרים שהובאו בספרי חסידות בכמה מקומות מהנדפסים[79], ועוד יותר, במאמרי החסידות שלעת עתה עדיין לא נדפסו. מחבר ה'פנים יפות' היה תלמיד המגיד, אשר י"ט כסלו הוא יום ההילולא של המגיד, וגם גאולת אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו קשורה בכך שי"ט כסלו הוא יום ההילולא של המגיד[80] -

70) שבת לב, א. תענית כ, ב.

71) והניכוי מזכיות לבדו (בלי חטא) אינו סיבה לביטול ההבטחה, כמ"ש הרא"מ כאן, והמהרש"א בחדא"ג ברכות ד, א.

72) ראה הקדמה לקונט' יט כסלו תשי"ב (סה"מ קונטרסים ח"ג בתחלתו. אג"ק ח"ה ע' מז), ובהנסמן שם.

73) "היום יום" כט שבט.

74) במ"ש שם: "ואינו ראוי וכדאי .. שנדמה בעיניו שחטא". - וראה להלן הערה 85.

75) ראה פע"ח שער התפילין פ"י. שער הגלגולים הקדמה כב.

76) תניא פכ"ט (לו, ב). ונתבאר בארוכה בלקו"ש ח"ד ע' 1197.

77) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 16 באו"א.

78) וכבפע"ח (שם) שהי' חסר ב"דקדוקי מצות".

79) לקו"ת ס"פ נשא. פ' ראה כד, ג. ובכ"מ.

80) וכמ"ש אדה"ז במכתבו להרלוי"צ מבאַרדיטשוב בבואו מפ"ב (אג"ק שלו ח"א ע' צח ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו)), אשר גאולתו היתה ב"יום הילולא רבא של רבינו הקדוש נ"ע". וראה גם לקו"ד (ח"א קא, א) אשר המגיד, קודם הסתלקותו, אמר לאדה"ז "י"ט כסלו היום יום ההילולא שלנו".

בפירוש הענין ד"קטנתי מכל החסדים":

בעליות הנשמות מעולם אחד לעולם נעלה יותר - שהרי "צדיקים אין להם מנוחה, שנאמר[81] ילכו מחיל אל חיל"[82] - הנה בטרם שעולים לעולם הנעלה הרי הם חוזרים לקטנות (וכמבואר בהקדמה ל'חינוך קטן' אודות הענין ד"שבע יפול צדיק וקם"[83]), ובלשון ה'פנים יפות': בין גדלות ראשון וגדלות שני יש קטנות שני. וזהו פירוש הפסוק "קטנתי מכל החסדים וגו'": בעליות יעקב שעלה מחוץ לארץ לארץ ישראל, הנה קודם העליה, היה אצלו "קטנתי".

ועל־פי־זה יובן מה שביקש יעקב "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" - דכיון שלאחרי ההבטחה, ולאחרי העליות הקודמות, הנה קודם העליה לדרגא נעלית יותר היה אצלו הענין ד"קטנתי" - זקוק הוא ל"הצילני נא". וכדאיתא ב'פנים יפות' שם, שאף־על־פי שקטנות שני הוא למעלה מגדלות ראשון[84], אף־על־פי־כן, כיון שזהו בכל זאת ענין של קטנות, נדרשת אז שמירה גדולה[85].

יב. על־דרך־זה יובן גם בנוגע לאדמו"ר הזקן:

ידוע[86] שהענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה" על־ידי אדמו"ר הזקן התחיל בעיקר לאחרי ביאתו מפטרבורג. - ואם־כן הרי זה מורה על גודל העליה שאליה הגיע אדמו"ר הזקן לאחרי פטרבורג, בהשוואה לגדלות שלפני פטרבורג[87]. ובין ה"גדלות" של אדמו"ר הזקן שקודם פטרבורג עד ל"גדלות" שלו (שלמעלה מהקודם) שלאחרי פטרבורג, הנה בזמן שבינתיים היה אצלו הענין ד"קטנתי" - המאסר של אדמו"ר הזקן.

שהרי המאסר היה מלווה ביסורים רבים וגדולים. וכידוע[88] שרבי לוי יצחק מבאַרדיטשוב תבע מאדמו"ר הזקן בנוגע למאסרו: מדוע לקח כל־כך הרבה על כתפיו - "כל־כך הרבה יסורי כלל ישראל, יסורים של מעלה, יסורי הנפש ויסורי הגוף שלכם, הרי היה אפשר לפעול ("דורכפירן") זאת על־ידי מקיפים". דברים אלה אמר רבי לוי יצחק מבאַרדיטשוב בנוגע ליסורי המאסר גופא, ולאחרי זה - היסורים שהיו לרבינו הזקן עצמו בג' השעות תיכף לאחרי המאסר, שהיו אצלו "צער גדול יותר מכל המאסר"[89].

ואם־כן מובן, שבגילוי[90] היה זה ענין של קטנות ונפילה לגבי מדריגת הגדלות הקודמת של אדמו"ר הזקן.

וכן נראה מדברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן[91], שלמרות שקשה לומר כן, אף־על־פי־כן הרי כן היא המציאות - שגילוי האור שבא לאחרי פטרבורג היה על־דרך מאמר רז"ל[92] "הזית כשכותשין אותו מוציא שמנו".

---

81) תהלים פד, ח.

82) סוף ברכות. סוף מו"ק (ושם הלשון: "תלמידי חכמים"). וראה פע"ח ושער הגלגולים שם.

83) משלי כד, טז.

84) ואי"ז סותר למ"ש בחינוך קטן, שבין עלי' לעלי' הוא בבחי' נפילה (גם) ממדריגתו הראשונה - כי הנפילה שבין עלי' לעלי' הוא כעין הנהר דינור והעמוד שבין עולם לעולם, וכהעלי' לשכל גדול ועמוק שהוא דוקא ע"י הקושיות המבלבלות אותו לגמרי משכל הראשון (פלח הרמון בראשית ע' 302), שאף שבחיצוניות ובגילוי מתבלבל משכל הראשון (שלכן צריך אז לשמירה גדולה, כמ"ש הפ"י שם), הרי גם הנפילה, באמיתית הענין, אינה ירידה, כ"א חלק מהעלי'.

85) ו"נתלכלכתי בחטא" (שבפרש"י) - יש לומר:

א) חטא (מל' "אני ושלמה בני חטאים") - חסרון (לגבי מדריגתו הקודמת). ועפ"ז, גם הלכלוך בחטא (לא רק "נתמעטו זכיותי"), הוא מצד החסדים (ודלא כפי' הרא"מ והמהרש"א בחדא"ג שם). - וכן מוכח גם ממה שבאגה"ק מביא מרז"ל (ברכות ד, א) "שמא יגרום החטא" בהמשך למ"ש קודם "מחמת ריבוי החסדים".

ב) בדוגמת "דקדוקי מצות" שבפע"ח שם.

- ועפ"י פירוש זה יובן יותר מה שיעקב הי' ירא שימסר ביד עשו. דלפירוש הא' "חטא - חסרון", הוא רק העדר מציאות (בדוגמת "נתמעטו זכיותי"), שהתוצאות העדר - העדר שכר, אבל גם העדר עונש -

ונפרש שבדיוק משנה - בפע"ח - הל' ממש"כ לפני זה "עברות קלות" - כי אפילו זה אינו. ולכן שייך לאמור שנדמה ליעקב (ולאדה"ז) שישנו בו.

- שוב ראיתי בשער הגלגולים שם שבפי' מחלק (בנוגע לכל אדם) ומונה על הסדר: עונות חמורים, חטאים קלים מהראשונים, דקדוקי מצוות שהם כחוט השערה (ולהעיר ממה שמפרש שם לאח"ז בחכם אחד גדול שנענש על "הדקדוק הקל", "גם נענש" על הליכה ד' אמות בשבת ברה"ר ומעט עפר במנעליו בלי ידיעתו).

ולשון אגה"ק: "שנדמה בעיניו שחטא", זה שנדמה בעיניו הוא ע"ד מרז"ל (מו"ק יח, סע"ב) שגם בזה ב' אופנים: א) נחשד מפני שיש בו - עכ"פ מעין זה. ב) אין בו כלל, ונחשד (בנדו"ד - בעיני עצמו) מפני סיבה צדדית (ביטול ביותר וקטנות שבינתיים).

86) סה"ש תורת שלום ע' 112.

87) ראה לקו"ד ח"א כב, סע"ב ואילך.

88) לקו"ד שם כט, א.

89) שם מ, ב.

90) ראה לעיל הערה 84.

91) סה"ש תורת שלום ע' 26.

92) ראה מנחות נג, ב. שמו"ר פל"ו, א.

ממשל זה מובן, שבשעת המאסר, "כשכותשין", היה ענין של קטנות אפילו לגבי קודם פטרבורג, כי:

בעת כתישת הזית, כאשר הזית מונח תחת הקורה, חסרים בו ב' המעלות: אין לו את המעלה שלאחרי־זה, שהרי עדיין לא הוציא את השמן שיכול להאיר אור בכל העולם, ואז כבר אין לו גם את מעלתו הקודמת, כאשר היה פרי שלם, שהרי הגם שלפני הכתישה לא היה אפשר להשתמש בשמן למאור, היה אז ראוי למאכל, והיה אפשר לברך עליו, מה־שאין־כן בזמן שכותשין הזית, אין בו גם מעלה זו.

וכמו כן מובן בנוגע לזמן של המאסר דפטרבורג: לא זו בלבד שעדיין לא היתה הפצת מעיינות החסידות כמו לאחרי פטרבורג, אלא שאז, בשעת המאסר והתפיסה, לא היתה יכולה להיות הפצת החסידות גם באופן כפי שאדמו"ר הזקן היה אומר לפני פטרבורג.

וענין זה, שבאותו זמן נחסרה האפשריות להפצת חסידות, הרי היה נוגע גם לאדמו"ר הזקן עצמו. וכמובן מדברי הרבי[93], שאפילו צדיק גמור שמתבטל מתלמוד תורה בגלל חלישות הגוף, צריך לשוב בתשובה שלימה מעומקא דלבא. והדברים אמורים אודות תלמוד תורה סתם, ומכל־שכן כשמדובר אודות תלמוד תורה דרבים, ועל־אחת־כמה־וכמה אודות פנימיות התורה.

ולכן אומר "קטנתי וכו'".

יג. בכל שנה ושנה חוזרים ונשנים אותם הענינים[94]. וכיון שכל הענינים מתחילים מהתורה, לכן קוראים בתורה, בשבת הסמוכה (או בשבת שחל בו) י"ט כסלו[95]: "קטנתי מכל החסדים וגו'",

שזוהי הבקשה של יעקב אבינו ושל נשיאי ישראל (וכדאיתא בקהלת יעקב[96], ש"נשיא" ראשי תיבות: ניצוצו של יעקב אבינו), ואדמו"ר הזקן בפרט, שהם מתפללים - וגם עבור כל אחד מישראל - שמבלי הבט על כך ש"קטנתי וגו'", תקויים אצלו ההבטחה: "היטב אטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב"[97].

* * *

יד. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויקח מן הבא בידו מנחה גו'.

* * *

טו. על[98] הפסוק[99] "שני בני יעקב", מפרש רש"י[100]: "בניו היו, ואף־על־פי־כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו, שלא נטלו עצה הימנו".

מפירוש רש"י מובן, שהטענה כלפי שמעון ולוי אינה על עצם הריגת אנשי שכם; הטענה היא רק מדוע "לא נטלו עצה הימנו" - שאילו היו שואלים בעצת יעקב, היו עושים זאת באופן אחר, כי אם נאמר שהטענה לשמעון ולוי היתה על עצם הענין, לא היה רש"י צריך לומר "שלא נטלו עצה הימנו", בה בשעה שישנו ענין גדול הרבה יותר - הריגת עיר שלימה.

וגם מזה שאחר־כך תבע מהם יעקב "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ"[101], מובן, שעל עצם הענין של הריגת שכם, לא היה לו דבר נגדם; הם היו צריכים לעשות זאת; הטענה היתה רק מדוע עשו זאת

93) לקו"ד שם קפג, א.

94) ראה לב דוד (להחיד"א) פכ"ט (ע"פ מש"כ הרמ"ז בס' תיקון שובבים). משנה ספ"ג דגיטין. שו"ת הר"י אירגס (בסו"ס מבוא פתחים) ס"ה בארוכה.

95) ראה שיחת ש"פ תולדות הערה 81 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 294).

96) מערכת רבי. ונתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1051 הערה 18. תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ע' 94 הערה 30.

97) פרשתנו לב, יג.

98) מכאן עד סוסכ"ב - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 150 ואילך.

99) שם לד, כה.

100) מב"ר פ"פ, יו"ד.

101) שם, ל.

באופן שהביא לידי "עכרתם אותי גו'". (וזוהי גם כוונת רש"י בדבריו "שלא נטלו עצה הימנו": אילו היו מתייעצים ביעקב, היו הורגים את שכם באופן שלא היה מביא לידי "עכרתם גו'"). ועל זה השיבו שמעון ולוי, שהם עשו דוקא באופן כזה, כי "הכזונה יעשה את אחותינו"[102]. ומזה שיעקב לא ענה מאומה על דבריהם, מובן, שקיבל את תירוצם.

ומכל זה ברור, שאנשי שכם היו מחוייבים מיתה.

טז. מדוע היו אנשי שכם מחוייבים מיתה? - מבאר הרמב"ם[103], לפי שאחת משבע מצוות בני נח היא שמצווין על הדינין[104], והיינו (לשיטת הרמב"ם) שהם מחוייבים להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך, לדון על שש המצוות שלהם; וכיון ששכם גזל, ואנשי העיר ידעו זאת ולא דנוהו, עברו בכך על מצות דינין, ובן נח שעובר על אחת משבע המצוות, מחוייב מיתה[105] בסייף[104].

הרמב"ן[106] מביא את הרמב"ם, וחולק עליו. לדעת הרמב"ן, מצות דינים אצל בני נח אינה "להושיב דיינין בלבד", אלא בכך ציוה אותם הקב"ה על דיני גניבה ואונאה וכו' ומקח וממכר וכיוצא בהן[107]. וכאשר בן נח עובר על אחד מדינים אלה - נהרג. אבל בשביל לא להושיב דיינים - אף שנצטווה גם על זה - לא מגיע לו עונש מיתה (כיון שזהו "עשה"). ולכן אי אפשר לומר, שכל אנשי שכם נתחייבו הריגה על שלא דנו את שכם (ובפרט, ששכם היה המלך שלהם, שיראו מפניו, ולא שייך שידונו אותו[108]). אלא אנשי שכם נתחייבו מיתה מצד ענינים אחרים - על עבודה־זרה גילוי עריות וכו', אבל עד אז, לא התעסקו בני יעקב עמהם; זה לא היה ענינם. אך בגלל מעשה דינה, נקמו שמעון ולוי, והרגו את אנשי עיר שכם על שאר העבירות שעברו, שבגללם היו מחוייבים מיתה.

יז. כיון שלשיטת הרמב"ן, קאי מצות דינין על דיני גניבה ואונאה, מקח וממכר וכיוצא בהן, וגם להושיב דיינין בכל עיר ועיר, נמצא, שבמצות דינין נכללים כל הענינים הנוגעים לישובו של עולם (ענינים שבין אדם לחבירו). וגם צדקה שבה מחוייבים בני נח[109], היא בכלל מצות דינים[110].

וענין זה מוכרח מסדום ועמורה שנתחייבו במיתה, ו"זה היה עון סדום", אשר "יד עני ואביון לא החזיקה"[111]. היכן מצינו שבני נח יתחייבו לעשות צדקה, ועוד בעונש מיתה? - על כן צריך לומר, שצדקה וכדומה נכללת במצות דינים[112].

- מאמר המוסגר: גם לשיטת הרמב"ם, שמצות דינים היא רק להושיב דיינים בכל פלך ופלך, ולא דיני גניבה ואונאה כו', צריך לומר, שבני נח מחוייבים בהחזקת יד עני ואביון (כדמוכרח מ"זה היה עון סדום"), "לעשות צדקה ומשפט". [אולי אפשר לומר, שלדעתו, נכללים כל ענינים אלו ונלמדים ממצות

---

102) שם, לא.
103) ספ"ט מהל' מלכים.
104) סנהדרין נו, סע"א.
105) שם נז, א.
106) בפירושו עה"ת כאן. וראה ר"ן ומאירי (סנהדרין שם).
107) ועפ"ז צריך בירור למה נצטוו על גזל בפ"ע. ואולי מטעם זה מיאן הרמב"ם בשיטת הרמב"ן. או שגירסתו "דיינין" (כגירסת ב"ר ספט"ז. ועוד) - אלא שבכל דפוסי הרמב"ם שראיתי כתוב "דינים". ואכ"מ.
108) ראה גם אוה"ח כאן.
109) סנהדרין (נז, ב): "ביתו לצדקה" (וראה הרמ"ה שם ומהרש"א שם נו, ב ד"ה בפירש"י).
110) שוב מצאתי מובא כן בשם לבנת הספיר וירא.
111) יחזקאל (טז, מט). ואף שעברו על כמה עבירות - ובהם ע"ז ג"ע וש"ד (סנהדרין קט, א ואילך. רד"ק לך לך יג, יג) - הגזר דין, הפיכת סדום - הי' על אשר "יד עני גו'" (שם קד, ב). ועפ"ז תומתק שייכות "כי ידעתיו למען אשר יצוה גו' צדקה ומשפט" בפרשת סדום (וירא יח, יט).

ולפי מ"ש בפנים, הגז"ד על סדום הי' בשביל דברים שנצטוו בהם - וכמוש"כ בחי' הר"ן (סנהדרין נו, ב) אלא שמפרש שלא קחשיב צדקה מפני שהיא בקום ועשה. (ודלא כמ"ש המהרש"א בחדא"ג שם קד, ב ד"ה עשאוני).

ועפ"י מ"ש בפנים תתורץ קושיית המהרש"א שם (נו, ב) "אמאי לא חשיב נמי צדקה" (להס"ד שחשיב גם קום ועשה) - כי צדקה היא בכלל מצות דינים (להרמב"ן).

112) ואף שעון סדום הי' ש"יד עני ואביון לא החזיקה", ולדעת הרמב"ן אין ב"נ נהרג על ביטול מ"ע - היינו מיתה בידי אדם, משא"כ בדיני שמים. וכמו "עכו"ם ששבת חייב מיתה" (סנהדרין נח, סע"ב), שעונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה ע"ז אבל אינו נהרג (רמב"ם הל' מלכים פ"י, ה"ט. וראה שו"ת חת"ס בליקוטים סי"ד, שפירש עד"ז בדעת הרמב"ם). - עוי"ל שאופן ד"לא החזיקה" הי' גם ע"י עשו' (ראה סנהדרין קט, א ושם) וכיון שחיוב הצדקה הוא מ"אזהרתן" וגם העבירה ע"ז היתה כעבירה על "אזהרתן" - עונשם כעובר על אזהרתן.

"פרו ורבו"[113], שענינה "ומלאו את הארץ וכבשוה"[114], ישובו של עולם[115], ודוחק]. ויש לומר שלמדים זאת מ"לעשות צדקה ומשפט"[116], או ממקום אחר, וכשאר ענינים של "קום ועשה"[117].

אבל דברי הרמב"ם[118] "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר כו' נתן צדקה כו'", מראים דעתו, שאינו מחוייב בצדקה (ו"לעשות צדקה" - יפרש על "פשרה"[119]). ושאני סדום ש"יד עני גו'" היה באופן קיצוני[120]. ועדיין צריך עיון בכל זה. עד כאן מאמר המוסגר. -

ועל־פי־זה יובן מה שכתוב "כי ידעתיו גו' לעשות צדקה ומשפט"[116] - דלכאורה הרי מצות צדקה ניתנה רק לאחרי מתן־תורה? הן אמת ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"[121], אבל קשה לומר, שהחיבה שלמעלה לאברהם - "כי ידעתיו לשון חיבה[122] - למען גו' לעשות צדקה ומשפט", היא רק כמו שכר המגיע למי שאינו מצווה ועושה[123]. אלא החיבה היתה כמו למצווה ועושה, כי גם לפני מתן־תורה היה החיוב בצדקה וכו', כנ"ל.

יח. על־פי־זה תתורץ גם הקושיא (שנשאלה בשבתות שלפני־זה[124]) על פירוש רש"י שמפרש[125], שהתורה הקדימה מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, בכדי שלא יאמרו "לא קיים אברם את כבוד אביו" - דלכאורה, הרי על כיבוד אב נצטוו רק במרה[126]?

הן אמת ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"[121], אבל: א) יש שיטה[127], שהאבות קיימו כל התורה רק בארץ ישראל, ואילו זה ש"הניחו (לאביו) זקן והלך לו" היה בחרן; ב) אברהם אבינו קיים כל התורה מעצמו, שהרי לא נצטווה, ואם־כן, לא שייך לומר שאנשי חרן יתבעו זאת הימנו,

- בנוגע ליעקב, שבמשך 22 שנה לא קיבל כיבוד אב מיוסף, בגלל שבמשך 22 שנה לא קיים יעקב

---

113) דקודם מ"ת - לכל הדעות - נאמרה לב"נ (סנהדרין נט, ב), וחטא סדום הרי הי' קודם מ"ת. - אלא שעפ"ז עדיין לא נת' "וחטיך בצדקה פרוק" דנבוכדנצר (דניאל ד, כד). ובפרט שמדהוסיף הרמב"ם (הל' רוצח ספי"ב) לאחרי "השיא עצה לנ"נ" התיבות "ליתן צדקה" - משמע דזהו לא רק "עצה טובה" סתם, אלא גם "שיעשה דבר מצוה" (שהביא לפני זה). - וע"פ המדובר כאן יל"פ דזהו מצוה שאינו מצווה ועושה.

114) בראשית א, כח.

115) כי "לא נברא העולם אלא לפרי ורבי" (גיטין מא, ב).

116) ראה לעיל הערה 111.

117) סנהדרין נח, סע"ב. וראה חולין צב, סע"א: "שלשים מצוות כו'" (ובהנסמן עה"ג שם).

118) הל' מלכים שם ה"י.

119) וכפירש"י סנהדרין נו, ב.

120) (כמבואר בסנהדרין קט, א ושם) שנענשו במיתה על החזקת יד עני.

ועפ"ז מובן המשך הכתובים ביחזקאל שם (מט־נ): "ויד עני ואביון לא החזיקה ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן" - ולא פירש מהי התועבה שעונשה "ואסיר". גם - בכתוב שלפני זה - ש"יד עני גו' הי' עון סדום". אלא ש"ותעשינה תועבה" היינו ביאור האופן ד"לא החזיקה". ועפ"ז מובן ג"כ צורך הבירור "הכצעקתה" (וירא שם, כא) - האופן ד"לא החזיקה".

121) יומא כח, ב. משנה סוף קידושין.

122) פירש"י עה"פ.

123) ראה קידושין לא, א. והסוגיא בסנהדרין (נז, ב) משמע דמצווה.

124) שיחת ש"פ וירא ס"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 238).

125) ס"פ נח. ב"ר פל"ט, ז.

126) סנהדרין נו, ב.

מענין חם כפשוטו של מקרא שלא הי' רק "וירא גו'" (נח ט, כב) - בזיון (ב"ר פל"ו, ו. פרדר"א פכ"ג. פירש"י שם, כג) ובתואל ולבן (פירש"י חיי שרה כד, נ) - אין ראי' כ"כ, כי בנדו"ד המדובר בכיבוד, ובהם המדובר בבזיון (וראה רמב"ם הל' ממרים פ"ה, הי"א. חידושי רעק"א יו"ד סרמ"א) - דחמיר כ"כ עד: א) ש"אפילו ברמיזה"; ב) ש"ארור מפי הגבורה" (רמב"ם שם הט"ו).

וי"ל (בנוגע לב"נ) שהוא בגדר שפיכת דמים - "דאזיל סומקא" (ב"מ נח, סע"ב. וראה לקמן שם דילפינן מתמר (שלפני מ"ת)).

- כן להעיר אשר פשט הכתוב (משלי ל, יז) "עין תלעג לאב גו' יקרוה עורבי נחל גו'", משמע שזהו ענין "טבעי" (ראה עירובין ק, סע"ב: "היינו למדין". וברש"י שם: "שנתן כו' להורות לנו"). ואינו שייך למקבלי התורה דוקא, כ"א לכל בנ"א.

ואם כנים הדברים יובנו דברי הרמב"ם (שם), שלאחרי הראי' דהמבזה אביו "ואפילו ברמיזה ה"ז ארור מפי הגבורה שנאמר (תבוא כז, טז) ארור מקלה אביו ואמו" - מוסיף: "והרי הוא אומר עין תלעג גו'". והקשו למה צריך להביא גם מן הכתובים. [ותי' הרדב"ז דמ"עין תלעג" מוכח ד"אפילו ברמיזה", ד"מקלה" משמע מקלל בפירוש - לא זכיתי להבין, דא"כ מנ"ל להרמב"ם ד"אפילו ברמיזה ה"ז ארור מפי הגבורה". ודוחק גדול לומר דמ"עין תלעג" ידענן ד"מקלה" פירושו גם "ברמיזה"]. ועפ"י הנ"ל מובן, ד"ארור מקלה" - רק בבנ"י נאמר. ומוסיף "וה"ה אומר עין גו'" - ב"כל המבזה כו'" גם ב"נ. ולכן בטושו"ע (יו"ד סרמ"א ס"ו) שהוא לשון הרמב"ם - הרי אף שהעתיק "אפילו ברמיזה" והכתוב ד"מקלה" והעתיק סיום דברי הרמב"ם "ויש לב"ד כו'" - דילג והשמיט מה שביניהם "וה"ה אומר עין גו'" - אלא שאין דיני ב"נ בטושו"ע. [ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א].

127) רמב"ן תולדות כו, ה.

כיבוד אב[128], אפשר לבאר, שאין זה ענין של עונש[129], אלא זהו ענין של סיבה ומסובב ("מדה כנגד מדה"[130]): כיון שחסרה אצלו העבודה דכיבוד אב, לא היה אצלו המסובב הבא על־ידי עבודה כזו. ואילו היתה אצלו עבודה זו, היה מקבל כיבוד אב מכל בניו, שעיקרם יוסף - עיקר תולדות יעקב, כי "כל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל"[131], ועד ש"התולדות הללו לא באו אלא בזכותו של יוסף ובשבילו"[132].

ואף־על־פי שגם עונש הוא "מדה כנגד מדה"[133], וכידוע שעונש הוא לפי ערך הפגם[134], הרי הכוונה כאן אינה לענין העונש, אלא לענין של העדר המסובב שבסיבת העדר הסיבה. -

ועל־פי הנ"ל, שבני נח נצטוו על הענינים הנכללים בישובו של עולם, יש לומר, שהיו מחוייבים גם בכיבוד אב, כיון שכיבוד אב הוא בדוגמת פריעת חוב (שזהו עוד יותר מצדקה), כפי שמצינו אחד הטעמים על כיבוד אב[135]: כיון שאביו ואמו התייגעו עבורו, ושימשו אותו בקטנותו, כאשר לא היה יכול לשמש את עצמו - אין לו להיות כפוי טובה, ועליו לשלם להם את חובו.

ועל־פי־זה יומתק: (א) הלשון "לא קיים אברם את כבוד אביו", ולא "מצות כיבוד אב" - כי אז לא היתה המצוה "כיבוד אב"; החיוב דכיבוד אב היה בתור צדקה, או דינים, ישובו של עולם; (ב) הלשון "שהניחו זקן והלך לו". לכאורה, מה נוגע אם אביו זקן או לא, במצות כיבוד אב אין חילוק אם אביו זקן או צעיר? - אלא, כיון שהחיוב דכיבוד אב בבני נח הוא בגלל ישובו של עולם, או צדקה (פריעת חוב), הרי זה שייך בעיקר באביו זקן שאינו יכול לשמש את עצמו וזקוק לבנו.

יט. על־פי הנ"ל מובן, שאי־אפשר לבוא בטענות אל שמעון ולוי מדוע הרגו את אנשי שכם, כי אנשי שכם היו מחוייבי מיתה.

ולכן לא מצינו שחז"ל יבהירו "כל האומר שמעון ולוי חטאו אינו אלא טועה", על־דרך שמבהירים "כל האומר ראובן חטא וכו'"[136] - כי בנוגע לשמעון ולוי לא יכולה מלכתחילה להיות טעות.

כל הטענה כלפיהם היתה רק על "שלא נטלו עצה הימנו", ועשו זאת באופן שהביא לידי "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ"; על־ידי־זה שעשו זאת במרמה, ולא קיימו הבטחתם, גרמו חילול השם (כפי שמצינו בגבעונים, ששינו מדברי תורה, ובלבד לא לעבור על מה שהבטיחו להם, שהיה עלול לגרום חילול השם[137]). אנשי שכם אמנם נתחייבו מיתה, אבל לא היו צריכים לפעול באופן של מרמה, אלא לומר להם בגלוי, שהם חייבים מיתה, ואז לא היו מגיעים לידי חילול השם[138].

כ. על־פי־זה יובן גם מה שכתוב בפרשת ויחי[139] "כי באפם הרגו איש גו' ארור אפם כי עז גו'" - דלכאורה אינו מובן:

א) מדוע רק "הרגו איש" - הרי הם הרגו עיר שלימה?

---

128) רש"י ס"פ תולדות. וישב לז, לד.

129) וצע"ק במגילה (טז, ב ושם): "שכל אותן כו' נענש". ולכן נ"ל - בהקדם הדיוק בלשון רש"י כ"פ (במגילה וכן בפי' עה"ת ס"פ תולדות) "כבוד אביו" ולא "מצות כבוד אביו", וכמו שדייק גם בס"פ נח - שגם ביעקב הכוונה לא למצוות כבוד או"א כ"א לצדקה וכיו"ב (כמבואר בפנים בנוגע לאברהם) ולכן שייך ע"ז עונש (ולא כמבואר בפנים דהוי סיבה ומסובב).

130) רש"י ישן ס"פ תולדות. וראה מגילה שם: "יוסף שפירש מאביו כ"ב שנה כשם שפירש יעקב". ולכאורה עפ"ז גם כנגד י"ד שנה שהי' יעקב בבית עבר צ"ל חסר אצל יעקב. וי"ל בדא"פ שזהו דיוק הל' (מגילה שם) "גדול ת"ת יותר מכבוד או"א" (אף שלכאו' אין הוכחה אלא ששווה - וכקושיית החדא"ג). כן י"ל, שהרי הי' שם כבוד רבו שמביאו לחיי עוה"ב כשם שאביו מביאו לחיי עוה"ז (ב"מ לג, א (במשנה)).

131) רש"י וישב שם, ב. מב"ר פפ"ד, ה.

132) ב"ר שם. ועפ"ז מתורץ - הרי גם במשך כ"ב שנה אלו הי' ליעקב כיבוד אב משאר השבטים.

133) זח"א קח, א. וראה סוטה ח, ב.

134) תניא פכ"ד בהגה.

135) ירושלמי פאה פ"א ה"א. וראה חינוך מצוה לג.

136) שבת נה, ב.

137) גיטין מו, א. וראה גם יבמות עט, א.

138) ועפ"ז תתורץ קושיית הרדב"ז בהל' מלכים שם.

139) מט, ו־ז.

רש"י מפרש שם[140] מה שכתוב "איש" (לשון יחיד), שזהו לפי ש"אינן חשובין כולם (חמור ואנשי שכם) אלא כאיש אחד". אבל אינו מובן: אם הפסוק היה רוצה לשבח את שמעון ולוי ולהלל את גבורתם - מתאים לספר שכל העיר שכם היתה חשובה אצלם כאיש אחד; אבל הפסוק מדבר כאן בהיפך השבח, וגם - לא אודות גבורתם, אלא אודות עוולה, שעשו באפם. ואם־כן, אדרבא, הפסוק היה צריך להדגיש ששמעון ולוי הרגו עיר שלימה, שזה גרוע מהריגת איש אחד?

ב) על הפסוק "ארור אפם כי עז", אומר רש"י[141], "אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא את אפם", אבל לא אותם חס־ושלום. נשאלת השאלה: וכי משוא פנים יש בדבר?

אך לפי ביאור הנ"ל מובן: על הריגת אנשי שכם - לא היו ליעקב טענות. הוא רק תבע מדוע שמעון ולוי לא אמרו בגלוי לאנשי שכם שהם מחוייבים מיתה וכו'. אבל לכאורה מובן מעצמו שהיו מוכרחים לפעול במרמה - שהרי הם היו "מתי מספר"[101], והוצרכו להלחם בעיר שלימה, באנשי שכם; ועל זה אמר יעקב: "הרגו איש" - כל אנשי שכם היו חשובים בעיניהם[142] כאיש אחד, כך שהם היו שנים כנגד - איש (אחד), ולא התייראו כלל מפני אנשי שכם, ואם־כן, לא היו שמעון ולוי צריכים לפעול במרמה, באופן שהיה יכול להביא לחילול השם.

על־פי־זה הקושיא היא: מדוע אכן פעלו במרמה? אך התירוץ על זה - על־פי קושיא נוספת: מדוע אומר יעקב "באפם הרגו" - הרי אנשי שכם נתחייבו מיתה על־פי תורה? אלא זהו אמנם הדיוק והטענה - לא על עצם ה"הרגו", אלא על כך ש"הרגו" "באפם": הם באו לכלל כעס, ועל־ידי־זה באו לכלל טעות - דיברו במרמה וכו'. ובמכל־שכן ממה שנאמר אפילו במשה רבינו, ולאחרי מתן תורה: "בא לכלל כעס בא לכלל טעות"[143]. ולכן מדגיש יעקב "ארור אפם", כי כל ענין המרמה וכו', בא רק על־ידי "אפם".

כא. על־פי הנ"ל יובן גם מענה שמעון ולוי לטענת יעקב "עכרתם אותי גו' ונשמדתי אני וביתי" - "הכזונה יעשה את אחותינו":

לכאורה, מהו התירוץ שבדבר? וכי בגלל ש"הכזונה יעשה גו'" אין צורך לשלול את ה"ונשמדתי וגו'"? (וגם על־פי דין - במקרה כזה אין חיוב של מסירת נפש[144]).

ויובן בהקדם דיוק לשון הכתוב "הכזונה", ובשני הקצוות: (א) מדוע - בכ"ף הדמיון, ולא "הזונה". (ב) הדין הוא, שפנוי הבא על הפנויה, אינה נעשית זונה[145], ואם־כן, למה השתמשו (אם כי בכ"ף הדמיון, אבל בכל זאת) בגדר "הכזונה"?

רש"י, שמבהיר לכל־לראש פשוטו של מקרא, מפרש אמנם "הכזונה - הפקר". אבל לשון הכתוב הוא "הכזונה", וצריך לומר, שהכוונה גם לגדר וענין של זונה, וביחד עם זה - בכ"ף הדמיון.

והביאור בזה - על־פי מה שכתוב ב'לקוטי תורה'[146] על הפסוק[147] "ולא תתורו גו' אשר אתם זונים אחריהם", שאצל בני־ישראל, שהם בבחינת אשה להקב"ה, נחשב "תתורו אחרי לבבכם" לענין של זנות. הנישואין של בני־ישראל עם הקב"ה היו בשעת מתן תורה, וההתחלה בזה היתה מאברהם אבינו והלאה[148].

---

140) מב"ר פצ"ט, ז. תנחומא ויחי יו"ד.

141) מב"ר שם. פצ"ח, ה. תנחומא שם.

142) ובזה מובן זה שלא העתיק רש"י כל לשון הב"ר "כולם לפני הקב"ה כאיש אחד". ובהשמטת התיבות "לפני הקב"ה" - נשתנה הפירוש ודברי רש"י ה"ה בנוגע לשמעון ולוי. והוא כפי' התנחומא "לפניהם ולפני הקב"ה". [ולא העתיק זה רש"י, כי "לפני הקב"ה" אין זה פשוטו של מקרא. ואדרבא עפ"י פשוטו - מאי קמ"ל, פשיטא דלפני הקב"ה הם כאיש אחד. ואינו נוגע לפירושו כאן].

143) רש"י מטות לא, כא. מפסחים סו, א.

144) וכן הקשה באוה"ח כאן.

145) יבמות סא, ב.

146) קרח נג, ג. ועייג"כ שלח מד, סע"א. פינחס עה, ד.

147) שלח טו, לט.

148) ראה ל"ת להאריז"ל ר"פ לך לך. ד"ה וה' ברך את אברהם - להצ"צ - פ"ג (נדפס בפ"ע וגם באוה"ת חיי שרה קכו, א). ומרומז במרז"ל ש"שני אלפים תורה" מתחיל בימי אברהם (ע"ז ט, א. ועיי"ש: "אי נימא ממ"ת").

וזאת טוענים שמעון ולוי: "את אחותינו": כיון שאנו בני יעקב, ש"האבות הן הן המרכבה"[51] - נתקשר רק להקב"ה[149]. ומהאבות - הנה יעקב בפרט הוא קו התורה וענין היחוד[150] - והיא "אחותינו" - הרי זה ענין של "הכזונה", שנעשה ענין כדמיון של אסורה לבעלה - זה הקב"ה.

וזהו גם המענה של בני יעקב מדוע לא נטלו עצה וכו': כיון שמדובר אודות "הכזונה גו'", התנתקות מהקב"ה - נגע הדבר בעצם נפשם, למעלה משכל ועצה, ונתעוררו במסירות־נפש, למעלה מטעם ודעת, ולכן "לא נטלו עצה"[151].

מכל השבטים התעוררו שמעון ולוי דוקא בתנועה של מסירות־נפש. וטעם הדבר: שמעון ולוי נעשו אז בר מצוה, וכמו שכתוב[152] "ויקחו גו' שמעון ולוי גו' איש חרבו", ובאופן - שמהם למדים את השיעור[153] (ובמילא - כל הקשור בזה) עבור כל ברי־המצוה שבכל הדורות[154]. ולכן הראו הם כיצד היא התחלת ויסוד העבודה (בר מצוה) - למעלה מטעם ודעת[155].

כב. ההוראה מהנ"ל בעבודתנו:

למרות שעל־פי דיני התורה יש כמה חילוקים בין דאורייתא, דרבנן וכו', וגם בדיני דאורייתא גופא ישנו חילוק בין שאר עבירות לג' הדברים שעליהם "יהרג ואל יעבור"[156], הרי מצד זה שבני־ישראל הם בבחינת אשה להקב"ה, הנה כל עבירה היא בבחינת "זונים אחריהם", כנ"ל.

ובפרט - עבירה על מצות לא־תעשה: מצות עשה ענינה המשכת האור, ובהעדר קיום מצות־עשה, לא נמשך האור. מה־שאין־כן עבירה על מצות לא־תעשה ענינה הוא - יניקה והמשכה לחיצונים[157], וזהו בדוגמת ענין הזנות, שנותנים החיות כו' להיפך הקדושה. ואף־על־פי שנותנים להם בחינת החיצוניות בלבד, שהרי "וכבודי לאחר לא אתן"[158], הרי את החיצוניות על־כל־פנים נותנים להם.

ולכן כל מצוה צריכה "לחדור" ("דערנעמען") עד עצם הנפש, ומכל עבירה צריך להיזהר בתנועה של מסירות־נפש בלי שום חשבונות[159].

הן אמת, שהעבודה צריכה להיות על־פי טעם ודעת, בכדי שתחדור בכחות הפנימיים, אבל התחלת העבודה צריכה להיות בקבלת עול למעלה מטעם ודעת. וכאשר התחלת העבודה היא בקבלת עול ומסירת נפש ללא חשבונות, אז דוקא[160] יכולה להיות לאחרי־זה העבודה על־פי טעם ודעת, במדידה והגבלה, על־פי התורה.

* * *

כג. בסוף פירושו על הפרשה, אומר רש"י[161]: "מגדיאל הוא רומי".

וצריך להבין - וכנ"ל גם לפי פשוטו של מקרא - מה רוצה רש"י לומר בזה; ולשם מה צריך לפרש ש"מגדיאל הוא רומי"?

---

149) ראה תניא רפל"ד: "לא הפסיקו אפילו שעה אחת מלקשר דעתם ונשמתם לרבון העולמים".

150) ועיקר הזיווג ע"י יעקב (ד"ה וה' ברך שם. ומוכיח מויק"ר פל"ו, ד: "בת שהיא נשאת למלך כו' כך כו' יעקב". וראה ביאוה"ז ס"פ חיי שרה).

151) לעשייתם במרמה - יש להעיר מהמבואר בדא"ח בענין "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (תולדות כז, לה. וראה תורת מנחם - התוועדויות ח"ב ע' 222. וש"נ).

152) בפרשתינו לד, כה. ב"ר פ"פ, יו"ד.

153) רש"י (נזיר כט, סע"ב) מפרשי המשנה (ספ"ה דאבות) "בן י"ג למצוות".

154) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 289 ואילך.

155) ראה תניא ספכ"ה. שם רפמ"א.

156) סנהדרין עד, א.

157) ראה תניא אגה"ת פ"א. ובקונטרס ומעין מ"ז פ"ב־ג: "מל"ת כו' מסיר המונעים כו' עוד זאת כו' שומרות שלא יומשך כו'" [והמבואר בלקו"ת ס"פ פקודי (ובכ"מ) דגילוי הכתר הוא דוקא ע"י מל"ת - הוא עוד ענין. אלא דאינו נוגע להמבואר בקונ' ומעין].

158) ישעי' מב, ח. וראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

159) ראה תניא פכ"ד ופכ"ה.

160) ראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 428. תורת מנחם - התוועדויות חי"ג ע' 25.

161) לו, מג. מפרדר"א פל"ח.

והענין:

במה שכתב לעיל בפרשה[162] שיעקב אמר לעשו: "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", מפרש רש"י[163]: "ואימתי ילך, בימי המשיח, שנאמר[164] ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו".

נשאלת השאלה: גלות הרביעי, גלות האחרון, הרי היא גלות רומי, ומהי שייכותה לעשו?

ולכן אומר רש"י, ש"מגדיאל - שהוא מאלופי עשו - הוא רומי", ששם יהיו בני יעקב בגלות לפני ביאת המשיח.

רומי נקראת בשם מגדיאל, כי: (א) מגדיאל הוא מלשון גדולה ורוממות. ואת רומי, ירומם ויגדיל הקב"ה לפני ביאת משיח, ולכן נקראת בשם מגדיאל, וגם בשם רומי[165]. (ב) מגדיאל רומז: "הגדיל על כל א-ל", ועל מלכות רומי נאמר[166] שמלכותה תתפשט על כל פני תבל, "ויתרומם ויתגדל על כל א-ל"[167].

העובדה ש"מגדיאל הוא רומי" היא גם הטעם של רש"י לפרש בפסוק הקודם[168], "ואלה שמות אלופי עשו" - "שנקראו על שם מדינותיהם", כי: מאחר שמגדיאל היא רומי ומלכות רומי, ורומי הוא שם המדינה, למדים מזה, שגם שאר אלופי עשו נקראו על שם מדינותיהם[169].

אך צריך להבין: כיון ש"מגדיאל הוא רומי", איך יתכן שלאחרי "אלוף מגדיאל" נאמר "אלוף עירם" - הלא רומי היא כבר הגלות האחרונה, ולאחרי מלכות רומי לא יהיה עוד אלוף אצל עשו?

יש מפרשים[167] שמבארים שאלוף מגדיאל הוא אלוף עירם; בשני השמות הכוונה למלכות רומי. אבל בקבלה וחסידות[170] מובא, שבקדושה כל הענינים הם במספר עשר, מה-שאין-כן בקליפה המספר הוא אחד עשר, ולכן אלופי עשו הם במספר י"א. ומזה מובן, שאלוף מגדיאל ואלוף עירם הם אלופים שונים[171], כי אם מגדיאל ועירם היינו הך, יש אצל עשו עשרה אלופים.

אך הפשט בזה הוא - ששניהם, הן מגדיאל והן עירם, הם אמנם מלכות רומי, אבל ברומי גופא יש ב' מדריגות שיהיו בזמנים שונים: "מגדיאל" - מלשון "הגדיל על כל א-ל" - כפי שרומי מנגדת לאלקות בזמן גלות האחרון; ו"עירם" קאי על זמן מאוחר יותר - כאשר עירם תהיה במצב ד"עתיד לערום תסוריות (אוצרות) למלך המשיח"[172], כאשר רומי לא תהיה עוד מנגדת, אלא אדרבה.

וזהו פנימיות הטעם לשם רומי - שעל ידה תתגלה רוממות בקדושה, ועד לגילוי רוממות והתנשאות עצמית. אלא שמתחילה הרי זה בהעלם, ואילו בגילוי הרי זה מנגד - "אלוף מגדיאל", אבל על-ידי הבירור נעשה מזה אחר-כך "אלוף עירם", שמתבררים ממנו ניצוצות הקדושה, שהם ה"אוצרות" שמקבץ עבור מלך המשיח.

ולכן מסיים רש"י את הפרשה: "מגדיאל הוא רומי" - הגם שצריך לסיים בדבר טוב[173], ומלכות רומי היא, לכאורה, ההיפך? אלא שרש"י (תורה שבעל-פה) מפרש ומגלה כאן את פנימיות הענין דמגדיאל: אף-על-פי שבגילוי "הגדיל על כל א-ל" - הרי היא רומי, ולכן, דוקא לאחרי ועל-ידי מגדיאל, בא "אלוף עירם", ובא בגילוי "רומי", - עד לרוממות האמיתית, רוממות והתנשאות עצמית.

---

162) לג, יד.
163) מב"ר פע"ח, יד.
164) עובדי' א, כא.
165) גור ארי' כאן.
166) דניאל יא, לו.
167) רמב"ן כאן.
168) שם, מ.
169) שפתי חכמים כאן.
170) ראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' קסה. חשון ס"ע שמ. וש"נ.
171) ראה גם ב"ר פפ"ג, ד: "עוד מלך אחד כו'".
172) ב"ר שם.
173) ראה פרש"י סוף איכה. ועוד.

לקוטי שיחות פרשת וישלח – י"ט כסלו כרך טו

א.

שני פירושים מנוגדים על הפסוק "קטונתי..."

על הפסוק[1] "קטונתי מכל החסדים... כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי..." קיימים שני פירושים מנוגדים, והם:

(א) הפירוש הפשוט, המובא בפירושו הראשון של רש"י ובתרגום, הוא, שכאשר עבר יעקב את הירדן לא היה עמו שום חפץ זולת ה"מקל". מפירוש זה משתמע כי המילים "במקלי עברתי את הירדן הזה" אינן מבטאות את חסדי ה' ליעקב, אלא את מצבו הדחוק של יעקב אבינו בעברו את הירדן. זוהי הקדמה הבאה להבליט את גדלותו של החסד המובא בהמשך הפסוק: "ועתה הייתי לשני מחנות".

(ב) פירוש המדרש[2], המובא אף הוא בפירוש רש"י, הוא, ש"נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" – כלומר, המילים "במקלי עברתי..." עצמן, מבטאות את חסדי ה'[3].

שני פירושים אלה מנוגדים לחלוטין: לפי הפירוש הראשון מבטאות המילים הללו עוני מוחלט, ואילו לפי הפירוש השני – הן מבטאות את גדולתו של יעקב בהיותו ראוי לנס גדול ביותר, כנאמר בחז"ל[4] "כמה נפיש גברא כמשה ושתין רבוון, שנחלק להם ים סוף" (=כמה גדול אדם כמשה ושישים ריבוא, שנחלק להם ים סוף).

ב.

דברי אדמו"ר הזקן על "קטונתי"

בכדי להבין את הקשר בין שני הפירושים (וכפי שדובר הרבה פעמים[5] שלכל הפירושים לאותה מלה, פסוק או ענין, יש קשר תוכני בינם לבין עצמם),

במיוחד שבאגדת בראשית[6] הם מובאים בהמשך אחד,

מוכרחים להקדים לשונו של אדמו"ר הזקן, באגרתו המפורסמת "קטונתי"[7], שכתב עם בואו מפטרבורג, לאחר שחרורו ממאסר בי"ט בכסלו: "מפני היות קטן יעקב במאד מאוד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" (עד כאן דבריו בקשר לענייננו).

לכאורה, מתעוררת השאלה: אדמו"ר הזקן רוצה לציין את "ריבוי החסדים" שהקב"ה גמל עם יעקב, שהם גרמו ל"קטונתי", ל"היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו". אם כן, היה עליו לצטט גם, ובעיקר, את המשך הפסוק: "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות"?

לכאורה ניתן היה לומר, שבצטטו "כי במקלי כו'" מתכוון אדמו"ר הזקן לכוון לפירוש המדרש שהובא לעיל: "נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" – אך אי אפשר לומר זאת, כי: (א) עדיין נשאר הקושי מדוע איננו מזכיר גם את החסד השני, המפורש בפסוק. "ועתה הייתי לשני מחנות"? (ב) אם הוא התכוון לציין את הנס המרומז בפסוק לפי פירוש המדרש, ש"נבקע הירדן", היה עליו לצטט את המילים "עברתי את הירדן הזה", המובאות בהמשך הפסוק, שהרי דוקא במילים אלו מרומז הנס שאירע עם "במקלי"[8]?

ניתן היה לומר שאדמו"ר הזקן אכן מתכוון לכל הפסוק, אלא שכדי לקצר בדבריו הוא מצטט רק את תחילת הפסוק, ורומז על סיומו במילה "כו'"[9].

אך גם הנחה זו איננה מתקבלת, כי: (א) גם אם רצה לקצר, היה עליו לצטט לפחות מילה אחת נוספת: "עברתי", ההכרחית להבנת הענין. (ב) אם אכן התכוון אדמו"ר הזקן לכל הפסוק היה צריך לכתוב "וכו'", בו'

---

1) פרשתנו לב, יא.

2) אגדת בראשית פמ"ה, ד. תנחומא (באבער) ויצא ג. וראה מדרש אגדה כאן.

3) ראה רא"ם וגו"א בפרש"י.

4) חולין (ז, א) ובפרש"י.

5) לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 35. ועוד.

6) שם. וכן הוא בתנחומא (באבער) שם.

7) אגה"ק סי' ב' (קג, ב).

8) דזהו ההכרח לפירוש זה, דאל"כ למה הזכיר את הירדן, הו"ל למכתב כי במקלי באתי עד הנה (גו"א כאן).

9) את"ל שגם בזה מדויקות העתקות אגה"ק (אף שהיו "מפוזרים אצל התלמידים" – הסכמת הרבנים שי' בני כו') – נראה שבמכתבים לא דייק רבנו הזקן לכתוב בכתוב "גו'", ובמרז"ל "כו'" (ראה תשבי ערך גמר "נוהגין רז"ל בדבריהם כשמביאין פסוק אחד ואינם משלימין אותו.. כותבין וגומר.. וכאשר מביאין מאמר מדבריהם ואינם משלימין אותו כותבין וכולי").

החיבור, שהרי, כפי שכבר הוסבר בעבר בהרחבה[10], קיים הבדל בין "כו'" לבין "וכו'". כאשר כתוב "כו'" (ללא ו') מצביע הדבר על כך שלהמשך הפסוק אין קשר לענייננו, והתוספת "כו'" (או "גו'") באה כדי לקיים את דברי חז"ל[11] "כל פסוקא דלא פסקי' משה, אנן לא פסקינן".

מכל האמור מובן שהענין המתבטא במילים "כי במקלי" בלבד, ללא המשך הפסוק, הוא בעצמו דיו לגרום ליעקב את הרגשת "קטונתי".

ג.
דברי ה"צמח צדק" בענין זה, והסברם

אדמו"ר בעל ה"צמח צדק", מצטט בספרו "אור התורה"[12] את הכתוב בשל"ה[13], ש"כי במקלי" הם ראשי תיבות של "ברוך כבוד ה' ממקומו[14] לישועתך קויתי ה'". ומוסיף ה"צמח צדק": "ורצונו לומר, על דרך שנתבאר ב"תורה אור"[15] בענין "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית"[16], שצריך להיות ב' הבחינות צדקה ומשפט, והיינו ב' הבחינות ברוך כבוד ה' ממקומו ושיהיה לישועתך קויתי וכו'".

הסבר הדברים הוא: מן הכתוב "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית" ברור, שאצל יעקב היו שתי המידות הללו[17], וגם ההתייחסות אליו מלמעלה היתה גם במשפט וגם בצדקה, למרות שהם הפכים: משמעותו של משפט היא, שהדבר הניתן מגיע למקבלו לפי הדין, ואלו משמעותה של צדקה היא, שלפי הדין והמשפט אין חובה לתת, אלא שהדבר ניתן כצדקה.

לכאורה היה ניתן לומר, שמדובר בשתי דרגות שונות. מצד הנשמה, יכול יהודי לדרוש את עניניו בתורת "משפט" – לנשמה מגיע הדבר לפי הדין, ומצד הגוף יכול הוא רק לבקש זאת כ"צדקה".

הנחה זו איננה מתקבלת, שהרי נאמר בפסוק "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית", כלומר, שתי המידות ההפכיות קיימות באותה דרגה, ובאותו עולם של "עשית" – עשיה בפועל.

וההסבר לכך הוא: גם כאשר מגיעים למדריגה שבה יש זכות לדרוש הורדת השפעת הטוב מהקב"ה לפי הדין, כנאמר בגמרא[18] על הפסוק[19] "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה" ש"כל העולם כולו ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע" – גם אז יש לבקש זאת כצדקה, כנאמר[20]: "לך ה' הצדקה".

ד.
הסיבה לפחדו של יעקב מפני עשו, למרות הבטחת ה' אליו

ידועה השאלה מדוע פחד יעקב מעשו, והלא היתה בידו הבטחת ה' "והנה אנכי עמך..."[21], ועל זה עונים, שיעקב חשש "שמא... נתלכלכתי בחטא"[22]. אך תשובה זו איננה מובנת, שהרי חז"ל אומרים[23] ש"כיוון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא", וכאן כבר עברו "רוב שנותיו"[24] של יעקב, וכבר לא היה לו לחשוש "שמא נתלכלכתי בחטא"?

אלא שכל הענין הזה הוא רק כאשר קיימת הרגשת הישות של המציאות העצמית, ואז עשוי האדם להגיע ע"י חישוב למסקנה ש"יצאו רוב שנותיו" ולא חטא, ולכן מובטח לו ש"שוב אינו חוטא", ואם הוא מ"אבירי לב" יכול הוא לדרוש "בזרוע", שהרי מגיע לו לפי הדין.

---

10) לקו"ש ח"ה ע' 387. ועוד.
11) מגילה כב, א.
12) פרשתנו רלג, א.
13) רצה, ב.
14) בשל"ה שם "כ"י ב"מ שהוא שם מכב"י... מר"ת פסוק מי כמוכה באלים ה'". וי"ל שמ"ש הצ"צ הוא ע"פ של"ה רנט, א ש"מכב"י" הוא גם ר"ת "ברוך כבוד ה' ממקומו". וראה אוה"ת בשלח ע' תקנא. סד"ה מי כמוכה תרפ"ח.
15) בשלח סג, ב.
16) תהלים צט, ד.
17) וגם מה שבאברהם נאמר (וירא יח, יט) "לעשות צדקה ומשפט" הרי "אברהם עצמו לא נברא אלא בזכותו של יעקב כו', ואין צדקה ומשפט אלא ביעקב שנאמר משפט וצדקה ביעקב גו'" (ויק"ר פל"ו, ד. הובא ונתבאר באוה"ת וירא צז, א. וראה שם צט, א).
18) ברכות יז, ב. ובפירש"י שם.
19) ישע' מו, יב. וראה אוה"ת עה"פ.
20) דניאל ט, ז.
21) ויצא כח, טו.
22) ל' רש"י כאן. ובברכות (ד, א) שמא יגרום החטא. ובאגה"ק (שם) מוסיף: שנדמה בעיניו שחטא. וראה לקו"ש ח"ה ע' 398 הערה 67. וראה לקמן בפנים סוס"ד וסוס"ז.
23) יומא לח, סע"ב.
24) דהרי כשהלך יעקב לחרן (זמן ההבטחה) הי' בן ע"ז שנה (רש"י תולדות כח, ט). ולהעיר מפרש"י על אמרו בהיותו בן פ"ד שנה "כי מלאו ימי" (ויצא כט, כא). וראה רמב"ן (בראשית ה, ד) דבימי אברהם יצחק ויעקב הי' הימים בעם שבעים ושמונים שנה. ועוד הרי כבר נאמר (בראשית ו, ג) והיו ימיו מאה ועשרים שנה (וראה מדרש הגדול שם דגזירה זו באה לסיבת המבול). ועוד שיעקב בחיר שבאבות נביא הי' (ראה רש"י ויגש מה, כז), ובמכש"כ מאמהות (רש"י ויצא כט, לד) ומאברהם (וירא כ, ז).

ואף שבאמירת יצחק "לא ידעתי יום מותי" הוזקקו לטעם שהגיע לפרק אמו (תולדות כז, ב ובפרש"י שם) י"ל דשאני התם כיון דאפליג אפליג (גיטין כח, א). וראה מפרשים עה"פ ויגש מז, ט. לעיל ע' 231 ואילך.

אך כאשר נמצאים בדרגה של התבטלות אמיתית, ללא הרגשת מציאות עצמית כלל, אז קיים, מפני הרגשת הקטנות וההתבטלות, מצב של "נדמה בעיניו שחטא"[25] קיים חשש לחטא או לחסרון[26] כל־שהוא בעבודה, ואז מבקשים את השפע הטוב רק כ"צדקה", ולא כ"משפט".

ה.
שתי דרגות בבקשת "צדקה"

לפי האמור קשה: אם התבטלותו העצמית של יעקב הביאה אותו לבקשת "צדקה", כיצד אפוא אומרים "משפט וצדקה ביעקב...", שמשמעותו היא שצריך להיות קיים[27] גם אופן של "משפט"?

ההסבר לכך הוא: כאשר נמצאים באמת במצב שהבקשה מה' היא רק כ"צדקה" (או כאשר נדמה כך), אין בקשת הצדקה מהווה הוכחה להתבטלות, שהרי איננה קיימת אפשרות אחרת. וביתר עומק: בקשת הצדקה היא מפני מציאותו המוגבלת והמדודה, ולכן, מידה כנגד מידה, גם ההשפעה מלמעלה מגיעה במדידה והגבלה שבצדקה. וכך אומרת הגמרא[28], שהמצוה בצדקה היא לתת "די מחסורו אשר יחסר לו"[29], אך "אי אתה מצווה עליו לעשרו". כלומר, יש לתת לעני את החסר לו לפי מציאותו והרגליו, ולמרות שייתכן שזה הרבה מאד, בכל זאת יהיו הדברים מדודים ומוגבלים. אם הוא רגיל לסוס לרכוב עליו, ועבדים לרוץ לפניו, יש לספק לו אותם[30], אך אי אתה מצווה להעשירו.

אך כאשר נמצאים במצב שההשפעה הטובה מגיעה, וניתן לדרשה לפי "משפט", ולמרות זאת לא באים להקב"ה בתביעה של משפט אלא בבקשה של צדקה[31], אז מהווה הדבר הוכחה להשתחררות מחשבונות, מדידות והגבלה, ליציאה ממציאות עצמית[32].

במצב כזה גם השפעת הצדקה היא באופן הנעלה ממדידה והגבלה, אופן שאינו קשור עם מציאותו שלו ועם "מחסורו אשר יחסר לו"[33].

ו.
שתי הדרגות הנ"ל רמוזות בראשי התיבות של "כי במקלי"

שתי הדרגות שהוזכרו: (א) בקשת צדקה מפני שאין אפשרות אחרת. (ב) מצב של "אבירי לב", שבו ניתן לדרוש "בזרוע" ובכל זאת מבקשים כצדקה, מצב שבו הצדקה הניתנת היא ללא גבול, מתאימות לשני הפסוקים שרמוזים בראשי תיבות במילים "כי במקלי": (א) "לישועתך קויתי ה'" (ב) ברוך כבוד ה' ממקומו".

והרי הסבר הדברים: "לישועתך קויתי ה'" פירושו, שניתן להשען רק על ישועת ה', כאשר אין ראויים לתביעה לפי הדין, אז מקווים לישועת ה' כ"צדקה".

"ברוך כבוד ה' ממקומו" מצביע על הורדת שפע, הורדת כבוד ה' מ"מקומו" האמיתי[34], וזה נמשך ("ברוך" – לשון המשכה[35]) למטה־מטה. כלומר, הבאת הדרגה של "בלי גבול" כאן למטה, השפעה המתקיימת ע"י ביטול המציאות של "אבירי לב הרחוקים מצדקה"[36].

ז.
הבנת ציטוטו של אדמו"ר הזקן

לפי ההסברים דלעיל, יובן מדוע כותב אדמו"ר הזקן "מפני היות יעקב קטן במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" ואינו מצטט את המשך הפסוק. אצל יעקב היו קיימות שתי הבחינות ההפכיות

---

25) ל' אדה"ז באגה"ק שם.

26) מל' אני ובני שלמה חטאים (מלכים א א' כא).

27) ובפרט שהאבות ה"ה המרכבה שכל איבריהם כולם היו כו' רק לרצה"ע (תניא פכ"ג).

28) כתובות סז, ב.

29) ראה טו, ח ובפרש"י.

30) כתובות שם. פרש"י שם.

31) ראה פרש"י ר"פ ואתחנן (מספרי שם): אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. וראה לקמן הערה 42.

32) בתו"א בשלח שם מבואר ענין המשפט – שהאדם עושה משפט בעצמו לגבי העני כו'. אבל גם שם מבואר שבמשפט שעושה האדם בנפשו הוא ביטול נעלה יותר מהביטול שבנתינת צדקה סתם, דהרי המשפט הוא שלא לתת יניקה וחיות מותרות הגוף, עיי"ש.

33) להעיר מהפס"ד דמי שיש לו מאתים זוז לא יטול, פחות מזה – נותן לו כאחת (בתורת צדקה) אפילו אלף (פאה בסופה. טושו"ע יו"ד ר"ס רנג).

34) ראה ד"ה ואולם חי אני (דרמ"צ קעח, ב' ואילך).

35) ראה תו"א לז, ג. ובכ"מ.

36) בתו"א בשלח שם, שמצד בחי' צדקה מצ"ע מעורר מלמעלה מבחי' חסדו הבל"ג, אבל מכיון שהוא בבחי' א"ס הוא שוה ומשוה, ובבחי' זו נאמר שממית בידים תתפש שיש יניקה לסט"א. וע"י המשפט שהאדם עושה בנפשו על מותרות חיי גופו גורם למעלה בחי' משפט שלא יומשך חיות לסט"א.

ואין מזה סתירה להמבואר בפנים, ע"פ הידוע שהיניקה לסט"א הוא מחיצוניות המקיף, בהבחי' ד"אח עשו ליעקב", ובכדי שלא תהי' יניקה הוא ע"י ההמשכה מפנימיות המקיף (בל"ג האמיתי), ששם "ואוהב את יעקב" דוקא, וזה בא ע"י המשפט בצדקה כמבואר שם.

של "משפט וצדקה"[37] המרומזות במילים "כי במקלי"[38], לפיכך הוא הגיע לדרגה שבה כל ההשפעות מלמעלה הן בבחינת "ריבוי החסדים", השפעה באופן של "ברוך כבוד ה' ממקומו", דהיינו, חסדים ללא גבול, וכיוון שהשפעה זו היתה קיימת אצלו כתוצאה מ"כי במקלי", גרמה לו "קרבת אלוקים ממש"[39] זו, ל"קטונתי" באופן מושלם: "קטן במאד מאד".

וזוהי כוונת אדמו"ר הזקן בהמשיכו ש"היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'" ולפיכך "ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו' וכמאמר רז"ל שמא יגרום החטא, שנדמה בעיניו שחטא".

יעקב הגיע להתבטלות מוחלטת, לדרגה שבה אין המציאות ועבודת הנבראים תופסת מקום, ולכן "נדמה בעיניו שחטא"[40], הוא היה במצב של "חטא" — מלשון גרעון והתבטלות עצמית[41], ועבודתו האישית לא תפסה אצלו מקום[42].

ח.
הקשר בין שני הפירושים המנוגדים על "כי במקלי..."

זהו אפוא הקשר שקיים בין שני הפירושים על המילים "כי במקלי" (הפירוש הפשוט ש"לא היה עמי... אלא מקלי לבד[43], ופירוש המדרש: "נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן). כי שני הפירושים מבטאים את שני הניגודים שהיו קיימים אצל יעקב.

מצד אחד הוא ראה את עצמו כמי שאין בידו כלום, והוא ביקש מה' "צדקה", ומצד שני, נמצא יעקב בדרגה גבוהה כל־כך, עד היותו ראוי לנס של "נבקע הירדן", דבר המוכיח על היותו ראוי לקבל חסדים מה' לפי משפט"[44].

שתי הדרגות של יעקב, משפט וצדקה ביעקב אתה עשית", שגרמו לשלימותה של דרגת "קטונתי", היוו הקדמה והכנה לקיום תפילתו "הצילני נא... ואתה אמרת... ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב"[45].

ט.
ההוראה הנלמדת מן האמור, לעבודת כל אחד ואחד

ידוע[46], שאצל כל יהודי קיים בירושה משהו "מעין" עבודת ה' של האבות, ש"אין קורין אבות אלא לשלושה"[47]. לפיכך מובן, שכל יהודי ראוי לקבל מהקב"ה השפעה של חסד לפי "משפט", ולא רק לבקש מהקב"ה השפעה זו כ"צדקה".

שהרי, "כל ישראל בני מלכים הם"[48], ולכן, כפי שאמר פעם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, נחשבת כל טרחה קלה שלהם כעבודת פרך[49], והם יכולים לדרוש מהקב"ה "כל הון דעלמא[50] בבני חיי ומזוני רויחא".

וכך אומר אדמו"ר הזקן ב"תורה אור"[51], שאם נבוכדנצר, שפסע שלוש פסיעות לכבוד הקב"ה, נתנו לו על כך מלכות לשלושה דורות[52], קל־וחומר אצל יהודים, ש"אין לך אדם מישראל שלא כיבד את המקום בכך", ברור ש"כל טוב עולם הזה כדאי (וראוי) הוא לו".

העובדה שנראים יהודים שיש להם יסורים בעולם

---

37) ראה אוה"ת נ"ך שבהערה 17, דמבאר זה שיעקב נקרא אביר בחי' הת"ת כולל חו"ג, בהמשך להענין דאבירי לב כו'.

38) ראה תו"ח פרשתנו נד, ג. ושם: כי במקלי עברתי הוא ביטול הרצון דיראה ותשובה, עיי"ש.

39) ל' אגה"ק שם.

40) ראה בארוכה ד"ה ויכנעו עמי תרנ"א. ושם: וזש"א חטאנו כו' מפני שאין עבודתם אמיתית כלל לגבי בחי' אמיתית עצמותו כו'.

41) היינו לא שנדמה בעיניו שיש חסרון בעבודתו, אלא שהוא ביטול בעצם, וע"ד משנ"ת (לקו"ש חי"ג ע' 36 ואילך ובהערות שם) בענוה דמשה רבינו שהיא בחי' ביטול וענוה בעצם, וכענוה דכתר. וראה פנ"י ואוה"ת שבהערה הבאה (ובאוה"ת שם דבקשת מתנת חנם דמשה היא כהביטול דכתר, עיי"ש).

42) ראה פנ"י ר"פ ואתחנן (הובא באוה"ת שם ע' קיח) דזה שמשה "לא התפלל רק בחסדי ה' במתנת חנם... הוא מחמת גודל הכרתם בגדולת הבורא יקטין מאד מעשיהם הטובים בעיניהם כמ"ש יעקב אבינו קטנתי מכל החסדים". וראה אוה"ת שם ס"ז.

43) ל' רש"י כאן.

44) ראה של"ה שם (רצד, סע"ב ורצה, סע"א ואילך), דפי' הא' דרש"י בכי במקלי ("לא הי' לי כו'") מורה על שפלותו והוא ההכנעה של יעקב כלפי עשו למטה, ופי' הב' ("שבקע את הירדן כו'") מורה על התרוממותו והוא הזכות שזכר יעקב לפני הקב"ה. וזהו ג"כ ב' הפירושים בב"ר (פע"ו, ה') בקטנתי — איני כדאי, כדאי.

45) פרשתנו שם, יב־יג.

46) תו"א ר"פ וארא.

47) ברכות טז, ב.

48) שבת סז, א. ובזח"ב (כו, רע"ב. הקדמת תקו"ז בתחלתה): דמלכים הם.

49) ע"ד מרז"ל (סוטה יא, ב) במלאכת נשים לאנשים.

50) ראה ב"מ (פג, א): אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב.

51) מקץ לא, ג.

52) סנהדרין צו, א. יל"ש מלכים רמז רמד.

הזה היא רק כדי "לבטש את האדם, להכניעו ולהשפיל גסות רוחו"[53]. אבל כאשר יהודי הוא במצב של "משפט וצדקה", שהוא ראוי לקבל חסד לפי "משפט", ולמרות זאת הוא מבקש זאת מהקב"ה כ"צדקה", דבר המוכיח על שפלות והתבטלות, אז באות עליו ברכות ה' מ"מקומו": הצלחה מעבר למדידה והגבלה בכל התחומים: "בני, חיי ומזוני", וכל זה באופן של "רויחי", ומתבטלים כל הדברים המבלבלים דעתו, כדי שיהיה "יושב בשלוות עולם הזה"[54].

י.

הקשר בין האמור לבין גאולת אדמו"ר הזקן

אדמו"ר הזקן מסר נפשו על הפצת פנימיות התורה, הוא ניתק עצמו מעניניו שלו כדי להפיץ את תורת החסידות חוצה, וברור שהוא היה יכול לדרוש את שחרורו מן המאסר לפי דין ומשפט. בכל זאת הוא ביקש זאת כ"צדקה", כפי שהוא כותב בהרחבה במכתביו[55], שגאולתו היתה "חסדי[56] ה'" ש"הפליא והגדיל ה' לעשות בארץ".

לפיכך גרם הדבר לכך שהגאולה תהיה באופן של "פדה בשלום נפשי"[57] – בטלה ההתנגדות לתורת החסידות, ואדרבה, המתנגדים "היו עמדי" באופן של "שלום"[58] כסיום הפסוק "כי ברבים היו עמדי"[59].

(משיחת י"ט כסלו תשכ"ו)

---

53) תו"א שם.

54) ע"ד הל' בתו"א שם. תו"ח מקץ (עח, ג).

55) נדפס בבית רבי ח"א פי"ח.

56) ע"פ המבואר בפנים, יש לבאר ג"כ מה שבתחילת האגרת כותב אדה"ז "קטנתי מכל החסדים ומכל כו'" – דלכאורה אינו מובן: הכוונה ה"ה למש"נ "ומכל האמת וא"כ הו"ל להעתיקו בפירוש; ואם הענין ד"אמת" אינו שייך לכאן (ולכן לא העתיקו) א"כ גם תיבת "ומכל" אינה שייכת לכאן?

והביאור בזה: החילוק בין "חסדים" ו"אמת" הוא (כפי' רש"י עה"פ): חסדים הם מה שהקב"ה עושה מעצמו (כענין מדת הצדקה); ו"אמת" הוא מה שעושה מחמת הבטחתו – וה"ז בדוגמת מדת ה"משפט", כי מוכרח כביכול בהשפעה (מחמת הבטחתו).

ולכן: מכיון שאצל אדה"ז הי' נרגש (מצד עוצם ביטולו) שכל הטובות עמו הם בבחי' "צדקה" ו"חסדים", לכן לא העתיק ענין ד"אמת"; אבל לאידך, מכיון שאמיתית הביטול והפעולה וענין הצדקה הוא כאשר ישנה גם מדת המשפט (שהוא ראוי לכך, ומ"מ מבקש מצד צדקה – כמבואר בפנים בארוכה), לכן רמזו ע"י "ומכל כו'".

ועוי"ל (ובפשטות יותר): לאדה"ז לא היתה הבטחה מפורשת ומפורטת על גאולתו (כביעקב) ולכן לא העתיק "האמת"; ובכ"ז רמזו ע"י העתקת "ומכל כו'" – כי ישנה הבטחה הכללית ששמע מהה"מ – כמסופר מרבותינו נשיאינו.

57) תהלים נה, יט. וכמ"ש אדה"ז באגרתו (נדפס בבית רבי שם. היום יום ע' ד. ובכ"מ): "וכשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי... יצאתי בשלום מה' שלום".

58) שהוא דבר המחבר ומתווך ב' קצוות הפכיים כו' (אגה"ק סוס"ל), ובשייכות הגאולה לתוכן הכתוב פדה גו' – עיקרו "שלום" כדמוכח מל' אדה"ז (הובא בהערה הקודמת).

59) כדרשת הירושלמי סוטה פ"א סה"ח.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו כסלו, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

... במה שכותב אודות שערות הזקן - יסביר לזוגתו שתליט"א דברים הברורים שכותב כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (פוסק בנגלה דתורה ובפנימיות התורה) אשר "י"ג תיקוני דיקנא מהם נמשך והוא רחום כו' הם רחמים גדולים כו' ומכח הת"ד ממתיק הדינים ונעשה **נעים וממותק**" (רשימותיו על התהלים, ברוקלין תשי"ג, ע' תרכז).

בראשית כו, יג - ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד

ריז

ביאור המשך הפסוקים, דכל הגדלת יצחק (בחי' גבורה), הוא מצד אברהם (בחי' חסד)

כל הגדלה הוא מצד החסדים מים המגדילים כמ"ש במאורי אור מע' גדול[1] ע"ש, ומים בכלל הוא בחי' אברהם.

ואם כי גבורות מגדילים ג"כ את[2] הנוקבא, וכמו גבורות[3] גשמים, אך הרי גשמים בעצם הם מים המצמיחים ומים בעצם הם בחי' חסדים, ועיין בע"ח שער הירח פ"ד[4] באותיות ד"ט, משא"כ אש אינו מגדיל אלא מכלה ושורף. שאברהם הוא בחי' מים[5] חסדים, ויצחק הוא בחי' [6]אש גבורות[7]. וראשית מה שנאמר והובטח לאברהם ואעשך[8] לגוי גדול, גדול דוקא, ואברהם נקרא האדם הגדול בענקים בילקוט יהושע רמז[9] כ"ג והוא מהמד"ר בראשית פ' מ"ג.

ומ"ש ביצחק ג"כ ויגדל האיש[10] כו' וגדל עד כי גדל מאד.

י"ל, מה שיצחק נתגדל בג' הגדלות[11] הוא מסטרא דאברהם ובזכותי', והוא מש"ש מקודם[12] עקב אשר שמע אברהם בקולי כו', וכמו שהגדלה[13] דיעקב ויגדלו הנערים

1) וז"ל: כל גידול מצד המים חסדים המגדילים.

2) הארץ נק' נוקבא וכמארז"ל (תענית ו, ב) "מיטרא בעלא דארעא". וראה פירוש המשניות להרמב"ם מס' פאה פרק ח משנה א.

3) ברכות לג, א.

4) שער לה וז"ל: לעולם המגדיל... הם החסדים, שהם סוד המים המגדילין האילן ואת הנטיעות, והוא סוד (משלי כ, כח) והוכן בחסד כסאו... כי המים גורמין ההגדלה, וזהו מבואר למבין.

5) אברהם בחי' חסדים, כמ"ש (מיכה ז, כ) "חסד לאברהם" ראה זהר חלק א דף מז, ב. תניא – אגרת הקדש סימן ה. מאמרי אדמו"ר האמצעי קונטרסים עמוד ד. וש"נ.

6) אברהם בחי' מים, יצחק בחי' אש, ראה לעיל סימן רא.

7) ראה פרדס שער (כג) הכינויים פרק ד. מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות התורה חלק ב עמוד תקפ, ובהנסמן במראי מקומות שם.

8) בראשית יב, ב.

9) וז"ל: דבר אחר האדם הגדול בענקים אמר רבי זה אברהם, ולמה קורא אותו גדול, רבי לוי ורבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא פסיעותיו של אברהם אבינו היו ג' מילין, ר' יהודה ברבי סימן אומר מיל שנאמר (ישעי' מא, ג) ארח ברגליו לא יבא מי פעל, למפרע מיל ר"ת.

10) בראשית כו, יג.

11) דכתוב ג' פעמים "גדל" בפסוק, וראה בפנים בלקוטי לוי יצחק ביאור ענין ג' הגדלות.

12) בראשית כו, ה. ראה לעיל סימן ריג.

13) פירוש: הן ההגדלה הכתוב אצל יצחק "ויגדל האיש וגו'", והן ההגדלה הכתוב ביעקב "ויגדלו הנערים", הכל בא מכח אברהם בחי' חסד.

האמור בילקוט[14] שם מקודם, הוא מסטרא דאברהם ובזכותי' כאמור כאן[15], כמו"כ הגדלתו דיצחק הוא ג"כ מסטרא דאברהם כו'.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד צב

בראשית כו, יד - ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה ויקנאו אתו פלשתים

ריח

יצחק תיקן עמוד העבודה - תפלה, וזהו "ועבודה רבה" ע"ד תפלת חסידים הראשונים (ברכות לב.)

י"ל מה שביצחק דוקא כתיב ועבודה רבה[16], הוא, כי יצחק הוא עמוד העבודה[17]. משא"כ אברהם ויעקב.

והוא עבודה דתפלה, גימטריא[18] יצחק ורבקה.

שהיא שייכות ליצחק ביחוד, מלך לשדה נעבד[19], ויצחק קרא שדה[20], ובתפלתו כתיב לשוח בשדה[21].

אך עבודה רבה הוא ע"ד תפלת חסידים הראשונים[22] שהיא גבוה מתורה[23] וכידוע.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שמב

14) וז"ל: (יהושע יד, טו) האדם הגדול בענקים. אדם זה אדם הראשון, הגדול אלו אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים, באברהם הוא אומר (בראשית כד, לה) וה' ברך את אדוני מאד ויגדל, ביצחק כתיב (בראשית כו, יג) ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד, ביעקב כתיב (בראשית כה, כז) ויגדלו הנערים, ועשו הי' בכלל אלא שקלקל במעשיו ובזה את הבכורה ונעשה קטן שנאמר (ירמי' מט, טו) הנה קטן נתתיך בגוים.

15) הכוונה מ"ש בזוהר חלק א' דף קל"ח ע"ב (מובא לעיל סימן דר) "ויגדלו הנערים סטרא דאברהם גרים לן לאתגדלא וזכותי' סייע לו" (צד החסד של אברהם גרם להם להתגדל, וזכותו היתה מסייעת אותם) ע"ש. ראה לקוטי שיחות חלק כ עמוד 218 ואילך.

16) עיין בפנים בלקוטי לוי יצחק וז"ל: וביצחק דוקא כתוב ועבדה רבה, עבדה רבה גימטריא רפ"ח.

17) כידוע, אברהם קו גמילת חסדים, יצחק קו עבודה, יעקב תורה. ראה מגלה עמוקות ריש פרשת לך לך, פרשת ואתחנן אופן ר"נ בסופו. לקוטי שיחות חלק ל עמוד 137. וש"נ.

18) "תפלה" (בגי' 515), וכן "יצחק" (208), "רבקה" (307) = 515.

19) קהלת ה, ח. "נעבד" – "עבודה".

20) ראה פסחים פח.

21) בראשית כד, סג. ראה ברכות כו: יצחק תיקן תפלת מנחה כמ"ש ויצא יצחק לשוח בשדה וכו'. ראה לעיל סימן קסט.

22) ראה ברכות לב, ב "חסידים הראשונים היו שוהים... תשע שעות ביום בתפלה...", (ושואל הגמ') "תורתן האיך משתמרת", ומתרץ "אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת". וראה ירושלמי שם פ"ה ה"א "על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן". (וראה לקוטי שיחות חלק טז עמוד 375 ואילך).

23) ראה לקוטי תורה שיר השירים מ, א.

וישלח לב, לב - ויזרח-לו השמש, כאשר עבר את-פנואל והוא צולע על-ירכו

א. [תוכן: ביאור ענין והוא צולע על יריכו – ומבאר היעוד דלע"ל (מיכה ד, ו) ביום ההוא נאום ד' אוספה הצולעה – דקאי על הנשמות הנמוכות דלעתיד לבוא לא יהי' עוד תאוות נה"ב וכו'.]

כתיב והוא צולע על ירכו, דהיינו שהגם כי לא יכול לו זהו בבחי' גופו, אבל בחי' ירכין דלבר מגופו שם נגע והוא כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שיש ב' בחי' נשמות, ונשמות הנמוכות אין כח בהם לשלוט על הרע שבנה"ב וכמ"ש ג"כ בד"ה בחדש השלישי גבי ואתם בני יעקב לא כליתם, וכמ"ש מזה סד"ה מי אל כמוך, ובני יעקב היינו יוצאי ירך יעקב הנמשכים מבחי' נה"י שבו.

כי הנה דרך כלל יש ב' בחי' ישראל ויעקב כנזכר בד"ה לא הביט און ביעקב כו', שבבחי' ישראל לא שייך אפי' עמל רק אז תתענג כו'. אבל בבחי' יעקב שייך עמל ועבודה, אך עכ"ז לא הביט האיש און ביעקב היינו כי לא יכול לו אבל בבחי' ירך יעקב שם ויגע בבחי' נשמות נמוכות כנ"ל. וזהו והוא צולע פי' כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שיש ב' בחי' כלה, הא' כלה נאה כו' בחי' כלתה נפשי כו' הב' כלה כמו שהיא ואפילו חגרת מצד התלבשותה בנה"ב...

אך בחי' חגר שיש לו רגלים אבל אינן עומדים ביושר, וזהו ענין קליפת נוגה שכלולה מטו"ר. דהנה כתיב עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים, ופירש"י שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע כו', והרלב"ג כ' הנה הפסח יטה פעם על רגלו הא' ופעם אל רגלו הב' וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלקים כו'. והרד"ק שם כ' כמו הפסח שהוא פסח בשתי רגליו כי מי שפסח רגלו א' נוטה על הרגל האחת ומי שפסח בב' רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות כו' שאין אתם יודעים לברור בדעתיכם מי האלקים כו' עכ"ל...

וז"ש וידעת היום והשבות כו'. וע"ז הוכיחם אליהו שאינכם מבינים להכריע ע"י שאין בהם הדעת ולכן הם פוסחים על ב' הסעיפים והיינו ענין ק"נ הכלולה מטו"ר ונק' להט החרב המתהפכת מטוב לרע ומרע לטוב ונק' עה"ד טו"ר והוא אתר דמשתני ומתהפך כמבואר בזח"א פ' ויחי דרכ"א ע"ב ובפ' אמור דק"ז, אבל הדעת עליון זהו בחי' אני הוי' לא שניתי כו' וכמ"כ בנפש היא אה"ר מבחי' עה"ח שנאמר בו וחי לעולם. ועיין בת"א בד"ה חכלילי עינים . . וזהו ענין הגלות שנא' היינו כחולמים כמ"ש בת"א פ' וישב.

והנה נש"י שבעקבים מצד התלבשותן בנה"ב שמק"נ נק' ג"כ כלה חגרת כו', והיינו ואתם בנ"י לא כליתם שאין לכם הכלות הנפש דבחי' כלה נאה כו', רק שק"נ הוא עד"מ חגר בב' רגליו, משא"כ נש"י נק' רק חגר ברגלו א' היינו מצד נה"ב שבו שמק"נ כו', משא"כ מצד נה"א. וע"ז נאמר והוא צולע על ירכו שבבחי' ירכו הא' אין לו העמדה נכונה שפעם נוטה הירך לתאות נה"ב כו', ועיין מענין והוא צולע בזח"א בראשית דק"א ע"ב ודק"ו ע"ב.

וכ"ז נמשך עד עלות השחר לע"ל.

אך לע"ל ויזרח לו השמש כו' שמש צדקה ומרפא, והיינו הקב"ה מוציא חמה מנרתקה מבחי' שמש ומגן כו' ששם אלקים מסתיר שיהי' נראה היש דבר נפרד כו' כנזכר בד"ה תקעו בחודש שזהו ענין עלה במחשבה לברוא במדה"ד כו' ומחמת הנרתק דשם אלקים נמשך ריבוי המסכים ונעשה ק"נ בחי' נפרד לגמרי, והוא הנק' מחלה כמו החולה שטועם מתוק למר ומר למתוק וכו' כך הם תאוות נה"ב.

אבל לע"ל בצאת חמה מנרתקה אזי גם ק"נ תצא מחלאתה וטומאתה. וזהו ענין ומרפא להסיר שרש המחלה, וע"ז נאמר במיכה סי' ד' ו' ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה כו', היינו בחי' כלה חגרת הנ"ל, עד שתהי' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שע"י התבוננות במהו"ע ית' אזי אף הצולעה והחגרת כו', וכמו במעשה דאליהו ויאמרו ה' הוא האלקים ב"ה. וזהו ענין במקום שבע"ת עומדין כו'. וזהו וה' יגי' חשכי כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שזהו בחינת הוי' העליונה יותר, וה"ע ויזרח לו השמש כו' מוציא חמה מנרתקה להיות מרפא מבחי' והוא צולע כו' אוספה הצולעה וכמ"ש אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו'.

אור התורה, וישלח, עמוד 486 ואילך

ב. [תוכן: ביאור שם פניאל ופנואל – שזהו ענין דלע"ל שם הוי' יהי' אותיות "יהי"" – דה"א אחרונה תקבל מהיו"ד ולא מהוא"ו וכו']

ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל כו'.

כ' הבחיי במקומו דמ"ו ע"ד מה ששינה הכתוב קריאת שם המקום פעם פניאל פעם פנואל, פניאל ביו"ד לרמוז על המלאך שהוא עשירי במעלות המלאכים הנק' אישים וכאשר עבר את המקום ההוא כו' להרגשת העוה"ז שהוא ששה קצוות ע"כ הזכיר פנואל בוא"ו וז"ש והוא צולע על ירכו כי אז התבונן בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו עכ"ל.

וע' מענין ההפרש בין יו"ד לוא"ו בתורה אור פ' חיי סד"ה יגלה לן טעמי' שזהו"ע ביום ההוא יהי', אשר ה' אחרונה לא תקבל מן הוא"ו כ"א ג"כ מן היו"ד, ובלק"ת פ' תבא בד"ה ויקרא אל משה כי הוא"ו הוא בחי' המשכה שיוכל להשתלשל למטה עד שיוכל להיות יש ודבר בפ"ע אלא שיהי' הכל בחי' י"ה, ותגל הארץ ר"ת ו"ה והנה בבחי' ארץ יוכל להיות יש ודבר והארץ היתה תהו כו', אבל לע"ל שנאמר כימי השמים על הארץ לכן ביום ההוא יהי' כו' וע' בביאור ע"פ והי' מספר בנ"י ספ"ד.

אור התורה, וישלח, עמוד 1760

◆ יום ראשון י׳ כסלו ◆

לב (ד) **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם:**

ד **וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוַת עֵשָׂו אַחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם:**

רש״י ◄**וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים•** מַלְאָכִים מַמָּשׁ (כ״ר)**. אַרְצָה שֵׂעִיר•** לְאֶרֶץ שֵׂעִיר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמֶּ״ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ״א בְּסוֹפָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על פי לקוטי שיחות כרך ה, עמ׳ 293 – מתוך ׳התקשרות׳)

לְאַחַר שֶׁגָּמַר יַעֲקֹב אֶת עֲבוֹדַת הַ׳בֵּירוּרִים׳ שֶׁלּוֹ (בֵּירוּר נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה מִן הַ׳קְלִיפָּה׳ וְהַעֲלָאָתָם לִמְקוֹרָם) בְּבֵית לָבָן, בִּיקֵּשׁ ׳לְבָרֵר׳ אֶת עֵשָׂו. קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בַּעֲבוֹדָה זוֹ שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו, לִבְדּוֹק אִם זֶה יִהְיֶה ׳בֵּירוּר׳ קַל יַחֲסִית אוֹ מִתּוֹךְ קְשָׁיִים וּמִלְחָמָה (תּוֹצָאוֹת הַבְּדִיקָה אֲכֵן הוֹכִיחוּ כִּי עֲדַיִן מוּקְדָּם לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו, וְהַדָּבָר יוּכַל לְהִתְבַּצֵּעַ רַק לָעָתִיד־לָבוֹא, כַּאֲשֶׁר "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו". וְלָכֵן אָמַר יַעֲקֹב (להלן לג, יד) "וְאָנֹכִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי... עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה").

וּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים:

כְּשֶׁם שֶׁיַּעֲקֹב, בִּרְצוֹתוֹ לָבוֹא אֶל עֵשָׂו וּלְבָרְרוֹ, לֹא סָמַךְ עַל הַצְּלָחָתוֹ בָּעָבָר בְּבֵית לָבָן, אֶלָּא שָׁלַח מַלְאָכִים לַחְקוֹר וְלִבְדּוֹק אֶת הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ מָצוּי עֵשָׂו, אִם יוּכַל (וְכֵיצַד) לְבָרְרוֹ - כֵּן גַּם בְּיָמֵינוּ:

כְּשֶׁמּוּצַעַת לְאָדָם הַצָּעָה בִּדְבַר תַּפְקִיד חָדָשׁ, עָלָיו לִבְדּוֹק תְּחִילָּה אִם הַצָּעָה חֲדָשָׁה זוֹ הַמּוּצַעַת לוֹ, לֹא תִּגְרוֹם לוֹ יְרִידָה רוּחָנִית. עָלָיו לִשְׁלוֹחַ תְּחִילָּה ׳מַלְאָכִים׳ - הַיְנוּ כּוֹחוֹת הַשֵּׂכֶל וְהָרֶגֶשׁ שֶׁלּוֹ, שֶׁיַּחְקְרוּ וְיָסִיקוּ אִם יוּכַל לְהִתְמוֹדֵד עִם עֵסֶק חָדָשׁ זֶה שֶׁהוּצַע לוֹ, אִם לָאו. הַאִם יוּכַל לְהַעֲלוֹתוֹ לִקְדוּשָׁה, אוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְהֵיפֶךְ (כִּי הָעֵסֶק אֵינוֹ רַק כְּלִי לְפַרְנָסָה, אֶלָּא גַּם דָּבָר שֶׁזּוּמַן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים).

וְעַל־פִּי תּוֹצָאוֹת הַחִישׁוּב הַזֶּה - יָסִיק אֶת מַסְקְנוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 389 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

בִּיצַד שָׁלַח יַעֲקֹב שְׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

מַלְאָכִים מַמָּשׁ (לב, ד. ובפירוש רש״י)

בְּמִקְרָשֵׁי רַשִׁ״י (רא״ם, גור אריה, ועוד) הִקְשׁוּ, מַהוּ הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בְּמַלְאָכִים מַמָּשׁ, הֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁלוּחִים בָּשָׂר־וָדָם? וְתֵרְצוּ בְּכַמָּה אוֹפַנִּים.

וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת:

הַדִּין הוּא (ראה באר היטב אורח חיים סוף סימן תרג) דְּמִי שֶׁשָּׁלַח אָדָם בְּאֵיזוֹ שְׁלִיחוּת, וְנִזּוֹק הַשָּׁלִיחַ, חַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל־זֶה.

וְעַל־פִּי־זֶה כֵּיוָן שֶׁיָּדַע יַעֲקֹב שֶׁעֵשָׂו הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ וְרוֹצֶה לְהָרְגוֹ, נִמְצָא שֶׁשָּׁלַח הַשְּׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה, וְאִם־כֵּן הָיָה אָסוּר לוֹ לִשְׁלֹחַ שְׁלוּחֵי בָּשָׂר־וָדָם לְעֵשָׂו, כִּי אוּלַי יִנָּזְקוּ.

וְלָכֵן מְכְרְחִים לוֹמַר שֶׁהַשְּׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לֹא הָיוּ בָּשָׂר־וָדָם, אֶלָּא "מַלְאָכִים מַמָּשׁ", וְאָז שַׁפִּיר יָכוֹל לְשַׁלְּחָם.

(ה) **וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:**

ה **וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם לָבָן דָּרִית וְאוֹחְרִית עַד כְּעָן:**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לב (ד-ה) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב. כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו. וּלְפִי שֶׁקְּרָאוֹ אָדוֹן, נֶעֱנַשׁ. אָמַר לוֹ יִתְבָּרֵךְ: אֲנִי אָמַרְתִּי וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (לעיל כה כג), וְאַתָּה קְרָאתוֹ אָדוֹן שְׁמוֹנֶה פְּעָמִים, שֶׁכֵּן תִּמְצָא בַּפָּרָשָׁה, חַייְךָ שֶׁיִּמְלוֹכוּ שְׁמוֹנָה מְלָכִים מֵעֵשָׂו (ו)קוֹדֶם שֶׁיִּמְלוֹךְ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (לו לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (ב״ר עה יא): תורה ו

רש״י◄ **גַּרְתִּי** • לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וְחָשׁוּב אֶלָּא גֵּר, אֵינְךָ כְּדַאי לִשְׂנֹא אוֹתִי עַל בְּרָכוֹת אָבִיךָ שֶׁבֵּרְכַנִי: ״הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ״, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיְּמָה בִּי. דָּבָר אַחֵר: ״גַּרְתִּי״, בְּגִימַטְרִיָּא תרי״ג, כְּלוֹמַר: עִם לָבָן הָרָשָׁע גַּרְתִּי וְתרי״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי, וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 892 – מתוך ׳התקשרות׳)

אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה, אַתָּה הִשְׁפַּלְתָּ עַצְמְךָ וְקָרָאתָ לְעֵשָׂו אָדוֹנִי שְׁמוֹנָה פְּעָמִים, חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מַעֲמִיד מִבָּנָיו שְׁמוֹנָה מְלָכִים קוֹדֶם לְבָנֶיךָ (ב״ר פע״ה, יג)

אַף שֶׁיַּעֲקֹב נֶעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁקָּרָא לְעֵשָׂו ״אֲדוֹנִי״, אֵין זֶה חֵטְא כִּפְשׁוּטוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו.

בְּבֵירוּר וְתִיקּוּן הָרַע - שְׁנֵי אוֹפַנִּים:

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ ״גִּילוּי אוֹר״ (מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) - הַמְּבָרֵר מַשְׁרֶה עַל הַמִּתְבָּרֵר גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה, וְאוֹר זֶה דּוֹחֶה אֶת הַחוֹשֶׁךְ וְהָרַע. בְּדֶרֶךְ זוֹ, הַבֵּירוּר אֵינוֹ גּוֹרֵם לַמְּבָרֵר יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה.

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ ״הִתְלַבְּשׁוּת״ (מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) - הַמְּבָרֵר יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר, ״מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר״, וְעַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת עִמּוֹ הוּא מְהַפֵּךְ אֶת הָרַע לְטוֹב. עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ זוֹ גּוֹרֶמֶת יְרִידָה לַמְּבָרֵר, כְּמַאֲמַר ״הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן״. אוּלָם לְגַבֵּי הַמִּתְבָּרֵר יֵשׁ בְּכָךְ יִתְרוֹן וְעִילוּי, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַבֵּירוּר הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וְהִתְעַסְּקוּת (לֹא בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִיטּוּל), מַבִּיא הַדָּבָר לִידֵי כָּךְ שֶׁהַמִּתְבָּרֵר **כְּפִי שֶׁהוּא בִּמְצִיאוּתוֹ** חָדֵל מִלִּהְיוֹת מְנֻגָּד לִקְדוּשָׁה.

יַעֲקֹב בֵּירַר אֶת עֵשָׂו בַּדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה - בְּדֶרֶךְ ׳הִתְלַבְּשׁוּת׳. בְּרַם, בֵּירוּר זֶה גָּרַם הַשְׁפָּלָה וִירִידָה לְיַעֲקֹב, שֶׁבָּאוּ לִידֵי בִּיטּוּי בְּכָךְ שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי עֵשָׂו; אַךְ עַל־יְדֵי־זֶה הוּא פָּעַל שֶׁעֵשָׂו כְּפִי שֶׁהוּא בִּמְצִיאוּתוֹ, הוֹדָה וְ׳אִישַׁר׳ שֶׁהוּא עַבְדּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י (לקמן לג, ט) ״הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת״, כּוֹלֵל הַבְּרָכָה שֶׁל ״הֱוֵי גְּבִיר לְאַחֶיךָ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 68 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

״גֵּרוּת״ בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה

עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:

עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי. (לב, ה. ובפירוש רש״י)

הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ״גַּרְתִּי״ הוּא מִלְּשׁוֹן ״גֵּר״ (הִפּוּכוֹ שֶׁל ״תּוֹשָׁב״), שֶׁמִּתְגּוֹרֵר שָׁם רַק בְּאֹפֶן אַרְעִי.

וְזֶהוּ עֹמֶק הַפְּשָׁט בְּ״עִם לָבָן גַּרְתִּי״, שֶׁאַף שֶׁיַּעֲקֹב הִתְגּוֹרֵר בְּיַחַד עִם ״לָבָן הָאֲרַמִּי״, וְהָיוּ לוֹ כָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה כְּ״שׁוֹר וַחֲמוֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה״, עִם־כָּל־זֶה הָיוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ כִּדְבָרִים זָרִים אֶצְלוֹ, ״גַּרְתִּי״ מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת וְלֹא הָיָה שָׁקוּעַ בָּהֶם, וּבֵיתוֹ - דִּירַת הַקָּבַע שֶׁלּוֹ, הָיוּ הַנְּשָׁמָה וְעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, דְּגַרְתִּי מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת, לַדְּרוּשׁ דְּ״גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיַ״ג״ - ״תַּרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי״: דֶּרֶךְ עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הָיוּ אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת ״גֵּרוּת״, הִנֵּה גַּם בְּבֵית לָבָן הָאֲרַמִּי הִצְלִיחַ שֶׁ״תַּרְיַ״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי״, וְלֹא בִּלְבְּלוּ אוֹתוֹ עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים מֵעֲבוֹדַת ה׳.

(ו) **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:**

ו וַהֲוָה לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךָ:

רש״י◄ **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר** • אַבָּא אָמַר לִי: ״מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ״, זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ. **שׁוֹר וַחֲמוֹר** • ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳ לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה: שׁוֹר. אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: ׳בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל׳, וְאֵינוֹ אוֹמֵר: ׳קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים׳. **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי** • לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ. **לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ** • שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ, וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 552 ועמ׳ 752 – מתוך ׳התקשרות׳)

עִיקַר רְכוּשׁוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הָיָה צֹאן, כְּפִי שֶׁלָּמַדְנוּ בַּפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת (ל, מג) ״וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת״, וּמִמְּכִירַת צֹאנוֹ קָנָה גַּם ״שְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים״ (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י שָׁם). אִם־כֵּן, מַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב ״צֹאן״ **לִפְנֵי** ״שׁוֹר וַחֲמוֹר״?

וְהַבֵּיאוּר:

צֹאן - רוֹמֵז לְהִתְבַּטְּלוּת, שִׁפְלוּת וְהַכְנָעָה. **שׁוֹר** - רוֹמֵז לְתוֹקֶף, גֹּדֶל וְחוֹזֶק.

בְּאָמְרוֹ ״וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְגוֹ׳״ הִתְכַּוֵּן יַעֲקֹב לְהוֹדִיעַ לְעֵשָׂו אֶת הַזְּכוּיוֹת וְהַכּוֹחוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ, מִתּוֹךְ תִּקְוָה שֶׁמֵּידַע זֶה יַרְתִּיעַ אֶת עֵשָׂו מִלְּבַצֵּעַ אֶת מִזִּימָתוֹ הָרָעָה.

לָכֵן הוֹדִיעוֹ יַעֲקֹב בִּתְחִילָה: "וַיְהִי **לִי שׁוֹר**" - הַמּוֹרָה עַל תַּקִּיפוּת וְחוֹזֶק, וּלְאַחַר מִכֵּן הוֹסִיף גַּם **צֹאן** - לְרַמֵּז שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּם הִתְבַּטְּלוּת לַה׳, וּמִמֵּילָא תּוֹקְפוֹ אֵינוֹ תּוֹקֶף פְּרָטִי, אֶלָּא תּוֹקֶף **דִּקְדוּשָׁה**.
אוּלָם, הַקְדָּמַת 'שׁוֹר' לְ'צֹאן' הִיא רַק כְּלַפֵּי עַצְמוֹ כְּדֵי לְהַרְתִּיעוֹ, אַךְ יַעֲקֹב כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ - עִיקַּר עִנְיָנוֹ הוּא "**צֹאן** רַבּוֹת", הִתְבַּטְּלוּת לְהַקָּבָּ"ה.

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:**

ז וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא לְוַת יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא לְוַת אָחוּךְ לְוַת עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדְמוּתָךְ וְאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא עִמֵּהּ:

רש"י◄ **בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו** • שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: 'אָחִי הוּא', אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע, עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ (ב"ר פ' ע"א)◆

(ח) **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

ח וּדְחִיל יַעֲקֹב לַחְדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפַלִּיג יָת עַמָּא דִּי עִמֵּהּ וְיָת עָנָא וְיָת תּוֹרֵי וְגַמְלָיָא לִתְרֵין מַשִּׁירְיָן:

רש"י◄ **וַיִּירָא וַיֵּצֶר** • "וַיִּירָא" שֶׁמָּא יֵהָרֵג (ב"ר ותנחומא), "וַיֵּצֶר לוֹ" אִם יַהֲרֹג הוּא אֶת אֲחֵרִים◆

(ט) **וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַّחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה:**

ט וַאֲמַר אִם יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חֲדָא וְיִמְחִנֵּהּ וִיהֵי (נ"י וְיִמְחִנֵּהּ וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְּתִשְׁתָּאַר לְשֵׁיזְבָא:

רש"י◄ **הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ** • 'מַחֲנֶה' מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. (תהלים כז) "אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה" הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, (לקמן לג) "הַמַּחֲנֶה הַזֶּה" לְשׁוֹן זָכָר. וְכֵן יֵשׁ שְׁאָר דְּבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה: (לעיל יט) "הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ", (תהלים יט) "מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ", הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר, (מלכים ב ג) "וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמָּיִם", הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ (איוב א) "וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה", הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, "וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת", הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר. (מלכים א יט) "וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק וּמְפָרֵק הָרִים", הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה. וְכֵן 'אֵשׁ' (במדבר טז) "וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה'", לְשׁוֹן נְקֵבָה, (תהלים קד) "אֵשׁ לוֹהֵט", לְשׁוֹן זָכָר. **וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה** • עַל־כָּרְחוֹ, כִּי אֶלְחֵם עִמּוֹ. הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה. לְדוֹרוֹן: "וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו", לִתְפִלָּה: "אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם", לְמִלְחָמָה: "וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה"◆

(י) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:**

י וַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהּהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהּהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ:

רש"י◄ **וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק** • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וּפַחַד יִצְחָק". וְעוֹד, מַהוּ שֶׁחָזַר וְהִזְכִּיר שֵׁם הַמְיֻחָד, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וְגוֹ'? אֶלָּא כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתַּנִי: אַחַת, בְּצֵאתִי מִבֵּית אָבִי מִבְּאֵר שֶׁבַע, שֶׁאָמַרְתָּ לִי: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק", וְשָׁם אָמַרְתָּ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ח) **וַיִּירָא יַעֲקֹב.** יָרֵא הָיָה שֶׁיּוֹעִיל לְעֵשָׂו זְכוּת שֶׁכִּבֵּד אָב וָאֵם, וְהוּא לֹא קִיֵּים כִּבֵּד עָבְרוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה. אִי נַמִי שֶׁיּוֹעִיל לוֹ זְכוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ (ב"ר עו ב):
וַיֵּצֶר לוֹ. מֵיצֵר הָיָה עַל שֶׁהָיָה יָרֵא מֵעֵשָׂו לְאַחַר שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. מֵהָרַב אֶלִּיאָב הַכֹּהֵן זַ"ל. דָּבָר אַחֵר, **וַיִּירָא,** כִּדְפִרְישִׁית. **וַיֵּצֶר לוֹ,** לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיָה בָּא לִקְרָאתוֹ לְהָרְגוֹ, וּמִתְּחִלָּה אָמַר יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה וגו' (לעיל כז מא), אָמַר אִם כֵּן יִצְחָק אָבִי וַדַּאי מֵת (ב"ר שם). וּלְהָא נִיחָא הָא דְּקָאָמַר (פסוק י) אֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מְיַחֲדִין שֵׁם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל אָדָם כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי (ראה תנחומא תולדות ז): תורה ט

לי: "וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ", וּבְבֵית לָבָן אָמַרְתָּ לִי: "שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ", וְשָׁם נִגְלֵיתָ אֵלַי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳", בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הָאֵלּוּ אֲנִי בָּא לְפָנֶיךָ.

(יא) קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:

יא זְעִירָן זָכוּתַי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי לִתְרֵין (נ״י לְתַרְתֵּין) מַשְׁרְיָן:

רש״י◄ **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים•** (שבת לג) נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל־יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי. לָכֵן אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא, וְיִגְרֹם לִי לְהִמָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו. **וּמִכָּל־הָאֱמֶת•** אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ, שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתַּנִי. **כִּי בְמַקְלִי•** לֹא הָיָה עִמִּי: לֹא כֶּסֶף, וְלֹא זָהָב וְלֹא מִקְנֶה, אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: נָתַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן, וְנִבְקַע הַיַּרְדֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות׳ כרך ה עמ׳ 693 – מתוך ׳התקשרות׳)

שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא וְיִגְרֹם לִי לְהִימָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו (רש״י)

כֵּיצַד יַעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, חָשַׁשׁ שֶׁמָּא נִתְלַכְלֵךְ בְּחֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם?

אֶלָּא שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁאָדָם מִתְעַלֶּה בְּרוּחָנִיּוּת, נֶחְשֶׁבֶת דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת לְחֵטְא (בְּמוּבָן שֶׁל חִסָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה **חַטָּאִים**").

׳חֵטְא׳ זֶה הוּא לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁכָּעֵת נִדְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר, וְאִם יְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת בְּאוֹתָהּ הִתְלַהֲבוּת וְכַוָּנָה כְּפִי שֶׁקִּיְּמָן קוֹדֶם לָכֵן - לֹא יִהְיוּ אֵלֶּה מִצְוֹת שְׁלֵמוֹת. אֶלָּא עוֹד זֹאת, אַף הַמִּצְוֹת שֶׁכְּבָר קִיֵּם עַד כֹּה - נִגְרְעוֹת עַתָּה מִשְּׁלֵימוּתָן וְנַעֲשׂוֹת חֲסֵרוֹת (׳חֲטָאִים׳) לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַנּוֹכְחִית.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: מִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה הִשְׁפִּיעַ לִי רוֹב חֲסָדִים, יָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא עַתָּה, בְּדַרְגָּתִי הַנַּעֲלֵית יוֹתֵר ("מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי") - מַעֲשֵׂי הַקּוֹדְמִים הֵם בִּבְחִינַת חֵטְא, "נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 672 – מתוך ׳התקשרות׳)

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב (שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה בֶּן ע"ז שָׁנָה), וְ"כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלֹא חָטָא, שׁוּב אֵינוֹ חוֹטֵא", וּמַדּוּעַ אֵפוֹא חָשַׁשׁ מֵהַחֵטְא?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁנִּדְמָה לְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה חִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא שֶׁלַּעֲבוֹדָתוֹ לֹא הָיְתָה שׂוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינָיו. לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל בְּעָצְמָם, הִגִּיעַ לְדַרְגָּה שֶׁבָּהּ אֵין לִמְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם שׂוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינֵיהֶם.

(יב) הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים:

יב שֵׁיזְבְנִי כְעַן מִידָא דְאָחִי מִידָא דְעֵשָׂו אֲרֵי דַחֵיל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחִנַּנִי אִמָּא עַל בְּנָיָא:

רש״י◄ **מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו•** מִיַּד אָחִי, שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח, אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע.

(יג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטִיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוִּי יָת בְּנָיִךְ סַגִּיאִין כְּחַלָּא דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מִסַּגִּי:

רש״י◄ **הֵיטֵב אֵיטִיב•** "הֵיטֵב" בִּזְכוּתְךָ, "אֵיטִיב" בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (ב״ר). **וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם•** וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? וַהֲלֹא לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא (לעיל כח) "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ"? אֶלָּא, שֶׁאָמַר לוֹ (שם) "כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יב) **כִּי יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ.** שֶׁאֵלָה מִטְּרוֹנִיתָא, הֵיאָךְ יָרֵא מֵעֵשָׂו אַחַר שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. עָנָה תַּלְמִיד חָכָם אֶחָד תְּשׁוּבָה בְּצִדָּהּ, שֶׁאָמַר **כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה**, כְּלוֹמַר כְּשֶׁהִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא הָיִיתִי כִּי־אִם בְּעַצְמִי, **וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת**, וְלָכֵן אַף אִם אֵינִי יָרֵא מִמֶּנּוּ שֶׁהִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אָמְנָם **יָרֵא אָנֹכִי פֶּן יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל בָּנִים**, כִּי עַל הָאֵם וְעַל הַבָּנִים לֹא הִבְטִיחַנִי וכו׳: תורה יג

עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ", וּלְאַבְרָהָם אָמַר: "הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת־הַיָּם".

◆ יום שני י"א כסלו ◆

(יד) וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו:

יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסִיב מִן דְּאַיְתִי בִּידֵהּ תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אַחוּהִי:

רש"י◄ **הַבָּא בְיָדוֹ** • בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כא) "וַיִּקַּח אֶת כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁאָדָם צָר בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", מִן הַחֵלִין, שֶׁנָּטַל מַעֲשֵׂר, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (לעיל כח) "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ", וַהֲדַר לָקַח "מִנְחָה".

(טו) עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:

טו עִזִּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין:

רש"י◄ **עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים** • מָאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים. וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת. וּב'בְרֵאשִׁית רַבָּה' דּוֹרֵשׁ מִכָּאן לָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה: הַטַּיָּלִים, בְּכָל יוֹם. הַפּוֹעֲלִים, שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים, אַחַת בְּשַׁבָּת. הַגַּמָּלִים, אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. הַסַּפָּנִים, אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְאִינִי יוֹדֵעַ לְכֵוֵן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכִוּוּן, אַךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁלְּמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא לְפִי טֹרַח הַמֶּטֶל עָלָיו, שֶׁמְּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל, לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּן לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ לְעַבֵּר עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת זָכָר. וּפָרִים, שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לְזָכָר אֶלָּא ד' נְקֵבוֹת. וְלַחֲמוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לְזָכָר. וְלַגְּמַלִּים, שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה - נְקֵבָה אַחַת לְזָכָר.

(טז) גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה:

טז גַּמְלֵי מֶנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרְתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְּנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא:

רש"י◄ **גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים** • וּבְנֵיהֶם עִמָּהֶם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: וּבְנֵיהֶם — בַּנָּאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה, לְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ לֹא פֵּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (ב"ר). **וַעְיָרִם** • חֲמוֹרִים זְכָרִים.

(יז) וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר:

יז וִיהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי עֵדְרָא עֵדְרָא בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ קֳדָמַי וְרִוְחָא תְּשַׁוּוּן בֵּין עֵדְרָא וּבֵין עֵדְרָא:

רש"י◄ **עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ** • כָּל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ. **עִבְרוּ לְפָנַי** • דֶּרֶךְ יוֹם, אוֹ פָּחוֹת, וַאֲנִי אָבֹא אַחֲרֵיכֶם. **וְרֶוַח תָּשִׂימוּ** • עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ מְלֹא עַיִן כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וּלְתַוְּהוֹ עַל רִבּוּי הַדּוֹרוֹן.

(יח) וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ:

יח וּפַקִּיד יָת קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעַרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימַר לְמָן אַתְּ וּלְאָן אַתְּ אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ:

רש"י◄ **לְמִי־אַתָּה** • שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלֵחֲךָ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְמָן אַתְּ'. **וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ** • וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ, שֶׁל מִי הֵם, לְמִי הַמִּנְחָה הַזֹּאת שְׁלוּחָה? לַמֶּ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה בִּמְקוֹם 'שֶׁל', כְּמוֹ (לעיל לא) "וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא", שֶׁלִּי הוּא, (תהלים כד) "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", שֶׁל ה'.

(יט) וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃

יט וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תִּקְרֻבְתָּא הִיא דִּמְשַׁלְּחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא אָתֵי בַּתְרָנָא׃

רש"י◄ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב • עַל רִאשׁוֹן, רִאשׁוֹן. וְעַל אַחֲרוֹן, אַחֲרוֹן. שֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'לְמִי אַתָּה'? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב', וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ'? מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ'. וְהִנֵּה גַם־הוּא • יַעֲקֹב.

(כ) וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמִצַּאֲכֶם אֹתוֹ׃

כ וּפַקִּיד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה אַף יָת כָּל דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ׃

(כא) וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃

כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרָנָא אֲרֵי אֲמַר אֲנַחְנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרֻבְתָּא דְּאָזְלַת לְקֳדָמַי וּבָתַר כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יִסַּב אַפָּי׃

רש"י◄ אֲכַפְּרָה פָנָיו • אֲבַטֵּל רָגְזוֹ, וְכֵן (ישעיה כח) "וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת", (שם מז) "לֹא תּוּכְלִי כַּפְּרָהּ". וְנִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל עָוֹן וְחֵטְא וְאֵצֶל פָּנִים, כֻּלָּן לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, וְהַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'וְכַפֵּר יְדֵיהּ, בָּעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא', וְגַם בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא נִקְרָאִים הַמִּזְרָקִים שֶׁל קֹדֶשׁ: "כְּפוֹרֵי זָהָב", עַל שֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מְקַנֵּחַ יָדָיו בָּהֶן בִּשְׁפַת הַמִּזְרָק.

(כב) וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃

כב וַעֲבָרַת תִּקְרֻבְתָּא עַל אַפּוֹהִי וְהוּא בָּת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרְיָתָא׃

רש"י◄ עַל־פָּנָיו • כְּמוֹ לְפָנָיו, וְכֵן (ירמיה ו) "חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד", וְכֵן (ישעיה סה) "הַמַּכְעִסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עַל פָּנָיו", אַף הוּא שָׁרוּי בְּכַעַס, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְכָל זֶה (ב"ר).

(כג) וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃

כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר יָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת חַד עֲסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעְבַּר יוּבְקָא׃

רש"י◄ וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו • (ב"ר) וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נִתְּנָה בְּתֵבָה וְנָעַל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמְּנָעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לְמוּטָב, וְנִפְלָה בְּיַד שְׁכֶם. יַבֹּק • שֵׁם הַנָּהָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 263)

וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה (רש"י לב, כג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא הֻקְשָׁה לוֹ הֵיכָן הָיוּ הַתְּאוֹמוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ עִם כָּל הַשְּׁבָטִים (רש"י פרשתנו לה, יז). וְיֵשׁ לְתָרֵץ עַל פִּי מַה שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י (בראשית ד, א־ב) עַל הַפָּסוּק "וַתֵּלֶד אֶת קַיִן", שֶׁהַמִּלָּה "אֶת" בָּאָה לְרַבּוֹת שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן. וְאַף כָּאן: "וְאֶת" אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו, בָּאָה לְרַבּוֹת אֶת הַתְּאוֹמוֹת, וְהֻקְשְׁיָא הִיא אֵפוֹא רַק עַל דִּינָה.

(כד) וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃

כד וּדְבָרְנוּן וְעַבְּרִנּוּן יָת נַחְלָא וְאַעְבַּר יָת דִּילֵהּ׃

רש"י◄ אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ • הַבְּהֵמָה וְהַמִּטַּלְטְלִים. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגֶשֶׁר, נוֹטֵל מִכָּאן וּמַנִּיחַ כָּאן.

(כה) וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃

כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי וְאִשְׁתַּדֵּל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דִּסְלֵק צַפְרָא׃

רש"י◄ **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב•** שֶׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צא). **וַיֵּאָבֵק אִישׁ•** מְנַחֵם פֵּרַשׁ: 'וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ', מִלְּשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל־יְדֵי נִעְנוּעָם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן 'וַיִּתְקַשֵּׁר', וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא: 'בָּתַר דְּאַבִּיקוּ בֵּיהּ' 'וַאֲבַק לֵיהּ מֵיבַק', לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (ב"ר).

(כו) **וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:**

כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרִיב בִּכְפָתֵי יַרְכֵּהּ וְזָע כְּפָתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדְּלוּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ **וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ•** קוּלִית הַיָּרֵךְ הַתָּקוּעַ בַּקְּלִבְּסָת, קָרוּי כַּף, עַל שֵׁם שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְדֵרָה. **וַתֵּקַע•** נִתְקַעְקַע מִמְּקוֹם חֲבֵרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ "פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ", לְשׁוֹן הֲסָרָה. וּבַמִּשְׁנָה: 'לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן', לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן.

(כז) **וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי:**

כז וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְּחִנָּךְ אֶלָּהֵין בֵּרַכְתָּנִי:

רש"י◄ **כִּי עָלָה הַשָּׁחַר•** וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (ב"ר. חולין צא). **בֵּרַכְתָּנִי•** הוֹדֵה לִי עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי אָבִי, שֶׁעֵשָׂו מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן. (וְכָאן קָשֶׁה לְרַשִׁ"י: "תְּבָרְכַנִי" הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא הוֹדֵה וְכוּ', וְכֵן אִיתָא בְּהֶדְיָא בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת 'תַּזְרִיעַ', עַמּוּד מ"ה, וְדוֹק).

(כח) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:**

כח וַאֲמַר לֵהּ מָה שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב:

(כט) **וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל:**

כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי רַבְרַבְתָּ קֳדָם יְיָ וְעִם גּוּבְרַיָּא וִיכָלְתָּא:

רש"י◄ **לֹא יַעֲקֹב•** לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָה וּרְמִיָּה, כִּי־אִם בִּשְׂרָרָה וְגִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִגְלָה עָלֶיךָ בְּבֵית־אֵל וּמַחֲלִיף שִׁמְךָ, וְשָׁם הוּא מְבָרֶכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: (הושע יב) "וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֵּכָל, בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ", בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֵּן לוֹ. וּמַה נִּתְחַנֵּן לוֹ? "בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ", הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם. וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ "וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם", שֶׁהָיָה מִתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ, וְלֹא רָצָה. **וְעִם־אֲנָשִׁים•** עֵשָׂו וְלָבָן. **וַתּוּכָל•** לָהֶם.

(ל) **וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:**

ל וּשְׁאַל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי כְּעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן אַתְּ שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבָרִיךְ יָתֵהּ תַּמָּן:

רש"י◄ **לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל•** (ב"ר) אֵין לָנוּ שֵׁם קָבוּעַ, מִשְׁתַּנִּין שְׁמוֹתֵינוּ, (הַכֹּל) לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּלְּחִים.

◆ יום שלישי י"ב כסלו ◆

(לא) **וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי:**

לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְאַתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי חֲזֵיתִי מַלְאָכַיָּא דְיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזְבַת נַפְשִׁי:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כה) **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, מְלַמֵּד שֶׁנִּשְׁאַר עַל פַּכִּים קְטַנִּים (חולין צא.). וְסָמְךָ לַדָּבָר מִדִּכְתִיב **לְבַדּוֹ**, אַל תִּיקְרֵי **לְבַדּוֹ**, אֶלָּא 'לְכַדּוֹ'. דָּבָר אַחֵר, לְשׁוֹן בֵּית הַבַּד שֶׁמּוֹשְׁכִין מִמֶּנּוּ שֶׁמֶן זַיִת, וְדָרֶךְ הוּא לְהַצְנִיעַ שֶׁמֶן בְּפַכִּים קְטַנִּים: תורה כו

(לב) וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃

לב וּדְנַח לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָא דִי עֲבַר יָת פְּנוּאֵל וְהוּא מַטְלַע עַל יַרְכֵּהּ׃

רש"י◄ וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ • לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, הוּא: 'כְּשֶׁהִגִּיעָנוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר', זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיִּזְרַח לוֹ", לְצָרְכּוֹ, לְרַפְּאוֹת אֶת צַלְעָתוֹ, כְּמָה דְתֵימָא (מלאכי ג) "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ", וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמִּהֲרָה לִשְׁקַע בִּשְׁבִילוֹ כְּשֶׁיָּצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע, מִהֲרָה לִזְרֹחַ בִּשְׁבִילוֹ. **וְהוּא צוֹלֵעַ** • הָיָה צוֹלֵעַ כְּשֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ.

(לג) עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃

לג עַל כֵּן לָא יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת גִּידָא דְנַשְׁיָא דִי עַל פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא׃

רש"י◄ גִּיד הַנָּשֶׁה • וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "גִּיד הַנָּשֶׁה"? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן (ירמיה נא) "נָשְׁתָּה גְּבוּרָתָם", וְכֵן (לקמן מא) "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי": (**עַל־כַּף הַיָּרֵךְ** • פולפ"א בְּלַעַ"ז, כָּל בָּשָׂר גָּבֹהַּ וְחָלוּל וְעָגֹל, קָרוּי: 'כַּף', כְּמוֹ: 'עַד שֶׁתִּתְמָרֵךְ הַכַּף בְּסִמָּנֵי בַּגְרוּת').

לג (א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃

א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אֲתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גֻּבְרִין וּפַלִּיג יָת בְּנָיָא עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא׃

(ב) וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃

ב וְשַׁוִּי יָת לְחֵינָתָא וְיָת בְּנֵיהֶן קַדְמָאִין וְיָת לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין וְיָת רָחֵל וְיָת יוֹסֵף בַּתְרָאִין׃

רש"י◄ וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים • אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב.

(ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃

ג וְהוּא עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד מִקְרְבֵּהּ עַד (נ"י לְוָת) אֲחוּהִי׃

רש"י◄ עָבַר לִפְנֵיהֶם • אָמַר: 'אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהַלָּחֵם, יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה'.

(ד) וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ׃

ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְמוּתֵהּ וְגַפְּפֵהּ וּנְפַל עַל צַוְּארֵהּ וְנַשְּׁקֵהּ וּבְכוֹ׃

רש"י◄ וַיְחַבְּקֵהוּ • נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁרָאָהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ. וַיִּשָּׁקֵהוּ • נָקוּד עָלָיו, וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה בְּבָרַיְתָא דְּסִפְרִי: יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ נְקֻדָּה זוֹ, לוֹמַר שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ב"ר). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחָאי: 'הֲלָכָה הִיא, בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ' (בראשית רבה).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לג) **עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. עַל כֵּן**, לְזִכְרוֹן הַנֵּס שֶׁנִּיצַל יַעֲקֹב מִן הַמַּלְאָךְ, שֶׁלֹּא נָגַע אֶלָּא בְּכַף יְרֵכוֹ וְלֹא הֲרָגוֹ. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהוּא חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ תָּמִיד אוֹ בְּלִבּוֹ, וּמְקַבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל עוֹד מִן הָרֹאשׁ אוֹ מִן הַלֵּב כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רְפוּאָה. דָּבָר אַחֵר, **עַל כֵּן** שֶׁעָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן וְהוּזַק עַל יָדָם בְּגִיד הַנָּשֶׁה, לְכָךְ אָסַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גִּיד הַנָּשֶׁה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ זְהִירִין בְּמִצְוֹת לְוָיָה מִשָּׁם וְאֵילָךְ, וּלְכָךְ הוּזְהַר יַעֲקֹב לְלַוּוֹת אֶת יוֹסֵף בְּנוֹ כְּשֶׁשְּׁלָחוֹ אֶל אָחָיו: תורה א

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 144)

וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה (רש"י לג, ד) רַשִׁ"י נָקַט לָשׁוֹן זוֹ כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים 'שְׁקוּלִים' מִבְּחִינַת כֹּבֶד הַקֹּשִׁי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם; אֵין כָּאן 'פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן' וּ'פֵּרוּשׁ שֵׁנִי', אֶלָּא שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים שְׁקוּלִים. שֶׁכֵּן, הַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְהַמְשֵׁךְ** הַסִּפּוּר ("וַיִּבְכּוּ", "אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ", "אַצִּיגָה נָא עִמְּךָ מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי"). וְהַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְתְחִלַּת** הַסִּפּוּר ("וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", "עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ").

(ה) וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃

ה וּזְקַף יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת נְשַׁיָּא וְיָת בְּנַיָּא וַאֲמַר מָן אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנַיָּא דִּי חָס יְיָ יָת עַבְדָּךְ׃

רש"י◄ מִי־אֵלֶּה לָּךְ • מִי אֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ?.

◆ יום רביעי י"ג כסלו ◆

(ו) וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן׃

ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנּוּן וּבְנֵיהֶן וּסְגִידָא׃

(ז) וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

ז וּקְרִיבָא אַף לֵאָה וּבְנָהָא וּסְגִידוּ וּבָתַר כֵּן קְרֵיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ׃

רש"י◄ נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל • בְּכֻלָּן, הָאִמָּהוֹת נִגְּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים, אֲבָל בְּרָחֵל, יוֹסֵף נִגַּשׁ לְפָנֶיהָ, אָמַר: 'אִמִּי יָפַת תֹּאַר, שֶׁמָּא יִתְלֶה בָּהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ'. מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לִבְרִכַּת "עֲלֵי עָיִן".

(ח) וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃

ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עֲרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃

רש"י◄ מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה • מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר: לָמָּה הוּא לְךָ?. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה. וּמִדְּרָשׁוֹ: כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַע, שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אֲנָשָׁיו וְאוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל מִי אַתֶּם'? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל עֵשָׂו', וְהֵן אוֹמְרִים: 'הַכּוּ, הַכּוּ', וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: 'הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא', אוֹמְרִים לָהֶם: 'אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם'.

(ט) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃

ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית לִי סַגִּי אָחִי אִצְּלַח בְּדִילָךְ׃

רש"י◄ יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ • כָּאן הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (ב"ר).

(י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃

י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחְתִּי רַחֲמִין בְּעֵינָיְךָ וּתְקַבֵּל תִּקְרֻבְתִּי מִן יְדִי אֲרֵי עַל כֵּן חֲזַתְּנוּן לְאַפָּיְךָ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרַבַיָּא וְאִתְרְעֵית לִי׃

רש"י◄ אַל־נָא • אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן. אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לג (ו) **וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת וגו'. וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן** הַשְּׁפָחוֹת, אֲבָל יַלְדֵיהֶן לֹא הִשְׁתַּחֲווּ, שֶׁאָמְרוּ אִמּוֹתֵינוּ אֵינָן חֲשׁוּבוֹת כְּמוֹנוּ, אֲבָל בְּנֵי לֵאָה כְּשֶׁרָאוּ לְאִמָּן שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה [גַּם הֵם] הִשְׁתַּחֲווּ כְּמוֹהָ: תורה ז

פָּנֶיךָ וְגוֹ' • כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי, עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי שַׂר שֶׁלְּךָ. וְעוֹד, עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לִמְחֹל לִי עַל סֵרְחָנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר: 'רָאָה הַמַּלְאָכִים וְנִצּוֹל, אֵינִי יָכֹל לוֹ מֵעַתָּה'. **וַתִּרְצֵנִי** • נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, אפיצומנ"ט בְּלַעַ"ז. (ויקרא כב) "כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם", הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן (משלי י) "שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן", יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת.

(יא) **קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח:**

יא קַבֵּל כְּעַן יָת תִּקְרֻבְתִּי דְּאִתּוֹתִיאַת לָךְ אֲרֵי רַחִים עֲלַי (קֳדָם) יְיָ וַאֲרֵי אִית לִי כֹּלָא וְאַתְקֵף בֵּהּ וְקַבִּיל:

רש"י◄ **בִּרְכָתִי** • מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים, וְלִפְרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים, כְּגוֹן: (לקמן מז) "וַיְבָרֶךָ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה", (מלכים ב יח) "עָשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה" דְּסַנְחֵרִיב, וְכֵן (שמואל ב ח) "לִשְׁאֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ" דְּתוֹעִי מֶלֶךְ חֲמָת, כֻּלָּם לְשׁוֹן בִּרְכַּת שָׁלוֹם הֵן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַ"ז שלודא"ר. אַף זוֹ בִּרְכָתִי, מו"ן שלו"ד. **אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ** • לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ, וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ (בראשית רבא). **חַנַּנִי** • נו"ן רִאשׁוֹנָה מְדֻגֶּשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמִקּוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'חַנָּנַנִי', שֶׁאֵין חָנַן בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִי"ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ: "עָשַׂנִי", "זְבָדַנִי". **יֶשׁ לִי־כֹל** • כָּל סִפּוּקִי. וְעֵשָׂו דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן גַּאֲוָה: "יֶשׁ לִי רָב", יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי.

(יב) **וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ:**

יב וַאֲמַר נִטַּל וְנֵיהָךְ וְאֵיהַךְ לְקָבְלָךְ:

רש"י◄ **נִסְעָה** • כְּמוֹ 'שִׁמְעָה, סְלָחָה', שֶׁהוּא כְּמוֹ: שְׁמַע, סְלַח. אַף כָּאן, "נִסְעָה" כְּמוֹ: נִסַּע, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד בַּתֵּבָה. וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: 'נִטַּל וְנֵיהָךְ', עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב: 'נִסַּע מִכָּאן וְנֵלֵךְ'. **וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ** • בְּשָׁוֶה לְךָ, טוֹבָה זוֹ אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יְמֵי מַהֲלַכְתִּי לָלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ "לְנֶגְדֶּךָ", בְּשָׁוֶה לְךָ.

(יג) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן:**

יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי יְדַע אֲרֵי יְנָקָיָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא עָלַי וּדְחוֹקְנוּן יוֹמָא חַד וִימוּתוּן כָּל עָנָא:

רש"י◄ **עָלוֹת עָלָי** • הַצֹּאן וְהַבָּקָר שֶׁהֵן עָלוֹת, מֻטָּלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט. **עָלוֹת** • מְגַדְּלוֹת עוֹלְלֵיהֶן, לְשׁוֹן: (איכה ב) "עוֹלֵל וְיוֹנֵק", (ישעיה סה) "עוּל יָמִים", (שמואל א ו) "שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת", בְּלַעַ"ז אנפיטי"ש. **וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד** • (וְאִם יִדְפְּקוּם יוֹם אֶחָד) לְיַגְּעָם בַּדֶּרֶךְ בִּמְרוּצָה "וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן". **וּדְפָקוּם** • כְּמוֹ: (שיר השירים ה) "קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק", נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת.

(יד) **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה:**

יד יְעַבַּר כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֲדַבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יְנָקָיָא עַד דִּי אֵעוֹל לְוָת רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר:

רש"י◄ **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי** • אַל תַּאֲרִיךְ יְמֵי הֲלִיכָתְךָ, עֲבֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַף אִם תִּתְרַחֵק. **אֶתְנַהֲלָה** • אֶתְנַהֵל, הֵ"א יְתֵרָה, כְּמוֹ: אֵרְדָה, אֶשְׁמְעָה. **לְאִטִּי** • לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, (ישעיה ח) "הַהוֹלְכִים לְאַט", (שמואל ב יח) "לְאַט לִי לַנַּעַר". לְאִטִּי, הַלָּמֶ"ד מִן הַיְסוֹד וְאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת, 'אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי'. **לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה** • לְפִי צֹרֶךְ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ. **וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים** • לְפִי רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ. **עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה** • הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סֻכּוֹת, אָמַר: 'אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יַמְתִּין עַד בּוֹאִי אֶצְלוֹ', וְהוּא לֹא הָלַךְ. (כ"ר) וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א כ"א): "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו". וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, יֵשׁ לְפָרְשָׁה זוֹ - רַבִּים.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יא) **וְכִי יֶשׁ לִי כֹל.** פֵּירוּשׁ, שֶׁיֵּשׁ **לִי כָּל** הַצָּרִיךְ לִי לְלֶכֶת נֶגְדְּךָ, שֶׁכְּבָר נוֹלַד יוֹסֵף, וְיֵשׁ לִי עַתָּה אֵשׁ וְלֶהָבָה לִשְׂרוֹף קַשׁ שֶׁלְּךָ: תורה יב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' תשד"מ ח"א עמ' 955 ואילך)

מַדּוּעַ יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" לָעָתִיד־לָבֹא?

עַל הַפָּסוּק "עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה" (לג, יד), פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י "וְאֵימָתַי יֵלֵךְ, בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו".

וְיֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי עִנְיָן זֶה יְקוּמַיִם רַק לָעָתִיד־לָבֹא, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ נִקְרָא כָּאן עֵשָׂו בְּשֵׁם "אֲדוֹנִי", הֲרֵי בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה עֵשָׂו "אָדוֹן" לְיַעֲקֹב?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה:

כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, גַּם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּפְחוּתִים בְּיוֹתֵר, יֵשׁ בָּהֶם נִיצוֹץ קְדוּשָׁה. וְאַדְרַבָּה, כְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה מַטָּה יוֹתֵר, הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁנִּיצוֹץ הַקְּדוּשָׁה שֶׁבּוֹ הוּא מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן יוֹתֵר. כְּהַכְּלָל הַיָּדוּעַ "כָּל הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה יוֹתֵר" (ראה 'לקוטי תורה' אמור לד, ג. שלח לז, א. ובכמה מקומות) אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הַנִּיצוֹץ מוּסְתָּר וְנֶעְלָם בַּמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן וְאֵינוֹ גָּלוּי לַכֹּל.

אַף בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כַּאֲשֶׁר "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב), וִיבוּטְלוּ כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, אֲזַי יִתְגַּלּוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה.

וְעַל־פִּי הַנַּ"ל, שֶׁכְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה יוֹתֵר הֲרֵי הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ נַעֲלֶה יוֹתֵר, נִמְצָא שֶׁהַנִּיצוֹץ שֶׁבְּעֵשָׂו הָרָשָׁע - גָּבוֹהַּ הוּא בְּיוֹתֵר.

וְלָכֵן, דַּוְקָא "בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ" יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" מִפְּנֵי שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ, שֶׁנַּעֲלֶה הוּא בְּיוֹתֵר.

(טו) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃

טו וַאֲמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן עַמָּא דִּעְמִי וַאֲמַר לְמָא דְּנַן אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה** • תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ?. **אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי** • וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׁוּם גְּמוּל.

(טז) וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃

טז וְתַב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר׃

רש"י ◄ **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ** • (ב"ר) עֵשָׂו לְבַדּוֹ, וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ, נִשְׁמְטוּ מֵאֶצְלוֹ אֶחָד אֶחָד. וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? בִּימֵי דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ל) "כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים".

(יז) וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃

יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא סֻכּוֹת׃

רש"י ◄ **וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת** • (מגילה יז) שָׁהָה שָׁם י"ח חֹדֶשׁ: קַיִץ, וְחֹרֶף וְקַיִץ, סֻכּוֹת — קַיִץ, בַּיִת — חֹרֶף, סֻכּוֹת — קַיִץ.

(יח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃

יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא׃

רש"י ◄ **שָׁלֵם** • שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלְעָתוֹ. (שבת לג) שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן. שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן. **עִיר שְׁכֶם** • כְּמוֹ לְעִיר, וְכָמוֹהוּ (רות א) "עַד בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם". **בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם** • כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם', אַף כָּאן: וַיָּבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֲרָם, מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדֶּרֶךְ.

(יט) וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָّדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃

יט וּזְבַן יָת אַחֲסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִּבְנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם בְּמְאָה חוּרְפָּן׃

רש"י◄ **קְשִׂיטָה•** מָעָה, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: ׳כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה, קְשִׂיטָה׳. (וְתַרְגּוּמוֹ: ׳חוּרְפָּן׳, טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, בְּגוֹן: "עוֹבֵר לַסּוֹחֵר")◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 177)

וַיִּקְנוּ אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה . . בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (לג, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נָקַט הַכָּתוּב "מֵאָה קְשִׂיטָה" (מָעָה), וְלֹא "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים" (שֶׁהֲרֵי בְּשֶׁקֶל יֵשׁ עֶשְׂרִים מָעוֹת). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לִכְאוֹרָה קָשֶׁה: לְשֵׁם מַה צָּרִיךְ הָיָה יַעֲקֹב לִקְנוֹת אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה, וַהֲרֵי הָיָה בְּדַרְכּוֹ לְבֵית אָבִיו, וְהִתְעַכֵּב בִּשְׁכֶם לִזְמַן קָצָר בִּלְבַד? לָכֵן מִתְרָץ הַכָּתוּב, שֶׁהַקַּנְיָה הָיְתָה מִתּוֹךְ חִבַּת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ – מִיַּד עִם כְּנִיסָתוֹ אֵלֶיהָ קָנָה בָּהּ חֶלְקַת שָׂדֶה וְשִׁלֵּם עָלֶיהָ בְּמֵאָה מַטְבֵּעוֹת **חֲשׁוּבוֹת**, הַמְּשַׁמְּשׁוֹת כְּתַכְשִׁיטִים.

(כ) וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

כ וַאֲקַם תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל•** לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ, קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לֵאלֹהִים לִי שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה (שמות יז) "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי", לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳ה' הוּא נִסִּי׳. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב ׳אֵל׳ (מגילה יח), וְדִבְרֵי תּוֹרָה "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע", מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי.

◆ יום חמישי י"ד כסלו ◆

לד (א) וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ:

א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנַת אַרְעָא:

רש"י◄ **בַּת־לֵאָה•** וְלֹא בַּת יַעֲקֹב, אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת: "בַּת־לֵאָה", שֶׁאַף הִיא יַצָּאנִית הָיְתָה, (ב"ר) שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ל) "וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ". (וְעָלֶיהָ מָשְׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ, כְּבִתָּהּ)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 150)

שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (רש"י לד, א) יְצִיאָה זוֹ שֶׁל לֵאָה הָיְתָה דָּבָר חִיּוּבִי, "שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה וּמְחַזֶּרֶת לְהַרְבּוֹת שְׁבָטִים" (רש"י שָׁם). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף יְצִיאַת דִּינָה הָיְתָה לְשֵׁם מַטָּרָה חִיּוּבִית: קֵרוּב בְּנוֹת הָאָרֶץ וְהַחֲזָרָתָן לְמוּטָב. וּתְכוּנָה זוֹ יָרְשָׁה מִלֵּאָה וְלֹא מִיַּעֲקֹב, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב **לֹא** רָצָה שֶׁתַּעֲסֹק בִּפְעֻלּוֹת כָּאֵלּוּ, שֶׁלָּכֵן מָנַע אוֹתָהּ מֵעֲשׂוֹ, אַף שֶׁהָיְתָה יְכוֹלָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב (רש"י לעיל לב, כג). וּמַטָּרָה זוֹ הִתְבַּצְּעָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר: בְּנֵי יַעֲקֹב שָׁבוּ אֶת בְּנוֹת שְׁכֶם וְנַעֲשׂוּ שִׁפְחוֹת בְּבֵית בְּנֵי יַעֲקֹב, וְאָכֵן חָזְרוּ לְמוּטָב.

(ב) וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ:

ב וַחְזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר חִיוָאָה רַבָּא דְּאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָתַהּ וְעַנְיַהּ:

רש"י◄ **וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ•** כְּדַרְכָּהּ. **וַיְעַנֶּהָ•** שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (יומא ע"ז)◆

(ג) וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָה וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָה:

ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת יַעֲקֹב וּרְחִים יָת עוּלֶּמְתָּא וּמַלִּיל עַל לִבָּא דְּעוּלֶּמְתָּא:

רש"י◄ **עַל־לֵב הַנַּעֲרָה•** דְּבָרִים הַמִּתְיַשְּׁבִין עַל הַלֵּב: ׳רְאִי אָבִיךְ בְּחֶלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה, כַּמָּה מָמוֹן בִּזְבֵּז, אֲנִי אַשִּׂיאֵךְ וְתִקָּנֶה הָעִיר וְכָל שְׂדוֹתֶיהָ׳.

(ד) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַّלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה:

ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי לְמֵימַר סַב לִי יָת עוּלֶּמְתָּא הָדָא לְאִנְתּוּ:

(ה) וַיַּעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ
אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם:

ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סָאֵיב יָת דִּינָה בְּרַתֵּהּ
וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשָׁתִיק יַעֲקֹב
עַד מֵיתֵיהוֹן:

(ו) וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ:

ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם לְוָת יַעֲקֹב
לְמַלָּלָא עִמֵּהּ:

(ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָّדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ
הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל
לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה:

ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עָלוּ מִן חַקְלָא כַּד שְׁמָעוּ
וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא וּתְקִיף לְהוֹן לַחֲדָא אֲרֵי
קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם בַּת יַעֲקֹב
וְכֵן לָא כָשַׁר לְאִתְעֲבָדָא:

רש"י◄ וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה • לְעַנּוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת עַל־יְדֵי הַמַּבּוּל (ב"ר)◆

(ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ
בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי
אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בִּבְרַתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ
לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ חָשְׁקָה • חָפְצָה:

(ט) וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
תִּקְחוּ לָכֶם:

ט וְתִתְחַתְּנוּן בָּנָא בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן לָנָא וְיָת
בְּנָתָנָא תִּסְּבוּן לְכוֹן:

(י) וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ
וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:

י וְעִמָּנָא תִּתְבּוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ
וְעִבִּידוּ בַהּ סְחוֹרְתָא וְאַחֲסִינוּ בַּהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן:

יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחָהָא אַשְׁכַּח
רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵּימְרוּן לִי אֶתֵּן:

(יב) הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר
תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה:

יב אַסְגּוּ עֲלַי לַחְדָא מוֹהֲרִין וּמַתְּנָן וְאֶתֵּן
כְּמָא דִי תֵּימְרוּן לִי וְהָבוּ לִי יָת עוּלֶמְתָּא
לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ מֹהַר • כְּתֻבָּה (בראשית רבה)◆

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו
בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם:

יג וַאֲתִיבוּ בְּנֵי יַעֲקֹב יָת שְׁכֶם וְיָת חֲמוֹר
אֲבוּהִי בְּחָכְמָתָא וּמַלִּילוּ דִי סָאֵב יָת דִּינָה
אֲחָתְהוֹן:

רש"י◄ בְּמִרְמָה • בְּחָכְמָה. אֲשֶׁר טִמֵּא • הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמִיָּה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחוֹתָם (ב"ר)◆

(יד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה
לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה
הִוא לָנוּ:

יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נוּכוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא
הָדֵין לְמִתַּן יָת אֲחָתָנָא לִגְבַר דִּי־לֵיהּ עָרְלְתָא
אֲרֵי חִסּוּדָא הִיא לָנָא:

רש"י◄ חֶרְפָּה הִוא • שֶׁמֵּץ פְּסוּל הוּא אֶצְלֵנוּ, הַבָּא לְחָרֵף חֲבֵרוֹ הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'עָרֵל אַתָּה', אוֹ 'בֶּן עָרֵל'. "חֶרְפָּה", בְּכָל מָקוֹם, גִּדּוּף◆

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לד (ז) **כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב.** אֲפִילּוּ עִם בַּת הֶדְיוֹט, כָּל־שֶׁכֵּן **עִם בַּת יַעֲקֹב** שֶׁהוּא אָדָם חָשׁוּב: תורה ח

(טו) אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃

טו בְּרַם בְּדָא נִתְפַּס לְכוֹן אִם תֶּהֱוֹון כְּוָתָנָא לְמִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא׃

רש"י◄ נֵאוֹת לָכֶם • נִתְרַצֶּה לָכֶם, לְשׁוֹן: "וַיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים" (מלכים ב יב) (ביהו"דע). לְהִמּוֹל • לִהְיוֹת נִמּוֹל, אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעֹל, אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל.

(טז) וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד׃

טז וְנִתֵּן יָת בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב לָנָא וְנִתּוּב עִמְּכוֹן וְנֶהֵי לְעַמָּא חָד׃

רש"י◄ וְנָתַנּוּ • נו"ן שְׁנִיָּה מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן: 'וְנָתַנְנוּ'. וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ • אַתָּה מוֹצֵא בַּתַּנַּאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְיַעֲקֹב וּבִתְשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שֶׁתָּלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִיקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחֲרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם, לְפִי דַּעְתָּם, דִּכְתִיב: "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ", לְפִי דַּעְתֵּנוּ, "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ", כְּכֹל אֲשֶׁר נַחְפֹּץ. וּכְשֶׁדִּבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם הָפְכוּ הַדְּבָרִים: "אֶת בְּנוֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים, וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם", כְּדֵי לְרַצּוֹתָם, שֶׁיֵּאוֹתוּ לְהִמּוֹל.

(יז) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃

יז וְאִם לָא תִקַּבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבֵּר יָת בְּרַתָּנָא וְנֵזֵיל׃

(יח) וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר׃

יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָּמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר׃

(יט) וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃

יט וְלָא אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי׃

(כ) וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר׃

כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן וּמַלִּילוּ עִם אֲנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן לְמֵימַר׃

(כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃

כא גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין שָׁלְמִין אִנּוּן עִמָּנָא וִיתִיבוּן בְּאַרְעָא וַיַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא וְאַרְעָא הָא פְּתָיוּת יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב לָנָא לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן׃

רש"י◄ שְׁלֵמִים • בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם. וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם • כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וּוַתְּרָנִית, כְּלוֹמַר: אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם, פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן וְאֵין לָהּ קוֹנִים.

(כב) אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃

כב בְּרַם בְּדָא יִתְפְּסוּן לָנָא גּוּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא כָּל דְּכוּרָא כְּמָא דִּי אִנּוּן גְּזִירִין׃

רש"י◄ בְּהִמּוֹל • בִּהְיוֹת נִמּוֹל.

(כג) מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃

כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא אִנּוּן בְּרַם נִתְפֵּס לְהוֹן וִיתִיבוּן עִמָּנָא׃

רש"י◄ **אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם** • לְדָבָר זֶה, וְעַל־יְדֵי־כֵן יֵשְׁבוּ אִתָּנוּ.

(כד) **וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ:**

כד **וַקַּבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזָרוּ כָּל דְּכוּרָא כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ:**

(כה) **וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:**

כה **וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְּרֵין בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעַלוּ עַל קַרְתָּא דְּיָתְבוּן לְרָחֲצָן וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא:**

רש"י◄ **שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב** • בָּנָיו הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כִּשְׁאָר אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה הֵימֶנּוּ (ב"ר). **אֲחֵי דִינָה** • לְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עָלֶיהָ, נִקְרְאוּ אֲחֶיהָ. **בֶּטַח** • שֶׁהָיוּ כּוֹאֲבִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹ שֶׁל זָקֵן (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'אגרות קודש' ח"ב ע' קסח)

בַּר מִצְוָה – מִשִּׁמְעוֹן דַּוְקָא

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ" (לד, כה).

וְיָדוּעַ שֶׁמִּכָּאן יָלְפִינַן דִּין בַּר־מִצְוָה - הַחִיּוּב שֶׁל בֶּן י"ג בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, "שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי אִישׁ בְּפָחוֹת מִבֶּן י"ג, אֲבָל בְּבֶן י"ג מָצִינוּ שֶׁקָּרָאוֹ הַכָּתוּב אִישׁ, כְּדִכְתִיב 'וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ' - וּגְמִירֵי: שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ" (רש"י נזיר כט, ב).

וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ גּוֹדֶל הַדִּיּוּק בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה - יֵשׁ לְדַקְדֵּק בְּנִידּוֹן דִּידַן, לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה שֶׁנִּלְמַד דִּין בַּר־מִצְוָה דַּוְקָא מִשִּׁמְעוֹן (וְלֵוִי), וְלְכְאוֹרָה הָיָה יוֹתֵר מְכֻוָּן שֶׁנִּלְמַד דִּין זֶה מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא "בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל", הָרִאשׁוֹן לִשְׁבָטֵי יָ־ה.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת (ראה 'תורה אור' ריש פרשת ויחי, ועוד) הַהֶבְדֵּל בַּעֲבוֹדָה רוּחָנִית בֵּין 'רְאוּבֵן' לְבֵין 'שִׁמְעוֹן', שֶׁרְאוּבֵן נִקְרָא עַל שֵׁם הָרְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת, וְאִילוּ שִׁמְעוֹן נִקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה בָּאֱלֹקוּת. וְהַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם מוּבָן: רְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת הִיא מַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה וְנַעֲלִית בְּיוֹתֵר, רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁמִיעָה בָּאֱלֹקוּת, שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לִרְאוֹת מַמָּשׁ אֶת הָאֱלֹקוּת כְּדָבָר קָרוֹב, אֶלָּא הוּא רַק שׁוֹמֵעַ עַל כָּךְ כְּדָבָר רָחוֹק, וּכְמַאֲמַר "אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה".

וְהִנֵּה כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בְּנַעַר קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה זֶה עַתָּה בֶּן י"ג שָׁנָה, וְהֵינוּ שֶׁרַק עַכְשָׁו הִגִּיעַ ל"גְּמַר וְעִיקַּר כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדוּשָׁה בָּאָדָם" (שו"ע רבינו הזקן מהדו"ב ס"ד ס"ב) - מוּבָן שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לְהַגִּיעַ מִיַּד לַמַּדְרֵיגָה הַנַּעֲלֵית דִּרְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת, אֶלָּא עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דִּשְׁמִיעָה וְהַשָּׂגָה בִּלְבַד, וְלָכֵן מְקוֹר דִּין זֶה הוּא מִשִּׁמְעוֹן, שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא. וק"ל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 289 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאֹפֶן דִּלְמַעְלָה מֵהַדַּעַת

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָיוּ (בראשית רבה פרשה פ)

מִזֶּה שֶׁנִּקְרְאוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה בְּשֵׁם "אִישׁ" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלּוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ב, יד) "מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ", לָמְדוּ שֶׁ"בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת". דִּבְגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְ"גָדוֹל" בְּשִׂכְלוֹ וּתְכוּנוֹתָיו וּמְחֻיָּב בְּמִצְוֹת (עיין רש"י נזיר כט, ב'דבור המתחיל' ורבי יוסי. רש"י ורבי עובדיה מברטנורא, אבות פרק ה משנה כא. ועוד).

וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, דִּלְכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה כְּעֵין תַּרְתֵּי דְּסָתְרֵי, דְּמִצַּד אֶחָד לָמְדוּ מִפָּסוּק זֶה שֶׁבְּגִיל י"ג שָׁנָה מִתְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת, וְהֵינוּ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כה) **וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים.** תֵּימַהּ, מָה רָאוּ לְרַמּוֹת בְּנֵי הָעִיר לֵאמֹר לָהֶם לְהִמּוֹל וְאַחַר־כָּךְ הֲרָגוּם. יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא עָשׂוּ רַמָּאוּת, כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיוּ מִצְטַעֲרִין וְהָיוּ מִתְחָרְטִין עַל הַמִּילָה וּלְכָךְ הֲרָגוּם. וְתֵימַהּ לָמָּה הַמְתִּינוּ עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, דְּאֵין לוֹמַר שֶׁהָיוּ כוֹאֲבִים יוֹתֵר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי מִבַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי. אֶלָּא נִרְאֶה הַטַּעַם כִּי כָּל אַנְשֵׁי שְׁכֶם לֹא יָכְלוּ לְהִמּוֹל לְכֻלָּם בְּיוֹם אֶחָד וְלֹא בִּשְׁנַיִם, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיוּ כֻּלָּם כּוֹאֲבִים שֶׁכְּבָר מָלוּ כֻּלָּן, מִיַּד **וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ**: תורה כו

שֶׁבְּגִיל זֶה נָחְשַׁב הָאָדָם לְבַר־דַּעַת וּבַר־חִיּוּבָא. וּמִצַּד שֵׁנִי, זֶה שֶׁ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ.. וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר" מוֹרֶה שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ עַל־פִּי הַדַּעַת, וְרַק גֹּדֶל כַּעַסָם עַל מַה שֶׁעָשָׂה שְׁכֶם גָּרַם לְמַעֲשֶׂה זֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבָרָה רָמְזוּ הוֹרָאָה יְסוֹדִית בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

אַף שֶׁ"רָאוּי לָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְלִידַע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹּחוֹ" (לשון הרמב"ם סוף הלכות מעילה), הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן לָמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִלְּשׁוֹן "אִישׁ" הַמּוֹרֶה עַל גְּדְלוּת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ עֲבוֹדַת ה' אֵינוֹ הַבָּנַת הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. דְּאַף אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, עָלָיו לְקַיְּמָם מִפְּנֵי צִוּוּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. וְזֶהוּ שֶׁלָּמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ", דִּכְשֶׁהִגִּיעוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְחִיּוּב מִצְוֹת, הִתְחִילוּ מִיַּד בַּעֲבוֹדַת ה' בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'רשימות' חוברת כא, יעויין שם בארוכה – מתוך 'לקראת שבת')

בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שְׁנָה הָווּ

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

גְּמִירֵי, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ, וְהָרוֹצֶה לַחְשֹׁב יֵצֵא וַיַּחְשֹׁב (רש"י 'דבור המתחיל' ורבי יוסי, נזיר כט, ב).

יֵשׁ לְבָאֵר הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלֵּוִי הָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בֶּן י"ג שָׁנָה, דְּהוּא מְדָיָק מִיּוֹם לְיוֹם:

דְּהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד הַמְּאֹרָע דְּ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ" עָבְרוּ י"ד שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

דְּלְאַחַר שֶׁנָּשָׂא אֶת לֵאָה, חִכָּה ז' יָמִים וְנָשָׂא אֶת רָחֵל, וְאַחַר־כָּךְ עָבַד שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל, וְעוֹד שֵׁשׁ שָׁנִים לְלָבָן. הֲרֵי י"ג שָׁנִים וְז' יָמִים.

אַחַר־כָּךְ בָּרַח מִלָּבָן ז' יָמִים (ראה רש"י ויצא לא, כג), לָן לַיְלָה אֶחָד בְּמַעֲבַר יַבֹּק (ראה פרשתנו לב, כב־כג), וְנָסַע לְסֻכּוֹת וְשָׁהָה שָׁם י"ח חֳדָשִׁים (ראה רש"י פרשתנו לג, יז), הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְט"ו יוֹם.

הִגִּיעַ לִשְׁכֶם בְּעֶרֶב שַׁבָּת־קֹדֶשׁ (ראה רש"י פרשתנו שם, יח) וְאִם־כֵּן נוֹתַר מִחוּץ לָעִיר גַּם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן יָצְאָה דִינָה וּלְקָחָהּ שְׁכֶם, וּ"בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים" לָקְחוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ, הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

וְהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד שֶׁנּוֹלַד לֵוִי עָבְרוּ שָׁנָה אַחַת, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם. דַּהֲרֵי: א. רְאוּבֵן נוֹלַד מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (עיין רש"י ויחי מט, ג "היא טפה ראשונה שלו"). ב. אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פרק ל"ו) "מִז' חֳדָשִׁים יָלְדָה לֵאָה אֶת בָּנֶיהָ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (ראש השנה יא, א) "יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין", וְהַיְנוּ ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים (עיין שם בתוספות 'דבור המתחיל' אלא "טבלה נמי בליל ה' דחג, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח").

וְנִמְצָא דִּזְמַן עִבּוּר רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הָיָה ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים לְכָל אֶחָד, כַּנַּ"ל. הֲרֵי לָנוּ י"ח חֳדָשִׁים וּו' יָמִים. הוֹסַף שְׁבוּעַיִם לְטָמְאַת לֵדָה דִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, הֲרֵי לָנוּ שָׁנָה אַחַת ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם, וְאָז נוֹלַד לֵוִי.

וְנִמְצָא דְּ"בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים", נִתְמַלְּאוּ לְלֵוִי י"ג שָׁנָה בְּדִיּוּק, וּמִיּוֹם לְיוֹם.

(כו) וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃

כו וְיָת חֲמוֹר וְיָת שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וּדְבָרוּ יָת דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃

כז בְּנֵי יַעֲקֹב עַלּוּ לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּבְזוֹ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן׃

רש"י◄ **עַל־הַחֲלָלִים** • לְפַשֵּׁט הַחֲלָלִים, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'לְחַלָּצָא קָטִילַיָּא'.

(כח) אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃

כח יָת עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרְהוֹן וְיָת חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי בְקַרְתָּא וְיָת דִּי בְחַקְלָא בְּזוֹ׃

(כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃

כט וְיָת כָּל נִכְסֵיהוֹן וְיָת כָּל טַפְלְהוֹן וְיָת נְשֵׁיהוֹן שְׁבוּ וּבְזוּ וְיָת כָּל דִּי בְבֵיתָא׃

רש"י◄ **חֵילָם** • מָמוֹנָם, וְכֵן: (דברים ח) "עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", (במדבר כד) "וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל", (תהלים מט) "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם". **שָׁבוּ** • לְשׁוֹן שִׁבְיָה. לְפִיכָךְ, טַעְמוֹ מִלְּרָע.

(ל) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:

ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמִתַּן דְּבָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין יָתְבֵי אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבַפְּרִזָאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנְיַן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלַי וְיִמְחַנּוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וְאֲנַשׁ בֵּיתִי:

רש"י◄ עֲכַרְתֶּם • לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עַכְשָׁו. וְאַגָּדָה: צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית, וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ (תנחומא). מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ'. לְפִיכָךְ, הָיוּ שׁוֹתְקִין. מְתֵי מִסְפָּר • אֲנָשִׁים מוּעָטִים.

(לא) וַיֹּאמְרוּ הֲכִזְוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ:

לא וַאֲמָרוּ הַכְנְפַקַת בָּרָא יִתְעֲבֵד (נ"י יַעְבֵּד יָת) לַאֲחָתָנָא:

רש"י◄ הַכִּזּוֹנָה • הֶפְקֵר. אֶת־אֲחוֹתֵנוּ • יָת אֲחָתָנָא (הַבִּיא הַתַּרְגּוּם עַל מִלַּת אֲחוֹתֵינוּ שֶׁהוּא נִרְאֶה מִתּוֹךְ הַפָּסוּק בִּלְשׁוֹן רַבִּים מִדִּכְתִיב כָּאן אֲחוֹתֵינוּ מָלֵא בְּיו"ד (וּבְכָל הַסְּפָרִים שֶׁלָּנוּ כְּתִיב חָסֵר יו"ד) מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּבֵּי רִבְקָה אֲחוֹתֵינוּ אַתְּ הֲוֵי לְאַלְפֵי וְרִבְבָה שָׁם חָסֵר יו"ד וְלָכֵן מְפֹרָשׁ שֶׁכָּאן הוּא לְשׁוֹן רַבִּים וְקָאֵי עַל כָּל נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲחוֹתֵיהֶם הַכִּזּוֹנָה יַעֲשֶׂה וְלָכֵן מֵבִיא רַשִּׁ"י הַתַּרְגּוּם שֶׁמְּתַרְגֵּם יָת אֲחָתָנָא כָּאן כְּמוֹ לְהַלָּן לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לָשׁוֹן יָחִיד ודו"ק)◆

לה (א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ:

א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעִבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעֶרְקָךְ מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ:

רש"י◄ קוּם עֲלֵה • (תנחומא): לְפִי שֶׁאִחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ, נֶעֱנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ זֹאת מִבֵּתְךָ.

(ב) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם:

ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאֲנַשׁ בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדּוּ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאַדְּכוּ וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן:

רש"י◄ הַנֵּכָר • שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְכֶם מִשָּׁלָל שֶׁל שְׁכֶם. וְהִטַּהֲרוּ • מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם • שֶׁמָּא יֵשׁ בְּיָדְכֶם כְּסוּת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

(ג) וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:

ג וְנֵקוּם וְנִסַּק לְבֵית אֵל וְאֶעְבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְּעַקְתִּי וַהֲוָה מֵימְרֵהּ בְּסַעְדִּי בְּאָרְחָא דִּי אֲזָלִית:

(ד) וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם:

ד וִיהָבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת קָדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם שְׁכֶם:

רש"י◄ הָאֵלָה • מִין אִילָן סָרָק. עִם־שְׁכֶם • אֵצֶל שְׁכֶם:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לה (ד) **וַיִּטְמֹן אוֹתָם וגו'.** מִדְרָשׁ, זוֹ עֲבוֹדָה־זָרָה דְּמוּת יוֹנָה. וְהַיְינוּ דְּאָמְרִינַן בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת חוּלִּין (ה.) דְּמוּת יוֹנָה מָצְאוּ לָהֶם בְּרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים וְהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתָהּ (ראה ב"ר פא ג): תורה ה

(ה) וַיִּפָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃

ה וּנְטָלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דַיְיָ עַל עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי סַחְרְנֵיהוֹן וְלָא רְדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב׃

רש"י ◄ חִתַּת • פַּחַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (קיצורים והערות לתניא, ענ' קכז)

כ"ק אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח־צֶדֶק סִפֵּר:

בִּשְׁנַת תר"ג, כְּשֶׁנִּקְרֵאתִי לַאֲסֵפַת הָרַבָּנִים בְּפֶטֶרְבּוּרְג, הָיִיתִי עַל צִיּוּן אִמִּי הָרַבָּנִית הַצַּדְּקָנִית (מָרַת דְּבוֹרָה־לֵאָה) בְּלִיאוֹזְנָה. הִיא סִפְּרָה לִי, שֶׁבִּגְלַל מְסִירוּת־נַפְשָׁהּ לְטוֹבַת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, זָכְתָה לִהְיוֹת גַּם בְּהֵיכַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּלְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲבוּרִי. הִיא בִּקְּשָׁה מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁיִּתֵּן לָהּ סְגוּלָה בַּעֲבוּרִי, שֶׁאוּכַל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הַמִּתְנַגְּדִים לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת.

אָמַר לָהּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

בְּנֵךְ בָּקִי בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, בִּתְהִלִּים וּבַתַּנְיָא בְּעַל־פֶּה בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם. כְּתִיב "וַיְהִי **חִתַּת** אֱלוֹקִים וְגוֹ'" – "חִתַּת" רָאשֵׁי־תֵּיבוֹת **חוּמָשׁ**, **תְּהִלִּים**, **תַּנְיָא** – וְהַבָּקִי בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם שׁוֹבֵר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים...

(ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּז הָאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃

ו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית אֵל הוּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּהּ׃

(ז) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃

ז וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעְרְקֵהּ מִן קֳדָם אָחוּהִי׃

רש"י ◄ אֵל בֵּית־אֵל • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּבֵית־אֵל, גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תֵּבָה חֲסֵרָה בֵּי"ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ: (שמואל ב ט) "הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל", כְּמוֹ בְּבֵית מָכִיר. (לעיל כד) "בֵּית אָבִיךָ", כְּמוֹ בְּבֵית אָבִיךָ. נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים • בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שֵׁם אֱלֹהוּת וְאַדְנוּת בְּלָשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ: (לקמן לט) "אֲדֹנֵי יוֹסֵף", (שמות כב) "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ", וְלֹא נֶאֱמַר: 'בַּעֲלוֹ', וְכֵן אֱלֹהוּת שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמָרוּת נִזְכָּר בְּלָשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִּמְצָא בְּלָשׁוֹן רַבִּים.

(ח) וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃

ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנַקְתָּא דְרִבְקָה וְאִתְקְבְּרַת מִלְּרַע לְבֵית אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בָּכְיָתָא׃

רש"י ◄ וַתָּמָת דְּבֹרָה • מָה עִנְיַן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב: "וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם", שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ לְפַדַּן אֲרָם לָצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ. מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמַדְתִּיהָ. מִתַּחַת לְבֵית־אֵל • הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרַגְלֵי הָהָר. תַּחַת הָאַלּוֹן • בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְּמַעְלָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר, וְהַקִּבּוּרָה מִלְּמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית־אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ "אַלּוֹן". וְאַגָּדָה: נִתְבַּשֵּׁר שָׁם בְּאֵבֶל שֵׁנִי, שֶׁהֻגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (ב"ר). וְאַלּוֹן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי אֵבֶל. (צ"ל אחר. וכן איתא ברש"י תהלים ק"ט) וּלְפִיכָךְ, (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּלְפִי שֶׁ) הֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ הַבְּרִיּוֹת הַכֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ.

(ט) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃

ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ׃

רש"י ◄ עוֹד • פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֶחָד בְּלֶכְתּוֹ וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ. וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ • בִּרְכַּת אֲבֵלִים (ב"ר).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ח) **וַתָּמָת דְּבֹרָה.** מִדְּרָשׁ, כִּי מַה שֶּׁכָּתוּב גַּבֵּי דְּבוֹרָה הַנְּבִיאָה (שופטים ד ה) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר דְּבוֹרָה, זֶהוּ **אַלּוֹן בָּכוּת** דְּבוֹרָה דְּהָכָא: תורה ט

(י) וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:

י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב • לְשׁוֹן אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד.

(יא) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ וּסְגֵי עַם וְכִנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן:

רש״י ◄ אֲנִי אֵל שַׁדַּי • שֶׁאֲנִי כְּדַאי לְבָרֵךְ, שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי. פְּרֵה וּרְבֵה • עַל שֵׁם שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. גּוֹי • בִּנְיָמִין. גּוֹיִם • (ב״ר) מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיּוֹסֵף וְהֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים. וּמְלָכִים • (ב״ר) שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד. (וּפָסוּק זֶה דָּרְשׁוּ אַבֵּנֵר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ בֹּשֶׁת וְאַף הַשְּׁבָטִים דְּרָשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב: (שופטים כא) ״אִישׁ מִפְּנוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לְבִנְיָמִין לְאִשָּׁה״, וְחָזְרוּ וְאָמְרוּ: אַלְמָלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשְּׁבָטִים, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב: ״וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ״). גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם • שֶׁגּוֹיִם עֲתִידִים בָּנָיו לִיעָשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים. דָּבָר אַחֵר: שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת כְּגוֹיִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, בִּימֵי אֵלִיָּהוּ (ברש״י ישן).

◆ יום שישי ט״ו כסלו ◆

(יב) וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:

יב וְיָת אַרְעָא די יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא:

(יג) וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:

יג וְאִסְתַּלַּק מֵעֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ:

רש״י ◄ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ • אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

(יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:

יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין וַאֲרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא:

(טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל:

טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת שְׁמָא דְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ בֵּית אֵל:

(טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ:

טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה עוֹד כְּרוּבַת אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וִילִידַת רָחֵל וְקַשְׁיָאת בְּמֵילְדַהּ:

רש״י ◄ כִּבְרַת־הָאָרֶץ • מְנַחֵם פֵּרַשׁ לְשׁוֹן כַּבִּיר, רִבּוּי, מַהֲלַךְ רַב. וְאַגָּדָה: בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה, (ב״ר) שֶׁהַנִּיר מָצוּי, הַסִּתָּו עָבַר וְהַשָּׁרָב עַדַיִן לֹא בָּא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ: (מלכים ב ה) ״וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ״. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ״צֶמֶד כֶּרֶם״, ״חֶלְקַת שָׂדֶה״, כָּךְ בְּמַהֲלַךְ אָדָם נוֹתֵן שֵׁם מִדָּה (קַרְקַע כְּמוֹ: ״מַהֲלַךְ מִיל״) כִּבְרַת אָרֶץ.

(יז) וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן:

יז וַהֲוָה בְּקַשְׁיוּתַהּ בְּמֵילְדַהּ וַאֲמֶרֶת לַהּ חָיְתָא לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי אַף דֵּין לִיךְ בַּר:

רש״י ◄ כִּי־גַם־זֶה • נוֹסָף לָךְ עַל יוֹסֵף. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: עִם כָּל שֵׁבֶט נוֹלְדָה תְּאוֹמָה, וְעִם בִּנְיָמִין נוֹלְדָה תְּאוֹמָה יְתֵרָה.

(יח) וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי
וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃

יח וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (נ״ מַיְתָא)
וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר דְּוָי וַאֲבוּהִי קְרָא לֵהּ בִּנְיָמִין׃

רש״י ◄ **בֶּן־אוֹנִי** • בֶּן צַעֲרִי. **בִּנְיָמִין** • נִרְאָה בְּעֵינַי, לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן״, ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״. **בִּנְיָמִין** • בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן (תהלים פט) ״צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְּרָאתָם״, לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא (דָּבָר אַחֵר: בִּנְיָמִין, בֶּן יָמִים, שֶׁנּוֹלַד לְעֵת זִקְנָתוֹ, וְנִכְתַּב בְּנוּ״ן, כְּמוֹ: (דניאל יב) ״לְקֵץ הַיָּמִין״)◆

(יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית
לָחֶם׃

יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבְרַת בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא
בֵּית לָחֶם׃

(כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת
קִבֶּרֶת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃

כ וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָא עַל קִבְרַתַהּ הִיא קָמַת
קִבְרַתָא דְּרָחֵל עַד יוֹמָא דֵין׃

(כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃

כא וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ מִלְּהַלָּא
לְמִגְדְּלָא דְעֵדֶר׃

(כב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן
וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ
וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃

כב וַהֲוָה כַּד שְׁרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא
וַאֲזַל רְאוּבֵן וּשְׁכִיב עִם בִּלְהָה לְחֵינָתָא
דַּאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרֵי
עֲסַר׃

רש״י ◄ **בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא** • עַד שֶׁלֹּא בָּא לְחֶבְרוֹן אֵצֶל יִצְחָק, אֵרְעוּהוּ כָּל אֵלֶּה. **וַיִּשְׁכַּב** • (שבת נה) מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ. וְלָמָּה בִּלְבֵּל וְחִלֵּל יְצוּעָיו? שֶׁכְּשֶׁמֵּתָה רָחֵל, נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בִּשְׂאָר אֹהָלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה. בָּא רְאוּבֵן וְתָבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר: ׳אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תִּהְא צָרָה לְאִמִּי׳? לָכֵן בִּלְבֵּל. **וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר** • מַתְחִיל לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, מִשֶּׁנּוֹלַד בִּנְיָמִין נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה, וּמֵעַתָּה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמְנָאָן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: ׳לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכֻּלָּן שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן׳.

(כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה
וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃

כג בְּנֵי לֵאָה בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן
וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃

רש״י ◄ **בְּכוֹר יַעֲקֹב** • אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַקַּלְקָלָה, קְרָאוֹ בְּכוֹר. **בְּכוֹר יַעֲקֹב** • בְּכוֹר לְנַחֲלָה, בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה, בְּכוֹר לְמִנְיָן. וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים, שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁנֵי שְׁבָטִים.

(כד) בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

(כה) וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃

כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃

(כו) וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי
יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃

כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְלֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אִלֵּין
בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אִתְיְלִידַן לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם׃

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יח) **בֶּן אוֹנִי.** עַל שֵׁם מַעֲשֶׂה דְּפִלֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה, שֶׁעָתִיד לָצֵאת עַד שָׁם: תורה יט

(כב) **וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּלֶגֶשׁ אָבִיו.** יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְפִי מַה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (שבת נה:) שֶׁבִּלְבֵּל יְצוּעֵי אָבִיו, עָקַר הַמַּצָּע מִמְּקוֹמוֹ, לְשׁוֹן **וַיִּשְׁכַּב** הוּא כְּמוֹ וּבְכָל תְּבוּאָתִי תִּשְׁרֹשׁ (איוב לא יב): תורה כג

חסלת פרשת וישלח

(כז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

כז וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי מַמְרֵא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דִּי דָר תַּמָּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

רש"י◄ מַמְרֵא • שֵׁם הַמִּישׁוֹר. קִרְיַת הָאַרְבַּע • שֵׁם הָעִיר. מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע • אֵיל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע, וְאִם תֹּאמַר: "הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מַמְרֵא הַקִּרְיַת אַרְבַּע", כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן זֶה וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אֲבִי עֶזְרִי, בֵּית אֵל, אִם הֵצְרַךְ לְהַטִּיל בּוֹ הֵ"א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה הַשֵּׁנִיָּה: (שמואל א טז) "בֵּית הַלַּחְמִי", (שופטים ו) "בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי", (מלכים א טז) "בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֵלִי".

(כח) וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:

כח וַהֲווֹ יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין:

(כט) וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו:

כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמֵּהּ סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי:

רש"י◄ וַיִּגְוַע יִצְחָק • אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה: מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן ס' שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק"כ לְיַעֲקֹב, אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִק"פ שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ ק"כ, וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י"ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה, שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמֹנֶה לְיַעֲקֹב, כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ'", הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וְי"ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמֹנֶה. (עוֹד מְפֹרָשׁ מִן הַמִּקְרָא, מִשֶּׁנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְרַיְמָה כ"ב שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן מא) "וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְשִׁבַע שָׁנִים שֹׂבַע וּשְׁנָתַיִם רָעָב, הֲרֵי כ"ב, וּכְתִיב: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה". נִמְצָא, יַעֲקֹב בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף ק"ח)◆

לו (א) וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

א וְאִלֵּין תּוֹלְדַת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

(ב) עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי:

ב עֵשָׂו נְסִיב יָת נְשׁוֹהִי מִבְּנַת כְּנָעַן יָת עָדָה בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן חִוָּאָה:

רש"י◄ עָדָה בַּת־אֵילוֹן • הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אָהֳלִיבָמָה • הִיא יְהוּדִית, וְהוּא כִּנָּהּ שְׁמָהּ יְהוּדִית, לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו. בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן • אִם בַּת עֲנָה לֹא בַּת צִבְעוֹן?! עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה". מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצְאַת אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכֻּלָּן בְּנֵי מַמְזֵרוּת הָיוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 167)

וְהוּא כִּנָּהּ שְׁמָהּ יְהוּדִית . . כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו (רש"י לו, ב) עֵשָׂו קָרָא לְאִשְׁתּוֹ יְהוּדִית בַּת **בְּאֵרִי הַחִתִּי** (תולדות כו, לד), וְהֵינוּ שֶׁשִּׁנָּה גַּם אֶת שֵׁם אָבִיהָ וְאֶת מְקוֹמוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרָצָה לְהַסְתִּיר אֶת יִחוּסָהּ, **בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן**, הַמְּלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מַמְזֶרֶת (וְאוּלַי קָרָא לָהּ בַּת **בְּאֵרִי** כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי יִצְחָק, שֶׁעָסַק אָז בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת). וּכְדֵי שֶׁהַשֶּׁקֶר יִתְקַבֵּל עוֹד יוֹתֵר, שִׁנָּה גַּם אֶת מְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ לִמְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ הַשְּׁנִיָּה – בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן **הַחִתִּי**, כָּךְ שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ לָקַח אֶת שְׁתֵּיהֶן מֵאוֹתוֹ מָקוֹם.

(ג) וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת:

ג וְיָת בָּשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת:

רש"י◄ בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל • וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחְלַת, מָצִינוּ בְּאַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשָׁה מוֹחֲלִין לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶם: גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָעוֹלֶה לְגֻדְלָה וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן, לְכָךְ נִקְרֵאת מָחְלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו. אֲחוֹת נְבָיוֹת • עַל שֵׁם שֶׁהוּא הִשִּׁיאָהּ לוֹ מִשְּׁמַת יִשְׁמָעֵאל, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

(ד) וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃

ד וּיְלִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יְלִידַת יָת רְעוּאֵל׃

(ה) וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

ה וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ לֵהּ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃

רש"י◄ וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה וְגוֹ׳• קֹרַח זֶה, מַמְזֵר הָיָה, וּבֶן אֱלִיפַז הָיָה שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהֲרֵי הוּא מָנוּי עִם אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּסוֹף הָעִנְיָן (כ"ו)◆

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו׃

ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת נְשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵהּ וְיָת כָּל נַפְשַׁת בֵּיתֵהּ וְיָת גֵּיתוֹהִי וְיָת כָּל בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא אָחֳרֵי מִן קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי׃

רש"י◄ וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ• לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 109 – מתוך 'לקראת שבת')

פִּרְעוֹן גְּזֵרַת "גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ"

וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו . . וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:

מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו – מִפְּנֵי שְׁטַר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הַמּוּטָל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר, אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשְּׁטָר (לו, ו. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא הַגְּזֵרָה דְּ"גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, הִיא – שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וְלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם דַּוְקָא (וּכְמוֹ שפירש רש"י שם); אִם כֵּן הֲרֵי בָּזֶה שֶׁעֵשָׂו הֶעְתִּיק עַצְמוֹ לְהַר שֵׂעִיר שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הֲרֵי בָּזֶה גּוּפָא פָּרַע אֶת שְׁטַר הַחוֹב?

וְיֵשׁ לְבָאֵר: הַגְּזֵרָה הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא לִהְיוֹת "גֵּר גּוֹ' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם". הַיְינוּ, שֶׁנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מְגוּרוֹ כְּ"גֵּר" וְלֹא כְּתוֹשֵׁב. וְעֵשָׂו לֹא רָצָה בְּחַיִּים דְּ"גֵּר", אֶלָּא דַּוְקָא "וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר"; וְלָכֵן אֵין זֶה נֶחְשָׁב כִּפְרִיעַת הַ"שְׁטַר חוֹב", וּמִמֵּילָא אֵינוֹ זוֹכֶה גַּם בְּמַתְּנַת "הָאָרֶץ הַזֹּאת".

מִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת. כָּל זְמַן הֱיוֹתֵנוּ בַּגָּלוּת, עַד בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, עַל הָאָדָם לָדַעַת וּלְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא "גֵּר" בְּאֶרֶץ לֹא לוֹ, שֶׁלֹּא יִתְיַשֵּׁב חַס־וְשָׁלוֹם בִּזְמַן וְסֵדֶר הַגָּלוּת, אֶלָּא יִהְיֶה "גֵּר" וְזָר לְכָל עִנְיְנֵי הַגָּלוּת, וְיִחַכֶּה בְּכָל עֵת וְרֶגַע לַגְּאֻלָּה.

(ז) כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם׃

ז אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא יְכִילַת אַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבְרָא יָתְהוֹן מִן קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן׃

רש"י◄ וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם• לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: "מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו", מִפְּנֵי שְׁטַר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת: "כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר: 'אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשְּׁטָר', וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ◆

(ח) וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃

ח וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃

(ט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר׃

ט וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר׃

רש"י◄ וְאֵלֶּה• הַתּוֹלְדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר◆

(י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יא) וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

(יב) וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יב וְתִמְנַע הֲוַת לְחֵינָתָא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִתַּת עֵשָׂו:

רש"י◄ וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ • לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לִדְבֹּק בְּזַרְעוֹ: תִּמְנַע זוֹ, בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלוֹטָן מֵאַלּוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה, מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים. אָמְרָה: 'אִינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְךָ, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ', וּב'דִּבְרֵי הַיָּמִים' מוֹנֶה אוֹתָהּ בְּבָנָיו שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה נַעֲשֵׂית פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר, שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב.

(יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:

יד וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח:

(טו) אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:

רש"י◄ אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו • רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת.

טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְּעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז:

(טז) אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה:

טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:

(יז) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא (דֶ)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יח) וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה אִתַּת עֵשָׂו:

(יט) אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם:

יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם:

◆ שבת קודש ט"ז כסלו ◆

(כ) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

כ אִלֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר חוֹרָאָה יָתְבֵי דְּאַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

רש"י◄ **יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** • שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֶיהָ קֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פה) שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּיִשּׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ: מְלֹא קָנֶה זֶה לְזֵיתִים, מְלֹא קָנֶה זֶה לִגְפָנִים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הֶעָפָר וְיוֹדְעִין אֵי זוֹ נְטִיעָה רְאוּיָה לָהּ.

(כא) וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם:

כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם:

(כב) וַיִּהְיוּ בְּנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:

כב וַהֲווֹ בְּנֵי לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתֵהּ דְּלוֹטָן תִּמְנָע:

(כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

כג וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

(כד) וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו:

כד וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת גִּבְּרַיָּא בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲוָה רָעֵי יָת חֲמָרַיָּא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי:

רש"י◄ **וְאַיָּה עֲנָה** • רַי"ו יִתֵּרָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: (דניאל ח) "תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס", (תהלים עו) "נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס". **הוּא עֲנָה** • הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן, וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנוֹ, מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה. **אֶת־הַיֵּמִם** • פְּרָדִים, הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס נְקֵבָה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מַמְזֵר וְהֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם (פסחים נד). וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "יֵמִם"? שֶׁאִימָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִיָּמַי לֹא שְׁאָלַנִי אָדָם עַל מַכַּת פִּרְדָּה לְבָנָה וְחָיָה (חולין ז) (וְהָא קָא חָזִינָן דְּחָיָה? אֵל תִּקְרֵי וְחָיָה, אֶלָּא וְחִיָּתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תִּתְרַפֵּא לְעוֹלָם, בְּרַשֵּׁ"י יָשָׁן). וְלֹא הֵזַקְק לִכְתֹּב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי, אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנַע וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

(כה) וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה:

כה וְאִלֵּין בְּנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה:

(כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן:

כו וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן:

(כז) אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן:

כז אִלֵּין בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן:

(כח) אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן:

כח אִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן:

(כט) אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה:

כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה:

(ל) אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר:

ל רַבָּא דִשֹׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר:

(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּי מְלַךְ מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים וְגוֹ'** • שְׁמֹנֶה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן: שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רְחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט, וּבִימֵי יוֹרָם בְּנוֹ כְּתִיב: (מלכים ב ח) "בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ", וּבִימֵי שָׁאוּל כְּתִיב: "אֵין מֶלֶךְ בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 153)

שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם (רש"י לו, לא) לְרַשֵּׁ"י הַקְּשָׁה: יִצְחָק הֲרֵי בֵּרֵךְ אֶת יַעֲקֹב

בְּבִרְכַּת הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ, וּלְעֵשָׂו אָמַר וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד, וְאִלּוּ כָּאן מִסְפָּר שֶׁאֱדוֹם קִיְּמָה מַלְכוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ (בִּמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת יַעֲקֹב), וְאַף קֹדֶמָה לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל. וּמִתְרֵץ, שֶׁבְּסַךְ־הַכֹּל הָיוּ רַק שְׁמוֹנָה, וְכַאֲשֶׁר הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת שְׁמוֹנַת הַמְּלָכִים שֶׁלּוֹ **בִּטֵּל** מַלְכוּת עֵשָׂו - אֱדוֹם הָיָה מִשֶּׁעָבַד לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ שֶׁדַּיֵּק הַכָּתוּב "**לִפְנֵי** מִלְּךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁהֵרֵי מִיָּד כְּשֶׁהֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מִלְכָּיו **בִּטֵּל** אֶת מַלְכוּת עֵשָׂו.

(לב) וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃

לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה׃

(לג) וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃

לג וּמִית בֶּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה׃

רש"י◄ **יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה•** בָּצְרָה מֵעָרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה מח) "וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְגוֹ'". וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם, עֲתִידָה לִלְקוֹת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה לד) "כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה".

(לד) וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃

לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דְרוֹמָא׃

(לה) וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃

לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטִיל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית׃

רש"י◄ **הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב•** שֶׁבָּא מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לַעֲזֹר אֶת מוֹאָב, וּמִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה, וּבִימֵי בִּלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל.

(לו) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

(לז) וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת׃

(לח) וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃

לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר׃

(לט) וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדָר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃

לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא׃

רש"י◄ **בַּת מֵי זָהָב•** מַהוּ זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לִכְלוּם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר י"ט כסלו ה'תשכ"ז)

אִיתָא בַּקַּבָּלָה שֶׁבְּתִיבַת מְהֵיטַבְאֵל יֵשׁ אוֹתִיּוֹת מ"ה, וְיִטַבְאֵל בְּגִימַטְרִיָּא ב"ן. וְהוּא עִנְיַן יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן, דְּהַיְינוּ הַמְּבָרֵר וְהַמִּתְבָּרֵר, 'תִּיקוּן' וְ'תוֹהוּ', שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַמִּשְׁכָּה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִ'תוֹהוּ' וְ'תִּיקוּן', שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הַבֵּירוּר דְּ'תוֹהוּ' שֶׁיִּתְאַחֵד עִם 'תִּיקוּן'.

(מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃

מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעָיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִּמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת׃

רש"י◄ **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו•** שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת. וְהָרִאשׁוֹנִים, הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה, הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם, וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּ'דִּבְרֵי הַיָּמִים': "וַיָּמָת הֲדָר, וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע וְגוֹ'".

(מא) אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃

מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן׃

(מב) אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:

מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר:

(מג) אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הִוא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחֲסַנְתְּהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי: פ פ פ

רש"י◄ מַגְדִּיאֵל • הִיא רוֹמִי:

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן. חסלת פרשת וישלח

הפטרה לפרשת וישלח לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה בעמ' ריא

אגרות קודש

ב"ה, כ' כסלו, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ

עוסק בצ"צ צנמ"ס וכו' רש"י שי'

שלום וברכה!

מאשר אני קבלת מכתב כת"ר מיו"ד כסלו, יום הגאולה של אדמו"ר האמצעי, בנו וממלא מקומו (וכמדובר בכמה הזדמנויות, **ממלא** – **במלוא** מובן המלה) . . ומכתבים הקודמים. ומצורף בזה מכתבי מענה ע"ד כל הועדים, שבו ג"כ מענה על כמה ענינים שבמכתב כת"ר.

ת"ח ת"ח על הבשורה הטובה מעלית קרוביו שיחיו לאה"ק, ת"ו, ויהי רצון שבקרוב ממש יבשר טוב ג"כ מעלית שאר הקרובים שי' שאודותם כותב.

ויתן השי"ת אשר בקרוב ממש יקויים בסגנון הכתוב אתם נצבים היום כלכם לפני הוי' אלקיכם ראשיכם גו' שואב מימיך – גדלות וקטנות גם יחד לאחדים כאחד,

וכמדובר במאמר אדהא"מ המצורף בזה, עיין שם.

ועד לקיומו בגלוי ובכל הפרטים בביאת משיח צדקנו, אשר אז כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם ומלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים.

אחת שאלתי גו' ממך למדתי כו' – כרכי אנציק' התלמודית הבע"ל? ועד מתי? וכו'.

כמובן, נכונה הסברא שיקבל הר"ר שמ"מ שי' ש"ס שכר טרחא כו' – כפי ראות עיני כת"ר.

בכבוד ובברכה לבריאות ובתודה רבה על ההתמסרות של כת"ר לעניני הועדים הנ"ל וכו' כן יוסיף מתוך שמחה והצלחה רבה גם בעתיד,

מ. שניאורסאהן

שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישלח

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י' כסלו פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט	**יום רביעי -י"ג כסלו** מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שני - י"א כסלו מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום חמישי -י"ד כסלו** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שלישי - י"ב כסלו מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום שישי - ט"ו כסלו** מפרק עז עד סוף פרק עח
שבת קודש - ט"ז כסלו פרק כ מפרק עט עד סוף פרק פב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנח, אך עוד זאת... עד עמ' 316, אלקות.

אַךְ עוֹד זֹאת הַשָּׁוָה בַּכֹּל[47], – ישנו עוד דבר השווה בלימוד כל ההלכות, גם של מצוות־עשה וגם של מצוות לא־תעשה, כולל גם כאלו שאינן שכיחות כלל, **כִּי כָּל דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **שִׂכְלִיִּים שֶׁל הַמַּלְאָכִים** - **הֵן בְּחִינוֹת נִבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְהֵן בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – לא ענין של "נשמה" ואלקות, כי־אם "נפש רוח" שהן נברא. מה שהוא מדייק לומר האהבה ויראה של **מלאכים**, למרות שברצונו לומר גם על האהבה ויראה של נשמות, שאינן משתוות ללימוד ההלכות – הרי זה מפני שבאהבה ויראה של נשמות, (א) הנשמות עצמן אינן נבראים ממש, כי־אם כפי שאלקות באה בענין של נברא ונשמה, ו(ב) באהבה ויראה של נשמות ישנו הרי ענין של מצוה, מה־שאין־כן באהבה ויראה של מלאכים שאינן ענין של מצוה, הרי שם מודגש יותר איך אהבה ויראה הן ענין של נברא בלבד, וזה מביא שגם בנשמות, **עצם** הענין של אהבה ויראה הוא ענין של נברא, אך פרטי ההלכות הם ענין של אלקות, **אֲבָל פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת** – הענינים השונים של הלכות המצוות, **הֵן הַמְשֻׁכּוֹת חָכְמָה עִלָּאָה** – עליונה, **דְּהַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת,** – בענינים גשמיים בהם דנה ההלכה, כמו "המחליף פרה בחמור" וכדומה, **וְהַלְבָּשָׁה זוֹ,** – מה ש"חכמה עילאה" (עליונה) מלובשת בענינים גשמיים של ההלכות, **אֵינָהּ כְּהַלְבָּשַׁת חָכְמָה עִלָּאָה בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – ביראה ובאהבה **שִׂכְלִיִּים,** – שבכל מה שנברא הרי ישנה מ"חכמה עילאה", שהרי "כולם בחכמה עשית", ובמיוחד באהבה וביראה שכליים ישנו הרי הענין מה שהן באות מ**שכל** ומ**חכמה**, ושורש כל עניני החכמה הוא "חכמה עילאה", ואילו שם ההלבשה היא אחרת, **דְּהַתָּם** – שם, ב"חכמה עילאה" המלובשת באהבה וביראה שכליים, **הַלְּבוּשׁ הוּא מַעֲלִים וּמַסְתִּיר לְגַמְרֵי,** – על ה"חכמה עילאה", **כְּהַסְתֵּר וְהָעֶלֶם הָאָרֶץ הַחְמָרִית** – המסתירה ומעלימה לגמרי, **לְגַבֵּי חָכְמָה עִלָּאָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[48]**: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ",** – שכל הנבראים נתהוו ב"חכמה", הרי ש"חכמה עילאה" מלובשת גם בארץ הגשמית והחומרית, אלא שהארץ מכסה ומסתירה לגמרי על ה"חכמה עילאה" המלובשת בה, כך גם מכסות האהבה והיראה השכליות על "חכמה עילאה", **וְהַיְינוּ חִיצוֹנִית דְּחִיצוֹנִיּוּת דְּכֵלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, שֶׁהִיא** – "מלכות דאצילות" עם החיצוניות דחיצוניות של הכלים שלה, **מְסֻתֶּרֶת לְגַמְרֵי בְּרוּחַ נֶפֶשׁ דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דאצילות" כשלעצמה, אפילו החיצוניות דחיצוניות של הכלים שלה, הן ענין של נשמה ואלקות, וזה מוסתר לגמרי בנפש רוח שהן ענין של **נברא**, שזה כמו "חכמה עילאה", שהיא בהתכללות, בהתאם לסדר התכללות הספירות ש"חכמה עילאה" באה בהתכללות ב"מלכות דאצילות", ו"מלכות דאצילות" מאירה ב"עשיה" ועשר ספירותיה, שבהן יש הרי ענין ה"חכמה", הרי כל זה מוסתר ונעלם בארץ החומרית, **וְכֵן בִּבְרִיאָה הִיא מְסֻתֶּרֶת לְגַמְרֵי בְּרוּחַ נֶפֶשׁ,** – של "בריאה", **שֶׁהֵם** – רוח ונפש של "בריאה", הן **בְּחִינוֹת נִבְרָאִים** – המתהווים **בְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם הַבּוֹרֵא מֵהַנִּבְרָא,** – שהבורא מתעלם ומסתתר מהנברא, הרי זה ההעלם וההסתר מה ש"חכמה עילאה" מוסתרת באהבה וביראה **שכליים** ששרשן בעולם ה"בריאה", עולם ההשגה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהֲלָכוֹת, הָרֵי הָאָרֶת הַחָכְמָה מְאִירָה בָּהֶן בְּגִלּוּי,** – הן אינן מעלימות על הארת ה"חכמה" שבהן, **וּלְבוּשׁ הָעֲשִׂיָּה** – שההלכות הרי באו בענינים של עולם הזה ויש עליהן לבוש מעולם ה"עשיה", אך הלבוש של "עשיה", **הוּא דֶּרֶךְ מַעֲבָר לְבַד,** – הן רק עוברות דרך לבוש ה"עשיה", אך אין זה אומר שלבוש ה"עשיה" פועל שינוי במהותן, כפי שהדבר בדרך של התלבשות, שהמלביש פועל על המלובש להיות כמו המהות של המלביש. **כְּמוֹ בְּ"יוֹם טוֹב", שֶׁחֶסֶד דַּאֲצִילוּת הַמְלֻבָּשׁ לְגַמְרֵי בְּחֶסֶד דִּבְרִיאָה מְחַיֶּה עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי** – וזאת – **עַל־יְדֵי מַעֲבַר חֶסֶד דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה, הַנִּקְרָא גַּם־כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת**[49]**,** – שחסד ד"בריאה" מתלבש בחסד ד"יצירה" ובחסד ד"עשיה", למרות שאין זו התלבשות ממש, **שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה פּוֹעֵל בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה.** – הרבי הרש"ב

קונטרס אחרון

אך עוד זאת השוה בכל כי כל דחילו ורחימו שכליים של המלאכים הן בחי' נבראים מאין ליש והן בחי' נפש רוח דבי"ע. אבל פרטי ההלכות הן המשכות ח"ע דהמאציל ב"ה המלובשת בגשמיות והלבשה זו אינה כהלבשת ח"ע בדו"ר שכליים דהתם הלבוש הוא מעלים ומסתיר לגמרי כהסתר והעלם הארץ החומריית לגבי ח"ע המלובשת בה כמ"ש כולם בחכמה עשית והיינו חיצוניות דחיצוניות דכלים דמל' דאצי' שבעשיה שהיא מסותרת לגמרי ברוח נפש דעשיה וכן בבריאה היא מסותרת לגמרי ברוח נפש שהם בחי' נבראים בהסתר והעלם הבורא מהנברא. משא"כ ההלכות הרי הארת החכמה מאירה בהן בגילוי ולבוש העשי' הוא דרך מעבר לבד כמו ביום טוב שחסד דאצי' המלובש לגמרי בחסד דבריאה מחיה עוה"ז הגשמי ע"י מעבר חסד דיצי' ועשי' הנק' ג"כ התלבשות שאל"כ לא הי' פועל בגשמיות עוה"ז

---

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת שמיני תסב ואילך". 48. תהלים קד, כד. 49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת שמיני תע ואילך".

נשמתו־עדן, מסביר בקונטרס "ומעין"[50] דיוק לשון רבנו הזקן כאן, שהכוונה היא שכדי שתהיה פעולה של גשמיות ממש בעולם הזה, לא מספיק ה"יש" של עולם ה"בריאה" הנקרא "יש" לגבי "אצילות" (אך לגבי "יצירה" זה עדיין רוחני), ואף כשאור החסד ד"בריאה" יעבור "דרך מעבר" הספירות של "יצירה" ו"עשיה" – לא תהיה עדיין השפעה **גשמית** ממש, אלא זה צריך להיות על־ידי **התלבשות** בכלים ובלבושים של "יצירה" המסתירים במדה מרובה יותר על האור האלקי של החסד העליון, והוא נעשה על־ידי כך בבחינה של מציאות, ולאחר מכן הוא מתלבש בכלים ובלבושים של "עשיה" המסתירים **עוד יותר** מאשר הכלים והלבושים של "יצירה", ואור זה נעשה יותר בבחינה של "יש", ובכוחו לבוא בהשפעה גשמית של עולם הזה. על־כל־פנים, כשם שהדבר ביום־טוב, שמבלי הבט על ענין ההתלבשות ב"יצירה" ו"עשיה", נחשב האור המאיר ביום־טוב כאור של חסד ד"בריאה", כך גם בהלכות, שההתלבשות בהלכות היא רק באופן של "מעבר" והיא נשארת הארה של "חכמה עילאה", **וְאַף שֶׁנִּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה וַדַּאי מַסְתִּיר לְגַמְרֵי אֲפִלּוּ** – על **הַחֶסֶד דַּעֲשִׂיָּה,** – ובודאי שהיא מסתירה על הארת ה"חכמה עילאה", כלומר, שהדבר הגשמי אודותיו דנה התורה, כפי שיזכיר להלן, למשל הפרה והחמור הגשמיים אודותם דנה ההלכה של "המחליף פרה בחמור", הרי הפרה והחמור הגשמיים (של בעל הפרה ובעל החמור הבאים לדין תורה בגין ענין של "מחליף פרה בחמור") מסתירים בודאי על ענין של חסד ד"עשיה", **מִכָּל־מָקוֹם הַהֲלָכָה עַצְמָהּ אֵינָהּ נִשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ, שֶׁהִיא** – ההלכה והפסק, **בְּחִינַת רָצוֹן הַנִּמְשָׁךְ מֵחָכְמָה עִלָּאָה לְהָקֵל אוֹ לְהַחֲמִיר,** – שכך מחייבת חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא שיהיה רצונו יתברך ופסק ההלכה להקל או להחמיר, **רַק שֶׁ**– הרצון **יוֹרֵד וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת,** – הרצון העליון מתבטא בהתגלות בענין גשמי, **כְּמַיִם הַיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כו'**, – שאותם המים שהיו בתחלה במקום הגבוה נמצאים עתה במקום הנמוך, **וְהַדָּבָר הַגַּשְׁמִי עַצְמוֹ שֶׁבּוֹ מְדַבֶּרֶת הַהֲלָכָה, בֶּאֱמֶת הוּא מַסְתִּיר לְגַמְרֵי, כְּמוֹ** – ההלכה של "הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר"[51], **וְכֵן** – ההלכה של **בְּשַׂר הַפִּגּוּל אוֹ לֹא פִּגּוּל וְכָשֵׁר.** – שהפרה והחמור הגשמיים והבשר הגשמי אודותיו דנים אם הוא פיגול או לא – מסתירים באמת לגמרי על הארת ה"חכמה עילאה".

מה שרבינו אומר שהדבר הגשמי עצמו אודותו דנה ההלכה, מסתיר בודאי לגמרי – למרות שלעיל (קנו, ב) אמר לגבי מצוות שבאחיזת האתרוג **הגשמי** של מצוה, תופסים מהות האלקות ד"אצילות" – הרי זה, מפני שלגבי מצוה, הרי האתרוג הגשמי הוא חלק מן המצוה, לכן אין גשמיות האתרוג מסתירה, אלא זה בטל לגמרי באלקות, ואילו כאן לגבי ההלכה הרי הפרה הגשמית או החמור הגשמי אינם חלק של ההלכה, לכן הם מסתירים, אך השכל הגשמי בו התלבשה ההלכה, כיוון שהוא חלק מן ההלכה, שההלכה **התלבשה** בשכל גשמי **זה** – אכן אינו מסתיר. **רַק הַהֲלָכָה בְּעַצְמָהּ** – הפסק **עִם הַטַּעַם הַנִּגְלֶה,** – מדוע הפסק הוא כך וכך, **הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה** – חלק השכל והטעם של הגמרא, **וְיִצִּירָה** – חלק פסק ההלכה של המשנה, **דִּבְחִינַת נִשְׁמָה, שֶׁהוּא אֱלִקוּת, הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נֶפֶשׁ רוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – שנפש־רוח הן ענין של נברא, **שֶׁהֵן דְּחִילוּ וְרַחֲימוּ** – יראה ואהבה, **שֶׁל הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת וְחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁלָּהֶם,** – ההשגה וההתבוננות בגדלות ה' המביאות לאהבה וליראה. כל זה מתהווה ומקבל חיות **מֵאַיִן לְיֵשׁ.** – כפי שכל נברא מתהווה מ"אין" ל"יש", **וְלָכֵן** – ההארה מ"חכמה" הבאה על־ידי מלכות ד"בריאה" ו"יצירה", שהיא הענין של תורה כפי שהיא ב"בריאה" ו"יצירה" לפני שהיא באה למטה בעולם, כמו המים היורדים ממקום גבוה לנמוך, **הִיא מַרְוָה צִמְאוֹנָם** – של המלאכים והנשמות שבעולם ה"בריאה" ו"יצירה" **קֹדֶם שֶׁיָּרְדָה לָעוֹלָם הַזֶּה, כַּמַּיִם הַיּוֹרְדִים** – ממקום גבוה לנמוך **כו'**[52]. **וְגַם אַחַר שֶׁ**– ההארה מ"חכמה עילאה", **יָרְדָה לַעֲשִׂיָּה, הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה, אֲפִלּוּ דִּבְחִינַת נְשָׁמָה שֶׁהִיא אֱלִקוּת.** – שכן, זה אלקות של "עשיה", ואילו ההארה של "חכמה עילאה" שבהלכות היא האלקות של "אצילות". למדנו לעיל, שבמלכות ד"בריאה" ו"יצירה" של נשמה, מלובשת מהות "חכמה עילאה דאצילות", ואור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה" אינו מעלים על אור ה"חכמה עילאה" שבה, שכן (כפי שהרבי רש"ב נ"ע מסביר במאמר דיבור־המתחיל "כה אמר ה'" תרס"ז[53]) בהתלבשות קיים הבדל אם ההתלבשות היא במדריגה שהיא כמו **המהות** של המדריגה העליונה יותר

קונטרס אחרון

ואף שגשמיות עוה"ז ודאי מסתיר לגמרי אפילו החסד דעשיה מ"מ ההלכה עצמה אינה גשמיות ממש שהיא בחי' רצון הנמשך מח"ע להקל או להחמיר רק שיורד ומאיר בבחי' גילוי בגשמיות כמים היורדים ממקום גבוה כו' והדבר הגשמי עצמו שבו מדברת ההלכה באמת הוא מסתיר לגמרי כמו המחליף פרה בחמור וכן בשר הפיגול או לא פיגול וכשר רק ההלכה בעצמה עם הטעם הנגלה היא מבחי' מלכות דבריאה ויצי' דבחי' נשמה שהוא אלקות המחיה ומהוה נפש רוח דבי"ע שהן דחילו ורחימו של המלאכים והנשמות וחב"ד שלהם מאין ליש ולכן היא מרוה צמאונם קודם שירדה לעוה"ז כמים היורדים כו' וגם אחר שירדה לעשי' היא למעלה מעלה מבחי' חב"ד דעשי' אפי' דבחי' נשמה שהיא אלקות

---

50. עמוד 123. **51.** ב"מ ק, א. וש"נ. **52.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: תענית ז, א. **53.** המשך תרס"ו ע' תכד ואילך.

שהיא מתלבשת בה – או שהיא **מהות אחרת** מהמדריגה העליונה. כלומר, בשעה שהאור האלקי מתלבש במדריגה **שאיננה** אלקות, מתעלם ומסתתר האור האלקי בהתלבשות זו, ואילו בשעה שגם **המלביש** הוא אלקות (אלא במדריגה קטנה יותר) – אין המדריגה העליונה מתעלמת ומסתתרת, אלא המהות ממש של המדריגה העליונה – מאירה במדריגה התחתונה. זהו ההפרש בין התלבשות אור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה שהוא **אלקות** בג' ראשונות (חכמה־בינה־דעת) של "בי"ע" (בריאה־יצירה־עשיה) שהם **נבראים**, שאור הנשמה הוא בהעלם והסתר מהם כמו ההעלם וההסתר שבורא מתעלם ומסתתר מנברא, כלומר, שלא מאירה **מהות** אור הנשמה, כי־אם **מציאותו** בלבד – לבין התלבשות בחינת "חכמה עילאה" (עליונה) באור הנשמה ד"בי"ע" **שבהלכות**, שכיוון שאור הנשמה הוא הרי גם **אלקות**, לכן מאירה **מהות** "חכמה עילאה" ממש בגילוי באור הנשמה, ואור הנשמה אינו מסתתר ומתעלם. ולכן, למרות שמה שמאיר **בגילוי** בהלכות הערוכות לפנינו, הוא בחינת אור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה", אף־על־פי־כן מלובשת בו (באור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה") **מהות** "חכמה עילאה דאצילות", שאינה מסתתרת ומתעלמת. כלומר, שאור ה"אצילות" מאיר בגילוי ממש לגבי אור הנשמה, ולכן בהלכות שאנו לומדים, הרי למרות שלא מאירה בגילוי ממש בחינת "חכמה עילאה", אף־על־פי־כן אין זה בבחינת העלם והסתר, כי־אם בבחינת מיעוט בלבד, **שביכלתה** לבוא לבחינה של גילוי ממש.

יום שני י"א כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 316, והטעם משום דחב"ד... עד עמ' 316, וגמרא.

וְהַטַּעַם, – מדוע גם אחרי שהארת "חכמה עילאה" ירדה ב"עשיה", היא עדיין למעלה גם מ"חב"ד דעשיה" של בחינת הנשמה? – **מִשּׁוּם דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דְּנֶפֶשׁ רוּחַ וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן,** – של נפש רוח, **וְהִתְהַוּוּתָן מֵאַיִן לְיֵשׁ עִם תּוֹלְדוֹתֵיהֶן, עַד סוֹף הָעֲשִׂיָּה, הִיא הָאָרֶץ וְכָל צְבָאָהּ.** – הרי, ש"חב"ד דעשיה" של הנשמה, היא מקור **לנבראים. אֲבָל חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּהֲלָכוֹת בְּטַעֲמֵיהֶן שֶׁבְּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה וְיִצִירָה,** – המקום והמדריגה של ההלכות וטעמיהן – שם **אין** "חב"ד" **אלו** מקור לנבראים, כי־אם – **עִנְיָן הַחָכְמָה** – שבהן, **הִיא בְּתִקּוּן פְּרָצוּפֵי הָאֲצִילוּת, שֶׁבָּהֶן** – בפרצופים של "אצילות", **תְּלוּיִין כָּל טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, מִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּהּ' חֲסָדִים,** – של "ז"א דאצילות", **וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה בְּהּ' גְּבוּרוֹת.** – של "ז"א דאצילות", **וּמִשּׁוּם הָכִי** – ולכן, **נָמִי,** – גם **כְּשֶׁיִּרְדוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּנִּבְרָאִים,** – כשטעמי ההלכות, שבעצם הם הפרצופים של "אצילות" – ירדו להיות טעמים של הלכות לנבראים, **הֵן בְּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה וְיִצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה דְּזֹקָא,** – שנשמה היא אלקות, **שֶׁהוּא** – הנשמה היא **מְכֵלִים דַּאֲצִילוּת,** – ל' הכלים של "זו"ן דאצילות" נעשים נשמה ל"בי"ע", **וְלֹא בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ.** – והן לא התלבשו בבחינת רוח ונפש שהן "נברא". **וְאַף דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה, שֶׁגְּבֹהָה מְאֹד מַעֲלָתָן עַל בְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּנְשָׁמָה,** – שכן, זו **חב"ד**, העליונות בספירות עולם זה, וזו **מלכות**, התחתונה בספירות עולם זה, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – "חב"ד דבריאה יצירה", **הֵן מָקוֹר לְחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה שֶׁל בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ שֶׁהֵן הַמַּלְאָכִים** – כיצד, איפוא, אומרים אנו לעיל, שאי אפשר ל"**מלכות** דבריאה יצירה" דנשמה, להיות מקור לנבראים – בשעה ש"**חב"ד** דבריאה יצירה" דנשמה, שהיא למעלה מעלה ממנה, היא מקור לנבראים? **לֹא קָשֶׁה מִידֵי,** – לא קשה כלל, **דְּבֶאֱמֶת הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת** – המתהווים מ"חב"ד דבריאה יצירה", **אֵינָן אֶלָּא מִטִּיפָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּנְשָׁמָה לְ"יְסוֹד זְעֵיר אַנְפִּין", וְנִיתַּן** – ונמשך לְ"**נוּקְבָא**", – ל"מלכות", **וּמִשָּׁם יָצְאוּ** – המלאכים והנשמות, **בִּבְחִינַת "לֵידָה".** – שנולדה מציאות חדשה, הרי שאין זה התפשטות של חב"ד כפי שהדבר הוא בהלכות, שמהתפשטות כזו אי־אפשר באמת שיהיה מקור לנבראים, כי אם באופן של **טיפה ולידה**, יכול להיות מחב"ד דבריאה יצירה, אפילו של נשמה, ענין של נבראים, **כִּי אַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁנִּבְרְאוּ מֵהֶאָרַת הַכֵּלִים דְּנוּקְבָא** – "מלכות" **דַּאֲצִילוּת, הֲרֵי הֵם הַיּוֹרְדִים** – בבריאה־יצירה־עשיה, **וְנַעֲשִׂים נְשָׁמָה.** – לבריאה־יצירה־עשיה. **אֲבָל עַצְמוּת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת**

ליקוטי אמרים

והטעם משום דחב"ד

דעשי' דבחי' נשמה הוא מקור החיות דחב"ד דנפש רוח ותולדותיהן והתהוותן מאין ליש עם תולדותיהן עד סוף העשיה היא הארץ וכל צבאה. אבל חב"ד דהלכות בטעמיהן שבמל' דבריאה ויצי' ענין החכמה היא בתיקון פרצופי האצי' שבהן תלוין כל טעמי המצות מ"ע בה' חסדים ומל"ת בה"ג ומשו"ה נמי כשירדו להתלבש בנבראים הן במל' דבריאה ויצי' דבחי' נשמה דוקא שהוא מכלים דאצי' ולא בבחי' נפש רוח. ואף דחב"ד דבריאה יצירה דבחי' נשמה שגבהה מאד מעלתן על בחי' מלכות דבריאה יצירה דנשמה ואעפ"כ הן מקור לחב"ד דבריאה יצירה של בחי' נפש רוח שהן המלאכים. לק"מ דבאמת המלאכים והנשמות אינן אלא מטפה הנמשכת מחב"ד דנשמה ליסוד ז"א וניתן לנוק' ומשם יצאו בבחי' לידה כי אף את"ל שנבראו מהארת הכלים דנוק' דאצי' הרי הם

קונטרס אחרון

היורדים ונעשים נשמה. אבל עצמות חב"ד דנשמה מתפשט בו"ק דזו"ן ושם הם שיתא סדרי משנה וגמרא של תורה, הרי, שעצמות חב"ד באה דוקא בהלכות של תורה שהיא אלקות, ותורה באה בבחינת נשמה שהיא אלקות.

דִּנְשָׁמָה מִתְפַּשֵּׁט בְּוֹ' קְצָוֹות דִּזְעֵיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא, וְשָׁם הֵם שִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה וּגְמָרָא. – ענין ההלכות

יום שלישי י"ב כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 316, ומ"ש בע"ח (ושער... עד עמ' קנט, וד"ל.

קונטרס אחרון

ומ"ש בע"ח (ושער היחודים) שע"י הכוונה נעשה לבוש נשמה וע"י התורה לבוש רוח דרוח ע"י משנה דיצי' ורוח דנשמה דבריאה ע"י הגמ' י"ל דהיינו דוקא ע"י תורת האדם בעוה"ז העולה למעלה. אבל התלמוד עצמו שניתן בסיני הוא בנשמה ולכן הוא מברר הרוח וכן במשנה דיצי' ואף את"ל שגם הניתן מסיני הוא ברוח דבריאה יצירה הרי נודע שכל מלאך שהוא שליח מלמעלה אזי נק' בשם ה' ממש השוכן בקרבו משא"כ כשאינו שליח יש לו שם אחר כפי עבודתו ואזי קורא קדוש ק' ק' ה' כו' כלומר ששם ה' מובדל ממנו וכן הוא ממש בבחי' התלבשות התלמוד בבחי' רוח דבריאה והמשנה ברוח דיצי' הם שלוחי ה' דהיינו כלים דנוק' דאצי' החיצונים בתלמוד והאמצעי' במשנה אשר המשנה והתלמוד שבהם נמשכים מיסוד אבא המקבל מח"ס דא"א שבו מלובש אור א"ס ב"ה ונמצא שאור א"ס הוא שם ה' שוכן ברוח דבי"ע במקרא ומשנה ותלמוד וכשהאדם לומד ממשיך אור א"ס ב"ה בעוה"ז להיות נכלל ובטל באורו ית' כי זה כל האדם וזאת היתה עבודת רשב"י וכל התנאים ואמוראים בנגלה להמשיך אורו ית' ולברר בירורי נוגה כל משך זמן הגלות דשלטא אילנא דטו"ר כמ"ש עת אשר שלט האדם

(וְ'שַׁעַר הַיִּחוּדִים'[55]) שֶׁעַל־יְדֵי וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'[54] הַכָּוָנָה נַעֲשָׂה לְבוּשׁ נִשְׁמָה, וְעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה – נעשה לְבוּשׁ רוּחַ דְּרוּחַ דִּיצִירָה עַל־יְדֵי מִשְׁנָה, – על־ידי לימוד המשנה שהיא ב"יצירה" נעשה לבוש רוח דרוח, וְרוּחַ דִּנְשָׁמָה דִּבְרִיאָה עַל־יְדֵי הַגְּמָרָא – שגמרא היא ב"בריאה". הרי, שעל־ידי תורה נעשה לבוש של "רוח", שהיא הרי "נברא"? יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְינוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי תּוֹרַת הָאָדָם – שהוא לומד, בָּעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלֶה לְמַעְלָה, – נעשה אז לבוש של תורה, כיוון שזה בא מהאדם שהוא נברא. אֲבָל הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ שֶׁנִּתַּן בְּסִינַי – כפי שהתורה ניתנה מלמעלה למטה, הוּא בַּנְּשָׁמָה, – שהיא אלקות, וְלָכֵן הוּא – לימוד ה"תלמוד", מְבָרֵר הָרוּחַ, וְכֵן בְּמִשְׁנָה דִּיצִירָה. – שכפי שהיא ניתנת מלמעלה מסיני, היא בבחינת נשמה. וְאַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר, שֶׁגַּם הַנִּיתָּן מִסִּינַי – מלמעלה למטה, הוּא בְּרוּחַ דִּבְרִיאָה יְצִירָה – אבל הרי זה באופן כזה שאין זה שום מציאות של נברא, אלא באופן של "שליח" שאיננו מציאות לעצמו, אלא מציאותו היא כוח המשלח, כך שאין זה כמו מציאות הנברא של נבראים אחרים, ובלשון רבנו הזקן: הֲרֵי נוֹדַע שֶׁכָּל מַלְאָךְ שֶׁהוּא שָׁלִיחַ מִלְּמַעְלָה, אֲזַי – בשעת השלידות, נִקְרָא בְּשֵׁם ה' מַמָּשׁ הַשּׁוֹכֵן בְּקִרְבּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאֵינוֹ שָׁלִיחַ יֵשׁ לוֹ שֵׁם אַחֵר כְּפִי עֲבוֹדָתוֹ, – שמו נגזר מתוכן העבודה שעליו לבצע, שאז הוא מציאות של מלאך ופועל לפי אופן עבודתו, וַאֲזַי קוֹרֵא "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' כו'", כְּלוֹמַר שֶׁשֵּׁם ה' – קדוש ו – מֻבְדָּל מִמֶּנּוּ, – הרי, שיכול להיות נברא שאינו שום מציאות של נברא אלא נקרא בשם הוי' שהוא אלקות, וְכֵן הוּא מַמָּשׁ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הַתַּלְמוּד בִּבְחִינַת רוּחַ דִּבְרִיאָה, – ורוח היא הרי ענין של נברא, וְהַמִּשְׁנָה בְּרוּחַ דִּיצִירָה, הֵם שְׁלוּחֵי ה', דְּהַיְינוּ כֵּלִים – "מלכות" דַּאֲצִילוּת, הַחִיצוֹנִים – הכלים החיצונים, בְּתַלְמוּד, וְ – הכלים הָאֶמְצָעִים בַּמִּשְׁנָה, אֲשֶׁר הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד שֶׁבָּהֶם – ב"רוח דבריאה ויצירה", נִמְשָׁכִים מִ"יסוֹד אַבָּא", – מ"יסוד" שבחכמה, הַמְקַבֵּל מֵ"חָכְמָה סְתִימָאָה" – חכמה 'סתומה', דְּ"אַרִיךְ אַנְפִּין", – מ"חכמה" שבכתר, שֶׁבּוֹ – ב"אריך אנפין" מְלֶכֶשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְנִמְצָא שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף, הוּא שֵׁם ה', שׁוֹכֵן בְּרוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וּכְשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד – מקרא, או משנה, או תלמוד, מַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה לִהְיוֹת נִכְלָל וּבָטֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם[56]. – כל תכלית האדם היא להביא את העולם להיות נכלל ובטל באורו יתברך, דבר הנעשה על־ידי לימוד התורה, וְזֹאת הָיְתָה עֲבוֹדַת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְכָל הַתַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים – שעסקו בַּנִּגְלֶה, – דתורה, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, – בעולם, וּלְבָרֵר בֵּרוּרֵי – קליפת נוגה כָּל מֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת דְּשַׁלְטָא אִילָנָא – כששולט האילן דְּטוֹב וָרַע, – חיות העולם היא מקליפת "נוגה" המעורבת

---

54. שמ"ט פ"ה. 55. פ"ב. 56. ל' הכתוב - קהלת יב, יג.

טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[57]: **"עַת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם** – בליעל של קליפה, **בָּאָדָם** – של קדושה, **כו'"**, – שזה כפי סיום הפסוק "לרע לו", כדי לברר ולהעלות ניצוצות הקדושה הנמצאים ב"אדם בליעל" – בקליפת "נוגה", **כִּי זֶהוּ תַּכְלִית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** – של העולמות, **שֶׁיֵּרֵד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה** – שהקב"ה ירד ויתגלה בעולם, **וְיִהְיֶה לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּדֵי לְהַעֲלוֹתָן לְמֶהֱוֵי** – להיות **אֶחָד בְּאֶחָד.** – שה"אחד" של "יחודא תתאה", של עולמות בריאה־יצירה־עשיה, יהיה כמו ה"אחד" של "יחודא עילאה". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה **שִׁכְלִיִּים, אֵינָהּ בִּבְחִינַת הַמְּשָׁכָה כְּלָל וּכְלָל,** – שעל־ידי זה יומשך אלקות בעולם, **רַק הִסְתַּלְּקוּת כו'.** – שהם עומדים ב"רצוא" ובביטול לאלקות. הרי, שאין זה אמיתת הכוונה העליונה בהשתלשלות, שהכוונה היא המשכה ולא הסתלקות. **וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁנִּבְרָאִים מַלְאָכִים מֵאֵין לְיֵשׁ עַל־יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, שֶׁהוּא** – לימוד התורה שלא בכוונה, **בְּחִינַת רוּחַ בִּלְבַד שֶׁאֵינָהּ אֲלָקוּת כְּלָל,** – שכן הכוונה היא ענין של **נשמה** שהיא **אלקות,** אך בלי כוונה – כשזה בחינה של רוח בלבד – כיצד נבראים מ"אין" ל"יש"; הרי הבריאה מ"אין" ל"יש" היא דוקא רק מאלקות? **אֶלָּא לְפִי שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות שזה שלא בכוונה, **שֵׁם ה' שׁוֹכֵן וְכוֹ',** – בדברי תורה, **וְדַי לַמֵּבִין:** – כפי שהוסבר לעיל, שאפילו מלאך, נברא, בשעת השליחות, נקרא בשם "ה'", מפני ש"ה' שוכן **בו"**, כך גם בדברי תורה – כיוון שה' שוכן בדברי תורה, לכן יכולה להיות מהם התהוות המלאכים מ"אין" ל"יש".

קונטרס אחרון

באדם כו' כי זהו תכלית ההשתלשלות שירד העליון למטה ויהיה לו דירה בתחתונים כדי להעלותן למהוי אחד באחד. משא"כ עבודת המלאכים דו"ר שכליים אינה בבחי' המשכה כלל וכלל רק הסתלקות כו'. ובזה יובן מה שנבראים מלאכים מאין ליש ע"י עסק התורה אפי' שלא בכוונה שהוא בחי' רוח בלבד שאינה אלקות כלל אלא לפי שאעפ"כ שם ה' שוכן וכו' וד"ל:

יום רביעי י"ג כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 318, ולהבין פרטי ההלכות... עד עמ' קס, דכלים דז"א.

בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", הסביר רבנו הזקן, איך על־ידי מצוות מעשיות נעשה ענין הבירורים, שמבררים הניצוצות של תהו, ונמשכת אלקות בעולם. וכך גם על־ידי לימוד ההלכות של המצוות.

רבנו הזקן הסביר, שאפילו בפרטי ההלכות של מצוות **לא־תעשה,** שבהן לא שייך – כפי שהדבר במצוות־עשה – הענין של "מעלה עליו כאילו קיים בפועל ממש" (שבלימוד ההלכה של מצות־עשה נחשב לו הדבר כאילו קיים את המצוה), ויתירה מזו, גם בפרטי דינים של לא־תעשה, שלא שכיח בכלל שהם יהיו במעשה, שבהם לא שייך אפילו הענין של "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה", שלימוד הלכות אלו והידיעה איך להישמר מהן – ייחשב כהימנעות בפועל מלא־תעשה זה, וזאת גם כשלא שייך כלל שזה יהיה למעשה בפועל, שכן זה לא שכיח כלל, וסביר הדבר שלא יצא לו לאדם כלל להימנע ולהישמר מזה, אף־על־פי־כן, כיוון שזו הלכה של תורה, יש בה משום המשכה של "חכמה עילאה" (עליונה) הנמשכת בעולם. בדונו בענינים שאינם שכיחים נקט כדוגמה פרטי דיני פיגול.

בסימן הנוכחי אומר רבנו הזקן, שלמרות שהענין הראשון – ענין הבירורים – אינו שייך לבאורה בלימוד סוג הלכות **כאלו** (כיוון שזה לא שכיח כלל), אלא רק הענין השני, שהוא המשכות של "חכמה עילאה" – אף־על־פי־כן הרי גם ענין ה"בירורים" נעשה על־ידי עצם לימוד הלכות אלו (למרות שקיום מצוות־העשה או ההימנעות מהלא־תעשה, אינם **תוצאה** מלימוד זה, ואפילו **לא** "כאילו", כאילו קיים מצות־עשה, או השכר על ההימנעות ממצות הלא־תעשה).

קונטרס אחרון

ולהבין פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות מכש"כ שלא יהיו לע"ל כמו פרטי דיני פיגול וכה"ג. הנה מודעת זאת שכל איסור שבעולם יש לו שרש ומקור חיים בקליפות שאל"כ לא הי' יכול להיות במציאות בעולם בלתי השפעה עליונה. ואפי' המסלסל בשערו וכה"ג מקבל חיותו ברגע זו מהיכלות הקליפות כמ"ש בזהר. והלכך

וּלְהָבִין – כיצד הדבר לגבי, **פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּלָא שְׁכִיחִי** – שאינן שכיחות **כְּלָל, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מֵעוֹלָם בִּמְצִיאוּת,** – באופן מעשי לא קרה אף פעם סוג דבר כזה כפי שפרט ההלכה מייצג אותו, **מִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיוּ לֶעָתִיד לָבֹא,** – שאז בודאי לא יארעו אירועים לא־מבורכים כאלה, **כְּמוֹ פְּרָטֵי דִּינֵי פִּגּוּל וּכְהַאי גַּוְנָא.** – וכדומה, כיצד שייך, איפוא, **בהם** הענין של בירור הניצוצות, שעל־ידי לימוד פרטי הלכות אלו מבררים ניצוצות התהו? **הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – ידוע הדבר, **שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁבָּעוֹלָם יֵשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר חַיִּים בַּקְּלִפּוֹת, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת בָּעוֹלָם בִּלְתִּי הַשְׁפָּעָה עֶלְיוֹנָה.** – בלי השפעה של מקור רוחני, **וַאֲפִלּוּ הַמְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ בְּרֶגַע זוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר. וְהִלְכָךְ,** – ולכן,

---

57. שם ח, ט. וראה לעיל סכ"ה. **1.** ראה זח"א קסו, ריש ע"ב.

גַּם פְּרָטֵי הָאִסּוּרִים שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעוֹלָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, מִכָּל־מָקוֹם שָׁרְשֵׁי חִיּוּתָם הֵן בְּמִצִּיאוּת בְּפֹעַל מַמָּשׁ בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת. – בהיכלות של הקליפות הרוחניות. **וְגַם הַפְּרָטִים שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא יִהְיוּ לְעוֹלָם בִּמְצִיאוּת, כְּגוֹן טָעוּת וּשְׁגָגוֹת,** – שעשה טעות או שהיה שוגג, **שֶׁטָּעָה וְקָרָא לִתְשִׁיעִי** – לשה התשיעי, **עֲשִׂירִי** – בקשר לקביעת העשירי ל"מעשר", **כו'**[2] **וּכְהַאי גַּוְנָא,** – וכדומה, **דְּלֹא שַׁיָּךְ** – שיהיה זה **בְּמֵזִיד** – שאז זה מצב של **לִהְיוֹת קְלִפָּה שׁוֹרָה עַל זֶה, וְיוּכַל לִהְיוֹת דְּכַהַאי גַּוְנָא** – שדבר בצורה כזו, **אֵינוֹ בְּמִצִּיאוּת בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת** – כיצד, איפוא, יש לכך שורש ומקור חיות בקליפה? [הַגָּדָה מֵאַדְמוֹ"ר בַּעַל 'צֶמַח צֶדֶק' זַ"ל נ"ע: נִרְאֶה לִי מַה שֶּׁכָּתַב – רבנו הזקן, "וְיוּכַל לִהְיוֹת", – **שיכול** להיות (שאין במציאות מקרה כזה) **אֶלְּמָא דְּלָא בְּרִירָא לֵיהּ,** – הרי, שלא ברור לו הדבר, אלא הוא בספק, **הֲיֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁהַשְּׁגָגוֹת בָּאוֹת מִ** – קליפת **נֹגַהּ, אִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר דְּיֵשׁ לָהֶם** – ל"שגגות" **שֹׁרֶשׁ בְּהֵיכְלוֹת דְּנֹגַהּ] - מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים יֶשְׁנוֹ בְּמִצִּיאוּת,** – לא רק בקליפות, אלא **לְהַבְדִּיל, בְּחָכְמָה עֶלְיָאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּתְפַּשְׁטָה בְּפֶרֶט** – הלכה **זֶה** – כאמור בסימן הקודם שכל פרט של הלכה הוא התפשטות מ"חכמה עילאה", **לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֶלְיוֹ־הַשָּׁלוֹם בְּסִינַי, [בְּמַאֲמַרִי[3]: מַה] שֶּׁכָּל תַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ כו',** – הכל נמסר למשה בסיני, **וְכָל פְּרָטֵי הָאַבַּעְיוֹת דְּרַבִּי יִרְמְיָה,** – ששאל אבעיות (שאלות) בפרטים כאלה, עד ששלחו אותו מבית המדרש, כפי שהגמרא מספרת בבבא בתרא[4], שבפשטות הרי זה מפני שהיו אלה פרטים כאלה שאינם שכיחים לגמרי שיארעו[5], **וּ** – האבעיות של **"בְּרָכָתוּ כו'"** – אודותן דנה הגמרא ב**־פֶּרֶק ד דְּחֻלִּין**[6]. – בנוגע ל"בהמה מבכרת" שצריכה הרי להיות "פטר רחם", כדי לקדש בבכורה, והשאלה היא כש"ברכתו", היא ברכה אותו – לדעת רש"י הכוונה לאשה המיילדת, ולדעת רבינו תם – שוולד נקבה נולד יחד עם הבכור, והיא ברכה את הבכור, דבר שהוא מציאות רחוקה ביותר שיארע דבר כזה, הרי כל פרטי האבעיות ניתנו למשה בסיני, **כִּי הִתְפַּשְּׁטוּת חָכְמָה עֶלְיָאָה** – חכמה עליונה, המתפשטת בהלכות התורה, **הִיא בִּבְחִינַת "אֵין־סוֹף" הַמְּלֻבָּשׁ בָּהּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ,** – ב"חכמה" הרי מלובש "אור אין סוף", הרי שההתפשטות הבאה מ"חכמה", היא בפועל ממש בבחינה של "אין סוף". **וְכָל פְּרָט הֲלָכָה הוּא שַׁעַר** – ה**נִמְשָׁךְ מֵחָכְמָה עֶלְיָאָה, דְּ**– שהרי אבא, "חכמה" **"יָסַד בְּרִתָּא",** – ממנה באה "מלכות" הנקראת "ברתא", ובתורה זה "מלכות פה, תורה שבעל־פה קרינן לה"[7], ענין ההלכות שבתורה, **וּמְלֻבָּשׁ בָּהּ,** – "חכמה" מלובשת ב"ברתא", במלכות. ובתורה הרי זה ש"אבא", חכמה, מלובש ב"ברתא", בתורה שבעל־פה, כפי שהיא בשרשה, ב"מלכות דאצילות". **וּמִמֶּנָּה** – מ"מלכות" **נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.** – להלן יסביר רבנו הזקן, איך נעשה על־ידי־זה ענין בירור הניצוצות: **וְנוֹדַע, כִּי יְנִיקַת הַקְּלִפּוֹת** – היא **מֵאַחוֹרַיִם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדֻשָּׁה, וּבִפְרָט** – יניקתן היא **מִלְּבוּשִׁים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט** – יניקתן היא מלבושים **דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמְעֹרָבִים בַּקְּלִפּוֹת,** – הרע בקליפות שבעולמות "יצירה" ו"עשיה" מעורב בטוב, **כַּנּוֹדַע, שֶׁיְּנִיקָתָם מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים. וְעַל־יְדֵי עֶסֶק הַהֲלָכוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה מִתְפָּרְשִׁים**[8] – הקליפות **וּמִתְפָּרְדִים מֵהַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' וְ'דַעֲיָא מְהֵימְנָא'**[9]: **לְאַפְרָשָׁא** – להפריד הקליפות מהקדושה על־ידי לימוד התורה, [**כו'**]. **וְהַיְינוּ** – כיצד נעשה על־ידי לימוד תורה הפרדת ובירור הקליפות, בשעה שההתפשטות מ"חכמה עילאה" שהיתה לכתחילה בתורה, לא פעלה דבר זה,

קונטרס אחרון

גם פרטי האיסורים שלא באו לידי מעשה מעולם בעוה"ז הגשמי מ"מ שרשי חיותם הן במציאות בפו"מ בהיכלות הקליפות. וגם הפרטים שיוכל להיות שלא היו ולא יהיו לעולם במציאות כגון טעות ושגגות שטעה וקרא לתשיעי עשירי כו' וכה"ג דלא שייך במזיד להיות קליפה שורה ע"ז. ויוכל להיות דכה"ג אינו במציאות בהיכלות הקליפות [הגה"ה מאדמו"ר בעל צ"צ ז"ל נ"ע. נ"ל מ"ש ויוכל להיות אלמא דלא ברירא לי' היינו משום שהשגגות באות מנוגה א"כ י"ל דיש להם שרש בהיכלות דנוגה]. מ"מ עכ"פ ישנו במציאות להבדיל בחכ"ע שנתפשטה בפרט זה למשרע"ה בסיני [כמאמר מה] שכל תלמיד ותיק עתיד לחדש כו' וכל פרטי האבעיות דר' ירמי' וברכתו כו' פ"ד דחולין. כי התפשטות חכ"ע היא בבחי' א"ס המלובש בה בפועל ממש. וכל פרט הלכה הוא שער נמשך מחכ"ע דיסד ברתא ומלובש בה וממנה נמשך ומתלבש בבי"ע. ונודע כי יניקת הקליפות מאחוריים די"ס דקדושה ובפרט מלבושים די"ס דבי"ע ובפרט דיצי' עשיה המעורבים בקליפות כנודע שיניקתם מבחי' הלבושים. וע"י עסק ההלכות בדבור ומחשבה מתפרטים ומתפרדים מהקדושה. כמ"ש בתיקונים ור"מ לאפרשא [כו'] והיינו כנודע ממה שאמרו על

---

2. בכורות בסופה. **3.** ע"פ מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. ובכ"מ. **4.** כג, ב. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל ראה גם בתוס'. וראה שם קסה, ב. - ומובא באחרונים שרוב הבעיות שלו נשארו בתיקו". **6.** ע, א. **7.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **8.** בתניא שלפנינו: "מתפרטים", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "מתפרשים", כבפנים. **9.** ראה זח"ג יא, ב. שם כז, ב.

ובעולמות "יצירה" ו"עשיה" היתה תערובת של רע בטוב? **כַּנּוֹדֵעַ מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל "**עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה" כו',** – בהתאם לגמרא[10] שלכן "אבדה הארץ", מפני שלא ברכו תחילה, **לפני** הלימוד, על התורה שלמדו. הפירוש הפנימי בזה הוא, שלא המשיכו "אור אין סוף" בתורה, "ברכה" מלשון המשכה; הרי, שלימוד התורה כראוי הוא כשממשיכים "אור אין סוף" בתורה. זאת יסביר רבנו הזקן להלן, כיצד נעשה על־ידי לימוד התורה שיהודי לומד, ה"פירוש" וה"הפרדה" של הרע, שהרע יופרש ויופרד מהטוב? – הרי זה בכוח "אין סוף" הנמשך בתורה, דוקא על־ידי **שיהודי לומד תורה** (ולא כפי שהתורה היא מצד עצמה), **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה עִלָּאָה הַמִּלְבֶּשֶׁת בָּהֶן,** – בהלכות שבתורה, **וּ"בְחָכְמָה אִתְבָּרְרוּ"** – ב"חכמה" הם מתבררים, **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁבָּהּ.** – שב"חכמה". הרי, שעל־ידי לימוד התורה, שעל־ידו ממשיכים "אור אין סוף" ב"חכמה" (בתורה), נעשה על־ידי זה בירור הניצוצות. וזאת – גם כשאין זו הלכה של מצות־עשה או לא־תעשה שיכולות להיות במציאות, אלא אפילו במצוה שאינו שכיח שתהיה אי פעם במציאות – הרי עצם לימוד הלכה של תורה – פועל בירור הניצוצות. **וְהַמְשָׁכָה זוֹ נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי דִּיּוּקָן הָעֶלְיוֹן** – השורש למעלה, **שֶׁל הָאָדָם, הָעוֹסֵק גַּם־כֵּן בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ לְמַעְלָה** – בשעה שאדם למטה לומד תורה – גם שרשו למעלה עוסק בהלכות אלו למעלה, **בְּשָׁרְשׁוֹ, בְּנוּקְבָא דִ"זְעֵיר אַנְפִּין" דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּבָזֶה יוּבָן חִיּוּב**[11] – המוטל על **כָּל נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּרְיַ"ג** – 613 מצוות **בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵן פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת,** – לימוד פרטי ההלכות של המצוות, **וּ** – הנפש, רוח ונשמה **צְרִיכוֹת לָבֹא בְּגִלְגּוּל לְהַשְׁלִים הַתּוֹרָה כּ'** – ארבע החלקים שבה **פְּשָׁט־רֶמֶז־דְּרוּשׁ־סוֹד,** – שאם בגלגול הקודם לא השלימו אותה – עליהם לבוא בגלגול נוסף כדי להשלים את התורה על כל חלקיה, **כְּדֵי לְבָרֵר כָּל הַבֵּרוּרִין הַנּוֹגְעוֹת לָהֶם** – לנפש־רוח־נשמה, **מִכָּל הָרפ"ח,** – 288 הניצוצות, **שֶׁהִיא קוֹמַת אָדָם שְׁלֵמָה, תַּרְיַ"ג** – 613, **בְּחִינוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת.** – באופן כללי מתחלקת ההמשכה בתרי"ג (ב־613), וכך בפרטיות לכל נפש. **אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא כְּשֶׁיִּשָּׁלֵם הַבֵּרוּר** – של הניצוצות, **יִהְיֶה עֵסֶק הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת "עֲשֵׂה טוֹב" לְבַד,** – לא שיצטרכו לפעול, על־ידי לימוד תורה, ענין של "סור מרע", להפריד קליפה מקדושה, אלא יצטרכו לפעול רק הענין של "עשה טוב", ענין חיובי, **לְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה מַעֲלָה עַד אֵין סוֹף, וְגַם** – יתעסקו בלימוד **בִּשְׁמָ"ח** – 365 מצוות **לֹא־תַעֲשֶׂה בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, שֶׁהֵן גְּבוּרוֹת קְדוֹשׁוֹת, וּלְהַמְתִּיקָן** – המתקת הגבורות, **בַּחֲסָדִים בְּרמ"ח** – 248 **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּלְכַלְּלָן יַחַד.** – שתהיה התכללות של חסדים וגבורות, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ נִצְחִית בִּכְלָלָהּ וּבִפְרָטָהּ,** – גם כל פרטי הדינים, אפילו כאלה שלא יהיו נוגעים **למעשה** כלל לעתיד לבוא, **שֶׁגַּם פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּשִׁמְ"ח** – 365 **לֹא־תַעֲשֶׂה, הֵן הֵן עֲנָפִים מֵהַכְּלָלוּת,** – מכללות התורה, **וְיֵשׁ לְכֻלָּם שֹׁרֶשׁ לְמַעְלָה בְּה' גְּבוּרוֹת דִּקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ הַשְּׁמ"ח לֹא־תַעֲשֶׂה עַצְמָן, שֶׁהֵן לְמַעְלָה בְּחִינַת הַדָּם הַמְחַיֶּה הָאֵבָרִים דְּכֵלִים דִ"זְעֵיר אַנְפִּין":**

קונטרס אחרון

שלא ברכו בתורה תחלה כו' שהוא ע"י המשכת אוא"ס בח"ע המלובשת בהן. ובחכמה אתברירו באוא"ס שבה. והמשכה זו נעשה ע"י דיוקן העליון של האדם העוסק ג"כ בהלכות אלו למעלה בשרשו בנוק' דז"א דבי"ע. ובזה יובן חיוב כל נר"ן להשלים כל התרי"ג במחדו"מ שהן פרטי ההלכות וצריכות לבא בגלגול להשלים התורה בפרד"ס כדי לברר כל הבירורין הנוגעות להם מכל הרפ"ח שהיא קומת אדם שלמה. תרי"ג בחינות כלליות ופרטיות. אבל לע"ל כשיושלם הבירור יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב לבד. להעלות הנר"ן מעלה מעלה עד א"ס וגם בשס"ה ל"ת בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות ולהמתיקן בחסדים ברמ"ח מ"ע ולכללן יחד. וע"כ התורה כולה נצחית בכללה ובפרטה. שגם פרטי ההלכות דשס"ה ל"ת הן הן ענפים מהכללות ויש לכולם שרש למעלה בה"ג דקדושה כמו השס"ה ל"ת עצמן שהן למעלה בחי' הדם המחיה האברים דכלים דז"א:

יום חמישי י"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קס, דוד זמירות... עד עמ' 320, צרתו.

אחרי שבסימן הקודם ב"קונטרס אחרון" מוסבר, שהמצוות פועלות בעולם גם ענין המשכת אלקות וגם ענין בירור הניצוצות, וכך גם שלימוד הלכות התורה פועל שני הענינים האלה –

בא הסימן הנוכחי, בו יוסבר, שבהלכות התורה יש ענין שהוא למעלה לגמרי מהעולם, עד שהעולם לגביו אינו תופס מקום כלל.

הסימן הנוכחי מבוסס על מה שחכמינו ז"ל אומרים, שבשעה שדוד המלך החזיר את הארון מהפלשתים, הביא אותו על עגלה, בשכחו על הציווי של "בכתף ישאו", שצריכים לשאת את הארון על הכתפים, ואשר היה זה עונש על שקרא להלכות התורה "זמירות" בפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי".

---

10. נדרים פא, ב. **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עייג"כ לעיל אגה"ק סכ"ט. שו"ע אדה"ז הל' ת"ת [פ"א סוף סעיף ד', ושם נסמנו המקורות]".

קונטרס אחרון

דוד זמירות קרית להו כו'. הנה בזהר שבחא דאורייתא ורננה כו' ולהבין מהו השבח להקב"ה כשזה אסור או מותר הנה הוא ע"ד מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. כי הנה נודע שכל העולמות עליונים ותחתונים תלוים בדקדוק מצוה א' ד"מ אם הקרבן כשר נעשה יחוד עליון ועולים כל העולמות לקבל חיותם ושפעם. ואם שינה שקיבל הדם בשמאלו ד"מ או שלא בכלי שרת כשר או שהיתה חציצה אזי נתבטלה עליות העולמות וחיותם ושפעם מחיי החיים א"ס ב"ה וכן בתפילין כשרות מתגלים מוחין עליונים דזו"נ שהם מקור החיים לכל העולמות ובדקדוק אחד נפסלין ומסתלקין המוחין וכה"ג בדקדוקי מצות ל"ת והלכך המתבונן מה גדלו מעשי ה' שבריבוי העולמות וכל צבאם ואיך כולם בטלים במציאות לגבי דקדוק א' מדקדוקי תורה שהוא עומק מחשבה עליונה וחכמתו ית' אשר בדקדוק קל עולים כל העולמות ומקבלים חיותם ושפעם או להיפך ח"ו ומזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו ית' שהוא בבחי' בלי גבול ותכלית ומעלתה לאין קץ ותכלית על מעלות חיות כל העולמות שכל חיותם שופע מדקדוק אחד ממנה שהוא נמשך ממקורו הוא עומק מחשבתו

1 רבנו הזקן מסביר בסימן הנוכחי, מדוע מגיע בכלל עונש על קריאת
2 התורה – "זמירות", ואיזו שייכות יש לעונש השכחה שיש לשאת את
3 הארון בכתף – לקריאת התורה והמצוות – "זמירות".
4 ביתר פירוט מוסברים ענינים אלה ב"לקוטי תורה", "אור התורה" וב"דרך
5 מצותיך" מצות "משא הארון
6 בכתף".

7 **"דוד, זְמִירוֹת קָרֵית לְהוּ**
8 **כו'"[1].** – דוד – זמירות
9 קראת להן? להלכות
10 התורה, ולכן בא העונש
11 להיכשל בדבר שאפילו
12 תינוקות של בית רבן
13 יודעים אותו. **הִנֵּה כַּוֹּהַר[2]:**
14 – ישנו ביטוי על התורה,
15 **שִׁבְחָא דְּאוֹרַיְיתָא וּרְנָנָה**
16 **כו'.** – התורה היא שבח
17 ורננה להקדוש ברוך הוא,
18 **וּלְהָבִין, מַהוּ הַשֶּׁבַח**
19 **לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
20 **כְּשֶׁזֶּה אָסוּר אוֹ מֻתָּר[3]?**
21 – במה מתבטא השבח
22 להקדוש ברוך הוא,
23 להיקרא "שבחא
24 דאורייתא" במה
25 שההלכה שבתורה פוסקת
26 שדבר זה אסור או שדבר
27 זה מותר? **הִנֵּה הוּא עַל־**
28 **דֶּרֶךְ:** – מה שכתוב: **"מַה**
29 **גְּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד**
30 **עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"[4].** – שלכאורה, הרי בתחילה ישנן
31 המחשבות ולאחר מכן באים המעשים, מדוע, איפוא, כתוב
32 תחילה "מה גדלו **מעשיך**" ולאחר מכן "מאד עמקו
33 **מחשבותיך**"? אלא, יסביר רבנו הזקן, שמה"מה גדלו מעשיך"
34 יודעים את ה"מאד עמקו מחשבותיך", **כִּי הִנֵּה נוֹדַע, שֶׁכָּל**
35 **הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים תְּלוּיִם בְּדִקְדּוּק מִצְוָה אַחַת,**
36 – בדקדוק אחד שהתורה מדקדקת שהמצוה תיעשה באופן זה
37 דוקא, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל[5]: אִם הַקָּרְבָּן** – שמקריבים, **כָּשֵׁר - נַעֲשָׂה**
38 **יִחוּד עֶלְיוֹן,** – בספירות ובעולמות העליונים, **וְעוֹלִים כָּל**
39 **הָעוֹלָמוֹת לְקַבֵּל חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם; וְאִם שִׁנָּה,** – מדקדוק
40 שהתורה דקדקה בהלכות הקרבנות, **שֶׁקִּבֵּל הַדָּם** – של
41 **ההזאה, בִּשְׂמֹאלוֹ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ** – שקיבל את הדם **שֶׁלֹּא**
42 **בִּכְלִי שָׁרֵת כָּשֵׁר, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצִיצָה[6] - אֲזַי נִתְבַּטְּלָה**
43 **עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת** – שהיתה צריכה להיות על־ידי הקרבן,
44 **וְ־נתבטלו חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – שהיו מקבלים על־ידי הקרבן,
45 **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְכֵן בִּתְפִלִּין כְּשֵׁרוֹת,** –
46 שיהודי מניחן, **מִתְגַּלִּים מוֹחִין עֶלְיוֹנִים דִּזְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,**
47 – של 'זעיר אנפין'
48 ומלכות ד"אצילות",
49 **שֶׁהֵם מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל**
50 **הָעוֹלָמוֹת, וּבְדִקְדּוּק**
51 **אֶחָד** – שאינו כראוי,
52 **נִפְסָלִין** – התפילין,
53 **וּמִסְתַּלְּקִין הַמּוֹחִין.**
54 **וּכְהַאי גַּוְנָא** – ובדוגמא
55 זו, **בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת לֹא־**
56 **תַעֲשֶׂה.** – שדקדוק בלא־
57 תעשה נוגע בכל
58 העולמות, **וְהֵלְכָךְ,** –
59 ולכן, **הַמִּתְבּוֹנֵן מַה גָּדְלוּ**
60 **מַעֲשֵׂי ה' שֶׁבְּרִבּוּי**
61 **הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָאָם,**
62 **וְאֵיךְ כֻּלָּם** – כל
63 העולמות, **בְּטֵלִים**
64 **בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי דִּקְדּוּק**
65 **אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה,**
66 **שֶׁהוּא** – הדקדוק
67 שבתורה, הוא **עֹמֶק**
68 **מַחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה**
69 **וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** –
70 ובמה מתבטא ביטול
71 העולמות לגבי הדקדוק
72 שבתורה? **אֲשֶׁר בְּדִקְדּוּק קַל** – שהוא מקיים את המצוה כפי
73 שנדרש מהדקדוק הקל, **עוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת וּמְקַבְּלִים**
74 **חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם, אוֹ לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם,** – אם אין הוא מקיים
75 את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, – אין לעולמות
76 העליה שלהם ואין הם מקבלים חיותם. ולגבי לא־תעשה –
77 פועל הדבר ירידה חס־ושלום בכל העולמות. **וּמִזֶּה נִתְבּוֹנֵן**
78 **גְּדֻלַּת עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי גְבוּל**
79 **וְתַכְלִית, וּמַעֲלָתָהּ** – של המחשבה העליונה, שהיא למעלה
80 **לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית עַל מַעֲלוֹת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁכָּל**
81 **חַיּוּתָם שׁוֹפֵעַ מִדִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה,** – מעומק המחשבה
82 העליונה, **שֶׁהוּא** – הדקדוק האחד, **נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ, הוּא**
83 **עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – שעומק מחשבתו יתברך מחייב
84 את הדקדוק, **כְּמוֹ שְׁעַר הָאָדָם הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחוֹ עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל,**

---

1. סוטה לד, א. **2.** ראה זח"ב ח, ב. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפרט יש ו' חלוקות מותר כשר טהור (והפטור? תניא ספנ"ב) והפכם כמפורש בכ"מ גם בתניא. - נ"ל דנקט דוקא ב' "אסור או מותר" דזהו ענין השווה ועיקרי בכהנ"ל: אסור (בידי הסט"א) כו', מותר (שלכן נק' כך - כבתניא [פרק ז'. וראה גם שם פרק ח']). **4.** תהלים צב, י. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת בסופה. וצע"ק". **6.** הרבי מציין כאן, ש"קיבל הדם בשמאל" הוא "שינוי באדם"; "שלא בכלי שרת" - הוא שינוי "בכלי". ועל "או שהיתה חציצה" - מציין הרבי: "ושני הנ"ל בלא שינוי". כמה סוגים בחציצה, ביניהם: חציצה בין הכהן לכלי השרת (זבחים כד, א במשנה); חציצה בין הכהן לריצפה (גמרא שם טו, ב) וחציצה בין הכהן לבגדיו, "בגדי כהונה" (זבחים יט, א).

קונטרס אחרון

ית' כמו שער האדם הנמשך ממוחו עד"מ וכנודע מהתיקונים והאד"ר. וזאת היתה שמחת דהע"ה שהיה מזמר ומרנן לשמח לבו בעסק התורה בעת צרתו

וְכַנּוֹדַע מֵהַ'תִּקּוּנִים' וְהָ'אִדְּרָא רַבָּא'. – שדקדוקי הלכות של תורה הם למשל כמו שערות הנמשכות מהמוח. וְזֹאת הָיְתָה שִׂמְחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה מְזַמֵּר וּמְרַנֵּן לְשַׂמֵּחַ לִבּוֹ בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה בְּעֵת צָרָתוֹ. – ששירתו היתה ממה שהרגיש וחש, שכל העולם על כל אירועיו אין להם שום ערך לגבי דקדוק אחד של תורה.

יום שישי ט"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 320, אך מה שהי'... עד עמ' קסא, ע"ש.

קונטרס אחרון

אך מה שהיה משתבח בתהלת התורה במעלתה זו ואמר זמירות היו לי כו' נענש ע"ז וא"ל הקב"ה זמירות קרית להו משום שבאמת מעלתה זו שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד ממנה היא מבחי' אחוריים של עומק המחשבה כמ"ש במ"א בשם האריז"ל על מארז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה. אבל פנימית שבעומק שהוא פנימית התורה היא מיוחדת לגמרי באור א"ס ב"ה המלובש בה בתכלית היחוד ולגבי א"ס ב"ה כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש כי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' והלכך גם לפנימיות התורה אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות מאחר דלא ממש חשיבי ובבחי' פנימיותה אינה שמחת לבב אנוש ושעשועיו אלא כביכול שמחת לב ושעשוע המלך הקב"ה שמשתעשע בה כי אלקים הבין דרכה וידע מקומה ומעלתה בידיעת עצמו כביכול אבל נעלמה מעיני כל חי כמ"ש ופני לא יראו דהיינו בחי' פנימיותה כמש"ש בשם האריז"ל. וזש"ה ואהי' אצלו שעשועים אצלו דוקא. משחקת לפניו לפניו דוקא דהיינו בבחי' פנימיותה וע"ז אמר שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא. – תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך בלבד, כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' אצלו אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה "מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו", לְפָנָיו דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ, – שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן,

15 אַךְ מַה שֶׁהָיָה – דוד, מִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלַּת הַתּוֹרָה בְּמַעֲלָתָהּ זוֹ,
16 – שבדקדוק אחד של תורה תלויים כל העולמות, וְאָמַר:
17 "זְמִירוֹת הָיוּ לִי כו'" – חוקיר"[7] – נֶעֱנַשׁ עַל זֶה, וְאָמַר לוֹ
18 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ"?! – זמירות אתה
19 קורא להם? מִשּׁוּם
20 שֶׁבֶּאֱמֶת מַעֲלָתָהּ זוֹ, –
21 של תורה, שֶׁכָּל 4
22 הָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְגַבֵּי 5
23 דִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, הִיא 6
24 – רק, מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם – 7
25 החיצוניות, שֶׁל עֹמֶק 8
26 הַמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
27 בְּמָקוֹם אַחֵר[8] בְּשֵׁם
28 הָאֲרִיז"ל עַל מַאֲמַר
29 רַז"ל[9]: "נוֹבְלוֹת חָכְמָה
30 שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה". –
31 שהתורה היא ה"נובלות"
32 (וטפלה) בלבד מחכמה
33 שלמעלה, כלומר, היא
34 בחינת "אחוריים" בלבד,
35 החיצוניות של חכמה
36 שלמעלה. אֲבָל פְּנִימִיּוּת
37 שֶׁבָּעֹמֶק, – המחשבה
38 העליונה, שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת
39 הַתּוֹרָה - הִיא מְיֻחֶדֶת
40 לְגַמְרֵי בְּאוֹר אֵין־סוֹף
41 בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ
42 בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וּלְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - כָּל הָעוֹלָמוֹת
43 כְּלֹא מַמָּשׁ וְאַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ, כִּי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא
44 הָעוֹלָם וְכו'"[10]. – ואתה הוא – אותו הוא – לאחר שנברא
45 העולם; שכן אין לעולמות שום ערך כלל והם כלא נמצאים
46 כלל, ולכן אין הם פועלים שום שינוי ב"אין סוף" ברוך הוא,
47 וְהִלְכָּךְ, – ולכן, גַּם לְפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה – שהיא מאוחדת
48 לגמרי עם "אין סוף" ברוך הוא, אֵין לְשַׁבְּחָהּ כְּלָל בִּתְהִלַּת
49 חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, – אין לשבחה בשבח שהיא חיות כל
50 העולמות, מֵאַחַר דְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי, – כיוון שהעולמות אינם
51 נחשבים כלל לגבי פנימיות התורה, וּבִבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ –
52 פנימיות התורה, אֵינָהּ
53 שִׂמְחַת לְבַב אֱנוֹשׁ
54 וְשַׁעֲשׁוּעָיו, אֶלָּא כְּבִיכוֹל
55 שִׂמְחַת לֵב וְשַׁעֲשׁוּעַ
56 הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
57 הוּא שֶׁמִּשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהּ,
58 "כִּי – רק, אֱלֹקִים הֵבִין
59 דַּרְכָּהּ וְיָדַע מְקוֹמָהּ"
60 וּמַעֲלָתָהּ[11], – שהוא יודע
61 אותה בִּידִיעַת עַצְמוֹ
62 כְּבִיכוֹל, – שבידיעת
63 עצמו הוא יודע את
64 התורה שהיא דבר אחד
65 כביכול אתו יתברך, אֲבָל
66 "נֶעְלָמָה מֵעֵינֵי כָּל חַי"[12],
67 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13]: "וּפָנַי לֹא
68 יֵרָאוּ", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת
69 פְּנִימִיּוּתָהּ, – פנימיות
70 התורה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
71 שָׁם – ב"אגרת הקודש"
72 סימן י"ט, בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל.
73 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[14]:
74 "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כו'"[15]
75 שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא.
76
77
78
79
80

---

7. תהלים קיט, נד. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סי"ט". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בלקו"ב ח"א ע' תפ"ה): "ב"ר פי"ז, ה. שם פמ"ד, יז. ונתבאר בע"ח שער הכללים ספ"א ובכ"מ". 10. נוסח ברכות השחר - ע"פ תדבא"ר פכ"א. 11. ל' הכתוב - איוב כח, כג. 12. איוב כח, כא. 13. תשא ל, כג. 14. משלי ח, ל. 15. בתניא שלפנינו ליתא לתיבת "וכו'", וניתוספה כאן ע"פ "לוח התיקון" לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

שמדריגה גבוהה זו בתורה, כפי שהיא "שעשועים אצלו", באה להיות מזון לנשמות ישראל, שלכן נקראת התורה "אמון" – "אומן", "פדגוג" המפרנס את הילד, כך נקראת התורה ש"אצלו" בשם "אומן" ו"פדגוג" לנשמות. **וְעַל זֶה** – על מדריגה גבוהה **זו** שבתורה, **אָמַר** – הפסוק **"וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" - אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא "אוֹמֵן" כו'**[16]. – "פדגוג" המפרנס את הילד – מדריגה זו בתורה באה להיות מקור לנשמות כפי שהן למעלה מהעולם, אך לא שממדריגה זו בתורה תהיה חיות העולם, שהיא מה"אחוריים" וחיצוניות בלבד ולא מפנימיות. **וְעַל בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** – שבתורה, **אָמַר**[17]: – להלן בפסוק שם: **"מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ, וְשַׁעֲשׁוּעַי אֶת בְּנֵי אָדָם"**, – "שה"אחוריים" והחיצוניות של תורה הוא ענין של שחוק ושעשועים בתבל (בעולם) ובבני אדם, **כִּי הַתּוֹרָה נִתְּנָה בִּבְחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר**, – בבחינה של פנימיות ובבחינה של חיצוניות, **כִּדְכְתִיב** – כמו שכתוב, **בִּמְגִלָּה עֲפָה דִּזְכַרְיָה**[18]: **"וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר"**. – בבחינת "פנים" ופנימיות, ובבחינת "אחור" וחיצוניות. **וּלְפִי שֶׁתָּפַס דָּוִד** – ושיבח את התורה, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם**, – שהתורה היא "זמירות", שזה מוסב על "אחוריים", החיצוניות של התורה, שיש לה שייכות לעולם והיא חיות העולם, **לָכֵן** – לכן, **נֶעֱנַשׁ בְּשִׂכְחָה, הַבָּאָה מִן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – דבר שהוא בפנימיות ומתעצם, לא שייכת בו שכחה, כי־אם בדבר שהוא רק בבחינה של "אחוריים" וחיצוניות – שייך בו שכחה, **וְנֶעְלָם מִמֶּנּוּ לְפִי שָׁעָה מַה שֶּׁכְּתוּב:**[19] **"עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכְּתֵף יִשְׂאוּ"** – שיש לשאת את הארון על הכתפיים ולא בעגלה כפי שעשה דוד, והכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים, היא **לְחַבֵּר וּלְיַחֵד אֶת הַ"כְּתֵפַיִם", שֶׁהֵן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, אֶל "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", הִיא חָכְמָה עִלָּאָה,** – "חכמה" נקראת "קדש", **בִּבְחִינַת פָּנִים, שֶׁמֶּשֶׁם** – מ"חכמה עילאה" שבבחינת "פנים", **נִמְשְׁכוּ הַלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב:**[20] **"כְּתוּבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם כו'", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁקָלִים**[21], **שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן** – בלוחות, **בְּחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – אלא הם היו "פנים" בלבד, הרי, הכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים היתה, לחבר את ה"כתפיים" והחיצוניות, לבחינת "פנים" של הלוחות, **עַיִן שָׁם** – בירושלמי:

קונטרס אחרון

ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן כו' ועל בחי' אחוריים אמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם כי התורה ניתנה בבחי' פנים ואחור כדכתיב במגילה עפה דזכרי' והיא כתובה פנים ואחור ולפי שתפס דוד בבחי' אחוריים לכך נענש בשכחה הבאה מן בחי' אחוריים ונעלם ממנו לפי שעה מ"ש עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו לחבר וליחד את הכתפיים שהן בחי' אחוריים אל עבודת הקדש היא ח"ע בבחי' פנים שמשם נמשכו הלוחות שבארון כמ"ש כתובים משני עבריהם כו' וכמ"ש בירושלמי דשקלים שלא היתה בהן בחי' פנים ואחור ע"ש:

יום שבת קודש ט"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קסא, וצדקה כנחל איתן... עד עמ' 322, א"ס ב"ה.

בסימן זה שב"קונטרס אחרון" מוסברת מעלה נעלית בצדקה, שעושה יהודי כלי שהביטול העצמי של בחינת "חכמה" שבנשמה (שלמעלה לגמרי משכל והשגה) יאיר בפנימיות נקודת הלב שלו.

בהתאם לתוכן זה, היה מתאים יותר מקומו של סימן זה ב"אגרת הקודש", וכפי שכבר הוזכר בפתיחה ללימוד "קונטרס אחרון", מציין אכן הרבי: שצריך עיון כי'צד בא סימן זה (וכן מספר סימנים נוספים) בחלק זה (שב"תניא") של "קונטרס אחרון".

הרבי מציין עוד, שהענינים הנידונים בסימן זה – מוסברים גם (ביתר פירוט) ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת ראה, ובמאמר דיבור המתחיל "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום כו'" משנת תרפ"ח של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

"וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן" (בְּעָמוּם סוֹף סִימָן ה)[1]. – בפסוק נאמר שם: "יגל כמים משפט", שהמשפט שהיה מוסתר ונעלם – יתגלה כמו מים (המתגלים מעומק האדמה), וצדקה תתגלה בחוזק כמו נחל האיתן שהוא נחל חזק הזורם בחזקה, **פֵּרוּשׁ,** – הדברים ברוחניות ופנימיות הענינים, הוא **כְּמוֹ שֶׁ"נַּחַל אֵיתָן" הוּא הַמְשָׁכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת "אֵיתָן",** – "נחל" הוא המשכה, כנחל הנמשך, ומהיכן באה ההמשכה – מ"איתן", מבחינת "חכמה". חכמה נקראת "איתן". ובידוע[2] ששלשה פירושים ב"איתן": "איתן" מלשון **תוקף**, "איתן" מלשון **קשה**[3] ו"איתן" מלשון **יושן**[4]. ושלשה ענינים אלה ישנם בבחינת "חכמה" שבנשמת יהודי ומרומזים באות יו"ד, שהיא בחינת "חכמה", וביו"ד ישנה **הנקודה** של היו"ד **וקוץ העליון וקוץ התחתון, שֶׁהִיא**

קונטרס אחרון

וצדקה כנחל איתן (בעמוס ססי' ה'). פי' כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחי' איתן

---

16. ב"ר בתחילתו. **17.** משלי שם, לא. **18.** ראה זכרי' ה, ב (יחזקאל ב, ט-י). **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צע"ק שיש לפני זה". **19.** נשא ז, ט. וראה סוטה לה, א. **20.** תשא לב, טו. **21.** פרק ו' הלכה א'. **1.** פסוק כד. **2.** סה"מ תש"ג ע' 71 ואילך. **3.** משנה סוטה פ"ט מ"ה. **4.** כמ"ש (מיכה ו, ב) "והאיתנים מוסדי הארץ".

– בחינת ה"איתן" – חכמה – כפי שהיא נמשכת בבחינת "נחל", היא, **בְּחִינַת "נְקֻדָּה בְּהֵיכָלָא"**[5] – בלשון הקבלה, "נקודה בהיכלא" היינו שמנקודת ה"חכמה" נמשך בהיכל ה"בינה", או כפי שמהביטול העצמי שבנשמה מבחינת "חכמה" (שלמעלה מהביטול והאהבה של ההשגה וההתבוננות של "בינה") נמשך בנקודה הפנימית של הלב, שהיא ה"היכל" להמשכה זו שמ"חכמה", ו"תְּרֵין רֵיעִין וְכוּ'"[6], – "דלא מתפרשין" – כפי שנקראות "חכמה" ו"בינה" של הספירות למעלה, שה"יחוד" שלהן הוא תמידי לשם קיום העולם, לכן הן נקראות "תרין ריעין דלא מתפרשין", שני חברים שאינם נפרדים, **וְאוֹתִיּוֹת "אֵיתָן" לְעָתִיד,** – כשרוצים להשתמש, בלשון הקודש, באות המציינת את המלה לעתיד, משתמשים באחת מארבע האותיות: אל"ף, יו"ד, תי"ו ונו"ן: "אפעל", "יפעל", "תפעל" ו"נפעל".

קונטרס אחרון

שהיא בחי' נקודה בהיכלא ותרין ריעין וכו' ואותיות איתן משמשות לעתיד פי' אנא עתיד לאתגליא כמ"ש הנה ישכיל עבדי וגו' והיינו שיתגלה אז אור א"ס ב"ה ויחודו ית' תוך פנימיות נקודת הלב ע"י המשכת נחל איתן הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו ית' בתכלית מעומקא דלבא אחרי הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'. והנה עתה בגלות החל הזה יש ג"כ עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחי' איתן לתוך נקודה פנימיות הלב כעין לעתיד והיינו ע"י שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחי' רחמים רבים העליונים כי באמת כל זמן שאין האדם זוכה שיתגלה אור ה' מבחי' איתן בנקודת פנימית לבבו ליבטל ביחודו ית' מעומקא דלבא עד כלות הנפש ממש אזי באמת יש רחמנות גדולה על הניצוץ שבנפשו כי הניצוץ נמשך מבחי' חכמה עילאה ממש וכשאינו יכול להאיר מבחינתו לתוך פנימיות הלב ששם מקום גילוי הארה זו ה"ז בבחי' גלות ממש וע"י רחמים רבים העליונים יוצא מהגלות והשביה ומאיר לתוך נקודה פנימיות הלב בחי' אהבה רבה זו כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם וכמ"ש

משמעות הדבר ברוחניות היא, שהמלה "איתן" מורה על גילוי שלעתיד, שלעתיד יתגלה גילוי כזה, **פֵּרוּשׁ: אָנָא עָתִיד לְאִתְגַּלְיָא**[7], – אני **עתיד** להתגלות, כעת אני בהעלם **ולעתיד** זה יתגלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי וְגוֹ'"**, – "ישכיל" בלשון עתיד, **וְהֵיְינוּ שֶׁ** – בביאת המשיח, שעליו נאמר "ישכיל עבדי", **יִתְגַּלֶּה אָז אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ פְּנִימִית נְקֻדַּת הַלֵּב, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת "נַחַל אֵיתָן", הוּא הֶאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, לִבְטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית מֵעֻמְקָא דִּלְבָא,** – מעומק הלב, **אַחֲרֵי הֲסָרַת הָעָרְלָה** – ערלת הלב, **מִתַּאֲווֹת הַגַּשְׁמִיּוֹת וְכוּ'.** – כשתוסר ה"ערלה" (כ**כתוב**[9] – "ומלתם את ערלת לבבכם", "ומל ה' אלקיך את לבבך") לא תהיה הסתרה על פנימיות הלב ועל הביטול העצמי של הנשמה להקדוש־ברוך־הוא הבא מבחינת "חכמה" שבנפשו, שבה ישנו ה"תוקף" של עצם הנשמה, ויש בה ה"קושי" שלא להשתנות. דבר שבא בירושה מהאבות, שבכך מתבטא ענין ה"יושן", כנזכר לעיל שלשה הפירושים ב"איתן", הרי לעתיד יאיר הגילוי של "חכמה" בפנימיות נקודת הלב, שהלב ירגיש את הביטול העמוק והעצמי אל הקדוש ברוך הוא שמצד חכמה שבנפש ומצד הגילוי של "חכמה" שלמעלה. **וְהִנֵּה,** – גם **עַתָּה בְּגָלוּת הַחֵל הַזֶּה,** – לפי הפסוק בעובדיה[10], והפירוש הוא או "החל" מלשון "חיל", או מלשון "גיא", **יֵשׁ גַּם־כֵּן עֵצָה יְעוּצָה לְהָאִיר קְצָת אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" לְתוֹךְ נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב כְּעֵין לֶעָתִיד, וְהַיְינוּ עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר עַל נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים.** – הבלתי מוגבלים, **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּתְגַּלֶּה אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" בִּנְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, לִבְטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֻמְקָא דִּלְבָא** – מעומק הלב, **עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** – הרי, כל זמן שאין האדם זוכה לכך – **אֲזַי בֶּאֱמֶת יֵשׁ רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עַל הַנִּיצוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ. כִּי הַנִּיצוּץ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **מַמָּשׁ, וּכְשֶׁ**–הניצוץ **אֵינוֹ יָכוֹל לְהָאִיר מִבְּחִינָתוֹ** – שהיא בחינת "חכמה" שהיא ביטול מלא להקדוש ברוך הוא, **לְתוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, שֶׁשָּׁם** – בפנימיות הלב, **מְקוֹם גִּלּוּי הֶאָרָה זוֹ** – של הניצוץ של "חכמה", הרי, כל זמן שאינו יכול להאיר מבחינתו במקום שעליו להאיר, **הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ.** – שענין הגלות הוא, שלא יכולים לגלות את הכוחות שיש לו. **וְעַל־יְדֵי רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים** – הנמשכים על הנפש, **יוֹצֵא מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבִיָּה, וּמֵאִיר לְתוֹךְ נְקֻדָּה פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ,** – עד כלות הנפש ליחודו יתברך, **כַּנּוֹדָע מִמַּה שֶׁכָּתוּב**[11]**: "לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם",** – בהתאם לפירוש המדרש[12] הכוונה היא, שאברהם נפדה וניצול בזכותו של יעקב, בזכות שהיה צריך לצאת ממנו יעקב. וברוחניות, בעבודת ה', הכוונה היא[13], שבשעה שמדת אברהם, מדת החסד והאהבה, היא בהעלם, ויש לפדותה ולגלותה (לגלות את האהבה) הרי מי הוא הפודה והמגלה? – הרי זה

---

5. ראה זח"א כ, א. **6.** זח"ג ד, א. **7.** ראה לקו"ת ראה יח, ד. **8.** ישעי' נב, יג. **9.** עקב י, טז; נצבים ל, ו. **10.** א, כ. **11.** ישעי' כט, כב. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב "בית יעקב" אבל בסנה' (יט, סע"ב) ובב"ר (פס"ג, ב) מפרש בפשטות זה "יעקב פדה את אברהם". וכן הובא הל' בכ"מ. - וכהפירוש תיכף בהמשך כתוב זה עצמו (הובא בסנה' שם וכו') לא עתה ביקש יעקב גו'". **12.** ראה ב"ר שם. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמ"ש בלקו"א פמ"ה".

יעקב, מדת הרחמים. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – תניא חלק א', **פֶּרֶק מה.** – כיוון שמדובר כאן שהרחמים הם רחמים העליונים, צריכה הרי להיות על כך "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ו"אתערותא דלתתא" כזו שתמשיך הרחמים העליונים עד למטה – עליה להיות מהענינים שלמטה ממש. רבנו הזקן יסביר להלן, שה"אתערותא דלתתא" על כך היא – ענין הרחמים של אדם הבא בפועל במעשה הצדקה עם ענינים גשמיים. ובלשון רבנו הזקן: **וּמוֹדַעַת זֹאת**[14], **כִּי אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** – התעוררות מלמעלה, **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דַּוְקָא תַּלְיָא מִלְּתָא,** – תלויה דוקא בהתעוררות שלמטה, **דְּהַיְינוּ** – ה"אתערותא דלתתא" כדי להמשיך הרחמים העליונים מתבטאת **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים** – לא "רחמים" סתם, אלא "רחמים **רבים**", **בְּלֵב** – בני ישראל, שהם **רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִיּוּת** – לתת **זָהָב וָכֶסֶף וְכוּ'. וְלָכֵן פְּעֻלַּת הַצְּדָקָה הִיא פְּעֻלַּת "נַחַל אֵיתָן" מַמָּשׁ.** – שכן, על ידי ה"אתערותא דלתתא" של צדקה נמשכים האהבה והביטול מ"איתן" שבנשמה, שתתגלה על ידי ה"נחל" בפנימיות נקודת הלב. להלן יסביר רבנו הזקן, שאל לה לצדקה להיות מוגבלת ומדודה, אלא בלי גבול, כאדם כשנוגע לו חיי נפשו הרי לא יגביל את עצמו שיתן רק סכום כך וכך; אלא אדם במצב כזה מוכן לתת הכל עבור חיי נפשו. כך צריך להיות גם כאשר נוגע לחיי ה"נפש האלקית", שהצדקה תהיה בלי גבול. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת** – הרי ידוע, **מַה שֶּׁכָּתוּב**[15]**: "כִּי עוֹר בְּעַד עוֹר**[16] – כלומר, באבר אחד יגן אדם על אבר שני, **וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"** – להציל את נפשו, ובענינו הכוונה לנפש **הָאֱלֹקִית,** – שצריך אדם להיות מוכן לתת כל אשר לו עבור הנפש האלקית, **לְהַאִירָהּ בְּאוֹר הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[17]**:**

קונטרס אחרון

בלק"א פמ"ה. ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתעדל"ת דוקא תליא מלתא דהיינו ע"י התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וג"ח להשפיע למטה השפעה גשמיות זהב וכסף וכו' ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש. והנה מודעת זאת מ"ש כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו האלקית להאירה באור החיים א"ס ב"ה:

---

14. זח"א, פח, א. ובכ"מ. **15.** איוב ב, ד. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "באגה"ק סוסט"ז הובא גם "עור בעד עור" משא"כ בסוס"י. ועד"ז בכ"מ. ואולי י"ל: עור בעד עור - ה"ז צדקה בהגבלה (כפשטות) והובא רק כשמדובר (גם) בצדקה זו". **17.** סיום האגרת נדפס באגרות קודש אדה"ז (קה"ת, תש"מ) ע' צה.

אגרות קודש

ב"ה, י"ד כסלו, ה'תש"כ
ברוקלין, נ.י.

הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ הרב ישעי' שי'

שלום וברכה!

אחרי ההפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מיום ד', בו כותב מעבודתו בקדש לדרוש בכל שבוע בעניני יהדות, ושואל איזה נקודות להדגיש בנוגע לכ"ק אדמו"ר הבעל שם טוב, בפרט שנמצאים אנו בשנת ה- 200 להסתלקות-הילולא שלו.

הנה בכלל תורת הבעש"ט תורה רחבה במאד, ונתבארה באר היטב בתורת חב"ד, שהרי בלשון כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב - תורת חב"ד היא היא תורת הבעש"ט ז"ל (עיין העתק מאגרת קדש זו בתחילת **היום יום**, וכן במבוא **לקונטרס ומעין**).

ומה שנוגע ביחוד להדגיש הוא לשלול ולבטל הטעות, שיש מפיצין אותה בשוגג או גם במזיד, שהבעש"ט ח"ו וח"ו הקיל באיזה ענין, אפילו דקדוק קל של דברי סופרים, הס מלהזכיר ולפשיטות הענין, ובפרט לדכוותי' האריכות אך למותר.

וכן ראוי להדגיש בשתי הנקודות דפעולות הבעש"ט, שהתחיל עבודתו בקדש בחינוך קטני בני ישראל, ביחד עם גלוי שיטה עמוקה ביותר ביסודי היהדות והשקפת עולמה. ומוסג"ב העתק מכתבי למתועדים בחג הגאולה די"ט כסלו הבע"ל, שגם בו נגעתי בנקודות האמורות.

בברכה לבשורות טובות וגם בעניניו הפרטיים.

יום ראשון

יום שלישי — י כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שלישי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: משא״כ ההלכות . . . 316 אלקות.

אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי יָצָא לְחֵרוּת – תקפ״ז – מִמַּאֲסָרוֹ בָּעִיר וִויטֶעבְּסְק. בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת נוֹדַע אֲשֶׁר הִלְשִׁינוּ אֶת אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי. בְּיוֹם א׳ פָּרָשַׁת נֹחַ כח תִּשְׁרֵי נָסַע בְּלִוְיַת פְּקִידִים מִלִּיוּבאַוִויטְשׁ, בַּצָּהֳרַיִם בָּא לְדאָבְּראָמִיסְל, אָמַר שָׁם דאַ״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] ״מַיִם רַבִּים גּוֹ״״, יוֹם ב׳ נָסַע מִשָּׁם עַד לִיאָזְנָא, אָמַר שָׁם דאַ״ח ״רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵי גּוֹ״״, יוֹם ג׳ נָסַע מִשָּׁם לְוִויטֶעבְּסְק, וְיָשַׁב שָׁם תָּפוּס עַד יוֹם א׳ וַיִּשְׁלַח י כִּסְלֵו.

יום שני

יום רביעי — יא כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, רביעי עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: והטעם . . . 316 וגמרא.

מַהֲגָהוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] עַל הַסִּדּוּר ״סֵדֶר הַתְּפִלָּה״ (עִם הַדאַ״ח) : חֵלֶק א׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית״ (צט. א) : ״מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת רדל״א״ [=רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע] – נִתְקַן: ״וּמֵעַתָּה יוּבָן פֵּרוּשׁ וְעִנְיָן בְּחִינַת רדל״א״.

חֵלֶק ב׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״עֵד הַגַּל״ (פח, ד) : ״לְרַבָּנָן וַהֲלָכָה כר״י שֶׁבַּיֶּרֶךְ״ – נִתְקַן: ״לְרַבָּנָן אִם בַּיֶּרֶךְ״.

שָׁם: ״דַּעַת ר״י וְכֵן הָאֱמֶת״ – הֶעֱבִיר קוֹלְמוֹס עַל ״וְכֵן הָאֱמֶת״.

שָׁם (פט. א) : ״הַתּוֹהוּ דִּנְקוּדִים״ – נִתְקַן: ״הַתּוֹהוּ דַּעֲקוּדִים״.

יום שלישי

יום חמישי — יב כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: ומ״ש בע״ח . . . שוכן וכו׳ וד״ל.

בִּרְכַּת ״שֶׁפִּטְרַנִי״ מְבָרְכִים בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת, וּמְבָרְכִים אוֹתָהּ גַּם בְּיוֹם ב׳, ה׳, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְלַאו דַּוְקָא בְּשַׁבָּת.

מְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: כְּשֶׁשּׁוֹמְעִים דָּבָר לֹא טוֹב עַל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם אִם אֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ, צָרִיךְ לְהִצְטַעֵר צַעַר רַב, כִּי אֶחָד מֵהֶם הוּא בְּוַדַּאי לֹא טוֹב: אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁמְּסַפְּרִים עַל פְּלוֹנִי, הֲלֹא הוּא לֹא טוֹב; וְאִם אֵינוֹ אֱמֶת, הֲלֹא הַמְסַפֵּר נִמְצָא בְּמַצָּב לֹא טוֹב.

יום רביעי

יום ששי — יג כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ולהבין פרטי . . . דז״א.

אמר אאמו״ר: חסידות משנה את המציאות ומגלה את המהות. והמהות של האיש הישראלי אין להעריך ולשער, כי הוא חלק מן העצם, והתופס במקצתו כאלו תופס בכולו, וכשם שהעצם אין לו שעור כך החלק אין לו שעור, ע״ד הכנף מין כנף – עס איז מעהר ניט וואָס עצמות האָט בורא געווען א נשמה אז זי זאָל זיין א נברא – וחסידות מגלה את המהות.

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב]: חֲסִידוּת מְשַׁנָּה אֶת הַמְּצִיאוּת וּמְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת. וְהַמַּהוּת שֶׁל הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵין לְהַעֲרִיךְ וּלְשַׁעֵר, כִּי הוּא חֵלֶק מִן הָעֶצֶם, וְהַתּוֹפֵס בְּמִקְצָתוֹ כְּאִלּוּ תּוֹפֵס בְּכֻלּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁהָעֶצֶם אֵין לוֹ שִׁעוּר כָּךְ הַחֵלֶק אֵין לוֹ שִׁעוּר, עַל־דֶּרֶךְ ״הַכָּנָף – מִין כָּנָף״ – אֵין זֶה אֶלָּא שֶׁ״עַצְמוּת״ בָּרָא נִשְׁמָה, שֶׁהִיא תִּהְיֶה נִבְרָא – וַחֲסִידוּת מְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת.

יום חמישי

שבת — יד כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: דוד . . . 320 בעת צרתו.

מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אַף שֶׁאֵין עֲשָׂרָה.
הַכּוֹס – עַל כַּף הַיָּד, וְהָאֶצְבָּעוֹת זְקוּפוֹת. אוֹחֵז הַכּוֹס מֵאֲמִירַת ״רַבּוֹתַי מִיר וועֶלֶען בֶּענְטשֶׁען״ [=רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ] עַד אַחֲרֵי סִיּוּם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, שֶׁאָז מַעֲמִידוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן.

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בֵּאֵר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב], וְתֹכֶן דְּבָרָיו: יֵשׁ צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, חָסִיד. צַדִּיק עַל שֵׁם קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה – מַמְשִׁיךְ גְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. יָשָׁר עַל שֵׁם קִיּוּם לֹא־תַעֲשֶׂה – גְּלוּיִים לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. תָּמִים – עֶרְנְסְטְקֵייט [=״רְצִינוּת״] – גְּלוּיִים דְּ״טַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוִים״, הִתְחַבְּרוּת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין. לְמַעְלָה מִכֻּלָּם – חָסִיד, וְיֵשׁ בָּזֶה ג׳ מַדְרֵגוֹת: א) שֶׁעִנְיָנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מַטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְחֻיָּב לְהַגִּיעַ לָזֶה. ב) שֶׁכָּל עִנְיָנָיו הֵם אֱלֹקוּת. וְאַף שֶׁ״לֹא רְחוֹקָה הִיא מִמְּךָ גוֹ״״ – מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. ג) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתִקֻּנֵי זֹהַר: ״אִיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ עִם קַן דִּילֵיהּ״ [=עִם מְקוֹרוֹ; ה׳], וּפֵרֵשׁ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים [=סֵפֶר הַתַּנְיָא] שֶׁזֶּהוּ לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בַּתַּחְתּוֹנִים וְלֹא לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה בִּלְבַד.

יום שישי

יום ראשון — טו כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אך מה שהי׳ . . . ואחור ע״ש.

בתו״א ד״ה וישב: ״ואינה יכולה לראות באהבה״, צ״ל ״ואינה יכולה להיות באהבה״.

רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו״ר האמצעי: דער זיידע (הבעש״ט) זאָגט אז מ׳דאַרף האָבען מסירת נפש אויף אהבת ישראל, אפילו צו א אידען, וועלכען מ׳האָט קיינמאָל ניט געזעהן.

בְּ״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל ״וַיֵּשֶׁב״: ״וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִרְאוֹת בְּאַהֲבָה״, צָרִיךְ לִהְיוֹת: ״וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה״.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִפֵּר לִבְנוֹ אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי: הַסָּבָא (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) אוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, גַּם לִיהוּדִי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאוּ.

שבת קודש

יום שני — טז כסלו — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש״י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדקה . . . א״ס ב״ה.

יְסוֹד עִקָּרִי בְּשִׁיטַת חַבַ״ד הוּא, אֲשֶׁר הַמֹּחַ הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלְדָתוֹ, יְשַׁעְבֵּד אֶת הַלֵּב לַעֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרֵךְ, מִתּוֹךְ הַשְׂכָּלָה הֲבָנָה וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בִּגְדֻלַּת בּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרוּךְ־הוּא.

מה מספרן של המצוות מדרבנן?

יום ראשון י' כסליו ה'תשע"ו

מנין המצות בסופו: וְיֵשׁ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְקָבְעוּ אוֹתָם נְבִיאִים וַחֲכָמִים, וּפְשָׁטוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן: מִקְרָא מְגִלָּה, וְנֵר חֲנֻכָּה, וְתַעֲנִית תִּשְׁעָה בְּאָב, וְעֵרוּבִין.

בכמה ספרים (של"ה פ' יתרו חלק תו"א. כתר תורה לר"ד ויטאל ,ועוד) נמנו שבע מצוות דרבנן, ואילו הרמב"ם כותב את מצוות התורה פעמיים - הן בתחילת הדברים ("אלו הם שש מאות ושלש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני") והן בהמשך דבריו ("שלא יהיה נביא רשאי לחדש.... או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלש עשרה מצוות") – אך את מנין המצוות שמדברי סופרים אינו מציין כלל.

והביאור:

כוונת הרמב"ם ללמדנו הבדל יסודי בין מצוות מדאורייתא למצוות מדרבנן - מצוות מדאורייתא מספרן מדויק וקבוע ואין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו, כלשון הרמב"ם (הל' יסוה"ת רפ"ט): "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון", ואילו מצוות דרבנן הן 'מצוות שנתחדשו' "כדי לחזק הדת ולתקן העולם" (הל' ממרים פ"א ה"ב) וכיון שלצורך חיזוק הדת יתכן שחכמים יצטרכו להוסיף מצוות דרבנן "לפי מה שהשעה צריכה", אין להן מספר קבוע.

ואף שלמעשה עתה אין אפשרות להוסיף על מצוות דרבנן כי אין לנו בית־דין הגדול – הרי זו מניעה צדדית, אך בעצם קיימת היכולת להוסיף עליהן (אם יקום בית הדין הגדול).

ולכן, אף שיש מונים רק שבע מצוות מדרבנן (ורמזו ששבע מצוות דרבנן יחד עם תרי"ג מצוות דאורייתא מספרם 'תר"ך', 'כתר התורה' - ראה של"ה שם), הרי זה משום שכך נקבע מלמעלה, שבפועל יהיו שבע מצוות דרבנן, אך מצד גדרם אין להן מנין קבוע ומוחלט.

(לקוטי שיחות כט, עמ' 104)

כיצד אוהבים את ה'?

יום שני י"א כסליו ה'תשע"ו

הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכה א: הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה, מִצְוָה לְאַהֲבוֹ וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ...

במהות מצות אהבת ה', כתב רש"י (על התורה, דברים ו, ה): 'עשה דבריו מאהבה, אינו דומה העושה מאהבה לעושה מיראה'. ומבואר מדבריו שהציווי אינו מתייחס לתחושת האהבה שבלב אלא לקיום כל המצוות מתוך אהבה.

אך הרמב"ם מפרש שהציווי הוא על מידת האהבה שבלב, ומבאר שהדרך לכך היא על ידי התבוננות 'במעשיו וברואיו הנפלאים'.

והרמב"ם אינו מפרש כרש"י משום שלשיטתו (ספר המצוות, שורש רביעי) אין למנות במנין תרי"ג מצוות 'מצוות כלליות' המתייחסות לאופן קיום כל המצוות, ומאחר ואהבת ה' נמנית במנין המצוות, בהכרח שיש בה תוכן פרטי ולא רק חיוב לקיים את כל המצוות מתוך אהבה.

אמנם, גם לדעת הרמב"ם אין המצוה מסתכמת בתחושת האהבה בלבד אלא עליה לבוא לידי ביטוי בקיום המצוות, וכפי שכתב בהל' תשובה (פ"י ה"ב): "העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצוות... לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה... אלא עושה האמת מפני שהוא אמת" (ראה מצות המלך א ע' מב ואילך).

והנה, בספר המצוות (מ"ע ג) כתב הרמב"ם על פי דברי הספרי (דברים ו, ו) שהדרך לבוא לאהבת ה' "שנחשוב ונתבונן במצוותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו... וזאת היא האהבה המחויבת", אך כאן לא הזכיר את ההתבוננות במצוות ה' אלא 'במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים'.

ויש לומר שאין זו סתירה, אלא שני הדברים נצרכים ומשלימים זה את זה, כי המתבונן בנפלאות הבריאה קודם שיעסוק בתורה עלול לתעות מדרך האמת ולא יגיע על ידי כך לאהבת ה', ולכן צריך להתבונן תחילה בתורת ה' ומתוך כך יגיע לאהבתו, וכאשר יתבונן במעשיו וברואיו יוסיף אהבה על אהבתו, ואהבה זו הבאה על ידי השגה מתקבלת בלב האדם יותר מאהבה המגיעה מתוך אמונה ולימוד התורה (סדר משנה. וראה לקוטי שיחות ל"ד, עמ' 34 ואילך).

נצחיות הנפש

יום שלישי י"ב כסליו ה'תשע"ו

הלכות יסודי התורה פרק ד, הלכה ט: אֵין צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מְחֻבֶּרֶת מִן הַיְסוֹדוֹת כְּדֵי שֶׁתִּתְפָּרֵד לָהֶם... אֶלָּא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הִיא. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּפָּרֵד הַגֹּלֶם, שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִן הַיְסוֹדוֹת... לֹא תִכָּרֵת הַצּוּרָה הַזֹּאת... וְיוֹדַעַת בּוֹרֵא הַכֹּל וְעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

בעל ה'פירוש' הביא הוכחה לדברי הרמב"ם שנפש האדם אינה אובדת באבדן הגוף, מזה שהקב"ה ציוונו במצוותיו והבטיח שבעשייתן נזכה לחיי העולם הבא, כדרשת חז"ל (קידושין לט,ב) על הפסוק "למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב", ואם הנפש נאבדת באבדן הגוף, אין חיים לעולם הבא.

ומוסיף: אם חנניה מישאל ועזריה ועשרת הרוגי המלכות לא היו יודעים שיש לנפש חיים נצחיים לעולם הבא, לא היו מוסרים עצמם להריגה על קדושת השם.

ותמה עליו ה'יד המלך':

א. הרי נאמר במשנה (אבות פ"א מ"ג) "אל תהיו כעבדים

המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס", והכוונה לתגמול לעולם הבא (ראה תוס' ר"ה ד, א. ד"ה בשביל)?

ב. חז"ל (פסחים נג,ב) אומרים שחנניה מישאל ועזריה הפילו עצמם לכבשן האש כי נשאו קל־וחומר בעצמן, מה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם קפצו לתוך התנורים במצוות ה', אנו שמצווין על קדושת השם על־אחת־כמה־וכמה. ואם דימו עצמם לצפרדעים שאין להם חלק בעולם הבא, הרי מסרו עצמם ללא כל חישובים!

ג. משה רבינו רצה למסור נפשו למען עם ישראל, ואמר "ואם אין מחני נא מספרך", ודרשו חז"ל (ר"ה טז, ב): "מספרך - זה ספרן של צדיקים (שחיים לעולם הבא)". ואם משה רבינו ויתר על עולם הבא בשביל ישראל, על־אחת־כמה־וכמה שחייב כל אחד למסור את חיי העולם הזה והעולם הבא למען קדושת השם!

ויש לבאר:

הכח למסירת הנפש, שכל יהודי מוכן להשליך מנגד את חיי העולם הזה בשביל קדושת השם, אינו מכוחות הגוף שהרי אדם חפץ בחיים וכל אשר לו יתן בעד נפשו, ואם האדם בוחר למסור נפשו בשמחה ובטוב לבב למען אמונתו, אות היא שכח הנפש הנטוע בו הוא חלק אלוקה ממעל.

(יד המלך)

התוקף שבנבואת משה

יום רביעי י"ג כסליו ה'תשע"ו

הלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה א: אִם יַעֲמֹד אִישׁ... וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה... הֲרֵי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

ויש להבין:

אמירה זו היא בניגוד לציווי מפורש בתורה - "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו" (דברים יג, א), ואם כן, מדוע כותב הרמב"ם שאיש זה מכחיש את נבואתו של משה, ולא אומר שהוא מכחיש את התורה והרי הכחשת התורה חמורה יותר, כי תוקף ציווי התורה גדול מציווי ה' על ידי הנביא (כמאמר חז"ל "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" - חגיגה י, ב)?

והביאור:

'אנכי' נדרש כנוטריקון "אנא נפשי כתבית יהבית" (שבת קה, א), היינו שהקב"ה 'הכניס' את רצונו העצמי בתורה. ומשמעות הדברים היא שמצוות התורה אינן רק אמצעי להשגת מעלות (כמו 'עם סגולה' ו'ממלכת כהנים וגוי קדוש') אלא הן עצמן המטרה, ולכן התורה "עומדת לעולם ולעולמי עולמים". ואילו דברי הנביאים באו לצורך מטרה מסוימת ונאמרו רק לשעתם.

ואולם מצד הנבראים יש מעלה בנבואה על ציווי התורה: הנבראים לא יכולים להשיג ו'לתפוס' את 'הרצון העצמי' של הקב"ה הנמצא בתורה, אבל הנבואה היא התגלות אלוקות לנבראים כפי שהם בגדרם המוגבל ופועלת על האדם את תוקף האמונה באלוקות.

ולכן האומר שה' שלחו להוסיף או לגרוע ממצוות התורה מכחיש ומערער את היסוד העיקרי של מעמד הר סיני - שהקב"ה בחר במשה רבינו דרכו ניתנה התורה בשלמותה. וכיון שמעמד הר סיני "היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי", כי "עינינו ראו... ואזנינו שמעו" (פ"ח ה"א) - מדגיש הרמב"ם שבהכחשת הנביא את שלימות התורה, הרי הוא "מכחיש נבואתו של משה", כי האמונה במשה שהיתה בתוקף מוחלט ("שראינו ושמענו") קבעה בעם ישראל את התורה בשלימות "לעולם ולעולמי עולמים".

(לקוטי שיחות יט, עמ' 179)

ענווה וחכמה

יום חמישי י"ד כסליו ה'תשע"ו

הלכות דעות, פרק א הלכה ד־ה: כָּל אָדָם שֶׁדַּעוֹתָיו דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם... מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִנֹּכַח הַלֵּב עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שָׁפֵל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד... וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בְּלִבַּד וְיִהְיֶה עָנָו — נִקְרָא חָכָם.

הקשה ה'לחם משנה': כאן כותב הרמב"ם שדרך הממוצע גם במידת הענווה היא דרך החכמים, ומי שהוא "שפל רוח ביותר — נקרא חסיד", וזו הנהגה של 'לפנים משורת הדין', ואילו להלן (פ"ב ה"ג) הוא כותב שבמידת הגאווה אסור לנהוג במידה בינונית, אלא צריך להתרחק "עד הקצה האחרון"!

ומבאר בעל ה'תולדות':

בדבריו שענווה בדרך ממוצעת היא "דרך החכמים", מתכוין הרמב"ם שאין ללכת בה בקו אחיד אלא יש להשכיל ולנהוג בחכמה: לפעמים יש להיות שפל רוח ביותר ולפעמים נחוצה הכרה בכוחותיו. לדוגמה: יהודי עובד ה' משפיע בעבודתו לכל העולמות "וגם המלאכים ניזונין על ידי תורתו ותפילתו". וידיעה על כך תגרום שעבודתו תהיה בשמחה ובשלמות אך אם מרוב ענווה ושפלות לא יכיר בערך עבודתו, תהיה לכך השפעה שלילית על עבודתו.

וכדי לקבוע מתי להתנהג בענווה ושפלות ומתי להימנע ממנה, יש לנהוג כהוראת חז"ל (אבות ב, יב) "כל מעשיך יהיו לשם שמים", היינו שכל פעולה הן של מצוה והן של רשות צריכה להיות ללא שום כוונה לתועלת אישית, וכך יוכל להשכיל ולקבוע מתי להשפיל עצמו ומתי לא.

זוהי המידה הבינונית, שהנוהג לפיה נקרא חכם, אבל מי שלא הגיע לדרגה זו שכל מעשיו לשם שמים, אסור לו לנהוג בבינוניות אלא יתרחק עד הקצה האחר "ותהיה רוחו נמוכה למאד" (להלן פ"ב ה"ג).

(תולדות יעקב יוסף, עקב, מצוה והלכת בדרכיו)

איסור הליכה בקומה זקופה

יום שישי ט"ו כסליו ה'תשע"ו

הלכות דעות פרק ה, הלכה ח: לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד־חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְגָרוֹן נָטוּי.

מלשון הגמרא (קידושין לא, א) "אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקופה זקופה" משמע שהוא איסור גמור ולא רק הנהגת תלמידי חכמים. ואם כן, מדוע כתב זאת הרמב"ם רק לגבי תלמיד חכם?

ומבאר ה'פרי מגדים' (או"ח סי' ב א"א סק"ה): בגמרא נאמר שאסור להלך ארבע אמות בקומה זקופה, ומשמע שפחות מכך מותר, אך תלמיד חכם צריך להחמיר ולא ללכת בקומה זקופה אפילו פחות מארבע אמות.

ומקורו של הרמב"ם הוא מדברי הגמרא (ברכות מג, ב): 'ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם . . ואל יהלך בקומה זקופה', ומכאן שיש איסור מיוחד לתלמיד חכם ללכת בקומה זקופה, יותר מהאיסור לכל אדם.

אך אדמו"ר הזקן (שו"ע א"ח סי' ב ס"ה) כתב: "ילך בכפיפת הראש מעט ולא בקומה זקופה... ואפילו פחות מד' אמות אסור", הרי שגם האיסור לכל אדם הוא אפילו בפחות מארבע אמות!

וכנראה שלדעתו אין כוונת הרמב"ם לחלק בין תלמיד חכם לכל אדם בעצם האיסור, אלא כפי שכתב ה'לחם משנה' (בה"ד) שהרמב"ם כלל בין ההנהגות של תלמיד חכם גם דברים הנוהגים בכל אדם, "מפני שהוא צריך ליזהר בהם ביותר".

ויש שכתבו שלשאר אדם אסור ללכת בקופה זקופה רק כאשר עושה כן מתוך התנשאות ויוהרה, אך לתלמיד חכם אסור גם שלא מחמת יוהרה אלא מחמת כאב בגופו וכיוצא בזה, כי הרואה עלול לחשוד שעושה כן מחמת שמתגאה בתורתו, ועל תלמיד חכם להרחיק מעליו כל חשד (חפץ ה' ברכות שם).

והמהרש"ל (שו"ת סי' עב) חידש שאיסור הליכה בקומה זקופה הוא רק תחת כיפת השמים אך לא במקום מקורה, כי ההולך תחת כיפת השמים צריך להיזכר בעושיהם וההולך בקופה זקופה נראה כמתעלם מכך. ולדעתו גם הליכה בגילוי ראש אסורה רק תחת כיפת השמים, אולם אדמו"ר הזקן (שם) אינו מחלק בכך, ונראה מדבריו שאסור בכל ענין.

החיוב ללמד בנו תורה שבעל־פה

שבת קודש ט"ז כסלו ה'תשע"ו

הלכות תלמוד תורה פרק א, הלכה ז: וְחַיָּב לְלַמֵּדוֹ בְּשָׂכָר, עַד שֶׁיִּקְרָא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כֻּלָּהּ.

מדברי הב"ח (יור"ד סי' רמה ד"ה היה מנהג) משמע שחיוב האב ללמד את בנו תורה שבכתב כולל גם נביאים וכתובים, אך משנה ותלמוד אינו חייב ללמדו בשכר.

ותמה עליו אדמו"ר הזקן (הל' ת"ת פ"א קו"א סק"א):

אם אין חובה על האב ללמד את בנו משנה ותלמוד, מדוע אומרת הגמרא (קדושין כט, ב) שאם בנו נבון ומשכיל ממנו, לימוד בנו קודם ללימודו (וכן הובא להלכה לעיל בה"ד), ומשמעות הגמרא היא שהנידון הוא בלימוד תלמוד שהוא בחריפות ובעומק (וכפי שמסופר שם על רב אחא בר יעקב) - והרי אין האב חייב ללמד את בנו תלמוד, ואילו לעצמו הלימוד הוא חיוב מדאורייתא, וחייב ללמד עצמו אפילו בשכר (בכורות כט, א)? אלא מכאן ש"בלימוד בנו מקיים מצוות 'ולמדתם אותם את בניכם' גם בלימוד תורה שבעל־פה".

ומביא אדמו"ר הזקן ראיה נוספת לדבריו שהפסוק 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם' מדבר גם בתורה שבעל־פה.

בגמרא (ברכות יג, ב) מתפרש פסוק זה: "אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בה", כלומר, למדו את בניכם תורה כדי שיהיו רגילים לחזור עליה כשהולכים בדרך ("ולמדתם אותם... ובלכתך בדרך"). ובהכרח שמדובר בתורה שבעל־פה שיכולים לעסוק בה בלכתם בדרך, כי 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל־פה'.

ומדוע כתב הרמב"ם כאן ש"חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה", אף שהאב חייב ללמדו גם תורה שבעל־פה?

מבאר בספר 'עבודת המלך' (על הרמב"ם כאן):

לאחר תקנת רבי יהושע בן גמלא, להושיב מלמדי תינוקות ולשלם להם שכר (בבא בתרא כא, א), אפשר לכוף כל אחד להוליך את בנו למלמד, אך זהו רק ללימוד תורה שבכתב, אבל אין מחייבים אותו להוליכו לבית הספר כדי ללמד בנו תורה שבעל־פה אלא יכול הוא ללמדו בביתו, ומובן שחייב ללמדו גם משניות וגמרא. והם הם דברי הרמב"ם כאן ש'עד שיקרא תורה שבכתב כולה' חייב להוליכו לבית הספר", ואף לשלם שכר, אך להמשך הלימוד במשנה וגמרא אין מחייבים אותו להוליכו לבית הספר אלא רשאי ללמדו בביתו.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י'-ט"ז כסלו תשע"ו

יום ראשון י' כסלו ה'תשע"ו

וְרָאִיתִי לְחַלֵּק חִבּוּר זֶה לְאַרְבָּעָה עָשָׂר סְפָרִים:

סֵפֶר רִאשׁוֹן - אֶכְלֹל בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁהֵן עִקַּר דַּת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ אוֹתָם תְּחִלַּת הַכֹּל - כְּגוֹן יִחוּד שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר הַמַּדָּע'.

סֵפֶר שֵׁנִי - אֶכְלֹל בּוֹ הַמִּצְוֹות שֶׁהֵן תְּדִירוֹת, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן כְּדֵי לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם וּלְזָכְרוֹ תָּמִיד - כְּגוֹן קְרִיאַת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּתְפִלִּין, וּבִרְכוֹת; וּמִילָה בִּכְלָל, לְפִי שֶׁהוּא אוֹת בִּבְשָׂרֵנוּ לְהַזְכִּיר תָּמִיד בְּשָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם לֹא תְּפִלִּין וְלֹא צִיצִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר אַהֲבָה'.

סֵפֶר שְׁלִישִׁי - אֶכְלֹל בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁהֵן בִּזְמַנִּים יְדוּעִים - כְּגוֹן שַׁבָּת, וּמוֹעֲדוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר זְמַנִּים'.

סֵפֶר רְבִיעִי - אֶכְלֹל בּוֹ הַמִּצְוֹות שֶׁל בְּעִילָה - כְּגוֹן קִדּוּשִׁין וְגֵרוּשִׁין, וְיִבּוּם וַחֲלִיצָה. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר נָשִׁים'.

סֵפֶר חֲמִישִׁי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁל בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, וּמִצְוֹות שֶׁל מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת - לְפִי שֶׁבִּשְׁנֵי עִנְיָנִים הָאֵלּוּ קִדְּשָׁנוּ הַמָּקוֹם וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָאֻמּוֹת, בַּעֲרָיוֹת וּבְמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, וּבִשְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר: "וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים", "אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קְדֻשָּׁה'.

סֵפֶר שִׁשִּׁי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁיִּתְחַיֵּב אָדָם בָּהֶן מִי שֶׁאָסַר עַצְמוֹ בִּדְבָרִים - כְּגוֹן שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר הַפְּלָאָה'.

סֵפֶר שְׁבִיעִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁהֵם בְּזֶרַע הָאָרֶץ - כְּגוֹן שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וּמַעֲשְׂרוֹת וּתְרוּמוֹת, וּשְׁאָר מִצְוֹות הַנִּגְלָלִין עִמָּהֶן מֵעִנְיָנָם. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר זְרָעִים'.

סֵפֶר שְׁמִינִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁהֵם בִּבְנִין מִקְדָּשׁ וְקָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַתְּמִידִין. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר עֲבוֹדָה'.

סֵפֶר תְּשִׁיעִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁהֵן בְּקָרְבָּנוֹת הַיָּחִיד. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קָרְבָּנוֹת'.

סֵפֶר עֲשִׂירִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁהֵן בְּטָהֳרוֹת וְטֻמְאוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר טָהֳרָה'.

סֵפֶר אַחַד עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶן הֶזֵּק תְּחִלָּה בְּמָמוֹן אוֹ בְּגוּף. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר נְזִיקִין'.

סֵפֶר שְׁנֵים עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות מְכִירָה וּקְנִיָּה. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קִנְיָן'.

סֵפֶר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, בִּשְׁאָר דִּינִין שֶׁאֵין בִּתְחִלָּתָן הֶזֵּק - כְּגוֹן שׁוֹמְרִין, וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת, וּטְעָנוֹת וּכְפִירוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר מִשְׁפָּטִים'.

סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹות שֶׁהֵן מְסוּרִין לַסַּנְהֶדְרִין - כְּגוֹן מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְקַבָּלַת עֵדוּת, וְדִין הַמֶּלֶךְ וּמִלְחֲמוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר שׁוֹפְטִים'.

וְזֶה הוּא חִלּוּק הֲלָכוֹת שֶׁל חִבּוּר זֶה לְפִי עִנְיְנֵי הַסְּפָרִים, וְחִלּוּק הַמִּצְוֹות לְפִי עִנְיְנֵי הַהֲלָכוֹת.

וְעַתָּה אַתְחִיל לְבָאֵר כָּל מִשְׁפְּטֵי מִצְוָה וּמִצְוָה וְכָל הַדִּינִים הַנִּכְלָלִים עִמָּהּ מֵעִנְיָנָהּ עַל סֵדֶר הַהֲלָכוֹת בְּעֶזְרַת אֵל שַׁדַּי.

סֵפֶר הַמַּדָּע

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, הִלְכוֹת דֵּעוֹת, הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה, הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם, הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹות - שֵׁשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ; (ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ זוּלָתִי ה'; (ג) לְיַחֲדוֹ; (ד) לְאָהֲבוֹ; (ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ; (ו) לְקַדְּשׁוֹ; (ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ; (ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן; (ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ; (י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ.

הִלְכוֹת דֵּעוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - חָמֵשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהִדָּמוֹת בִּדְרָכָיו; (ב) לְהִדַּבֵּק בְּיוֹדְעָיו; (ג) לֶאֱהֹב אֶת הָרֵעִים; (ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים; (ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים; (ו) לְהוֹכִיחַ; (ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים; (ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֶמְלָלִין; (ט) שֶׁלֹּא לֵילֵךְ רָכִיל; (י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם; (יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹות - (א) לִלְמֹד תּוֹרָה; (ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְתִשַּׁע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה; (ב) שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר הִרְהוּר הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם; (ג) שֶׁלֹּא לְגַדֵּף; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ; (ה) שֶׁלֹּא

יִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ; (ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל לְעַצְמוֹ; (ז) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת לְנוֹאִי; (ט) שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ אֲחֵרִים אַחֲרֶיהָ; (י) לִשְׂרֹף עִיר הַנִּדַּחַת; (יא) שֶׁלֹּא לִבְנוֹתָהּ; (יב) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת מִכָּל מָמוֹנָהּ; (יג) שֶׁלֹּא לְהָסִית לְעָבְדָהּ; (יד) שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמֵּסִית; (טו) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב שִׂנְאָתוֹ; (טז) שֶׁלֹּא לְהַצִּילוֹ; (יז) שֶׁלֹּא לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת; (יח) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה; (יט) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ; (כ) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִן הַמִּתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ; (כא) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר, וַאֲפִלּוּ בְּשֵׁם ה'; (כב) שֶׁלֹּא לָגוּר מֵהַרִיגַת נְבִיא שֶׁקֶר; (כג) שֶׁלֹּא לִשְׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; (כד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹב; (כה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת יִדְּעוֹנִי; (כו) שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ; (כז) שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה; (כח) שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית; (כט) שֶׁלֹּא לִטַּע אֲשֵׁרָה; (ל) לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ; (לא) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ; (לב) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בְּצִפּוּי נֶעֱבָד; (לג) שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה; (לד) שֶׁלֹּא לָחוֹן עֲלֵיהֶם; (לה) שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ; (לו) שֶׁלֹּא לְנַהוֹג בְּמִנְהָגוֹתֵיהֶם וּבְמַלְבּוּשָׁם; (לז) שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ; (לח) שֶׁלֹּא לִקְסֹם; (לט) שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן; (מ) שֶׁלֹּא לַחְבֹּר חֶבֶר; (מא) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים; (מב) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּאוֹב; (מג) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּיִדְּעוֹנִי; (מד) שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף; (מה) שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת רֹאשׁ; (מו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן; (מז) שֶׁלֹּא יַעְבֹּדֶה אִישׁ עַדֵּי אִשָּׁה; (מח) שֶׁלֹּא תַּעְבֹּדֶה אִשָּׁה עַדֵּי אִישׁ; (מט) שֶׁלֹּא לִכְתֹּב קַעֲקַע; (נ) שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד; (נא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קָרְחָה עַל מֵת.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה', וְיִתְוַדֶּה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מֵהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְתֵשַׁע וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה, הִלְכוֹת צִיצִית, הִלְכוֹת בְּרָכוֹת, הִלְכוֹת מִילָה.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: (א) לַעֲבֹד אֶת ה' בִּתְפִלָּה בְּכָל יוֹם; (ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהִיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ; (ב) לְקָשְׁרָן עַל הַיָּד; (ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים; (ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ; (ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

הִלְכוֹת צִיצִית. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל כַּנְפֵי הַכְּסוּת.

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְבָרֵךְ אֶת שְׁמוֹ אַחַר אֲכִילָה.

הִלְכוֹת מִילָה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לָמוּל אֶת הַזְּכָרִים בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה.

סֵפֶר זְמַנִּים

הִלְכוֹתָיו עֶשֶׂר, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שַׁבָּת, הִלְכוֹת עֵרוּבִין, הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר, הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב, הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה, הִלְכוֹת שוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב, הִלְכוֹת שְׁקָלִים, הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת, הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה.

הִלְכוֹת שַׁבָּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִי; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ בְּשַׁבָּת; (ד) שֶׁלֹּא לָצֵאת חוּץ לַגְּבוּל בְּשַׁבָּת; (ה) לְקַדֵּשׁ הַיּוֹם בִּזְכִירָה.

הִלְכוֹת עֵרוּבִין. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְאֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בּוֹ מִמְּלָאכָה; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ה) לִשְׁבֹּת בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת; (ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ז) לִשְׁבֹּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ט) לִשְׁבֹּת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל חַג; (י) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (יא) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג; (יב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה.

הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר מֵחֲצוֹת הַיּוֹם וּלְמַעְלָה; (ב) לְהַשְׁבִּית שְׂאוֹר מֵאַרְבָּעָה

עָשָׂר; (ג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ה) שֶׁלֹּא יֵרָאֶה חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ו) שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ז) לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח; (ח) לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי; (ב) לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג; (ג) לִטֹּל לוּלָב בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג.

הִלְכוֹת שְׁקָלִים. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִתֵּן כָּל אִישׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים בְּאֵיזֶה יוֹם הוּא תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְהִתְעַנּוֹת וְלִזְעֹק לִפְנֵי ה' בְּכָל עֵת צָרָה גְּדוֹלָה שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מִן הַמִּנְיָן.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים - תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מֵהֶן מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְיֵשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מִצְוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

סֵפֶר נָשִׁים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת אִישׁוּת, הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין, הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה, הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה, הִלְכוֹת שׁוֹטָה.

הִלְכוֹת אִישׁוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשָּׂא אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ב) שֶׁלֹּא תִּבְעַל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ג) שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאָר כְּסוּת וְעוֹנָה; (ד) לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה.

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת - (א) מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא שֶׁיְּגָרֵשׁ הַמְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר; (ב) שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת.

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְיַבֵּם; (ב) לַחְלֹץ; (ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתְּסוּר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ.

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִקְנֹס הַמְפַתֶּה; (ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס; (ד) שֶׁתִּשֵּׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעֲלָהּ לְעוֹלָם; (ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ.

הִלְכוֹת שׁוֹטָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - (א) מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לַעֲשׂוֹת לְשוֹטָה כְּתוֹרַת הַקְּנָאוֹת הַסְּדוּרָה בַּתּוֹרָה; (ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן עַל קָרְבָּנָהּ; (ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שְׁבַע עֶשְׂרֵה - מֵהֶן תֵּשַׁע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה.

סֵפֶר קְדֻשָּׁה

הִלְכוֹתָיו שָׁלֹשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה, הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, הִלְכוֹת שְׁחִיטָה.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאֵם; (ב) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אֵשֶׁת אָב; (ג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת; (ד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת אֵשֶׁת אָב; (ה) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבֵּן; (ו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת; (ז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבַּת; (ח) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ; (ט) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ; (י) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ; (יא) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת אָב; (יב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת אֵם; (יג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אַחִי הָאָב; (יד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת הַבֵּן; (טו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אָח; (טז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ; (יז) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה; (יח) שֶׁלֹּא תָּבִיא אִשָּׁה בְּהֵמָה עָלֶיהָ; (יט) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם זָכָר; (כ) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב; (כא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחִי הָאָב; (כב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אִישׁ; (כג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל נִדָּה; (כד) שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בַּגּוֹיִם; (כה) שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בַּקָּהָל; (כו) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי מִצְּרִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל; (כז) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי אֲדוֹמִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל; (כח) שֶׁלֹּא יָבוֹא מַמְזֵר בַּקָּהָל; (כט) שֶׁלֹּא יָבוֹא סָרִיס בַּקָּהָל; (ל) שֶׁלֹּא לְסָרֵס זָכָר, אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף; (לא) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה; (לב) שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה, אֲפִלּוּ בְּלֹא קִדּוּשִׁין; (לג) שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּתוּלָה בְּנַעֲרוּתָהּ; (לד) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה; (לה) שֶׁלֹּא יִשָּׂא זוֹנָה; (לו) שֶׁלֹּא יִשָּׂא חֲלוּלָה; (לז) שֶׁלֹּא יִקְרַב אָדָם לְאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בָּעַל.

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, לְהַבְדִּיל בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה; (ב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף, לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר; (ג) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים, לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר; (ד) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים, לְהַבְדִּיל בֵּין

טָמֵא לְטָהוֹר; (ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה;
(ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא; (ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּגִים
טְמֵאִים; (ח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף; (ט) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ; (י) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ;
(יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא לָאָרֶץ; (יב)
שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם; (יג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה;
(יד) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל; (טו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
טְרֵפָה; (טז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי; (יז) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל דָּם; (יח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה;
(יט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה; (כ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר
בְּחָלָב; (כא) שֶׁלֹּא לְבַשְּׁלוֹ; (כב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל לֶחֶם
תְּבוּאָה חָדָשׁ; (כג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן הֶחָדָשׁ;
(כד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ; (כה) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל עָרְלָה; (כו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם; (כז)
שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל; (כח) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן נֶסֶךְ.
הִלְכוֹת שְׁחִיטָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמֵשׁ מִצְוֹות - שָׁלֹשׁ
מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פְּרָטָן: (א) לִשְׁחֹט, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל; (ב) שֶׁלֹּא
לִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד; (ג) לְכַסּוֹת דַּם
חַיָּה וָעוֹף; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים; (ה)
לְשַׁלֵּחַ הָאֵם, אִם לָקְחָהּ עַל הַבָּנִים.
נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שִׁבְעִים -
מֵהֶן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מִצְוֹות לֹא
תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר הַפְּלָאָה

הִלְכוֹתָיו אַרְבַּע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת,
הִלְכוֹת נְדָרִים, הִלְכוֹת נְזִירוּת, הִלְכוֹת עֲרָכִין
וַחֲרָמִים.
הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות - אַחַת
מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִישָׁבַע בִּשְׁמוֹ לַשֶּׁקֶר; (ב) שֶׁלֹּא
לְשָׁא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא; (ג) שֶׁלֹּא לְכַפֵּר בְּפִקָּדוֹן; (ד)
שֶׁלֹּא לִישָׁבַע עַל כְּפִירַת מָמוֹן; (ה) לִישָׁבַע בִּשְׁמוֹ
בֶּאֱמֶת.
הִלְכוֹת נְדָרִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות - שְׁתַּיִם
מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פְּרָטָן: (א) שֶׁיִּשְׁמֹר מוֹצָא שְׂפָתָיו וְיַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁנָּדַר;
(ב) שֶׁלֹּא יַחֵל דְּבָרוֹ; (ג) שֶׁיּוּפַר הַנֶּדֶר אוֹ הַשְּׁבוּעָה,
וְזֶה הוּא הֵפֵר נְדָרִים הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב.
הִלְכוֹת נְזִירוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹות - שְׁתַּיִם
מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פְּרָטָן: (א) שֶׁיְּגַדֵּל הַנָּזִיר פֶּרַע; (ב) שֶׁלֹּא יְגַלַּח שְׂעָרוֹ
כָּל יְמֵי נִזְרוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן וְלֹא תַּעֲרֹבֶת
יַיִן, וַאֲפִלּוּ חֹמֶץ שֶׁלָּהֶן; (ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲנָבִים
לַחִים; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל צִמּוּקִין; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל
חַרְצַנִּים; (ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל זַגִּין; (ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְאֹהֶל
הַמֵּת; (ט) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לַמֵּתִים; (י) שֶׁיְּגַלַּח עַל
הַקָּרְבָּנוֹת, כְּשֶׁיַּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ אוֹ כְּשֶׁיִּטַּמָּא.
הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹות
- חָמֵשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה
הוּא פְּרָטָן: (א) לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ
בַּתּוֹרָה, וְזֶה הוּא דִּין עֶרְכֵי אָדָם; (ב) דִּין עֶרְכֵי
בְּהֵמָה; (ג) דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים; (ד) דִּין עֶרְכֵי שָׂדוֹת;
(ה) דִּין מַחֲרִים נְכָסָיו; (ו) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר חֵרֶם; (ז)
שֶׁלֹּא יִגְּאַל חֵרֶם.
נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ
וְעֶשְׂרִים - עֶשֶׂר מֵהֶן מִצְוֹות עֲשֵׂה, וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר זְרָעִים

הִלְכוֹתָיו שֶׁבַע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת כִּלְאַיִם,
הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, הִלְכוֹת
מַעַשְׂרוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הִלְכוֹת
בִּכּוּרִים וּשְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל.
הִלְכוֹת כִּלְאַיִם. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא
תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִזְרַע זְרָעִים
כִּלְאַיִם; (ב) שֶׁלֹּא לִזְרַע תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם; (ג)
שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת
מְלָאכָה בִּכְלָאֵי בְּהֵמָה כְּאֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ
כִּלְאַיִם.
הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
מִצְוֹות - שֶׁבַע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה;
וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַנִּיחַ פֵּאָה; (ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה
הַפֵּאָה; (ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט; (ד) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט הַלֶּקֶט;
(ה) לַעֲזֹב עוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם; (ו) שֶׁלֹּא יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם;
(ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם;
(ט) לְהַנִּיחַ הַשִּׁכְחָה; (י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה;
(יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים; (יב) לִתֵּן צְדָקָה בְּמִסַּת
יָד; (יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הָעָנִי.
הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹות -
שְׁתַּיִם מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה
הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה; (ב)
לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר; (ג) שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמוֹת
וּמַעַשְׂרוֹת זֶה לָזֶה, אֶלָּא יַפְרִישׁ עַל הַסֵּדֶר; (ד) שֶׁלֹּא
יֹאכַל זָר תְּרוּמָה; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב כֹּהֵן
אוֹ שְׂכִירוֹ תְּרוּמָה; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה; (ז)
שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה; (ח) שֶׁלֹּא תֹּאכַל
חֲלָלָה תְּרוּמָה, וְלֹא מִן הַמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים.
הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת - וְהִיא לְהַפְרִישׁ
מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִשְּׁנֵי הַזְּרִיעָה, וְלִתְּנוֹ
לַלְוִיִּם.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

סֵפֶר עֲבוֹדָה

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי. יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; (ב) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָּמָיו בִּשְׁאָר צָרְכֵי הָאָדָם, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה; (ג) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה; (ד) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת; (ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ח) לִהְיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם לִבְעָלָיו כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְכָל דָּבָר; (ט) לְהִתְוַדּוֹת וְדוּי הַמַּעֲשֵׂר.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין. יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת - שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן לַמִּקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן; (ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן; (ה) לָתֵת זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה לַכֹּהֵן; (ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז; (ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלָתֵת פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן; (ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלָתֵת פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן; (ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר, אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל. יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת - תֵּשַׁע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ מִמְּלָאכָה בַּשְּׁבִיעִית; (ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ; (ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (ו) שֶׁיַּשְׁמִיט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ; (ז) שֶׁיַּשְׁמִיט כָּל הַלְּוָאָתוֹ; (ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְוֶה; (ט) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָבֵד מָמוֹנוֹ; (י) לִסְפֹּר שָׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע; (יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת חֲמִשִּׁים; (יב) לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בַּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי כְּדֵי לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁים; (יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה זוֹ; (יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (טו) שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְהוּא דִּין שָׂדֶה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנֶה; (יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לְצִמִּיתוּת; (יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה; (יט) שֶׁלֹּא יִנְחַל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נוֹתְנִים לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לָשֶׁבֶת בָּהּ; (כ) שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה; (כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם; (כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא גּוֹאֲלִים לְעוֹלָם בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל. נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁבַע וְשִׁשִּׁים - מֵהֶם שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה.

הִלְכוֹתָיו תֵּשַׁע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ, הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין, הִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִלְכוֹת מְעִילָה.

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִבְנוֹת מִקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ גָּזִית; (ג) שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת עָלָיו; (ד) לִירָאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ה) לִשְׁמֹר אֶת הַמִּקְדָּשׁ סָבִיב; (ו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ.

הִלְכוֹת כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּמוֹהוּ; (ג) שֶׁלֹּא לָסוּךְ מִמֶּנּוּ; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כְּמַתְכֹּנֶת הַקְּטֹרֶת; (ה) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת חוּץ מִן הַקְּטֹרֶת; (ו) לָשֵׂאת הָאֲרוֹן עַל הַכָּתֵף; (ז) שֶׁלֹּא יָסוּרוּ הַבַּדִּים מִמֶּנּוּ; (ח) שֶׁיַּעֲבֹד הַלֵּוִי בַּמִּקְדָּשׁ; (ט) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶחָד בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ בַּמִּקְדָּשׁ; (י) לְקַדֵּשׁ הַכֹּהֵן לָעֲבוֹדָה; (יא) שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בָּרְגָלִים; (יב) לִלְבֹּשׁ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה לָעֲבוֹדָה; (יג) שֶׁלֹּא יִקְרַע הַמְּעִיל; (יד) שֶׁלֹּא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד.

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן שִׁכּוֹר לַמִּקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לוֹ כֹּהֵן פְּרוּעַ רֹאשׁ; (ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לוֹ כֹּהֵן קְרוּעַ בְּגָדִים; (ד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן בְּכָל עֵת אֶל הַהֵיכָל; (ה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה; (ו) לְשַׁלֵּחַ טְמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ז) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ; (ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת; (ט) שֶׁלֹּא יִשְׁמֹשׁ טָמֵא; (י) שֶׁלֹּא יִשְׁמֹשׁ טְבוּל יוֹם; (יא) לְקַדֵּשׁ הָעוֹבֵד יָדָיו וְרַגְלָיו; (יב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם לַהֵיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ; (יג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם; (יד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם עוֹבֵר; (טו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים; (ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ; (ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחֹט; (ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ; (ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר; (ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם, אֲפִלּוּ בְּקָרְבְּנוֹת הַגּוֹיִם; (ח) שֶׁלֹּא יָטִיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים; (ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים;

(י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה. וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא הַנִּקְרָא מְחֻסַּר זְמַן, וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ; (יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר; (יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ; (יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת; (יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּדֶר; (ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הָעוֹלָה; (ג) סֵדֶר הַחַטָּאת; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר הַחַטָּאת הַפְּנִימִית; (ה) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף; (ו) סֵדֶר הָאָשָׁם; (ז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ; (ח) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם חוּץ לָעֲזָרָה; (ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים; (י) סֵדֶר הַשְּׁלָמִים; (יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים; (יב) לַעֲשׂוֹת כָּל מִנְחָה כְּסֵדֶר מַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה; (יג) שֶׁלֹּא יָשִׂים שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא; (יד) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה; (טו) שֶׁלֹּא תֵאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן; (טז) שֶׁלֹּא תֵאָפֶה מִנְחַת חָמֵץ; (יז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מִנְחוֹת; (יח) שֶׁיָּבִיא כָּל נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו בְּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ; (יט) שֶׁלֹּא יְאַחֵר נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן; (כ) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה; (כא) לְהָבִיא קָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית הַבְּחִירָה; (כב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה; (כג) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה.

הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין. יֵשׁ בִּכְלָלָן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּכָל יוֹם עוֹלוֹת; (ב) לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם; (ג) שֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ; (ד) לְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם; (ה) לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם; (ו) לְהַדְלִיק נֵרוֹת בְּכָל יוֹם; (ז) שֶׁיַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם, וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'חֲבִתִּין'; (ח) לְהוֹסִיף שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת; (ט) לַעֲשׂוֹת לֶחֶם הַפָּנִים; (י) מוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; (יא) מוּסַף הַפֶּסַח; (יב) לְהַקְרִיב עֹמֶר הַתְּנוּפָה; (יג) לִסְפֹּר כָּל אִישׁ וָאִישׁ שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת מִיּוֹם הַקְרָבַת הָעֹמֶר; (יד) מוּסַף עֲצֶרֶת; (טו) לְהָבִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עִם הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת בְּגִלַּל הַלֶּחֶם בְּיוֹם עֲצֶרֶת; (טז) מוּסַף רֹאשׁ הַשָּׁנָה; (יז) מוּסַף יוֹם צוֹם; (יח) מוּסַף חַג הַחָג; (יט) מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת.

הִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁהֻטַּל בָּהֶם מוּם; (ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל; (ג) שֶׁלֹּא יוֹתִיר קָדָשִׁים לְאַחַר זְמַנָּם; (ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל נוֹתָר; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם שֶׁנִּטְמָא הַקָּדָשִׁים; (ז) לִשְׂרֹף אֶת הַנּוֹתָר; (ח) לִשְׂרֹף אֶת הַטָּמֵא.

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת - וְהִיא שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים כֻּלָּן עַל הַסֵּדֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, הַקָּרְבָּנוֹת וְהַוִּדּוּיִין וְשִׁלּוּחַ הַשָּׂעִיר וּשְׁאָר הָעֲבוֹדָה.

הִלְכוֹת מְעִילָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְשַׁלֵּם הַמּוֹעֵל אֲשֶׁר חָטָא בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ וְקָרְבָּן, וְזֶה הוּא דִּין הַמּוֹעֵל; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּקָדָשִׁים; (ג) שֶׁלֹּא לִגְזֹז הַקֳּדָשִׁים.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסִפֶר זֶה, מֵאָה וְשָׁלֹשׁ - מֵהֶן שֶׁבַע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח, הִלְכוֹת חֲגִיגָה, הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת, הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת, הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, הִלְכוֹת תְּמוּרָה.

הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לִשְׁחֹט הַפֶּסַח בִּזְמַנּוֹ; (ב) שֶׁלֹּא לִזְבֹּחַ אוֹתוֹ עַל הֶחָמֵץ; (ג) שֶׁלֹּא תָּלִין אֲמוּרָיו; (ד) לִשְׁחֹט פֶּסַח שֵׁנִי; (ה) לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר; (ו) לֶאֱכֹל בְּשַׂר פֶּסַח שֵׁנִי עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי; (ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל נָא וּמְבֻשָּׁל; (ח) שֶׁלֹּא יוֹצֵא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּץ לַחֲבוּרָה; (ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ מְשֻׁמָּד; (י) שֶׁלֹּא יַאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְתוֹשָׁב אוֹ שָׂכִיר; (יא) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ עָרֵל; (יב) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר בּוֹ עֶצֶם; (יג) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר עֶצֶם בְּפֶסַח שֵׁנִי; (יד) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ לַבֹּקֶר; (טו) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִפֶּסַח שֵׁנִי לַבֹּקֶר; (טז) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִבְּשַׂר חֲגִיגַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר עַד יוֹם שְׁלִישִׁי.

הִלְכוֹת חֲגִיגָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְהֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה'; (ב) לָחֹג בִּשְׁלֹשָׁה רְגָלִים; (ג) לִשְׂמֹחַ בָּרְגָלִים; (ד) שֶׁלֹּא יֵרָאֶה רֵיקָם; (ה) שֶׁלֹּא יַעֲזֹב לְוִי מִלְּשַׂמְּחוֹ וְלִתֵּן לוֹ מַתְּנוֹתָיו בָּרְגָלִים; (ו) לְהַקְהִיל אֶת הָעָם בְּחַג הַסֻּכּוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁמִטָּה.

הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ בְּכוֹרוֹת; (ב) שֶׁלֹּא יֵאָכֵל בְּכוֹר

תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ג) שֶׁלֹּא יִפָּדֶה הַבְּכוֹר; (ד) לְהַפְרִישׁ מַעֲשַׂר בְּהֵמָה; (ה) שֶׁלֹּא יִגָּאֵל מַעֲשַׂר בְּהֵמָה. וְכָלְלוּתִי הַמַּעֲשֵׂר עִם הַבְּכוֹר - לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂה שְׁנֵיהֶם אֶחָד, וְהַכָּתוּב כְּלָלוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת דָּמָם תִּזְרֹק" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה דַּם מַעֲשַׂר וְדַם בְּכוֹר.

הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁיַּקְרִיב הַיָּחִיד קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ; (ב) שֶׁיַּקְרִיב אָשָׁם מִי שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ אִם חָטָא אִם לֹא חָטָא עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא חַטָּאתוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אָשָׁם תָּלוּי'; (ג) שֶׁיַּקְרִיב אָשָׁם הַשּׁוֹגֵג בִּמְעִילָה אוֹ הַחוֹטֵא בִּגְזֵלָה אוֹ בִּשְׁפָחָה חֲרוּפָה אוֹ שֶׁכָּפַר בִּפִקָּדוֹן, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אָשָׁם וַדַּאי'; (ד) שֶׁיַּקְרִיב הַחוֹטֵא קָרְבָּן עַל עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת, אִם הָיָה עָשִׁיר בְּהֵמָה, וְאִם הָיָה עָנִי עוֹף אוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד'; (ה) שֶׁיַּקְרִיבוּ הַסַּנְהֶדְרִין קָרְבָּן, אִם טָעוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה בְּאַחַת מִן הַחֲמוּרוֹת.

הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ב) שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ג) שֶׁיַּקְרִיב הַזָּב כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן; (ד) שֶׁיַּקְרִיב הַמְּצֹרָע כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן. וְאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן, תִּגָּמֵר טָהֳרָתָן.

הִלְכוֹת תְּמוּרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא יָמִיר; (ב) שֶׁתִּהְיֶה הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, אִם הֵמִיר; (ג) שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה הַקֶּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, תֵּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים - עֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּתְשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר טָהֳרָה

הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנֶה, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת, הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין, הִלְכוֹת כֵּלִים, הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא דִּין טֻמְאַת מֵת.

הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) דִּין פָּרָה אֲדֻמָּה; (ב) דִּין טֻמְאַת מֵי נִדָּה וְטָהֳרָתָן.

הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהוֹרוֹת בִּצְרַעַת אָדָם כְּדִינָהּ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה; (ב) שֶׁלֹּא יָקֵץ סִימָנֵי טֻמְאָה; (ג) שֶׁלֹּא יְגַלַּח הַנֶּתֶק; (ד) שֶׁיִּהְיֶה הַמְּצֹרָע מְפֻרְסָם בִּקְרִיעַת בְּגָדָיו וּפְרִיעַת רֹאשׁוֹ וַעֲטִיָּה עַל שָׂפָם; (ה) טָהֳרַת צָרַעַת; (ו) שֶׁיְּגַלַּח הַמְּצֹרָע אֶת כָּל שְׂעָרוֹ כְּשֶׁיִּטְהַר; (ז) דִּין צָרַעַת הַבֶּגֶד; (ח) דִּין צָרַעַת הַבַּיִת.

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) דִּין טֻמְאַת נִדָּה; (ב) דִּין טֻמְאַת יוֹלֶדֶת; (ג) דִּין טֻמְאַת זָבָה; (ד) דִּין טֻמְאַת זָב.

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) דִּין טֻמְאַת נְבֵלָה; (ב) דִּין טֻמְאַת שֶׁרֶץ; (ג) דִּין טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע. וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כְּשֶׁרֶץ, וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין. מִצְוָה עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת מַשְׁקִין וָאָכָלִין וְהֶכְשֵׁרָן.

הִלְכוֹת כֵּלִים. וְזֶה הוּא פְּרָטָן: עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת, לִיַּדֵּעַ כֵּלִים שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה מִכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת, וְכֵלִים שֶׁאֵינָם מִטַּמְּאִין, וְכֵיצַד מִטַּמְּאִין הַכֵּלִים וּמְטַמְּאִין.

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת. מִצְוָה עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא שֶׁיִּטְבֹּל כָּל טָמֵא בְּמֵי מִקְוֶה וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, עֶשְׂרִים - מֵהֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר נְזִיקִין

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן, הִלְכוֹת גְּנֵבָה, הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה, הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק, הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) דִּין הַשּׁוֹר; (ב) דִּין הַהֶבְעֵר; (ג) דִּין הַבּוֹר; (ד) דִּין הַהַבְעָרָה.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן; (ב) דִּין הַגַּנָּב; (ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶם; (ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל; (ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְזֹל; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק; (ג)

שֶׁלֹּא לַחְמֹד; (ד) שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת; (ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה; (ו) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה; (ז) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה.

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק. מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא דִּין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ מַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ.

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁבַע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִרְצֹחַ; (ב) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ; (ג) לְהַגְלוֹת רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לִמְחֻיַּב גָּלוּת; (ה) שֶׁלֹּא יוּמַת הָרוֹצֵחַ כְּשֶׁיִּרְצַח, קֹדֶם עֲמִידָה בַּדִּין; (ו) לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף; (ז) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דָּם; (ט) לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט וּלְהָכִין לָהֶן הַדֶּרֶךְ; (י) לַעֲרֹךְ אֶת הָעֶגְלָה בַּנַּחַל; (יא) שֶׁלֹּא יֵעָבֵד אוֹתָהּ קַרְקַע וְלֹא תִּזָּרַע; (יב) שֶׁלֹּא תָּשִׂים דָּמִים; (יג) לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה; (יד) שֶׁלֹּא יַכְשִׁיל תָּמִים בְּדָבָר; (טו) לִפְרֹק עִם מִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּדֶּרֶךְ; (טז) לִטְעֹן עִמּוֹ; (יז) שֶׁלֹּא יַנִּיחֶנּוּ בַּדֶּרֶךְ נִבְהָל בְּמַשָּׂאוֹ וְיֵלֵךְ לוֹ.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים - מֵהֶן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, עֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר קִנְיָן

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת מְכִירָה, הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה, הִלְכוֹת שְׁכֵנִים, הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין, הִלְכוֹת עֲבָדִים.

הִלְכוֹת מְכִירָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) דִּין מְקָח וּמִמְכָּר; (ב) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר; (ג) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בְּדְבָרִים; (ד) שֶׁלֹּא יוֹנֶה גֵּר צֶדֶק בְּמָמוֹנוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יוֹנֵהוּ בְּדְבָרִים.

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין זוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר, הֵיאַךְ יִקְנֶה וּבַמֶּה יִקְנֶה, וְדִין נוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבֵּל, וְאֵיזוֹ מַתָּנָה חוֹזֶרֶת וְאֵיזוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין חִלּוּק הַקַּרְקָעוֹת בֵּין הַשֻּׁתָּפִין, וְהַרְחָקַת נִזְקֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן מִשְּׁכֵנוֹ וּמִבַּעַל הַמֶּצֶר שֶׁלּוֹ, וְדִין בַּעַל הַמֶּצֶר.

הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְשֻׁתָּפוֹ, וּמִשְׁפְּטֵיהֶן בְּמִקָּחָן וּמִמְכָּרָן וּבְהֶפְסֵדָן וּשְׂכָרָן.

הִלְכוֹת עֲבָדִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) דִּין קִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי; (ב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִמְּכֶרֶת עֶבֶד; (ג) שֶׁלֹּא יַעַבְדֶנּוּ בְּפֶרֶךְ; (ד) שֶׁלֹּא נַגִּיחַ גֵּר תּוֹשָׁב לִרְדּוֹת בּוֹ בְּפֶרֶךְ; (ה) שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עָבֶד; (ו) לְהַעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ חָפְשִׁי; (ז) שֶׁלֹּא יֵצֵא רֵיקָם; (ח) לִפְדּוֹת אָמָה עִבְרִיָּה; (ט) לְיַעֲדָהּ; (י) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר; (יא) לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם הִפִּיל לוֹ אֲדוֹנָיו אֶחָד מֵרֹאשֵׁי אֵיבָרָיו; (יב) שֶׁלֹּא לְהַסְגִּיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; (יג) שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת עֶבֶד זֶה הַנִּצּוֹל אֵלֵינוּ.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - שֵׁשׁ מֵהֶן מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר מִשְׁפָּטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שְׂכִירוּת, הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן, הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה, הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן, הִלְכוֹת נְחָלוֹת.

הִלְכוֹת שְׂכִירוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; (א) דִּין שָׂכִיר וְשׁוֹמֵר שָׂכָר; (ב) לִתֵּן שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר אַחַר זְמַנּוֹ; (ד) שֶׁיֹּאכַל הַשָּׂכִיר מִן הַמְּחֻבָּר שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַשָּׂכִיר מִן הַמְּחֻבָּר שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה; (ו) שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ הַשָּׂכִיר בְּיָדוֹ יָתֵר עַל מַה שֶּׁאָכַל; (ז) שֶׁלֹּא יַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ, וְכֵן שְׁאָר בְּהֵמָה.

הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) דִּין הַשּׁוֹאֵל; (ב) דִּין שׁוֹמֵר חִנָּם.

הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְהַלְווֹת לְעָנִי וָמָךְ; (ב) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ אוֹתוֹ; (ג) לִגְבֹּשׁ אֶת הַנָּכְרִי; (ד) שֶׁלֹּא יִמְשְׁכֶן בַּעַל חוֹב בִּזְרוֹעַ; (ה) לְהַחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן לִבְעָלָיו בִּזְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ו) שֶׁלֹּא יְאַחֵר הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו הֶעָנִי בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ז) שֶׁלֹּא יַחֲבֹל אַלְמָנָה; (ח) שֶׁלֹּא יַחֲבֹל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם אֹכֶל נֶפֶשׁ; (ט) שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית; (י) שֶׁלֹּא יִלְוֶה הַלּוֶה בְּרִבִּית; (יא) שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק אָדָם בֵּין מַלְוֶה וְלוֶה בְּרִבִּית, וְלֹא יָעִיד בֵּינֵיהֶן, וְלֹא יִכְתֹּב שְׁטָר, וְלֹא יַעֲרֹב; (יב) לִלְווֹת מִן הַנָּכְרִי וּלְהַלְווֹתוֹ בְּרִבִּית.

הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טוֹעֵן וּמוֹדֶה אוֹ כּוֹפֵר.

הִלְכוֹת נְחָלוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין סֵדֶר נְחָלוֹת.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים - מֵהֶן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם, הִלְכוֹת עֵדוּת, הִלְכוֹת מַמְרִים, הִלְכוֹת אֵבֶל, הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים; (ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט; (ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, אִם נֶחְלְקוּ הַשּׁוֹפְטִים; (ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִים בְּאִישׁ אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם; (ה) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; (ו) לַהֲרֹג בִּסְקִילָה; (ז) לַהֲרֹג בִּשְׂרֵפָה; (ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף; (ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק; (י) לִתְלוֹת; (יא) לִקְבֹּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ; (יב) שֶׁלֹּא תָּלִין נִבְלָתוֹ; (יג) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת מְכַשֵּׁף; (יד) לְהַלְקוֹת לָרָשָׁע; (טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּיַת הַלּוֹקֶה; (טז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי בְּאֶמְדַּן הַדַּעַת; (יז) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ אָנוּס; (יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ; (יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל הַדַּל בַּדִּין; (כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל בַּדִּין; (כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעַל עֲבֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא; (כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּל מִשְׁפָּט; (כג) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם; (כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק; (כה) שֶׁלֹּא לִירְאָה בַּדִּין מֵאִישׁ זְרוֹעַ; (כו) שֶׁלֹּא לִקַּח שֹׁחַד; (כז) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ שָׁוְא; (כח) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּן; (כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא; (ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים.

הִלְכוֹת עֵדוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהָעִיד בְּבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת; (ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים; (ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר בְּעֵדוּת אֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה; (ו) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב; (ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר; (ח) לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת.

הִלְכוֹת מַמְרִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לַעֲשׂוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁיֹּאמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל; (ב) שֶׁלֹּא לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב, וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה; (ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל; (ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם; (ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָב וָאֵם; (ז) לְכַבֵּד אָב וָאֵם; (ח) לִירְאָה מֵאָב וָאֵם; (ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו וְאִמּוֹ.

הִלְכוֹת אֵבֶל. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים, וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מִתְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים; וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁהֵם מֵעֵין קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה; (ב) שֶׁלֹּא יִטְמָא כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹבִים; (ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל; (ד) שֶׁלֹּא יִטְמָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם, אֶלָּא לִקְרוֹבִים בִּלְבַד.

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל; (ב) שֶׁלֹּא יְמַנֶּה מִקְּהַל גֵּרִים; (ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים; (ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים; (ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב; (ו) לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עֲמָמִין; (ז) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת מֵהֶן נְשָׁמָה; (ח) לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק; (ט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק; (י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ בַּדֶּרֶךְ; (יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם; (יב) לִשְׁלֹחַ שָׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ, וְלָדוּן בָּהּ כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אִם תַּשְׁלִים וְאִם לֹא תַּשְׁלִים; (יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב בִּלְבַד, כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶן; (יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל בַּמָּצוֹר; (טו) לְהַתְקִין יָד שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ בַּעֲלֵי הַמַּחֲנֶה לְהִפָּנוֹת בוֹ; (טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בוֹ; (יז) לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה; (יח) לִהְיוֹת מְאָרֵשׁ נוֹשֵׂא אִשָּׁה וּבוֹנֶה בִּנְיָן וְנוֹטֵעַ כֶּרֶם שְׁמֵחִין בְּקִנְיָנָן שָׁנָה תְּמִימָה, וּמַחְזִירִין אוֹתָן מִן הַמִּלְחָמָה; (יט) שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר עֲלֵיהֶן דָּבָר, וְלֹא יֵצְאוּ אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן; (כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת מִלְחָמָה; (כא) דִּין יְפַת תֹּאַר; (כב) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר יְפַת תֹּאַר; (כג) שֶׁלֹּא יִכְבְּשֶׁנָּה לַעֲבֹדוּת אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, אַרְבַּע וְשִׁבְעִים - מֵהֶן שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֶׁבַע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

וְנִמְצְאוּ כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה עָשָׂר סֵפֶר, שָׁלֹשׁ וּשְׁמוֹנִים הֲלָכוֹת.

וְעַתָּה אַתְחִיל לְבָאֵר מִשְׁפְּטֵי כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה, וְכָל הַדִּינִין הַנִּגְלָלִין עִמָּהּ מֵעִנְיָנָהּ עַל סֵדֶר הַהֲלָכוֹת, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי בָּרוּךְ הוּא.

יום שני י"א כסלו ה'תשע"ו

מִשֹּׁךְ חַסְדְּךָ לִיֹּדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב. סֵפֶר רִאשׁוֹן וְהוּא סֵפֶר הַמַּדָּע הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶה סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. ב. הִלְכוֹת דֵּעוֹת. ג. הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. ד. הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְחֻקּוֹת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. ה. הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[1]

יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת: שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר זוּלָתִי ה'. ג) לְיַחֲדוֹ. ד) לְאָהֲבוֹ. ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ. ו) לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ. ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם. ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ. י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ.

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) המצוות הנכללות בהלכות הללו, הן עיקרי התורה ויסודותיה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש מצוי ראשון, הוא אלוקי עולם אדון כל הארץ; שאינו גוף, ושהוא אחד ואין שני לו.

א. יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת[2] - לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם[3] מָצוּי רִאשׁוֹן[4], וְהוּא מַמְצִיא[5] כָּל נִמְצָא. וְכָל הַנִּמְצָאִים מִשָּׁמַיִם וָאָרֶץ וּמַה שֶּׁבֵּינֵיהֶם, לֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא מֵאֲמַתַּת הִמָּצְאוֹ[6].

2) המחקריות. רבינו ז"ל התכוון להתחיל חיבורו בשם המיוחד על דרך: "שויתי ה' לנגדי תמיד", ורמזו בארבעת ראשי התיבות הראשונות. 3) אין פירושו כאן כיחס המקום: שם ולא פה, אלא שימוש־לשון רגיל בערבית הוא, לחייב או לשלול מציאותו של איזה דבר: יש שם, אין שם; ורבינו העביר אותו מלשון ערב ללשון עֵבֶר (רבי שמואל אבן־תיבון בפתיחתו למורה־נבוכים). 4) נמצא ראשון שהוא קדמון לכל דבר אחר שבעולם וגם לַזְּמָן, כלומר: שאין לו תחילה וראשית. 5) בורא הכל יש מאין. 6) ממקור מציאותו האמיתית, הנצחית, נובעת ומתקיימת כל המציאות.

ב. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁהוּא אֵינוֹ מָצוּי - אֵין דָּבָר אַחֵר יָכוֹל לְהִמָּצְאוֹת[7].

7) כי המצוי הראשון אינו רק ממציא הנמצאים ובוראם, אלא גם מחיה את כולם ומקיימם, הוא סיבת קיומם - ולפיכך לא יוכלו להתקיים אף רגע בלעדיו.

ג. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת, שֶׁאֵין כָּל הַנִּמְצָאִים מִלְּבַדּוֹ מְצוּיִים - הוּא לְבַדּוֹ יִהְיֶה מָצוּי, וְלֹא יִבְטַל הוּא לְבִטּוּלָם[8]; שֶׁכָּל הַנִّמְצָאִים צְרִיכִין לוֹ, וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם וְלֹא לְאֶחָד מֵהֶם, לְפִיכָךְ אֵין אֲמַתָּתוֹ כַּאֲמַתַּת[9] אֶחָד מֵהֶם.

8) שהרי מציאותו היא מציאות עצמית, בלתי תלוייה באחרים כמציאות שאר הנמצאים שהיא תלוייה בו, במצוי הראשון - ולכן קיומו נצחי ולא יחדל מהיות אפילו כשכל הנמצאים ייבטלו והיו כלא היו. 9) מציאותם של שאר הנמצאים אינה מוכרחת, שהרי תלויים הם באחרים, בסיבה שסיבבה למציאותם - ולפיכך הם רק אפשרי המציאות: אפשר שיתקיימו ואפשר שלא יתקיימו; אבל המצוי הראשון והקדמון לכל דבר שאין סיבה למציאותו, אמיתת מציאותו היא הכרחית - ולפיכך הוא מחוייב המציאות, ואי־אפשר שלא יימצא.

ד. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "יה' אֱלֹהִים אֱמֶת"[10] - הוּא לְבַדּוֹ הָאֱמֶת, וְאֵין לְאַחֵר אֱמֶת כַּאֲמִתָּתוֹ. וְהוּא שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת: "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", כְּלוֹמַר: אֵין שָׁם מָצוּי אֱמֶת מִלְּבַדּוֹ כְּמוֹתוֹ[11].

10) וכדברי חז"ל על הפסוק הזה: "מהו 'אמת'? שהוא אלוקים חיים ומלך עולם" (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה). 11) זולתו אין בכל המציאות מצוי נצחי וקיים כמותו.

ה. הַמָּצוּי הַזֶּה הוּא אֱלֹהֵי הָעוֹלָם, אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְהוּא הַמַּנְהִיג הַגַּלְגַּל[12] בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וְתַכְלִית[13], בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ הֶפְסֵק[14]; שֶׁהַגַّלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּסֹּב בְּלֹא מְסַבֵּב[15]; וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, הַמְסַבֵּב אוֹתוֹ בְּלֹא יָד וּבְלֹא גוּף[16].

12) כמו: המנהיג את הגלגל. חסרה פה מלת הפעול "את", כמנהג לשון המשנה וסגנונה, הוא הגלגל העליון המקיף את כל שאר הגלגלים, ובסיבובו התמידי מסבב הוא גם אותם והם מקיימים בזה את העולם. על הגלגלים ידובר להלן בפרק ג. 13) בחוזק. 14) בזמן והתמדה. 15) שהרי הגלגל הוא גוף, וכל גוף אינו מתנועע מעצמו בלי כוח מניע אחר זולתו. 16) שאלמלי היה גוף שיש לו קץ ותכלית, לא היה הגלגל סובב תמיד בלי קץ וסוף. ועוד: אלמלי היה מניע הגלגל גוף, היה מתנועע גם הוא יחד עם הגלגל המונע על ידו, שהרי כלל הוא שאין גוף מניע מבלי שיתנועע גם הוא (מורה־נבוכים חלק ב, הקדמה ט). והיות שכל מתנועע צריך למניע אשר יסבב תנועתו - אם כן אין לדבר סוף! אלא על כורחך אתה אומר: שהמצוי הראשון המניע את הגלגל - אינו גוף (השווה מורה־נבוכים חלק ב, א).

ו. וִידִיעַת דָּבָר זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ"[17]. וְכָל הַמַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר חוּץ מִזֶּה, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי", וְכוֹפֵר בָּעִקָּר[18], שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל[19] תָּלוּי בּוֹ.

17) (מכות כד.), כלומר: אנוכי ה' מחוייב המציאות, ולפיכך - אנוכי גם "אלוקיך", ועליך להכיר באלקותי ולעבדני. 18) בעיקרו של עולם, בהקדוש־ברוך־הוא. 19) מציאות אלוקים ואחדותו הוא עיקר גדול, והכופר בו - כופר בכול.

ז. אֱלוֹהַּ זֶה אֶחָד הוּא וְאֵינוֹ שְׁנַיִם, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁנַיִם, אֶלָּא אֶחָד שֶׁאֵין כְּיִחוּדוֹ אֶחָד מִן הָאֲחָדִים הַנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם; לֹא אֶחָד כְּמִין שֶׁהוּא כוֹלֵל אֲחָדִים הַרְבֵּה[20]. וְלֹא אֶחָד כְּגוּף, שֶׁהוּא נֶחֱלָק לְמַחֲלָקוֹת וְלִקְצָוֹת[21]; אֶלָּא יָחִיד, שֶׁאֵין יִחוּד אַחֵר כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. אִלּוּ הָיוּ אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה, הָיוּ גּוּפִין וּגְוִיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַנִּמְנִים[22] הַשָּׁוִין בִּמְצִיאוּתָן

נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה, אֶלָּא בַּמְּאֹרָעִין שֶׁיֵּאָרְעוּ בַּגּוּפוֹת וְהַגְּוִיּוֹת. וְאִלּוּ הָיָה הַיּוֹצֵר גּוּף וּגְוִיָּה, הָיָה לוֹ קֵץ וְתַכְלִית, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גּוּף שֶׁאֵין לוֹ קֵץ; וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לְגוּפוֹ קֵץ וְתַכְלִית, יֵשׁ לְכֹחוֹ קֵץ וָסוֹף. וֵאלֹהֵינוּ, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, הוֹאִיל וְכֹחוֹ אֵין לוֹ קֵץ וְאֵינוֹ פוֹסֵק, שֶׁהֲרֵי הַגַּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד - אֵין כֹּחוֹ כֹּחַ גּוּף; וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ גּוּף, לֹא יֵאָרְעוּ לוֹ מְאֹרָעוֹת הַגּוּפוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נֶחֱלָק וְנִפְרָד מֵאַחֵר. לְפִיכָךְ אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה אֶלָּא אֶחָד[23]. וִידִיעַת דָּבָר זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"[24].

20) מין האדם, למשל, כולל אישים רבים. 21) גוף האדם מורכב מחלקים שונים: חומר וצורה, אברים שונים פנימיים וחיצוניים. וכן כל גוף גשמי אחר יש לו קצוות: אורך רוחב ועומק. 22) דברים הניתנים להימנות. 23) בהלכה זו הוכיח הרמב"ם ז"ל במופת הגיוני את אחדותו המוחלטת של המצוי הראשון, הקדוש־ברוך־הוא: שהרי אם נאמר [=ח"ו], למשל, שיש שני אלוקות שווים במציאות ובמעלה ואין אחד עילה לשני - אז בהכרח יתחייב שהם גופים; שאם לא כן, במה יהיו נפרדים זה מזה להימנות בתור שניים? הלא כל הדברים הנמנים נבדלים זה מזה על ידי איזה שינוי, על ידי איזה מאורע ומקרה שיש בזה מה שאין בזה. למשל, שתי מטבעות יצוקות ביציקה אחת והן שוות בכל זו לזו, בכל זאת נפרדות הן אחת מחברתה על ידי מקרה המקום, שכל אחת תופסת לעצמה מקום מיוחד. ויש בהן, איפוא, שינוי מקומי המבדיל ביניהן - ושינויים או מקרים כאלה יחולו רק בגופים. ומאחר שכבר הוכח למעלה (הלכה ה) על ידי תנועת הגלגל הנצחית, שמניעו ומסבבו בלי קץ ותכלית אינו גוף ואין בו, איפוא, משיגי הגוף, שינויים ומקרים גופניים - ממילא יתחייב מזה, שהוא אחד ואין שני לו. 24) השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, היסוד השני).

ח. הֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים[25], שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוּף וּגְוִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת", וְהַגּוּף לֹא יִהְיֶה בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת; וְנֶאֱמַר: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה". וְנֶאֱמַר: "וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה"; וְאִלּוּ הָיָה גּוּף, הָיָה דּוֹמֶה לִשְׁאָר גּוּפִים.

25) אחרי שהוכיח במופת הגיוני שהקדוש־ברוך־הוא אינו גוף, הוא מחזר כאן להביא ראייה להוכחתו גם מהתנ"ך.

ט. אִם־כֵּן, מַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְתַחַת רַגְלָיו"; "כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים"; "יַד ה'"; "עֵינֵי ה'"; "אָזְנֵי ה'", וְכַיּוֹצֵא בַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[26]? הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם הוּא, שֶׁאֵינָן מַכִּירִין אֶלָּא הַגּוּפוֹת[27], וְדִבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם[28]. וְהַכֹּל כִּנּוּיִים הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי" - וְכִי חֶרֶב יֶשׁ־לוֹ, וּבַחֶרֶב הוּא הוֹרֵג? אֶלָּא מָשָׁל, וְהַכֹּל מָשָׁל. רְאָיָה לַדָּבָר זֶה שֶׁנָּבִיא אֶחָד אוֹמֵר שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לְבוּשֹׁה כִּתְלַג חִוָּר", וְאֶחָד רָאָהוּ חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַצְמוֹ רָאָהוּ עַל הַיָּם כְּגִבּוֹר עוֹשֵׂה מִלְחָמָה[29], וּבְסִינַי - כְּשְׁלִיחַ־צִבּוּר עָטוּף[30]. לוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ דְּמוּת וְצוּרָה[31], אֶלָּא הַכֹּל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וּבַמַּחֲזֶה. וַאֲמִתַּת הַדָּבָר[32] אֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵבִין, וְלֹא יְכוֹלָה לְהַשִּׂיגוֹ וּלְחָקְרוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא, אִם עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא".

26) הלא כל אלה אברי גוף הם? 27) כדברי רבינו (מורה־נבוכים חלק א, כו): "כי לא ישיגו ההמון בתחילת מחשבתם מציאות כי אם לגשם בלבד, לדבר שיש לו גוף; וכל מה שאין לו גוף או אינו נמצא בגוף - אינו לדעתם נמצא. 28) (ברכות לא.) כדי שיבינו לדבריה מדברת התורה בכינויים ובציורי דיבור הלקוחים מתוך חיי האדם וסביבתו. וזוהי כוונת חז"ל במאמרם: "אשריהם צדיקים הנביאים שהם מדמים הצורה ליוצרה, אלא אין משמיעים לאוזן - אלא מה שהיא יכולה לשמוע, ואין מראים לעין - אלא מה שהיא יכולה לראות (מדרש "שוחר טוב" פרק א). 29) (מכילתא בשלח). 30) (ראש השנה יז:). 31) מכיוון שלכל אחד הוא נגלה בצורה ודמות אחרת, אות הוא שאין לו צורה ודמות כל עיקר, והכל רק במחזה. 32) מהותו האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא תעלומה היא, ולא יגיע האדם לעולם לחקר תכליתה.

י. מַהוּ זֶה שֶׁבִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהַשִּׂיג כְּשֶׁאָמַר: "הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ"? - בִּקֵּשׁ לֵידַע אֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁיִּהְיֶה יָדוּעַ בְּלִבּוֹ כְּמוֹ יְדִיעַת אֶחָד מִן הָאֲנָשִׁים, שֶׁרָאָה פָּנָיו וְנֶחְקְקָה צוּרָתוֹ בְּלִבּוֹ, שֶׁנִּמְצָא אוֹתוֹ הָאִישׁ נִפְרָד בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר הָאֲנָשִׁים. כָּךְ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לִהְיוֹת מְציאוּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרֶדֶת בְּלִבּוֹ מִשְּׁאָר מְצִיאַת הַנִּמְצָאִים, עַד שֶׁיֵּדַע אֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ כַּאֲשֶׁר הִיא. וֶהֱשִׂיבוֹ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּדַעַת הָאָדָם הַחַי, שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגּוּף וָנֶפֶשׁ, לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת דָּבָר זֶה עַל בָּרְיוֹ. וְהוֹדִיעוֹ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁלֹּא יָדַע אָדָם לְפָנָיו וְלֹא יֵדַע לְאַחֲרָיו, עַד שֶׁהִשִּׂיג מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ דָּבָר, שֶׁנִּפְרַד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר הַנִּמְצָאִים, כְּמוֹ שֶׁיִּפָּרֵד אֶחָד מִן הָאֲנָשִׁים שֶׁרָאָה אֲחוֹרָיו וְהִשִּׂיג כָּל גּוּפוֹ וּמַלְבּוּשׁוֹ בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר גּוּפֵי הָאֲנָשִׁים. וְעַל דָּבָר זֶה רָמַז הַכָּתוּב וְאָמַר: "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי, וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ[33]".

33) תוכן הלכה זו הוא: ביקש משה רבינו להכיר לדעת את מהותו של הקדוש־ברוך־הוא לאמיתה כאשר היא, עד כדי כך שיוכל להבדיל בין מציאותו למציאות שאר הנמצאים, כמו שיכיר אדם את רעהו שהסתכל בפניו ונתרשמה צורתו בזיכרונו היטב שלא יחליפהו באיש אחר. על זה קיבל משה רבינו תשובה: ""וראית את אחורי, ופני לא ייראו", כלומר: הקשית לשאול. אמנם, תשיג את מהותי יותר מהקודמים

לפניך והבאים אחריך, אבל גם כן אך את מקצתה ולא כולה - "כי לא יראני האדם וחי": אדם חי, המחובר מגוף ונפש, אין כוח בדעתו להשיג מהותי כאשר היא (עיין שמונה פרקים פרק ז; מורה נבוכים חלק א, נד).

יא. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר שֶׁאֵינוֹ גוּף וּגְוִיָּה, יִתְבָּרֵר שֶׁלֹּא יֵאָרַע לוֹ אֶחָד מִמְּאֹרְעוֹת הַגּוּפוֹת - לֹא חִבּוּר וְלֹא פֵּרוּד[34], לֹא מָקוֹם וְלֹא מִדָּה, לֹא עֲלִיָּה וְלֹא יְרִידָה, וְלֹא יָמִין וְלֹא שְׂמֹאל, וְלֹא פָּנִים וְלֹא אָחוֹר, וְלֹא יְשִׁיבָה וְלֹא עֲמִידָה; וְאֵינוֹ מָצוּי בַּזְּמַן[35] עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רֵאשִׁית וְאַחֲרִית וּמִנְיָן שָׁנִים; וְאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה, שֶׁאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁיִּגְרֹם לוֹ שִׁנּוּי; וְאֵין לוֹ לֹא מָוֶת וְלֹא חַיִּים, כְּחַיֵּי הַגּוּף הֶחָי[36]; וְלֹא סִכְלוּת וְלֹא חָכְמָה, כְּחָכְמַת הָאִישׁ הֶחָכָם[37]; לֹא שֵׁנָה וְלֹא הַקִּיצָה[38], וְלֹא כַּעַס וְלֹא שְׂחוֹק, וְלֹא שִׂמְחָה וְלֹא עַצְבוּת, וְלֹא שְׁתִיקָה וְלֹא דִּבּוּר כְּדִבּוּר בְּנֵי־אָדָם. וְכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[39]: אֵין לְמַעְלָה, לֹא יְשִׁיבָה וְלֹא עֲמִידָה[40], וְלֹא עֹרֶף וְלֹא עִפּוּי[41].

34) לא הרכבה ולא הפרדה. כל המקרים והפעולות המנויים כאן הם משיגי הגוף. ולא ישיגו, איפוא, את המצוי הראשון שאינו גוף. 35) שהרי קדמון הוא לכל דבר וגם לזמן, כאשר כבר אמרנו; וכמו שאין לו תחילה וראשית, כך אין לו סוף ותכלית. 36) שהם תוספת לגוף האדם; והמצוי הראשון שאינו גוף ואינו מורכב אין לו שום תוספת - אלא הוא והחיים מהות אחת היא. 37) שהיא תוספת על מהותו; אבל הוא לא כן: הוא - החכמה, והחכמה - הוא. 38) לפי נוסח אוכספורד. שם פעולה בהפעיל משורש קוץ אחי יָקוּץ, והוראתו: יקיצה משינה. ברוב הדפוסים הנוסח: הֲקִיצָה - שם פעולה שנגזר בטעות משם הפועל הָקִיץ: אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז, א). עיין בדברי רש"י (בבא בתרא י.). 39) (חגיגה טו.). 40) בגמרא שלנו חסר "ולא עמידה". ורש"י בפירושו מעיר: "ולא עמידה" לא גרסינן. 41) הרמב"ם בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י) פירש: "לא ערף ולא עפוי" - לא פירוד ולא חיבור. "עורף" הוא סמל הפירוד, ו"עפוי" מלשון: ועפו בכתף פלשתים (ישעיה יא, יד), שפירושו: יתחברו (עיין שם). ויש מפרשים: "עפוי" משורש: עפה. שפירושו: סבוב והתגלגל, אופנים לא עפו (מדרש־רבה, יתרו), וכה פירושו: לא עורף - דבכל צדדיהם יש רק פנים (רש"י, חגיגה טו.) ולא עפוי - ולא סבוב, על דרך: לא יסבו בלכתן, איש אל עבר פניו ילכו (יחזקאל א, ט), ולדעת רש"י: עיפוי - לשון עייפות.

יב. וְהוּאִיל וְהַדָּבָר כֵּן הוּא - כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, הַכֹּל מָשָׁל וּמְלִיצָה הֵן; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק", "כִּבְעַסּוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם", "כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ ה'", וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; עַל הַכֹּל אָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַאֹתִי הֵם מַכְעִיסִים", חֲרִי הוּא אוֹמֵר: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי", וְאִלּוּ הָיָה פְּעָמִים כּוֹעֵס וּפְעָמִים שָׂמֵחַ, הָיָה מִשְׁתַּנֶּה[42]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֵינָן מְצוּיִין אֶלָּא לַגּוּפִים הָאֲפֵלִים, הַשְּׁפָלִים, שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר, אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם[43]. אֲבָל הוּא, בָּרוּךְ הוּא, יִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמֵם עַל כָּל זֶה.

42) "מלך בשר ודם כשהוא בכעס אינו ברצון; אבל הקדוש־ברוך־הוא אינו כן, אלא גם כשהוא בכעס הוא ברצון" (מדרש שוחר טוב, פרק ב). 43) (איוב ד, יט).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שמצוה לאהוב את ה'; שכל הברואים מחולקים לשלושה חלקים; ראשי פרקים על מעשה מרכבה.

א. הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה, מִצְוָה לְאָהֳבוֹ וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ", וְנֶאֱמַר: אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא".

ב. וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ? בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו הַנִּפְלָאִים וְהַגְּדוֹלִים, וְיִרְאֶה מֵהֶן חָכְמָתוֹ, שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא קֵץ - מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה גְּדוֹלָה לֵידַע הַשֵּׁם הַגָּדוֹל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי". וּכְשֶׁמְּחַשֵּׁב בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַצְמָן[2], מִיָּד הוּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו וְיִירָא וְיִפְחַד, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטַנָּה, שְׁפָלָה, אֲפֵלָה, עוֹמֶדֶת בְּדַעַת קַלָּה, מְעוּטָה לִפְנֵי תְּמִים דֵּעוֹת[3], כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ - מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ". וּלְפִי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[4], אֲנִי מְבָאֵר כְּלָלִים גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֵׂה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פֶּתַח לַמֵּבִין לֶאֱהֹב אֶת הַשֵּׁם; כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[5] בְּעִנְיַן אַהֲבָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ[6] אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

2) ומעריך לעומתם את אפסות האדם ומך ערכו. מיד הוא נסוג אחור מתוך רגש של נחיתות ופחיתות, כמו שהוא הולך ומבאר. 3) הכוונה לאלהים, סמל שלימות הדעת. ובמקרא: תמים דעים (איוב לז, טז). 4) האמורים בענין, שמתוך הסתכלות והתבוננות בנפלאות תמים דעים, באים לידי אהבתו ויראתו. 5) 'ספרי', ואתחנן. 6) מתוך עיון והתבוננות בתורת ה' ומצוותיה.

ג. כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ נֶחֱלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים[7]: מֵהֶן בְּרוּאִים, שֶׁהֵן מְחֻבָּרִים מִגֶּלֶם[8] וְצוּרָה[9], וְהֵם הוֹיִם וְנִפְסָדִים[10] תָּמִיד, כְּמוֹ גּוּפוֹת הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַצֶּמָחִים וְהַמַּתָּכוֹת[11]. וּמֵהֶן בְּרוּאִים, שֶׁהֵן מְחֻבָּרִים מִגֶּלֶם וְצוּרָה, אֲבָל אֵינָן מִשְׁתַּנִּין מִגּוּף לְגוּף וּמִצּוּרָה לְצוּרָה כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא צוּרָתָן קְבוּעָה לְעוֹלָם בְּגֶלֶמָם וְאֵינָן מִשְׁתַּנִּין כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם הַגַּלְגַּלִּים וְהַכּוֹכָבִים שֶׁבָּהֶן. וְאֵין גֶּלֶמָם כִּשְׁאָר גְּלָמִים[12] וְלֹא צוּרָתָם כִּשְׁאָר צוּרוֹת.

וּמֵהֶן בְּרוּאִים - צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם כְּלָל, וְהֵם הַמַּלְאָכִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵינָם גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא צוּרוֹת נִפְרָדוֹת זוֹ מִזּוֹ[13].

7) עולם השפל, זהו העולם שלנו. עולם הגלגלים והכוכבים. ועולם המלאכים, כמו שהוא הולך ומבאר. 8) חומר, כמו: גולמי כלי עץ (כלים יב, ז), חומר מחוסר צורה ותבנית. 9) היא נפש החומר ועצמותו, אשר בה יתעצם החומר וייבדל משאינו מינו. למשל: השכל הוא צורת האדם, כי בו יתעצם ויתייחד למין מיוחד, מין "מדבר", ונבדל בזה משאר בעלי החיים. ולפיכך נקרא אדם המחוסר שכל - גולם. ונבדלת "צורה" מ"תבנית", שזו האחרונה היא צורה גשמית, חיצונית ונראית לעינים, כמו: תבנית יד, בעוד ש"צורה" היא רוחנית מופשטת, ומושגת רק בשכל. 10) מתהווים, ונפרדים תמיד ליסודות שמהם נתהוו. 11) הם ארבעת סוגי היצורים שעל כדור הארץ: דומם, צומח, חי, מדבר. ומנויים פה בסדר מהופך, מלמעלה למטה. 12) שהם בני חלוף, ההווים ונפסדים תמיד – אלא בני־קיימא הם ואינם משתנים. 13) נפרדות ונפשטות מכל חומר, ונבדלות הן אחת מחברתה ע"י מעלתן (עיין להלן, הלכה ה). ורבינו ז"ל בספרו (מו"נ ח"ב, י) מבאר את מאמר המדרש (ב"ר פרק סח), ש"המלאך הוא שלישו של עולם", על־פי שיטתו כאן, שהעולם נחלק לשלושה חלקים – ועולם המלאכים הוא, איפוא, שליש העולם.

ד. וּמַהוּ זֶה שֶׁהַנְּבִיאִים אוֹמְרִים, שֶׁרָאוּ הַמַּלְאָךְ אֵשׁ וּבַעַל כְּנָפַיִם?[14] הַכֹּל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְדֶרֶךְ חִידָה, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ גּוּף, וְאֵינוֹ כָּבֵד כַּגּוּפוֹת הַכְּבֵדִים[15]; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא", וְאֵינוֹ אֵשׁ, אֶלָּא מָשָׁל; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת"[16].

14) והלא המלאך הוא צורה בלי גולם, אי־גופני, ואיך יתואר כאש ובעל כנפים שהם גופים מורכבים? 15) כמים או עפר, אלא קלים הם כאש ורוח. אבל כל זה הוא רק דרך משל וחידה לשבר את האוזן, ולאמיתו של דבר - הם צורות נפרדות ואינם גופנים כל עיקר (השווה מו"נ ח"א, מט). 16) וסופו של הפסוק: "משרתיו אש לוהט": פעם אש, ופעם רוח – לומר לך: שאינם לא זה ולא זה, אלא הכל לפי כח הדמיון של הנבואה (מעשה רוקח).

ה. וּבַמֶּה יִפָּרְדוּ[17] הַצּוּרוֹת זוֹ מִזּוֹ, וַהֲרֵי אֵינָן גּוּפִין?[18] לְפִי שֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּמְצִיאוּתָן, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהוּא מָצוּי מִכֹּחוֹ, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה[19], וְהַכֹּל נִמְצָאִים מִכֹּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְטוּבוֹ. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ וְאָמַר: "כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר"[20].

17) במקום: תִּפְרַדְנָה, על־דרך לשון המשנה: הנשואות יתארסו והארוסות יינשאו (יבמות מא.). ואולי, מפני שהמכוון ב"צורות" הם המלאכים, על כן משמשים בהן זכר ונקבה בערבוביא. 18) ושינויים גופניים לא יחולו בהם - במה, איפוא, ייפרדו המלאכים שיהיו ניכרים ונבדלים זה מזה? 19) הם נפרדים במציאותם ובטיב מעלתם: שכל אחד הוא עלול לשני שממעל לו ומצוי מכוחו (עיין למעלה פ"א, ה"ז): וכולם יחד נמצאים מכוח אמיתות מציאותו של המצוי הראשון. 20) כלומר: עולם הגלגלים שומר על העולם השפל, עולם היסודות שיסודותיו יתקיימו: עליהם, על הגלגלים, שומר עולם המלאכים שהם עילתם וצורתם. וממעל לכולם – הקדוש־ברוך־הוא, שהוא עילת העילות וצורת העולם.

ו. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ: 'לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ', אֵינָהּ מַעֲלַת מָקוֹם, כְּמוֹ אָדָם שֶׁיּוֹשֵׁב לְמַעְלָה מֵחֲבֵרוֹ; אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִין בִּשְׁנֵי חֲכָמִים שֶׁאֶחָד גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל זֶה; וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּעִלָּה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הֶעָלוּל.

ז. שְׁנוּי שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים - עַל שֵׁם מַעֲלָתָם הוּא. וּלְפִיכָךְ נִקְרָאִים 'חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ', וְהֵם לְמַעְלָה מִן הַכֹּל, וְאוֹפַנִּים וְאֲרָאֵלִים וְחַשְׁמַלִּים וּשְׂרָפִים וּמַלְאָכִים וֵאלֹהִים וּבְנֵי אֱלֹהִים וּכְרוּבִים וְאִישִׁים - כָּל אֵלּוּ עֲשָׂרָה הַשֵּׁמוֹת[21] שֶׁנִּקְרְאוּ בָהֶן הַמַּלְאָכִים, עַל שֵׁם עֶשֶׂר מַעֲלוֹת שֶׁלָּהֶן הֵן. וּמַעֲלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה, אֶלָּא מַעֲלַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, הִיא מַעֲלַת הַצּוּרָה שֶׁנִּקְרֵאת חַיּוֹת; לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁהֵן תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וּמַעֲלָה עֲשִׂירִית הִיא מַעֲלַת הַצּוּרָה שֶׁנִּקְרֵאת 'אִישִׁים', וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַמְדַבְּרִים עִם הַנְּבִיאִים וְנִרְאִים לָהֶם בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה; לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ אִישִׁים, שֶׁמַּעֲלָתָם קְרוֹבָה לְמַעֲלַת דַּעַת בְּנֵי־אָדָם.

21) עשרת המלאכים הללו לשמותם בצוותא חדא, נזכרים גם בזוהר (שמות, בא) ורק בשינוי סדר.

ח. וְכָל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ חַיִּים וּמַכִּירִין אֶת הַבּוֹרֵא וְיוֹדְעִים אוֹתוֹ דֵּעָה גְּדוֹלָה עַד לְמְאֹד - כָּל צוּרָה וְצוּרָה לְפִי מַעֲלָתָהּ, לֹא לְפִי גָּדְלוֹ[22]. אֲפִלּוּ מַעֲלָה הָרִאשׁוֹנָה[23] אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת הַבּוֹרֵא כְּמוֹ שֶׁהוּא, אֶלָּא דַּעְתָּהּ קְצָרָה לְהַשִּׂיג וְלֵידַע; אֲבָל מַשֶּׂגֶת וְיוֹדַעַת יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמַּשֶּׂגֶת וְיוֹדַעַת צוּרָה שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה. וְכֵן כָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה, עַד מַעֲלָה עֲשִׂירִית, גַּם הִיא יוֹדַעַת הַבּוֹרֵא דֵּעָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּנֵי הָאָדָם הַמְחֻבָּרִים מִגֶּלֶם וְצוּרָה יָכוֹל לְהַשִּׂיג וְלֵידַע כְּמוֹתָהּ. וְהַכֹּל אֵינָן יוֹדְעִין הַבּוֹרֵא כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ[24].

22) כל אחת מהצורות, מכירה את הבורא לא לפי גדלו האמיתי, אלא לפי מעלתה היא ולפי כח השגתה בלבד. ויש סוברים שהנוסח הנכון הוא: "לפי מעלתה ולפי גדלה". וכן מוכח הדבר לקמן בפרק ג, ה"ט (הגהות האדר"ת). 23) חיות הקודש. ואמרו חז"ל: "והחיות עומדות אצל כסא כבודו, ואינן יודעות מקום כבודו" (פרקי דרבי אליעזר, פרק ד). כמו כן: "לא יראני האדם וחי". מהו וחי? אמר רבי עקיבא: אף החיות הנושאות את הכסא, אינן רואות את

הכבוד (במדבר רבה, סוף פרשת נשא). 24) כמו: את עצמו, שרק ידיעתו שלימה ואמיתית.

ט. כָּל הַנִּמְצָאִים חוּץ מִן הַבּוֹרֵא, מִצּוּרָה הָרִאשׁוֹנָה[25] עַד יַתּוּשׁ קָטָן שֶׁיִּהְיֶה בְּטַבּוּר הָאָרֶץ[26] - הַכֹּל מְכֹחַ אֲמִתָּתוֹ נִמְצָאוּ. וּלְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ וּמַכִּיר גְּדֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ וַאֲמִתָּתוֹ, הוּא יוֹדֵעַ הַכֹּל, וְאֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּנּוּ[27].

25) חיות הקודש. 26) בכדור הארץ. כל נקודה שבכדור, הוא טבורו ומרכזו. 27) גם הבנאי יודע על־פי התכנית שתיכנן ברוחו – עוד בטרם גשתו אל המלאכה – את צורת הבנין לכל מוצאיו ומובאיו, ומכל־שכן הבורא יתברך.

י. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַכִּיר אֲמִתּוֹ וְיוֹדֵעַ אוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא. וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדֵעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין; שֶׁאֵין אָנוּ וַדַּעְתֵּנוּ אֶחָד[28]. אֲבָל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, הוּא וְדַעְתּוֹ וְחַיָּיו אֶחָד מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה וּבְכָל דֶּרֶךְ יִחוּד. שֶׁאִלְמָלֵי הָיָה חַי בְּחַיִּים וְיוֹדֵעַ בְּדֵעָה חוּץ מִמֶּנּוּ - הָיוּ שָׁם אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה: הוּא וְחַיָּיו וְדַעְתּוֹ; וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אֶחָד מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה וּבְכָל דֶּרֶךְ יִחוּד. נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר: הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיָּדוּעַ, וְהוּא הַדֵּעָה עַצְמָהּ - הַכֹּל אֶחָד. וְדָבָר זֶה אֵין כֹּחַ בַּפֶּה לְאָמְרוֹ, וְלֹא בְּאֹזֶן לִשְׁמְעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם לְהַכִּירוֹ עַל בֵּרְיוֹ[29]. וּלְפִיכָךְ אוֹמֵר: "חַי פַּרְעֹה"[30] "וְחַי נַפְשְׁךָ", וְאֵין אוֹמֵר "חַי ה'", אֶלָּא "חַי ה'"[31] - שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא וְחַיָּיו שְׁנַיִם, כְּמוֹ חַיֵּי הַגּוּפִים הַחַיִּים אוֹ כְּחַיֵּי הַמַּלְאָכִים. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מַכִּיר הַבְּרוּאִים וְיוֹדְעָם מֵחֲמַת הַבְּרוּאִים, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין אוֹתָם, אֶלָּא מֵחֲמַת עַצְמוֹ יָדֵעַם. לְפִיכָךְ מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ, יוֹדֵעַ הַכֹּל, שֶׁהַכֹּל נִסְמָךְ לוֹ בַּהֲוָיָתוֹ[32].

28) לא הרי ידיעת הבורא כהרי ידיעת האדם. ידיעת האדם באה אליו מחוצה לו על־ידי נסיונות חיים, לימוד והתבוננות. ועל־ידי תוספת של ידיעות חדשות שהוא רוכש לו בכל פעם. עצמותו מתחדשת ומשתנית, ואינה היום מה שהיתה אתמול. נמצא, כי האדם היודע, והידוע - היא הידיעה שרכש לו, והדעה - הוא השכל שאמצעותו רכש לו ידיעתו – שלושה המה. לא כן הבורא, שידיעתו אינה באה מחוצה לו, אלא מחמת עצמו היא, ולפיכך – הוא הידוע, והוא הידוע, והוא הדעה עצמה. 29) שכשם שמהות מציאותו בלתי מושגת, כך גם חייו ודעתו בלתי מושגים. 30) בסמיכות, כמו: בחיי־פרעה, סומך ונסמך, כי פרעה וחייו - שנים הם: גווייתו וחייו. 31) כמו: אלהים חיים, כלומר: הוא החיים, והחיים הוא. הוא מקור החיים. ולכן אין לנו אלא שֶׁנאֹמַר: הוא חי ולא בחיים, ויודע ולא בדעה, כלומר: לא בחיים ולא בדעת שהם נוספים על מהותו (הריטב"א). 32) סדר הכרתנו הוא מן העלול אל העילה: אברהם אבינו הכיר את הבורא על ידי הסתכלות בנפלאות הבריאה, וקרא: בירה נפלאה כזו – אדון יש לה! אבל הקב"ה שהוא העילה הראשונה, הוא יודע הכל מחמת עצמו, ולכן אין דבר נעלם ממנו. משל למה הדבר דומה? לאומן שיצר כלי עם מנגנון פלאים. כל העובר עליו מסתכל ומתבונן בו עד שבא עד תכונתו ויודע אותו. ומה בין ידיעת המסתכל בכלי לידיעת האומן העושה את הכלי? בעוד שהמסתכל נמשך אחר הכלי, האומן – הכלי נמשך אחריו, שהוא יודע אותו מעצמו עוד בטרם שעשהו (השווה מו"נ ח"ג, בא).

יא. דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ - כְּמוֹ טִפָּה מִן הַיָּם הֵם מִמַּה שֶׁצָּרִיךְ לְבָאֵר בְּעִנְיָן זֶה. וּבֵאוּר כָּל הָעִקָּרִים שֶׁבִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה'[33].

33) על שם המרכבה שראה יחזקאל כשנגלו לו מראות אלוקים (יחזקאל א). ואף־על־פי שהשם "מרכבה" לא נזכר בפירוש בכל המראה, אולם נקרא כך בפי חכמינו, מפני שראה במראה מתחת לכסא הכבוד ארבע חיות – וזוהי דמות מרכבה, כמו שנאמר: ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (מלכים־א י, כט). ללמדך, שסתם שם "מרכבה" נאמר על קיבוץ של ארבעה אישים (מו"נ ח"א, ע).

יב. צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[34], שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא לְאִישׁ אֶחָד בִּלְבַד, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ; וְאַחַר־כָּךְ מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁמֵּץ[35] מִן הַדָּבָר, וְהוּא מֵבִין מִדַּעְתּוֹ וְיוֹדֵעַ סוֹף הַדָּבָר וְעָמְקוֹ. וּדְבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים עֲמֻקִּים הֵם עַד לִמְאֹד, וְאֵין כָּל דַּעַת וָדַעַת רְאוּיָה לְסָבְלָן[36]. וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּבְשִׁים לִלְבוּשֶׁךָ" - כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[37] בְּפֵרוּשׁ מָשָׁל זֶה: דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּבְשׁוֹנוֹ[38] שֶׁל עוֹלָם, יִהְיוּ לִלְבוּשֶׁךָ, כְּלוֹמַר: לְךָ לְבַדְּךָ, וְאַל תִּדְרֹשׁ אוֹתָם בָּרַבִּים; וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ"; וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ" - כָּךְ פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים[39] הָרִאשׁוֹנִים: דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּדְבַשׁ וְחָלָב, יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ[40].

34) חגיגה יא: . 35) מעט מזעיר, קצת. 36) כמסופר (חגיגה יד:) שמארבעה חכמים שנכנסו ל"פרדס" - רק אחד, רבי עקיבא, יצא בשלום - והשאר נפגעו וניזוקו. 37) שם, יג.. 38) דברי סוד כבושים ונסתרים, כגון: המסתורין האלוהי ורזי הבריאה. "כבשים ללבושך" – בשין ימנית. 39) שם. 40) מ"מ ומ"ב המתוקים כדבש ליודעי חן, יהיו גנוזים תחת לשונך ולא תפרסמם ברבים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שמות הגלגלים, מניינם וסידור הילוכם; ד' היסודות, מהותם וסידורם.

א. הַגַּלְגַּלִּים הֵם הַנִּקְרָאִים שָׁמַיִם וְרָקִיעַ וּזְבוּל וַעֲרָבוֹת, וְהֵם תִּשְׁעָה[2] גַּלְגַּלִּים: גַּלְגַּל הַקָּרוֹב מִמֶּנּוּ הוּא גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ[3]. וְהַשֵּׁנִי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, הוּא גַּלְגַּל,

שֶׁבּוֹ הַכּוֹכָב הַנִּקְרָא כּוֹכָב. וְגַלְגַּל שְׁלִישִׁי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, שֶׁבּוֹ נֹגַהּ. וְגַלְגַּל רְבִיעִי, שֶׁבּוֹ חַמָּה. וְגַלְגַּל חֲמִישִׁי, שֶׁבּוֹ מַאְדִּים. וְגַלְגַּל שִׁשִּׁי, שֶׁבּוֹ כּוֹכַב צֶדֶק. וְגַלְגַּל שְׁבִיעִי, שֶׁבּוֹ שַׁבְּתַי. וְגַלְגַּל שְׁמִינִי, שֶׁבּוֹ שְׁאָר כָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁנִּרְאִים בָּרָקִיעַ. וְגַלְגַּל תְּשִׁיעִי, הוּא גַּלְגַּל הַחוּזֵר בְּכָל יוֹם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, וְהוּא הַמַּקִּיף וּמְסַבֵּב אֶת הַכֹּל. וְזֶה שֶׁתִּרְאֶה כָּל הַכּוֹכָבִים כְּאִלּוּ הֵם כֻּלָּם בְּגַלְגַּל אֶחָד, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה - מִפְּנֵי שֶׁהַגַּלְגַּלִּים טְהוֹרִים וְזַכִּים כַּזְּכוּכִית וְכַסַּפִּיר, לְפִיכָךְ נִרְאִים הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי מִתַּחַת גַּלְגַּל הָרִאשׁוֹן.

2) מנין הגלגלים, קיבל הרמב"ם מתוכני זמנו, שהוכיחו כי תשעה הם (מו"נ ח"ב, ט). וכדאי להעיר שרבים מקשים על שיטת רבינו מגמרא מפורשת (חגיגה יב:), שרק שני רקיעים הם, שנאמר: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים (דברים י, יד). אולם קושיא זו, כבר הרגיש בה רבינו והקדים במו"נ (שם) ואמר: שחכמי התלמוד מנו את כדורי הכוכבים לרקיע אחד, ואת הגלגל המקיף שאין בו כוכבים כלל - חשבו לרקיע השני, ואין שום סתירה מדבריהם לשיטתו.
3) (חגיגה יב:). הרמב"ם ז"ל מונה בזה את הגלגלים מלמטה למעלה, ולכן הסדר שלהם מהופך מזה שאנו רגילים בו לפי הספרות התלמודית (רש"י, שבת קכט: . פרקי דרבי אליעזר פרק ו): שצ"ם חנכ"ל, שסידורם מלמעלה למטה. שבעה כוכבי לכת אלה, קבועים בשבעת הגלגלים התחתונים, וכל אחד מקיף את כדור הארץ לפי תנועת הגלגל שלו. בגלגל השמיני, קבועים שאר הכוכבים והם מפוזרים על פני כל הגלגל הזה, הנקרא: "גלגל המזלות", ונראים לעינינו בלילה. הגלגל התשיעי הוא הגלגל היומי, המקיף את כדור הארץ במשך עשרים וארבע שעות. ובהילוכו המהיר הוא מקיף את כל הגלגלים, ולמרות תנועותיהם המיוחדות לכל אחד מהם, הוא מניעם עמו "תנועת החלק בכל". ובעוד שכל הגלגלים הפנימיים מקיפים את הארץ ממערב למזרח, מקיף הגלגל התשיעי את הארץ ממזרח למערב, ונראה כאילו הוא חוזר למערב, ומכאן שמו: "גלגל החוזר".

ב. כָּל גַּלְגַּל וְגַלְגַּל מִשְּׁמוֹנָה הַגַּלְגַּלִּים שֶׁבָּהֶן הַכּוֹכָבִים נֶחֱלָק לְגַלְגַּלִּים הַרְבֵּה, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּמוֹ גִּלְדֵי בְּצָלִים[4] - מֵהֶן גַּלְגַּלִּים סוֹבְבִים מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, וּמֵהֶן סוֹבְבִים מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, כְּמוֹ הַגַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי, הַחוֹזֵר מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וְכֻלָּם אֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי[5].

4) כקליפות הבצלים המקיפות ומונחות אחת על גבי חברתה ומדובקות זו בזו, ואין שום חלל ריק ביניהן (והשווה מו"נ ח"א, עב). 5) כי לו היה שם מקום פנוי, לא היה קשר אורגני ביניהם.

ג. כָּל הַגַּלְגַּלִּים אֵינָן, לֹא קַלִּים וְלֹא כְּבֵדִים[6], וְאֵין לָהֶם, לֹא עַיִן אָדֹם[7] וְלֹא עַיִן שָׁחֹר וְלֹא שְׁאָר עֵינוֹת. וְזֶה שֶׁאָנוּ רוֹאִין אוֹתָם כְּעֵין הַתְּכֵלֶת - לְמַרְאִית הָעַיִן בִּלְבַד הוּא, לְפִי גֹּבַהּ הָאֲוִיר. וְכֵן אֵין לָהֶם, לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, לְפִי שֶׁאֵין אֵלּוּ הַמְּאֹרָעִין מְצוּיִין אֶלָּא בַּגּוּפוֹת שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶן[8].

6) כי מהות גולמם וחומרם, אינו ממהות החומר שלנו.
7) צבע, מראה אדום, ולכן מין זכר. וריבויו: עֵינוֹת, על משקל לילות. 8) שלמטה מגלגל הירח, כלומר: בכדור שלנו.

ד. כָּל הַגַּלְגַּלִּים הָאֵלּוּ הַמַּקִּיפִין אֶת הָעוֹלָם הֵן עֲגֻלִּין כְּכַדּוּר[9], וְהָאָרֶץ תְּלוּיָה בָּאֶמְצַע. וְיֵשׁ לְמִקְצָת מִן הַכּוֹכָבִים גַּלְגַּלִּים קְטַנִּים, שֶׁהֵן קְבוּעִים בָּהֶן, וְאֵין אוֹתָם הַגַּלְגַּלִּים מַקִּיפִין אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּלְגַּל קָטָן שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף קָבוּעַ בַּגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף[10].

9) חכמינו ז"ל אמרו: "אין מרובע מששת ימי בראשית" (ירושלמי, שבועות פ"ג, ה"ח). 10) קבוע בגוף הגלגל המקיף, ולא בחללו. כדי לבאר את תנועת כוכבי הלכת, שפעמים ממהרים תנועתם ופעמים מאיטים אותה, הוכרח התוכן תלמי, יוצר השיטה "מרכזיות הארץ", לשער כי אחדים מכוכבי הלכת יש להם מרכזים נוספים משלהם ואין הארץ מרכזם. אלה נקראים: "יוצאי מרכז", וקטנים הם מגלגלי מרכזי הארץ. וכן שיער שישנם "גלגלי הקפה", הנקראים: אפיציקלים, שמעגלם הקטן הוא מסלול הכוכב. והוא קבוע בתוך המעגל הגדול, המשמש לו מרכז. "גלגלי הקפה" אלה אינם מקיפים את העולם בכלל (השווה מו"נ ח"א, עב).

ה. מִסְפַּר כָּל הַגַּלְגַּלִּים הַמַּקִּיפִין אֶת כָּל הָעוֹלָם - שְׁמוֹנָה־עָשָׂר[11]; וּמִסְפַּר הַגַּלְגַּלִּים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָן מַקִּיפִין - שְׁמוֹנֶה[12]. וּמְמַהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וִידִיעַת שִׁעוּר סִבִּיבָתָן בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, וּמִנְּטִיָּתָן מֵרוּחַ דָּרוֹם לְרוּחַ צָפוֹן וּמֵרוּחַ צָפוֹן לְרוּחַ דָּרוֹם[13], וּמִגָּבְהָן מֵעַל הָאָרֶץ וּקְרִיבָתָן, יְוָדַע מִסְפַּר כָּל אֵלּוּ הַגַּלְגַּלִּים וְצוּרַת הֲלִיכָתָן וְדֶרֶךְ הַקָּפָתָן. וְזוֹ הִיא חָכְמַת חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת[14], וּסְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ בָהֶן חַכְמֵי יָוָן.

11) בספרו (מו"נ, שם) יאמר רבינו: מספר הגלגלים המקיפים את כל העולם, אי אפשר שיהא פחות משמונה־עשר, אבל אפשר שמספרם יעלה יותר. והמפרש "שם טוב" יבאר שם, שלכל אחד מהכוכבים: שבתאי, צדק, מאדים, כוכב ולבנה - יש גלגל "יוצא מרכז" – הרי עשרה. והכוכבים: חמה, נוגה, לכל אחד מהם שני גלגלים "יוצאי מרכז" – הרי ששה. הוסיף עליהם את גלגל המזלות וגלגל המקיף – הרי שמונה־עשר. 12) הם גלגלי הקפה.
13) לקו המשוה. 14) שחז"ל חייבו אותנו ללמוד לדעת חכמה זו ולחשב חשבונותיה (שבת עה.), בסמכם את דבריהם על הכתוב: כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד, ו). תקופה – שם משורש: קוף אחי נקף. ופירושו: הקף וסיבוב. גלגול זמן: ויהיה לתקופת הימים (שמואל־א א, כ). וכאן ענינו: חשבון הילוך השמש והירח. מזלות – משורש: נזל־הלך, ונזכרים במקרא (מלכים־ב כג,

ה). והם שתים־עשרה קבוצות כוכבים המהוות בהרכבן תמונות מתמונות שונות בדמות: טלה, שור וכו' כדלהלן (הלכה ו). ואמרו חז"ל (ברכות לב:) אמר הקב"ה לכנסת ישראל: בתי, שנים־עשר מזלות בראתי ברקיע. ובפרקי דרבי אליעזר פ"ו, מונה שמותם כסדר הערוך פה בהלכה ו. וכן מנויים הם במדרש מגילת אסתר על הפסוק: בחודש הראשון הוא חודש ניסן (מגילת אסתר פ"ג, א).

1 **ו. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי[15], שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַכֹּל, חִלְקוּהוּ**
2 **הַחֲכָמִים הַקַּדְמוֹנִים לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֲלָקִים; כָּל חֵלֶק**
3 **וָחֵלֶק הֵעֱלוּ לוֹ שֵׁם, עַל שֵׁם צוּרָה זוֹ שֶׁתֵּרָאֶה בּוֹ מִן**
4 **הַכּוֹכָבִים שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם מְכֻוָּנִים תַּחְתָּיו, וְהֵם**
5 **הַמַּזָּלוֹת שֶׁשְּׁמוֹתָם: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן,**
6 **אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי,**
7 **דָּגִים.**

15) הגלגל התשיעי נחלק לשלוש מאות וששים מעלות, והשמש מקיפה את הארץ ביום אחד מהלך שהוא קרוב למעלה אחת, וחלק זה ילכו הכוכבים שבגלגל השמיני בתקופה של שבעים שנה בקירוב.

8 **ז. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי עַצְמוֹ אֵין בּוֹ, לֹא חֲלַקָּה וְלֹא צוּרָה**
9 **מִכָּל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ וְלֹא כּוֹכָב; אֶלָּא בְּחִבּוּר**
10 **הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי הוּא שֶׁיֵּרָאֶה בְּכוֹכָבִים**
11 **גְּדוֹלִים שֶׁבּוֹ תַּבְנִית הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ אוֹ קָרוֹב מֵהֶן.**
12 **וְאֵלּוּ הַשְּׁנֵים־עָשָׂר צוּרוֹת לֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אוֹתָן**
13 **הַחֲלָקִים אֶלָּא בִּזְמַן הַמַּבּוּל, שֶׁאָז הֶעֱלוּ לָהֶן שֵׁמוֹת**
14 **אֵלּוּ. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר סָבְבוּ מְעַט, לְפִי שֶׁכָּל**
15 **הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל שְׁמִינִי, כֻּלָּם סוֹבְבִים, כְּמוֹ הַשֶּׁמֶשׁ**
16 **וְהַיָּרֵחַ, אֶלָּא שֶׁהֵן סוֹבְבִין בִּכְבֵדוּת; וְחֵלֶק שֶׁיִּתְהַלֵּךְ**
17 **הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ[16] כְּנֶגְדּוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יֵלֵךְ כְּנֶגְדּוֹ כָּל**
18 **כּוֹכָב מֵהֶן בְּקֵרוּב מִשִּׁבְעִים שָׁנָה.**

16) כמעט בכל הדפוסים, הנוסחא כאן: "השמש והירח". ותמוהה היא מאד, שהרי אין מהלך השמש והירח שוה: שהשמש מקיפה את הארץ במשך שס"ה יום, והירח מקיף את הארץ במשך כ"ט יום, שתים־עשרה שעות ותשצ"ג חלקים. וכבר תמהו המפרשים על זה (עיין "חזון נחום"). אבל בנוסחת אוקספורד הוצאת חיימזון, אין תיבת "והירח", ונכונה היא. שיטת הגלגלים המוצעת בזה והידועה בשם: גיאוצנטרית, שהארץ היא מרכז כל העולם כולו, היתה שלטת כל ימי הביניים עד קופרניקוס (1403-73) לחורבן בית שני), אבי השיטה ההליוצנטרית, שלפיה השמש היא מרכז הבריאה.

19 **ח. כָּל הַכּוֹכָבִים הַנִּרְאִים, יֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים קְטַנִּים,**
20 **שֶׁהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מֵאַחַד מֵהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים**
21 **גְּדוֹלִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן גָּדוֹל מִן הָאָרֶץ כַּמָּה**
22 **פְּעָמִים. וְהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מִן הַיָּרֵחַ כְּמוֹ אַרְבָּעִים**
23 **פְּעָמִים. וְהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ כְּמוֹ מֵאָה וְשִׁבְעִים**
24 **פְּעָמִים. נִמְצָא הַיָּרֵחַ - אֶחָד מִשִּׁשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה**
25 **מֵאוֹת מִן הַשֶּׁמֶשׁ בְּקֵרוּב. וְאֵין בְּכָל הַכּוֹכָבִים כּוֹכָב**
26 **גָּדוֹל מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא קָטָן מִכּוֹכָב שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשֵּׁנִי.**

27 **ט. כָּל הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים כֻּלָּן, בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְדֵעָה**
28 **וְהַשְׂכֵּל הֵם[17], וְהֵם חַיִּים וְעוֹמְדִים וּמַכִּירִין אֶת מִי**
29 **שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי גָּדְלוֹ וּלְפִי**
30 **מַעֲלָתוֹ מְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים לְיוֹצְרָם כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים.**
31 **וּכְשֶׁם שֶׁמַּכִּירִין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כָּךְ מַכִּירִין אֶת**
32 **עַצְמָן, וּמַכִּירִין אֶת הַמַּלְאָכִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן. וְדַעַת**
33 **הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים מְעוּטָה מִדַּעַת הַמַּלְאָכִים**
34 **וּגְדוֹלָה מִדַּעַת בְּנֵי־אָדָם.**

17) תנועתם הסיבובית של הגלגלים, המתנועעים תמיד בלי הרף ולא ינוחו, מוכיחה – לדעת רבינו – שהם בעלי־חיים ובני דעה והשכל (עיין מורה־נבוכים ח"ב, ד).

35 **י. בָּרָא הָאֵל לְמַטָּה מִגַّלְגַּל הַיָּרֵחַ גֹּלֶם אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ**
36 **כְּגֹלֶם הַגַּלְגַּלִּים[18]. וּבָרָא אַרְבַּע צוּרוֹת לְגֹלֶם זֶה,**
37 **וְאֵינָן כְּצוּרַת הַגַּלְגַּלִּים, וְנִקְבַּע כָּל צוּרָה וְצוּרָה**
38 **בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה. צוּרָה רִאשׁוֹנָה - צוּרַת הָאֵשׁ,**
39 **נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָאֵשׁ.**
40 **וְצוּרָה שְׁנִיָּה - צוּרַת הָרוּחַ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה**
41 **מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָרוּחַ. וְצוּרָה שְׁלִישִׁית - צוּרַת הַמַּיִם,**
42 **נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הַמַּיִם. וְצוּרָה**
43 **רְבִיעִית - צוּרַת הָאָרֶץ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה**
44 **מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הָאָרֶץ. נִמְצָא לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ אַרְבָּעָה**
45 **גּוּפִין[19] מֻחְלָקִין[20], זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
46 **מַקִּיף אֶת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ מִכָּל רוּחוֹתָיו כְּמוֹ גַּלְגַּל.**
47 **הַגּוּף הָרִאשׁוֹן, הַסָּמוּךְ לְגַלְגַּל הַיָّרֵחַ, הוּא גּוּף הָאֵשׁ.**
48 **לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָרוּחַ. לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הַמַּיִם.**
49 **לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָאָרֶץ. וְאֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי**
50 **בְּלֹא גּוּף כְּלָל.**

18) כלומר: חומר שפל־ערך, שאינו מגיע למדריגת חומר הגלגלים. 19) במדבר־רבה, יד. אלה הם ארבעת היסודות הטבעיים: אש, רוח, מים, עפר (ארמ"ע), שמהם הורכב העולם השפל וכל אשר בו, ונקרא על כן: עולם היסודות. 20) כמו: מחולקים.

51 **יא. אַרְבָּעָה גּוּפוֹת הָאֵלּוּ אֵינָם בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְאֵינָם**
52 **יוֹדְעִים וְלֹא מַכִּירִים, אֶלָּא כְּגוּפִים מֵתִים[21]. וְיֵשׁ לְכָל**
53 **אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מִנְהָג[22], שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעוֹ, וְלֹא מַשִּׂיגוֹ,**
54 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "הַלְלוּ אֶת ה' "**
55 **מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת, אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג**
56 **וְקִיטוֹר"[23]; וּבֵאוּר עִנְיַן הַדְּבָרִים: הַלְלוּהוּ בְּנֵי־אָדָם,**
57 **מִגְּבוּרוֹתָיו שֶׁתִּרְאוּ בָּאֵשׁ וּבַבָּרָד וּבִשְׁאָר בְּרוּאִים**
58 **שֶׁתִּרְאוּ לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, שֶׁגְּבוּרָתָם תָּמִיד נִכֶּרֶת**
59 **לְקָטֹן וּלְגָדוֹל[24].**

21) להם אין תנועה סיבובית כמו גלגלים, אלא המנוחה

היא מנהגם וטבעם: ואם יכריחם איזה כח חיצוני לעזוב מקום מנוחתם ולהתנועע, אזי בסור הכח המכריח, ישובו תיכף בקו ישר למקומם. למשל: אבן שהיא מיסוד העפר, כשהיא נזרקת למעלה, תשוב תיכף למטה ליסודה, עפר הארץ. וכן שאר היסודות – וזה אות שאין בהם רוח חיים (מו"נ ח"ב, ו). וכן אמרו חז"ל (בראשית־רבה פ"ב): "והארץ היתה תהו ובהו" – ישבה לה הארץ תוהה ובוהה, שוממת ודואגת על רוע מזלה, ואמרה: "העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת, העליונים חיים והתחתונים מתים". 22) טבע המיוחד לו, סגולה. 23) אם גופים מתים הם, איך יהללוהו, הרי לא המתים יהללו י־ה? 24) בני אדם יהללוהו כשיראו גבורותיו בברואים ובכל תופעות הטבע.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כל הנבראים למטה מן הרקיע מורכבים מארבעת היסודות; נפש האדם וצורתו; מה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה.

1 **א. אַרְבָּעָה גּוּפִים הַלָּלוּ, שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ,**
2 **הֵם יְסוֹדוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ. וְכֹל**
3 **שֶׁיִּהְיֶה מֵאָדָם וּמִבְּהֵמָה וָעוֹף וְרֶמֶשׂ וְדָג וְצֶמַח**
4 **וּמַתֶּכֶת וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וּשְׁאָר אַבְנֵי בִנְיָן,**
5 **וְהָרִים וְגוּשֵׁי עָפָר - הַכֹּל גָּלְמָן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה**
6 **יְסוֹדוֹת הַלָּלוּ. נִמְצְאוּ כָּל הַגּוּפִים שֶׁלְּמַטָּה מִן**
7 **הָרָקִיעַ, חוּץ מֵאַרְבָּעָה[2] יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ, מְחֻבָּרִים**
8 **מִגֻּלָּם וְצוּרָה, וְגֻלָּם שֶׁלָּהֶם מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת**
9 **הָאֵלּוּ. אֲבָל כָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת אֵינוֹ מְחֻבָּר**
10 **אֶלָּא מִגֻּלָּם וְצוּרָה בִּלְבָד.**

2) הריטב"א בפירושו לארבעה פרקים אלה אומר: "כל הגופים" - לאו דווקא, שהרי יש גופים המורכבים רק משני יסודות, כגון: עשן, מורכב רק מאש ועפר; אבק - מעפר ורוח: אש - ממים ורוח.

11 **ב. דֶּרֶךְ הָאֵשׁ וְהָרוּחַ לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִמַּטָּה, מִטַּבּוּר[3]**
12 **הָאָרֶץ, לְמַעְלָה כְּלַפֵּי הָרָקִיעַ. וְדֶרֶךְ הַמַּיִם וְהָאָרֶץ**
13 **לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִתַּחַת הָרָקִיעַ לְמַטָּה עַד לָאֶמְצַע;**
14 **שֶׁאֶמְצַע הָרָקִיעַ הוּא הַמַּטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[4].**
15 **וְאֵין הִלּוּכָם, לֹא בְּדַעְתָּם וְלֹא בְּחֶפְצָם[5], אֶלָּא מִנְהָג**
16 **שֶׁנִּקְבַּע בָּהֶן וְטֶבַע[6] שֶׁנִּטְבַּע בָּהֶן. טֶבַע הָאֵשׁ - חַם**
17 **וְיָבֵשׁ, וְהוּא קַל מִכֻּלָּם. וְהָרוּחַ - חַם וְלַח. וְהַמַּיִם -**
18 **קָרִים וְלַחִים. וְהָאָרֶץ - יְבֵשָׁה וְקָרָה, וְהִיא כְּבֵדָה**
19 **מִכֻּלָּם, וְהַמַּיִם קַלִּים מִמֶּנָּה, לְפִיכָךְ נִמְצָאִים לְמַעְלָה**
20 **עַל הָאָרֶץ. וְהָרוּחַ קַל מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ הוּא מְרַחֵף**
21 **עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. וְהָאֵשׁ קַל מִן הָרוּחַ. וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם**
22 **יְסוֹדוֹת לְכָל גּוּפִים שֶׁתַּחַת הָרָקִיעַ, יִמָּצֵא כָּל גּוּף**
23 **וְגוּף מֵאָדָם וּבְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף וָדָג וָצֶמַח וּמַתֶּכֶת**
24 **וָאָבֶן, גֻּלְמוֹ מְחֻבָּר מֵאֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וְעָפָר. וְאַרְבַּעְתָּן**
25 **יִתְעָרְבוּ בְּיַחַד, וְיִשְׁתַּנּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּעֵת הָעֵרוּב,**
26 **עַד שֶׁיִּמָּצֵא הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן אֵינוֹ דּוֹמֶה לְאֶחָד מֵהֶן**
27 **כְּשֶׁהוּא לְבַדּוֹ. וְאֵין בַּמְּעֹרָב מֵהֶן אֲפִלּוּ חֵלֶק אֶחָד**
28 **שֶׁהוּא אֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ אוֹ מַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ אֶרֶץ**
29 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ רוּחַ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא הַכֹּל נִשְׁתַּנּוּ**
30 **וְנַעֲשׂוּ גּוּף[7] אֶחָד. וְכָל גּוּף וָגוּף הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן,**
31 **יִמָּצֵא בּוֹ קֹר וָחֹם, לֵחַ וְיֹבֶשׁ כְּאֶחָד. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם**
32 **גּוּפִים, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם חָזְקָה[8] מִיסוֹד הָאֵשׁ, כְּמוֹ בַּעֲלֵי**
33 **נֶפֶשׁ חַיָּה, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם הַחֹם יָתֵר. וְיֵשׁ מֵהֶן**
34 **גּוּפִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן חָזְקָה מִיסוֹד הָאָרֶץ, כְּמוֹ הָאֲבָנִים,**
35 **לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם הַיֹּבֶשׁ הַרְבֵּה. וְיֵשׁ מֵהֶן גּוּפִין,**
36 **שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם חָזְקָה מִיסוֹד הַמַּיִם, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם**
37 **הַלֵּחַ יָתֵר. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יִמָּצֵא גּוּף חַם מִגּוּף**
38 **אַחֵר חַם, וְגוּף יָבֵשׁ יָתֵר מִגּוּף אַחֵר יָבֵשׁ; וְכֵן יִמָּצְאוּ**
39 **גּוּפִים, שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶן**
40 **הַלֵּחַ בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד**
41 **בְּשָׁוֶה, אוֹ הַקֹּר וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַיֹּבֶשׁ**
42 **כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה - לְפִי רֹב**
43 **הַיְסוֹד שֶׁהָיָה בְּעִקַּר הַתַּעֲרֹבֶת, יֵרָאֶה מַעֲשֶׂה אוֹתוֹ**
44 **הַיְסוֹד וְטִבְעוֹ בַּגּוּף הַמְעֹרָב.**

3) ממרכז הארץ. דבר כדורי, כל נקודה שבו - הוא מרכזו. 4) כדור הארץ הנמצא במרכזו של גלגל הרקיע - הוא המטה שאין למטה הימנו. 5) כהילוך הכוכבים והגלגלים שהם בעלי דעה ורצון. 6) תכונה וסגולה תולדתית שאין בה רצון. 7) על ידי הערבוב נשתנו היסודות כל כך עד שאינם ניכרים עוד. 8) תוקף, חלק יותר גדול.

45 **ג. וְכָל הַמְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ הוּא נִפְרָד**
46 **בַּסּוֹף: יֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר יָמִים אֲחָדִים, וְיֵשׁ**
47 **שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר שָׁנִים רַבּוֹת. וְכֹל שֶׁנִּתְחַבֵּר מֵהֶם,**
48 **אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּרֵד לָהֶן. אֲפִלּוּ הַזָּהָב וְהָאֹדֶם[9] אִי**
49 **אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּסֵד וַיַּחֲזֹר לִיסוֹדוֹתָיו, וְיָשׁוּב מִקְצָתוֹ**
50 **לְאֵשׁ וּמִקְצָתוֹ לְמַיִם וּמִקְצָתוֹ לְרוּחַ וּמִקְצָתוֹ לָאָרֶץ.**

9) שהם חמרים קשים ביותר. אודם - אחת מאבני החושן.

51 **ד. הוֹאִיל וְכָל הַנִּפְסָד יִפָּרֵד לִיסוֹדוֹת אֵלּוּ - לָמָּה**
52 **נֶאֱמַר לָאָדָם: "וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"? לְפִי שֶׁרֹּב בִּנְיָנוֹ**
53 **מִן הֶעָפָר. וְלֹא כָּל הַנִּפְסָד כְּשֶׁיִּפָּסֵד מִיָּד יַחֲזֹר**
54 **לְאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת, אֶלָּא יִפָּסֵד וַיַּחֲזֹר לְדָבָר אַחֵר,**
55 **וְדָבָר אַחֵר לְדָבָר אַחֵר[10], וְסוֹף הַדְּבָרִים יַחֲזֹר**
56 **לַיְסוֹדוֹת; וְנִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים חוֹזְרִין חֲלִילָה[11].**

10) פושטים צורה ולובשים צורה אחרת. 11) סובבים וחוזרים וסובבים במעגל אין קץ, חלילה - תואר־הפועל משורש חָלַל, אחי חוֹל; ומזה השם: מָחוֹל - רקידה במעגל.

57 **ה. אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ מִשְׁתַּנִּים זֶה לָזֶה תָּמִיד בְּכָל**
58 **יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, מִקְצָתָן, לֹא כָּל גּוּפָן. כֵּיצַד? מִקְצַת**
59 **הָאָרֶץ הַקְּרוֹבָה מִן הַמַּיִם מִשְׁתַּנִּית וּמִתְפּוֹרֶרֶת[12]**

1 וְנַעֲשֵׂית מָיִם. וְכֵן מִקְצָת הַמַּיִם הַסְּמוּכִים לָרוּחַ
2 מִשְׁתַּנִּין וּמִתְמַסְמְסִין[13] וְהוֹרִין רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ
3 הַסָּמוּךְ לָאֵשׁ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְחוֹלֵל[14] וְנַעֲשֶׂה אֵשׁ. וְכֵן
4 הָאֵשׁ, מִקְצָתָהּ הַסָּמוּךְ לָרוּחַ מִתְחוֹלֵל, מִשְׁתַּנֶּה
5 וּמִתְכַּנֵּס[15] וְנַעֲשֶׂה רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ
6 לַמַּיִם מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס[16] וְנַעֲשֶׂה מָיִם. וְכֵן הַמַּיִם[17],
7 מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה אָרֶץ.
8 וְשִׁנּוּי זֶה - מְעַט מְעַט, וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים. וְאֵין כָּל
9 הַיְסוֹד מִשְׁתַּנֶּה, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כָּל הַמַּיִם רוּחַ אוֹ כָּל
10 הָרוּחַ אֵשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבָּטֵל אֶחָד מִן הַיְסוֹדוֹת
11 הָאַרְבָּעָה; אֶלָּא מִקְצָת יִשְׁתַּנֶּה מֵאֵשׁ לְרוּחַ, וּמִקְצָת
12 יִשְׁתַּנֶּה מֵרוּחַ לְאֵשׁ, וְכֵן בֵּין כָּל אֶחָד וַחֲבֵרוֹ יִמָּצֵא
13 הַשִּׁנּוּי בֵּין אַרְבַּעְתָּן, וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה לְעוֹלָם.

12) מלשון הכתוב: פור התפוררה ארץ (ישעיה כד, יט). 13) מתנדפים ונעשים רוח. מלשון; ימאסו כמו מים (תהלים נח, ח). 14) מלשון: סע מתחולל (ירמיה כג, יט). 15) מתכווץ ומצטמצם. 16) מלשון: כונס כנד מי הים (תהלים לג, ז).

14 ו. וְשִׁנּוּי זֶה יִהְיֶה בִּסְבִיבַת הַגַּלְגַּל[18], וּמִסְּבִיבָתוֹ
15 יִתְחַבְּרוּ אַרְבַּעְתָּן וְיִהְיֶה מֵהֶן שְׁאָר גָּלְמֵי בְּנֵי־אָדָם
16 וְנֶפֶשׁ חַיָּה, צֶמַח וְאֶבֶן וּמַתֶּכֶת. וְהָאֵל נוֹתֵן לְכָל גֹּלֶם
17 וָגֹלֶם צוּרָה רְאוּיָה לוֹ, עַל־יְדֵי מַלְאָךְ הָעֲשִׂירִי, שֶׁהִיא
18 הַצּוּרָה הַנִּקְרֵאת 'אִישִׁים'[19].

17) יסוד המים. 18) על ידי סיבוב הגלגלים והשפעתם מתמזגים היסודות, ומהם מתהווים כל יצורי מטה: דומם, צומח, חי, מדבר. 19) כמבואר למעלה (פרק ב, הלכה ז).

19 ז. לְעוֹלָם אֵין אַתָּה רוֹאֶה גֹּלֶם בְּלֹא צוּרָה אוֹ צוּרָה
20 בְּלֹא גֹּלֶם, אֶלָּא לֵב הָאָדָם[20] הוּא שֶׁמְּחַלֵּק גּוּף
21 הַנִּמְצָא בְּדַעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגֹּלֶם וְצוּרָה;
22 וְיוֹדֵעַ שֵׁשׁ שָׁם גּוּפִים שֶׁגָּלְמָם מְחֻבָּר מֵאַרְבַּעַת
23 הַיְסוֹדוֹת, וְגוּפִים שֶׁגָּלְמָם פָּשׁוּט וְאֵינוֹ מְחֻבָּר רַק
24 מִגֹּלֶם אֶחָד[21]. וְהַצּוּרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם[22] אֵינָן נִרְאִין
25 לָעַיִן, אֶלָּא בְּעֵין הַלֵּב[23] הֵן יְדוּעִין, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ אֲדוֹן
26 הַכֹּל בְּלֹא רְאִיַּת עָיִן.

20) תבונת אדם. 21) כגון: גולם הגלגלים. 22) המלאכים, הצורות הנפרדות. 23) דרך השאלה. כלומר: בכח השכל והבינה שבליבו משיג האדם את הצורות הבלתי נראות לעין הפשוטה, עין הבשר.

27 ח. נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר הִיא צוּרָתוֹ[24] שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל; וְהַדַּעַת
28 הַיְתֵרָה הַמְּצוּיָה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא צוּרַת הָאָדָם
29 הַשָּׁלֵם בְּדַעְתּוֹ. וְעַל צוּרָה זוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נַעֲשֶׂה
30 אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ"[25], כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ צוּרָה
31 הַיּוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם, כְּמוֹ
32 הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם, עַד שֶׁיִּדְמֶה לָהֶן.
33 וְאֵינוֹ אוֹמֵר[26] עַל צוּרָה זוֹ הַנִּכֶּרֶת לָעֵינַיִם, שֶׁהִיא
34 הַפֶּה וְהַחֹטֶם וְהַלְּסָתוֹת וּשְׁאָר רֹשֶׁם הַגּוּף, שֶׁזּוֹ 'תֹּאַר'
35 שְׁמָהּ; וְאֵינָהּ הַנֶּפֶשׁ הַמְּצוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ חַיָּה, שֶׁבָּהּ
36 אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹלִיד וּמַרְגִּישׁ וּמְהַרְהֵר; אֶלָּא הַדַּעַת,
37 שֶׁהִיא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[27], וּבְצוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַכָּתוּב מְדַבֵּר:
38 "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". וּפְעָמִים רַבּוֹת תִּקָּרֵא זֹאת
39 הַצּוּרָה נֶפֶשׁ וְרוּחַ[28]. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּשְׁמוֹתָן,
40 שֶׁלֹּא יִטְעֶה אָדָם בָּהֶן, וְכָל שֵׁם וָשֵׁם יִלְמֵד מֵעִנְיָנוֹ[29].

24) שבה הוא נבדל מסוג ה"צומח". 25) הרוחניים. כלומר: ניתן בו בינה ודעת להשיג דברים מופשטים, וידמה לנו, יושבי מרום (מורה נבוכים חלק א, א). 26) "בצלמנו". 27) החיונית. 28) כגון: גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט, ב); והרוח תשוב אל האלוקים (קהלת יב, ז). 29) כי לפעמים תבאנה "נפש ורוח" במובן הנפש החיונית היורדת היא למטה (קהלת ג, כא), לפיכך מזהיר רבינו להיזהר בשמות אלה שלא לערבבם ולא לטעות בהם, אלא ללמדם מעניינם: מתוך הנושא הנידון תוגדר מהותם.

41 ט. אֵין צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מְחֻבֶּרֶת מִן הַיְסוֹדוֹת כְּדֵי
42 שֶׁתִּפָּרֵד לָהֶם, וְאֵינָהּ מִכֹּחַ הַנִּשְׁמָה[30] עַד שֶׁתִּהְיֶא
43 צְרִיכָה לִנְשָׁמָה, כְּמוֹ שֶׁהַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לַגּוּף; אֶלָּא
44 מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הִיא. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּפָּרֵד הַגֹּלֶם,
45 שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִן הַיְסוֹדוֹת, וְתֹאבַד הַנִּשְׁמָה[31], מִפְּנֵי
46 שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה אֶלָּא עִם הַגּוּף, וּצְרִיכָה לַגּוּף בְּכָל
47 מַעֲשֶׂיהָ - לֹא תִּכָּרֵת הַצּוּרָה הַזֹּאת, לְפִי שֶׁאֵינָהּ
48 צְרִיכָה לִנְשָׁמָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, אֶלָּא יוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת
49 הַפְּרוּדוֹת מִן הַגְּלָמִים, וְיוֹדַעַת בּוֹרֵא הַכֹּל וְעוֹמֶדֶת
50 לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה
51 בְּחָכְמָתוֹ: "וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, וְהָרוּחַ
52 תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ".

30) היא הנפש החיונית נחלת כל חי למינהו, כמו: כל אשר נשמת רוח חיים באפיו (בראשית ז, כב). רצונו לומר: הנשמה ההיא היודעת דעת עליון אינה מסוג אותה הנשמה, הנפש החיונית הצריכה לגוף, שעם מותו תאבד גם היא עימו - אלא מאת ה' היא והיא צורת האדם שאינה תלוייה לא בגוף ולא בנפש החיונית, והיא קיימת גם אחרי מות האדם (עיין בפירושו למשנה, סנהדרין פרק י). 31) היא הנפש החיונית נחלת כל חי למינהו, כמו: כל אשר נשמת רוח חיים באפיו (בראשית ז, כב). רצונו לומר: הנשמה ההיא היודעת דעת עליון אינה מסוג אותה הנשמה, הנפש החיונית הצריכה לגוף, שעם מותו תאבד גם היא עימו - אלא מאת ה' היא והיא צורת האדם שאינה תלוייה לא בגוף ולא בנפש החיונית, והיא קיימת גם אחרי מות האדם (עיין בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י).

53 י. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה, כְּמַר מִדְּלִי[32]
54 הֵם וּדְבָרִים עֲמֻקִּים הֵם; אֲבָל אֵינָם כְּעִנְיַן עֹמֶק פֶּרֶק
55 רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי[33]. וּבֵאוּר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁבְּפֶרֶק
56 שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית'[34]. וְכָךְ

צִוּוּ חַכָּמִים הָרִאשׁוֹנִים[35] - שֶׁאֵין דּוֹרְשִׁין גַּם בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּרַבִּים, אֶלָּא לְאָדָם אֶחָד מוֹדִיעִין דְּבָרִים אֵלּוּ וּמְלַמְּדִין אוֹתָן.

32) מעט מזעיר, כטיפת מים הנופלת מדלי מלא, כלומר: מעט מזעיר הם לעומת כל מה שיש לדבר בעניין נשגב זה. 33) העוסקים במעשה מרכבה. 34) תורת הטבע ורזי היצירה המוצעת בצורת "ראשי פרקים" בפרשה הראשונה של ספר "בראשית". 35) (חגיגה יא:).

יא. וּמַה בֵּין עִנְיָן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה לְעִנְיָן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית? שֶׁעִנְיָן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, אֲפִלּוּ לְאֶחָד אֵין דּוֹרְשִׁים בּוֹ, אֶלָּא-אִם-כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים; וְעִנְיָן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לַיָּחִיד אַף-עַל-פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אוֹתוֹ מִדַּעְתּוֹ, וּמוֹדִיעִים אוֹתוֹ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לֵידַע מִדְּבָרִים אֵלּוּ. וְלָמָּה אֵין מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לָרַבִּים? לְפִי שֶׁאֵין כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ דַּעַת רְחָבָה לְהַשִּׂיג פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[36].

36) לפיכך מלמדים אותם רק ליחידי סגולה זכי לב וגדולי מחשבה.

יב. בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וּמַכִּיר כָּל הַבְּרוּאִים מִמַּלְאָךְ וְגַלְגַּל וְאָדָם כֵּיצֵא בּוֹ, וְיִרְאֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים וְכָל הַבְּרוּאִים - מוֹסִיף אַהֲבָה לַמָּקוֹם, וְתִצְמָא נַפְשׁוֹ וְיִכְמַהּ[37] בְּשָׂרוֹ לֶאֱהֹב הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא[38], וְיִירָא וְיִפְחַד מִשִּׁפְלוּתוֹ וְדַלּוּתוֹ וְקַלּוּתוֹ, כְּשֶׁיַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ לְאֶחָד מֵהַגּוּפוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַגְּדוֹלִים[39]; וְכָל-שֶׁכֵּן לְאַחַת מֵהַצּוּרוֹת הַטְּהוֹרוֹת, הַנִּפְרָדוֹת מִן הַגְּלָמִים, שֶׁלֹּא נִתְחַבְּרוּ בְּגֹלֶם כְּלָל[40]; וְיִמְצָא עַצְמוֹ שֶׁהוּא כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, רֵיק וְחָסֵר.

37) ישתוקק תשוקה גדולה, מלשון: כָּמַהּ לך בשרי (תהלים סג, ב). 38) ואהבתו לאלוקים תאלצהו להיות "משכיל דורש אלוקים", כדי להכירו לדעת יותר ויותר; ועל ידי זה ישתלם במעלת המידות ובמעלות השכליות - והיא תכלית הנרצה העליונה של אדם להגיע בזה לחיי נצחים (עיין פירושו למשנה, סנהדרין פרק י). 39) הגלגלים. 40) המלאכים.

יג. וְעִנְיָנֵי אַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ שֶׁבְּחָמֵשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ[41], הֵם שֶׁחַכָּמִים הָרִאשׁוֹנִים קוֹרְאִין אוֹתוֹ 'פַּרְדֵּס'[42], כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס[43]; וְאַף-עַל-פִּי שֶׁגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים הָיוּ, לֹא כֻּלָּם הָיָה בָּהֶן כֹּחַ לֵידַע וּלְהַשִּׂיג כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[44]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין רָאוּי לְטַיֵּל בַּפַּרְדֵּס, אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא כְּרֵסוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר; וְלֶחֶם וּבָשָׂר[45] הוּא - לֵידַע הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכֵיצֵא בָהֶם מִשְּׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ 'דָּבָר קָטָן' קְרָאוּם אוֹתָן חֲכָמִים, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים[46]: דָּבָר גָּדוֹל - מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה, וְדָבָר קָטָן - הֲוָיוֹת[47] דְּאַבָּיֵי וְרָבָא; אַף-עַל-פִּי-כֵן רְאוּיִין הֵן לְהַקְדִּימָן, שֶׁהֵן מְיַשְּׁבִין דַּעְתּוֹ[48] שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה; וְעוֹד, שֶׁהֵם הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לִנְחֹל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּדָעֵם הַכֹּל, קָטָן וְגָדוֹל, אִישׁ וְאִשָּׁה, בַּעַל לֵב רָחָב וּבַעַל לֵב קָצָר.

41) א) לידע שיש שם אלוקה; ב) שאחד הוא ואין זולתו; ג) לייחדו; ד) לאהבו; ה) ליראה ממנו. 42) גן נחמד, כינוי הוא לגן שמים, גן של המסתורין האלוקי. ויודעי ח"ן, המה בעלי המסתורין וה"מקובלים" בדורות הבאים, מצאו בו מקום להתגדר בו; וגם מצאו בו נוטריקון נאה מתאים לשיטתם: פשט, רמז, דרוש, סוד. 43) (חגיגה יד:) נכנסו לטייל בו ולחזות בנועם ה' על ידי התבוננות במעשה-מרכבה ובמעשה-בראשית. 44) וכולם ניזוקו חוץ מאחד. 45) וכן אמרו חז"ל: כל משען לחם (ישעיה ג, ב) - אלו בעלי תלמוד (חגיגה יד.). כמו כן אמרו: דברי תורה - כל ההוגה בהם טועם טעם בשר (עירובין כא:). 46) (סוכה כח.). 47) השקלא-וטריא בתלמוד; הקושיות והאיבעיות שאביי ורבא עסקו בהם. ולמה נקרא "דבר קטן"? כי ביחס למעשה-מרכבה שנושאו הוא הקדוש-ברוך-הוא בכבודו ובעצמו, עוסק התלמוד במצוות ה' ומשפטיו. 48) וכן אמרו חז"ל על התנאים, שהם "מיישבי העולם" (סוטה כב.).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שכל בית ישראל מְצוּוִים על קידוש השם; מתי לעבור ולא להיהרג, ומהו חילול ה'.

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל[2] מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ[3] הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". כֵּיצַד? כְּשֶׁיַּעֲמֹד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיֶאֱנֹס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" - וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם[4]. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[5].

2) לרבות גם נשים, שגם הן מצוות על קידוש השם, כמבואר במסכת סנהדרין (עד, ב). 3) למסור את הנפש על תורת ה' ודתו, שעל-ידי-זה מתקדש שמו יתעלה ('תורת כהנים', אמור). וכדאי להביא בזה דברי רבינו על מצות "קידוש השם" (ספר המצוות, ט): כשגזר נבוכדנצר הרשע להשתחוות לצלם. כמסופר בספר דניאל, השתחוו לו כל המון בית ישראל ולא היה שם ביניהם מקדש שם שמים, כי פחדו לנפשם והעטו חרפה על כל ישראל. עד שבאו דניאל, חנניה, מישאל ועזריה וקידשו שם שמים ברבים, והסירו את החרפה מעל עמם. ונתקיימו אז דברי ישעיה הנביא, שאמר: לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו,

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חוּץ**
2 **מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים. אֲבָל**
3 **שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֵן**
4 **אוֹ תֵּהָרֵג! - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]?**
5 **בִּזְמַן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן**
6 **שֶׁאֲנָסוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁילוֹ,**
7 **אוֹ אָנַס אִשָּׁה[8] לְבָעֳלָהּ וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן**
8 **לְהַעֲבִירוֹ עַל הַמִּצְוֹת בִּלְבַד - אִם הָיָה בֵּינוֹ לְבֵין**
9 **עַצְמוֹ וְאֵין שָׁם עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל[9], יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג;**
10 **וְאִם אֲנָסוֹ לְהַעֲבִירוֹ בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יֵהָרֵג וְאַל**
11 **יַעֲבֹר, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֶלָּא עַל מִצְוָה**
12 **מִשְּׁאָר מִצְוֹת בִּלְבַד.**

6) שיעבור ולא ייהרג. 7) שיש לחלק בין שלוש עבירות אלו לשאר העבירות שבתורה. 8) באשה פנויה ידובר פה, כי אשת איש בכלל "גילוי עריות" היא. 9) כי אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם (סנהדרין עד, ב).

13 **ג. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[10] - שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה[11]; אֲבָל**
14 **בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה, וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד מֶלֶךְ רָשָׁע כִּנְבוּכַדְנֶצַּר**
15 **וַחֲבֵרָיו, וְיִגְזֹר גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל דָּתָם אוֹ מִצְוָה**
16 **מִן הַמִּצְוֹת - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ עַל אַחַת מִשְּׁאָר**
17 **מִצְוֹת, בֵּין נֶאֱנָס בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, בֵּין נֶאֱנָס בֵּינוֹ לְבֵין**
18 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

10) שיש לחלק בין עבירה לעבירה, ובין עשרה ופחות מעשרה. 11) רדיפות וגזירות דתיות (שם).

19 **ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג! וְנֶהֱרַג וְלֹא**
20 **עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ:**
21 **יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת**
22 **הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ**
23 **אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, כְּדָנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,**
24 **וְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו[12]. וְאֵלּוּ הֵן הַרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין**
25 **מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן[13], וְעַלֵּיהֶן נֶאֱמַר: "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ**
26 **כָּל הַיּוֹם[14], נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה"[15]; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר:**
27 **"אִסְפוּ לִי חֲסִידַי, כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח". וְכָל מִי**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְעָבַר וְלֹא נֶהֱרַג - הֲרֵי**
29 **זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי**
30 **זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא**
31 **קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהִיא חִלּוּל**
32 **הַשֵּׁם. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּאֹנֶס, אֵין מַלְקִין**
33 **אוֹתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין,**
34 **אֲפִלּוּ הָרַג בְּאֹנֶס; שֶׁאֵין מַלְקִין וּמְמִיתִין אֶלָּא לָעוֹבֵר**
35 **בִּרְצוֹנוֹ, וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ**
36 **לַמֹּלֶךְ: "וְנָתַתִּי[16] אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא"; מִפִּי**
37 **הַשְּׁמוּעָה[17] לָמְדוּ: 'הַהוּא'[18] - לֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג,**
38 **וְלֹא מֵטְעֶה; וּמָה אִם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא חֲמוּרָה**
39 **מִן הַכֹּל, הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[19], וְאֵין**
40 **צָרִיךְ לוֹמַר מִיתַת בֵּין־דִּין[20] - קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת**
41 **הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה; וּבְעֲרָיוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְלַנַּעֲרָה לֹא**
42 **תַעֲשֶׂה דָבָר"[21]. אֲבָל[22] אִם יָכוֹל לְמַלֵּט נַפְשׁוֹ וְלִבְרֹחַ**
43 **מִתַּחַת יַד הַמֶּלֶךְ הָרָשָׁע, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה - הִנֵּה הוּא**
44 **כְּכֶלֶב שָׁם עַל קֵאוֹ[23], וְהוּא נִקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת**
45 **כּוֹכָבִים בְּמֵזִיד[24], וְהוּא נִטְרָד מִן הָעוֹלָם הַבָּא וְיוֹרֵד**
46 **לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם.**

12) בבבא־בתרא י, ב. 13) כמו שאמרו חז"ל: הרוגי מלכות - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם (שם). 14) גיטין נז, ב. 15) אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמם לשחיטה על דברי תורה (סנהדרין קי:). 16) נוסח זה היה גם בספר "היד החזקה" שלפני בעל "מעשה רוקח". וברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: "ונתתי את פני באיש ההוא" – ותמוה הוא, שהרי אין פסוק כזה נזכר כלל בנותן מזרעו למולך. 17) כל דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני, ויש לו גם אסמכתא בקרא, קוראו רבינו: "מפי השמועה", מה־שאין־כן "קבלה" שאין לו אסמכתא בקרא ("יד מלאכי"). 18) "ההוא" – משמע, כשהאיש העובר את העבירה הוא בהווייתו, כמו שהוא: בדעתו ובהכרתו הברורה, והמעשה שהוא מוציא אל הפועל נעשה ברצונו והסכמתו – להוציא את השוגג מאליו, או את המוטעה על־ידי אחרים. וכן להוציא את האנוס שעושה מתוך הכרח שמכריחים אותו ולא ברצונו ('תורת כהנים' קדושים. זבחים קח:). 19) כשעבדוה במזיד, אבל בלי עדים והתראה. 20) בעדים והתראה. 21) כי אנוסה היא, כמו שמפרש הפסוק והולך: "כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה", ואונס רחמנא פטריה (ע"ז נד.). 22) בכתב־יד ברלין, וכן באוקספורד, חסרה כל הפיסקה הזאת, ולכן היקפנוה בסוגריים. אולם מעין זה נמצא ב"אגרת השמד" להרמב"ם. 23) מלשון הכתוב (משלי כו, יא). 24) כי מה שהיה תחילה באונס, נעשה לבסוף ברצון (כתובות נא, ב. ביאור הגר"א, שו"ע יו"ד סי' קנז, ס"ק כ).

47 **ה. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אַחַת**
48 **מִכֶּן וּנְטַמֵּא אוֹתָהּ, וְאִם לָאו, נְטַמֵּא אֶת כֻּלְּכֶן! -**
49 **יִטַּמְּאוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל[25].**
50 **וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אֶחָד**
51 **מִכֶּם וְנַהַרְגֶנּוּ, וְאִם לָאו, נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם! - יֵהָרְגוּ כֻּלָּם,**
52 **וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם יְחַדּוּהוּ[26]**
53 **לָהֶם וְאָמְרוּ: תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי, אוֹ נַהֲרֹג אֶת כֻּלְּכֶם! -**
54 **אִם הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה כְּשֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי[27], יִתְּנוּ אוֹתוֹ**

לָהֶם, וְאֵין מוֹרִין לָהֶם כֵּן לְכַתְּחִלָּה[28]; וְאִם אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה - יֵהָרְגוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.

25) לפי שאין דוחים נפש מפני נפש (תרומות פ"ח, מי"ב. ירושלמי, שם ה"ד). 26) שנקבו בשמו של אחד מהם, ודרשו כי ימסרוהו לידם. 27) שנתחייב מיתה על שמרד במלכות (שמואל־ב, פרק כ). 28) שאין זו ממידת חסידים, כמסופר (ירושלמי, תרומות פ"ח, ה"ד) על אחד שנתחייב מיתה למלכות, וברח ללוד אצל רבי יהושע בן־לוי והתחבא שם. כשהקיפו חילות המלך את העיר ואיימו להחריבה אם לא ימסרוהו בידם, שידל רבי יהושע את האיש בדברים לצאת אליהם ולעזוב את העיר, כדי שלא לסכן את חיי תושביה. הלה הסכים, יצא ונמסר על־ידם רבי יהושע למלכות. ואליהו הנביא שהיה רגיל תמיד אצל רבי יהושע בן־לוי לא נגלה מאז אליו עוד. והיה רבי יהושע מצטער מאד, וישב בתענית עד שנתגלה אליו אליהו ואמר לו: וכי למסורות ולמלשינים אני נגלה?! אמר רבי יהושע: הלא משנה מפורשת היא, שכגון זה מותר? (תוספתא, תרומות פ"ז). אמר לו אליהו: וכי משנת חסידים היא?

ו. כָּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּאֲנָסִין[29], כָּךְ אָמְרוּ בָּחֲלָאִים. כֵּיצַד? מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְּאִים, שֶׁרְפוּאָתוֹ בְּדָבָר פְּלוֹנִי מֵאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה - עוֹשִׂין. וּמִתְרַפְּאִין בְּכָל אִסּוּרִין[30] שֶׁבַּתּוֹרָה בִּמְקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[31] וְגִלּוּי עֲרָיוֹת[32] וּשְׁפִיכַת דָּמִים[33], שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנָה אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן[34]. וְאִם עָבַר וְנִתְרַפֵּא - עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין עֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ[35].

29) שיש חילוק בין עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, לשאר עבירות. 30) אפילו באיסורי הנאה. 31) כגון: שהרופאים אמרו לו שאם ישתה את המים, או יאכל העלים מאותה עבודה־זרה – יירפא. 32) עיין לקמן הלכה ט. 33) כגון: אשה המקשה לילד וחייה בסכנה – אם הוולד הוציא כבר את ראשו, שוב אין נוגעים בו כדי להציל את חיי אמו (אהלות פ"ז, מ"ו). 34) פסחים כה, א. וכן אמרו (עבודה זרה כז, ב): לא ישא ויתן אדם עם המינים, ואין מתרפאים מהם, אפילו לחיי שעה. מעשה בבן־דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל. ואמר לו: רבי ישמעאל אחי, הנח לו ואירפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר (וחי בהם – ולא שימות בהם). ולא הפסיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת. קרא עליו רבי ישמעאל: אשריך, בן־דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבריך וכו'. 35) שהרי איש לא אנסו לכך. ואם מחמת חליו – מי יערוב לו שתהיה לו לרפואה? ואולי יירפא גם בלעדיה. ולפיכך אין זה דומה לאנוס, שנאמר למעלה (ה"ד) שאין עונשים אותו – כי שם אונס ודאי (מעשה רוקח).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת אֵין עוֹבְרִין עַל אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ" - אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ. וַהֲרִיגַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרִפּוּאַת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, אוֹ לְהַצִּיל אָדָם מִיַּד אֹנֵס[36] - דָּבָר שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לוֹ[37] הוּא, שֶׁאֵין מְאַבְּדִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ[38]. וַעֲרָיוֹת הוּקְשׁוּ לִנְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה".

36) איש זרוע, חמסן. 37) השכל הישר מחייב זאת. 38) כמו שאמרו חכמינו (פסחים כה:): מה חזית דדמא דידך סומק טפי – למה תראה דמך יותר אדום מדם אחרים, וחייך יותר יקרים מחיי אחרים, אולי להיפך?! ורש"י ז"ל מפרש שם: פיקוח נפש דוחה אמנם כל עבירות שבתורה, מפני חיבת נפשו של איש ישראל, אבל במקום שסוף סוף תאבד נפש מישראל, והעבירה תהיה עשויה – אין שם דין של "פיקוח נפש", כי מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, אולי להיפך?

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין מִתְרַפְּאִין בִּשְׁאָר אִסּוּרִים אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה? בִּזְמַן שֶׁהֵן דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[39], כְּגוֹן שֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַחוֹלֶה שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים אוֹ חָמֵץ בַּפֶּסַח, אוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. אֲבָל שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לוֹ רִטְיָה[40] אוֹ מְלוּגְמָא[41] מֵחָמֵץ אוֹ מֵעָרְלָה; אוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַר מְעֹרָב עִם אִסּוּרֵי מַאֲכָל, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן הֲנָאָה לַחֵךְ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה[42]; חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב, שֶׁהֵן אֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[43]; לְפִיכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין מֵהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה.

39) כל האיסורים שבתורה שנאמרו בלשון אכילה, כגון איסור אכילת חזיר, שכתוב בו: ומבשרם לא תאכלו (ויקרא יא, ח), אין לוקים עליהם אלא כשאוכלים אותם דרך אכילתם, שזהו דרך הנאתם: אבל איסורים שלא נזכרה בהם לשון אכילה, כגון: בשר בחלב וכלאי הכרם – אסורים בין דרך הנאתם ובין שלא כדרך הנאתם, ומתרפאים בהם רק במקום סכנה. 40) תחבושת על מכה לרככה. 41) תחבושת לחה על מכה לחממה. 42) פסחים כה, ב. 43) שם כד, ב.

ט. מִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה, וְחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְּאִים: אֵין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּבְעַל לוֹ! - יָמוּת וְאַל תִּבְעַל לוֹ, אֲפִלּוּ הָיְתָה פְּנוּיָה. וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, אֵין מוֹרִין לוֹ בְּכָךְ, וְיָמוּת, וְלֹא יוֹרוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר; שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, וְיָבוֹאוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִפְרֹץ בָּעֲרָיוֹת[44].

44) סנהדרין עה, א.

י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ, בְּלֹא אֹנֶס, עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בִּשְׁאָט[45] בְּנֶפֶשׁ, לְהַכְעִיס[46] - הֲרֵי

1 זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר:
2 "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'"; וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה
3 מִיִּשְׂרָאֵל[47] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בְּרַבִּים. וְכֵן כָּל
4 הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עָשָׂה מִצְוָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר
5 בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא
6 מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא[48] בָּרוּךְ הוּא, כִּמְנִיעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק
7 עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ[49] - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

45) בזלזול וקלות ראש. 46) להכעיס את ה', כביכול, ולהרעים את הבריות בסביבתו, בעוד שלו לעצמו אין בזה שום תועלת והנאה. כגון שבועת שקר, שנשבע שאכל ולא אכל. השווה 'ספר המצוות' ל"ת, סג. 47) בפרהסיא. 48) כנחשון בן־עמינדב נשיא שבט יהודה, שבבטחונו בה' קפץ לתוך הים תחילה, בעוד שאחרים היו מדיינים זה עם זה, וקידש שם שמים (סוטה לז.). 49) כדברי חז"ל (שם, לו:): יוסף שקידש שם שמים בסתר, הוסיפו לו אות אחת על שמו, שנאמר: עדות ביהוסף (תהלים פא, ו).

8 יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם,
9 וְהוּא - שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָם אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמְפֻרְסָם
10 בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[50] אַחֲרָיו
11 בִּשְׁבִילָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת[51] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל
12 אֶת הַשֵּׁם, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ נוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח
13 לְאַלְתַּר[52], וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְנִמְצְאוּ הַמּוֹכְרִים תּוֹבְעִין[53]
14 וְהוּא מַקִּיפָן[54]; אוֹ שֶׁיַּרְבֶּה בִּשְׂחוֹק אוֹ בַּאֲכִילָה
15 וּשְׁתִיָּה אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ וּבְנֵיהֶן[55]; אוֹ שֶׁדִּבּוּרוֹ עִם
16 הַבְּרִיּוֹת אֵינוֹ בְּנַחַת וְאֵינוֹ מְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת,
17 אֶלָּא בַּעַל קְטָטָה וָכַעַס; וְכֵיוֹצֵא בַדְּבָרִים הָאֵלּוּ -
18 הַכֹּל לְפִי גְּדְלוֹ שֶׁל חָכָם, צָרִיךְ שֶׁיִּדְקְדֵק[56] עַל עַצְמוֹ
19 וְיַעֲשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין[57]. וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם
20 עַל עַצְמוֹ, וְהָיָה דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת[58] עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ
21 מְעֹרֶבֶת[59] עִמָּהֶם, וּמְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב
22 מֵהֶם וְאֵינוֹ עוֹלְבָם; מְכַבֵּד לָהֶן, וַאֲפִלּוּ לַמְּקַלְּלִין[60] לוֹ,
23 וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יַרְבֶּה בַּאֲרִיחוּת[61] עַמֵּי
24 הָאָרֶץ וּיְשִׁיבָתָן, וְלֹא יֵרָאֶה תָּמִיד אֶלָּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה,
25 עָטוּף בְּצִיצִת, מֻכְתָּר בִּתְפִלִּין, וְעוֹשֶׂה בְּכָל מַעֲשָׂיו
26 לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין; וְהוּא[62], שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[63] הַרְבֵּה
27 וְלֹא יִשְׁתּוֹמֵם, עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ
28 וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת
29 הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה,
30 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

50) מדברים בגנותו. 51) לגבי אחרים, שאינם מבני עלייה. 52) על אתר, תיכף. 53) לפי גירסת הגמרא שלנו, משמע: כשאין תובעים אותו יש חילול השם, וזהו ההיפך ממה שכתב רבינו כאן (עיין יומא פו.). וכבר הרגיש בזה הכסף־משנה. והנה נתברר שבש"ס, כתב־יד אוקספורד, הגירסא כדברי רבינו כאן, והובאה גם ב"דקדוקי סופרים". 54) הוא מסבבם ומטריחם לבוא בכל פעם ב"לך ושוב": והרואים זאת אומרים שהוא גוזל אותם ואינו רוצה לפרוע. 55) בביתם ועמהם: אבל להסב עמם על שולחנו בביתו – מותר. 56) יקפיד ויחמיר על עצמו. 57) מֵעֵבֶר החוק והמנהג לצד הויתור, למשל: צדק ומשפט - זוהי "שורת הדין", חסד ורחמים – "לפנים משורת הדין". 58) יומא פו, א. 59) איש רעים להתרועע ומקובל על הבריות. 60) למזלזלים בכבודו ונוהגים בו קלות ראש (דא"ז, פרק ו). 61) שם משפט מהפועל אָרַח, ופירושו: ואינו מרבה אצלם באכסניא. ויש קוראים: אריחות, ריבוי מן אריחה־ארוחה – סעודה. 62) ובלבד. 63) יותר מדי לקיצוניות, ויהא כאיש שומם שאינו מן הישוב המעורר תמהון והשתוממות אצל הבריות, על־דרך הכתוב: אל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאסור למחוק את השמות הקדושים; ואלו שמות מותרים במחיקה.

31 א. כָּל הַמְאַבֵּד[2] שֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים,
32 הַטְּהוֹרִים, שֶׁנִּקְרָא בָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - לוֹקֶה
33 מִן הַתּוֹרָה[3]; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים:
34 "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא - לֹא תַעֲשׂוּן
35 כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

2) המוחק (מכות כב.). 3) מלקות מדאורייתא, שהן ארבעים מלקיות חסר אחת. וכמו מיתת בית־דין, כך גם עונש מלקות אינו אלא בעדים והתראה.

36 ב. וְשִׁבְעָה[4] שְׁמוֹת הֵם: הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב יוֹ"ד הֵ"א וָא"ו
37 הֵ"א, וְהוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אוֹ הַנִּכְתָּב אֲדֹנָי, וְאֵל,
38 אֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וְאֵלֹהֵי[5], וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת - כָּל
39 הַמּוֹחֵק אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת[6] מִשִּׁבְעָה אֵלּוּ, לוֹקֶה.

4) שבועות לה, א. שם המפורש ושם אדנות חשובים כאחד, הואיל ושניהם נקראים: אדנ"י. 5) כנוסחת אוקספורד. וכן מנו חז"ל במסכת שבועות (שם), את השם "אהיה" בין השמות שאינם נמחקים. וברוב הדפוסים, נמצא "אלוהי" במקום "אהיה". 6) רבי ישמעאל אומר: מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא־תעשה וכו' (ספרי, ראה).

40 ג. כָּל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו, מֵתֵר לְמָחֲקוֹ[7]; כְּגוֹן
41 לָמֶ"ד מִ'לַיהוָה' וּבֵי"ת מִ'בֵּאלֹהִים' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,
42 אֵינָן כִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. וְכָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחֲרָיו, כְּגוֹן
43 דָּ' שֶׁל 'אֱלֹהֶיךָ' וְ'כֶם' שֶׁל 'אֱלֹהֵיכֶם' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,
44 אֵינָם נִמְחָקִים, וַהֲרֵי הֵם כִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם,
45 מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשׁ[8]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ
46 וְאָסוּר לְמָחְקָם - הַמּוֹחֵק אֲלוּ הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת,
47 אֵינוֹ לוֹקֶה[9], אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].

7) שבועות לה, ב. 8) קדושת השם שלפניהן, מתפשטת ועוברת גם עליהן. 9) מלקות דאורייתא. 10) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני בית־הדין וכפי צורך השעה. ורש"י ז"ל פירש: מכת מרדות – רידוי תוכחת שלא יהא רגיל בכך, ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו (חולין קמא:). מרדות – מלשון מרד ומעל.

על שמרד בדברי חכמים (הערוך). ולדעת רש"י, מלשון רידוי וייסור, שרודים ומייסרים אותו.

ד. כָּתַב אָלֶ"ף לָמֶ"ד מֵ"אֱלֹהִים', יוֹ"ד הֵ"א מִ"יהוָה'[11] - אֵינוֹ נִמְחָק. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'יָהּ'[12], שֶׁהוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[13], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַשֵּׁם מִקְצָת שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ הוּא. אֲבָל הַכּוֹתֵב שִׁי"ן דָּלֶ"ת מִ'שַׁדַּי', צָדֵ"י בֵּי"ת מִ'צְבָאוֹת', הֲרֵי זֶה נִמְחָק[14].

11) רצה לכתוב אלהים, ולא הספיק וכתב רק אל, וכן יה משם הויה, ושני שמות אלה שמות קודש הם בפני עצמם. 12) כשמלכתחילה התכוון לכתוב יה, שיש בו שתי קדושות: קדושה עצמית וגם קדושת מקצת שם המפורש. 13) הפר"ח גורס: "ועוד, מפני שזה השם מקצת" וכו'. וגירסת הרדב"ז היא: כתב אל מאלהים, 'וה' משם הויה – אינו נמחק, ואין צורך לומר 'יה' שהוא שם בפני עצמו. ו"מפני שזה השם מקצת שם המפורש" חוזר אל 'וה' שברישא (תשובת הרדב"ז חלק ה, ג"א קכא) 14) שבועות לה, ב מפני שהן כשלעצמן אין בהן שום צד של קדושה.

ה. שְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶן אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּגוֹן חַנּוּן וְרַחוּם, הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, הַנֶּאֱמָן, קַנָּא וְחָזָק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כִּתְבֵי[15] הַקֹּדֶשׁ וּמֵתָּר לְמָחֲקָן.

15) זוהי נוסחת אקספורד וכתב־יד ברלין. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "כשאר כתבי הקודש", ותמוהה היא מאד, שהרי כתבי הקודש אינם נמחקים, כמבואר לקמן בפרקנו (הלכה ח). ולפי גירסתנו, ביאור הדברים כך הוא: שאר הכינויים... הרי הם כשאר דברי הקודש, כלומר: כדברי כתבי־הקודש שנכתבו שלא במקומם שמותרים במחיקה, מפני שקדושתם העיקרית פקעה מהם (עבודת המלך).

ו. כְּלִי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב עָלָיו - קוֹצֵץ אֶת מְקוֹם הַשֵּׁם וְגוֹנְזוֹ[16]; וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשֵּׁם כָּתוּב[17] בִּכְלִי מַתָּכוֹת אוֹ בִּכְלִי זְכוּכִית[18], וְהִתִּיךְ הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[19]; אֶלָּא חוֹתֵךְ אֶת מְקוֹמוֹ וְגוֹנְזוֹ. וְכֵן אִם הָיָה שֵׁם כָּתוּב עַל בְּשָׂרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחַץ וְלֹא יָסוּךְ[20] וְלֹא יַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת[21]; נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה - כּוֹרֵךְ עָלָיו גֶּמִי[22] וְטוֹבֵל; וְאִם לֹא מָצָא גֶּמִי - מְסַבֵּב בְּבִגְדָיו; וְלֹא יְהַדֵּק[23], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֹץ[24]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ לִכְרֹךְ עָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם כְּשֶׁהוּא עָרֹם[25].

16) ערכין ו, א שאסור ליהנות מאותו החלק שהשם נתון עליו. 17) ולא כתוב. ואף־על־פי שלענין הרבה דברים, כגון לענין גט, אין החקיקה נחשבת לכתיבה והגט פסול, שנאמר בגט: "וכתב", ולא 'חקק' (גיטין כ.), אבל לענין מחיקת השם נחשבת החקיקה ככתיבה, ואין השם החקוק נמחק. 18) שאפשר לומר שאין קדושה בשם זה, מפני ש"שלא במקומו" הוא, שהרי מקום השם אינו אלא על גבי נייר או על גבי קלף. 19) שאי־אפשר להתיך את הכלי מבלי למחוק גם את השם החקוק בו, והרי זה כמחיקה בידים ממש. ובכתב־יד ברלין, הגירסא: "היה השם חקוק... אינו לוקה". שכנראה סובר כי סוף־סוף גרמא בעלמא היא ולא מחיקה בידים ממש ואין לוקים על כגון זה (שבת קכ:). 20) כי בשפשוף וסיכה יש מחיקה ישירה. 21) משום: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו). 22) גמא, סוף הגדל על שפת הנחל. קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו), מתורגמים: קני וגומא. 23) ולא ידביק בחזקה את הגמי לבשרו. 24) שלא יבדיל, שלא יעשה בזה חציצה החוצצת בין הגוף הטובל והמים המטהרים. 25) כלומר: כל עצמה של הכריכה בגמי לא באה אלא משום: "ולא יראה בך ערות דבר": ולמחיקה – שמא ייכנסו המים כשלא יהדק וימחקו את השם – אין אנו חוששים, כי גרמא בעלמא הוא.

ז. הַסּוֹתֵר אֲפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה[26] מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִן הַהֵיכָל אוֹ מִשְּׁאָר הָעֲזָרָה - לוֹקֶה[27], שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "כִּי אֶת מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן", וְכָתוּב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵן הַשּׂוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", וּכְתִיב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

26) שלא על־מנת לבנות. 27) 'ספרי', פרשת ראה.

ח. כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[28] כֻּלָּן, וּפֵרוּשֵׁיהֶן[29] וּבֵאוּרֵיהֶן[30], אָסוּר לְשָׂרְפָם אוֹ לְאַבְּדָם בַּיָּד[31]; וְהַמְאַבְּדָן בַּיָּד, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּתָבָם יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה; אֲבָל אֶפִּיקוֹרוֹס[33] יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה - שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ עִם הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם וְלֹא כְתָבוֹ לִשְׁמוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁזֶּה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים[34]; וְהוֹאִיל וְדַעְתּוֹ כֵּן, לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם. וּמִצְוָה לְשָׂרְפוֹ[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם לָאֶפִּיקוֹרְסִים וְלֹא לְמַעֲשֵׂיהֶם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁכָּתַב אֶת הַשֵּׁם - גּוֹנְזִין[36] אוֹתוֹ. וְכֵן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּלוּ[37] אוֹ שֶׁכְּתָבָן עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יִגָּנְזוּ.

28) כתבי הקודש – מן הראוי לנקד כְּתָבֵי, שהרי הקמץ שמתחת לתי"ו הוא יסודו ואינו משתנה גם בסמיכות, כמו: כתב־הדת (אסתר ד, ח). אולם מפני שהצורה כְּתָבֵי נשתרשה כבר ושגורה בפי כל יהודי, וכמעט שנתקדשה על ידי תפילת האזכרה "אב הרחמים" שאומרים בשבת, על כן החזקנו בה. 29) תרגומיהם. 30) ביאורי עניניהם. 31) ממש, באופן ישיר ולכתחילה. וכן במסכת שבת קטו, א: "וכי מותר לאבדו ביד"? 32) מלקות מדברי סופרים. ובכתבי־הקודש שאין בהם אזכרות ידובר. אולם עיין ב'ספר המצוות' ל"ת, סה). 33) ישראל הכופר בתורה מן השמים ומבזה תלמידי־חכמים (סנהדרין צט:). אפיקורוס – על שם הפילוסוף היוני אפיקור שחי כארבע מאות שנה לפני חורבן בית שני (חב"ש) שכפר בעיקר והורה שאין השארת הנפש, וכי הנאת העולם ותענוגיו הם עיקר החיים ותכליתם. 34) כדברי ספרות בעלמא. 35) כדברי רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות

שבהם (שבת קטז.). 36) לא קוראים ולא שורפים אותו (גיטין מה:). 37) שבת צ, א.

1 **ט. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם - קֹדֶשׁ; אַף זֶה**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן[38] בְּעֵינֶיךָ", הֲרֵי**
3 **הוּא קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּלוֹט - חֹל, חוּץ**
4 **מִזֶּה: "אַל נָא אֲדֹנָי[39], הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן". כָּל**
5 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין[40] - קֹדֶשׁ. כָּל**
6 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּמִיכָה[41] - חֹל. כָּל הַשֵּׁמוֹת**
7 **הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת[42] - קֹדֶשׁ. כָּל 'שְׁלֹמֹה' הָאָמוּר**
8 **בְּשִׁיר־הַשִּׁירִים - קֹדֶשׁ[43], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין[44],**
9 **חוּץ מִזֶּה: "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה". כָּל 'מַלְכִּיָּא'[45]**
10 **הָאָמוּר בְּדָנִיֵּאל[46] - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַנְתְּ מַלְכָּא**
11 **מֶלֶךְ[47] מַלְכַיָּא", וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין.**

38) לא כדעת הסוברים שזה "שם חול", וְשֶׁאֵל המלאך ההולך באמצע מכוונים דברי אברהם, אלא כדעת רבי אלעזר המודעי (שבועות לה:), שאברהם פנה בזה לה' בבקשה להמתין לו עד שיכניס את אורחיו. 39) לוט פנה בזה אל ה' שבידו להמית ולהחיות, ושיעור הכתוב כך הוא: ויאמר לוט אליהם, אל המלאכים: "אל־נא יהיה כדבריכם שאמרתם אלי להימלט ההרה". ומעתה הוא פונה אל ה': אדוני! הנה נא מצא עבדך חן וגו' (רש"י, שם), או כפירוש הריטב"א: "ויאמר לוט אליהם" — בפניהם, והדיבור כולו לה'. 40) שופטים פרק כ. 41) שם, יז־יח. 42) מלכים־א, פרק כא. 43) כוונתו להקב"ה שהשלום שלו. 44) הכתובים במקומם שאסור למחקם (עבודת המלך). 45) כלומר: כל "מלך', דאילו 'מלכיא' חול הוא תמיד, וגם פה. 46) בדברי דניאל גופו, דאילו בספר דניאל יש עוד 'מלך' שהוא קודש (דניאל ד, לד). 47) ושיעור הכתוב כך הוא: אנת, מלכא נבוכדנצר, מלך מלכיא, שהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא וגו' (רש"י, שבועות שם).

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מעלת הנבואה, ומיהו הזוכה לה; ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים.

12 **א. מִיסוֹדֵי הַדָּת - לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא[2] אֶת בְּנֵי**
13 **הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה[3] אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל**
14 **בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו[4], וְלֹא יְהֵא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו**
15 **בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ**
16 **תָּמִיד[5], וְהוּא בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה, נְכוֹנָה[6] עַד מְאֹד. אָדָם**
17 **שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[7] -**
18 **כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס[8], וְיַמְשִׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים**
19 **הָרְחוֹקִים[9], וְתִהְיֶה לוֹ דֵּעָה נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג,**
20 **וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, וּפוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כְּלַל[10] הָעָם**
21 **הַהוֹלְכִים בְּמַחֲשַׁכֵּי הַזְּמָן, וְהוֹלֵךְ וּמְזֻרָז[11] עַצְמוֹ,**
22 **וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד**
23 **מִדְּבָרִים בְּטֵלִים[12] וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו[13];**
24 **אֶלָּא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה[14] תָּמִיד לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת**
25 **הַכִּסֵּא[15] לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת,**
26 **וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כֻּלָּהּ,**
27 **מְצוּרָה רִאשׁוֹנָה[16] עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶן[17]**
28 **גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבָעֵת שֶׁתְּנוּחַ**
29 **עָלָיו הָרוּחַ, תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים**
30 **הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים'[18], וְיֵהָפֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין**
31 **בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה[19], אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל**
32 **מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
33 **בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".**

2) משרה עליהם רוח קדשו ונותן להם שפע נבואתו. (השווה מ"ת, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ח). 3) (נדרים לח.). 4) התרומיות. 5) מושל ברוחו וכובש את יצרו. 6) הגיונית וישרה. השווה שמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז). שם מונה רבינו בין הסגולות המכשירות לנבואה גם "עשיר", כלומר: השמח בחלקו ואינו מצטער על מה שאין לו. 7) ויחד עם המעלות השכליות והמידותיות גם בריא ושלם בגופו, שחמרו ומזגו הם בתכלית השווי ללא כל הפרעה. כי מכאובים וייסורים משפיעים לרעה על הכוח המדמה הנחוץ לסגולת הנבואה ומונעים את האדם מהידבק בשכל העליון, כדברי חכמינו: אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו' (שבת ל:). 8) לעסוק במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 9) הנשגבים מדעת בני־אדם פשוטים. 10) ומתרחק מהמון העם ההולך בחושך בעיניים עצומות, אחרי תעתועי הזמן. 11) מעיר ומעורר. 12) כגון: אהבת הניצוח וכבוד מדומה. 13) רדיפה אחרי קניינים מדומים וחיי מותרות המושכים ליבות בני־אדם ומעבירים אותם על דעתם. 14) מְכוּוֶנֶת. 15) כסא הכבוד. 16) "חיות הקודש", שהיא למעלה מכל שאר הצורות. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 17) על ידי הסתכלותו בהן מכיר הוא ויודע גדלו של הקדוש־ברוך־הוא, בבחינת: השמים מספרים כבוד א־ל (תהילים יט, א). 18) היא הצורה העשירית התחתונה, הקרובה למעלת דעת בני־אדם, והם המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 19) קודם לכן בטרם שנחה עליו הרוח.

34 **ב. הַנְּבִיאִים - מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחָכְמָה**
35 **חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה - נָבִיא גָּדוֹל**
36 **מִנָּבִיא[20]. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא**
37 **בַּחֲלוֹם, בְּחֶזְיוֹן לָיְלָה, אוֹ בַיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן**
38 **תַּרְדֵּמָה[21], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע,**
39 **בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ". וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים, אֲבָרֵיהֶן**
40 **מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כָּשֵׁל, וְעֶשְׂתּוֹנוֹתֵיהֶם**
41 **מִתְטַרְפוֹת[22], וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה[23] לְהָבִין מַה**
42 **שֶׁתִּרְאֶה; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה**
43 **חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל:**
44 **"וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".**

20) כמו שאמרו (פסיקתא זוטרתא, בהעלותך): "ושאר כל

הנביאים, כל אחד ואחד לפי כוחו". 21) על הדברים שבהלכה זו ושלאחריה השווה (מורה נבוכים חלק ב, מא־מה). 22) מחשבותיהם ומערכי ליבם מתבלבלות. 23) צרופה ונקייה מכל סיגי הגופניות.

1 **ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, דֶּרֶךְ**
2 **מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל**
3 **בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה**
4 **יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ[24], וְהוּא**
5 **הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן[25]; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה**
6 **יְחֶזְקֵאל[26], וְהַסִּיר נָפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה,**
7 **וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה[27], וְכֵן**
8 **שְׁאָר הַנְּבִיאִים. מֵהֶם אוֹמְרִים הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ, כְּמוֹ**
9 **אֵלּוּ[28]; וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד; וּפְעָמִים**
10 **אוֹמְרִים הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי**
11 **יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה; וְכֻלָּן בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם**
12 **מִתְנַבְּאִים.**

24) (בראשית כח, יב). 25) (בראשית־רבה, סח). 26) (יחזקאל ב־ג). 27) (זכריה ה, ו). 28) שהזכרנום.

13 **ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא**
14 **מְכֻוָּנִים[29] דַּעְתָּם, וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי־לֵב**
15 **וּמִתְבּוֹדְדִים[30]; שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ**
16 **עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה[31].**
17 **לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר,**
18 **וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה[32]. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמָּה**
19 **מִתְנַבְּאִים", כְּלוֹמַר: מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה[33] עַד**
20 **שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל[34]!**

29) הם מרכזים את דעתם ומייחדים אותה עם העניין המבוקש. 30) ישובים בדד. ובהתבודדותם הם מתדבקים על ידי הסתכלות פנימית בשכל העליון. 31) (שבת ל:) וזוהי הסיבה - יאמר רבינו - שפסקה הנבואה בישראל מאז הלכו בגולה בימי החורבן, לרגל הדיכאון והעצבות המקננת בלב להיותם עבדים מסורים בידי סכלים המצערים ומדכאים אותנו, כעניין הכתוב: מלכה ושריה בגויים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב, ט); כי כל זה משפיע על הכוח המדמה. והיא הסיבה גם כן שתשוב אלינו הנבואה בימות המשיח, כשימלא שחוק פינו (מורה נבוכים חלק ב, לו). 32) השראה עליונה ממעל. 33) מתאמצים ומשתדלים להיות מסוגלים לקבל את שפע הנבואה. 34) משתדל להיות גדול; הולך הלוך וגדול, אבל לא הגיע עדיין אל התכלית הנרצה.

21 **ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִים 'בְּנֵי**
22 **הַנְּבִיאִים'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּכֻוָּנִים דַּעְתָּם[35] - אֶפְשָׁר**
23 **שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה[36].**

35) משתדלים להגיע לנבואה על ידי הכשרה והכנה קודמת. 36) כמו שאמרו חז"ל: ראוי הוא שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך (סנהדרין יא.). ורבינו בספרו (מורה נבוכים חלק ב, לב) אומר: שלוש דעות בנבואה: הראשונה - היא דעת הפתאים המאמינים, כי כל איש, אם חכם או סכל, מלומד או בער, אם אך יש בו קצת ממידת החסידות ותיקון המידות יכול להיות נביא כשיבחר בו ה' להשרות עליו שכינתו. השנייה - היא דעת הפילוסופים האומרים, כי הנבואה היא שלימות טבעית, ואם האדם מושלם בכל המעלות השכליות והמידותיות וחונן גם בכוח המדמה הדרוש - אז בהכרח הוא נביא ואי אפשר שלא יינבא. הדעה השלישית - היא דעת תורתנו ועיקר אמונתינו. היא מסכימה בכל לדעת הפילוסופים בנוגע להכשרה הרוחנית, אבל היא חולקת עליה בזה, שעם כל הכשרתו אין הכרח עדיין שיהיה לנביא והכל תלוי ברצון ה'. הלא ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה הנביא היה מוכן ומוכשר לכך וה' מנע ממנו שפע נבואתו, והוא קובל ומתאונן: ואני יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה, ג) ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: "ותנח עליהם הרוח". וה' השיב לו ביד ירמיה: הנה אשר בניתי אני הורס ואתה מבקש לך גדולות? (שם, ה). אם אין כרם אין רואה! אין הנביאים מתנבאים אלא בזכות ישראל (מכילתא, בא). הא למדת שהנבואה תלוייה ברצון ה', ואינה דבר טבעי כדעת הפילוסופים.

24 **ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הֵם דֶּרֶךְ נְבוּאָה לְכָל**
25 **הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ,**
26 **רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת**
27 **מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים בַּחֲלוֹם אוֹ**
28 **בְּמַרְאָה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִתְנַבֵּא וְהוּא עֵר וְעוֹמֵד,**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ**
30 **וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים -**
31 **עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ רוֹאִים מַה שֶּׁהֵם רוֹאִים בְּמָשָׁל**
32 **וְחִידָה[37]; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
33 **"פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ"; וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה**
34 **פָּנִים אֶל פָּנִים"; וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט";**
35 **כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ,**
36 **בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו:**
37 **"בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה, אֶלָּא**
38 **בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[38]. כָּל הַנְּבִיאִים**
39 **יְרֵאִים וְנִבְהָלִים וּמִתְמוֹגְגִין[39], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן;**
40 **הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ",**
41 **כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ,**
42 **כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי**
43 **הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים**
44 **אֵין מִתְנַבְּאִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן,**
45 **אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ[40], רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבַשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה**
46 **שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן[41] לָהּ,**
47 **שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,**
48 **לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה**
49 **מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבְזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:**
50 **"לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד**
51 **עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהַנְּבוּאָה**

1 מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶם חוֹזְרִים לְאָהֳלָם[42], שֶׁהוּא צָרְכֵּי הַגּוּף,
2 כֻּלָּם כִּשְׁאָר הָעָם, לְפִיכָךְ אֵין פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם;
3 וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן, לְפִיכָךְ פָּרַשׁ
4 מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, וְנִקְשְׁרָה דַעְתּוֹ
5 לְצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו הַהוֹד לְעוֹלָם,
6 וְקָרַן עוֹר פָּנָיו וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.

37) באספקלרייה שאינה מאירה, כלומר: במראה מעורפלת ומטושטשת. 38) באספקלרייה מאירה. 39) נבהלים מפחד החיזיון, מלשון: נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו). 40) שנאמר: עימדו ואשמעה מה יצוה ה' (במדבר ט, ח), ואמרו חז"ל: אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עימו (ספרי, בהעלותך). על ארבעה הבדלים אלו שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, יסוד שביעי). 41) כמבואר למעלה (הלכה ד). 42) לביתם ולחיי משפחתם כמקודם.

7 ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד,
8 לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא
9 הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים. וְאֶפְשָׁר שִׁישַׁלַּח
10 לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְכוֹנֵן
11 אוֹתָם וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לְמָנְעָם מִמַּעֲשִׂים
12 הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶם. וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת
13 וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת[43]. וְלֹא
14 כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת מַאֲמִינִים לוֹ[44] שֶׁהוּא נָבִיא[45],
15 אֶלָּא אָדָם שֶׁהָיֵינוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי
16 לַנְּבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָהֶן עַל כָּל
17 בְּנֵי־גִילוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ
18 וּבִפְרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר־כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר
19 שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ[46], שֶׁנֶּאֱמַר:
20 "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ
21 נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֶשׁ־לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ[47], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
22 מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל וְחָכָם וְרָאוּי
23 לְנְבוּאָה [הוּא], מַעֲמִידִים אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ[48], שֶׁבְּכָךְ
24 נִצְטַוִּינוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתּוֹךְ אֶת הַדִּין עַל־פִּי שְׁנֵי
25 עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהֵעִידוּ בְשֶׁקֶר
26 - הוֹאִיל וּכְשֵׁרִים הֵם אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל
27 כַּשְׁרוּתָן[49]. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר:
28 "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ",
29 וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

43) וכן אמרו (ירושלמי, סנהדרין פרק י"א, הלכה ו): "והנביא שנתנבא בתחילה, אם נתן אות - שומעין לו; ואם לא - אין שומעין לו. 44) נוסחה אחרת: "אותו". 45) אם ראינו שאינו ראוי לנבואה מצד מיעוט חכמתו ופחיתות מידותיו - אין במופתיו ממש. 46) ודווקא כשהוא מזהיר על שמירת התורה או בדבר הרשות, אבל לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אין לשמוע אלא למי שהוחזק כבר לנביא, כמו אליהו בהר הכרמל. עיין למטה (פרק ט, הלכה ג). 47) יש כאן דברים מסותרים שצריך לתת להם לב (רש"י, כתובות קיא.); ואפשר שהאות נעשה בלהטים ואחיזת עיניים. אולם זהו רק בטרם שנבדק; אבל כשבדקו אותו לא פעם ונמצאו דבריו מְכוּוָנִים, הרי זה נביא אמת כמבואר לקמן (פרק י, הלכה ב). 48) שהוא נביא אמת. 49) סתם אדם, כל זמן שאין מלעיזים עליו - בחזקת כשר הוא.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) האותות שעשה משה לפי הצורך עשאם, ולא כדי שיאמינו בו על ידם.

30 א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת
31 שֶׁעָשָׂה[2], שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי[3],
32 שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה הָאוֹת בְּלָט[4] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל
33 הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ[5] עֲשָׂאָם,
34 לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה. הָיָה צָרִיךְ לְהַשְׁקִיעַ
35 אֶת הַמִּצְרִיִּים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן[6] בְּתוֹכוֹ;
36 צָרַכְנוּ[7] לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן; צָמְאוּ - בָּקַע
37 לָהֶן אֶת הָאֶבֶן; כָּפְרוּ בּוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן
38 הָאָרֶץ; וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבַמָּה הֶאֱמִינוּ בּוֹ?
39 בְּמַעֲמַד הַר־סִינַי, שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ
40 שָׁמְעוּ וְלֹא אַחֵר, הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, וְהוּא
41 נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים:
42 מֹשֶׁה, מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶן כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
43 "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם"; וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת
44 אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲמַד
45 הַר־סִינַי לְבַדּוֹ הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת,
46 שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב
47 הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ
48 לְעוֹלָם"; מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דָּבָר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ
49 נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ
50 אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

2) להם במצרים. 3) פקפוק ודחיה, משום חשש של זיוף ואחיזת עינים. דופי – שם נגזר משורש דָּפֹה אחי הָדֹף־גָּדֹף, ופירושו: מגרעת, אי־אמון, כמו: בבן־אמך תתן דופי (תהלים נ, כ). 4) יחיד, מן בלטיהם (שמות ז, כ). 5) לצורך השעה ולצרכם עשאם ולא כדי שיאמינו בו. (השווה הקדמת רבנו לפירוש המשנה). 6) טיבע אותם במצולות הים. 7) כך הנוסחא בדפוס "מגדל עוז", והסכים עמה בעל "מעשה רוקח". ונוסחת רוב הדפוסים: "צרכנו למזון" אינה מתאימה למשפטי המאמר, שכולם בגוף שלישי.

51 ב. נִמְצָאוּ אֵלּוּ שֶׁשִּׁלַּח לָהֶן הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ
52 שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת אַחֵר,
53 שֶׁהֵם וָהוּא עֵדִים בַּדָּבָר[8], כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר
54 אֶחָד בְּיַחַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר
55 אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ; כָּךְ
56 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד

הַר־סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שֶׁנָּתַן לוֹ הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לוֹ "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ" - יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת יֵשׁ בִּלְבָבוֹ דֹּפִי וּמְהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי"; עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[9], שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וְיַעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק הִרְהוּר שֶׁמְּהַרְהֲרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת, שֶׁיִּדְעוּ שֶׁאֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר בִּלְבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"[10]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר! אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת, אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן! כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתֹּךְ הַדָּבָר עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הֵעִידוּ אֱמֶת אִם שֶׁקֶר, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הָאוֹת אֱמֶת, אוֹ בְּכִשּׁוּף וָלָט.

8) כנוסחת אוקספורד. וברוב הדפוסים: "שהם והוא עדים בדבר", ונהיר יותר הנוסח שקבענו. 9) לבסוף, כדי לאמצו ולעודדו שיואיל לקבל את שליחותו. 10) דברי הרמב"ם ז"ל פה תמוהים, שהרי הוא מבאר את הענין הנידון על־פי הכתובים שלא כסדרם: הלא על "מעמד הר סיני" הודיע ה' למשה בראשית התגלותו אליו ובתחילת נבואתו, וכאן משמע שאך לבסוף הודיע לו על זה, אחרי שראה שהוא משמתט ומסרב ללכת? והמפרשים מתחבטים בזה (עין לחם־משנה, שאלות ותשובות רלב"ח, סימן נא). ויש ליישב זאת על־פי הכלל הידוע של חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ("משרת משה"). וכן גם סברת מארנ"ח שהובאה ב"מעשה רוקח", שלדעת רבינו ז"ל: מה שכתוב בתחילה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'" צריך להיות בסוף, מפני שהיא תכלית כל הדברים: ומה שבא אחריו הוא רק ביאור הענין וסיפור גלגול הדברים איך היה.

ג. לְפִיכָךְ אִם עָמַד הַנָּבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11], וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵאוּר[12], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָט וְכִשּׁוּף הֵן; לְפִי שֶׁנְּבוּאַת[13] מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה[14] לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא. הָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה; שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא", שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ, וְהוֹאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה - הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה, שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ.

11) סנהדרין צ, א. ואין להקשות מקיום אותותיו – "כי מנסה ה' אתכם" (מו"נ ח"ג, כד). 12) בבירור. 13) אמיתת נבואתו. 14) אותות נביא זה לעומת אותות משה רבינו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שאין נביא רשאי לחדש מצוה, ולא לגרוע ממניין המצוות.

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא[2] מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים; אֵין לָהּ, לֹא שִׁנּוּי וְלֹא גֵּרְעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". הָא לְמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה מְצֻוִּין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"[3]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ[4] דָּבָר מֵעָתָּה. לְפִיכָךְ אִם יַעֲמֹד אִישׁ - בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל - וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה; אוֹ שֶׁאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ[5] - הֲרֵי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[6], עַל שֶׁהֶזִּיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ. שֶׁהוּא, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב.

2) שהתורה היא מצוה לדורות עולם (השווה להלן הלכות תשובה פ"ג, ה"ח). 3) כבר ניתנה תורה מסיני, ואין אנו משגיחים בבת־קול, וכל־שכן בנביא מתנבא (ב"מ נט:). וכן אמרו חז"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע: שאל (בשמים)! אמר להם: לא בשמים היא (תמורה טז.). 4) מגילה ב, ב. 5) לפי שעתן, ועם חילוף הזמנים חלפו גם הן. 6) דכתיב: ומת הנביא ההוא (דברים יח, כ), וכל מיתה האמורה בתורה סתם – בחנק (סנהדרין פט:).

ב. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כָּמוֹךָ"? - לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָא[7], אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם[8]: "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי"; וְכֵן אִם צִוָּנוּ בְּדִבְרֵי הָרִשּׁוּת,

1 כְּגוֹן: לְכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אַל תֵּלְכוּ; עֲשׂוּ מִלְחָמָה
2 הַיּוֹם[9] אוֹ אַל תַּעֲשׂוּ[10]; בְּנוּ חוֹמָה זוֹ אוֹ אַל תִּבְנוּהָ[11]
3 - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה
4 בִּידֵי שָׁמַיִם[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע
5 אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ
6 מֵעִמּוֹ".

7) כלפי מייסדי הנצרות והאסלאם, הדברים מכוונים. השווה "אגרת תימן". 8) הנביא מלאכי בתחילת הבית השני, שהיה אחרון הנביאים. 9) שמואל־א, טו. 10) מלכים־ב ו, כב. 11) ישעיה כב, יא. השווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה. 12) שימות קודם זמנו, ואין נפשו נכרתת מחיי העולם הבא, בניגוד לעונש "כרת" שגם נפשו תיכרת (ברטנורא, סנהדרין פ"ט, מ"ו). ולפי רש"י: מיתה בידי שמים – ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי: וכרת – נוסף על קיצור ימיו הוא הולך גם ערירי (שבת כה.).

7 ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ[13], וְהַכּוֹבֵשׁ
8 נְבוּאָתוֹ[14] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלָשְׁתָּן[15]
9 נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"[16]. וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ
10 הַנָּבִיא, שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל
11 מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין
12 קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה[17] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ[18].
13 וְכֵן לָמַדְנוּ מֵחֲכָמִים רִאשׁוֹנִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: בַּכֹּל
14 אִם יֹאמַר לְךָ הַנָּבִיא: עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה! כְּאֵלִיָּהוּ
15 בְּהַר הַכַּרְמֶל[19] - שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[20].
16 וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר
17 הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחֶרֶת
18 לְכָךְ[21], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא
19 נָבִיא[22], מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְגַם בָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו
20 תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הֵיאַךְ
21 נַעֲקֹר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל
22 מָקוֹם"? הָיָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ
23 לְעוֹלָם, חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב
24 הַיּוֹם בַּחוּץ בְּדִבַּר ה'[23], כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל.
25 וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי
26 שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶם. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקָר
27 לְעוֹלָם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[24]; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ
28 וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

13) כגון: עידו הנביא, שאכל לחם בבית־אל למרות שנצטוה שלא לאכול, שנאמר בו: יען כי מרית את פי ה' ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה' (מלכים־א יג, כא). 14) כגון: יונה בן אמיתי. 15) א – העובר על דברי הנביא. ב – הנביא העובר על דברי עצמו. ג – הכובש נבואתו. 16) שמשמעו: מיתה בידי שמים. ושלשתם, ממקרא זה נלמדים (סנהדרין פט.). 17) הוראת שעה ולא לתמיד. 18) יבמות צ, ב. 19) מלכים־א, פרק יח. 20) שאף בהוראת שעה ולשעה קלה אין שומעים לו (סנהדרין צ.), ואמרו שם: "אפילו אם מעמיד לך חמה באמצע הרקיע – אל תשמע לו": ואין לחשוש לאותותיו, הוא שאמר הכתוב: כי מנסה ד' אלהיכם אתכם (דברים יג, ד). 21) אף־על־פי שרק ירושלים נועדה לכך. 22) אלא מפני שהוחזק כבר לנביא. 23) ככתוב: ובדברך עשיתי (מלכים־א יח, לו) ולא מלבי עשיתי מה שעשיתי (ויקרא־רבה כב). וכן (ירושלמי מגילה פ"א. הי"א) אמר ר' שמלאי: "ובדברך עשיתי" – הקדוש־ברוך־הוא אמר לו. 24) הוריות ד, ב.

29 ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי
30 הַשְּׁמוּעָה[25], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה, שֶׁה' צִוָּה
31 לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה
32 נָבִיא הַשֶּׁקֶר[26] וְיֵחָנֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי
33 בָּא לְהַכְחִישׁ הַתּוֹרָה, שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא".
34 אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.

25) כגון: איסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים שאינו מפורש בתורה, אלא מפי השמועה למדו שעינוי נפש האמור ביום זה: ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג, כז), הוא צום. ורבינו בהקדמתו למשנה, יאמר: כגון שאמר: וקצותה את כפה (דברים כה, יב) היא כריתת יד ממש ולא קנס שקונסים את המבייש, כמו שבא בקבלה (בבא־קמא כח.), ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר, שהקב"ה אמר לו שהדברים כפשוטם – נביא שקר הוא ויהרג. 26) כי בדברים שבעיון וסברא, אין נביא עדיף מחכם. ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד – הלכה כחכמים, שנאמר: אחרי רבים להטות (שמות כג, ב). ולא הרשנו הקדוש־ברוך־הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר: ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם, אלא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וגו'" (רבינו בהקדמתו למשנה).

35 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל
36 בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה;
37 וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְאָמַר, שֶׁה'
38 צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה
39 זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה
40 הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת... לֹא תִשְׁמַע אֶל
41 דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא... כִּי דִבֶּר סָרָה עַל ה'
42 אֱלֹהֵיכֶם"[27], שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה;
43 וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נָבִיא שֶׁקֶר, וְכָל מַה
44 שֶׁעָשָׂה בְּלָט וְכִשּׁוּף עָשָׂה, וְיֵחָנֵק.

27) ולא לשים לב לאותותיו שעשה, אפשר שבלט עשאם. ועוד: השכל המכזיב את עדותו, יותר נאמן מן העין הרואה אותותיו – והרי כבר נתבאר לבעלי השכל שאין לעבוד זולתי ה' ממציא כל הנמצאים (שם).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) איזה אות יעשה הנביא כדי שיאמינו בו.

45 א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד־לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ
46 צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ

כְּאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ - שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֶאֱמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ, אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ'". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה[2] בְּמַלְאֲכוֹת הַשֵּׁם, וְלֹא יָבוֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה' בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִים לוֹ: קְרַע לָנוּ הַיָּם אוֹ הַחֲיֵה מֵת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ! אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ: אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת! וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ דְּבָרָיו אִם לֹא יָבוֹאוּ. וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר קָטָן - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר[3]; וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּם - יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

2) איש סגולה מוכתר בכל המעלות וראוי לקבל שפע נבואה, כמפורש למעלה (פרק ז, הלכה א). 3) ירמיה אמר אל חנניה נביא השקר: לכן... השנה אתה מת (ירמיה כח, טז). וכתוב אחריו: וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי (שם, יז). הא כיצד? אם "בחודש השביעי", אין "בשנה ההיא", ואם "בשנה ההיא", אין "החודש השביעי", שהרי תשרי נמנה כבר לשנה אחרת החדשה? אלא מלמד שמת בערב ראש־השנה וציווה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר ושיוציאוהו אחרי ראש־השנה, בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). הא למדת, שאם נפל פרט אחד מדברי הנביא נקרא: "נביא שקר".

ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה[4] - אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו נֶאֱמָנִים כֻּלָּן, הֲרֵי זֶה נְבִיא אֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".

4) סתם רבינו ולא פירש כמה פעמים; ולדעת בעל "טורי אבן"; שלוש פעמים, שכן משה רבינו בתחילת שליחותו למצרים נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שלושה אותות לעשותם לפני פרעה ולפני בני ישראל שיהא מוחזק בעיניהם לנביא אמת ואיש אלוקים.

ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אוֹמְרִים מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִקְצָת דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֻךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - 'מֵאֲשֶׁר'[5] וְלֹא כָּל אֲשֶׁר; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדִּבְרֵיהֶם כְּלוּם, אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל[6], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל"; אֲבָל הַנָּבִיא, כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אַרְצָה"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם ה'"; כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר; וּדְבַר ה', כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת וּמְכַזְּבִין, הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי אֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בוֹ[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ וְגוֹ', כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגוֹ'", וְאָמַר: "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ וְגוֹ'". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם מִשִּׁבְעַ וְרָעָב, מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשָׁאוּל, שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֹדָה, וְהָלַךְ לַנָּבִיא לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ[8]. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים הוּא שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא, לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

5) (בראשית־רבה, פה) מ־החלקי שבראש התיבה מגיד, כי רק חלק מדבריהם מתקיים ולא כולם. 6) כאותם האיצטגנינים המצפצפים והמהגים, שצופים ואינם יודעים מה צופים (סוטה יב:). 7) כמאמרם: "שמא תאמר: להם יש במה לשאול, ולי אין לי - תלמוד לומר: ואתה לא כן נתן ה'... נביא מקרבך... אקים לך" (ספרי, שופטים). 8) (שמואל־א, פרק ט).

ד. דִּבְרֵי הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: פְּלוֹנִי יָמוּת, אוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית רָעָב אוֹ מִלְחָמָה, וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָא! שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה[9], אוֹ שֶׁתְּלָה לָהֶם כְּחִזְקִיָּה[10]. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וָכָךְ, וְלֹא בָאָה הַטּוֹבָה שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר[11]; וְלֹא מָצִינוּ[12] שֶׁחָזַר בִּדְבַר טוֹבָה, אֶלָּא בְּחֵרְבָּן רִאשׁוֹן, כְּשֶׁהִבְטִיחַ לַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא יָמוּתוּ עִם הָרְשָׁעִים, וְחָזַר בִּדְבָרָיו[13]; וְזֶה מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[14]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּדְבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבְחַן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ לַחֲנַנְיָה: אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר[15]; אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר! שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ', הַנָּבִיא אֲשֶׁר [יִנָּבֵא] (יְדַבֵּר) שָׁלוֹם, בְּבֹא דְבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".

9) (יונה, פרק ג). 10) שקיבל ארכה והוספה חמש־עשרה שנה, אחרי זה שאמר לו הנביא: צוו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה, לח). 11) (ברכות ז.). ואין לשאול

מיעקב אבינו שכתוב אצלו: "ויירא וייצר לו", אחרי שהבטיחו ה' ואמר לו: ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח, טו) - כי דברים שבין הקדוש־ברוך־הוא ובין הנביא בתור איש פרטי, ייתכן שה' יינחם גם לרעה, כדברי חז"ל: נתיירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות ד.); אבל כשהקדוש־ברוך־הוא אמר לנביא להבטיח את בני־אדם בבשורה טובה, אז לא יינחם שוב לרעה (הקדמת רבינו לספר המשנה). 12) פיסקה זו עד "וזה מפורש במסכת שבת", חסרה היא בכתבי־יד אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד גם כן איננה. כנראה שהיא השגת איזה משיג על הרמב"ם; והפיסקה האחרונה "וזה מפורש במסכת שבת" תוכיח, שהרי אין דרכו של רבינו לציין את המקורות לדבריו. ולדעת הרב הגאון ר' ראובן מרגליות יש כאן השגת הראב"ד, והיא מתחילה מן "אלא בחורבן ראשון". ראשי התיבות: א"א (אמר אברהם) שבהם מתחילות כל השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם, נסתלפו ומהן נתהוותה המלה "אלא". ונהירים דבריו. 13) מפני שמידת הדין קטרגה עליהם על שלא מיחו ברשעים. 14) (נה.). 15) כי לפעמים יינחם ה' על הרעה שדיבר לעשות. וכן אמרו חז"ל: "אמר לו ירמיה לחנניה, אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר להביא רעה ומתנחם; ואתה מתנבא לטובה, אתה הוא שצריך ליתן סימן לדבריך" (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). ובמדרש תנחומא (וירא, אות יג), מפרשים הדברים באריכות.

1 **ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי**
2 **הוּא בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה;**
3 **שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בוֹ כָּל**
4 **יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת; וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא**
5 **שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ, וְהֶאֱמִינוּ בִּדְבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם,**
6 **אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה[16] -**
7 **אָסוּר לְחַשֵּׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁמָּא אֵינָהּ**
8 **אֱמֶת, וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי[17], וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים**
9 **וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם**
10 **כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ**
11 **אִם אָיִן"; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא, יַאֲמִינוּ**
12 **וְיֵדְעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ**
13 **אַחֲרָיו, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה**
14 **בְּתוֹכָם".**

16) כמנהגם של הנביאים שהוחזקו לנביאי אמת. 17) כי אחרי שנתאמת כנביא ה', אז מי שמנסה אותו כאילו מנסה הוא את ה', ולא ייתכן לעבוד את ה' על דרך הספק והפקפוק ובבקשת אותות ומופתים (הרמב"ן על התורה, דברים ו, טז).

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדָּבֵק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֶת רֵעִים. ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים. ו) לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֲמֻלָּלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש באדם דיעות מדיעות שונות, ושהממוצעת היא הטובה; כיצד להשיגה.

15 **א. דֵּעוֹת[2] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־אָדָם, וְזוֹ**
16 **מְשֻׁנָּה מִזּוֹ[3], וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא**
17 **בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת**
18 **עָלָיו וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט**
19 **בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ**
20 **שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא**
21 **תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה; וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל לֵב**
22 **טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים**
23 **שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[4], שֶׁלֹּא**
24 **תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:**
25 **"אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ[5],**
26 **שֶׁדַּיָּיו אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף**
27 **לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב,**
28 **וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ[6], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא**
29 **בְּצַעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ**
30 **לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן**
31 **מְהוֹלֵל[7] וְאוֹנֵן[8], וְכִילַי[9] וָשׁוֹעַ[10], וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן,**
32 **וְרַךְ־לֵבָב[11] וְאַמִּיץ־לֵב[12], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.**

2) מידות, תכונות נפש מוסריות, כלשון המשנה: ארבע מידות בדעות – נוח לכעוס וכו' (אבות פרק ה, יא). 3) כדברי חז"ל: כשם שאין פרצופיהם שוים זה לזה, כך אין דעתם שוה (תנחומא, פנחס י). וכעין זה גם במסכת ברכות נח, א. 4) השואפת לבלוע הכל. מלשון: לכן הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, יד). 5) מחסר את נפשו, מצמצם צרכיו עד לאפס. מלשון: ותקצר נפשו (שופטים טז, טז). 6) חושך מפיו ומרעיב נפשו, ובלבד שיצרף פרוטה לפרוטה. 7) אוהב שחוק ומהתלות תמיד ורודף תענוגים והוללות, מלשון: לשחוק אמרתי – מהולל (קהלת ב, ב). 8) בעל מרה שחורה: עצוב רוח ומתאונן תמיד. 9) קמצן רע עין, שעינו צרה באחרים: וה"מסגף עצמו ברעב" דלעיל, עינו צרה גם בו בעצמו, ומקמץ אף לנפשו (לחם־משנה). 10) ההיפך של "כילי", כמו שנאמר: ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), ופירושו: ותרן בממונו המרבה לפזר יותר מכפי מיסת ידו, ולו גם לדברים שבצדקה, בעוד ש"המאבד כל ממונו" דלעיל הוא המבזבז ממונו לדברים שאין בם מועיל (לחם־משנה). 11) פחדן, מוג־לב. 12) המחרף נפשו ומוסר עצמו לסכנות.

33 **ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בַּקָּצֶה**
34 **הָאַחֵר[13] דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[14], זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל**
35 **הַדֵּעוֹת, יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ**

1 לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת, שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם
2 זֶה מְכֻוָּן[15] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָם בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר
3 הַדֵּעוֹת. וְיֵשׁ מֵהֶן, שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא
4 לָמַד אוֹתָם מֵאֲחֵרִים[16], אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ לְפִי
5 מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ; אוֹ שֶׁשָּׁמַע, שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה
6 טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד
7 שֶׁנִּקְבְּעָה בְּלִבּוֹ.

13) כמו הדעות הקיצוניות האלה שמנה רבינו כאן בהלכה הקודמת. 14) ממוצעות, הנמצאות בין שני הקצוות האלה, שגם הן רחוקות אחת מחברתה לפי נטייתן לצד זה או לצד זה. 15) מותאם. 16) כמו שאמרו חכמינו: הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז.).

8 ג. שְׁתֵּי קְצָווֹת הָרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה
9 אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן וְלֹא
10 לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן
11 אוֹ מוּכָן לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג
12 בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא
13 הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

14 ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה
15 מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא
16 רְחוֹקָה מִשְּׁתֵּי הַקְּצָווֹת[17] רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ קְרוֹבָה,
17 לֹא לְזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18],
18 שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׂם[19] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר אוֹתָם וּמְכַוֵּן
19 אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[20].
20 כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא כְּמֵת
21 שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. לֹא יִכְעַס, אֶלָּא עַל דָּבָר
22 גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ
23 פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף
24 צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:
25 "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל
26 בְּעִסְקוֹ, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי־שָׁעָה,
27 כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ
28 בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְפַזֵּר מָמוֹנוֹ; אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מִסַּת
29 יָדוֹ, וּמַלְוֶה כָּרָאוּי[21] לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא מְהוֹלֵל[22]
30 וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן[23], אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו
31 בְּנַחַת[24], בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ
32 זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים[25]. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו דֵּעוֹת
33 בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

17) כלומר: שהיא נמצאת בתווך בדיוק, וזהו "שביל הזהב" ששיבחוהו החכמים בכל העתים. וכדברי חכמינו (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א): התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור ואחד של שלג. היטה בזה – מת באור, היטה בזו – מת בשלג. מה יעשה? – יהלך באמצע. לכל מידה שבאדם יש שתי קצוות: ראשון ואחרון. הראשון – הוא הצד החיובי, צד התוספת: והאחרון – הוא הצד השלילי, צד החסרון. למשל: הפזרנות־השועות היא – הקצה הראשון, הצד החיובי במידת נתינת הצדקה, כשהנותן נותן יותר מכפי יכלתו. והקמצנות־הכילות היא – הקצה האחרון, הצד השלילי והחסרון, כשהנותן קופץ ידו ללא רחמים. שתי קצוות אלה רעים הם גם יחד, ורק הדרך הממוצעת בין שתי הקצוות הללו, מידת הנדיבות – היא המשובחת ובה ידבק האדם. וכן בשאר כל המידות. (השווה שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד). קצוות – מן קַצְוָה שנסתעפה מן קָצֶה־קְצָו, ומשמש זכר ונקבה. 18) המתואר חסר ה־הידיעה, כדרך לשון המשנה, כמו: כנסת הגדולה. 19) מעריך דעותיו ושוקלן. מחשב דרכו (סוטה ה:). 20) בכתב־יד אברבנאל ובאוקספורד, המלה "בגופו" איננה. 21) בשטר ועדים (ב"מ עה:). 22) קיצוני לצד החיובי. 23) קיצוני לצד השלילי. 24) בינוני. 25) כאן סוף הלכה ד (על־פי דפוס קושטא, רסט).

34 ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק
35 מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה - נִקְרָא
36 חָסִיד[26]. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגֹּבַהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה
37 הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד, וְזוֹ
38 הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בִּלְבַד
39 וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם, וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל
40 דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ
41 מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי
42 הַקְּצָווֹת[27]: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה
43 הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה
44 הָרִאשׁוֹן[28], וְזֶהוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין[29]. וּמְצַוִּין אָנוּ
45 לָלֶכֶת בַּדְּרָכִים הָאֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים, וְהֵם הַדְּרָכִים
46 הַטּוֹבִים וְהַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

26) שבת קכא, ב. 27) לשם סייג והרחקה. 28) כי לא כל המידות שוות: אצל האחת – הקצה הראשון, החיובי הוא יותר טוב מן האחרון. ואצל האחרת – טוב האחרון השלילי מן הראשון. למשל: במידת הנדיבות – טוב יותר הקצה הראשון: הפזרנות. השועות מן הקצה האחרון, הקמצנות והכילות: ובמידת אהבת־כבוד – טוב יותר הקצה האחרון. שפלות־הרוח מן הקצה הראשון, הגאוותנות. לפיכך החסידים המקפידים ומחמירים על עצמם להתנהג לפנים משורת הדין, עוזבים על־פי רוב את "שביל הזהב" ומטים עצמם פעם לקצה הראשון ופעם לקצה האחרון – הכל לפי מהות ה"דעה". וכן מספר לנו התלמוד (ב"מ ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה עוסק במצות "פריקה וטעינה", אף־על־פי שמצד הדין היה פטור מזה משום "זקן ואינה לפי כבודו", אבל הוא עשה זאת לפנים משורת הדין. 29) כאן סוף הלכה ה (לפי נוסח קושטא, רסט).

47 ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ[30]: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן,
48 אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה
49 הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה
50 קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן
51 הַכִּנּוּיִין: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר',

'תָּמִים', 'גִּבּוֹר וְחָזָק', וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹּחוֹ.

30) של "והלכת בדרכיו" ('ספרי' עקב. שבת קלג, ב). (השווה גם מו"נ ח"א, נד).

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וְיִשַּׁלֵּשׁ[31] בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל־פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם טֹרַח עָלָיו, וְיִקָּבְעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשִּׁמּוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָא בָהֶן הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ "דֶּרֶךְ ה'". וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וגו'". וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵביא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

31) מקור הלכה זו (אבות פ"ג, יט) "והכל לפי רוב המעשה". לדעת רבינו (שם) בפירושו, נקנות המעלות לא לפי גודל המעשה אלא לפי רוב מספר המעשים, וכה דבריו בקירוב: כשיתן אדם אשר ידבנו לבו נדבה של אלף זהובים בבת אחת, לא תעלה בידו מידת הנדיבות במעשה הגדול היחידי הזה, כמו שתעלה בידי זה שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים – מפני שזה האחרון כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו בזה קנין נפש חזק מאד, בעוד שהראשון נפשו התעוררה פעם אחת ולא יספה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) לפעמים הדעה הקיצונית היא הטובה.

א. חוֹלֵי הַגּוּף טוֹעֲמִים הַמַּר מָתוֹק וּמָתוֹק מָר. וְיֵשׁ מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׁוֹנֵא הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים, כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר - הַכֹּל לְפִי רֹב הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי־אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת, מִתְאַוִּים וְאוֹהֲבִים הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׂוֹנְאִים הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וּמִתְעַצְּלִים לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְּבֵדָה עֲלֵיהֶם לְמֹאד לְפִי חָלְיָם[2]. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בָּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר"; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בַּדַּרְכֵי חֹשֶׁךְ". וּמַה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֶצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵן רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וִירַפְּאוּ חָלְיָם בַּדֵּעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָם, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[3]. וְהַמַּכִּירִים בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם וְאֵינָם הוֹלְכִים אֶצֶל הַחֲכָמִים לְרַפֵּא אוֹתָם, עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: "חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ".

2) השווה דברי רבינו (ב"שמונה־פרקים", פ"ג).

3) כמסופר בירושלמי (תענית פרק א, הלכה א) על אחד שחטא בלשונו (ברכילות ולשון־הרע, כפירוש גליון הש"ס שם) ושלחוהו לרבי חנינא (שהיה רופא נפשות) לרפואתו. אמר לו רבי חנינא: חזור בך ועסוק בתורה – ורפא לך, שנאמר: מרפא לשון עץ החיים (משלי טו, ד), ואין עץ חיים – אלא תורה.

ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ, שֶׁאִם הֵכָּה וְקִלֵּל לֹא יַרְגִּישׁ כְּלָל; וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, עַד שֶׁתִּתְעַקֵּר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ־לֵב - יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּבִזָּיוֹן הַרְבֵּה, וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבַּשׁ בְּלוּיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזּוֹת אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיַּעֲקֹר גֹּבַהּ הַלֵּב מִמֶּנּוּ וְיַחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[4]. וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, יֵלֵךְ בָּהּ כָּל יָמָיו. וְעַל קַו זֶה[5] יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד - יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי[6] וְיִנְהַג בּוֹ זְמַן רַב, עַד שֶׁיַּחֲזֹר בּוֹ לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.

4) משל מה הדבר דומה? לחפץ שנתכופף ונתעקם, וכשרוצים לתקנו ולהעמידו על מתכונתו, כופפים אותו לצד שכנגד, ואז הוא מתיישר וחוזר לתיקונו. 5) על אופן זה, על־פי השיטה הזאת. 6) כמו שאמרו חכמינו על מלוי־בריבית: מאימתי היא חזרתם, (להיות כשרים לעדות)? – משיקרעו את שטריהם ולא ילוו עוד בריבית אפילו לנכרים (סנהדרין כה:).

ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בַּבֵּינוֹנִית, אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וְהוּא גֹּבַהּ לֵב, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו מְאֹד", וְלֹא נֶאֱמַר "עָנָו" בִּלְבַד. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים[7]: "מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל־רוּחַ". וְעוֹד אָמְרוּ[8], שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ לִבּוֹ, כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבְךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְעוֹד אָמְרוּ: "בְּשִׁמְתָּא מָאן דְּאִית בֵּהּ גַּסּוּת הָרוּחַ"[9], וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ. וְכֵן הַכַּעַס - מִדָּה רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וִילַמֵּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס[10], וַאֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. וְאִם רָצָה לְהָטִיל אֵימָה עַל בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ, אוֹ עַל הַצִּבּוּר אִם הָיָה פַּרְנָס, וְרָצָה לִכְעֹס עֲלֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ לְמוּטָב - יַרְאֶה עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס, כְּדֵי לְיַסְּרָם, וְתִהְיֶה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְדַמֶּה[11] כּוֹעֵס בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ, וְהוּא אֵינוֹ כּוֹעֵס. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: "כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים"[12]; וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס - אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ[13], וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. וּבַעֲלֵי כַעַס אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים[14].

1 לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ
2 שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִים, וְזוֹ הִיא
3 הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים - הֵן עֲלוּבִין וְאֵינָן
4 עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין
5 מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים[15]; וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר:
6 "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ"[16].

7) אבות פ"ד, ד. 8) סוטה ד, ב. 9) שם, ה, א. בחרם יהא מי שיש בו גאוה. 10) וכן אמרו (תענית ד.) על צורבא מרבנן העלול לכעוס, מפני שתורתו רותחת בו ומרתיחה אותו – שעליו להתרחק מן הכעס ולהרגיל את עצמו להתנהג בנחת ובמתינות, שנאמר: והסר כעס מלבך (קהלת יא, י). 11) מעמיד פנים של כועס ואינו כועס (שבת קה, ב). ויש סוברים: מדמה. 12) זוהר, בראשית ב, טז. וזה לשונו: "והא אוקמוה, שכל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה. והגאון ר' חיים הלר מעיר שבתשובת הרשב"ש סימן ש"ע הובא מאמר זה כלשונו ממסכת נדרים כב, א. וכנראה היתה כך הנוסחה לפני רבותינו הראשונים ז"ל. הנוסחה בתלמוד שלפנינו היא: "כל הכועס – כל מיני גיהנום שולטים בו". 13) פסחים סו, ב. 14) שם, קיג, ב. 15) יומא כג, א. גיטין לו, ב. 16) גם השמש היה מן העלובים ואינם עולבים, כשהירח בא לפני הקב"ה והציע שיקטין אחד מהם, מפני שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ולבסוף יצא השמש בגבורתו כגבור מנצח באורו הגדול (מהרי"ף על "עין־יעקב", שם).

7 ד. לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִּיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ
8 בִּדְבַר חָכְמָה[17], אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ.
9 אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה
10 בְּטֵלָה כָּל יָמָיו[18] - וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם.
11 וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה
12 צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ[19]: "כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא
13 חֵטְא", וְאָמְרוּ: "לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב, אֶלָּא
14 שְׁתִיקָה". וְכֵן בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי
15 הָאָדָם מְעַטִּים וְעִנְיָנֵיהֶם[20] מְרֻבִּים. וְהוּא שֶׁצִּוּוּ
16 חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ
17 קְצָרָה"[21]. אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט
18 - הֲרֵי זוֹ סִכְלוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בָא הַחֲלוֹם בְּרֹב
19 עִנְיָן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים".

17) כמאמרם ז"ל: "כל פטטיא בישין, ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"ה) – כל הפטפוטים רעים הם, רק פטפוטים בדברי תורה טובים. 18) יומא יט, ב. ב"תשובות הגאונים" בסוף ספר "נהרות דמשק" קע"ח, מנויים עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם (הגהת הרד"ל). וראוי לציין שגם בפירושו למשנה (אבות פ"א, יז) מייחס רבינו ז"ל מידה זו לרב. 19) שם. 20) התוכן שלהם. 21) פסחים ג, ב - ולא באריכות לשון המטרידה ומבלבלת.

20 ה. סְיָג לַחָכְמָה - שְׁתִיקָה[22]. לְפִיכָךְ לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב
21 וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר; וִילַמֵּד לַתַּלְמִידִים בְּשׁוּבָה וְנַחַת,
22 בְּלֹא צְעָקָה וּבְלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה:
23 "דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים".

22) אבות ג, יג.

24 ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי.
25 וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב[23], אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ[24],
26 וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת
27 הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַנָּכְרִי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְנָכְרִי
28 בְּשַׂר נְבֵלָה בִּמְקוֹם בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְלֹא מִנְעָל שֶׁל
29 מֵתָה[25] בִּמְקוֹם מִנְעָל שֶׁל שְׁחוּטָה. וְלֹא יְסַרְהֵב[26]
30 בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל; וְלֹא
31 יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת[27], וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא
32 יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְפָתְחָן לְמָכְרָן, כְּדֵי
33 לְפַתּוֹתוֹ, שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בוֹ.
34 וַאֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת־דַּעַת - אָסוּר,
35 אֶלָּא שְׂפַת אֱמֶת, וְרוּחַ נָכוֹן, וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל
36 וְהַוּוֹת[28].

23) כדברי חכמינו ז"ל: שלושה, הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחים קיד:). 24) פנימיותו כחיצוניותו: כפיו כן לבו, (יומא עב:). וכן אמרו ב"אבות דרבי נתן", פרק כח: "יהא סתרך עליך כגלוי". 25) נעל מעור בהמה שמתה אינה כל־כך חזקה כנעל של בריאה שנשחטה. ועוד, משום חשש סכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור (חולין צד.). 26) לא יפצר בו מאד, שיש בזה משום "גניבת דעת". 27) מנחה ודורון: "כיבוד" שמכבדים בו את האורחים (שם). 28) נכלים ומעשי תרמית.

37 ז. לֹא יִהְיֶה אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתַלּוֹת, וְלֹא עָצֵל
38 וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ[29]. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[30]: "שְׂחוֹק
39 וְקַלּוּת־רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה". וְצִוּוּ, שֶׁלֹּא
40 יְהֵא אָדָם פָּרוּץ בִּצְחוֹק, וְלֹא עָצֵב וּמִתְאַבֵּל, אֶלָּא
41 מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת[31]. וְכֵן לֹא יִהְיֶה
42 בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[32], נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵב וּבָטֵל
43 מִמְּלָאכָה[33]; אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה, מְמֻעָט בְּעֵסֶק[34]
44 וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמֵּעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ, יִשְׂמַח
45 בּוֹ[35]. וְלֹא יִהְיֶה בַּעַל קְטָטָה, וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא
46 בַּעַל תַּאֲוָה, וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ
47 חֲכָמִים[36]: "הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת
48 הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵלֵךְ בַּמִּדָּה
49 הַבֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו
50 מְכֻוָּנוֹת בְּאֶמְצָעוּת. וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "פֶּלֶס[37]
51 מַעְגַּל רַגְלֶךָ, וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ".

29) הוא "שביל הזהב", הדרך הממוצעת. 30) אבות פ"ג, יג. 31) שם א, טו. 32) מתלמידי בלעם הרשע: בעל תאוה ושואף בצע אשר לא ידע שבעה (שם פ"ה, יט). 33) שאינו דואג כלל לסיפוק צרכיו ומחסר נפשו מן הדברים ההכרחיים, כאילו אינו מן הישוב. "אין אדם מת אלא מתוך

בטלה" (אדר"נ, יא). **34)** ואינו אץ להעשיר (שם פ"ד, י). **35)** זהו העושר האמיתי (אבות פ"ד, א). **36)** שם, כא. **37)** מלשון: פלס ומאזני משפט (משל טז, יא). שקול ומדוד דרכיך שתהיינה מכוונות באמצעותן בלי הכרע לכאן או לכאן – ואז תצליח.

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהִקְנָאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן, וּמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם - אֶפְרֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד הָאַחֲרוֹן[2]! עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה, וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּגוֹן כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים - גַּם זֶה דֶּרֶךְ רָעָה הִיא וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[3]: וּמָה אִם נָזִיר, שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ כַּפָּרָה; הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא מִדְּבָרִים שֶׁמְּנַעֲתוּ הַתּוֹרָה בְּלִבַּד; וְלֹא יְהֵא אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: "לֹא דַיְּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שָׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים!" וּבִכְלָל הַזֶּה - אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד, אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְאָסְרוּ חֲכָמִים[5] שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם"[6].

2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ה). **3)** (תענית יא.). **4)** (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה א). **5)** אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית יא.). **6)** למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

ב. צָרִיךְ הָאָדָם, שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם לֵידַע אֶת הַשֵּׁם[7] בָּרוּךְ הוּא בְּלִבָּד. וְיִהְיֶה שִׁבְתּוֹ וְקוּמוֹ וְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעֻמַּת זֶה הַדָּבָר[8]. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּשָּׂא וְיִתֵּן, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לִטֹּל שָׂכָר - לֹא יִהְיֶה בְּלִבּוֹ לְקַבֵּץ מָמוֹן בְּלִבַּד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא דְּבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִבְעַל, לֹא יָשִׂים בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי לֵהָנוֹת בְּלִבַּד, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמָּתוֹק לַחֵךְ, וְיִבְעַל כְּדֵי לֵהָנוֹת; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו בְּלִבָּד. לְפִיכָךְ לֹא יֹאכַל כֹּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים לַגּוּף, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים; וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְתוּקִים לַחֵךְ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּשָׂרוֹ חַם, לֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא דְבַשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב". וְשׁוֹתֶה מֵי הָעֲלָשִׁין[9], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַר; שֶׁנִּמְצָא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בְּלִבַּד, כְּדֵי שֶׁיַּבְרִיא וְיַעֲמֹד שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לִחְיוֹת אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּבְעַל, לֹא יִבְעַל אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע[10]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ בּוֹעֵל כָּל־זְמַן שֶׁיִּתְאַוֶּה, אֶלָּא כָּל עֵת שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהוֹצִיא שִׁכְבַת־זֶרַע, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הָרְפוּאָה אוֹ לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע.

7) בורא העולם ומנהיגו. **8)** הכל מְכוּוָן כאמצעי להשגת התכלית: ידיעת הבורא. **9)** מין צמח שמשורשיו הקלויים באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז) ונזכר במשנה (כלאיים פרק א, משנה ב). **10)** קיום המין האנושי.

ג. הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - אִם שָׂם עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ וַאֲבָרָיו שְׁלֵמִים בְּלִבַּד, וְשֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וַעֲמֵלִין לְצָרְכּוֹ, אֵין זוֹ דֶּרֶךְ טוֹבָה; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶא גּוּפוֹ שָׁלֵם וְחָזָק, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ יְשָׁרָה לָדַעַת אֶת ה'; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין וְיִשְׂתַּכֵּל[11] בְּחָכְמוֹת, וְהוּא רָעֵב וְחוֹלֶה אוֹ אֶחָד מֵאֲבָרָיו כּוֹאֵב; וְיָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן, אוּלַי יִהְיֶה חָכָם וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ כָּל יָמָיו, עוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם תָּמִיד, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹעֵל, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ בַּכֹּל כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא צָרְכָּיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם לַעֲבֹד אֶת ה'. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן - אִם יָשֵׁן לָדַעַת[12] כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיָנוּחַ גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלֶה - נִמְצֵאת שְׁנָה שֶׁלּוֹ עֲבוֹדָה לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם"[13]; וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ[14] וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחֹתֶיךָ".

11) וישכיל. **12)** בכוונה, במחשבה תחילה. **13)** (אבות פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז.). שכל מעשיו היו לשם־שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו: הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא־רבה, לד). על מאמר זה: "וכל מעשיך יהיו לשם־שמים", שהוא מועט המחזיק את המרובה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". **14)** איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? - "בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) באיזה דרך ישכון אור הבריאות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

א. הוֹאִיל וְהֶיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵּי הַשֵּׁם הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע דָּבָר מִידִיעַת הַבּוֹרֵא וְהוּא חוֹלֶה - לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב[2], וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא. וְאַל יַשְׁהֶא נִקְבָיו[3] אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, אֶלָּא כָּל־זְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתִּין[4] אוֹ לְהָסִיךְ אֶת רַגְלָיו[5], יַעֲמֹד מִיָּד.

2) ברכות סב, ב. 3) כמאמרם ז"ל (מכות טז:) המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשותיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרובים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". 4) נקבים קטנים. 5) נקבים גדולים.

ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְרֵסוֹ[6], אֶלָּא יִפְחֹת כְּמוֹ רְבִיעַ[7] מִשָּׁבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, אֶלָּא מְעַט, וּמָזוּג[8] בְּיָיִן. וּכְשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל[9] בְּמֵעָיו, שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה לִשְׁתּוֹת[10] מַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן. וְלֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו[11]. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיֵּלֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה[12], עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגַּע בְּיֶגַע[13] אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיֵיגַע כָּל יוֹם בַּבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם[14], וְיִשְׁקֹט מְעַט עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ[15], וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה טוֹב[16], וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹכֵל.

6) גיטין ע, א. 7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלואך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). 8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". 9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (שם, נג:): ואמרו: כשתצמא – שתה! (שם, סב:). 10) שכן אמרו: כל מי ששתייתו מרובה על אכילתו - עצמותיו שרופות (נדה כד:). 11) (שבת פב.): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו – זוהי תחילת ריח זוהמא". 12) ברכות, כג, ב. 13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס מנטובה. 14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין סז:). 15) ינוח ויינפש. 16) נכנס ומזיע, יוצא ומשתטף (שבת מ.). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[17] אוֹ יִטֶּה עַל שְׂמֹאל[18]. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יְזַעְזֵעַ גּוּפוֹ וְלֹא יִטְיַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל הַמִּטַּיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגֵעַ, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל עַצְמוֹ חֳלָאִים[19] רָעִים וְקָשִׁים.

17) גיטין ע, א. 18) ברכות מו, ב "והסיבת ימין - לאו שמה הסיבה" (פסחים קח.). 19) תענית י, ב.

ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת. דַּי לוֹ לְאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה[20] שָׁעוֹת, וְיִהְיוּ בְּסוֹף[21] הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִתְחֹלַת שְׁנָתוֹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע או"ח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספרדי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. 21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרזלא – כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

ה. לֹא יִישַׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא עַל צִדּוֹ[22]; בִּתְחֹלַת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאל[23], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין. וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לָאֲכִילָה, אֶלָּא יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא יִישַׁן בַּיּוֹם[24].

22) ברכות יג, ב. 23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומכא, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). 24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שדוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין[25] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְתוּתִים[26] וְאַגָּסִים וַאֲבַטִּיחִים[27] וּמִינֵי הַקִּשּׁוּאִים וּמִינֵי מְלָפְפוֹנוֹת[28] - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם בַּתְּחִלָּה קֹדֶם[29] אֲכִילָה, וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ. וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין[30] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן רִמּוֹנִים וּפְרִישִׁים[31] וְתַפּוּחִים וּקְרוּשְׁטוּמוֹלִין[32], אוֹכֵל אוֹתָן תֵּכֶף לִמְזוֹנוֹ, וְלֹא יַרְבֶּה לֶאֱכֹל מֵהֶן.

25) המרפים את הקיבה. 26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבוים). 27) (וואסער מעלאנע בלע"ז). 28) (צוקער מעלאנע). 29) כתובות י, ב. 30) ההיפך של משלשלים. 31) הם חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). 32) מין אגס קטן, ונזכר (שם).

ז. כְּשֶׁיִּרְצֶה אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׂר־עוֹף וּבְשַׂר־בְּהֵמָה

1 כְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף; וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר־
2 עוֹף - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בֵּיצִים; בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר
3 בְּהֵמָה גַּסָּה - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר דַּקָּה. לְעוֹלָם יַקְדִּים
4 אָדָם דָּבָר הַקַּל, וּמְאַחֵר הַכָּבֵד[33].

33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד – לפיכך יקדים את הקל שימהר לצאת מן הבטן העליון (פר"ח).

5 ח. בִּימוֹת הַחַמָּה אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יַרְבֶּה
6 בִּתְבָלִים[34], וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ[35]. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים
7 אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַחַמִּים[36], וּמַרְבֶּה בִּתְבָלִים, וְאוֹכֵל
8 מְעַט מִן הַחַרְדָּל וּמִן הַחִלְתִּית[37]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ
9 וְעוֹשֶׂה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים, בְּכָל
10 מָקוֹם וּמָקוֹם - הָרָאוּי לוֹ.

34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. 35) טובל בו את פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל השתייה מזיקה. 36) עירובין נו, ב. 37) מיני תבלין חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום – מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק בארצות הקרות.

11 ט. יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי
12 לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים,
13 הַמְּלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְשָׁנָה,
14 וְהַכְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלִיחַ[38] הַיָּשָׁן, וְיַיִן
15 מְגֻתּוֹ[39], וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ, וְכֵן כָּל
16 מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף כְּמוֹ
17 סַם־הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ
18 הָרִאשׁוֹנִים לָרַע. לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן
19 אֶלָּא מְעַט, וְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ
20 לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן:
21 דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָא אַחַר שֶׁנֶּחֱלַב
22 עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[40], וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים[41]
23 וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים וְהַסַּפִּיר[42], וְלֶחֶם
24 שְׂעוֹרִים[43] וְלֶחֶם מַצּוֹת, וְהַכְּרוּב[44] וְהֶחָצִיר
25 וְהַבְּצָלִים[45] וְהַשּׁוּמִים[46] וְהַחַרְדָּל וְהַצִּנּוֹן - כָּל אֵלּוּ
26 מַאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ
27 אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים; אֲבָל בִּימוֹת
28 הַחַמָּה לֹא יֹאכַל מֵהֶן כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בִּלְבַד,
29 אֵין רָאוּי לְאָכְלָן, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת
30 הַגְּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין[47], אוֹכְלִין מֵהֶן בִּימוֹת הַחַמָּה.

38) בבא בתרא עד, ב. 39) ששמריו עדיין מעורבים בתוכו. עד ארבעים ימים נקרא: יין מגיתו (עדויות פ"ו, מ"א). 40) כמו שאמרו (פסחים מב.): שכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוב החלב, כלומר: שנתיישן החלב ונתקלקל ונעשה נסיוב (מאלקען בלע"ז). 41) ע"ז כט, א. 42) מין קטנית הנקרא בלע"ז: נאהיט, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). 43) קידושין סב, א. 44) רבינו עוסק פה בכרוב חי, כי כרוב מבושל מנו חכמינו בין הדברים המרפאים את החולים (ע"ז כט.). 45) בצלים קשים לגוף כחרבות (קידושין סב.). 46) אמרו חז"ל (ספרי, בהעלותך): המן היה משתנה לכל דבר מאכל שהם רוצים, חוץ מחמשת המינים המנויים בפסוק: זכרנו את הדגה... את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר, ואת הבצלים, ואת השומים (במדבר יא, ה). 47) קירביס בלע"ז. בעודם רכים טובים הם, והחולים מתבלים בהם את פתם. וכשהם קשים, מזיקים הם כמלאך המוות (נדרים מט.).

31 י. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים, וְאֵינָן כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם:
32 עוֹף הַמַּיִם[48], וּבְנֵי־יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וְהַתְּמָרִים, וְלֶחֶם
33 קָלוּי[49] בְּשֶׁמֶן, אוֹ לֶחֶם שֶׁנִּלּוּשׁ בְּשֶׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ
34 אוֹתָהּ כָּל־צָרְכָּהּ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרָה בָהּ רִיחַ מֵרְסָן[50],
35 וְהַצִּיר[51] וְהַמּוּרְיָס[52] - אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מַאֲכָלוֹת
36 אֵלּוּ. וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְלֹא יִמָּשֵׁךְ
37 אַחַר תַּאֲוָתוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִן הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם
38 נִצְרָךְ לָהֶם לִרְפוּאָה - הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

48) ברווזים וכיו"ב. 49) לחם אפוי מקמח שנעשה מקליות שנתייבשו בתנור (רש"י, ויקרא כג, יד). 50) סובים גסים, ונזכר במסכת פסחים פ"ב, מ"ז. ומתאים לתורת הרפואה החדשה שמתהללים בה בני הדור ולא הרגישו בדברים שיצאו מפי זקן (עבודת המלך). 51) מין היוצא מדגים או ממאכלים אחרים כבושים ומלוחים. 52) שמנונית היוצאת מדגים כבושים (נדרים נא:).

39 יא. לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת; וְלֹא
40 יַרְבֶּה מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ יְבֵשִׁין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּים.
41 אֲבָל לִדְם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל־צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן כַּחֲרָבוֹת
42 לַגּוּף. וְכֵן הַחֲרוּבִים רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת
43 הַחֲמוּצִין - רָעִים, וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט
44 בִּימוֹת הַחַמָּה, וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים. וְהַתְּאֵנִים[53]
45 וְהָעֲנָבִים וְהַשְּׁקֵדִים, לְעוֹלָם טוֹבִים - בֵּין רְטֻבִּין, בֵּין
46 יְבֵשִׁין; וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶם כָּל צָרְכּוֹ; וְלֹא יַתְמִיד
47 אֲכִילָתָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרִי הָאִילָנוֹת.

53) ואמרו חז"ל (מדרש קהלת ה, י): "התאנה טובה למאכל ויפה לעינים ומוסיפה חכמה".

48 יב. הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן - רַע לִקְטַנִּים וְיָפֶה לִזְקֵנִים,
49 וְכָל־שֶׁכֵּן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ אָדָם לֶאֱכֹל בִּימוֹת
50 הַחַמָּה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

51 יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם, שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִין[54] כָּל
52 יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לִשְׁלִשׁוּל[55] מְעַט. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל
53 בָּרְפוּאָה: כָּל־זְמַן שֶׁהָרְעִי[56] נִמְנָע אוֹ יוֹצֵא בְּקֹשִׁי -

חֲלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבַמֶּה יִרָפֵּה אָדָם מֵעָיו אִם יִתְאַמְּצוּ מְעַט? אִם הָיָה בָחוּר - יֹאכַל בַּבֹּקֶר מְלוּחִים[57] שְׁלוּקִים[58] מְתֻבָּלִין בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּבְמוּרְיָס וּבְמֶלַח בְּלֹא פַת; אוֹ יִשְׁתֶּה מֵי־שֶׁלֶק שֶׁל תְּרָדִין[59] אוֹ כְּרוּב, בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּמוּרְיָס וָמֶלַח. וְאִם הָיָה זָקֵן - יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּים בַּבֹּקֶר, וְיִשְׁהֶא כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. וְיַעֲשֶׂה כֵּן יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

54) ולפיכך אומרים בברכת "אשר יצר": רופא כל בשר, מפני שהיציאה היא רפואת כל הגוף (רש"י, ברכות ס:). 55) כתובות י, ב: דיברו חכמינו שם בשבחם של התמרים, מפני שהם מרפים את הקיבה. 56) צואה. 57) צמחים מלוחים בטעמם: הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל, ד). ובלע"ז נקרא: מאלווע. 58) מבושלים הרבה. 59) תרד – ירק שקורין בלע"ז: שפינאט. ומים ששלקו בהם תרדין - יפים לקיבה שנתאמצה.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל־זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ[60], וּמֵעָיו רָפִין - אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הָרָעִים.

60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר למעלה בפרקנו (הלכה ב).

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מִי שֶׁמַּשְׂהֶא נְקָבָיו, אוֹ מִי שֶׁמֵּעָיו קָשִׁין - אֲפִלּוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַסָּה[61] לְגוּף כָּל אָדָם - כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת, וְהוּא עִקָּר לְכָל הַחֳלָאִים. וְרֹב הַחֳלָאִים שֶׁבָּאִים עַל הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא[62] בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַסָּה, אֲפִלּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשָּׁלְמוּ אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ"; כְּלוֹמַר - שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רַע אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ[63], וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִּצְרָכָיו[64].

61) אכילה יותר מכדי שבעה. 62) "ממלא כריסו – מגדל חליים" (ברכות לב.). 63) באכילה גסה. וכן פירש גם הראב"ע שם. 64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

טז. דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה - שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. וְלֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לָאֲכִילָה, וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין, שֶׁאֵין הַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן; וְרֹאשׁוֹ בְּלִבַד - בְּחַמִּין שֶׁהַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן. וְאַחַר־כָּךְ יִרְחַץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין[65], וְאַחַר־כָּךְ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן[66]. וְלֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ מַיִם, לֹא פוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן. וְלֹא יִרְחַץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחַץ עַד שֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ[67] כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ גּוּפוֹ, יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק אָדָם עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְאַחַר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה, וְקֹדֶם שֶׁיֵּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיֵּיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן (וְאַחַר שֶׁיִּישַׁן). וּבְשִׁעוּר[68] הַכֹּל - עֲשָׂרָה.

65) לא חמים ולא קרים. 66) קרים "רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת מא.). 67) יעסה וישפשף. 68) מספר כל הבדיקות יחד. סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שיישן וּכְשֶׁיֵּעוֹר – הכל עשרה".

יז. כְּשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁלֹט בּוֹ רוּחַ קָרָה[69]; וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶא[70] אַחַר שֶׁיֵּצָא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יָשֵׁן מְעַט כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - הֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם קָרִים[71] בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם צָמָא כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְנֹעַ עַצְמוֹ - יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ[72] וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּף - הֲרֵי זֶה טוֹב[73].

69) שלא יצטנן. 70) ימתין. 71) אלא חמין, כמאמר חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל כלום. 72) שם קמ, א. 73) "רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית" (שם, מא.).

יח. לֹא יַרְגִּיל אָדָם לְהַקִּיז[74] דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר[75]. וְלֹא יַקִּיז, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא מְעַט בִּימֵי נִיסָן וּמְעַט בִּימֵי תִשְׁרֵי. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה[76], לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם, וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם[77], וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה פָּחוֹת מִמָּה שֶׁהוּא רָגִיל. וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה[78], וְלֹא יֵיגַע וְלֹא יִתְעַמֵּל וְלֹא יְטַיֵּל.

74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני דאומנא (באנקעס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). 75) לפי שההקזה היא משמונת הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה וריבויים קשה (שם). 76) "ובין הפרקים ימעט" – אמרו חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע לחמשים שנה – ימעט. 77) גיטין ע, א. 78) שם.

יט. שִׁכְבַת־זֶרַע הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם.

וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף כֻּלֶּה וְכֹחוֹ כֻּלֶּה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפֶצֶת[79] עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ[80], וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרֵיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּמִשֶּׁחְיוֹ[81], וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִיסֵי[82] עֵינָיו נוֹשְׁרוֹת, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רָבֶה; שִׁנָּיו נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו. אָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֶלֶף מֵת בִּשְׁאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף - מֵרֹב הַתַּשְׁמִישׁ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה, אִם רָצָה לִחְיוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִבְעַל, אֶלָּא כְּשֶׁיִּמְצָא גּוּפוֹ בָּרִיא וְחָזָק בְּיוֹתֵר, וְהוּא מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עַצְמוֹ לְדָבָר אַחֵר, וְהַקְּשׁוּי בּוֹ כְּשֶׁהָיָה, וְיִמְצָא כֹּבֶד מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה, וּכְאֵלּוּ חוּטֵי הַבֵּיצִים נִמְשָׁכִים וּבְשָׂרוֹ חַם - זֶה צָרִיךְ לִבְעֹל, וּרְפוּאָה לוֹ שֶׁיִּבְעַל. לֹא יִבְעַל אָדָם וְהוּא שָׂבֵעַ, וְלֹא רָעֵב, אֶלָּא אַחַר שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[83]. וְיִבְדֹּק נְקֵבָיו קֹדֶם בְּעִילָה וְלְאַחַר בְּעִילָה. וְלֹא יִבְעַל מְעֻמָּד וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ אוֹ בִּיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[84].

79) שבת קנב, א. 80) מתמעט, הולך הלוך וחלש. 81) השקע שמתחת לאצילי הידים. 82) עפעפי עיניו. 83) מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן (פ"ה, ה"ד). 84) מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

כ. כָּל הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ[85] - אֲנִי עָרֵב לוֹ, שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי כָּל יָמָיו, עַד שֶׁיַּזְקִין הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְרוֹפֵא, וְיִהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם וְעוֹמֵד עַל בֵּרְיוֹ כָּל יָמָיו. אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה גּוּפוֹ רַע[86] מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אוֹ אִם הָיָה רָגִיל בְּמִנְהָג מִן הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים[87] מִתְּחִלַּת מוֹלַדְתּוֹ, אוֹ אִם תָּבֹא מַכַּת דֶּבֶר אוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[88] לָעוֹלָם.

85) עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא: הוֹרִינוּ (תשובות הרמב"ם, פ"ג). 86) חלש מטבעו, מלידה. 87) המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם. 88) רעבון הבא מחוסר גשמים: ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז, ח).

כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, אֵין רָאוּי לִנְהֹג בָּהֶן אֶלָּא הַבָּרִיא; אֲבָל הַחוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֲבָרָיו חוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁנָּהַג מִנְהָג רַע שָׁנִים רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אֲחֵרִים וְהַנְהָגוֹת כְּפִי חָלְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הָרְפוּאוֹת. וְשִׁנּוּי וֶסֶת[89] - תְּחִלַּת חֳלִי.

89) אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי מעיים" (כתובות קי:).

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ רוֹפֵא - אֶחָד הַבָּרִיא וְאֶחָד הַחוֹלֶה, אֵין רָאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה מֵבִיא.

כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין תַּלְמִיד־חָכָם[90] רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רוֹפֵא, וְאַמָּן[91], וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית־הַכִּסֵּא, וּמַיִם מְצוּיִין, כְּגוֹן נָהָר וּמַעְיָן, וּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְלַבְלָר[92], וְגַבַּאי־צְדָקָה, וּבֵית־דִּין מַכִּים וְחוֹבְשִׁים[93].

90) סנהדרין יז, ב. 91) מקיז דם. 92) סופר לכתוב ספרים. 93) אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום "ועונשים".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו, ובמשאו ומתנו.

א. כְּשֵׁם שֶׁהֶחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶם מִשְּׁאָר הָעָם, כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו - בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמַשְׁקֵהוּ, וּבִבְעִילָתוֹ, וּבַעֲשִׂיַּת צָרְכָיו[2], וּבְדִבּוּרוֹ[3], וּבְהִלּוּכוֹ, וּבְמַלְבּוּשׁוֹ, וּבְכֹלְּבוּל דְּבָרָיו[4], וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ[5]. וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יִהְיֶה גַּרְגְּרָן[6], אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַּסָּה[7], וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ, כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה עַד שֶׁתִּפַּח כְּרֵסָם[8]; וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[9]: "וְזֵרִיתִי פֶּרֶשׁ[10] עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" - אָמְרוּ חֲכָמִים[11]: אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים[12], וְהֵם הָאוֹמְרִים: "אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת", וְזֶהוּ מַאֲכַל הָרְשָׁעִים[13]. וְשֶׁלְּחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שֶׁגְּנָבָה הַכָּתוּב וְאָמַר: "כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה[14], בְּלִי מָקוֹם"[15]. אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו וְדַיּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ".

2) ביציאתו לנקביו (ברכות סב.). 3) שהיא בנחת ובמתינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם אתה (מעילה יז:). 4) הנהלת עניניו וסידורם, מלשון: יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). 5) בעסקיו ובמשלח ידו: בהליכותיו עם הבריות. 6) זולל וסובא הלהוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע לבריאות גופו. 7) יותר מכדי שבעתו. 8) בטנם צבה ומתבקעת. 9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה

חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו: "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). 10) מה שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. 11) שבת קנא, ב. 12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו. 13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה, כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) – אלא תכלית לעצמה. 14) קיא ממעל וצואה מתחת (ראב"ע). 15) לא יהא מלוכלך.

1 ב. כְּשֶׁהֶחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ, לֹא יֹאכְלֶנּוּ
2 אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא
3 בַּשּׁוּק[16], אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי
4 הַבְּרִיּוֹת[17]. וְלֹא יֹאכַל אֵצֶל עַמֵּי־הָאָרֶץ[18], וְלֹא עַל
5 אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת, הַמְּלֵאִים קִיא צוֹאָה. וְלֹא יַרְבֶּה
6 סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ עִם הַחֲכָמִים[19]. וְלֹא
7 יֹאכַל בִּסְעוּדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קִבּוּץ הַרְבֵּה[20]. וְאֵין רָאוּי
8 לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֲחֵרִים. אֶלָּא בִּסְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה
9 בִּלְבַד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֲרוּסִין וְנִשּׂוּאִין; וְהוּא[21], שֶׁיִּהְיֶה
10 תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנָּשָׂא בַּת תַּלְמִיד־חָכָם. וְהַצַּדִּיקִים
11 וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ
12 שֶׁלָּהֶן[22].

16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק (ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף־על־פי שחז"ל אמרו לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד חכם בלבד. (רבינו־תם, ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל: ויש אומרים). 17) ולא יחלל כבוד התורה. 18) ברכות מג, ב. 19) פסחים מט, א. 20) שם, שאינו יודע מי הם המסובים ועם מי הוא יסב. 21) ואם אז רק... 22) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

13 ג. כְּשֶׁהֶחָכָם שׁוֹתֶה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֶה אֶלָּא כְּדֵי לִשְׁרוֹת
14 אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו[23]. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה חוֹטֵא[24]
15 וּמְגֻנֶּה, וּמַפְסִיד חָכְמָתוֹ. וְאִם נִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי עַמֵּי־
16 הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[25]. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן
17 בַּצָּהֳרַיִם[26], וַאֲפִלּוּ מְעַט, אֶלָּא אִם הָיָה בִּכְלַל
18 הָאֲכִילָה; שֶׁהַשְּׁתִיָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל הָאֲכִילָה אֵינָהּ
19 מְשַׁכֶּרֶת[27]. וְאֵין נִזְהָרִין אֶלָּא מִיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן.

23) לרכבה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). 24) כי השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא עוד, אלא שמחלל שם־שמים (זוהר, בראשית יט, לג). והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד). 25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. 26) אבות פ"ג, י. 27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

20 ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֻתֶּרֶת לוֹ תָּמִיד -
21 רָאוּי לוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיִּנָּהִיג עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה[28], וְלֹא
22 יְהֵא מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כַּתַּרְנְגוֹל[29], אֶלָּא מִלֵּילֵי־שַׁבָּת
23 לְלֵילֵי־שַׁבָּת[30], אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עִמָּהּ
24 - לֹא יְסַפֵּר בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וּבֹטְנוֹ
25 מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא בְּאֶמְצַע
26 הַלַּיְלָה, כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[31]. וְלֹא יָקֵל
27 רֹאשׁוֹ[32] בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְנַבֵּל אֶת פִּיו בְּדִבְרֵי הֲבַאי,
28 וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה[33]:
29 "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[34]: אֲפִלּוּ
30 שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עָתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת
31 הַדִּין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם, לֹא שְׁכוּרִים[35] וְלֹא עַצְלָנִים
32 וְלֹא עַצְבָּנִים[36], וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִהְיֶה יִשְׁנָה[37].
33 וְלֹא יֵאָנֵס אוֹתָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה[38], אֶלָּא בִּרְצוֹן
34 שְׁנֵיהֶם וּבְשִׂמְחָתָם. יְסַפֵּר וִישַׂחֵק מְעַט עִמָּהּ, כְּדֵי
35 שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשָׁהּ[39], וְיִבְעַל בְּבוּשָׁה וְלֹא בְּעַזּוּת וְיִפְרֹשׁ
36 מִיָּד[40].

28) שבועות יח, ב. 29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משביע תאוותו לעולם (הגהות על ה"יד־החזקה", דפוס מנטובה). 30) "אשר פריו יתן בעתו" – זוהי עונת תלמיד־חכם מערב־שבת לערב־שבת (כתובות סב:). 31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). 32) לא יתנהג בקלות ראש. 33) מבואר למעלה (ה"א). 34) חגיגה ה, ב. 35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). 36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על־פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. 37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. 38) עירובין ק, ב. 39) חגיגה ה, ב. 40) נדרים כ, ב.

37 ה. כָּל הַנּוֹהֵג מִנְהָג זֶה - לֹא דַּי לוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ נַפְשׁוֹ
38 וְטִהֵר עַצְמוֹ וְתִקֵּן דֵּעוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ לוֹ בָּנִים,
39 יִהְיוּ נָאִים וּבַיְּשָׁנִים, רְאוּיִין לְחָכְמָה וְלַחֲסִידוּת[41].
40 וְכָל הַנּוֹהֵג בְּמִנְהֲגוֹת שְׁאָר הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ[42] -
41 יִהְיוּ לוֹ בָּנִים כְּמוֹ אוֹתָם הָעָם.

41) ואינם יודעים דרך צניעות. 42) דרך ארץ זוטא פ"ה.

42 ו. צְנִיעוּת גְּדוֹלָה[43] נוֹהֲגִים תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בְּעַצְמָן.
43 לֹא יִתְבַּזּוּ, וְלֹא יִתְגַּלּוּ רֹאשָׁן[44] וְלֹא גּוּפָן. וַאֲפִלּוּ
44 בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, יְהֵא צָנוּעַ, וְלֹא יְגַלֶּה
45 בִּגְדָיו עַד שֶׁיֵּשֵׁב[45]. וְלֹא יְקַנַּח בִּימִין[46]. וְיִתְרַחֵק מִכָּל
46 אָדָם[47]. וְיִכָּנֵס חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר, מְעָרָה לִפְנִים מִן
47 הַמְּעָרָה[48], וְנִפְנֶה. וְאִם נִפְנָה אַחוֹרֵי הַגָּדֵר - יִתְרַחֵק
48 כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ קוֹלוֹ אִם נִתְעַטֵּשׁ. וְאִם נִפְנָה
49 בִּבְקִעָה - יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ פֵּרוּעוֹ[49].
50 וְלֹא יְדַבֵּר כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גָּדוֹל[50]. וּכְדֶרֶךְ
51 שֶׁנּוֹהֵג צְנִיעוּת בַּיּוֹם בְּבֵית־הַכִּסֵּא, כָּךְ נוֹהֵג בַּלַּיְלָה.

43) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משביע תאוותו לעולם (הגהות על ה"יד־החזקה", דפוס מנטובה). 30) "אשר פריו יתן בעתו" – זוהי עונת תלמיד־חכם מערב־שבת לערב־שבת (כתובות סב:). 31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). 32) לא יתנהג בקלות ראש. 33) מבואר למעלה (ה"א). 34) חגיגה ה, ב. 35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). 36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על־פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. 37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. 38) עירובין ק, ב. 39) חגיגה ה, ב. 40) נדרים כ, ב.

1 **וּלְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהִפָּנוֹת שַׁחֲרִית[51]**
2 **וְעַרְבִית[52] בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[53].**

43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית־הכנסת, ומפני שלא היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. 44) שב וגלה - כסה וקום (תמיד כז. 45) 46) ברכות סב, א. 47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. 48) כמו שכתוב: ויבא אל־גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שאול להסך (שמואל־א כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה (ברכות סב:). 49) גופו המגולה (שם). 50) "קבלה דבית הכסא - צניעות ושתיקה" (שם, סב.). 51) בבוקר השכם לפני אור היום. 52) משחשכה. 53) שלא יצטרך להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי־כבוד, כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתדחק", כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לדחוק את עצמו.

3 **ז. תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ**
4 **כִּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת. וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ**
5 **בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת[54]. וּכְשֶׁיְּדַבֵּר בְּנַחַת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא**
6 **יִתְרַחֵק[55] עַד שֶׁיֵּרָאֶה כְּדִבְרֵי גַּסֵּי־הָרוּחַ[56]. וּמַקְדִּים**
7 **שָׁלוֹם לְכָל הָאָדָם[57], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הִימֶנּוּ.**
8 **וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף־זְכוּת. מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ[58],**
9 **וְלֹא בִּגְנוּתוֹ כְּלָל[59]. אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם[60]. אִם**
10 **רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים - אוֹמֵר, וְאִם לָאו**
11 **- שׁוֹתֵק[61]. כֵּיצַד? לֹא יְרַצֶּה חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ[62];**
12 **וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נִדְרוֹ בִּשְׁעָה שֶׁנָּדַר[63], עַד שֶׁתִּתְקָרֵר**
13 **דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו,**
14 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָהוּל עַד שֶׁיִּקְבְּרֵהוּ[64], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
15 **בָּאֵלּוּ. וְלֹא יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ[65], אֶלָּא**
16 **יַעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ. וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף**
17 **וְלֹא יִגְרַע, אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[66]. כְּלָלוֹ**
18 **שֶׁל דָּבָר: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בִּגְמִילוּת**
19 **חֲסָדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק,**
20 **וַאֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ[67].**

54) יומא פו, א. 55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע קולו כלל. 56) מסכת דרך ארץ, פ"ב). "אלה ההוגים כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאוה" (תהלים לו, יב). 57) אמרו על רבן יוחנן בן־זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז.). 58) שכן מצינו לחכמינו שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז. קידושין כט:). 59) נדרים פא, א. 60) אבות פ"א, יב. 61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן אמרו במדרש־רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם". 62) כי לא יתרצה אז, וטוב להמתין עד שתתיישב דעתו (אבות פ"ד, יח). 63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו, יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט - ימצא כל פתחי חרטה נעולים בפניו. 64) (שם). ואין התנחומים מקובלים עליו. 65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה (שם). 66) (יבמות סה:) "גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו" – שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחקה שרה... ואני זקנתי", ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). 67) שאין הכל בקיאים בקרבותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

21 **ח. לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד־חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה[68] וְגָרוֹן נָטוּי,**
22 **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת**
23 **עֵינָיִם". וְלֹא יְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל[69] בְּנַחַת, כְּמוֹ**
24 **הַנָּשִׁים וְגַסֵּי־הָרוּחַ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְטָפוֹף**
25 **תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה". וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת־**
26 **הָרַבִּים, כְּמִנְהַג מְשֻׁגָּעִים[70]; וְלֹא יִכְּפֹף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי**
27 **חֲטוֹטֶרֶת[71]; אֶלָּא מִסְתַּכֵּל לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד**
28 **בַּתְּפִלָּה[72], וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק כְּאָדָם שֶׁהוּא טָרוּד**
29 **בַּעֲסָקָיו[73]. גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם**
30 **וּבַעַל־דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל־וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה**
31 **בְּחָכְמָתוֹ: "וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר,**
32 **וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא" - הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ**
33 **שֶׁהוּא סָכָל.**

68) שם. 69) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות קטנות מתוך מתינות של גאוה, עד שעקב רגלו האחת נוגע באגודל רגלו השנית. 70) וכן אמרו: רץ (ברשות־הרבים והזיק) – חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב.). 71) כאילו הוא גבן. חטוטרת – הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:). 72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" (יבמות קה:). 73) שפניו מביעים רצינות.

34 **ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד־חָכָם, מַלְבּוּשׁ נָאֶה וְנָקִי; וְאָסוּר**
35 **לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בִּבְגָדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית[74] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.**
36 **וְלֹא יִלְבַּשׁ, לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב**
37 **וְאַרְגָּמָן[75], שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים,**
38 **שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוּבְשָׁיו, אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִים נָאִים.**
39 **וְלֹא יְהֵא בְשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחַת מַדָּיו[76], כְּמוֹ בִּגְדֵי**
40 **הַפִּשְׁתָּן הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר שֶׁעוֹשִׂים בְּמִצְרַיִם. וְלֹא יִהְיוּ**
41 **בְּגָדָיו סְחוּבִין עַל הָאָרֶץ כְּמוֹ בִּגְדֵי גַּסֵּי־הָרוּחַ, אֶלָּא**
42 **עַד עֲקֵבוֹ, וּבֵית־יָד[77] שֶׁלּוֹ - עַד רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[78].**
43 **וְלֹא יְשַׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּגַסּוּת הָרוּחַ,**
44 **אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף[79]. וְלֹא יִנְעַל**
45 **מִנְעָלִים מְטֻלָּאִים טְלָאי עַל־גַּבֵּי טְלָאי בִּימוֹת**
46 **הַחַמָּה[80], אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים מֻתָּר, אִם הָיָה עָנִי.**
47 **לֹא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק, וְלֹא בִּבְגָדִים מְבֻשָּׂמִים; וְלֹא**
48 **יָשִׂים בֹּשֶׂם בִּשְׂעָרוֹ; אֲבָל אִם מָשַׁח בְּשָׂרוֹ בְּבֹשֶׂם כְּדֵי**
49 **לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יְחִידִי**

בַּלַּיְלָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה לוֹ זְמַן קָבוּעַ לָצֵאת בּוֹ לְתַלְמוּדוֹ[81] - כָּל אֵלּוּ מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[82].

74) "כל תלמיד־חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה" (שבת קיד.). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על הבריות. 75) שם, קמה, ב. 76) בבא־בתרא נז, ב. 77) שרוול. 78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם: "אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב).
79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים ארוכים, הואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם מן הארץ. ולתלמיד־חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים להחליף – מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג.).
80) ברכות מג, ב. 81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור תלמודו ולא יחשדוהו. 82) של דבר עבירה, שלא ילעיזו עליו. מקור כל אלה, שם.

י. תַּלְמִיד־חָכָם מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט[83]: אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי־בֵיתוֹ כְּפִי מָמוֹנוֹ וְהַצָּלָחָתוֹ, וְלֹא יַטְרִיחַ עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּי[84]. צִוּוּ חֲכָמִים[85] בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[86], שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתֵאָבוֹן[87], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". דַּיּוֹ לַבְּרִיא לֶאֱכֹל בָּשָׂר מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לְעֶרֶב־שַׁבָּת[88]. וְאִם הָיָה עָשִׁיר כְּדֵי לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - אוֹכֵל. צִוּוּ חֲכָמִים[89] וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ - כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו - יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ[90].

83) מסדר עניניו ומנהל הליכות ביתו כהוגן. 84) ואינו מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמרם ז"ל: אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד.), כלומר: הסתפק במועט ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך.
85) חולין פד, א. 86) באורח חיי אדם והנהגתו. 87) לא בתדירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. 88) אולם חולה – לווה ואוכל עד שיבריא. 89) חולין פד, ב. 90) יותר מכפי יכלתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם".

יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי־דֵעָה[91], שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִקְנֶה בֵּית־דִּירָה, וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ", "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ"[92], "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ". אֲבָל הַטִּפְּשִׁין, מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחַר־כָּךְ אִם תִּמְצָא יָדוֹ, יִקְנֶה בַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ, בְּסוֹף יָמָיו, יַחֲזֹר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת, אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּקְּלָלוֹת: "אִשָּׁה תְאָרֵשׂ", "בַּיִת תִּבְנֶה", "כֶּרֶם תִּטַּע", כְּלוֹמַר: יִהְיוּ מַעֲשֶׂיךָ הֲפוּכִין[93], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ. וּבַבְּרָכָה הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' עִמּוֹ".

91) בעלי שכל והגיון בריא. 92) רבינו מסתמך על הסדר שבדברי השוטרים אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית, אשה – ותמוה הדבר, הלא השוטרים הקדימו בית לכרם? ליישב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרים מדברים על "חילול הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו לחללו, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו.
93) פסיקתא זוטרתא.

יב. וְאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְיַטְרִיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת[94]. וְלֹא יִמְכֹּר שָׂדֶה וְיִקְנֶה בַּיִת[95], וְלֹא בַּיִת וְיִקְנֶה מִטַּלְטְלִין, אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוֹרָה בִּדְמֵי בֵיתוֹ. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִטַּלְטְלִין וְקוֹנֶה שָׂדֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יָשִׂים מְגַמָּתוֹ לְהַצְלִיחַ נְכָסָיו וּלְהַחֲלִיף הַכְּלָה בַּקַּיִם[96]; וְלֹא תִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לֵהָנוֹת מְעַט לְפִי שָׁעָה[97], אוֹ לֵהָנוֹת מְעַט וְיַפְסִיד הַרְבֵּה[98].

94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד).
95) 'תורת כהנים', בהר). 96) כגון: מטלטלין בבית, ושניהם – בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.).
97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. 98) ולא להתקשט ולאבד הונו, כמאמרם: מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן – ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב־יד אברבנאל. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

יג. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם - בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה[99]. אוֹמֵר עַל לָאו לַאו וְעַל הֵן הֵן. מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן, וְנוֹתֵן וּמְוַתֵּר לַאֲחֵרִים[100] כְּשֶׁיִּקַּח מֵהֶן, וְלֹא יְדַקְדֵּק עֲלֵיהֶן. וְנוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח לְאַלְתַּר[101]; וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה, לֹא עָרֵב[102] וְלֹא קַבְּלָן[103] וְלֹא יָבֹא בְּהַרְשָׁאָה[104] מְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה[105], כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ וְלֹא יְשַׁנֶּהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אֲחֵרִים בַּדִּין - מַאֲרִיךְ וּמוֹחֵל לָהֶם, וּמַלְוֶה וְחוֹנֵן. וְלֹא יֵרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ[106], וְלֹא יָצֵר לְאָדָם לְעוֹלָם[107] בְּחַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן הָרוֹדְפִים, מִן הַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים, וְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עָלָיו[108] הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

99) יומא פו, א. 100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח.). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן – שהיה "ותרן בממונו".
101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא). 102) כי

רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). **103)** המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט.). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב – זה האומר למלוה: הלוהו – ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא־אם־כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן – הוא זה האומר: "תן לו – ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). **104)** שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) – זהו הבא בהרשאה (שבועות לא.), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמא הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת – מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעביד. וכן כתב הכסף־משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם - מותר למנות מורשה. **105)** שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד־חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדיבורו (שאילתות של"ו, פ' ויחי). **106)** סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. **107)** מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל־שכן באונאת דברים (בבא־מציעא נט:): "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" – הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. **108)** יומא פו, א.

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי־לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

1 **א.** דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם[2] לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּדֵעוֹתָיו
2 וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו, וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי
3 מְדִינָתוֹ[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים
4 וְלֵישֵׁב אֶצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם;
5 וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא
6 יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "הוֹלֵךְ אֶת
7 חֲכָמִים יֶחְכָּם[4], וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ"[5]; וְאוֹמֵר:
8 "אַשְׁרֵי הָאִישׁ וְגוֹ'". וְכֵן אִם הָיָה בְּמְדִינָה
9 שֶׁמִּנְהֲגוֹתֶיהָ רָעִים וְאֵין אֲנָשֶׁיהָ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה
10 - יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֲנָשֶׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ
11 טוֹבִים. וְאִם הָיוּ כָּל הַמְּדִינוֹת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְשׁוֹמֵעַ
12 שְׁמוּעָתָן נוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, כְּמוֹ זְמַנֵּנוּ; אוֹ
13 שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת לִמְדִינָה שֶׁמִּנְהֲגוֹתֶיהָ טוֹבִים, מִפְּנֵי
14 הַגְּיָסוֹת אוֹ מִפְּנֵי הַחֹלִי - יֵשֵׁב לְבַדּוֹ יְחִידִי, כָּעִנְיָן
15 שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם". וְאִם הָיוּ רָעִים וְחַטָּאִים,
16 שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בַּמְּדִינָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן
17 נִתְעָרֵב עִמָּהֶן וְנוֹהֵג בְּמִנְהָגָם הָרַע - יֵצֵא לַמְּעָרוֹת
18 וְלַחֲרָחִים[6] וְלַמִּדְבָּרוֹת, וְאַל יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ
19 חַטָּאִים, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן
20 אֹרְחִים".

2) מטבעו של אדם. **3)** אנשי עירו, מדינה - פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" - כשנכנסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית־רבה, מח). **4)** למה הדבר דומה? למי שנכנס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו - כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). **5)** למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עימו (שם). **6)** כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות ובַחֲרָחִים (שמואל־א יג, א). חֲרָחִים מן חוֹחַ, כמו שְׁוָרִים מן שׁוֹר. ופירוש חוחים - מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם. וכן יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני מהסתפח... לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל־א כו, יט). וכי מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

21 **ב.** מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם כְּדֵי
22 לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" - וְכִי
23 אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ
24 חֲכָמִים[7] בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים
25 וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל, שֶׁיִּשָּׂא בַּת
26 תַּלְמִיד־חָכָם, וְיַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם, וְלֶאֱכֹל
27 וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[8], וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא[9]
28 לְתַלְמִיד־חָכָם, וּלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חִבּוּר,
29 שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְדָבְקָה בוֹ"[10]. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:
30 "וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת
31 דִּבְרֵיהֶם"[11].

7) (ספרי, עקב; כתובות קיא:). **8)** כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.). **9)** מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות קיא:, רש"י). **10)** וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט). **11)** (אבות פרק א, ד).

32 **ג.** מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד
33 מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".
34 לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, כַּאֲשֶׁר
35 הוּא חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ[12] וְרוֹצֶה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ.
36 וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[13].

12) (שם פרק ב, משנה י־יב). **13)** (ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה א).

37 **ד.** אַהֲבַת הַגֵּר שֶׁבָּא וְנִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה - שְׁתֵּי
38 מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּכְלַל רֵעִים[14],

וְאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֵּר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר" - צִוָּה עַל אַהֲבַת הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה עַל אַהֲבַת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹהֵב גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹהֵב גֵּר".

14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת.

ה. כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ[15], עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[16]. וְלֹא הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל שִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב, אֲבָל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ וְהַמְחָרְפוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי[17], אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תִשְׂנָא".

15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי. 16) (מכות טז.). 17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלוייה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

ו. כְּשֶׁיֵּחֶטָא אִישׁ לְאִישׁ, לֹא יִשְׁטְמֶנּוּ וְיִשְׁתֹּק[18], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים: "וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן מְאוּמָה לְמֵרָע וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן"; אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וָכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר פְּלוֹנִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל. וְלֹא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים"[19].

18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם. בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חינם וכאן על שנאה הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו.

ז. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב[20] וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ - בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינוֹ[21], בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[22] - צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[23]. וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, לַהֲבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ - מוּטָב, וְאִם לָאו - יוֹכִיחֶנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְכֵן תָּמִיד, חַיָּב אָדָם לְהוֹכִיחוֹ עַד שֶׁיַּכֶּהוּ[24] הַחוֹטֵא וְיֹאמַר לוֹ: אֵינִי שׁוֹמֵעַ! וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לִמְחוֹת[25] וְאֵינוֹ מוֹחֶה, הוּא נִתְפָּשׂ[26] בַּעֲוֹן אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִמְחוֹת בָּהֶם[27].

19) אף על פי שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו (בבא קמא צב.). 20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל־א א, יד). "מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.). 21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. 22) הקדוש־ברוך־הוא, ונקרא כן - כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. 23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז:). 24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה לפני הקדוש־ברוך־הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול הכאות, כדברי הנביא: גֵּוִי נתתי למכים ולְחָיַי למורטים" (ישעיה נ, ו). 25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים. 26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על שלא מיחו באנשי דורם (שבת נה:). 27) ואפשר שהיה מחזירם למוטב אלמלי הוכיחם.

ח. הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ תְּחִלָּה[28], לֹא יְדַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת עַד שֶׁיַּכְלִימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[29]: יָכוֹל אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת[30]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא"[31]; מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכָל־שֶׁכֵּן בָּרַבִּים. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּכְלִים אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[32] עָלָיו - עָוֹן גָּדוֹל הוּא. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[33]: "הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטָן[34] בֵּין גָּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם[35] שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר שֶׁהוּא בוֹשׁ מִמֶּנּוּ[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בִּדְבָרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חָזַר בּוֹ בַּסֵּתֶר - מַכְלִימִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֶטְאוֹ, וּמְחָרְפִים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְמוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל.

28) בפעם הראשונה. 29) (ערכין טז:). 30) מאדימות ומלבינות מתוך בושה שביישתו בדברי תוכחתך. 31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם). 32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה). 33) (אבות פרק ג, יא). 34) (בבא קמא פו.). 35) כינוי (בבא מציעא נח:). 36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֶדְיוֹט בְּיוֹתֵר[37], אוֹ שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[38] וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ וְלֹא שְׂטָמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ - הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת[39]. לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַמַּשְׂטִמָה[40].

37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. 38) מטורפת ובלתי שפוייה, שאינו נתפס על מעשיו. 39) מר זוטרא כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל אלה שציערוני" (מגילה כח.). 40) שהיא שנאה כבושה בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו: ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

י. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן שְׁפָלָה לִמְאֹד וְרוּחָם נְמוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי

1 מָמוֹן. אֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ[41] וִיתוֹמָיו, מֵזְהָרִים
2 אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן".
3 וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת,
4 וְלֹא יִנְהַג בָּהֶן אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָם
5 בַּעֲבוֹדָה, וְלִבָּם בִּדְבָרִים קָשִׁים[42], וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם
6 יוֹתֵר מִמָּמוֹן עַצְמוֹ[43]. כָּל הַמַּקְנִיטָן אוֹ מַכְעִיסָן, אוֹ
7 הִכְאִיב לִבָּם, אוֹ רָדָה[44] בָּהֶן, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָן - הֲרֵי
8 זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; וְכָל־שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אוֹתָם אוֹ
9 הַמְקַלְּלָן. וְלָאו זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו[45] -
10 הֲרֵי עָנְשוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם
11 בַּחֶרֶב" - בְּרִית כָּרַת לָהֶן מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם,
12 שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מֵחָמָס הֵם נַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
13 "כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ". בַּמֶּה
14 דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁעִנָּה אוֹתָן לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ,
15 אֲבָל עִנָּה אוֹתָם הָרַב כְּדֵי לְלַמְּדָן תּוֹרָה אוֹ אֱמוּנוֹת,
16 אוֹ לְהוֹלִיכָן בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[46]. וְאַף־עַל־
17 פִּי־כֵן, לֹא יִנְהַג בָּהֶן מִנְהַג כָּל אָדָם, אֶלָּא יַעֲשֶׂה
18 לָהֶם הֶפְרֵשׁ, וִינַהֲלֵם בְּנַחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים וְכָבוֹד,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' יָרִיב רִיבָם"[47]. אֶחָד יָתוֹם מֵאָב,
20 אֶחָד יָתוֹם מֵאֵם[48]. וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן
21 זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאָדָם גָּדוֹל לְהַסְמֵךְ
22 עָלָיו[49] וּלְאָמְנָן[50] וּלְהַטַּפֵּל בָּהֶן, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל
23 צָרְכֵי עַצְמוֹ לְעַצְמוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים[51].

41) (מכילתא דרשב"י). 42) כי די להם קושי גורלם וצרת נפשם. 43) כמסופר (ברכת יח:), אבי שמואל היה שומר את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע - שאם יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. 44) שיעבד אותם ושלט בהם בחזקה. 45) דברי רבינו בזה תמוהים: הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא־תעשה נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי" וגו', וכמו שאמרו (מכות יג:): לאו הניתן לאזהרת מיתת בית־דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר המצוות" לא־תעשה רנו). 46) (מכילתא דרשב"י). 47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי גואלם חזק הוא־יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב: "ובשדי יתומים אל־תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא ידובר כלל מיתומים. 48) (מכילתא דרשב"י). 49) בפרנסתם. 50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את הדסה (אסתר ב, ז). 51) (מכילתא דרשב"י).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) רכילות ולשון הרע; נקימה ונטירה.

24 **א.** הַמְרַגֵּל[2] בַּחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:
25 "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל[3] בְּעַמֶּיךָ". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין
26 עַל דָּבָר[4] זֶה - עָוֹן גָּדוֹל הוּא, וְגוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת
27 רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל; לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ: "וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם
28 רֵעֶךָ"[5]. צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי[6].

2) האורב לחבירו, לדבריו ולמעשיו, כדי להביא דיבתו רעה אל אחרים. לשון: וירגל בעבדך אל אדוני (שמואל־ב יט, יח). 3) כמו: רגיל בחילוף אותיות גיכ"ק. ופירוש הכתוב: לא תהיה מרגל הרוגל על לשונו ומביא דיבת איש אל רעהו, כאותו רוכל המטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 4) מפני שהוא לאו שאין בו מעשה (מכות טז.): וגם מפני שהוא לאו שבכללות: שאזהרות על כל מיני לשון־הרע כלולות בו כדלקמן – ואין לוקין על לאו שבכללות (פסחים מא:). 5) ללמדך שהרכילות מביאה לידי שפיכות דמים, וכל ההולך רכיל כאילו שופך דמים (מסכת דרך־ארץ, פרק א). 6) שעל־ידו חרבה נוב ונהרגו שמונים וחמשה כהנים נושאי אפוד בד (שמואל־א, כב). בהלכה זו מדבר רבינו על כל מיני לשון־הרע בדרך כלל וכוללם יחד בשתי המלים הראשונות: "המרגל בחבירו": מכאן ואילך הוא דן על כל אלה בפרוטרוט, והוא הולך ופורט ארבע מדריגות בלשון־הרע, אחת גרועה מחברתה, ואלו הן: א) רכיל. ב) מספר לשון הרע. ג) מוציא שם רע. ד) בעל לשון הרע.

29 **ב.** אֵי־זֶהוּ רָכִיל? זֶה שֶׁטּוֹעֵן דְּבָרִים, וְהוֹלֵךְ מִזֶּה
30 לָזֶה[7] וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי! כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל
31 פְּלוֹנִי[8]! אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת[9], הֲרֵי זֶה מַחֲרִיב אֶת
32 הָעוֹלָם[10]. יֵשׁ עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה עַד מְאֹד, וְהוּא בִּכְלַל
33 לָאו זֶה[11], וְהוּא - לָשׁוֹן הָרָע; וְהוּא, הַמְסַפֵּר בִּגְנוּת
34 חֲבֵרוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹמֵר אֱמֶת[12]. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר,
35 נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ[13]. אֲבָל בַּעַל לָשׁוֹן
36 הָרָע[14], זֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וְאוֹמֵר: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה פְּלוֹנִי! וְכָךְ
37 וְכָךְ הָיוּ אֲבוֹתָיו! וְכָךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו! וְאָמַר
38 דְּבָרִים שֶׁל גְּנַאי - עַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב: "יַכְרֵת ה'
39 כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת".

7) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. כרוכל המחזר בעיירות, קונה מזה ומוכר לזה. 8) שאמר עליך. 9) וגם אין בדברים משום גנות כלפי הנאמר עליו, אבל כיון שהדברים מכוונים כלפי המקבל, עלולים הם לפעמים לגרום שנאה ביניהם. 10) גם בדברי דואג האדומי לא היה דבר שקר ולא דבר גנאי כלפי אחימלך הכהן, שהרי אחימלך עצמו לא רק שהודה בכל, אלא גם חשב לו לצדקה כל מה שעשה לדוד, כי על כן חתן המלך הוא – ובכל זאת נחתם שמו לדראון, מפני שדבריו היו מכוונים כלפי שאול שהיה נוגע בדבר וגרם בזה לשפיכות דמים. 11) "לא תלך רכיל". 12) עוונו גדול מאד, וזהו הנקרא: "מספר לשון־הרע", שאין דרכו בכך ואין זאת קביעות אצלו, אלא מקרה של רפיון רוחני. 13) ועוונו גדול מעוון השניים הקודמים. 14) והוא הגרוע מכולם, מפני שקביעות היא אצלו ודרכו בכך: לישב ולדבר באחרים, לילך ולספר ולהזיק.

40 **ג.** אָמְרוּ חֲכָמִים[15]: שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִן הָאָדָם:

1 **בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: עֲבוֹדַת**
2 **כּוֹכָבִים, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלָשׁוֹן הָרָע**
3 **כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[16]: כָּל הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן**
4 **הָרָע, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ**
5 **לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ". וְעוֹד**
6 **אָמְרוּ חֲכָמִים[18]: שְׁלִשָׁה לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֶגֶת: הָאוֹמְרוֹ,**
7 **וְהַמְקַבְּלוֹ, וְזֶה שֶׁאוֹמֵר עָלָיו[19]; וְהַמְקַבְּלוֹ - יוֹתֵר מִן**
8 **הָאוֹמְרוֹ[20].**

15) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. 16) שם. 17) בהקדוש־ברוך־הוא, שהוא עיקרו של עולם: בוראו ומקיימו. 18) ערכין טו, ב. 19) המקבל הורג את האומר: גואלי הדם של האומר ההורגים את המקבל: וגואלי דם שניהם הורגים את המספר (רש"י, שם). וכן מסופר במדרש־רבה (פ' אמור) על אחד שהיו לו שלוש בנות, ואחת מהן מספרת לשון־הרע היתה, ונהרגו על ידה שלש נפשות: אביה, חמיה, ולאחרונה גם היא בעצמה. 20) שכן אמרו (שבת נו.) "אלמלא קיבל דוד לשון־הרע (מציבא על מפיבושת) לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה־זרה ולא גלינו מארצנו" – הרי תלו חכמינו את הקולר בדוד המקבל ולא בציבא המספר. אמנם מתוך דברי רבינו (אבות פ"א, יז) נראה, שמאמר חז"ל זה היה לפניו כלשונו, אולם בגמרא שלנו הוא חסר.

9 **ד. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲבַק[21] לָשׁוֹן הָרָע. כֵּיצַד? מִי**
10 **יֹאמַר לְפִלּוֹנִי, שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא עָתָּה[22]! אוֹ**
11 **שֶׁיֹּאמַר: שִׁתְּקוּ מִפִּלּוֹנִי - אֵינִי רוֹצֶה לְהוֹדִיעַ מָה**
12 **אֵרַע וּמֶה הָיָה! וְכֵיוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ. וְכָל הַמְסַפֵּר**
13 **בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי שׂוֹנְאָיו[23], הֲרֵי זֶה אֲבַק לָשׁוֹן**
14 **הָרָע, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיְּסַפְּרוּ בִּגְנוּתוֹ. וְעַל זֶה הָעִנְיָן**
15 **אָמַר שְׁלֹמֹה: "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵּם,**
16 **קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ", שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי רָעָתוֹ.**
17 **וְכֵן הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע דֶּרֶךְ שְׁחוֹק[24] וְדֶרֶךְ קַלּוּת־**
18 **רֹאשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׂנְאָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה**
19 **אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "כִּמְתַלְהֵלֵהַּ[25] הַיֶּרֶה זִקִּים חִצִּים**
20 **וָמָוֶת, וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". וְכֵן הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן**
21 **הָרָע דֶּרֶךְ רַמָּאוּת[26]; וְהוּא, שֶׁיְּסַפֵּר לְתֻמּוֹ[27] כְּאִלּוּ אֵינוֹ**
22 **יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע הוּא; אֶלָּא**
23 **כְּשֶׁמְּמַהֵין[28] בְּיָדוֹ, אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה לָשׁוֹן**
24 **הָרָע, אוֹ שֶׁאֵלּוּ מַעֲשָׂיו שֶׁל פִּלּוֹנִי!**

21) מעין לשון־הרע ולא לשון־הרע ממש, כמו אבק שהוא כעין עפר ולא עפר ממש. עד כאן דיבר רבינו באבות הנזיקין של לשון־הרע, ופה הוא מדבר על תולדותיהם. 22) מי פילל שפלוני יגיע למה שהוא כיום?! הדברים סתומים ומתפרשים בפנים שונים: לשבח ולגנאי. זהו מעין לשון־הרע. ולשון הרע־ממש הוא כשהמספר מדבר גלויות באופן ברור לכל, כמבואר בפירושו של רבינו (אבות פ"א, יז). 23) ב"ב קס, א: דווקא "בפני שונאיו", דאילו בפני אוהבים – מותר, שהרי מצינו שחכמינו היו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (אבות פ"ב, מ"ה. גיטין סו). ובגמרא (ב"ב, שם) אין המלים: "בפני שונאיו" והיא תוספת של רבינו. 24) כשרה אמנו שאמרה בדרך צחוק: ואדוני זקן", וכדי להטיל שלום בינה ובין אברהם, צריך היה הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, לשנות ואמר: "ואני זקנתי" (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 25) משתטה (ראב"ע), עושה מעשים מתוך השתובבות וקלות ראש. 26) (שם) יסופר: חבורה של העיר ציפורי נתגייסה לעבודת המלך, ואיש ושמו יוחנן השתמט ולא בא לעבודה. אחד מן החבורה שעינו היתה צרה בו, התחכם ואמר לחבירו: לא נבקר היום את ר' יוחנן? מיד הרגישו ביוחנן הנעדר – זהו אבק לשון־הרע דרך רמאות. 27) מיתמם ומתחפש כמסיח לפי תומו בלי כל כוונה להרע למי שהוא. 28) כשמוכיחים אותו, או כשאין נותנים לו לדבר.

25 **ה. אֶחָד הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[29] אוֹ שֶׁלֹּא**
26 **בִּפְנָיו; וְהַמְסַפֵּר דְּבָרִים שֶׁגּוֹרְמִים[30], אִם נִשְׁמְעוּ אִישׁ**
27 **מִפִּי אִישׁ, לְהַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ**
28 **לְהָצֵר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ - הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן הָרָע. וְאִם**
29 **נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים אֵלּוּ[31] בִּפְנֵי שְׁלִשָׁה - כְּבָר נִשְׁמַע הַדָּבָר**
30 **וְנוֹדַע. וְאִם סִפֵּר הַדָּבָר אֶחָד מִן הַשְּׁלִשָׁה פַּעַם**
31 **אַחֶרֶת, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרָע[32]; וְהוּא, שֶׁלֹּא**
32 **יִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר הַקּוֹל וּלְגַלּוֹתוֹ יוֹתֵר[33].**

29) שנוסף על לשון־הרע, יש כאן משום עזות מצח (ערכין טו:). ואף־על־פי שרבא חולק שם על אביי, וסובר ש"כל דבר הנאמר בפני בעליו שאליו מכוון הדבר – אין בו משום לשון הרע", פסק רבינו כאביי משום שברייתא מפורשת מסייעתו, והיא: "ומה מרים שלא דיברה בגנותו של משה בפניו – נענשה, המדבר בגנותו של חבירו בפניו – על־אחת־כמה־וכמה!" ('תורת כהנים', ויקרא יד). 30) שהדברים כשהם לעצמם אין בהם משום גנות, אלא יכולים להיות גורמים לנזקים, כמו המעשה בר' יהודה בן גרים שסיפר לפני תלמידיו דברי רבי שמעון בן־יוחאי כלפי מלכות רומי. הדברים הגיעו לאזני המלכות, ורבי שמעון בן־יוחאי ובנו אליעזר הוכרחו לברוח ולהתחבא שנים רבות. ור' יהודה בן גרים גם נענש על זה, אף־על־פי שכוונתו לא היתה לדבר בגנותו של רבי שמעון בן־יוחאי (שבת לג:). כבר אמרו חכמינו (יומא ד:): מנין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"בל יאמר" עד שיאמר לו: לך אמור! שנאמר: וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר (ויקרא א, א) – לא יאמר הדברים אלא־אם־כן נותן לו רשות (רש"י, שם). 31) שאין בהם דברי גנאי, אבל עלולים הם לפעמים לגרום היזק, ונאמרו על ידי בעליהם עצמם הנוגעים בדבר. 32) שהרי בזה שאמרם לפני שלשה, גילה דעתו שלא איכפת לו ואינו חושש לפרסומם. ואם האומר מזהיר שלא לומר – אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע, וכמו שסיפרו חז"ל (סנהדרין לא.): מעשה בתלמיד שסיפר שנאמר בבית־המדרש לפני עשרים ושתים שנה, והוציאהו רבי אמי מבית־המדרש, כי אמר: מגלה סוד הוא זה. וכתיב: הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא, יג). 33) כלומר: רק כשהוא מספר בדרך מקרה והזדמנות אין בזה משום

לשון־הרע, אבל לא כשהוא מתכוון לתת פרסום לדבר. ואם יש בהם דברי גנות, אסור לשומעים לספרם לאחרים, למרות זאת שנאמרו על ידי הבעלים ולפני רבים (עבודת המלך).

1 ו. כָּל־אֵלּוּ הֵם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁאָסוּר לָדוּר
2 בִּשְׁכוּנָתָם[34], וְכָל־שֶׁכֵּן לֵישֵׁב עִמָּהֶם וְלִשְׁמֹעַ
3 דִּבְרֵיהֶם[35]. וְלֹא נֶחְתַּם גְּזַר־דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר[36],
4 אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע לְבָד[37].

34) תנחומא, פרשת קרח ד. 35) המספר לשון־הרע, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם (ערכין טו:). 36) שיתמו כולם במדבר, ולא יזכו להיכנס לארץ (שם). 37) שהוציאו המרגלים דיבת הארץ, ובני־ישראל קיבלו אותה מהם. לא ניקדנו כאחרים "לשון־הרע" בסמיכות, כי אם בשם ותואר זכר: לשון הרע – מפני שכך הוא שגור בפי העם. ו"לשון" משמש זכר ונקבה, כמו: לשוני תהגה צדקך (תהלים לה, כח): ולשוני אם יהגה רמיה (איוב כז, ד). וכן עין הרע (אבות ב, טז), שכך הורגל בפני העם. ומה שנוגע לשם המתואר המחוסר ה־הידיעה – כך דרכה של לשון המשנה, שראשיתה אנו מוצאים כבר במקרא, כמו: יום הששי (בראשית א, לא): שבע פרות הטובות (שם מא, כו): ויבא עד בור הגדול (שמואל־א יט, כב).

5 ז. הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
6 תִקֹּם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו[38] - דֵּעָה רָעָה[39]
7 הִיא עַד מְאֹד. אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל
8 מִדּוֹתָיו[40] עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל אֵצֶל
9 הַמְּבִינִים[41] דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי[42], וְאֵינָן כְּדֵי לִנְקֹם
10 עֲלֵיהֶם. כֵּיצַד הִיא הַנְּקִימָה[43]? אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ:
11 הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ! לְמָחָר
12 צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי
13 קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא
14 הִשְׁאַלְתַּנִי כְּשֶׁשָּׁאַלְתִּי מִמְּךָ! - הֲרֵי זֶה נוֹקֵם; אֶלָּא
15 כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן בְּלֵב שָׁלֵם, וְלֹא יִגְמֹל לוֹ
16 כַּאֲשֶׁר גָּמָלוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ. וְכֵן אָמַר דָּוִד
17 בְּדֵעוֹתָיו הַטּוֹבוֹת: "אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע[44] וָאֲחַלְּצָה
18 וְגוֹ'".

38) מפני שלאו שאין בו מעשה הוא. 39) מידה רעה. 40) כמו: אין מעבירין על האוכלין (ב"מ, כג.). מניח את מידותיו והולך לו, כלומר: הוא מוותר על שלו ואינו מקפיד לשלם לחבירו המצערו כמעשהו: מידה כנגד מידה. (השווה רש"י, ר"ה יז.) 41) החכמים המבינים את העולם והחיים לאמיתם. 42) דברים בטלים. 43) יומא כג, א. 44) וכי שילמתי למרעים לי כמעשיהם? אדרבה, חילצתי מצרה את שונאי חנם.

19 ח. וְכֵן כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בְּלֹא־
20 תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ". כֵּיצַד
21 הִיא הַנְּטִירָה[45]? רָאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן: הַשְׁכֵּר[46] לִי
22 בַּיִת זֶה, אוֹ הַשְׁאִילֵנִי שׁוֹר זֶה! וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן.
23 לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ אוֹ לִשְׁכֹּר
24 מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לְךָ, הֲרֵינִי מַשְׁאִילְךָ!
25 וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אֲשַׁלֵּם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ! - הָעוֹשֶׂה
26 כָּזֶה, עוֹבֵר בְּ"לֹא תִטֹּר"; אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ
27 וְלֹא יִטְרֹנוּ, שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵר אֶת הַדָּבָר וְזוֹכְרוֹ
28 - שֶׁמָּא יָבֹא לִנְקֹם. לְפִיכָךְ הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל
29 הַנְּטִירָה, עַד שֶׁיִּמְחֶה הֶעָוֹן מִלִּבּוֹ וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל.
30 וְזוֹ הִיא הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה[47], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב
31 הָאָרֶץ וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם זֶה עִם זֶה.

45) יומא כג, א. 46) על־פי דפוס וילנא. והגירסא שברוב הדפוסים: "שכור לי" בלתי נכונה וגם בלתי מובנת. 47) המידה הנכונה של ויתור וסליחה ללא נקימה ונטירה, שבלעדיה אי־אפשר לחיים חברתיים הגונים.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִלְמֹד תּוֹרָה. ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ.
וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מי הוא החייב ללמוד וללמד; אם מותר ללמד בשכר, לשלש זמן הלימוד.

32 א. נָשִׁים[2] וַעֲבָדִים[3] וּקְטַנִּים[4] פְּטוּרִים מִתַּלְמוּד תּוֹרָה.
33 אֲבָל קָטָן, אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ[5] תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
34 "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם". וְאֵין הָאִשָּׁה
35 חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בִּנָּהּ; שֶׁכָּל הַחַיָּב לִלְמֹד, חַיָּב
36 לְלַמֵּד[6].

2) שנאמר: ולמדתם אותם את "בניכם" – ולא בנותיכם. והואיל ואחרים אינם מצווים עליהן, פטורות גם הן מללמד את עצמן (קידושין כט:). 3) "אסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (כתובות כח.). 4) בכתב־יד אוקספרד, המלה "וקטנים" איננה, וגם בעל "מגדל עוז" אינו גורס אותה. והטעם מובן: שהרי "קטן" שאינו בר דעת פטור מכל המצוות, והוא־הדין מתלמוד תורה. 5) "כשהתינוק מתחיל לדבר – אביו מלמדו תורה" (ספרי, עקב). 6) ומכיון שהאשה פטורה מללמוד כמו שאמרנו למעלה, פטורה היא גם מללמד (קידושין כט:).

37 ב. כְּשֵׁם שֶׁחַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב
38 לְלַמֵּד אֶת בֶּן־בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי
39 בָנֶיךָ". וְלֹא בְנוֹ וּבֶן־בְּנוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא מִצְוָה עַל כָּל
40 חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת הַתַّלְמִידִים, אַף־עַל־
41 פִּי שֶׁאֵינָן בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" - מִפִּי
42 הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ: 'בָּנֶיךָ' אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ[8],
43 שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִין בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצְאוּ בְנֵי
44 הַנְּבִיאִים". אִם־כֵּן, לָמָּה נִצְטַוָּה עַל בְּנוֹ וְעַל בֶּן־
45 בְּנוֹ[9]? לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן־בְּנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ לְבֶן חֲבֵרוֹ.

7) "שמועה" היא הלכה מסורה בקבלה, ויש לה אסמכתא

בקרא. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 8) 'ספרי', ואתחנן. 9) בצו מיוחד, הלא גם הם בכלל.

ג. וְחַיָּב לִשְׂכֹּר מְלַמֵּד לִבְנוֹ לְלַמְּדוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב[10] לְלַמֵּד בֶּן־חֲבֵרוֹ, אֶלָּא בְּחִנָּם[11]. מִי שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ אָבִיו, חַיָּב לְלַמֵּד[12] אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁיַּכִּיר[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם[14], שֶׁהַתַּלְמוּד קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, וְאֵין הַמַּעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי תַּלְמוּד[15].

10) כלומר: בשני דברים נבדל בן־חבירו מבנו ובן־בנו: א) בדין קדימה, ב) בתשלום שכר לימוד. כי ללמד את בן־חבירו נתחייב רק בגופו אבל לא בממונו. ואם הוא גופו, אינו יכול ללמד אותו אינו מחוייב לשכור לו מלמד, מה שאינו כן בבנו ובבן־בנו. 11) כאן סוף הלכה ב', לפי דפוס מנטובה. וכן הנוסחא גם ב"מעשה רוקח". 12) קידושין כט, ב. 13) כשיבוא לידי בינה והכרה. 14) אחר שלימד אותנו רבינו מן "ולמדתם אותם", שהבן חייב ללמד את עצמו, הוא חוזר ומלמד אותנו ממה שכתוב בסמוך אחריו: "ושמרתם לעשותם", ש"המעשה" הוא תמיד אחר ה"תלמוד", והוא אומר: וכן אתה מוצא בכל מקום ש"התלמוד קודם למעשה", ולאו דווקא כאן מתוך מקרא זה (קידושין מ:). ואחר שכבר גדל וחייב לעשות – חייב הוא ללמוד, ואינו יכול לומר: "כבר גדלתי ונתחייבתי במצוות, לכן אטפל רק במעשה ולא בלימוד" – אלא עליו ללמוד קודם כדי שידע מה לעשות, כמו שאמרו: ולא עם הארץ חסיד ("מרכבת המשנה, בשם רבי חיים ויטל). 15) קידושין מ, ב.

ד. הָיָה הוּא רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה, וְיֵשׁ־לוֹ בֵּן לִלְמֹד תּוֹרָה[16] - הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ[17]. וְאִם הָיָה בְּנוֹ וָבוֹן וּמַשְׂכִּיל לְהָבִין מַה שֶּׁיִּלְמַד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ - בְּנוֹ קוֹדֵם[18]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּנוֹ קוֹדֵם, לֹא יִבָּטֵל הוּא[19], שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא מְצֻוֶּה לְלַמֵּד עַצְמוֹ.

16) ואחד מהם צריך לדאוג למזונות ולפרנסת שניהם. 17) שם, כט, ב. 18) "אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו – בנו קודמו" (שם). 19) וחייב הוא לקבוע עתים לתורה בשעת הפנאי.

ה. לְעוֹלָם[20] יִלְמַד אָדָם תּוֹרָה וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה, שֶׁאִם נָשָׂא אִשָּׁה תְּחִלָּה, אֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִלְמֹד. וְאִם הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לִבּוֹ פָּנוּי - יִשָּׂא וְאַחַר־כָּךְ יִלְמַד תּוֹרָה[21].

20) שם, ואפילו כשהוא למעלה משמונה־עשרה שנה ("מרכבת המשנה" בשם רבי חיים ויטל). 21) קידושין, שם.

ו. מֵאֵימָתַי אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר, מְלַמְּדוֹ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" וּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"[22], וְאַחַר־כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט, פְּסוּקִים פְּסוּקִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע, הַכֹּל לְפִי בֵּרְיוֹ[23], וּמוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת[24].

22) כנוסח אוקספורד. ובשאר הדפוסים: ו"שמע ישראל". ומקור הלכה זו (ספרי, עקב: סוכה מב.). 23) לפי בריאות גופו והתפתחות שכלו: הבריא כשהוא בן־שש, והחלש – בן־שבע (ב"ב כא.). ומה שאמרו (אבות פ"ה, כא): בן־חמש למקרא - הכוונה למה שהאב מלמדו בביתו. 24) בבא־בתרא כא, א.

ז. הָיָה מִנְהַג[25] הַמְּדִינָה לִקַּח מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת שָׂכָר, נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ. וְחַיָּב לְלַמְּדוֹ בְּשָׂכָר, עַד שֶׁיִּקְרָא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כֻּלָּהּ[26]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְלַמֵּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּשָׂכָר, מֻתָּר לְלַמֵּד בְּשָׂכָר[27]; אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אָסוּר לְלַמְּדָהּ בְּשָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' וְגוֹ'" - מָה אֲנִי בְּחִנָּם לִמַּדְתִּי, אַף אַתֶּם לְמַדְתֶּם בְּחִנָּם מִמֶּנִּי; וְכֵן כְּשֶׁתְּלַמְּדוּ לַדּוֹרוֹת, לַמְּדוּ בְּחִנָּם, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְתֶּם מִמֶּנִּי[28]. לֹא מָצָא מִי שֶׁיְּלַמְּדוֹ בְּחִנָּם, יִלְמַד[29] בְּשָׂכָר[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת קְנֵה"; וְכוֹל יְלַמֵּד לַאֲחֵרִים בְּשָׂכָר[31]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַל תִּמְכֹּר", הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד בְּשָׂכָר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלְּמָדוֹ רַבּוֹ בְּשָׂכָר[32].

25) מן הדין, מותר ליקח שכר לימוד בעד תורה שבכתב, אלא היו מקומות שהחמירו על עצמם שלא ליקח שכר גם בעד לימוד זה, לפיכך מדגיש רבינו ואומר: "היה מנהג המדינה", לפי שתלוי במנהג המקום. 26) גם נביאים וכתובים בכלל. 27) נדרים לז, א. והטעם: לפי ששכר זה שמקבלים בעד תורה שבכתב, אינו שכר לימוד אלא שכר שימור, באשר ילדים שבגיל המקרא זקוקים לשמירה. מה־שאין־כן ילדים בגיל המשנה, תורה שבעל־פה, שכבר גדלו ואינם זקוקים שוב לשמירת רבם המלמדם. 28) שם. ומה שנוהגים עכשיו לקבל שכר לימוד גם על תורה שבעל־פה, מפני שאינו אלא "שכר בטלה", שהרב המלמד התבטל משאר מלאכות שיתפרנס מהן, והתמסר למלאכת הוראה. 29) כנוסח אוקספורד ומנטובה. ונוסח רוב הדפוסים: "ילמדו", ודחוק הוא. 30) בכורות כט, א. 31) שיאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד בשכר. 32) שם. וראוי להעיר בזה: אף־על־פי שכתב רבינו, שאין האב חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב בלבד, במה דברים אמורים? כשמצבו הכספי דחוק. אבל כשאפשר לו, חייב ללמדו בשכר גם משנה, תלמוד, הלכות ואגדות (הגהות מיימוניות. ושו"ע יו"ד סי' רמה, סעיף ו).

ח. כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב[33] בְּתַלְמוּד תּוֹרָה - בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין[34], בֵּין בָּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גָּדוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ[35] כֹּחוֹ; אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וּמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים[36] - חַיָּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה[37], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה".

33) יומא לה, ב. 34) שסובל מפגעי הזמן: או ידוע חולי, כמאמרם ז"ל: "חש בכל גופו – יעסוק בתורה" (עירובין נד.). 35) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית־המדרש וכו' (שבת פג:). 36) ש"רחיים בצוארו", שנאמר: שחורות כעורב (שיר־השירים ה, י), ואמרו חז"ל: במי אתה מוצא דברי תורה? – במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני־ביתו כעורב (עירובין כב.). 37) מנחות צט, ב.

1 **ט. גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מֵהֶן חוֹטְבֵי עֵצִים[38],**
2 **וּמֵהֶן שׁוֹאֲבֵי[39] מַיִם, וּמֵהֶן סוּמִים[40], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן**
3 **הָיוּ עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהֵם מְכֻלָּל**
4 **מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה[41] אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.**

38) הכסף־משנה מפרש כאן: כגון הלל, ומציין מקורו (יומא לה): אולם לא נזכר שם שהלל היה חוטב עצים. גם רבינו ז"ל עצמו בפירוש המשנה (אבות פ"ד, ה) כותב: "וכבר ידעת שהלל היה חוטב עצים" וכו', אבל לא גילה את המקור של ידיעה זו. אכן באבות דרבי נתן (פרק ו) יסופר – לא על הלל, אלא על רבי עקיבא – שבכל יום היה מביא חבילה של עצים, חציה היה מוכר וכו'. 39) כגון רב הונא (כתובות קה.). 40) רב יוסף ורב ששת (פסחים קטז:). 41) בעלי המסורת שקיבלו את התורה שבעל־פה, ומסרוה לדורות הבאים. "מעתיקי השמועה", כמו: מקבלי השמועה (ר' שמואל אבן־תיבון בפירוש המילים). ואמנם כל אלה שמנינו כאן, היו בעלי קבלה: רבן יוחנן בן־זכאי קיבל מהלל, רבה ורב יוסף קיבלו מרב הונא, אביי ורבא קיבלו מרב יוסף.

5 **י. עַד אֵימָתַי חַיָּב לִלְמֹד תּוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ[42],**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וְכָל־זְמַן**
7 **שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד, הוּא שׁוֹכֵחַ[43].**

42) שבת פג, ב. 43) אבות דרבי נתן, פ' כד. וכך אמרו (חגיגה טו.): "דברי תורה קשה לקנותם ככלי זהב ונוח לאבדם ככלי זכוכית".

8 **יא. וְחַיָּב לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַן[44] לִמּוּדָתוֹ: שְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה**
9 **שֶׁבִּכְתָב, וּשְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וּשְׁלִישׁ - יָבִין**
10 **וַיַּשְׂכִּיל אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְיוֹצִיא דָּבָר מִדָּבָר,**
11 **וִיַדַּמֶּה דָּבָר לְדָבָר, וְיָבִין בַּמִּדּוֹת[45] שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת**
12 **בָּהֶן, עַד שֶׁיֵּדַע הֵיאַךְ הוּא עִקַּר הַמִּדּוֹת, וְהֵיאַךְ יוֹצִיא**
13 **הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַד מִפִּי**
14 **הַשְּׁמוּעָה; וְעִנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּמָרָא[46].**

44) בכל יום, כמבואר בסמוך הלכה יב. ולא כדעת רש"י המפרש (קידושין ל.): "לשלש לימודו" – לחלק אותו לימי השבוע: שני ימים למקרא, שני ימים למשנה, ושני ימים לגמרא. ור"ת פירוש (שם, ב'תוספות'): שאנו סומכים על אמרם (סנהדרין כד.): בבל – "בלולה במקרא, במשנה ובגמרא": ובלימוד ש"ס בבלי אנו יוצאים ידי חובתנו. 45) הם כללי ההגיון התלמודי: י"ג מידות דרבי ישמעאל, ול"ב מידות דרבי יוסי הגלילי. 46) נוסח אוקספורד.

וברוב הדפוסים: גמרא.

15 **יב. כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל אֻמָּנוּת, וְהָיָה עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ**
16 **שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבַתּוֹרָה תֵּשַׁע - אוֹתָן הַתֵּשַׁע, קוֹרֵא**
17 **בְּשָׁלֹשׁ מֵהֶן בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּבְשָׁלֹשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־**
18 **פֶּה, וּבְשָׁלֹשׁ[47] אֲחֵרוֹת מִתְבּוֹנֵן בְּדַעְתּוֹ לְהָבִין דָּבָר**
19 **מִדָּבָר[48]. וְדִבְרֵי קַבָּלָה[49] - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הֵן,**
20 **וּפֵרוּשָׁן - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה; וְהָעִנְיָנִים**
21 **הַנִּקְרָאִים 'פַּרְדֵּס'[50] - בִּכְלַל הַגְּמָרָא הֵן. בַּמֶּה דְּבָרִים**
22 **אֲמוּרִים[51]? בִּתְחִלַּת תַּלְמוּדוֹ שֶׁל אָדָם; אֲבָל כְּשֶׁיַּגְדִּיל**
23 **בַּחָכְמָה, וְלֹא יְהֵא צָרִיךְ, לֹא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב,**
24 **וְלֹא לַעֲסֹק תָּמִיד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - יִקְרֶא בְּעִתִּים[52]**
25 **מְזֻמָּנִים תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְדִבְרֵי הַשְּׁמוּעָה[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
26 **יִשְׁכַּח דָּבָר מִדִּבְרֵי דִּינֵי־תּוֹרָה, וְיִכְּפֶנָּה כָּל יָמָיו**
27 **לַגְּמָרָא[54] בִּלְבַד, לְפִי רֹחַב שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ וְיִשּׁוּב דַּעְתּוֹ.**

47) כנוסח אוקספורד: וברוב הדפוסים: "שלש אחרות". 48) זהו עיקר לימוד הגמרא. 49) נביאים וכתובים (קידושין מט.). 50) חכמה אלהית ותורת הטבע, כמבואר למעלה (הל' יסודי התורה פ"ד, הל' יג). 51) שצריכים לשלש זמן הלימוד. 52) שעות מסוימות: מזמן לזמן. 53) תורה שבעל־פה, משנה ותוספתא וכיו"ב. 54) מפני שהוא מכיל מכל הלימודים וכוללם יחד.

28 **יג. אִשָּׁה שֶׁלָּמְדָה תּוֹרָה, יֵשׁ־לָהּ שָׂכָר, אֲבָל אֵינוֹ**
29 **כִּשְׂכַר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטַוִּית[55]; וְכָל הָעוֹשֶׂה**
30 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין שְׂכָרוֹ כִּשְׂכַר**
31 **הַמְצֻוֶּה שֶׁעָשָׂה, אֶלָּא פָּחוֹת מִמֶּנּוּ[56]. וְאַף־עַל־פִּי**
32 **שֶׁיֵּשׁ־לָהּ שָׂכָר - צִוּוּ חֲכָמִים[57], שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת**
33 **בִּתּוֹ תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁרֹּב הַנָּשִׁים אֵין דַּעְתָּן מְכֻוֶּנֶת**
34 **לְהִתְלַמֵּד[58], אֶלָּא הֵן מוֹצִיאוֹת דִּבְרֵי־תּוֹרָה לְדִבְרֵי**
35 **הֲבַאי, לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתָּן. אָמְרוּ חֲכָמִים[59]: "כָּל**
36 **הַמְלַמֵּד אֶת בִּתּוֹ תּוֹרָה, כְּאִלּוּ לִמְּדָהּ תִּפְלוּת"[60]. בַּמֶּה**
37 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אֲבָל תּוֹרָה**
38 **שֶׁבִּכְתָב, לֹא יְלַמֵּד אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה; וְאִם לִמְּדָהּ, אֵינוֹ**
39 **כִּמְלַמְּדָהּ תִּפְלוּת[61].**

55) נצטוותה. על־דרך ועשת את התבואה (ויקרא כה, כא). 56) קידושין לא, א. שהמצווה דואג ומצטער שמא לא יקיים חובתו כהלכה. לא כן מי שאינו מצווה, ולפום צערא – אגרא. 57) סוטה כ, א. 58) אין דעתן מסוגלת לרדת לסוף דעתם של עניני תורה ולהבינם לאמיתם, והן מבארות אותם לפי רוחן. 59) סוטה כא, ב. 60) דברים בטלים וחסרי טעם, מלשון: היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, ו). רבינו פוסק כרבי אליעזר: אבל דעתו של בן עזאי היא, שחייב אדם ללמד את בתו תורה. 61) נדרים לה, ב: "אבל מלמד הוא את בניו ובנותיו (של המודר הנאה) מקרא" – הרי שהמלמד את האשה תורה שבכתב, אינו כמלמדה תפלות (הגר"א, יו"ד סי' רמו, ס"ק כה).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י'-ט"ז כסלו תשע"ו

יום ראשון י' כסלו ה'תשע"ו

הִלְכוֹת נְזִירוּת

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נזיר שגילח שערו הריהו סותר שלשים יום מימי נזרו, נזיר שנטמא סותר הכל, נדר בנזיר והוא טמא מת או שהוא בבית הקברות, סדר תגלחת טומאה, נזיר שגילח תגלחת טהרה ונודע לו שנטמא טומאת התהום.

א. נָזִיר שֶׁשָּׁתָה יַיִן וְאָכַל יוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן אֲפִלּוּ יָמִים רַבִּים - אֵינוֹ סוֹתֵר מִימֵי נְזִירוּתוֹ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד[2]. וְכֵן אִם גִּלַּח מְעוּט שֵׁעַר רֹאשׁוֹ, בֵּין בְּשׁוּגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[3]. נִתְגַּלַּח רֹב רֹאשׁוֹ, בֵּין בְּתַעַר בֵּין כְּעֵין תַּעַר[4], וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשְּׂעָרוֹת כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן[5], בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, אֲפִלּוּ גִּלְּחוּהוּ לִסְטִים[6] בְּאוֹנֶס - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פֶּרַע[7], וְאַחַר כָּךְ מַתְחִיל לִמְנוֹת[8].

2) שנאמר "והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו" - טומאה סותרת ואין היין סותר. 3) "לסתור אינו סותר אלא ברוב ראשו" וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל לסתור, שזוהי הלכה (=למשה מסיני) בנזיר, שלא מצינו בה טעם. 4) כגון מספריים הגוזזים את השיער סמוך לעיקרו. 5) כי אם נשאר מהם כדי לכוף ראשם לעיקרם אינו סותר. 6) גזלנים. 7) גידול שיער בן שלושים יום. 8) ממקום שפסק, בין בנזירות מועטת (שהיא של שלושים יום) בין בנזירות מרובה.

ב. כֵּיצַד? נָדַר נְזִירוּת מֵאָה יוֹם, וּלְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם נִתְגַּלַּח רֹב רֹאשׁוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם עַד שֶׁיִּרְבֶּה שֵׁעַר רֹאשׁוֹ, וְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם מוֹנֶה שְׁמוֹנִים יוֹם תַּשְׁלוּם יְמֵי נְזִירוּתוֹ. וְכָל אוֹתָן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם כָּל הִקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו[9], אֶלָּא שֶׁאֵין עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן[10].

9) שאסור לו לשתות יין ולהיטמא למת. 10) ועליו להשלים נזירותו ממקום שפסק.

ג. נָזִיר שֶׁנִּטְמָא, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, וַאֲפִלּוּ טִמְּאוּהוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּאוֹנֶס[11] - סָתַר הַכֹּל[12], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[13], וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה[14], וּמַתְחִיל לִמְנוֹת יְמֵי נְזִירוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ - עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי יָמִים רִאשׁוֹנִים[15]. וַאֲפִלּוּ נִטְמָא בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ[16] בְּסוֹף הַיּוֹם - סָתַר הַכֹּל[16].

11) וכן אמרו נזיר שנטמא מביא קרבנות על הזדון כשוגג, שנאמר "וכי ימות מת עליו בפתע פתאום" - פתע, זה שוגג וכן הוא אומר: ואם בפתע בלא איבה הדפו, פתאום - זה אונס. 12) ואפילו מה שמנה קודם בטל. 13) כשיטהר. 14) ביום השמיני לטומאתו. 15) ביום השלושים לנזירות סתם, או ביום האחרון לנזירות מרובה. 16) משנה בנזיר טז. "הריני נזיר מאה יום ונטמא יום מאה סותר את הכל" ולא כרבי אליעזר האומר שם: אינו סותר אלא שלושים.

ד. נִטְמָא אַחַר יוֹם מְלֹאת[17], שֶׁהוּא יוֹם הַבָּאַת קָרְבְּנוֹת טָהֲרָה אִלּוּ לֹא נִטְמָא - סוֹתֵר שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד[18]. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? מֵבִיא קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה כְּשֶׁיִּטְהַר, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[19], וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טָהֲרָה, וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת טָהֲרָה. וְאִם נִטְמָא אַחַר שֶׁנִּזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים[20] - אֵינוֹ סוֹתֵר כְּלוּם[21], אֶלָּא יָבִיא שְׁאָר קָרְבְּנוֹת טָהֲרָה שֶׁלּוֹ כְּשֶׁיִּטְהַר[22].

17) ביום הראשון שלאחר מלאת ימי נזרו. 18) ואפילו נדר מאה יום ונטמא ביום מאה ואחד אינו סותר אלא שלושים יום. שגזרו יום מאה ואחד שהוא יום תגלחת והבאת קרבנותיו משום יום מאה. ומכל מקום לא החמירו עליו לעשותו כיום מאה, שהוא סותר את הכל, וגזרו שיסתור סתם נזירות, שהיא שלושים יום בלבד. 19) ויש להעיר, שלקמן הלכה י"א כותב רבינו, שמגלח שער ראשו בשביעי ומביא קרבנותיו בשמיני, הרי שתגלחתו קודמת להבאת קרבנותיו. 20) מקרבנותיו. 21) ובגמרא אמרו: "ואחר ישתה הנזיר יין - אחר מעשה יחידי", אחר זריקת דם קרבן אחד מקרבנותיו, נמצא שקודם שנטמא היה מותר כבר באיסורי נזיר, וכאילו שלמה נזירותו. 22) ואותו קרבן שהביא בטהרה לא יחזור ויביאנו.

ה. נִטְמָא בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו[23], שֶׁהוּא יוֹם שֶׁרָאוּי לְגַדֵּל שֵׂעָר, אוֹ גִּלַּח אַחַר מְלֹאת - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר כְּלוּם[24], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא גִּלַּח, שֶׁהֲרֵי שָׁלְמָה הַנְּזִירוּת וְכֹל שֶׁנִּטְפַּל לָהּ[25].

23) אחרי יום הבאת קרבנותיו, כגון ביום שלושים ושניים לנזירות סתם, או ביום מאה ושניים כשקיבל עליו נזירות מאה יום. 24) נזיר יד: "נטמא ביום גידול שער רב אמר אינו סותר" ומפרש רבינו: יום גידול שער יום שאחרי יום הבאת קרבנותיו. 25) הוא יום הבאת קרבנותיו, שהוא יום אחרי מלאת.

ו. נִטְמָא בַּיּוֹם שֶׁנָּדַר אוֹ בַּשֵּׁנִי - אֵינוֹ סוֹתֵר, אֶלָּא מַשְׁלִים עֲלֵיהֶם אַחַר שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ[26]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ - עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי יָמִים רִאשׁוֹנִים[27]. לְפִיכָךְ[28], אִם נִטְמָא מִשְּׁלִישִׁי וָהָלְאָה - סוֹתֵר כָּל הַקּוֹדְמִין[29].

26) כשיטהר מטומאתו, ביום השמיני לטומאתו. 27) "הריני נזיר מאה יום ונטמא בתחילת מאה, יכול יהא סותר? תלמוד לומר: והימים הראשונים יפלו, עד שיהיו לו

ימים ראשונים וזה אין לו ראשונים". ולדעת התוספות: כשנטמא ביום ראשון אינו מביא קרבן טומאה כלל, אלא מונה שבעה ימים, וביום השמיני הוא חוזר ומונה להשלים ימי נזירותו. 28) הואיל ולא הקפיד הכתוב אלא על שני ימים הראשונים. 29) ואחרי שיטהר מתחיל למנות מניין חדש. ואפילו אם נטמא בסוף ימי נזירותו הרי זה סותר, ואין אומרים: והימים הראשונים יפלו - מכלל שיש אחרונים, וזה אין לו אחרונים. אלא הלכה כחכמים בזה, שאפילו נטמא ביום מלאת סותר הכל ואין צורך ב"ימים אחרונים".

1 **ז. נָדַר בְּנָזִיר וְהוּא טְמֵא מֵת[30] - חָלָה עָלָיו נְזִירוּת[31];**
2 **וְאִם נִטְמָא פַּעַם אַחֶרֶת[32] אוֹ שָׁתָה יַיִן אוֹ גִּלַּח[33] -**
3 **לוֹקֶה[34]. וְאִם שָׁהָה בְּטֻמְאָתוֹ כַּמָּה יָמִים - אֵין עוֹלִין**
4 **לוֹ[35], עַד שֶׁיַּזֶּה[36] שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וְיִטְבֹּל בַּשְּׁבִיעִי[37].**
5 **וְיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ עוֹלֶה לוֹ מִמִּנְיַן נְזִירוּת לָזֶה שֶׁנָּדַר**
6 **וְהוּא טָמֵא[38]. אֲבָל נָזִיר טָהוֹר שֶׁנִּטְמָא[39] - אֵינוֹ מַתְחִיל**
7 **לִמְנוֹת[40] אֶלָּא מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה[41].**

30) לפני קבלת נזירותו. 31) וכשיטהר מטומאתו עליו לנהוג נזירות בטהרה, ללא קבלת נזירות פעם שנייה. 32) בהיותו טמא. 33) בימי טומאתו. 34) הואיל וחלה עליו נזירות. 35) למניין נזירות טהרה שיתחיל אחר כך. 36) במי אפר פרה אדומה. 37) לטומאתו, כדין כל טמא מת הטעון הזאה וטבילה. 38) שמתחיל למנות נזירותו מיום שביעי אחרי שהיזה וטבל, לפי שאינו מביא שום קרבן על טומאתו אין לו לחכות ליום השמיני, יום הבאת הקרבנות. 39) אחרי שמנה שני ימים לנזירותו. 40) נזירות הטהרה. 41) שבו הוא מביא קרבנותיו על טומאתו, ואינו מתחיל למנות נזירותו אלא אחרי הבאת קרבן חטאתו. והטעם, שטמא שנזר אינו מביא קרבן על טומאתו, מפורש שם שנאמר "וכי ימות מת עליו ... וטמא ראש נזרו" - בטהור שנטמא הכתוב מדבר, ולא בטמא שנזר.

8 **ח. מִי שֶׁנָּדַר וְהוּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - נְזִירוּת חָלָה**
9 **עָלָיו[42]. וַאֲפִלּוּ שָׁהָה שָׁם כַּמָּה יָמִים - אֵין עוֹלִין**
10 **לוֹ[43]. וְלוֹקֶה עַל שְׁהִיָּתוֹ שָׁם[44]. וְאִם הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא**
11 **יַזִּיר שָׁם - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ[45] שֵׂעָרוֹ כְּשֶׁיָּצָא מִשָּׁם. וְאִם**
12 **נִטְמָא שָׁם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בְּאַחַת מִן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר**
13 **מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן[46] - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן**
14 **טֻמְאָה[47].**

42) אף על פי שהוא טמא. 43) למניין נזירותו. 44) אם שהה כדי שיעור השתחוויה. ובוודאי כשהתרו בו: אל תשהה, שאם אין התראה אין מלקות. 45) תגלחת טומאה, הואיל ואינו מביא קרבן טומאה. 46) אבל על טומאת בית הקברות אינו מגלח. 47) הואיל ונטמא טרם שנזר אינו מביא קרבן טומאה, וכל שאינו מביא קרבן טומאה אינו מגלח תגלחת טומאה.

15 **ט. נִכְנַס לְשָׁם בְּשִׁדָּה תִּבָה וּמִגְדָּל[48], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע**
16 **עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה[49] וְנִטְמָא, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה שָׁם**
17 **- אֵינוֹ לוֹקֶה[50], אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[51] אִם**
18 **שָׁהָה.**

48) והם מפסיקים בינו לבין הטומאה, ונזר שם. 49) הגג. ושלא מדעתו. 50) ואפילו התרו בו, הואיל וכשקיבל עליו הנזירות, בהיתר הייתה, שהרי השידה הייתה סגורה, יתכן, שאפילו שהה אינו לוקה ואין לדמות שהיית חוץ (=בנזיר), לפנים (=נטמא במקדש ושהה שם), שהוא חייב, כי אולי אין ללמוד חוץ מפנים. 51) שאפילו אם מלקות מן התורה אין כאן, אבל איסור מדרבנן יש כאן, ששהה בטומאה, ולוקה על שמרד בדברי חכמים.

19 **י. יָצָא[52] מִבֵּית הַקְּבָרוֹת וְשָׁהָה יָמִים[53] וְחָזַר וְנִכְנַס -**
20 **אֵין אוֹתָן הַיָּמִים עוֹלִין לוֹ[54]. יָצָא וְהִזָּה וְטָבַל[55]**
21 **וְטָהַר, וּמָנָה יָמִים מִנְּזִירוּתוֹ[56], וְחָזַר לְבֵית הַקְּבָרוֹת**
22 **- אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁמָּנָה עוֹלִין לוֹ[57]. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס בְּיוֹם**
23 **שְׁמִינִי שֶׁלּוֹ[58] - הֲרֵי הַשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ עוֹלֶה לוֹ מִן**
24 **הַמִּנְיָן[59]. וְאִם נִטְמָא שָׁם אַחַר שֶׁנִּכְנַס בְּאַחַת מִן**
25 **הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן - מֵבִיא קָרְבַּן**
26 **טֻמְאָה[60], וְסוֹתֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִין[61], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת**
27 **טֻמְאָה[62].**

52) זה שנדר בנזיר בהיותו בבית הקברות. 53) ולא היזה וטבל. 54) כיוון שלא טהר בינתיים הכול טומאה אחת היא, ואפילו יטמא אחרי כן בטומאה שהנזיר מגלח עליה, אינו מגלח ואינו מביא קרבן הואיל ולא טהר בינתיים. 55) כדין כל טמא הטעון הזאה וטבילה. 56) לשם נזירות טהרה, לקיים נדרו שנדר בבית הקברות. 57) כי טומאת בית הקברות אף על פי שהיא מטמאה את הנזיר שבעה ימים, אין היא סותרת את הימים הקודמים, והם עולים לו מן המניין, לכשיצא מבית הקברות ויטהר וישלים עליהם. אבל זה ברור, שימי טומאתו בהיותו בבית הקברות אינם עולים לו. 58) לצאתו מבית הקברות והתחיל להיטהר. 59) וכשיטהר לא יצטרך להשלים אלא עשרים ותשעה יום, נוסף על יום השביעי, שנחשב כיום אחד למניינו. בניגוד לנזיר טהור שנטמא, שאינו מתחיל למנות מניינו אלא מיום השמיני והלאה. ואף על פי שנזיר זה טהור שנטמא הוא, שהרי מנה מקצת ימים אחרי שנטהר, ונטמא אחר כך, - הואיל ועיקר נזירותו קיבל בטומאה, נקרא: טמא שטהר, שדינו להתחיל מניינו מיום השביעי. 60) והחידוש הוא: אף שקדמה לו טומאת בית הקברות, והרי הוא מחולל ועומד, בכל זאת חלה עליו הטומאה השנייה, החמורה לחייבו קרבן ותגלחת, הואיל והספיק כבר להתחיל נזירות בטהרה. 61) על כרחנו שהספיק כבר למנות שני ימים בטהרה ונכנס לבית הקברות בתשיעי, כי אם נכנס בשמיני אין לו אלא יום אחד טהור, וכבר פסק רבינו לעיל הלכה ו, שאם נטמא ביום השני למניינו, אינו סותר כלל. 62) שכל אלו השלושה כאחד הם, ודין אחד להם.

28 **יא. תִּגְלַחַת טֻמְאָה כֵּיצַד הִיא? הַנָּזִיר שֶׁנִּטְמָא בְּאַחַת**
29 **מִן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהוּא מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מַזֶּה עָלָיו**
30 **בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וּמְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁוֹ בַּשְּׁבִיעִי,**
31 **וְטוֹבֵל בַּשְּׁבִיעִי אַחַר הַהַזָּיָה כְּדֶרֶךְ כָּל טְמֵאֵי מֵת[63],**
32 **וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[64] וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בַּשְּׁמִינִי, וְהֵן שְׁתֵּי**
33 **תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד לְעוֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת,**

וְכֶבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם, וְסוֹתֵר כָּל הַיָּמִים הַקּוֹדְמִין וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּתוֹ[65]. וְאִם גִּלַּח בַּשְּׁמִינִי - מֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בּוֹ בַּיּוֹם[66].

63) הטעונים טבילה לאחר ההזאה. 64) אחרי הטבילה, שטבילתו היא לפני שקיעת החמה. 65) מיום השמיני והלאה. 66) ואין הנזיר טעון טבילה אחר גילוחו ביום השמיני, שטבילתו ביום השביעי עלתה לו. בניגוד למצורע שגילח בשמיני, שטעון טבילה לאחר גילוחו, וממילא הוא טעון הערב שמש, ומביא קרבנו ביום התשיעי.

יב. מֵאֵימָתַי מַתְחִיל לִמְנוֹת? מִשֶּׁיָּבִיא חַטָּאתוֹ. אֲבָל עוֹלָתוֹ וַאֲשָׁמוֹ אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ מִלִּמְנוֹת[67].

67) שעולה דורון היא, ואינה מעכבת, ואשם - נאמר בו: "והזיר לה' את ימי נזרו - והביא כבש בן שנתו לאשם" הקדים "והזיר" ל"והביא" לומר לך שאין אשמו מעכבו. אבל החטאת, נאמר בה "וכיפר עליו ... וקידש את ראשו" מתחילה יכפר, ואחרי כן יקדש.

יג. הֲרֵי שֶׁהִזָּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְלֹא טָבַל[68], וְנִתְאַחֵר כַּמָּה יָמִים - כְּשֶׁיִּטְבֹּל יַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וְיָבִיא קָרְבְּנוֹתָיו לְמָחָר. טָבַל וְהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ וְאַחַר קָרְבְּנוֹתָיו - אֵינוֹ מַתְחִיל לִמְנוֹת עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאתוֹ; אֲבָל עוֹלָתוֹ וַאֲשָׁמוֹ אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

68) אחר ההזאה.

יד. כְּשֶׁמְּגַלֵּחַ הַנָּזִיר תִּגְלַחַת טֻמְאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְגַלֵּחַ עַל פֶּתַח הַמִּקְדָּשׁ[69] וְלֹא לְהַשְׁלִיךְ שְׂעָרוֹ עַל הָאֵשׁ[70]. וּבֵין שֶׁגִּלַּח בַּמְּדִינָה[71] אוֹ בַּמִּקְדָּשׁ - שְׂעָרוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה[72], וְטָעוּן קְבוּרָה[73], וְאֶפְרוֹ[74] אָסוּר כְּאֵפֶר כָּל הַנִּקְבָּרִים. וְהַמְּגַלֵּחַ בַּמִּקְדָּשׁ, אִם הִשְׁלִיכָן תַּחַת דּוּד הָאָשָׁם - יָצָא[75].

69) כדרך שנזיר טהור מגלח. 70) שתחת דוד האשם. 71) בירושלים. וידוע פירושו של רבינו שכל ערי ישראל נקראות: מדינה. 72) שנאמר "וקידש את ראשו" - הרי הוא כקדש ואסור בהנאה. 73) שלא יהנו ממנו. 74) אם שרפוהו. 75) ובתוספתא נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בלכתחילה, אבל בדיעבד, אם השליכו תחת הדוד, הכול מודים, שיצא, ולכתחילה אין צורך לשורפו תחת הדוד כי אם לקברו כנ"ל. בניגוד לנזיר טהור שמצוה לכתחילה להשליך שערו תחת דוד השלמים.

טו. נָזִיר שֶׁנִּטְמָא טֻמְאוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת וּבֵין שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת - אֵינוֹ מֵבִיא עַל טֻמְאוֹתָיו אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד[76]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּטְמָא פַּעַם שְׁנִיָּה קֹדֶם שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה הָרִאשׁוֹנָה[77]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאַחֵר כַּמָּה יָמִים אַחַר טָהֳרָתוֹ קֹדֶם הֲבָאַת חַטָּאתוֹ[78], וְנִטְמָא בְּאוֹתָן הַיָּמִים[79] - אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד[80]. אֲבָל אִם נִטְמָא וְטָהַר[81] וְהֵבִיא חַטָּאתוֹ[82], וְנִטְמָא פַּעַם שְׁנִיָּה אַחַר שֶׁהֵבִיא חַטָּאתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הֵבִיא אֲשָׁמוֹ וְעוֹלָתוֹ - חַיָּב בְּקָרְבָּנוֹת אֲחֵרוֹת[83].

76) והדבר ברור, שאין התראה מועילה כלום. 77) שהם חטאת ועולה ואשם. 78) שהוא ביום השמיני. 79) טרם שהביא חטאתו. 80) שכל עוד שלא הביא חטאתו אינו מתחיל למנות נזירות טהרה. נמצאו כל טומאותיו כאילו הן טומאה אחת ארוכה, הואיל ועדיין לא יצא לשעה הראוייה למניין נזירות טהרה. 81) הזה וטבל. 82) אחרי שהעריב שמשו. 83) שמשהביא חטאתו, חלה עליו נזירות טהרה, וכשנטמא אז הרי היא טומאה חדשה אחרי שנטהר.

טז. נָזִיר שֶׁגִּלַּח תִּגְלַחַת טָהֳרָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁטָּמֵא הָיָה בְּתוֹךְ יְמֵי נִזְרוֹ: אִם בְּטֻמְאָה יְדוּעָה[84] נִטְמָא - סָתַר הַכֹּל, וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּמוֹנֶה נְזִירוּת אַחֶרֶת, וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת טָהֳרָה; וְאִם בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם נִטְמָא[85] - אֵינוֹ סוֹתֵר. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[86].

84) שאפשר שהייתה ידועה לאדם אחר בשעה שנטמא. 85) שבמקום שעבר היה קבר התהום, ולא הכיר בו אדם מעולם. 86) "אין זה לקוח מהסברא, ואין לו ראייה. אלא הלכה למשה מסיני".

יז. וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים[87] נוֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא, בֵּין בְּטֻמְאָה יְדוּעָה בֵּין בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם - סוֹתֵר הַכֹּל[88]. נוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁנִּזְרַק אֶחָד מִן הַדָּמִים[89], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִּלַּח, הוֹאִיל וְטֻמְאָה שֶׁאֵינָהּ יְדוּעָה הִיא - אֵינוֹ סוֹתֵר[90].

87) מן הקרבנות. 88) שכל שלא נזרק עליו אחד מן הדמים עדיין כל דקדוקי נזירות עליו והרי זה כאילו נטמא בתוך מלאת ימי נזרו. 89) ואז הותר לשתות ביין ולהיטמא למתים ואפילו לא גילח עדיין. 90) שאפילו נטמא באותה שעה אינו סותר. זה הכלל: נודע לו לפני הדבר המעכבו סותר, לאחר הדבר המעכבו אינו סותר אלא בטומאה ידועה. כי כך נתקבלה ההלכה מסיני.

יח. אֵי זוֹ הִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם? כֹּל שֶׁאֵין אָדָם מַכִּירָהּ אֲפִלּוּ בְּסוֹף הָעוֹלָם[91]. וְלֹא אָמְרוּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד[92]; אֲבָל הָרוּג - לֹא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ בּוֹ זֶה שֶׁהֲרָגוֹ[93].

91) כתהום הזו שהיא עמוקה ונעלמה מאיתנו עד אין שיעור. 92) שנמצא טמון בקרקע, ואפשר שאף אחד לא הרגיש במותו, או שנפל לקבר ומת. ואין אחד יודע. 93) הרוצח. וכל שהכיר בה אחד, הרי זו טומאה ידועה. וכתב הרדב"ז: צריך שיהא ניכר, שהוא הרוג בידי אדם, אבל אם היה הרוג מיד חיה רעה או שהכישו נחש ומת, הרי לא הכיר בו אדם, והרי זו טומאת התהום.

יט. נִמְצָא הַמֵּת גָּלוּי[94] - אֵין זוֹ טֻמְאַת הַתְּהוֹם[95]. נִמְצָא מֻשְׁקָע בְּקַרְקָעוֹת מְעָרָה וְהַמַּיִם עַל גַּבָּיו[96] -

1 הֲרֵי זוֹ טֻמְאַת הַתְּהוֹם, שֶׁאֵינָהּ יְדוּעָה[97]. הָיָה טָמוּן
2 בְּתֵבֵל אוֹ בִּצְרוֹרוֹת[98] - הֲרֵי זוֹ טֻמְאַת הַתְּהוֹם; בְּמַיִם,
3 בַּאֲפֵלָה וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים[99] - אֵינָהּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם[100].

94) כגון שהיה הנזיר במערה, ונמצא מת צף על פי המערה, ספק נטמא בו, ספק לא נטמא, כגון שהייתה המערה פתוחה מלמעלה ואינו מאהיל עליה. 95) הואיל ונמצא במקום, שאפשר שיראוהו בני אדם. 96) וירד הנזיר לטבול שם מטומאה אחרת, שאינה טומאת מת. 97) אף על פי שבוודאי נטמא, לא הייתה הטומאה ידועה לשום אדם. 98) אפשר שלא הכיר בו אדם מעולם, שהרי תבן יכול להתגלגל עליו על ידי רוח, וצרורות עשויים להתגלגל ממקום למקום. 99) סדקים, חגוים. 100) הואיל והם חלולים יכול אדם להציץ בהם ואינה מכוסה, שאפשר שאדם הסתכל והכיר בו.

4 כ. נָזִיר שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, וְיָרַד וְטָבַל[101] בִּמְעָרָה, וְהֵבִיא
5 קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה, וּמָנָה נְזִירוּת וְגִלַּח תִּגְלַחַת טָהֳרָה,
6 וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁמֵּת הָיָה מֻשְׁקָע בְּקַרְקָעוֹת הַמְּעָרָה
7 כְּשֶׁיָּרַד לִטְבֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאָה שֶׁאֵינָהּ
8 יְדוּעָה - סָתַר הַכֹּל; מִפְּנֵי שֶׁהֶחְזַק לְטֻמְאָה[102], וְחֶזְקַת
9 הַטָּמֵא טָמֵא עַד שֶׁיִּטְהַר וַדַּאי[103]. יָרַד לְהָקֵר[104] - הֲרֵי
10 זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁנְּגַע[105]. נִמְצָא הַמֵּת צָף עַל פְּנֵי
11 הַמַּיִם[106] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָמֵא[107]; שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁנְּגַע
12 בָּזֶה שֶׁהוּא צָף[108].

101) ביום השביעי לטומאתו. 102) כשירד למערה היה טמא וודאי. 103) ולא אמרו טומאת התהום טהורה בנזיר, אלא כשהיה הנזיר בחזקת טהור. 104) שלא היה טמא למת כלל אלא ירד להצטנן מחומו. 105) ואם נודע שנגע, הרי זה טמא מת, אלא שאינו סותר ימי נזירותו הואיל ונודע לו לאחר שנזרק אחד מן הדמים, וטומאת התהום היא. 106) וספק נטמא בו ספק לא נטמא. 107) שספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא ואפילו ירד להקר הרי זה טמא. ואין זו טומאת התהום, שהרי נמצאה במקום שאפשר שיראוה בני אדם, והואיל ו"טומאה ידועה" היא, אפילו נודע לו לאחר זריקת הדמים, סתר הכול. 108) שספק טומאה צפה על פני המים טהורה לעניין שרץ. ובהלכות אבות הטומאות פרק י"ד, הלכה ג' כותב רבינו: "ולא אמרו ספק טומאה צפה טהור אלא לשרץ בלבד".

יום שני י"א כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) טומאות מן המת, שאין הנזיר מגלח עליהן ואינו סותר את נזרו, נזיר שנצטרע אם ימי הסגרו עולים לו מן המנין, שהנזיר מיטמא למת מצוה ואינו שותה יין מצוה, שהנזיר מותר להתגלח תגלחת מצוה למרות שיש בו עשה ולא־תעשה.

13 א. יֵשׁ טֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן
14 וְלֹא סוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִין[2], וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא בָּהֶן
15 טֻמְאַת שִׁבְעָה[3]. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ: וְכִי יִטְמָא
16 לְנֶפֶשׁ, אֶלָּא: וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו - עַד שֶׁיִּטְמָא
17 מִטֻּמְאוֹת שֶׁהֵן מֵעַצְמוֹ שֶׁל מֵת[4], וְאַחַר כָּךְ[5] יָבִיא
18 קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה, וְיִגַּלַּח תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְיִפְּלוּ כָּל
19 הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים.

2) ראה לעיל פ"ו, הי"א. 3) שדינו להיות טמא על ידן שבעה ימים, וכמבואר להלן ה"ז. 4) כגון בשרו או עצמותיו, המנויות להלן ה"ב, ולא ארץ העמים, או גולל ודופק, או נוגע בכלים הנגועים במת, המנויות להלן ה"ד־ה. והשווה 'תוספות' נזיר נד. דיבור־המתחיל וכלים. 5) כלומר, רק אז.

20 ב. וְאֵלּוּ טֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן: עַל
21 הַנֵּפֶל, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין[6]. וְעַל כְּזַיִת
22 מִבְּשַׂר הַמֵּת, וְעַל כְּזַיִת נֶצֶל[7]. וְעַל עַצְמוֹת שֶׁהֵן רֹב
23 מִנְיַן הָעַצְמוֹת[8], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקַּב[9].
24 וְעַל עַצְמוֹת שֶׁהֵן רֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת[10], וְאַף עַל פִּי
25 שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקַּב. וְעַל חֲצִי קַב עַצְמוֹת[11], אַף עַל
26 פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בִּנְיָנוֹ וְלֹא רֹב מִנְיָנוֹ. וְכָל
27 הָעַצְמוֹת יִהְיוּ מִשֶּׁל מֵת אֶחָד, וְלֹא מִשְּׁנֵי מֵתִים[12].
28 וְעַל הַשִּׁדְרָה[13] הַבָּאָה מִמֵּת אֶחָד. וְעַל הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל
29 מֵת אֶחָד[14]. וְעַל אֵבֶר מִן הַמֵּת הַבָּא מִמֵּת אֶחָד[15], וְעַל
30 אֵבֶר מִן הַחַי מֵאָדָם אֶחָד, שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן בָּשָׂר שֶׁרָאוּי
31 לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה בַּחַי[16]. וְעַל חֲצִי לֹג[17] דָּם הַבָּא
32 מִמֵּת אֶחָד[18]. וְעַל מְלֹא חָפְנַיִם רְקַב הַמֵּת[19]. אֵי זֶהוּ
33 נֶצֶל? זֶה בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה[20].

6) שכל אבריו נוצרים, ועדיין אין עליו כזית בשר (נזיר נ.) וברש"י לחולין פט:. והשווה הל' טומאת מת פ"ב, ה"א: "שנאמר הנוגע במת לכל נפש אדם". 7) ליחה סרוחה היוצאת מבשר המת שנימוח. נצל - לשון הפרשה, כמו (בראשית לא, ט) "ויצל אלוקים את מקנה אביכם" (רש"י לנזיר נ.). 8) של אברי האדם, והם: קכ"ה איברים, שהם הרוב של רמ"ח איבריו. 9) אבל אם אין בהם רוב מנין העצמות, אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ב, ה"ט, ובכל זאת אין הנזיר מגלח עליהן עד שיהא בהן חצי קב, כמבואר להלן ה"ו. 10) כגון שתי שוקיים וירך אחת (נזיר נ.). 11) משנה נזיר מט: 12) אהלות פ"ב, מ"ו, וכחכמים. וראה נזיר נב. 13) מערכת חוליות העוברות לאורך הגב שבאדם. 14) משנה נזיר מט: "על השדרה ועל הגולגולת", אלא שבגמרא שם נב. נסתפקו אם כוונת המשנה לשדרה וגולגולת יחד, או כל אחת מהן מטמאה, ורבינו סובר, מכיון ששמאי אמר (שם עמ' ב) "עצם אחד מן השדרה או מן הגלגולת", הרי שאין צורך בשתיהן. ואע"פ שהגמרא שם דוחה: "שונה שמאי שמחמיר" - מכיון שאין אנו מוצאים שום מחלוקת מפורשת בזו, עלינו לומר, שזוהי דיעה מוסכמת על הכל (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס, בהל' טומאת מת פ"ב, ה"ח). וכתב רבינו בפירושו למשנה, אהלות פ"ב, מ"א, שדרה וגולגולת אע"פ שאין בהן בשר

מטמאות באהל, לפי שצורת אדם ניכרת בהן, ככתוב: "בעצם אדם" עצם שניכר בו, שהוא של אדם. 15) ולא משני מתים, כגון הזרוע או השוק, שיש בה שתי עצמות, והאחת ממת אחד, והאחת ממת שני, ונקראות אבר אחד (רש"י נזיר נב.). 16) כל שאילו היה האבר מחובר באדם חי, היה יכול לעלות ארוכה (=רפואה) ע"י אותו בשר, והוא פחות מכזית (משנה נזיר מט:). ובגמרא שם נג: דרשו: "בחלל חרב או במת" (במדבר יט, טז) - אבר שהבדילתו החרב מן החי, הרי הוא כמת. 17) שתי רביעיות, ואע"פ שגם רביעית אחת מטמאה באהל, הלכה למשה מסיני, שאין הנזיר מגלח אלא על חצי לוג (שם מט: ובתוספות). 18) שם נב. וכחכמים. 19) גופו של מת, שכלה לחותו ונעשה כמין עפר, משנה שם מט: "תרווד (=כף) רקב" ובגמרא שם נ: אמר רבי יוחנן, מלוא חפניו. 20) נזיר נ., ובהל' טומאת מת פ"ב, ה"א כותב רבינו: "והוא שתקרוש אותה הליחה, שאם קרשה בידוע שהיא מבשרו, ואם לא קרשה אינה מטמאה, שמא כיחו וניעו (רוק הפה וליחת הגרון) הוא" וזה ע"פ הגמרא בנזיר שם.

1 **ג. וְאֵין רְקַב הַמֵּת מְטַמֵּא עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל**
2 **שַׁיִּשׁ[21], וְיִהְיֶה כֻּלּוֹ שָׁלֵם[22]. חָסֵר מִמֶּנּוּ אֵבֶר, אוֹ**
3 **שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ[23] אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ[24] אוֹ בְּשֶׁל**
4 **מַתֶּכֶת[25] - אֵין לוֹ רָקָב. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב אֶלָּא לְמֵת**
5 **בִּלְבַד, לְהוֹצִיא הָרוּג, שֶׁהֲרֵי חָסֵר דָּמוֹ[26].**

21) שאינו נשחק ואינו נרקב, וכל הרקב הוא מגופו של מת בלבד (נזיר נא.). 22) שם עמ' ב. 23) לפי שכסותו נרקבת עמו, נעשית לו תערובת. והלכה למשה מסיני, שאין רקב המת מטמא, אלא הבא מן המת עצמו בלא כל תערובת (שם עמ' א). 24) כנ"ל. 25) שדרכה להעלות חלודה, ותתערב עם המת (הל' טומאת מת ג, ד). ומתוך שאמרו שם נא. "בארון של שיש", למד רבינו למעט של מתכת, ובהל' טומאת מת שם, כותב רבינו: "בארון של שיש או של זכוכית וכיוצא בהן". 26) נדה כז: וכבר נתבאר, שלא אמרו רקב אלא למת שלם.

6 **ד. קְבָרוּם שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד[27], אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ**
7 **צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ[28], אוֹ אִשָּׁה עֲבָרָה שֶׁמֵּתָה**
8 **וְנִקְבְּרָה וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ - אֵין הָרָקָב שֶׁלָּהֶם מְטַמֵּא[29].**
9 **וְכֵן אִם טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב - אֵינוֹ מְטַמֵּא[30],**
10 **עַד שֶׁיַּרְקִיב מֵאֵלָיו. טָחַן אֶת הַמֵּת וְהִנִּיחַ עֲפָרוֹ עַד**
11 **שֶׁהִרְקִיב כֻּלּוֹ[31], אוֹ [שֶׁהִרְקִיב] מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי**
12 **וּמֵת וְהִרְקִיב הַכֹּל - הֲרֵי זֶה סָפֵק[32]; וְאִם נִטְמָא לְרָקָב**
13 **זֶה - הֲרֵי זֶה סְפֵק טָמֵא[33]. וְכֵן אִם נִטְמָא בְּרֹבַע[34]**
14 **עֲצָמוֹת הַבָּאִין מֵהַשִּׁדְרָה אוֹ מִן הַגֻּלְגֹּלֶת בְּאָהֳלָן[35] -**
15 **הֲרֵי זֶה סְפֵק טָמֵא[36].**

27) "נעשו גלגלים (=תערובת) זה לזה" (נזיר נא.). 28) הרי זה כמי שנקבר בכסותו, שרקבונם נעשה לו תערובת, ואין לו תורת רקב (שם). 29) בעיה שם, שנפשטה בדרך אם תמצא לומר, כיון שסוף העובר לצאת (אילו היתה חיה) הרי הוא כגוף פרוש ונבדל. וכבר נתבאר, שרקב שני מתים אינו מטמא. וכדאי להעיר, שבגמרא שם אמרו: שני מתים שנקברו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, והרקיבו ועמדו על מלוא תרווד רקב, רקבם טמא (אף־על־פי שלא נשאר מכל אחד אלא חצי תרווד, כיון שכל אחד נקבר יחידי, יש להם דין רקב - תוספות שם), וזהו שהדגיש רבינו כאן: קברו שני מתים כאחד, שדווקא באופן זה אין הרקב מטמא. 30) שם עמ' ב. אין זה רקב אלא עפר טחינתו. 31) ספק, שמא צריך שירקב כברייתו, כמו שהיה ללא כל שינוי. 32) שם. ספק, אם מה שהרקיב כשהוא חי יש לו תורת רקב. או נאמר, הואיל והוא מת לפנינו, הרי זה כהרקיב כולו כשהוא מת. 33) ולא יכול להביא קרבן על טומאתו, כי שמא טהור הוא, ואסור לו להכניס חולין לעזרה. 34) רובע הקב, והקב ארבעה לוגין. 35) שהאהיל הנזיר עליהן, או שהיה הנזיר והן באהל אחד, כמבואר בסמוך ה"ה. 36) שם נב: כי אע"פ שבדרך כלל אין הנזיר מגלח, אלא על חצי קב עצמות - בשדרה וגולגולת, הואיל והן חמורות, שמטמאות כמו שהן, ראה לעיל ה"ב, אולי גם רובע עצמות מהן הנזיר מגלח עליהן. וכל זה לענין טומאת אהל, אבל לענין מגען ומשאן, אפילו על עצם כשעורה, הרי הוא מגלח, כמבואר בסמוך ה"ו. וראוי להעיר, שבגמרא שם נא. נשארו עוד הרבה בעיות בענינים אלו בתיקו, ורבינו השמיטן, מפני שאינן מצויות, ונדירות מאד (רדב"ז). וב"לחם משנה" הקשה למה לא הזכיר רבינו, שאין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות, כמבואר בנזיר נא.? אבל רבינו כבר הזכיר (לעיל ה"ד) "ויהיה כולו שלם", וממילא יש בו בשר וגידים ועצמות (מרכבת־המשנה).

16 **ה. כָּל אֵלּוּ הַשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה טֻמְאוֹת שֶׁמָּנִינוּ[37], אִם נָגַע**
17 **נָזִיר בְּאַחַת מֵהֶן אוֹ נְשָׂאָהּ, אוֹ הֶאֱהִיל[38] הַנָּזִיר עָלֶיהָ**
18 **אוֹ הֶאֱהִיל[39] הַטֻּמְאָה עַל הַנָּזִיר[40], אוֹ הָיָה הַנָּזִיר**
19 **וְאַחַת מִטֻּמְאוֹת אֵלּוּ בְּאֹהֶל אֶחָד[41] - הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ**
20 **תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּמֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת**
21 **הַכֹּל[42]. חוּץ מִן הָרָקָב, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע; שֶׁאִי**
22 **אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד[43]. אֲבָל אִם**
23 **נְשָׂאוֹ אוֹ נִטְמָא בְּאָהֳלוֹ - מְגַלֵּחַ.**

37) למעלה ה"ב. 38) סיכך בגופו עליה. 39) בדפ' רומי, וכן בכת"י התימנים: האהילה. 40) שהטומאה סיככה על הנזיר, כגון שהוא עמד תחתיה. 41) והגג מאהיל על שניהם. 42) משנה נזיר מט: 43) גוש אחד, וכן שנינו באהלות פ"ב, מ"ב "מלוא תרווד רקב שגבלו במים, אינו חיבור לטומאה". וכתב רבינו בפירושו שם: "לפי שחלקיו נבדלים קצתם מקצתם, והלישה לא תשימהו גוף אחד, כמו שאמרו (שבת יח.): אפר לאו בר גיבול הוא".

24 **ו. וְכֵן נָזִיר שֶׁנָּגַע בְּעֶצֶם הַמֵּת, אֲפִלּוּ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה,**
25 **אוֹ נְשָׂאוֹ - הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ עָלָיו, וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת**
26 **טֻמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִים[44]. וְאֵין עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה**
27 **מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[45]. אֲבָל נִטְמָא בְּאַחַת מִשְּׁנֵים עָשָׂר**
28 **דְּבָרִים הַלָּלוּ[46]: בְּגוּשׁ אֶרֶץ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
29 **וּמַזָּלוֹת[47], אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ[48], שֶׁהֵן**

1 מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[49]; אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו וְעַל[50]
2 הַשָּׁרִיגִים[51] הַיּוֹצְאִים מִן הָאִילָנוֹת[52], אוֹ הַפִּרְעוֹת
3 הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגָּדֵר[53], אוֹ מִטָּה אוֹ גָּמָל[54] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ;
4 אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל רֹבַע עֲצָמוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב
5 בִּנְיָן[55] וְלֹא רֹב מִנְיָן; אוֹ שֶׁנִּטְמָא בִּרְבִיעִית דָּם מִן
6 הַמֵּת, שֶׁהִיא מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[56]; אוֹ
7 שֶׁנִּטְמָא בַּגּוֹלֵל[57] אוֹ בַּדּוֹפֵק[58], שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַגָּע
8 וּבְאֹהֶל[59]; אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֵבֶר מִן הַחַי אוֹ בְּאֵבֶר מִן
9 הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר כָּרָאוּי[60] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר.

44) משנה נזיר מט:. 45) אהלות פ"ב, מ"ג, שנאמר (במדבר יט, יד) "אדם כי ימות באהל" צריך שיהיה היכר בעצם, שהיא של אדם. וכן כל עצם שאין עליון דמיון אנושי (הכוונה לשדרה וגולגולת שחסרו. תוספות יו"ט שם), וכן הכתוב אומר (שם טז) "או בעצם אדם" (רע"ב שם ע"פ פירוש המשנה לרבינו שם פ"א, מ"ח). ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים הנוסח: "ואין עצם אחד מטמא באהל", ובצדק, שהרי בהל' טומאת מת פ"ב, ה"י כותב רבינו: "היה עצם אחד אפילו יש בו רובע (=הקב) הרי זה מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל" וראה נזיר נג. בדברי שמאי שם. 46) המנויים להלן. 47) ובדפוסים קדומים: ארץ העמים. וכל חוץ לארץ נקראת כך, וגזרו טומאה על עפר הבא מחוץ לארץ, שיהא מטמא במגע ובמשא. וכתב רבינו בפירושו למשנה (אהלות פ"ב, מ"ג) "שהם להתרשלותם עם המתים, וקוברים אותם בכל מקום, שפטנו על ארצותם בזאת הטומאה - וזה בגזירה מדרבנן... לפי שאנו נאמר שיהיה בכל חלק מעפרה עצם כשעורה". 48) ונשברו עצמות המת ונידושו בכל השדה עד מאה אמה. 49) משנה שם, וכן בנזיר נד. 50) טעות סופר יש כאן, וצ"ל: "כשהאהילו עליו ועל כזית מן המת שריגים היוצאים" וכו', וכן בהל' טומאת מת פי"ט, ה"ו (מעשה רב, לרבי בצלאל הכהן מוילנה). 51) ענפים. 52) שהענפים רחוקים זה מזה, ואין בכל אחד מהם שיעור טפח להביא את הטומאה על ידו, ומן התורה טהור הוא, שאין זה אהל. וחכמים גזרו טומאה בהולך תחתיהם (נזיר נד: ובתוספות שם, וכן רבינו בהל' טומאת מת פי"ג, ה"ב). 53) אבנים או עצים בולטים ממנו. פרעות - לשון גדל פרע (רע"ב לאהלות פ"ח, מ"ב) וגם אלה אינם מביאים הטומאה, מפני שאין ברחבם טפח (תוספות יו"ט לאהלות שם, וראה בנדה נז. וסח:). 54) שתחת המיטה או הגמל, יש כזית מן המת והנזיר עמו (תוספתא אהלות פ"ט, מ"א) ואין כריסו של הגמל נידון כאהל, שאינו עשוי להגן, וכדברי רבינו בהל' טומאת מת פי"ט, ה"ו "שכל אלו ההלכות האמורות בטומאת אהלים הנעשים מן האדם או מן הבהמה או מן הכלים הכל מדברי סופרים... ולפיכך אין הנזיר מגלח עליהם". ובירושלמי נזיר פ"ז, ה"ג מונה מיטה וגמל בין אלה, שאינם נעשים אהל ואין הנזיר מגלח עליהם, וראה סוכה כא. "אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל". 55) ראה לעיל ה"ב, ובביאורנו אות ט. 56) אבל אין הנזיר מגלח עליה, הלכה למשה מסיני (משנה בנזיר נד. ובתוספות שם מט: דיבור־המתחיל ועל חצי לוג). 57) כיסוי ארון המת. 58) צדי הארון, שהכיסוי דופק עליו. 59) אהלות פ"ב, מ"ד, שנאמר: וכל אשר יגע על פני השדה - לרבות גולל ודופק, אשר יגע - משום מגע הוא מטמא ולא משום משא (רע"ב שם). וכתב רבינו שם: ויקראו צדי הקבר "דופקים" להיותם דוחקים המת (לשון "ודפקום יום אחד", בראשית לג, יג) ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר. 60) כדי להעלות ארוכה (נזיר נג:) כרבי יוחנן. ועל־כרחך שאין בו עצם כשעורה, שאם יש בו עצם כשעורה הרי הנזיר מגלח לפחות על מגעו ועל משאו (תוספות שם). וראה לעיל ה"ב, ובביאורנו אות יד.

10 ז. אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל אֵלּוּ הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה
11 וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה
12 וְלֹא מֵבִיא קָרְבָּנוֹת וְלֹא סוֹתֵר אֶת הַקּוֹרְמִין. אֲבָל כָּל
13 יְמֵי הַטֻּמְאָה אֵין עוֹלִין לוֹ מִמִּנְיַן יְמֵי נְזִירוּתוֹ[61].

61) משנה בנזיר נד: "ומתחיל ומונה מיד", הרי שימי טומאתו לא עלו לו למנין.

14 ח. נָגַע בְּאֹהֶל הַמֵּת[62] אוֹ בַכֵּלִים הַנּוֹגְעִים בַּמֵּת[63] -
15 אֵינוֹ מַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי[64]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדִּין זֶה
16 מְיֻחָד בְּנָזִיר; אֲבָל כָּל אָדָם שֶׁנִּטְמָא בִּכְלִי[65] טֻמְאַת
17 שִׁבְעָה - יַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר
18 בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[66]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאֵינוֹ[67]
19 מַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי אִם נָגַע בְּכֵלִים, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ
20 לוֹ יְמֵי טֻמְאָתוֹ בַּכֵּלִים מִמִּנְיַן יְמֵי נְזִירוּתוֹ[68].

62) שם נד. "ואהל", ומפרש רבינו שם: שנגע באהל המת. 63) שהם מטמאים כמת עצמו, והנוגע בהם טמא טומאת שבעה, שנאמר (במדבר יט, טז) "בחלל חרב או במת", חרב הרי זה כחלל (נזיר נג:). וכתב רבינו בהל' טומאת מת פ"ה, ה"ג: "מפי השמועה למדו, שהחרב כמת, והוא־הדין לשאר כלים בין כלי מתכות, בין כלי שטף ובגדים, הרי הוא אומר (שם לא, יט) "כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי" וכי תעלה על דעתך, שזה ירה חץ והרג, או זרק אבן והרג, נטמא שבעת ימים? אלא הורג נפש בחרב וכיוצא בה, מפני שנטמא בנגיעתו בכלי שהרג בו, שהרי נגע הכלי במת". 64) אבל הוא טמא שבעה ימים. 65) שנגעו במת. 66) פ"ה, ה"ג. ולדעת הראב"ד שם, אין זה אלא בכלי מתכות או בחיבורין ואפילו בשאר כלים. חיבורים - שנגע האדם בכלים, בשעה שהכלים היו מחוברים למת. 67) בדפוסים קדומים: שזה שאינו. 68) שאילו היה צריך הזאה, לא היו ימי טומאתו עולים לו למנין נזירותו. והמקור לדברי רבינו, שאין הנזיר מזה על כלים שנגעו במת, הוא לשון סוגיית הש"ס בנזיר נד: שהתפלאו שם, כלים הנוגעים במת, הנוגע בהם בר הזאה הוא? ועל־כרחך שזה דין מיוחד בנזיר, כי בשאר כל אדם, ודאי שטעון הזאה, וכשיטת רבינו בהל' טומאת מת כנ"ל. והראב"ד סובר, שאין משם ראיה, כי המשנה עוסקת בכלי עץ ושלא בחיבורין, וכשנגעו במת אינם כמת, אלא אב הטומאה בלבד, והנוגע בהם אינו טמא שבעה ואינו טעון הזאה, בין נזיר בין שאר כל אדם, ולפיכך מתפלאה הגמרא שם: "כלים בני הזאה הם?" (לחם־משנה).

ט. נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע וְהֶחְלַט[69] - כָּל יְמֵי חֲלוּטוֹ[70] וְשִׁבְעַת יְמֵי סְפִירוֹ שֶׁסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיִּטְהַר לְצָרַעְתּוֹ[71] בֵּין תּוּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה[72] לִשְׁנִיָּה[73] אֵין עוֹלִין לוֹ מִימֵי נְזִירוּתוֹ[74]. אֲבָל יְמֵי הֶסְגֵּר[75] - עוֹלִין לוֹ[76]. וְכֵן אִם זָב בְּשָׂרוֹ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - כָּל יְמֵי זִיבָתָן[77] עוֹלִין לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִין[78]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הוּא[79].

69) שנגמר דינו שהוא טמא, "וטמאו הכהן" (ויקרא יג, יא) מתרגם יונתן "ויחלטיניה כהנא". 70) שהוא טמא בהחלט. 71) כשנרפא נגע הצרעת. 72) שהיא ביום טהרתו, שנאמר בו (ויקרא יד, ח) "וגלח את כל שערו". 73) שהיא ביום השביעי לטהרתו, ככתוב שם ט. 74) משנה בנזיר נד: "ומתחיל ומונה מיד". משמע מזה, שימי חלוטו וספרו אינם מן המנין, אבל אינם סותרים את הקודמים. ולאחר שהשלים ימי ספרו, משלים נזירותו על מנין הימים, שמנה קודם טומאתו (שם). 75) בתחילה כשהכהן ראה את הנגע, ועדיין לא החליט לטמאו מסגירו לשבעת ימים, לראות אם יפשה הנגע, ככתוב שם יג, ד־ח. 76) למנין נזירותו (משנה שם). ובגמרא שם נו: אמרו - הלכה היא למשה מסיני, כמבואר בירושלמי שם פ"ז, ה"ג. 77) שהם טמאים, ככתוב שם טו, ב, כה. 78) הואיל ואינם טעונים תגלחת. וכנ"ל. 79) משנה שם נד: "באמת אמרו, ימי הזב והזבה וכו'". וכל "באמת אמרו" - הלכה היא למשה מסיני, כמבואר בירושלמי שם פ"ז ה"ג.

י. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם נִטְמָא הַנָּזִיר בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת[80] - שֶׁיְּמֵי טֻמְאָתוֹ עוֹלִין לוֹ, וְאֵינוֹ סוֹתֵר כְּלוּם[81]. נִטְמָא בְּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי צָרַעְתּוֹ[82] - סוֹתֵר אֶת כָּל הַקּוֹדְמִין, שֶׁהֲרֵי בִּנְזִירוּתוֹ עוֹמֵד[83] וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא[84].

80) כגון נבילה או שרץ. שהן קלות מטומאת זיבה, ואין טומאתו שבעה ימים אלא טומאת ערב בלבד. 81) שאין איסור לנזיר להטמא אלא למת בלבד, כמו שאמרו (נזיר מג.) "לא יטמא להם במותם (במדבר ו, ז) - במותם אינו מיטמא, אבל מיטמא בנגיעתם ובזיבתם", והשווה הל' טומאת אוכלין פט"ז, ה"ט. 82) היה נזיר ונצטרע, ובימי צרעתו נטמא למת. 83) שכשיתרפא מצרעתו, עליו להשלים נזירותו על הימים שמנה מקודם, כמבואר לעיל ה"ט ובביאורנו אות עב. 84) לצרעתו, לא היה סותר את הקודמים בגלל צרעתו בלבד, נזיר יד: כרבי יוחנן, אבל ריש לקיש אומר שם: "אינו סותר (=את הקודמים), צרעת לחוד ונזירות לחוד", הואיל ואין ימי צרעתו עולים לו למנין נזירותו, דינו משונה מסתם נזיר, ואין טומאתו במת סותרת כלום. וראה לקמן פ"י, הי"ב־יג.

יא. הַנָּזִיר מֵתָר בְּטֻמְאַת מֵת מִצְוָה[85] וּבְתִגְלַחַת מִצְוָה[86], וְאָסוּר בְּיֵין הַמִּצְוָה כְּיֵין הָרְשׁוּת. כֵּיצַד? מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיִּשְׁתֶּה הַיּוֹם יַיִן, שֶׁהֲרֵי מִצְוָה עָלָיו לִשְׁתּוֹת[87], וְאַחַר כָּךְ נָדַר בְּנָזִיר - חָלָה נְזִירוּת עַל הַשְּׁבוּעָה וְאָסוּר בְּיַיִן[88]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא אָסוּר בְּיֵין קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[89].

85) מבואר להלן הי"ב. 86) מבואר להלן הט"ו. 87) מחמת שבועתו. 88) נזיר ד. שנאמר (שם, ג) "מיין ושכר יזיר", והוא מיותר, שהלא נאמר מכל אשר יעשה מגפן היין - לרבות יין מצוה כיין הרשות, וכפירוש התוספות שם, וכן שם מד. 89) שאע"פ שאמרו (פסחים קו.) "זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין" - אין זה אלא אסמכתא בלבד, שקידוש היום כשלעצמו הוא מן התורה, והיין אינו אלא מדברי חכמים (תוספות נזיר ד. דיבור־המתחיל מאי היא, וכן בפסחים שם) והשווה הל' שבת פרק כט ה"א, ה"ו.

יב. וְכֵיצַד הוּא מֵתָר בְּטֻמְאַת מֵת מִצְוָה? הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בְּמֵת שֶׁאֵין שָׁם מִי שֶׁיִּקְבְּרֶנּוּ - הֲרֵי זֶה מִטַּמֵּא[90] לוֹ וְקוֹבְרוֹ. וּדְבָרִים אֵלּוּ דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן[91].

90) מותר לו להטמא, אבל בכל זאת הוא סותר נזירותו ומביא קרבן טומאה (קרית ספר). 91) משנה בנזיר מז., ובגמרא שם מח. דרשו: לאביו ולאמו... לא יטמא (במדבר ו, ז) מה תלמוד לומר? והלא כבר נאמר (שם ו) "על נפש מת לא יבוא" - אלא לאביו ולאמו אינו מיטמא, אבל מיטמא הוא למת מצוה, וזהו מה שכתב רבינו: "דברי קבלה", כלומר, שכך בא מדרש זה בקבלה, כדברי רבינו בפירושו שם פ"ו, מ"ה, וראה בתוספות־יו"ט שם.

יג. נָזִיר וְכֹהֵן שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה - יִטַּמָּא נָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סוֹתֵר הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים וּמֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה, וְאַל יִטַּמָּא כֹּהֵן. שֶׁזֶּה[92] קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת שָׁעָה[93], וַאֲפִלּוּ הָיָה נָזִיר עוֹלָם[94], וְהַכֹּהֵן קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם[95].

92) הנזיר. 93) למשך ימי נזירותו בלבד. 94) שאמר: הריני נזיר לעולם (ראה לעיל פ"ג, הי"א), בכל זאת סתם נזירות אינה אלא שלשים יום (תוספות לנזיר מז.). ולדעת ה"לחם משנה" כוונת רבינו, שהנזיר, נזר בחייו אחרי שנולד, ואין קדושתו קדושת עולם - בעוד שהכהן קדושתו מיום שנולד. 95) משעה שנולד ועד יום מותו (משנה בנזיר מז.). ועוד הבדל יש ביניהם, שהנזיר ישנו בשאלה, וקדושתו ניתרת ע"י שאלה לחכם (ראה לעיל פ"ב, ה"א) וקדושת כהן אינה בטלה עולמית (לחם־משנה).

יד. פָּגְעוּ בּוֹ שְׁנֵי נְזִירִים, אֶחָד נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְאֶחָד נָזִיר מֵאָה יוֹם - יִטַּמָּא נָזִיר שְׁלֹשִׁים[96]. הָיָה אֶחָד נָזִיר לִזְמַן קָצוּב[97] וְהַשֵּׁנִי נָזִיר עוֹלָם - יִטַּמָּא הַנָּזִיר לִזְמַן קָצוּב; שֶׁנִּזִּירוּת עוֹלָם קְדֻשָּׁתוֹ חֲמוּרָה מִזֶּה[98].

96) שקדושתו מועטת מקדושת נזיר מאה (ירושלמי נזיר פ"ז, סוף ה"א). 97) אפילו לאלף שנה (ראה לעיל פ"ג, הי"א). 98) ירושלמי שם, שנזיר עולם אם הכביד שערו, מיקל בתער בכל שנים־עשר חודש ומביא קרבנו, וזוהי קדושתו, בעוד שנזיר לזמן קצוב אינו מגלח עד סוף ימי

נזרו, ואינו מביא איפוא שום קרבן טהרה תוך ימי קצבת נזירותו, ראה לעיל פ"ג, הי"ב. וגם סתם נזירות קצובה, אינה לכל ימי חייו, שלרוב היא לזמן קצר בלבד, ולפיכך קדושתה קלה מנזיר עולם (רדב"ז).

1 **טו. וְכֵיצַד הוּא מֵתֵר בִּתְגִלַּחַת מִצְוָה? נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע,**
2 **וְנִרְפָּא מִצָּרַעְתּוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי נְזִירוּת - הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ כָּל**
3 **שְׂעָרוֹ. שֶׁהֲרֵי תִּגְלַחְתּוֹ[99] מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר**
4 **בַּמְּצֹרָע: וְגִלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְגוֹמֵר; וְכָל מָקוֹם**
5 **שֶׁאַתָּה מוֹצֵא מִצְוַת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה[100]: אִם יָכוֹל**
6 **לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם[101] - מוּטָב, וְאִם לָאו[102] - יָבוֹא**
7 **עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה. וַהֲלוֹא נָזִיר שֶׁגִּלַּח בִּימֵי**
8 **נִזְרוֹ עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: קָדֹשׁ יִהְיֶה**
9 **גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ[103], וּבְכָל מָקוֹם אֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה**
10 **לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה[104], וְלָמָּה דּוֹחֶה עֲשֵׂה שֶׁל תִּגְלַחַת**
11 **הַנֶּגַע לְנִזִּירוּת? מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר נִטְמָא הַנָּזִיר בְּצָרַעַת,**
12 **וִימֵי חֲלוּטוֹ אֵין עוֹלִין לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[105], וַהֲרֵי אֵינוֹ**
13 **קָדוֹשׁ[106] בָּהֶן, וּבָטֵל הָעֲשֵׂה מֵאֵלָיו, וְלֹא נִשְׁאַר אֶלָּא**
14 **לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁהוּא: תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ, וּלְפִיכָךְ**
15 **בָּא עֲשֵׂה שֶׁל תִּגְלַחַת הַצָּרַעַת וְדָחָה אוֹתוֹ[107].**

99) לצרעתו. 100) שאחת היא בסתירה לשניה, כגון לעשות ציצית מחוטי צמר בטלית של פשתן, שהציצית מצות־עשה, והשעטנז הוא איסור לא־תעשה. 101) כגון חוטי צמר בטלית של צמר, הרי אפשר לו לקיים את שתיהן, וכן חוטי פשתן בטלית פשתן. 102) כגון שיש לו טלית פשתן, וחייב להטיל בה חוטי תכלת, שהם מצמר, תבוא מצות תכלת ותדחה איסור שעטנז (מנחות מ. וכן בהל' ציצית פ"ג, ה"ו), וגם כאן ה'עשה' של תגלחת מצורע דוחה את ה'לא־תעשה' של איסור גילוח הנזיר, שנאמר בו: "תער לא יעבור על ראשו" (נזיר נח.). 103) והרי זו מצות־עשה, כמבואר לעיל פ"א, ה"א. 104) כגון יבמה אלמנה מן הנישואין, אסורה להתייבם לכהן גדול, שאין 'עשה' של מצות יבום דוחה 'לא־תעשה' (של אלמנה לכהן גדול) ו'עשה', שמוזהר על הבעולה, ככתוב: "והוא אשה בבתוליה יקח" (יבמות כא. ובהל' יבום פ"ו, הי"א). 105) לעיל ה"ט. 106) ראה לקמן פ"י ה"ב: "ששער נזיר שנצטרע, מותר בהנייה" הרי שאין בו כל קדושה. 107) ולדעת הראב"ד, אין זה עיקר הטעם, אלא מפני שהלאו וה'עשה' של נזיר קלים מאד, שנזירות ישנה בשאלה לחכם, והיא ניתרת, ולפיכך 'עשה' של תגלחת מצורע דוחה אותם, כמבואר ביבמות ה. ורבינו סובר, מאחר שבמסכת נזיר מא: ונח. מודגש בפירוש, שתגלחת מצורע דוחה 'לא־תעשה' שבנזיר, ולא הזכירו שם את ה'עשה' שבנזיר, אין אנו מניחים גמרא מפורשת במקומה, ונמשכים אחרי סוגיא ביבמות, שהיא שלא במקומה. וגם טעמו של הראב"ד, לא יספיק לתגלחת מצורע שהוא נזיר, נזירות שמשון, שאין לו שאלה, ראה לעיל פ"ג, הי"ד, ולפיכך טעמו של רבינו מקיף וכולל יותר (רדב"ז).

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) תגלחת טהרה וסדר הבאת קרבנות הנזיר, דין נזיר ממורט, ותגלחת פסולה כיצד יעשה, תגלחת הבן על קרבנות אביו הנזיר, הריני נזיר ועלי לגלח נזיר ושמע חברו ואמר ואני ועלי לגלח נזיר, כיצד יעשו.

16 **א. תִּגְלַחַת הַטָּהֲרָה כֵּיצַד הִיא? כְּשֶׁיִּגְמֹר הַנָּזִיר יְמֵי**
17 **נִזִּירוּתוֹ מֵבִיא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת: כֶּבֶשׂ לְעוֹלָה, וְכַבְשָׂה**
18 **לְחַטָּאת, וְאַיִל לִשְׁלָמִים. הֵבִיא שְׁלָשְׁתָּן וְלֹא פֵּרֵשׁ -**
19 **הָרְאוּיָה לְחַטָּאת תִּקְרַב חַטָּאת, וְהָרְאוּיָה לִשְׁלָמִים -**
20 **שְׁלָמִים, וְהָרְאוּיָה לְעוֹלָה - עוֹלָה. וּמֵבִיא עִם אֵיל**
21 **הַשְּׁלָמִים שִׁשָּׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי עִשָּׂרוֹן סֹלֶת.**
22 **אוֹפֶה מֵהֶן עֶשְׂרִים חַלָּה: עֶשֶׂר חַלּוֹת מַצּוֹת, וַעֲשָׂרָה**
23 **רְקִיקֵי מַצּוֹת. וּמוֹשֵׁחַ הָעֶשְׂרִים בִּרְבִיעִית שֶׁמֶן.**
24 **וְשִׁעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּמֵבִיא הָעֶשְׂרִים**
25 **בִּכְלִי אֶחָד.**

26 **ב. וְשׁוֹחֵט הַחַטָּאת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הָעוֹלָה, וְאַחַר**
27 **כָּךְ הַשְּׁלָמִים, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ. וְאִם גִּלַּח אַחַר**
28 **שֶׁשָּׁחַט הַחַטָּאת אוֹ הָעוֹלָה - יָצָא. וּמְבַשֵּׁל הַשְּׁלָמִים**
29 **אוֹ שׁוֹלְקָן. וְלוֹקֵחַ מִן הָרֹטֶב שֶׁל זִבְחֵי הַשְּׁלָמִים**
30 **וְנוֹתֵן עַל הַשֵּׂעָר, וְאַחַר כָּךְ מַשְׁלִיכוֹ לָאֵשׁ תַּחַת דּוּד**
31 **הַשְּׁלָמִים. וְאִם הִשְׁלִיכוֹ תַּחַת הַחַטָּאת - יָצָא.**

32 **ג. וְהֵיכָן מְגַלֵּחַ שְׂעָרוֹ? בְּעֲזָרַת הַנָּשִׁים, בִּלְשֹׁכַת**
33 **הַנְּזִירִים שֶׁהָיְתָה שָׁם בְּקֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית, וְשָׁם**
34 **מְבַשְּׁלִין אֶת שַׁלְמֵיהֶן וּמַשְׁלִיכִין שְׂעָרָן לָאֵשׁ. וְאִם**
35 **גִּלַּח בַּמְּדִינָה - יָצָא. וּבֵין שֶׁגִּלַּח בַּמְּדִינָה וּבֵין שֶׁגִּלַּח**
36 **בַּמִּקְדָּשׁ - תַּחַת הַדּוּד הוּא מַשְׁלִיךְ שְׂעָרוֹ. וְאֵינוֹ**
37 **מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיִּהְיֶה פֶּתַח הָעֲזָרָה פָּתוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּתַח**
38 **אֹהֶל מוֹעֵד. לֹא שֶׁיְּגַלֵּחַ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁזֶּה בִּזְיוֹן**
39 **מִקְדָּשׁ הוּא.**

40 **ד. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל הַכֹּהֵן אֶת הַזְּרוֹעַ בְּשִׁלָּה מִן הָאַיִל,**
41 **וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן הַסַּל, וְרָקִיק אֶחָד, וְנוֹתְנָן עַל**
42 **כַּפֵּי הַנָּזִיר אוֹ הַנְּזִירָה וּמְנִיפָן. וְאַחַר כָּךְ הֵתַּר הַנָּזִיר**
43 **לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵתִים.**

44 **ה. נָזִיר מְמֹרָט אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲבִיר תַּעַר. וְאַף עַל פִּי**
45 **שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כַּפַּיִם - הֲרֵי זֶה מַקְרִיב**
46 **קָרְבְּנוֹתָיו וְיִשְׁתֶּה וְיִטַּמָּא. וְאִם הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו וְלֹא**
47 **גִּלַּח רֹאשׁוֹ - אֵין הַתִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת, אֶלָּא שׁוֹתֶה**
48 **וּמִטַּמֵּא לָעֶרֶב. שֶׁמִּשֶּׁיִּזְרֹק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים**
49 **הֵתַּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עַל כַּפָּיו וְלֹא הֵנִיף; שֶׁכָּל**
50 **דְּבָרִים אֵלּוּ - לְמִצְוָה וְלֹא לְעַכֵּב.**

51 **ו. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַתִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת עָלָיו, מִצְוָה**

לְגַלֵּחַ אֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. וְנָזִיר שֶׁגִּלַּח בְּלֹא תַּעַר, אוֹ שֶׁגִּלַּח וְשִׂיר שְׂתֵּי שְׂעָרוֹת - לֹא עָשָׂה כְּלוּם וְלֹא קִיֵּם מִצְוַת גִּלּוּחַ. בֵּין נָזִיר טָהוֹר בֵּין נָזִיר טָמֵא.

ז. גִּלַּח וְהִנִּיחַ שְׂתֵּי שְׂעָרוֹת, וְצִמַּח רֹאשׁוֹ כֻּלּוֹ, וְחָזַר וְגִלְּחוֹ עִם אוֹתָן שְׂתֵּי הַשְּׂעָרוֹת, אוֹ שֶׁגִּלַּח אַחַת וְנִשְׁרָה אַחַת - הֲרֵי זֶה קִיֵּם מִצְוַת גִּלּוּחַ. נִשְׁרָה אַחַת וְגִלַּח אַחַת - אֵין כָּאן מִצְוַת גִּלּוּחַ.

ח. גִּלַּח עַל הַשְּׁלָמִים וְנִמְצָא פָּסוּל - תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה, וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. גִּלַּח עַל הַחַטָּאת וְנִמְצֵאת שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה לְשֵׁם חַטָּאת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא הַשְּׁלָמִים וְהָעוֹלָה וְהִקְרִיבָן כְּמִצְוָתָן - תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ.

ט. גִּלַּח עַל הָעוֹלָה וְעַל הַשְּׁלָמִים וְנִשְׁחֲטוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא קָרְבָּנוֹת אֲחֵרוֹת לְהַקְרִיבָן לִשְׁמָן - תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ.

י. גִּלַּח עַל שְׁלָשְׁתָּן וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶם כָּשֵׁר - תִּגְלַחְתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְיָבִיא שְׁאָר הַזְּבָחִים וְיִקְרְבוּ כְּהִלְכָתָן.

יא. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּתְגַּלַּח בְּתוֹךְ יְמֵי נְזִירוּתוֹ, שֶׁהוּא סוֹתֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְנִמְצָא מוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר הַתִּגְלַחַת הַפְּסוּלָה, וְיָבִיא קָרְבְּנוֹתָיו.

יב. שַׁלְמֵי נָזִיר שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן - כְּשֵׁרִים, וְאֵין עוֹלִים לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם וְלֹא מַתָּנוֹת וְלֹא זְרוֹעַ.

יג. שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אֵלּוּ וְהַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהֶם - הַכֹּל מִן הַחֻלִּין, כְּשֶׁאָר נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

יד. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֲגַלֵּחַ מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - הֲרֵי זֶה נָזִיר, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו מִן הַמַּעֲשֵׂר, אֶלָּא מִן הַחֻלִּין.

טו. הָאִישׁ שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר - יֵשׁ לוֹ לְהָבִיא קָרְבְּנוֹת אָבִיו לְעַצְמוֹ וּמְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶם; וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל קָרְבְּנוֹת אָבִיהָ. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה הוּא. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה אָבִיו נָזִיר, וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לִקְנוֹת בָּהֶן קָרְבְּנוֹתָיו, וּמֵת וְהִנִּיחַ הַמָּעוֹת סְתוּמִין, וְאָמַר אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו: הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאָבִיא קָרְבְּנוֹתַי מִמָּעוֹת שֶׁהִפְרִישׁ אָבִי לְקָרְבְּנוֹתָיו - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מֵהֶן קָרְבְּנוֹתָיו. וְכֵן אִם הָיָה הוּא וְאָבִיו נְזִירִים, וְהִפְרִישׁ אָבִיו מָעוֹת סְתוּמִין, וּמֵת הָאָב, וְאָמַר הַבֵּן אַחַר מוֹת אָבִיו: הֲרֵינִי מְגַלֵּחַ עַל מָעוֹת אָבִי - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו מֵהֶן. אֲבָל אִם לֹא אָמַר - יִפְּלוּ הַמָּעוֹת לִנְדָבָה. מֵת הָאָב וְהִנִּיחַ בָּנִים רַבִּים - חוֹלְקִים הַמָּעוֹת הַסְּתוּמִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא יֵרֵשָׁה לָהֶן, וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן לְגַלֵּחַ עַל חֶלְקוֹ, וְהַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהֶן פִּי שְׁנַיִם.

טז. בֵּין שֶׁהָיָה הָאָב נָזִיר עוֹלָם וְהַבֵּן נָזִיר זְמַן קָצוּב, בֵּין שֶׁהָיָה הָאָב נָזִיר זְמַן קָצוּב וְהַבֵּן נָזִיר עוֹלָם - הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו מִמָּעוֹת נְזִירוּת אָבִיו.

יז. הִפְרִישׁ הָאָב מָעוֹת לְהָבִיא בָּהֶן קָרְבְּנוֹת טֻמְאָה וָמֵת - אֵין הַבֵּן מֵבִיא בָּהֶן קָרְבְּנוֹת טָהֳרָה. וְכֵן אִם הִפְרִישָׁן הָאָב לְקָרְבַּן טָהֳרָה - אֵין הַבֵּן מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן תִּגְלַחַת טֻמְאָה. שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ הֵן סָפֵק. וְאִם הֵבִיא זְבָחָיו - לֹא עָלוּ לוֹ.

יח. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר - חַיָּב לְהָבִיא קָרְבְּנוֹת תִּגְלַחַת טָהֳרָה, וּמַקְרִיבָן עַל יַד אֵיזֶה נָזִיר שֶׁיִּרְצֶה. אָמַר עד: הֲרֵי עָלַי חֲצִי קָרְבְּנוֹת נָזִיר, אוֹ אִם אָמַר: הֲרֵי עָלַי לְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר - הֲרֵי זֶה מֵבִיא חֲצִי הַקָּרְבָּנוֹת לְאֵיזֶה נָזִיר שֶׁיִּרְצֶה, וְאוֹתוֹ נָזִיר מַשְׁלִים קָרְבְּנוֹתָיו מִשֶּׁלּוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: הֲרֵי עָלַי קָרְבְּנוֹת חֲצִי נָזִיר - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבְּנוֹת נָזִיר שָׁלֵם; שֶׁאֵין לָנוּ חֲצִי נְזִירוּת.

יט. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר 'וַאֲנִי' - הֲרֵי חֲבֵרוֹ נָזִיר, וְאֵינוֹ חַיָּב לְגַלֵּחַ נָזִיר אַחֵר; שֶׁהֲרֵי לֹא הִתְפִּיס עַצְמוֹ אֶלָּא בַּנְּזִירוּת. וְאִם אָמַר: וַאֲנִי וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאִם הָיוּ פִּקְחִין - מֵבִיא כָּל אֶחָד מֵהֶן קָרְבָּנוֹת עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ. וְאִם לֹא עָשׂוּ כֵּן - חַיָּבִים לְגַלֵּחַ נְזִירוּת אֲחֵרִים.

כ. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי לְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר: וַאֲנִי וְעָלַי לְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר - זֶה מֵבִיא חֲצִי קָרְבְּנוֹתָיו שֶׁל זֶה, וְזֶה מֵבִיא חֲצִי קָרְבְּנוֹתָיו שֶׁל זֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מַשְׁלִים קָרְבְּנוֹתָיו, אִם הָיוּ פִּקְחִין. וְאִם לָאוּ - זֶה מֵבִיא חֲצִי קָרְבָּנוֹת מֵאֵיזֶה נָזִיר שֶׁיִּרְצֶה, וְזֶה מֵבִיא חֲצִי קָרְבָּנוֹת מֵאֵיזֶה נָזִיר שֶׁיִּרְצֶה.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מותר מעות נזירות וההבדל בין מעות מפורשות למעות סתומות, נדרה בנזיר והפיר לה בעלה מה ייעשה בקרבנות שהפרישה, שני נזירים שנטמא אחד מהם ואינו ידוע מיהו כיצד יביאו קרבנותיהם, עד אחד בנזירות והנזיר מכחישו.

א. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים[2], וְהִקְרִיב מֵהֶן וְהוֹתִירוּ - יָבִיאוּ בְּמוֹתָרָן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים אֲחֵרִים[3]; שֶׁמּוֹתַר נְזִירִים - לִנְזִירִים. הִפְרִישׁ מָעוֹת סְתוּמִין לִנְזִירוּתוֹ[4] וְהוֹתִירוּ[5] - יִפְּלוּ הַמּוֹתָרוֹת לִנְדָבָה[6].

2) אחרים, שהם עניים. 3) עניים, ואפילו לא יהיה במותר כדי שיעור קרבן, יצרפו למעות נזירים אחרים, ולא ייפול לעולת נדבה. 4) שהפריש מעות לקרבנות נזירות עצמו, ולא אמר כלום. 5) אחרי שקנה מהן כל קרבנותיו, נשאר לו עודף. 6) לשופרות (=קופות) נדבה שבמקדש, להקריב מהן עולות נדבה לצבור, כשהמזבח עומד בטל.

ב. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין[7] לִנְזִירוּתוֹ וְהוֹתִירוּ - מוֹתַר מְעוֹת הָעוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּמוֹתַר הַחַטָּאת יוֹלִיכֻם לְיָם הַמֶּלַח[8], וּמוֹתַר דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם[9], וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד[10].

7) שפירש: אלו לחטאתי ואלו לעולתי ואלו לשלמי. 8) שאין ספינה עוברת שם, ואין אנשים מצויים שם ליהנות מהן, כי דמי חטאת אלו אסורים בהנאה, כדין כל חטאת שנתכפרו בעליה, שהיא למיתה. 9) חלות נזיר. 10) לא כשלמי נדבה הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, אלא כחומר שלמי נזיר.

ג. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ וָמֵת: אִם הָיוּ סְתוּמִין - יִפְּלוּ לִנְדָבָה[11]; הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי עוֹלָה [יָבוֹאוּ עוֹלָה], דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח[12], דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם[13].

11) ואף על פי שדמי חטאת מעורבים בהן, יפלו לנדבה, כי כך נתקבלה ההלכה בנזיר. 12) כדין חטאת שמתו בעליה, שהיא למיתה. 13) ומפריש מהן דמי חטאת ומוליכם לים המלח, והיתר לעולה ולשלמים.

ד. כֵּיצַד הֵם הַמָּעוֹת הַסְּתוּמִין? כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְהָבִיא מֵהֶן קָרְבְּנוֹתָיו וְלֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל אִם אָמַר: אֵלּוּ לְחוֹבָתִי - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמְפֹרָשִׁין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר: אֵלּוּ לְעוֹלָתִי וּלְחַטָּאתִי וּלְשְׁלָמַי - שֶׁהֵן כְּמְפֹרָשִׁין[14].

14) כאילו אמר: אלו לחטאתי, ואלו לעולתי, ואלו לשלמי.

ה. הַמַּפְרִישׁ בְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם[15] - הֲרֵי הִיא כְּמָעוֹת סְתוּמִין[16]. וְכֵן הַמַּפְרִישׁ לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב אוֹ כְּלִי[17], אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר: זֶה לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וּלְשְׁלָמַי - הֲרֵי הוּא כְּמָעוֹת סְתוּמִין[18].

15) שאינה ראוייה למזבח, אלא להימכר, ודמיה קדושים לקרבנות נזירותו. 16) ואם מת, יפלו לנדבה. 17) הואיל וראויים הם להימכר מיד, ללא כל שהייה, דינם כמעות. 18) ואין זה דומה ממש למעות, שאם אמר עליהן: "הרי אלו לעולתי ולחטאתי וכו' שהן כמפורשין". כי המעות הן מחולקות, ויכול להפריש מהן דמי חטאת, ודמי עולה, הכול בפני עצמו. אבל לשון של כסף או כלי הם גוף אחד, ואפילו אמר עליו: הרי זה לחטאתי ולעולתי וכו' אין זה כמפורש. ולפי זה אם הפריש: שלוש בהמות בעלות מום, או שלוש לשונות של כסף או שלושה כלים ואמר: הרי אלו לחטאתי ולעולתי וכו' הרי הם כמעות מפורשות.

ו. הָאוֹמֵר: אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי, וָמֵת, אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה[19] וְהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ[20] - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וְהַשְּׁאָר יָבוֹאוּ בְּחֶצְיָן עוֹלָה וּבְחֶצְיָן שְׁלָמִים[21].

19) שנדרה בנזיר. 20) ודין מעותיה לאחר ההפרה, כדין מפריש מעות לנזירותו ומת. 21) שדינם כמפורשים. ולא נתקבלה הלכה בנזיר: "סתומים יפלו לנדבה" אלא כשדמי חטאת מעורבים בהם.

ז. אָמַר: אֵלּוּ לְעוֹלָתִי וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי - דְּמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וְהַשְּׁאָר יִפְּלוּ לִנְדָבָה[22].

22) כל שדמי חטאת מעורבים בהם, הרי הם כסתומים.

ח. מִי שֶׁדְּמָהּ שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזִירוּת וְהִפְרִישׁ קָרְבְּנוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל לְחָכָם וְהוֹרָהוּ שֶׁאֵין זֶה נֶדֶר וְאֵינוֹ חַיָּב בִּנְזִירוּת - מַה יַּעֲשֶׂה בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִפְרִישׁ? יֵצְאוּ וְיִרְעוּ בָּעֵדֶר[23]. שֶׁזֶּה הֶקְדֵּשׁ טָעוּת[24], שֶׁאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[25].

23) הרי הם חולין גמורים. 24) שבתחילה בטעות הקדישן, שחשב שהוא חייב בנזירות. 25) ודין זה גרוע יותר מהקדש טעות, המתואר שם. שבזה אפילו בית שמאי (האומרים: הקדש טעות הקדש) יודו שהם חולין. והרי זה, כאדם שאינו מחוייב חטאת, וסבר שהוא חייב ואמר בהמה זו לחטאתי, שלא אמר כלום אפילו לבית שמאי.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בִּנָּזִיר, וְהִפְרִישָׁה קָרְבְּנוֹתֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ: אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה[26] - תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[27]; וְאִם הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת מִשֶּׁלָּהּ וְאֵין לְבַעְלָהּ בָּהֶן כְּלוּם, כְּגוֹן שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַבַּעַל בָּהֶן רְשׁוּת[28] אֶלָּא מַה שֶּׁתִּרְצֶה תַּעֲשֶׂה בָּהֶן - הַחַטָּאת תָּמוּת[29], וְהָעוֹלָה תִּקָּרֵב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקָּרְבוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

26) שהקנה לה בהמתו לפני נזירותה, ואמר לה: אם תצטרכי לקרבנות קחי מבהמותי, כי אם נתן לה בהמתו אחר נזירותה, הרי קיים לה נדרה ושוב אינו יכול להפר. 27) ולא הקנה לה בעלה אלא דבר הצריך לה. 28) כי אם לא התנו כן, כל מה שקנתה (=זכתה) אשה, קנה בעלה. 29) ממתינים לה עד שתמות, שהרי זו כחטאת שמתו בעליה. ואפילו אם נאמר, בעל עוקר (בהפרתו) את נדר אשתו מעיקרו, אין אומרים, תצא בהמה זו לחולין - הואיל ואשה זו הייתה צריכה כפרה על שנדרה בנזיר וציערה עצמה מן היין, ועכשיו אינה צריכה עוד, בגלל הפרתו, הרי

זו כחטאת שמתו בעליה. ולדעת הרא"ש שם, הרי זו כחטאת שכיפרו בעליה, שהיא למיתה.

י. הִפְרִישָׁה מָעוֹת סְתוּמִין לְקָרְבְּנוֹתֶיהָ - יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וּדְמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּדְמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

יא. הָאִשָּׁה שֶׁנִּדְרָה בְּנָזִיר, וְנִטְמֵאת[30] בְּתוֹךְ יְמֵי נְזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבַּן טֻמְאָה[31].

30) למת. 31) שאין הבעל עוקר הנדר מעיקרו אלא מפירו מכאן ולהבא. ולפיכך, עליה להביא כל קרבנות טומאתה, חטאת ועולה ואשם. ולדעת רש"י שם, אינה מביאה אשם, שאין אשם בא אלא כשעומד להתחיל נזירות טהרה, וזו אינה מונה נזירות טהרה, שהרי בעלה הפר לה. אבל אם נטמאת ונשאלה לחכם והתיר לה, אינה מביאה קרבנות טומאה, שהחכם עוקר הנדר מעיקרו ועושהו טעות, ואפילו הפרישה בהמתה תצא ותרעה בעדר.

יב. הָאִישׁ שֶׁהִדִּיר אֶת בְּנוֹ[32] בְּנָזִיר וְהִפְרִישׁ עָלָיו קָרְבְּנוֹתָיו, וְלֹא רָצָה הַבֵּן בִּנְזִירוּת זוֹ וּמָחָה הוּא אוֹ קְרוֹבָיו, אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ קְרוֹבָיו - הַחַטָּאת תָּמוּת[33], וְהָעוֹלָה תִּקְרַב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקְרְבוּ שְׁלָמִים. וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. הִפְרִישׁ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, דְּמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים. וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד.

32) קטן, שהגיע לעונת נדרים. 33) הרי זו כחטאת שמתו בעליה, שהיא למיתה.

יג. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן, וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן[34], וְהִפִּילָה אִשְׁתּוֹ[35] וְחָזְרָה וְיָלְדָה[36] - הֲרֵי הַקָּרְבָּנוֹת סָפֵק[37], וַאֲסוּרִין בְּגִזָּה וּבַעֲבוֹדָה[38].

34) כשאשתו מעוברת. 35) ואינו נזיר, כי שמא לא היה וולד של קיימא. 36) וולד של קיימא, והרי זה נזיר, שהרי נולד לו בן ואפילו בהריון אחר. 37) אם הם קדושים בהפרשתו זו. וטעם הספק הוא, הואיל והפרישם קודם שהפילה, מהסתם הייתה דעתו כשתלד בן זה שהיא מעוברת בו, והואיל והפילה, מהריון זה לא נתקיים תנאו, ואין קרבנו קדוש אפילו כשיוולד לו אחרי כן בן מעיבור אחר. אבל זה וודאי, אילו היה מפריש קרבנו לאחר שהפילה, הרי הוא קדוש, שכוונתו הייתה לבן שיוולד לו אחר כך. 38) כשאר הקדשים שאסור לגזזם ולעבוד בהם, ככתוב בתורה. כי שמא כשהפרישם לפני ההפלה, הייתה דעתו אפילו לבן אחר שיוולד לו מהריון שני שלאחר ההפלה, והואיל וזו בעייא שלא נפשטה שם, הרי הם אסורים בגיזה ועבודה, כדין כל ספק איסור תורה, שהוא להחמיר.

יד. שְׁנֵי נְזִירִים שֶׁנִּטְמְאוּ אֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא - כֵּיצַד מְבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן[39]? מְבִיאִין קָרְבַּן טֻמְאָה[40] וְקָרְבַּן טָהֳרָה[41] בִּמְלֹאת יְמֵי נְזִירוּתָם[42], וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶם: אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא - קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ, וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר - קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ[43]; וְסוֹפְרִים יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת גְּמוּרָה מֵאַחַר קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ[44], וְחוֹזְרִין וּמְבִיאִין[45] קָרְבַּן טָהֳרָה[46], וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶן: אִם אֲנִי הוּא שֶׁהָיִיתִי טָמֵא - קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתִי, אִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר - קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתְךָ. נִמְצְאוּ שֶׁלֹּא הִפְסִידוּ בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן כְּלוּם[47].

39) שהרי כל אחד ספק טמא ספק טהור הוא, ואם טמא הוא, אינו יכול להביא קרבנות טהרה, שאין חטאת בהמה באה נדבה, ואם טהור הוא, אינו יכול להביא קרבן אשם טמא, שאין אשם בא נדבה. 40) כל שלושת הקרבנות: חטאת ועולה ואשם. 41) חטאת עולה ושלמים. 42) כגון שקיבלו נזירותם ביחד, וזמן הבאת קרבנותיהם שווה הוא. 43) ועדיין אסורים הם לשתות יין, לפי שכל אחד מהם, שמא טמא הוא, וסתר את מניין נזירותו. ועליו להתחיל נזירות אחרת כדי לקיים את נדרו, ועם מלאת ימי נזירותו השנייה יותֵר ביין ובגילוח. 44) לאחר שהביאו קרבנותיהם אלו. 45) עם מלאת ימי הנזירות השנייה. 46) כל שלוש הבהמות, שהן: כבשה לחטאת וכבש לעולה ואיל לשלמים. 47) אלא חצי קרבן טומאה, ואילו היה לבדו ונולד לו ספק טומאה, היה צריך להביא קרבן טומאה לעצמו.

טו. מֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף[48] וְעוֹלַת בְּהֵמָה[49], וְיֹאמַר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - הַחַטָּאת מֵחוֹבָתִי וְהָעוֹלָה נְדָבָה[50], וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי - הָעוֹלָה מֵחוֹבָתִי[51] וְחַטַּאת הָעוֹף סָפֵק; וְסוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה[52], וְאוֹמֵר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה נְדָבָה[53] וְזוֹ[54] חוֹבָה, וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי - הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְזוֹ נְדָבָה וְזֶה[55] שְׁאָר קָרְבָּנִי. וְאֵין אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[56], אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ קְטַנִּים אוֹ נָשִׁים[57]; שֶׁאֵין אֵלּוּ[58] מַקִּיפִין פְּאַת רֹאשָׁם מִסָּפֵק[59].

48) לספק טומאתו, וחטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת. אבל עולתו ואשמו אינם מעכבים. 49) לנזירותו, אם טהור הוא, כדי שיוכל לגלח עליה שערו, שאם לא יביא עולה לנזירותו לא יוכל לגלח לטומאתו, כי שמא טהור הוא ונזיר טהור אסור לו לגלח עד שיזרקו עליו אחד מן הדמים. ועדיין אסור לו לשתות יין, כי שמא טמא הוא וסתר נזירותו ועליו למנות נזירות שנייה בטהרה. 50) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה לטומאתו. 51) אבל איל לשלמים אינו מביא, כי שלמים כאלו הטעונים לחם וזרוע - אינם באים נדבה. 52) שלוש בהמות: חטאת, עולה ושלמים. 53) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 54) עולת בהמה. 55) החטאת והשלמים. 56) במלאת ימי נזירותם

הראשונה. 57) שאינם מוזהרים על איסור הקפת הראש. 58) האנשים המבוגרים. 59) שתגלחת הטומאה היא קודם הקרבת הקרבנות וגילוח זה אינו מועיל לנזיר טהור, שדינו להתגלח אחרי הבאת קרבנותיו. נמצא אם נזיר טהור היה, עבר על: "לא תקיפו פאת ראשכם". ולדעת הרש"ש שם, לפיכך לא יגלח תגלחת טומאה, כי לא יוכל לגלח שנית ביום הבאת קרבן טהרתו, כי שמא לא נטמא וכבר גילח גילוח טהרה, ואם כן יצא, שמי שנטמא וגילח, לא יגלח אחרי כן תגלחת טהרה, ולפיכך עדיף שלא יגלחו עכשיו תגלחת טומאה כי הגילוח אינו מעכב, ולבסוף כשיביאו קרבן טהרה יגלחו, ותגלחת זו תעלה גם לטומאתו וגם לטהרתו כאחד.

1 **טז. וְכֵיצַד יִוָּלֵד לָהֶם סָפֵק זֶה בְּטֻמְאָה? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ**
2 **שְׁנֵי הַנְּזִירִין עוֹמְדִין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה**
3 **שָׁם טָמֵא[60], וְהָיָה אֶחָד מִבַּחוּץ רוֹאֶה אוֹתָן, וְאָמַר:**
4 **רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנִּטְמָא וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא. אֲבָל**
5 **אִם הָיָה עֵד זֶה עִמָּהֶן בַּחֲצֵר - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין;**
6 **כֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הֵן רַבִּים, וְרַבִּים בִּרְשׁוּת**
7 **הַיָּחִיד - סְפֵקָן טָהוֹר[61], כִּסְפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**
8 **שֶׁהוּא טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[62].**

60) שהרי סוטה שנסתרה, אף על פי שהדבר ספק (אם נטמאה) הרי היא טמאה לבעל עד שתשתה. 61) שאין הסוטה נאסרת אלא במקום סתירה, שאין שם אלא היא ובועלה. 62) "שהרי הצבור עושים פסח בטומאה ... והרי, אם טומאה וודאית נדחית מפניהם, קל וחומר לספק טומאה". ולדעת הראב"ד אין ספק טומאה בשלושה אנשים - טהור, אלא אם כל השלושה עמדו בחצר במעמד אחד, שהספק נופל על כולם כאחד, אבל אם אין שלושתם במעמד אחד, אלא האחד עמד מרחוק, ואינו זקוק להם, והספק נפל על השניים, שניהם טמאים. אפילו כשהשלישי עמד באותה חצר, הואיל ועמד מרחוק, ואינו בכלל הספק.

9 **יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁשָּׁתְקוּ הַנְּזִירִים**
10 **שְׁנֵיהֶם אוֹ נִסְתַּפֵּק לָהֶן הַדָּבָר[64]; אֲבָל אִם אָמַר אֶחָד**
11 **מֵהֶן: אֲנִי לֹא נִטְמֵאתִי, אֲפִלּוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִים**
12 **עָלָיו שֶׁנִּטְמָא - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל פִּיהֶם. שֶׁזֶּה**
13 **שֶׁאָמַר: לֹא נִטְמֵאתִי - כְּאוֹמֵר: אֵינִי מֵבִיא בְּטֻמְאָה,**
14 **שֶׁכְּבָר נִשְׁאַלְתִּי[65] עַל נְזִירוּתִי[66]; וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ**
15 **מַכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים[67], וְאָדָם נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[68].**
16 **אֲבָל אִם שָׁתַק אוֹ נִסְתַּפֵּק לוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבָּן**
17 **אֲפִלּוּ עַל פִּי עֵד אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵן עַד שֶׁאָמַר**
18 **לְאֶחָד: בְּפָנַי נָדַרְתָּ בִּנְזִירוּת, אִם הִכְחִישׁוֹ - אֵינוֹ חַיָּב**
19 **כְּלוּם[69], וְאִם לֹא הִכְחִישׁוֹ - נוֹהֵג נְזִירוּת עַל פִּיו.**
20 **אֲפִלּוּ אָמַר לִשְׁנַיִם: רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנָּזַר וְאֵינִי**
21 **יוֹדֵעַ מִי הוּא - הוֹאִיל וְאֵין מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ, נוֹהֲגִין**
22 **נְזִירוּת עַל פִּיו[70]. נָהַג נְזִירוּת עַל פִּי עֵד אֶחָד[71],**
23 **וְשָׁתָה יַיִן אוֹ נִטְמָא[72], וְהִתְרוּ בּוֹ [שְׁנַיִם[73]] - לוֹקֶה,**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַנְּזִירוּת בְּעֵד אֶחָד[74].**

63) שהנזירים מביאים קרבן טומאה על פי דברי עד אחד. 64) שנאמר "או הודע אליו חטאתו - מכל מקום", שלשון "הודע", משמעה שנודע לו גם על ידי אחר, ואפילו על ידי עד אחד. 65) לחכם. 66) והתיר לי את נדר נזירותי. 67) שהריהו כאומר: לא נטמאתי בעודי בנדרי. 68) "בדברים שיש בהם כפרה, אינו נמנע להביא חטאת להתכפר נגד קונו". 69) שעד אחד נגד הכחשת הנידון, אינו כלום. 70) מספק. 71) שאמר לו: בפני נדרת בנזירות ולא הכחישו. 72) והוא הדין אם גילח. 73) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובצדק. שאין צורך שיתרו בו שניים. אלא אפילו אחד מן השניים התרה בו הרי זו התראה. 74) והטעם, הואיל ונהג זהירות על פי עד זה, משמע שהודה לו או שנסתפק לו, והרי זה כאילו קיבל עליו נזירות מעצמו.

25 **יח. מֵת שֶׁהָיָה מֻשְׁכָּב[75] לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
26 **שָׁם מָקוֹם לַעֲבֹר אֶלָּא עָלָיו[76] אוֹ נוֹגֵעַ בְּצִדּוֹ, וְאַף עַל**
27 **פִּי שֶׁהִיא טֻמְאָה יְדוּעָה[77], וְעָבַר שָׁם נָזִיר - הֲרֵי זֶה**
28 **טָהוֹר, הוֹאִיל וְסָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר[78].**

75) בגלוי, ולא טמון בקרקע. 76) נמצא שהוא מאהיל עליו וטמא. 77) לאדם אחד, ואפילו הוא בסוף העולם. 78) וגם כאן הוא ספק, כי שמא נטה הנזיר מן הדרך בעניין שלא נגע ולא האהיל. והשווה הלכות אבות הטומאה פרק י"ח, הלכה ב: "זה הכלל כל ספק ברשות הרבים טהור עד שיאמר נטמאתי בוודאי". ובכל זאת אינו טהור אלא הנזיר, שבנזיר הקילו, אבל לעניין אוכלי תרומה, הרי זה טמא, כמו שכתב רבינו: "הרי זה טמא לתרומה, שחזקתו שנגע ... שאין זה כשאר הספקות אלא חזקתו שנגע", כלומר, אין זה ספק השקול, אלא קרוב לוודאי שנגע, אלא שבנזיר הקילו אפילו בספק רחוק כזה.

29 **יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[79]? בִּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו[80]; אֲבָל**
30 **אִם הָיָה רוֹכֵב אוֹ טָעוּן מַשָּׂא - הֲרֵי זֶה טָמֵא.**
31 **שֶׁהַמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו - אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע אוֹ שֶׁלֹּא יַאֲהִיל**
32 **אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט[81]; אֲבָל טָעוּן אוֹ רוֹכֵב - אִי אֶפְשָׁר**
33 **שֶׁלֹּא יִגַּע וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט[82], שֶׁהֲרֵי הַמֵּת**
34 **לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[83].**

79) שהוא טהור. 80) יכול להיות שנטה מן הדרך ולא נגע. 81) יזיז עצם מן המת וינדנדו, שהמת מטמא בהיסט. 82) שבוודאי בדרך המלך הלך ולא היטה לצדדים. 83) כל שתי הלכות אלו מקורן בנזיר סג: ואף על פי שבגמרא שם מחלקים בין טומאת התהום לטומאה ידועה, סובר רבינו שאין זה אלא כשנודע לו דבר הטומאה לאחר שנזרק עליו דם קרבנותיו, אבל לפני זריקת הדמים, אין חילוק בין טומאת התהום לטומאה ידועה. אלא הכל הולך לפי הכלל: ספק טומאה ברשות הרבים טהור, ואין לנו אלא לקבוע מהות הספק. ולהראב"ד שיטה אחרת בזה, שהכל תלוי אם זו טומאה ידועה או טומאת התהום, שטומאת התהום הותרה בנזיר, וטומאה ידועה טמאה בנזיר, ואינו מחלק בין נודע לו קודם הזריקה או לאחריה.

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) שאין תגלחת אחת עולה לנזיר ולמצורע כאחד, ספיקות הרבה במנין הנזירות כיצד יעשה. בגלל הספיקות, יתכן שהנזיר יגלח ארבע פעמים בסוף כל עשר שנים ולא ישתה יין אלא לסוף ארבעים שנה, טמא מת ומצורע ודאי כיצד יגלח וימנה ויביא קרבנותיו, עד מלאת ימי נזרו, מעלת הנודר נזירות לה' דרך קדושה ופרישות.

א. אֵין אָדָם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת אַחַת וְעוֹלָה לוֹ לְנִזְרוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ[2]. וְתִגְלַחַת הַצָּרַעַת בִּזְמַן שֶׁהוּא סְפֵק מְצֹרָע[3] אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַנְּזִירוּת[4]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנָּזַר שָׁנָה אַחַת[5], וְהָיָה בְּכָל הַשָּׁנָה הַזֹּאת סְפֵק מְצֹרָע וּסְפֵק טְמֵא מֵת, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהּ סְפֵק מְצֹרָע וּבְסוֹף הַשָּׁנָה[6] נִטְמָא בְּסָפֵק - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים[7], וּמַזֶּה[8] בְּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[9], וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ בַּשְּׁבִיעִי[10], וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁתּוֹת בְּיַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵת אֶלָּא לְאַחַר אַרְבַּע שָׁנִים[11], וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[12] לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים[13]. מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְגַלֵּחַ[14] אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת[15]: תִּגְלַחַת טָהֳרָה, וְתִגְלַחַת טֻמְאָה מִסָּפֵק, וּשְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת שֶׁמְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע[16], שֶׁהֲרֵי הוּא סְפֵק מְצֹרָע[17].

2) אפילו כשהן חלות בזמן אחד, שתגלחת נזיר, היא להעביר שיער, שאינו צריך עוד לגדל שיער לשם מצוה, ותגלחת ראשונה של מצורע, היא לגדל שיער לגלחו שנית ביום השביעי, לפני יום הבאת קרבנות, ככתוב בתורה ויקרא יד, ח. וכן תגלחת שניה של מצורע אינה עולה לנזרו, שתגלחת מצורע היא לפני זריקת דמים, ואילו הנזיר אינו מגלח אלא לאחר שיזרקו עליו אחד מן הדמים (נזיר ס:), וראה לקמן הי"ב. 3) ספק נגע צרעת וטמא, או בוהק וטהור. 4) כי שמא אינו מצורע ואסור לו לגלח שערו משום נזירותו, שנאמר בה (במדבר ו, ה) "תער לא יעבור על ראשו". וכשהוא ודאי מצורע, הוא דוחה נזירותו, כמבואר לעיל פ"ז, הט"ז. 5) שקיבל עליו נזירות לשנה אחת. 6) שבעה ימים לפני גמר שנת נזירותו, וכפי שיתבאר להלן אות כב. 7) לטומאתו, כדין כל טמא מת. 8) מאפר הפרה. 9) וגם טובל אחר ההזאה, שאינה עולה מטומאתו על שיטבול, וכמבואר לעיל פ"ו, הי"א. 10) כל עוד לא מלאה שנה לנזירותו, כי שמא לא נטמא ולא נצטרע והרי הוא נזיר טהור, ואסור לו לגלח שערו. 11) שאז יצא מכל ספק, ונשלמה נזירותו על־כל־פנים, כמבואר בסמוך ה"ב. 12) בקרבנות המקדש. 13) בגלל צרעתו, שהמצורע אסור לאכול מן הקדשים עד שיביא קרבנותיו לאחר תגלחתו השניה, וזה אינו מגלח בשניה עד סוף השנה השניה, כמבואר בסמוך ה"ב, אבל משום טומאת מת היה מותר לאכול מן הקדשים לאחר שהזה וטבל, שאין איסור מחוסר כפרה (קרבנות) בקדשים, אלא למי שטומאתו יוצאת מגופו (רע"ב לנזיר פ"ח, מ"ב). 14) זה מוסב גם על שתיית יין והיטמאות למת. 15) עד שיגמור נזירותו בטהרה. 16) הראשונה כשנרפא מצרעתו, והשניה ביום השביעי לימי ספירו, כמבואר לעיל אות א. 17) כל זה מקורו במשנה נזיר נט: ובגמרא שם ס.

ב. תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה מְגַלֵּחַ אוֹתָהּ אַחַר שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וּמְגַלֵּחַ בָּהּ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו, וּמִטַּהֵר בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וְצִפֳּרִים, כִּשְׁאָר מְצֹרָעִים[18]. אִם אֵינוֹ טְמֵא מֵת וְלֹא מְצֹרָע - הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה שֶׁל נְזִירוּתוֹ[19]; וְאִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה שֶׁל מְצֹרָע. וְשׁוֹהֶה שָׁנָה אַחֶרֶת כְּמִנְיַן יְמֵי הַנְּזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה שֶׁל מְצֹרָע[20]. שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְגַלֵּחַ אַחַר שִׁבְעָה כִּשְׁאָר מְצֹרָעִין, שֶׁמָּא אֵינוֹ מְצֹרָע, אֶלָּא טְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה[21], וְשָׁנָה שְׁנִיָּה זוֹ הֲרֵי הוּא בָּהּ נָזִיר[22] שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ[23]. וּמֵאַחַר שֶׁגִּלַּח שְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ - שֶׁלְּמָה טָהֳרַת הַצָּרַעַת וּמֵתָּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים[24]. וְשׁוֹהֶה שָׁנָה שְׁלִישִׁית, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁלִישִׁית. שֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי הָיָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא הָיָה טְמֵא מֵת, וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ[25] מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְמֵי חֲלוּטוֹ[26], וְשָׁנָה שְׁנִיָּה לֹא עָלְתָה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְמֵי סְפִירוֹ שֶׁל מְצֹרָע שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה שְׁלִישִׁית בִּנְזִירוּתוֹ, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁלִישִׁית לִנְזִירוּתוֹ, וְהִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה. אוֹ שֶׁמָּא טְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה וּמְצֹרָע וַדַּאי, וְאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לִנְזִירוּתוֹ[27] וּלְצָרַעְתּוֹ, וְנִמְצֵאת תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה תִּגְלַחַת צָרַעַת, וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאֵין אַחַת מִשָّלֹשׁ שָׁנִים עוֹלָה[28], שֶׁהֲרֵי הַשְּׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בִּנְזִירוּת, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת רְבִיעִית[29]. וּשְׁעָרוֹ בְּכָל תִּגְלַחַת סָפֵק אָסוּר בַּהֲנָיָה מִסָּפֵק[30], שֶׁשְּׁעַר נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע מֵתָּר בַּהֲנָיָה[31].

18) ככתוב בתורה ויקרא יד, ד־ח. 19) ואע"פ שהנזיר אסור בגילוח הזקן, ונמצא שהוא מגלח שלא במקום מצוה, כאן מדובר באישים שאין איסור גילוח נוהג בהם, כמבואר להלן ה"ט. 20) הנקראת תגלחת ימי ספירו, על שם הימים שהוא סופר בין תגלחתו הראשונה לשניה. 21) וסתר את כל ימי נזרו הקודמים. 22) נזיר טהור, שהתחיל למנות אחרי תגלחת טומאתו. 23) ועליו לשהות עד סוף השנה השניה. וכתב הראב"ד: כל זה צודק, אם נטמא עד שבעה ימים לתום שנתו הראשונה, אבל אם נטמא ששה או חמשה ימים לפני גמר השנה הראשונה, נמצא כשגילח בסוף השנה הראשונה לא גילח לטומאתו, שעדיין לא מלאו שבעה ימים לטומאתו, וממילא לא חלה עליו נזירות טהרה, כי כל עוד שלא גילח לטומאתו, אין הנזירות של טהרה חלה עליו, וממילא יהיה מותר לו לגלח תגלחת שניה לצרעתו בסוף שבעה ימים לתגלחתו הראשונה, ולא יצטרך להזהר בנזירותו אלא שלש שנים ושבעה ימים, שאפילו נצטרע, הרי גילח תגלחתו השניה שבעה ימים אחרי מלאת השנה הראשונה. ומונה שנה לטומאתו, ושנה לנזירותו, כמבואר

בסמוך. 24) ובנוגע לקרבנותיו, ראה להלן ה"ד. 25) לנזירותו. 26) וכבר נתבאר לעיל פ"ז, ה"ט שימי חלוטו (שהוחלט עליו, שהוא מצורע טמא) וימי ספירו "אינם עולים לו מימי נזירותו". 27) נזירות טומאתו, כי נזיר טמא מגלח לאחר טבילתו, ככתוב (במדבר ו, ט) "וגלח ראשו ביום טהרתו" = לאחר טהרתו, אבל המצורע מגלח לפני טבילתו במים, ככתוב (ויקרא יד, ט) "והיה ביום השביעי יגלח... ורחץ את בשרו במים וטהר" (נזיר ס:). 28) למנין נזירותו. 29) שם ס. ואז יצא מכל הספיקות, והותר ביין וכו'. 30) שמא נזיר טהור הוא, ושער נזיר טהור אסור בהנאה. כמבואר לעיל פ"ח, ה"ב, שהוא טעון שריפה, והשווה הל' פסולי המוקדשין פי"ט, ה"י, ואפילו נזיר טמא, שערו אסור בהנאה וטעון קבורה, כמבואר לעיל פ"ו, הי"ד. 31) רבינו לשיטתו לעיל פ"ז, הט"ו, שנזיר מצורע בטלה קדושת שערו, הואיל וימי צרעתו אינם עולים לו, ואין בו מצות־עשה של: "קדוש יהיה גדל פרע" המוסבה על קדושת השער, כמבואר בקידושין נז: "גידולו יהיה קדוש". ובירושלמי נזיר פ"ח, ה"ב נחלקו בזה רבי יוחנן וריש לקיש. לדעת רבי יוחנן מצורע שנזר שערו אסור, ולדעת ריש לקיש שערו מותר. וראה ב"מראה הפנים" שם, שבנזיר ספק מצורע, דברי הכל שערו אסור בהנאה מספק, ומשם המקור לדברי רבינו.

1 **ג. וְכֵן אִם נָדַר עֶשֶׂר שָׁנִים נְזִירוּת, וְהָיָה בָּהֶן סְפֵק**
2 **מְצֹרָע, וְנוֹלַד לוֹ סְפֵק טֻמְאָה[32] בְּסוֹפָן[33] - הֲרֵי זֶה**
3 **אֵינוֹ שׁוֹתֶה בְּיַיִן עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה[34], וּמְגַלֵּחַ אַרְבַּע**
4 **תִּגְלָחוֹת, אַחַת בְּסוֹף כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים. תִּגְלַחַת**
5 **רִאשׁוֹנָה - לִסְפֵק יְמֵי צָרַעְתּוֹ[35]; שְׁנִיָּה - לִסְפֵק יְמֵי**
6 **סְפִירוֹ שֶׁל מְצֹרָע[36]; שְׁלִישִׁית - לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ[37];**
7 **רְבִיעִית - תִּגְלַחַת טָהֳרָה[38].**

32) טומאת מת. 33) ראה בביאורנו לעיל אות כב. 34) כי עד אז הוא בספק נזירות. 35) שאינו יכול לגלח כל עשר שנים, שמא אינו מצורע והוא נזיר ואסור בגילוח. 36) ואינו יכול לגלח בסוף שבעה ימים לתגלחתו הראשונה, שמא טמא מת הוא, ותגלחתו הראשונה היתה לספק טומאתו, וחלה עליו נזירות טהרה ואסור לגלח כל עשר שנים הבאות. 37) שמא מצורע היה ושתי תגלחותיו היו לצרעתו וזו לטומאתו, ואינו יכול לגלח שבעה ימים אחרי תגלחתו השניה, כי שמא לא נטמא למת, והרי הוא נזיר טהור ואסור בגילוח כל עשר השנים, שימי חלוטו וספירו לא עלו למנין, ועל־כרחו שוהה עד גמר שלשים שנה. 38) שמא טמא מת היה, ותגלחתו השלישית היתה לטומאתו, ולאחריה חלה עליו נזירות טהרה, הכל מבואר לעיל ה"ב.

8 **ד. וְכֵיצַד מֵבִיא זֶה קָרְבְּנוֹתָיו[39]? אִם הָיָה עָשִׁיר[40] -**
9 **כּוֹתֵב נְכָסָיו לַאֲחֵרִים[41]; שֶׁמִּצֹּרָע עָשִׁיר שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן**
10 **עָנִי - לֹא יָצָא[42]. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף[43]**
11 **וְעוֹלַת בְּהֵמָה[44] בְּתִגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית.**
12 **וְכָל חַטַּאת עוֹף מֵהֶן לֹא תֹּאכַל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק[45].**
13 **וּמֵבִיא בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית קָרְבַּן נָזִיר טָהוֹר, שֶׁהוּא**
14 **שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].**

39) ראוי להקדים כאן סדר קרבנות המצורע, נזיר טמא ונזיר טהור, כדי שיובנו הדברים יפה. המצורע מביא ביום טהרתו, כשנרפא נגע צרעתו, שתי צפרים (ויקרא יד, ד־ז), וביום השביעי לימי ספירו מתגלח שנית, ומביא למחרתו כבש לאשם, כבשה לחטאת וכבש לעולה, ואם דל הוא מביא כבש לאשם, ושתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה (שם י־כג), נזיר טמא מביא: שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש לאשם (במדבר ו, י־יב) ונזיר טהור - כבש לעולה לחטאת ואיל לשלמים (שם, יד). 40) וקרבן מצורע עשיר - חטאת בהמה, שאינה באה על הספק. 41) כדי שיהיה עני, ויוכל להביא חטאת העוף על הספק, שחטאת העוף הלכה היא שבאה גם על הספק, כמבואר בנזיר כט. 42) ולפיכך אין לו תקנה עד שיעני (תוספתא נזיר פ"ו ה"א). והוא־הדין שיוכל להפקיר נכסיו ויהיה עני, כמבואר בתוספות נזיר נה: דיבור־המתחיל אוכל בקדשים. ויש להעיר, שכל הפרט הזה אינו נוגע לנו בתגלחת הראשונה, שאין המצורע מביא בה שום קרבן, כמבואר בסמוך ה"ה, אלא שרבינו מסדר כאן כללות המעשים שצריך לעשות בדרך כלל (כסף־משנה). 43) יתבאר בסמוך ה"ה, לשם מה היא באה בכל שלש התגלחות. 44) לנזירות טהרתו כדי שיוכל לגלח עליה, שמא נזיר טהור הוא, וכמבואר להלן ה"ו. 45) לטומאתו או לצרעתו, וחטאת העוף הבאה על הספק אינה ראויה להאכל, כי שמא נזיר טהור הוא ואינו חייב בה, ונמצא כהן אוכל מליקה שלא במקום מצוה, והיא נבילה גמורה, ודינה להשרף, כמבואר בהל' פסולי המוקדשין פי"ט, ה"י. 46) לעיל פ"ח, ה"א. ולא הזכיר רבינו שעליו להביא צפרים בתגלחת הראשונה (ראה לעיל ה"ב), למרות שנישנו בברייתא בנזיר ס., כי אין רבינו עוסק כאן אלא בקרבנות הנעשים בפנים העזרה. ואלו הצפרים נעשות מחוץ לעזרה, כמבואר בגמרא שם, כי יש לחוש שמא אינו מצורע ואסור להביא חולין לעזרה, ולפיכך אינן נחשבות כקרבן (רדב"ז).

15 **ה. שְׁלֹשׁ חַטֹּאות הָעוֹף שֶׁמֵּבִיא בִּשְׁלֹשׁ הַתִּגְלָחוֹת:**
16 **חַטָּאת רִאשׁוֹנָה - לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ[47]; שְׁנִיָּה - לִסְפֵק**
17 **צָרַעְתּוֹ, שֶׁאֵין הַמְּצֹרָע מֵבִיא קָרְבָּנוֹ אֶלָּא לְאַחַר**
18 **תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה[48]; וְכֵן חַטָּאת שְׁלִישִׁית - לִסְפֵק**
19 **טֻמְאָתוֹ. שֶׁאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לְנִזְרוֹ[49]**
20 **וּלְצָרַעְתּוֹ[50], וְשֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי וּטְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה,**
21 **שֶׁהַתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה לְצָרַעְתּוֹ כְּמוֹ**
22 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[51], וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּלְפִיכָךְ**
23 **צָרִיךְ לְהָבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה בַּשְּׁלִישִׁית[52].**

47) שמא נזיר טמא הוא וחייב בחטאת. 48) ולפיכך אין הראשונה אלא לטומאתו, והשניה אינה אלא לצרעתו, כי אם נזיר טמא היה, כבר הביא חטאתו בתגלחת הראשונה. 49) לספק טומאתו. 50) כמבואר לעיל בביאורנו אות כו. 51) לעיל ה"ב. 52) כל זה בנזיר ס. 53) שנזיר טהור אינו מגלח אלא עד שיזרקו עליו אחד מן הדמים.

ו. שָׁלֹשׁ עוֹלוֹת בְּהֵמָה שֶׁמֵּבִיא עִמָּהֶן, עַל הָרִאשׁוֹנָה הוּא מַתְנֶה וְאוֹמֵר: אִם טָהוֹר אֲנִי - זוֹ מֵחוֹבָתִי[53], וְאִם טָמֵא אֲנִי - הֲרֵי הִיא נְדָבָה[54]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּשְּׁנִיָּה[55] וּבַשְּׁלִישִׁית[56].

54) שנזיר טמא אינו מביא עולת בהמה, אבל חטאתו אינה באה נדבה. וכן אינו מביא שלמיו, שהם טעונים לחמי נזיר, ואין שלמים כאלו באים נדבה (תוספות לנדה ע. דיבור־המתחיל למחרת). וכבר נתבאר לעיל פ"ח, ה"ב, שאם גילח על העולה יצא. 55) אם נזיר טהור אני שלא נצטרעתי, והייתי נזיר טמא בלבד, וכבר הבאתי קרבן טומאתי בתגלחת הראשונה, הרי זו לחובתי, ושאר קרבנותי אביא בתגלחת הרביעית. 56) שאם נזיר טהור אני עתה, ולא הייתי נזיר טמא כלל, ושתי תגלחותי הראשונות היו לצרעתי, נמצא שקרבני זה הוא לחובת נזירות טהרתי (מרכבת המשנה). ואע"פ שמאחר יתר קרבנות נזירותו, אין בכך כלום, שהרי אנוס הוא, כמבואר בסמוך ה"ז (רדב"ז).

ז. וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֲרָה[57] בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית, וּמַתְנֶה[58] וְאוֹמֵר: אִם טָמֵא הָיִיתִי - רִאשׁוֹנָה נְדָבָה[59], וְזוֹ חוֹבָה[60]; וְאִם מֻחְלָט[61] הָיִיתִי - רִאשׁוֹנָה חוֹבַת מְצֹרָע[62], וְזוֹ חוֹבַת נְזִירוּת, וּשְׁתַּיִם הָאֶמְצָעִיּוֹת נְדָבָה[63]; וְאִם טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת הָיִיתִי וּמְצֹרָע - עוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְכֵן הַשְּׁנִיָּה, אַחַת לְחוֹבַת מְצֹרָע[64] וְאַחַת לְחוֹבַת נְזִירוּת[65], וּשְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית נְדָבָה, וְהַשְּׁאָר[66] קָרְבַּן טָהֲרָתִי[67]; וְאִם טָמֵא הָיִיתִי וּמְצֹרָע - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה חוֹבַת צָרַעַת, וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית נְדָבָה[68], וְזֶה קָרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֲרָה[69].

57) הכולל עולה חטאת ושלמים, כלעיל ה"ד. 58) בכת"י התימנים: ומתנה ואומר. 59) שאין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 60) לטהרת נזירותי. ואין אומרים, העולה שהקריב בתגלחתו השניה היתה לחובת נזירותו, כי יש לחוש שמא טמא ומוחלט היה, נמצאו שתי תגלחותיו הראשונות לצרעתו, והשלישית לטומאתו, וזו הרביעית לחובתו (כסף־משנה). 61) מצורע מוחלט, ראה פירושו לעיל פ"ז, ה"ט. 62) אע"פ שכתב רבנו לעיל ה"ה: "שאין המצורע מביא קרבנו אלא לאחר תגלחת שניה" לא הקפיד אלא על חטאת העוף, שהיא עיקר קרבנו. אבל עולה, שאינה אלא דורון, אף אם יביאנה לפני תגלחתו השניה היא כשרה, וכן כתב בהל' מעשה הקרבנות פי"ח, ה"ט: "אבל אם שחטו עולותיהם בחוץ (חוץ למקדש) בתוך ימי הספירה (שבין תגלחת ראשונה לשניה) חייבים (- משום איסור שחוטי חוץ) שהעולה דורון היא, והחטאת והאשם היא עיקר הכפרה" (כסף־משנה ולחם־משנה). 63) כי שמא היה גם טמא למת, נמצא שבתגלחת השניה, היתה עולתו נדבה, שכבר הביא עולה לצרעתו בתגלחתו הראשונה, ותגלחתו השלישית היא לטומאתו, וגם זו נדבה, שאין הטמא מביא עולת בהמה. 64) כאמור באות סא. 65) נזירות טהרתי. ואע"פ שהתגלחת השניה היא של ימי ספירו, בכל זאת אם הקריב עולתו לנזירותו עלתה לו, אע"פ שהקריבה קודם זמנו, כמבואר בהל' מעשה הקרבנות פי"ח, ה"ט (לחם־משנה). 66) הכבשה לחטאת והאיל לשלמים. 67) שאני מקריב כעת לתשלום קרבן נזירותי, וכבר שנינו (נזיר נט:) שהנזיר מביא קרבנותיו לחצאין. 68) שהשניה היא לצרעתו, וכבר הביא עולתו בתגלחת הראשונה, והשלישית היא לטומאתו, ואין נזיר טמא מביא עולת בהמה. 69) שכך הסדר: שתי תגלחות הראשונות לצרעתו, השלישית לטומאתו, הרביעית לנזירותו, וכבר נתבאר לעיל ה"ו מדוע הוא מביא עולתו בתגלחת השניה, כי שמא לא נטמא לצרעתו ואינו אלא טמא מת, נמצאת הראשונה לטומאתו והשניה לנזירותו, וכן מביא בשלישית, שמא נצטרע ולא נטמא למת כלל. נמצאת השלישית לנזירותו, וכמבואר לעיל אות נה (ע"פ הסוגיא נזיר ס.).

ח. אֲבָל הָאָשָׁם וְהָעוֹלָה[70] אֵינָן מְעַכְּבִין לֹא בְּתִגְלַחַת טֻמְאָה וְלֹא בְּצָרַעַת[71]. נִמְצֵאתָ[72] אוֹמֵר: אִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי וְלֹא נִטְמָא בְּמֵת - הֲרֵי טָהַר בַּצִּפָּרִין, וְחַטַּאת הָעוֹף הִיא חַטָּאתוֹ[73], וְלֹא תֹּאכַל מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק[74], וְעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁעִמָּהּ - מִקָּרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֲרָה, כְּדֵי שֶׁיִּגַּלַּח עַל הַבְּהֵמָה[75]. וְאִם טְמֵא מֵת הוּא - הֲרֵי עוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה[76]. וְאִם אֵינוֹ מְצֹרָע וּטְמֵא מֵת הוּא - חַטַּאת הָעוֹף קָרְבַּן נָזִיר שֶׁנִּטְמָא, וְעוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה[77], וַהֲרֵי הֵבִיא קָרְבַּן טָהֲרָה בְּאַחֲרוֹנָה[78]. וְאִם אֵינוֹ טְמֵא מֵת וְלֹא מְצֹרָע - עוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁהֵבִיא בַּתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה הִיא מֵחוֹבַת תִּגְלַחַת, וְחַטַּאת הָעוֹף בָּאָה עַל סָפֵק[79], וַהֲרֵי לֹא נֶאֱכֶלֶת[80].

70) שנזיר טמא ומצורע מביאים כשהם ודאי, ראה לעיל אות לח. 71) כדברי רבינו לעיל פ"ו, הי"ב: "אבל עולתו ואשמו (של נזיר טמא) אין מעכבים אותו מלמנות", וכן בהל' מחוסרי כפרה פ"א, ה"ה: "וכל זמן שלא הקריבו חטאתם, אסורים לאכול בקדשים. אבל העולה והאשם (=של מצורע) אינם מעכבים" וראה נזיר ס. 72) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים, מתחילה כאן ההלכה. והתיבות: "אבל האשם" וכו', שייכות להלכה הקודמת. 73) כבר נתבאר לעיל ה"ה, שאין המצורע מביא קרבנו אלא לאחר תגלחת שניה (וראה בביאורנו לעיל אות סא), ולא נתכוון רבינו על חטאתו זו שהיא לצרעתו, אלא לספק טומאתו, כי הואיל ויש לחוש שהוא גם טמא למת, הרי בהכרח להביא כבר בתגלחת ראשונה קרבן חטאתו, כדי שיוכל להתחיל למנות אח"כ נזירות טהרתו, שהרי כל עוד שלא יביא חטאתו לא יוכל למנות נזירותו, שחטאתו מעכבתו, ראה לעיל פ"ו, הי"ב, והואיל ובסוף השנה השניה יצטרך להביא עולתו לנזירותו, עליו איפוא להקריב חטאתו לטומאתו בסוף השנה הראשונה כדי שלא יצטרך לעבור ב"בל תאחר" על קרבן טהרתו, כי אם לא יביא חטאתו בראשונה לא יוכל להביא עולתו בשניה, ויעבור על "בל תאחר" (מרכבת המשנה). 74) שמא לא נטמא כלל. 75) שאם לא יביא קרבן נזירותו, לא יוכל להתגלח כלל, שמא נזיר טהור הוא, ואין נזיר טהור מגלח בלא קרבן. 76) כי אין נזיר טמא מביא עולת בהמה לחובתו.

77) ומגלח עליה. 78) בתגלחת הרביעית שהיא לנזירותו. 79) שמא טמא למת שחייב חטאת העוף. 80) כמבואר לעיל ה"ד, ובביאורנו אות מד.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא מְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת? כְּשֶׁהָיָה קָטָן[81] אוֹ אִשָּׁה[82]; אֲבָל הָאִישׁ - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ מִסָּפֵק[83] לֹא תִּגְלַחַת טֻמְאָה וְלֹא תִּגְלַחַת צָרַעַת, שֶׁמָּא טָהוֹר הוּא וְנִמְצָא מַקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ שֶׁלֹּא בְּמְקוֹם מִצְוָה. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא תִּגְלַחַת טָהֳרָה בִּלְבַד[84]. שֶׁאֵין אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ לְעַכֵּב, אֶלָּא לְמִצְוָה[85].

81) גדול בשנים. אלא שלא הביא שתי שערות שאינו בר עונשין ונדרו נדר, כמבואר בהל' נדרים פי"א, ה"ג ולעיל פ"ב, הי"ג. 82) שאינה מוזהרת על איסור הקפת הראש, הואיל ואינה באיסור השחתת הזקן, השווה לעיל פ"ט, הט"ו. 83) כל שלש התגלחות הראשונות, שהן ספק (נזיר נז:). 84) שהיא האחרונה, וחייב להתגלח על־כל־פנים, בתורת נזיר טהור.

י. נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע וַדַּאי וְנִטְמָא בְּסָפֵק - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אַחַר שֶׁיִּטְהַר[86] מִצָּרַעְתּוֹ מַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי[87], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה[88], וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּתוֹ כֻּלָּהּ[89], שֶׁהֲרֵי נָפְלוּ הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים בְּסָפֵק טֻמְאָה שֶׁנִּטְמָא, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן[90]. וּמֵאַחַר שֶׁיָּבִיא קָרְבַּן צָרַעַת[91] אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[92].

85) כמבואר בנזיר נז: שאפילו מצורע אין תגלחתו מעכבתו, ששאלו שם: והלא עושה השחתת זקן? (כגירסת רש"י ותוספות שם) ותירצו: באשה וקטן. ומשמע מזה, שבגדול אינו משחית (=מגלח) זקנו כלל, למרות שהוא ספק מצורע (לחם־משנה), וראה לעיל פ"ח, ה"ה, ובהל' צרעת פי"א, ה"ד: "תגלחת המצורע וטבילתו והזאתו אינן מעכבות זו את זו". 86) שירפא מצרעתו. 87) להטהר מטומאת מת, כי כל עוד שיהיה טמא מת, לא יוכל לשלוח קרבנות צרעתו, שהלכה היא (הל' ביאת מקדש פ"ב, הי"ב) "טמא מת, אין מקריבים עליו קרבן כלל עד שיטהר". ואע"פ שעדיין טמא הוא לצרעתו, אפשר להזות עליו מאפר הפרה, כמבואר בהל' פרה פי"א, ה"ג: "כל המטמאין מקבלין הזאה" וכו'. 88) לאחר שישלמו ימי נזירותו, כי שמא לא נטמא, ואסור לו להתגלח עד שישלים ימי נזירות טהרתו, וכגון שנרפא מצרעתו ביום יא לנזירותו, ונטמא טומאת ספק בו ביום, הרי זה מגלח תגלחת ראשונה לצרעתו בו ביום, וביום יז לנזירותו מגלח תגלחת שניה לצרעתו, ומשלים עוד עשרים יום לנזירותו (שימי חלוטו וספירו לא סתרו ולא עלו למנין נזירותו - לעיל פ"ז, ה"ט), נמצא שביום לח לנזירותו, הרי הוא מגלח ממה־נפשך, אם נזיר טהור הוא, הרי שלמה נזירותו (אחרי נכיון שבעת ימי צרעתו), ואם נטמא למת, הרי מצוה עליו לגלח תגלחת טומאה ביום השביעי לטהרתו (מרכבת המשנה). 89) נזירות טהרה. 90) נמצא שאם קיבל עליו נזירות סתם, שהיא שלשים יום, הרי זה שותה יין ומיטמא למתים אחרי ששים ושבעה יום לנזירותו. ששבעה ימים עלו לו לימי ספירת צרעתו, ושלשים יום לגמר נזירותו (שמא לא נטמא, ואסור לו לגלח עד שישלים נזירות טהרתו), ועוד שלשים יום שהוא מונה אחרי תגלחת טומאתו, שמא נטמא וסתר את כל ימי נזירותו הקודמת (נזיר ס:). 91) ביום השמיני להרפאו מצרעתו, ואחרי שהזו עליו ביום השלישי וביום השביעי, כאמור לעיל אות פו. 92) שכבר נתבאר לעיל ה"א, שכל טמא טומאה היוצאה מגופו, אינו זכאי לאכול מקרבנות המקדש, עד אשר יטהר ויביא קרבנותיו, וצרעת היא טומאה יוצאה מגופו (נזיר שם). כל הלכה זו נתפרשה על־פי מרכבת המשנה, ורבינו מפרש את הסוגיא בנזיר שם שלא כרש"י ותוספות.

יא. נִטְמָא וַדַּאי וְהָיָה מְצֹרָע בְּסָפֵק[93], וְטָהַר[94] מִסָּפֵק צָרַעְתּוֹ - מוֹנֶה יְמֵי נְזִירוּתוֹ שְׁלֵמָה, וְאַחַר כַּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת הַנֶּגַע[95]; שֶׁאֵין תִּגְלַחַת סָפֵק נִגְעוֹ דּוֹחָה נְזִירוּת[96]. וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים[97] שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת מְצֹרָע הָרִאשׁוֹנָה לְתִגְלַחַת שְׁנִיָּה, וּמְגַלֵּחַ וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו וְאוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[98]. וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה שִׁבְעָה אֲחֵרִים לְטֻמְאַת מֵת[99], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאַחַר כַּךְ מוֹנֶה נְזִירוּתוֹ[100] כֻּלָּהּ[101].

93) ספק נגע, ספק בוהק שהוא טהור. 94) ונרפא. 95) שאי־אפשר לו למנות שבעה ימים לטומאת מת ולהתגלח תגלחת טומאה, שמא מצורע הוא, ומצורע אינו משלח קרבנותיו עד שיטהר, כמבואר בהל' ביאת מקדש פ"ב, הי"א, וגם לצרעתו אסור לו לגלח, שמא אינו מצורע, ונזיר שנטמא אסור לו - לדעת רבינו - לגלח גילוח רשות, עד אשר ימנה ימי נזירות כפי שנדר (מרכבת המשנה, בהבנת דברי רבינו). 96) שנאמר בה: "תער לא יעבור על ראשו", ואפילו נטמא, שסותר הכל, אינו מותר אלא בתגלחת טומאה מיד, או בתגלחת רשות לאחר שלשים יום (מרכבת המשנה). 97) כדי להטהר מצרעתו. 98) באלה שבעת הימים שבין תגלחת ראשונה לשניה, כדי שיוכל להביא קרבנות צרעתו, ולא יהיה טמא מת, שטמא מת אין מקריבים עליו קרבן, וכאמור לעיל אות פו. ובדפוסים קדומים וכן בכת"י התימנים: "אם הזה בשלישי ובשביעי", כלומר, אינו מביא קרבנותיו לצרעתו עד אשר יזו עליו בשלישי ובשביעי, כאמור. 99) אחרי שכבר נטהר מצרעתו יכול הוא להביא קרבן טומאת מת. וראה בסמוך הי"ג. 100) אחרי שגילח תגלחת טומאה והביא חטאתו, מיד חלה עליו נזירות טהרה. 101) נמצא, שאם נזר סתם נזירות שהיא שלשים יום, ונטמא ודאי והוחלט מספק, אוכל בקדשים לאחר שלשים ושבעה ימים, ואינו שותה יין עד אחר שבעים וארבעה יום, שהרי מונה תחילה שלושים ימי נזירותו, ושבעה ימים שבין תגלחת לתגלחת, ושוב שבעה ימים לטומאת מת, הרי ארבעים וארבעה, הוסף עליהם שלושים יום שהוא מונה בסוף לנזירותו, הרי שבעים וארבעה (נזיר ס:) ולא כפירוש רש"י ותוספות שם.

יב. וְכֵן אִם הָיָה טָמֵא וּמְצֹרָע בְּוַדַּאי - לְאַחַר שֶׁיִּטְהַר[102] מִצָּרַעְתּוֹ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת צָרַעַת הָרִאשׁוֹנָה, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי[103], וּמְגַלֵּחַ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ בַּשְּׁבִיעִי, וְהִיא תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה שֶׁל צָרַעַת, וּמֵבִיא

קָרְבְּנוֹתָיו בַּשְּׁמִינִי וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, וְסוֹפֵר שִׁבְעָה[104] וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאַחַר כַּךְ סוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת שְׁלֵמָה[105], וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן[106].

102) שירפא מנגעו. **103)** לטומאת מת, כדי שיוכל להקריב קרבנות צרעתו, וכאמור לעיל בביאורנו אות פו. **104)** לטומאתו, שאין ימי ספירו לצרעתו עולים לו לימי טומאתו, כמבואר בסמוך הי"ג. **105)** נזירות טהרה החלה עליו עם הקרבת קרבן חטאת טומאתו, כמבואר לעיל פ"ו, הי"ב. **106)** נמצא זה שותה יין ומיטמא למתים לאחר ארבעים וארבעה יום לקבלת נזירותו הסתמית שהיא בת שלושים יום (נזיר ס:). "זה הכלל אי־אפשר לעשות דין נזירות טומאה ולא נזירות טהרה עד תום ימי חלוטו" (תוספות שם עמ' א, דיבור־המתחיל ספק), כי כל עוד שהוא טמא טומאת מצורע, אין מקריבים עליו שום קרבן, ואינו נטהר מצרעתו עד שיגלח ויביא קרבנותיו (מרכבת המשנה).

יג. לָמָּה סוֹפֵר שִׁבְעָה[107]? שֶׁאֵין שִׁבְעַת יְמֵי הַטֻּמְאָה עוֹלִין בְּשִׁבְעַת יְמֵי סְפִירָה שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת וְתִגְלַחַת שֶׁל מְצֹרָע[108].

107) שבעת ימי טומאה, אחרי שכבר ספר שבעה ימים לתגלחתו וגם הזה ושנה? **108)** שתגלחת מצורע היא לפני ביאת מים (=טבילת גופו), ככתוב (ויקרא יד, ט) "ואת כל שערו יגלח... ורחץ את בשרו במים וטהר". ונזיר שנטמא למת, כתוב בו (במדבר ו, ט) "וגלח ראשו ביום טהרתו" גילוחו לאחר טהרתו במים (נזיר ס:). והואיל ואין תגלחת צרעתו עולה לטומאתו, על־כרחו מונה שבעת ימים אחרים, עד שיהיה שערו כדי לכוף ראשו לעיקרו, הוא שיעור הראוי לתגלחת, כמבואר בנזיר לט: ולעיל פ"ו, ה"א (לחם־משנה).

יד. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֶעֱשֶׂה כַּךְ וְכַךְ אוֹ אִם לֹא אֶעֱשֶׂה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה רָשָׁע. וּנְזִירוּת כָּזוֹ מִנִּדְרֵי רְשָׁעִים הִיא[109]. אֲבָל הַנּוֹדֵר לַה' דֶּרֶךְ קְדֻשָּׁה[110] - הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: גֵּזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ, קָדֹשׁ הוּא לַה'[111]. וּשְׁקָלוֹ הַכָּתוּב כְּנָבִיא, (שֶׁנֶּאֱמַר): וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים[112].

109) משנה בנדרים ט. שאין זו נזירות לה'. ולא לכונן דעותיו או לתקן מעשיו (ראה לעיל הל' נדרים פי"ג, הכ"ג). **110)** כגון שהיה מתגאה ביפיו ונדר בנזיר, כדי לכוף יצרו, כמבואר בהל' נדרים ובביאורנו שם. **111)** נדרים ט: כדברי שמעון הצדיק, שאמר לנזיר כזה: "כמוך ירבו בישראל, עליך הכתוב אומר איש כי יפליא... נזיר להזיר לה'". וראה לעיל פ"א, אות ט. ובמד"ר נשא י, יא: אמר הקב"ה, הריהו חשוב לפני ככהן גדול. מה כהן גדול נאמר בו: נזר שמן משחת אלהיו עליו, אף בנזיר: נזר אלהיו וגו'. **112)** ספרי זוטא נשא ו, ח. והרד"ק בפירוש לעמוס שם: "אפילו הבחורים, שדרכם ללכת אחרי תאות הבשר והיין, נתתי בהם רוח טהרה שינזרו מן היין... כי היין הוא המביא האדם לרדוף אחרי תאות הבשר... הפרשתי אתכם, כדי שתהיו קדושים".

סְלִיקוֹ לְהוֹ הִלְכוֹת נְזִירוּת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשע"ו

הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְזֶהוּ דִּין עֶרְכֵי אָדָם. ב) דִּין עֶרְכֵי בְּהֵמָה. ג) דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים. ד) דִּין עֶרְכֵי שָׂדוֹת. ה) דִּין מַחֲרִים נְכָסָיו. ו) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר חֵרֶם. ז) שֶׁלֹּא יִגְּאַל חֵרֶם.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ערכי האדם הקצובים בתורה, שיעור השקל הכתוב בתורה, האישים שאינם מעריכים ולא נערכים, ההבדל שבין דמים לערכין, נדבת גוי או נדרו מה ייעשה בהם, נגמר דינו בבי"ד של ישראל להרג מהו בערכין ובדמים, האומר ערכי עלי או דמי עלי ומת קודם שיעמוד בדין או לאחר שעמד בדין, מה דינם של היורשים.

א. הָעֲרָכִים הֵם נֶדֶר מִכְּלַל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַה'. לְפִיכָךְ חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ וְלֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, וּמִשּׁוּם כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה.

ב. מִצְוַת עֲשֵׂה לָדוּן בְּדִינֵי עֲרָכִין כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וְאֶחָד הָאוֹמֵר 'עֶרְכִּי עָלַי', אוֹ הָאוֹמֵר 'עֶרֶךְ זֶה עָלַי', אוֹ 'עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי' - נוֹתֵן הָעֶרֶךְ לְפִי שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ. וְהוּא הַדָּבָר הַקָּצוּב שֶׁבַּתּוֹרָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.

ג. וְכַמָּה הוּא הָעֶרֶךְ? אִם הָיָה הַנֶּעֱרָךְ בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ פָּחוֹת - אֵין לוֹ עֶרֶךְ, וְהָאוֹמֵר עָלַיו 'עֶרֶךְ זֶה עָלַי' - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר 'עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי', וְאֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם. הָיָה מִבֶּן אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם עַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשָׁה שְׁקָלִים. מִשֶּׁנִּכְנַס בִּשְׁנַת שֵׁשׁ יוֹם אֶחָד עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת עֶשְׂרִים - עֶרֶךְ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים. מִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים יוֹם עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת שִׁשִּׁים - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים. וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אַחַת וְשִׁשִּׁים יוֹם עַד יוֹם מוֹתוֹ, אֲפִלּוּ חָיָה כַּמָּה שָׁנִים - עֶרֶךְ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה עָשָׂר שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים.

ד. כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ - מֵעֵת לְעֵת מִיּוֹם הַלֵּדָה. וְכָל הַשְּׁקָלִים - בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. וְהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׂעוֹרָה מִכֶּסֶף טָהוֹר. וּכְבָר הוֹסִיפוּ עָלָיו וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֶלַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים.

ה. טַמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - אֵין לָהֶם עֶרֶךְ; שֶׁלֹּא

קָצְבָה תּוֹרָה עֵרֶךְ אֶלָּא לְזָכָר וַדַּאי אוֹ לְנֹקֵבָה וַדָּאִית. לְפִיכָךְ, טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, אוֹ שֶׁהֶעֱרִיכוֹ אַחֵר - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם.

ו. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נֶעֱרָךְ, אֲבָל אֵינוֹ מַעֲרִיךְ. כֵּיצַד? עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ יִשְׂרָאֵל זֶה עָלַי - לֹא אָמַר כְּלוּם; וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: עֵרֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶה עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ פְּלוֹנִי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עָלַי - נוֹתֵן לְפִי שְׁנֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַנֶּעֱרָךְ. וְכֵן הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַחֵרֶשׁ וְאֶת הַשּׁוֹטֶה - חַיָּב, וְנוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו.

ז. הָעֶבֶד - נֶעֱרָךְ וְעוֹרֵךְ, כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל. וְאִם יִפְּדֶה וְיִהְיֶה לוֹ - יִתֵּן עֵרֶךְ שֶׁנָּדַר.

ח. אֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַיָּפֶה הַבָּרִיא, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַבָּעוּר הַחוֹלֶה. אֲפִלּוּ הָיָה הַנֶּעֱרָךְ מֻכֶּה שְׁחִין אוֹ סוּמָא אוֹ גֵדֵם וְיֵשׁ בּוֹ כָּל מוּם - נוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה.

ט. הַדָּמִים אֵינָן כַּעֲרָכִין. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי זֶה עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ פְּלוֹנִי קָטָן בֶּן יוֹמוֹ אוֹ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נוֹתֵן מַה שֶּׁהוּא שָׁוֶה, דִּינָר אוֹ אֶלֶף, כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד הַנִּמְכָּר בַּשּׁוּק.

י. וְהָעֲרָכִים כֻּלָּן וְהַדָּמִים - הַכֹּל סְתָמָן לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְיִפְּלוּ הַכֹּל לַלִּשְׁכָּה שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ מוּכֶנֶת לְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת.

יא. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאָמַר: דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי - נוֹתֵן כְּפִי נִדְרוֹ. וְאֵינוֹ נוֹפֵל לַלִּשְׁכָּה, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת נְדָבָה אוֹ נֶדֶר לְחַזֵּק אֶת בֶּדֶק הַבַּיִת אוֹ בֶּדֶק יְרוּשָׁלַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת וְגוֹמֵר; וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם.

יב. וּמַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶן? יִבְדֵּק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עַל דַּעַת מִי נָדַר. אִם נָדַר עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל - יוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין בְּמַה שֶּׁיַּרְאֶה לָהֶם חוּץ מִבֶּדֶק הַבַּיִת וּבֶדֶק יְרוּשָׁלַיִם; וְאִם אָמַר: לַשָּׁמַיִם נָדַרְתִּי - יִגָּנְזוּ.

יג. הַגּוֹסֵס - אֵין לוֹ לֹא עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים. הוֹאִיל וְרֹב הַגּוֹסְסִין לְמִיתָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת. וְכֵן מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר, וְהֶעֱרִיכוֹ אַחֵר אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר 'דָּמַי עָלַי', אוֹ שֶׁאָמַר אַחֵר 'דְּמֵי זֶה עָלַי' - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם; שֶׁזֶּה כְּמֵת הוּא, וְהַמֵּת אֵין לוֹ עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה. כְּלוֹמַר: אֵין לוֹ פִּדְיוֹן, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמֵת.

יד. זֶה הַיּוֹצֵא לֵהָרֵג שֶׁהֶעֱרִיךְ אֲחֵרִים אוֹ נָדַר דְּמֵיהֶם אוֹ הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְגוֹבִין הַכֹּל מִנְּכָסָיו.

טו. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים - מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל. וְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים וְהֶעֱרִיךְ אוֹ נָדַר דָּמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהֲרֵי נְדָרָיו קַיָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נְדָרִים.

טז. הָעֲרָכִין הַקְּצוּבִין לְפִי הַשָּׁנִים - הֵן שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ, וְלֹא שְׁנֵי הַמַּעֲרִיךְ. כֵּיצַד? בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁאָמַר לְבֶן שִׁשִּׁים: עֶרְכִּךְ עָלַי - נוֹתֵן עֶרֶךְ בֶּן שִׁשִּׁים; וּבֶן שִׁשִּׁים שֶׁאָמַר לְבֶן עֶשְׂרִים: עֶרְכִּךְ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ בֶּן עֶשְׂרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יז. וְצָרִיךְ הַמַּעֲרִיךְ שֶׁיְּהֵא פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, כִּשְׁאָר הַנְּדָרִים. וְנִשְׁאָלִין עַל הָעֲרָכִין וְעַל הַדָּמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת.

יח. הָאוֹמֵר: עֵרֶךְ אֵלּוּ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלָּן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שָׁנָיו. וְאִם הָיָה עָנִי - נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּם עֵרֶךְ אֶחָד עָנִי. וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּן עֵרֶךְ עָשִׁיר.

יט. הָאוֹמֵר: עֶרְכִּי עָלַי, וְחָזַר וְאָמַר: עֶרְכִּי עָלַי, וְכֵן אִם אָמַר אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אָמַר: שְׁנֵי עֲרָכַי עָלַי - נוֹתֵן שְׁנֵי עֲרָכִין. וְכֵן אִם אָמַר אַרְבָּעָה, אֲפִלּוּ אֶלֶף - נוֹתֵן כַּמִּנְיָן שֶׁנָּדַר.

כ. אָמַר: הֲרֵי עָלַי עֵרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עֵרֶךְ מִי, אֶלָּא עֵרֶךְ סְתָם - נוֹתֵן פָּחוֹת שֶׁבָּעֲרָכִין, שֶׁהוּא שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים.

כא. הָאוֹמֵר פֹּא: עֶרְכִּי עָלַי, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִידוּ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן. עָמַד בַּדִּין וָמֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.

כב. אֲבָל הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד בַּדִּין וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּקָּצְצוּ דָּמָיו וְיֹאמְרוּ הַדַּיָּנִין כַּמָּה יִשְׁוֶה - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן. וְאִם קָצְבוּ דָּמָיו וְאַחַר כָּךְ מֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.

כג. וּמַה בֵּין עֲרָכִין לְדָמִים? שֶׁעֲרָכִין קְצוּבִין מִן הַתּוֹרָה, וְהַדָּמִים אֵינָן קְצוּבִין. וְכֵן הָאוֹמֵר: עֵרֶךְ

פְּלוֹנִי עָלַי, וּמֵת הָעוֹרֵךְ וְהַנֶּעֱרָךְ אַחַר שֶׁעָמַד הַנֶּעֱרָךְ בַּדִּין - חַיָּבִין הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן. מֵת הַנֶּעֱרָךְ קֹדֶם שֶׁעָמַד בַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲרִיךְ קַיָּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין עֵרֶךְ לְמֵת, וְהַנֶּעֱרָךְ צָרִיךְ עֲמִידָה בַּדִּין. אָמַר: דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, וְעָמַד בַּדִּין, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּקְצְצוּ דָמָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים.

יום שבת קודש ט"ז כסלו ה'תשע"ו

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) החילוק בין המעריך אבר רגיל למעריך אבר שיש בו נשמה, וההבדל בזה בין ערכין לדמים, האומר משקלי עלי ולא פירש מאיזה מין משקל נדר, לשכת חשאים ולשכת כלים שבמקדש מה היו משמשות, אם משנים מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח או להיפך.

א. הָאוֹמֵר: עֵרֶךְ יָדִי אוֹ עֵרֶךְ עֵינִי אוֹ רַגְלִי עָלַי, אוֹ שֶׁאָמַר: עֵרֶךְ יַד זֶה[2] אוֹ עֵינוֹ עָלַי - לֹא אָמַר כְּלוּם[3]. עֵרֶךְ לִבִּי אוֹ כְּבֵדִי עָלַי, אוֹ עֵרֶךְ לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ כְּבֵדוֹ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ[4]. וְכֵן כָּל אֵיבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת, אִם אָמַר עֶרְכּוֹ עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ.

2) של אדם זה. 3) והטעם מפורש שם ד. שנאמר "בערכך" ולא נאמר "בערך", ללמדך ערך כולו הוא נותן ואינו נותן ערך אברים. 4) כל אלה הם אברים שהנשמה תלוייה בהם והתורה אמרה: "בערכך נפשות" תלה הכתוב ב"נפש".

ב. אָמַר: חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי - נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ. עֵרֶךְ חֲצָיֵי[5] עָלַי - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל חֲצִיוֹ וְיִחְיֶה[6].

5) חצי גופי. 6) ואין זה גרוע מערך לבי או ערך כבדי.

ג. הָאוֹמֵר: דְּמֵי יָדִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי יַד פְּלוֹנִי עָלַי - שָׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בְּיָד וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה בְּלֹא יָד וְנוֹתֵן לַהֶקְדֵּשׁ[7]. כֵּיצַד? אִם נִמְכָּר הוּא כֻּלּוֹ - [יִהְיֶה] שָׁוֶה חֲמִשִּׁים; וְאִם יִמָּכֵר חוּץ מִיָּדוֹ, שֶׁתִּשָּׁאֵר יָדוֹ זוֹ לִבְעָלָיו וְלֹא יִהְיֶה לַלּוֹקֵחַ בָּהּ כְּלוּם[8] - שָׁוֶה אַרְבָּעִים. נִמְצָא זֶה יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ עֲשָׂרָה[9]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

7) הדמים - המשתלמים לפי שווי האדם ולא לפי שנותיו - אינם כערכים. 8) שלא יעשה בה מלאכה לרבו שני אלא לרבו ראשון. 9) אבל אין שמין אותו "אומד של נזקין", לומר כמה הוא יפה כשנקטעה ידו, וכמה היה שווה בשתי ידיו שלימות, שמי שנקטעה ידו אין שמים אותו אלא בזול, לפי שרואים אותו מזולזל, וזה שאמר: דמי ידי עלי, הרי לא נקטעה ידו, לפיכך, אין שמין אותו אלא כאמור לעיל.

ד. הָאוֹמֵר: דְּמֵי רֹאשִׁי אוֹ כְּבֵדִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי רֹאשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ לִבּוֹ אוֹ כְּבֵדוֹ עָלַי - נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ. וְכֵן הָאוֹמֵר: דְּמֵי חֶצְיִי עָלַי - נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ. אֲבָל הָאוֹמֵר: חֲצִי דָמַי עָלַי - נוֹתֵן חֲצִי דָמָיו.

ה. הָאוֹמֵר: מִשְׁקָלִי עָלַי, אוֹ מִשְׁקַל פְּלוֹנִי עָלַי - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ. אִם כֶּסֶף - כֶּסֶף, אִם זָהָב - זָהָב, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ. אָמַר: מִשְׁקַל יָדִי אוֹ רַגְלִי עָלַי - רוֹאִין כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקֹל וְנוֹתֵן מָמוֹן שֶׁפֵּרֵשׁ[10]. עַד הֵיכָן הִיא הַיָּד לְעִנְיָן זֶה? עַד הָאַצִּיל[11]. וְהָרֶגֶל? עַד הָאַרְכֻּבָּה[12]. לְפִי שֶׁבִּנְדָרִים הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם[13].

10) ואין אומרים ימלא כלי מים ויכניס ידו בנחת ואחרי כן ישקול את המים שיצאו מהכלי, כי אין לדמות משקל מים כמשקל בשר ועצמות וגידים. 11) מרפק. 12) הברך, פרק הרגל שבין השוק והירך. 13) אבל בעניינים אחרים אין יד נקראת אלא עד הפרק, שהוא מקום חיבור כף היד והזרוע.

ו. הָאוֹמֵר: קוֹמָתִי עָלַי כֶּסֶף אוֹ זָהָב - נוֹתֵן שַׁרְבִּיט[14] שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף[15] מְלֹא קוֹמָתוֹ מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ. אָמַר: מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי - נוֹתֵן אֲפִלּוּ שַׁרְבִּיט שֶׁנִּכְפָּף[16] מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ.

14) מקל. 15) מעצמו, שהוא עבה, כקומתו, שהיא ניצבת מעצמה ואינה נכפפת. 16) הואיל והוסיף תיבת: מלוא, לא נתכוון זה אלא להודיע, שאין דעתו אלא למידת גובה קומתו ולא לעובי. שעלינו לדייק בכל לשון יתירה ולפרשה כראוי.

ז. הָאוֹמֵר: מִשְׁקָלִי עָלַי, וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵי זֶה מִין, אִם הָיָה עָשִׁיר בְּיוֹתֵר וְנִתְכַּוֵּן[17] לְמַתָּנָה מְרֻבָּה - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ זָהָב. וְהוּא הַדִּין בָּאוֹמֵר: מִשְׁקַל יָדִי אוֹ רַגְלִי אוֹ קוֹמָתִי, וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵי זֶה מִין - נוֹתֵן זָהָב. וְאִם אֵינוֹ מֻפְלָג בַּעֲשִׁירוּת - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ אוֹ מִשְׁקַל יָדוֹ מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁקֵל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[18]. וְכֵן נוֹתֵן שַׁרְבִּיט מְלֹא קוֹמָתוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל עֵץ[19]. הַכֹּל לְפִי מָמוֹנוֹ וְדַעְתּוֹ[20].

17) בכל הדפוסים שלפנינו כתוב: "ונתכוון", לפיכך סובר ה"כסף משנה" לפרש כוונת רבינו לומר, שלא הממון עצמו קובע [=אם הוא אדם חשוב ועשיר או להיפך] אלא אופיו ונדבת ליבו. שאם הוא קמצן, אפילו הוא עשיר לא נתכוון למתנה מרובה, ודינו כדין עני, אלא עלינו לאמוד את דעתו, שאם הוא נדיב, וודאי נתכוון למתנה מרובה. וזה שדקדק רבינו "ונתכוון למתנה מרובה" שיודעים אנו כי לכך נתכוון. 18) ואפילו בצלים. 19) נלמד מדין משקלי עלי. 20) רוחב לבו ונדיבותו.

ח. הָאוֹמֵר: עָמְדִי עָלַי, יְשִׁיבָתִי עָלַי, אוֹ מְקוֹם יְשִׁיבָתִי עָלַי, אוֹ רָחְבִּי עָלַי, עָבְיִי עָלַי, הֶקֵּפִי עָלַי - כָּל אֵלּוּ סָפֵק, וּמֵבִיא לְפִי מָמוֹנוֹ, עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא כָּךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[21]. וְאִם מֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים פָּחוֹת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת[22].

21) שיהיה כל כך רב עד שידע בוודאי שלא לכך נתכוון. 22) כי ביחס אל הנודר עצמו יש כאן שאלת איסור, שלא יעבור על "לא יחל דברו" וכבר אמרנו "סתם נדרים להחמיר". אבל לגבי היורשים אין שאלת איסור, שהרי הם לא נדרו, אלא שאלת ממון בלבד, וספק ממון להקל.

ט. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי מַטְבֵּעַ כֶּסֶף - לֹא יִפְחֹת מִדִּינַר כֶּסֶף[23]. מַטְבֵּעַ נְחֹשֶׁת - לֹא יִפְחֹת מִמָּעָה כֶּסֶף[24]. הֲרֵי עָלַי בַּרְזֶל - לֹא יִפְחֹת מֵאַמָּה עַל אַמָּה לְכָלֶה עוֹרֵב[25] שֶׁהָיָה לְמַעְלָה בְּגַג הַהֵיכָל[26], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[27].

23) ודווקא כשהזכיר מטבע. 24) יביא נחושת בשווי מעה כסף. 25) טס של ברזל חד כמין סייף, גבהו אמה היה מתוח על גבי מעקה ההיכל סביב כדי שלא ינוחו עליו העופות ויטנפוהו. "כלה עורב" - שמכלה העורבים משם. 26) שבמקדש. 27) ולא ביאר רבינו דין האומר: הרי עלי מטבע זהב, בעוד שהמשנה במנחות אומרת: "לא יפחות מדינר זהב"? ואולי סמך רבינו על מה שכותב בהלכות מלווה ולווה פרק כד הלכה יז: "כתב בו (בשטר) מטבע זהב אין פחות מדינר זהב" ואם בשטר שיד בעל השטר על התחתונה הדין כן, בהקדש שיפה כוחו לא כל שכן.

י. הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי כֶּסֶף אוֹ זָהָב, וְלֹא הִזְכִּיר מַטְבֵּעַ - יָבִיא לָשׁוֹן[28] שֶׁל כֶּסֶף אוֹ שֶׁל זָהָב. יִהְיֶה מִשְׁקָלָה עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ הַמִּשְׁקָל וְשָׁכַח כַּמָּה פֵּרֵשׁ - יָבִיא עַד שֶׁיֹּאמַר: לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[29].

28) רצועה ארוכה בדמות לשון. 29) יביא כל כך עד שיודע בעצמו שלעולם לא לכך נתכוון.

יא. אֶחָד הָאוֹמֵר: דָּמַי עָלַי אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אוֹ הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי מָנֶה אוֹ חֲמִשִּׁים אוֹ כֶּסֶף אוֹ זָהָב - הַכֹּל הֵן הַנִּקְרָאִים חַיָּבֵי דָמִים. וְהַדָּמִים וְהָעֲרָכִין - לְבֶדֶק הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת[30] הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: אַחַת - לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים, וְאַחַת - לִשְׁכַּת הַכֵּלִים. לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים - יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִין לְתוֹכָן בַּחֲשַׁאי[31], וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים[32] מִתְפַּרְנְסִים מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי[33]. לִשְׁכַּת הַכֵּלִים - כָּל מִי שֶׁהִתְנַדֵּב כְּלִי זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ, וְאַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם הַגִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ. כָּל כְּלִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת - מַנִּיחִין אוֹתוֹ, וְהַשְּׁאָר נִמְכָּרִין וּדְמֵיהֶן נוֹפְלִין לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת.

30) חדרים. 31) בסתר, "קול דממה דקה" מתרגם יונתן: קל דמשבחין בחשאי. 32) נכבדים ומיוחסים. 33) "שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו ... הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהייתה במקדש".

יג. הֵצִרְכוּ לְקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[34] וְלֹא הִסְפִּיקָה לָהֶן תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[35] - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אִם הֵצִרְכוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת וְלֹא מָצְאוּ בְּלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת דָּבָר הַמַּסְפִּיק לָהֶן - אֵין מוֹצִיאִין הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ[36].

34) להקריב קרבנות על המזבח. 35) כסף השקלים שבלשכה, הנועד מתחילה לקניית קרבנות. 36) מתרומת הלשכה המיועדת לקדשי מזבח. והראב"ד חולק, ולדעתו שלוש לשכות היו שם, אחת לשכת בדק הבית, ששם היו נותנים הכסף לצרכי בדק הבית, ומכסף זה אסור היה לקחת לקדשי מזבח, כמו ששנינו: "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה" ואחת - לשכת התרומה, שהייתה מיועדת לקדשי מזבח, ואין מוציאים ממנה לקדשי בדק הבית. ואחת - "לשכת הכלים" משותפת לשניהם, שכל כלי הראוי למזבח היו נוטלים ממנה ושאר הכלים שהיו בלשכה זו היו נועדים לבדק הבית. וכך הייתה עשוייה על תנאי זה מתחילתה, ומתוך שרוב כליה היה מיוחדים לצרכי בדק הבית הייתה נקראת: לשכת בדק הבית. ורבינו מפרש דברי המשנה בתמורה לב. שקדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה, הכוונה, "שאם הקדיש דבר לבדק ההיכל אין משנים אותו לבדק המזבח".

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י'-ט"ז כסלו תשע"ו

יום ראשון י' כסלו ה'תשע"ו

28 הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַהַקְדָּמוֹת לְאֵיזוֹ
29 תַּכְלִית שֶׁהִיא.

30 פְּעָמִים יָבוֹאוּ בַּתּוֹרָה צִוּוּיִים, וְאֵין אוֹתָם הַצִּוּוּיִים
31 הַמִּצְוָה, אֶלָּא הַקְדָּמוֹת לַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה. דֻּגְמָה
32 לָזֶה אָמְרוּ: "וְלָקַחְתָּ סֹלֶת" וְגוֹ' (ויקרא כד, ה) כִּי אֵין רָאוּי

33 לִמְנוֹת לְקִיחַת הַסֹּלֶת כְּמִצְוָה וַאֲפִיָּתוֹ כְּמִצְוָה — אֶלָּא
34 הַנִּמְנֶה הוּא רַק אָמְרוֹ: "וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי
35 תָּמִיד" (שמות כה, ל); וְהַמִּצְוָה הִיא רַק, שֶׁיְּהֵא לֶחֶם תָּמִיד
36 לִפְנֵי ה'. אַחַר־כָּךְ תֵּאַר, אֵיךְ יִהְיֶה הַלֶּחֶם הַזֶּה, וּמִמַּה הוּא
37 נַעֲשֶׂה, וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה מִסֹּלֶת, וְיִהְיוּ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת. וְעַל
38 דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ אֵין לִמְנוֹת אָמְרוֹ: "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת
39 זָךְ" (שם כז, כ), אֶלָּא מוֹנִים אָמְרוֹ: "לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד"; וְזוֹ

מתוך מהדורת חזק

היא הַטָּבַת הַגְּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"תָמִיד" (פרק ג). וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ אֵין מוֹנִים אָמְרוֹ: "קַח־לְךָ סַמִּים" (שם ל, לד), אֶלָּא מוֹנִים הַקְטָרַת הַקְּטֹרֶת בְּכָל־יוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת וְגוֹ' יַקְטִירֶנָּה וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן וְגוֹ'" (שם ל, ז־ח) — וְזוֹ הִיא הַמִּצְוָה הַמְּנוּיָה. אֲבָל אָמְרוֹ "קַח־לְךָ סַמִּים" — הַקְדָּמָה לַצִּוּוּי שֶׁהוּא מְבָאֵר, אֵיךְ תֵּעָשֶׂה מִצְוָה זוֹ וּמֵאֵיזֶה דָּבָר תִּהְיֶה הַקְּטֹרֶת הַזֹּאת וְכָךְ אָמְרוֹ: "קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ" (שם ל, כג) — אֵינוֹ נִמְנֶה; אֲבָל הַנִּמְנֶה הוּא הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ לִמְשֹׁחַ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הַמְתֹּאָר. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּדוּן כָּל־הַדּוֹמֶה לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבֶּה לְפִי מִנְיָנְךָ מַה־שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּרְבֶּה — וְזוֹהִי כַּוָּנָתֵנוּ בַּכְּלָל הַזֶּה, וְהוּא דָּבָר בָּרוּר. אֶלָּא הִזְכַּרְנוּהוּ וְהֵעַרְנוּ עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁגַּם בָּזֶה כְּבָר טָעוּ הַרְבֵּה וּמָנוּ מִקְצָת הַקְדָּמוֹת הַמִּצְוָה עִם הַמִּצְוָה עַצְמָהּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר לְמִי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמִנְיָן הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁהִזְכִּיר שִׁמְעוֹן קַיָּארָא זִכְרוֹ לִבְרָכָה — הוּא וְכָל־מִי שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחֲרָיו מִן־הַמַּזְכִּירִים פָּרָשִׁיּוֹת בְּמִנְיָנָם.

הַכְּלָל הָאַחַד עָשָׂר: שֶׁאֵין לִמְנוֹת חֶלְקֵי הַמִּצְוָה כָּל־חֵלֶק בְּנִפְרָד, אִם כְּלָלָם מִצְוָה אֶחָת.

יֵשׁ לִפְעָמִים, שֶׁדִּין אֶחָד שֶׁהוּא מִצְוָה אַחַת יֵשׁ לוֹ חֲלָקִים רַבִּים, כְּגוֹן: מִצְוַת לוּלָב שֶׁהִיא אַרְבָּעָה מִינִין (ויקרא כג, מ); חֲרֵי אֵין אוֹמְרִים, שֶׁפְּרִי עֵץ הָדָר (אתרוג) — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעֵץ־עָבוֹת (הדס) — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעַרְבֵי־נָחַל — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְכַפֹּת תְּמָרִים (לולב) מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁכָּל־אֵלּוּ הֵם חֶלְקֵי הַמִּצְוָה, שֶׁכֵּן הוּא צִוָּה לְאַחֲדָם, וְאַחֲרֵי אִחוּדָם, תִּהְיֶה הַמִּצְוָה לְקִיחַת הַכֹּל בַּיָּד בַּיּוֹם הַיָּדוּעַ. וּבְדִיּוּק בְּדוֹמֶה לְכָךְ אֵין רָאוּי לִמְנוֹת אָמְרוֹ בַּמִּצְרָע, שֶׁהוּא טָהֵר בִּשְׁתֵּי־צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּמַיִם חַיִּים וּכְלֵי חֶרֶשׂ (שם יד, ד־ה) — כְּשֵׁשׁ מִצְוֹת; אֶלָּא טָהֲרַת הַמִּצְרָע מִצְוָה אַחַת עַל כָּל־תָּאֳרֶיהָ הַהֻכְרָחִיִּים בָּהּ — אֵלּוּ וְזוּלָתָם, כְּלוֹמַר הַתְּגַלְּחַת, כִּי כָּל־אֵלֶּה הֵם חֶלְקֵי הַמִּצְוָה שֶׁנְּצְטַוִּינוּ בָּהּ וְהִיא טָהֲרַת מְצֹרָע; הֵינוּ שֶׁתִּהְיֶה בְּאֹפֶן כָּזֶה וּבְאֹפֶן כָּזֶה. וְדִין זֶה עַצְמוֹ הוּא בַּהֶכֵּר שֶׁנְּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת לַמְּצֹרָע בְּמַצַּב טֻמְאָתוֹ כְּדֵי שֶׁנִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְהוּא: "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (שם יג, מה) — כִּי אֵין כָּל־פְּעֻלָּה מֵאֵלּוּ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא כְּלָלָם הוּא הַמִּצְוָה. וְהוּא שֶׁנְּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר לַמְּצֹרָע — כְּדֵי שֶׁיַּכִּירֵהוּ כָּל־רוֹאֵהוּ וְיִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְדֶרֶךְ הֶכֵּרוֹ תִּהְיֶה בְּכָךְ וָכָךְ — כְּשֵׁם שֶׁנְּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹחַ לִפְנֵי ה' בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל סֻכּוֹת, וּבֵאֵר שֶׁאוֹתָהּ הַשִּׂמְחָה תִּהְיֶה בִּלְקִיחַת זֶה וָזֶה.

כְּלָל זֶה קָשֶׁה מְאֹד לַהֲבִינוֹ, וְאֹפֶן הַקֹּשִׁי שֶׁבּוֹ — מַה־שֶּׁאֲסַפֵּר לְךָ, וְהוּא שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים עָלָיו, שֶׁדָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְעַכְּבִין זֶה־אֶת־זֶה — חֲרֵי בָּרוּר שֶׁזּוֹ מִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן: אַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב, וְלֶחֶם הַפָּנִים עִם לְבוֹנָה זַכָּה הַנַּעֲשֵׂית עִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם: "הַסִּדָּרִים וְהַבַּזִּיכִים מְעַכְּבִין זֶה־אֶת־זֶה" (מנחות כז.) — חֲרֵי בָּרוּר, שֶׁזּוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְכָךְ כֹּל מַה־שֶּׁיִּתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁהַתְּכֵלֶת הַמְבֻקֶּשֶׁת (קיום המצוה) לֹא תֵּשֵׁג בְּחֵלֶק אֶחָד מֵאוֹתָם הַחֲלָקִים — חֲרֵי גַּם־כֵּן בָּרוּר, שֶׁכְּלוּתָם הִיא הָעִנְיָן הַמְּנוּי, כְּגוֹן: הֶכֵּר הַמִּצְרָע שֶׁנִּתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאִם בְּגָדָיו פְּרֻמִים בִּלְבַד אֲבָל לֹא פָּרַע רֹאשׁוֹ וְלֹא עָטָה עַל שָׂפָם וְלֹא קָרָא: טָמֵא! טָמֵא! — שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם וְלֹא הֵשִׁיגָה הַכָּרָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כֻּלָּם. וְכֵן לֹא תֵּשֵׁג טָהֳרָתוֹ אֶלָּא בְּכֹל מַה־שֶּׁנִּזְכַּר: הַצִּפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וְתִגְּלַחַת — אָז תֵּשֵׁג הַטָּהֳרָה. אַךְ נְקֻדַּת הַקֹּשִׁי הִיא בַּדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם: "אֵינָם מְעַכְּבִים זֶה־אֶת־זֶה". כִּי הָעוֹלֶה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה הוּא, שֶׁהוֹאִיל וַחֲלָקִים אֵלּוּ כָּל־חֵלֶק מֵהֶם אֵינוֹ זָקוּק לַחֲבֵרוֹ, יִהְיֶה כָּל־חֵלֶק מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּגוֹן אָמְרָם: "הַתְּכֵלֶת (שבציצית) אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת אֶת־הַלָּבָן וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת־הַתְּכֵלֶת" (מנחות פרק ד משנה א). שֶׁכֵּן הָיֵינוּ אוֹמְרִים, שֶׁלָּבָן וּתְכֵלֶת נִמְנִים כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, לוּלֵא מָצָאנוּ עֲלֵיהֶם מַאֲמָר מִפֹּרָשׁ בַּמְּכִלְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהוּא אָמְרָם שָׁם: "יָכוֹל שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, מִצְוַת תְּכֵלֶת וּמִצְוַת לָבָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת — מִצְוָה אַחַת הִיא וְאֵינָהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲלָקִים שֶׁאֵינָם מְעַכְּבִים זֶה־אֶת־זֶה, פְּעָמִים הֵם מִצְוָה אַחַת אִם הָעִנְיָן אֶחָד; שֶׁחֲרֵי הַמַּטָּרָה בְּצִיצִת "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ", לָכֵן נִמְנֵית כְּלָלוּת הַדָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי זְכִירָה. אִם כֵּן, לֹא נִשְׁאַר לָנוּ לִתֵּן לֵב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת לְאָמְרָם "מְעַכְּבִין" וְ"אֵין מְעַכְּבִין" — אֶלָּא לָעִנְיָן בִּלְבַד: אִם הוּא עִנְיָן אֶחָד אוֹ עִנְיָנִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי מִכְּלָלִים אֵלּוּ שֶׁאָנוּ עוֹסְקִים בְּבֵאוּרָם.

הַכְּלָל הַשְּׁנֵים עָשָׂר: שֶׁבִּפְעֻלָּה שֶׁמְּצַוִּים עַל עֲשִׂיָּתָהּ, אֵין לִמְנוֹת חֵלֶק שֶׁבָּהּ לְבַדּוֹ.

יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שֶׁמְּצַוִּים אָנוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, וְאַחַר־כָּךְ יַתְחִיל הַכָּתוּב לְבָאֵר אֵיכוּת הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וִיפָרֵשׁ אֶת־הַשֵּׁם שֶׁהִזְכִּיר וְיֹאמַר מַה הוּא כּוֹלֵל, — חֲרֵי אֵין לִמְנוֹת כָּל־צִוּוּי שֶׁבָּא בְּאוֹתוֹ הַבֵּאוּר כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. לְדֻגְמָה אָמְרוֹ: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כה, ח), חֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת מִכָּל־הַמִּצְוֹת, וְהִיא: שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ בַּיִת שֶׁאֵלָיו יָבוֹאוּ וְיָחֹגוּ בּוֹ, וּבוֹ תִּהְיֶה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשָׁם יִתְקַבְּצוּ בַּמּוֹעֲדִים. אַחַר־כָּךְ הִתְחִיל לְתָאֵר פְּרָטָיו וְאֵיךְ הֵם נַעֲשִׂים — אֲבָל אֵין לִמְנוֹת כֹּל מַה־שֶּׁאָמַר בּוֹ "וְעָשִׂיתָ" מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ יִהְיֶה הַדָּבָר בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּוַיִּקְרָא, וְהוּא, שֶׁהַמִּצְוָה הָאַחַת הִיא כְּלָל הָעֲבוֹדָה הַמִּתְאָרֶת בְּכָל־מִין מִמִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת. הַמָּשָׁל בָּזֶה: הָעוֹלָה שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת הָעוֹלָה כָּךְ, הֵינוּ, שֶׁתִּשָּׁחֵט וְתִפָּשֵׁט וּתְנַתַּח וְיִזָּרֵק דָּמָהּ בְּאֹפֶן כָּזֶה וְכָזֶה וְיַקְרֵב

מתוך מהדורת חזק

חֶלְבָּהּ; אַחַר־כָּךְ יִשָּׂרֵף בְּשָׂרָהּ כָּלִיל עִם שְׁעוּר יָדוּעַ מִן־הַסֹּלֶת הַבָּלוּל בַּשֶּׁמֶן וְשִׁעוּר יָדוּעַ מִן־הַיַּיִן — וְהֵם הַנְּסָכִים — וְשֶׁיְּהֵא עוֹרָהּ לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אוֹתָהּ. הִנֵּה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת בִּכְלָלוּתָהּ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא תּוֹרַת הָעוֹלָה, כִּי הַתּוֹרָה חִיְּבָהּ שֶׁכְּמוֹ הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת תֵּעָשֶׂה כָּל־עוֹלָה. וְכָךְ גַּם עֲבוֹדַת הַחַטָּאת כֻּלָּהּ — שְׁחִיטָתָהּ וְהֶפְשֵׁטָהּ וְהַקְרָבַת מַה־שֶּׁקָּרֵב מִמֶּנָּה וּרְחִיצַת הַכֵּלִים אֲשֶׁר יַזֶּה מִדָּמָהּ עֲלֵיהֶם וּרְחִיצַת הַכֵּלִים, שֶׁהִיא מִתְבַּשֶּׁלֶת בָּהֶם אוֹ שְׁבִירָתָם — הַכֹּל תּוֹרַת חַטָּאת, וְזוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְכָךְ תּוֹרַת הָאָשָׁם הִיא מִצְוָה אַחַת; וְכָךְ תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, וְשֶׁהוּא עַל תּוֹדָה עִם לֶחֶם אוֹ בְּלִי לֶחֶם, וּלְקִיחַת הַכֹּהֵן מִמֶּנּוּ חָזֶה וָשׁוֹק וַהֲנָפָתוֹ — הַכֹּל מִכְּלַל עֲבוֹדַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, וְזוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְאֵלּוּ הֵם כְּלַל מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁחִיּוּבָם כּוֹלֵל לְיָחִיד וְצִבּוּר, חוּץ מִן־הָאָשָׁם, שֶׁהוּא קָרְבָּן יָחִיד לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת סֵדֶר קָדָשִׁים. הַסֵּדֶר הַזֶּה בָּעֲבוֹדוֹת הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאֵין לִמְנוֹת כָּל־פְּרָט וּפְרָט מִפְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, זוּלָתִי אִם יֵשׁ צִוּוּיִים הַכּוֹלְלִים אֶת־כָּל־מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וְאֵינָם מְיֻחָדִים לְאַחַד הַמִּינִים לְהוֹצִיא אֶת־זוּלָתוֹ — כִּי כָּל־צִוּוּי מֵאֵלּוּ (הצִיווים הכוללים את הקרבנות כולם) צָרִיךְ לִמְנוֹתוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁאָז אֵינוֹ פְּרָט מִפִּרְטֵי עֲבוֹדַת קָרְבָּן מְסֻיָּם. כָּךְ, לְמָשָׁל, אַזְהָרָתוֹ יִתְעַלֶּה מִלְּהַקְרִיב בַּעַל מוּם, אוֹ צִוּוּיוֹ שֶׁיְּהֵא תָּמִים, וְצִוּוּיוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר זְמַן — וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה" (ויקרא כב, כז); וְצִוּוּיוֹ לִמְלֹחַ כָּל־קָרְבָּן — וְהוּא אָמְרוֹ "עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח" (שם ב, יג); וְאַזְהָרָתוֹ מִלְּבַטְּלוֹ — כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח"; וְצִוּוּיוֹ לֶאֱכֹל מַה־שֶּׁיֵּאָכֵל מִמֶּנּוּ — שֶׁכָּל־אֶחָד מִן הַצִּוּוּיִים הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁאֵין אַף אֶחָד מֵהֶם פְּרָט מֵעֲבוֹדַת קָרְבָּן מְסֻיָּם, אֶלָּא הֵם צִוּוּיִים הַכּוֹלְלִים כָּל־קָרְבָּן כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בִּשְׁעַת מִנְיָנֵנוּ.

וּבְרוּר, כִּי זֶה שֶׁהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ לָקַחַת — פְּרָט מִפִּרְטֵי הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ בְּעוֹר הָעוֹלָה. וְכָךְ גַּם בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. כְּלַל הַמִּצְוָה הוּא, שֶׁנְּפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז וְנִתְּנֵהוּ לַכֹּהֵן; וְכֵן שֶׁנְּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְנִתְּנֵהוּ לַלֵּוִי. וּכְבָר טָעוּ בָּזֶה עַד שֶׁמָּנוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה כְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִצְוֹת, אַחַר שֶׁמָּנוּ מִקְצָת הַמִּצְוֹת שֶׁאוֹתָהּ הַמַּתָּנָה הִיא פְּרָט מֵהֶן, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעוֹר הָעוֹלָה וְחָזֶה וָשׁוֹק מִשְּׁלָמִים. וּלְפִי שֶׁנֶּעְלַם כְּלָל זֶה מִזּוּלָתֵנוּ וְלֹא הִרְגִּישׁ בּוֹ כָּל־עִקָּר וְלֹא שָׂם אֵלָיו לֵב, הִגִּיעַ לְכָךְ כְּמִצְוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן: יְצִיקוֹת, בְּלִילוֹת, פְּתִיתוֹת, מְלִיחוֹת, הַגָּשׁוֹת, תְּנוּפוֹת, קְמִיצוֹת וְהַקְטָרוֹת — וְלֹא יָדַע שֶׁכָּל־אֵלּוּ פְּרִטֵי עֲבוֹדַת הַמִּנְחָה, וְהוּא, שֶׁנְּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב מִנְחָה. אַחַר־כָּךְ הִתְחִיל (הפסוק) לְבָאֵר עַל אֵיזֶה דָּבָר חָל הַשֵּׁם הַזֶּה — וְהִיא תּוֹרַת הַמִּנְחָה — וְאָמַר, שֶׁתִּהְיֶה מִסֹּלֶת אוֹ מִלֶּחֶם הָאָפוּי בְּאֹפֶן כָּךְ אוֹ בְּאֹפֶן כָּךְ כְּלוֹמַר: מַחֲבַת אוֹ מַרְחֶשֶׁת אוֹ מַאֲפֵה תַנּוּר; וּבוֹלְלָהּ בַּשֶּׁמֶן בְּשִׁעוּר מְסֻיָּם, וּפוֹתְתָהּ, וְנוֹתֵן עָלֶיהָ מֶלַח וּלְבוֹנָה, וַיַּגִּישׁ וְנָנִיף וְיַקְמִיץ מִמֶּנָּה כַּסֵּדֶר שֶׁבֵּאַרְנוּ וּבֵרַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת. וְכָל־אֵלּוּ פְּרִטֵי הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה לְפִי כָּל־הַתֵּאוּר הַזֶּה נוֹפֵל שֵׁם מִנְחָה. אִם־כֵּן הַמִּצְוָה הִיא: הַצִּוּוּי שֶׁנְּצְטַוִּינוּ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת קָרְבָּן הַלֶּחֶם אוֹ הַסֹּלֶת שֶׁנַּקְרִיב לְפִי כָּל־הַסֵּדֶר הַזֶּה. וְהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּמִצְוַת מִנְחָה, כְּלוֹמַר: הַיְצִיקָה וְהַבְּלִילָה וְהַפִּתִּיתָה וְהַמְּלִיחָה וְהַתְּנוּפָה וְהַהַגָּשָׁה וְהַקְּמִיצָה וְהַהַקְטָרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּחֲלִיצָה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ' וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה" (דברים כה, ט). וּכְשֵׁם שֶׁמִּצְוַת חֲלִיצָה אַחַת וְאֵין אָנוּ מוֹנִים חֲלִיצָה וּרְקִיקָה וּקְרִיאָה, כֵּיוָן שֶׁכְּלָלוּתָם מַעֲשֵׂה הַחֲלִיצָה וְזוֹ מִצְוָה אַחַת — כָּךְ גַּם לֹא נִמְנֶה: וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן, וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה, בַּמֶּלַח תִּמְלָח, וְהֵנִיף, וְהַגִּישׁ, וְקָמַץ וְהִקְטִיר. וְזֶה לֹא יֵעָלֵם אֶלָּא מִמִּי שֶׁתּוֹפֵשׂ אֶת־הָעִנְיָנִים בְּעִיּוּן רִאשׁוֹן, בְּלִי שֶׁיַּחֲזֹר וְיִשְׁקֹל אֶת־הָעִנְיָנִים בְּדַעְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם: "אַגֵּב שִׁטְפֵהּ אַמְרֵהּ", כְּלוֹמַר: אֲמָרוֹ בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת אֶלָּא לְפִי הַמַּחֲשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה הָעוֹלָה עַל הַדַּעַת אִם־כֵּן כְּלָל זֶה בֵּרֵר לָנוּ מִצְוַת הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם וְאֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹתָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרֶה בָּהֶם שׁוּם מִשְׁגֶּה וְלֹא עִרְבּוּב כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בְּמִנְיָנֵנוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

הַכְּלָל הַשְּׁלִשָּׁה עָשָׂר: שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מִתְרַבֶּה לְפִי מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם נוֹהֶגֶת הַמִּצְוָה הַהִיא.

בָּרוּר, שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה בְּעֵת וּבִזְמַן קָבוּעַ; פְּעָמִים נִמְשֶׁכֶת אוֹתָהּ תְּקוּפַת זְמַן בְּהֶמְשֵׁךְ, כְּלוֹמַר: שֶׁחוֹבָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה יוֹם אַחֲרֵי יוֹם, כְּגוֹן: סֻכָּה וּלוּלָב; וּפְעָמִים הִיא בְּיָמִים יְדוּעִים כְּגוֹן הַקָּרְבָּנוֹת. אִם נֹאמַר, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁמּוֹסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ מִצְוָה אַחַת, הֲרֵי זוֹ הַמִּצְוָה שֶׁנְּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן נוֹסָף כָּל־פַּעַם שֶׁנּוֹלַד הַיָּרֵחַ. וְאִם יֹאמַר מִישֶׁהוּ: מַדּוּעַ לֹא תִּמְנֶה מוּסַף כָּל־רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ? נֹאמַר לוֹ: אִלּוּ הָיָה הַדָּבָר כֵּן — תִּמְנֶה גַּם אֶת־הַתָּמִיד שֶׁל כָּל־יוֹם כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהַקְטֹרֶת הַקְּטֹרֶת בְּכָל־יוֹם מִימוֹת הַשָּׁנָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהַטָּבַת הַנֵּרוֹת שֶׁהִיא חוֹבָה בְּכָל־יוֹם וָיוֹם כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ! אַךְ כֵּיוָן שֶׁאֵין מוֹנִים אֶלָּא אֶת־הָעִנְיָן שֶׁנְּצְטַוִּינוּ בּוֹ — יִהְיֶה חִיּוּבוֹ בְּאֵיזֶה זְמַן שֶׁיִּהְיֶה — אֵין מוֹנִים מוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, וּמוּסַף שַׁבָּת מִצְוָה אַחַת, וְכֵן מוּסַף כָּל־מוֹעֵד וּמוֹעֵד מִחֲמֵשֶׁת הַמּוֹעֲדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חוֹבָה בְּהַרְבֵּה יָמִים רְצוּפִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג, מ), כָּךְ אָמַר: "שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַה'" (שם, לו); וּכְשֵׁם שֶׁמִּצְוַת לוּלָב הִיא אַחַת, כָּךְ מִצְוַת מוּסַף פֶּסַח — אַחַת, וְכֵן מוּסַף כָּל־פֶּרֶק וּפֶרֶק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ יִתְבָּאֵר, שֶׁגַּם הַחֲגִיגָה (קרבן שהיו מקריבים בעליה לרגל) מִצְוָה אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חוֹבָה בִּשְׁלִשָּׁה פְּרָקִים; וְכֵן הָרְאִיָּה (החיוב לראות עם קרבן הנקרא 'ראיה' ולהֵרָאות בבית המקדש)

מתוך מהדורת חזק

וְהַשִּׂמְחָה (בשלשת הרגלים) — וְזֶה מִמַּה־שֶּׁלֹּא יִטְעֶה בּוֹ שׁוּם אָדָם וְלֹא יַחְשֹׁב אַחֵרֶת.

אֶלָּא טָעוּ בְּמַה־שֶּׁתָּלוּי בַּכְּלָל הַזֶּה טָעוּת גְּדוֹלָה מְאֹד וּמוּזָרָה, וְהִיא, שֶׁמָּנוּ כָּל־הַמּוּסָפִין מִצְוָה אַחַת: מוּסַף שַׁבָּת וּמוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וּמוּסְפֵי מוֹעֲדוֹת. חֲרֵי לְפִי דֶּרֶךְ מִנְיָן זוֹ הָיוּ צְרִיכִים לִמְנוֹת שְׁבִיתַת כָּל־יוֹם טוֹב מִצְוָה אַחַת — וְלֹא עָשׂוּ כֵּן. אַךְ ה' יוֹדֵעַ רָעַד — שֶׁאֵין רָאוּי לְתָפְסָם בְּדָבָר כָּזֶה, לְפִי שֶׁלֹּא דָּבְקוּ בְּשִׁיטָה אַחַת (עקבית) בְּמִנְיָנָם, אֶלָּא "יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת" (תהלים קז, כו), וְהָאֱמֶת הַבְּרוּרָה הִיא מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ לְךָ, שֶׁכָּל־מוּסָף וּמוּסָף מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּמוֹ שֶׁשְּׁבִיתַת כָּל־יוֹם וָיוֹם מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ — וְזוֹהִי הַשִּׁיטָה הַנְּכוֹנָה.

הַכְּלָל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר: אֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹת קִיּוּם הָעֲנָשִׁים בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה.

דַּע שֶׁכָּל־הַמִּצְוֹת, עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, נֶחְלָקוֹת חֲלָקָה רִאשׁוֹנִית לְפִי מַטָּרַת הַשַּׁעַר הַזֶּה לִשְׁנֵי חֲלָקִים: חֵלֶק שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ בּוֹ הַכָּתוּב עֹנֶשׁ כְּלָל, אֶלָּא צִוָּה וְהִזְהִיר וְלֹא חִיֵּב אֶת־הָעוֹבֵר עֹנֶשׁ וְלֹא יָעַד לוֹ עֹנֶשׁ מְסֻיָּם, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל צִוּוּי אוֹ אַזְהָרָה מְסֻיֶּמֶת, וְחֵלֶק שֶׁבֵּאֵר בּוֹ גְּמוּל וְעֹנֶשׁ. מִן־הַמִּצְוֹת שֶׁל הַחֵלֶק שֶׁפֵּרַשׁ בּוֹ אֶת־הָעֹנֶשׁ: מַה־שֶּׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לִסְקֹל בָּאֶבֶן מִי שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לִשְׂרֹף בָּאֵשׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְהַכּוֹת בַּסַּיִף (חרב) אֶת־צַוַּאר הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (מחז"ל); וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְחַנֵּק אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְהַלְקוֹת אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בָּרְצוּעָה; וּמֵהֶן — שֶׁיָּעַד עֲלֵיהֶן כָּרֵת, וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא לָעוֹבֵר שֶׁיָּמוּת בְּעָמְדוֹ בְּחֶטְאוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק חֵלֶק; וּמֵהֶן — שֶׁיָּעַד עֲלֵיהֶן, יִתְעַלֶּה, בְּמִיתָה בִּלְבָד, וְהוּא, שֶׁיְּמִיתֵהוּ ה' בְּחֶטְאוֹ וְיִתְכַּפֵּר־לוֹ בְּמִיתָתוֹ. וּכְבָר בֵּאֲרוּ בְּרֵישׁ מַכּוֹת (יג.), כִּי כָּל־לָאו שֶׁהָעוֹבֵר עָלָיו חַיָּב כָּרֵת אוֹ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבָד, אִם נִתְבָּרֵר שֶׁהָעוֹבֵר עָבַר עַל אוֹתוֹ הַלָּאו וְהֻזַּד בְּאוֹתָהּ הֲעֲבָרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה — חֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיְּהֵא דִּינוֹ מָסוּר לַשָּׁמַיִם; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְהַעֲנִישׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּמָמוֹנוֹ בִּלְבָד, לֹא בְּגוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁקָּבַע לַגַּזְלָן (שכפר בממון חבירו ונשבע לשקר) תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ וְלַגַּנָּב תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל מַה־שֶּׁגָּנַב; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה שֶׁיַּקְרִיב הָעוֹבֵר קָרְבָּן עַל חַטָּאתוֹ וְיִתְכַּפֵּר־לוֹ.

וַאֲשֶׁר לְקִיּוּם הָעֲנָשִׁים הָאֵלֶּה — כֹּלָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁנְּמִית אֶת־זֶה, וְשֶׁנַּלְקֶה אֶת־זֶה, וְשֶׁנִּסְקֹל אֶת־זֶה, וְשֶׁנַּקְרִיב קָרְבָּן עַל מַה־שֶּׁעָבַרְנוּ עָלָיו. וּלְאֹפֶן מִנְיָנָן, שֶׁאָנוּ נִמְנֶה אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין כְּאַרְבַּע מִצְוֹת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה, לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (פרק ז משנה א): זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין. וְכֵן אָמְרוּ (שם פרק ז משנה ב־ג): כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין? כֵּיצַד מִצְוַת הַנֶּחְנָקִין? כֵּיצַד מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין? וְאָמְרוּ עוֹד (שם לה:), שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ" (שמות לה, ג) — הוּא אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְבַצֵּעַ אֶת הָעֲנָשִׁים בַּשַּׁבָּת, וְהוּא, שֶׁבָּזֶה הִזְהִיר מִשְּׂרֵפַת־מִצְוָה (שרפה שהיא מצוה); וְאָמַר: "בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם", כְּלוֹמַר: בְּמוֹשַׁב בֵּית דִּין לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אָמְרוּ: "שְׂרֵפָה בַּכְּלָל הָיְתָה, וְיָצְאַת לְלַמֵּד: מַה שְּׂרֵפָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אַף כָּל־שְׂאָר מִיתוֹת בֵּית דִּין לֹא יִדְחוּ אֶת־הַשַּׁבָּת" (וכשם שהשרפה מצוה כך שאר מיתות). וְזֶה בָּרוּר וְלֹא יִסָּפֵק בּוֹ שׁוּם אָדָם. וְכָךְ גַּם רָאוּי, שֶׁנִּמְנֶה הַמַּלְקוּת בָּרְצוּעָה כְּמִצְוָה, וְאֵין לִמְנוֹת כָּל־עֹנֶשׁ מְיֻחָד כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ עַד שֶׁנֹּאמַר, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהַצּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקֹל מְחַלֵּל שַׁבָּת — מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת; וּסְקִילַת בַּעַל אוֹב — מִצְוָה שְׁנִיָּה; וּסְקִילַת עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה — מִצְוָה שְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיְּהֵא מִנְיָן הַמִּצְוֹת כְּפִי מִנְיָן הָאִישִׁים שֶׁהֵם מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זוּלָתֵנוּ בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת. שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה הַדָּבָר כָּךְ, רָאוּי הָיָה בְּהֶכְרַח שֶׁנִּמְנֶה כָּל־מַלְקוּת וּמַלְקוּת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ עַד שֶׁתְּהֵא מַלְקוּת אוֹכֵל נְבֵלָה — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּמַלְקוּת אוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר — מִצְוָה שְׁנִיָּה, וּמַלְקוּת אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב — מִצְוָה שְׁלִישִׁית, וּמַלְקוּת לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז — מִצְוָה רְבִיעִית, וְיִהְיוּ אֲצֻלָּנוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה כְּמִנְיָן הַלָּאוִין שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם — חֲרֵי אָז יִתְרַבּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה וְיִהְיוּ בְּהֶכְרַח יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת מִצְוֹת! אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִמְנֶה כָּל־מְחַיֵּב מַלְקוּת, אֶלָּא נִמְנֶה סוּג הָעֹנֶשׁ בִּלְבָד — וְהִיא הַהַלְקָאָה בְּשׁוֹט — כָּךְ לֹא נִמְנֶה בַּמִּיתוֹת אֶלָּא מִין הָעֹנֶשׁ וְהוּא: שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק וְהֶרֶג וְכָךְ גַּם לֹא נִמְנֶה כָּל־מְחַיֵּב קָרְבָּן לְבַדּוֹ עַד שֶׁנֹּאמַר: חַטַּאת שִׁגְגַת שַׁבָּת — מִצְוָה, חַטַּאת שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה — מִצְוָה, אֶלָּא נִמְנֶה מִין הַקָּרְבָּן בִּלְבָד, כְּמוֹ שֶׁמָּנִינוּ מִין הַמִּיתָה.

וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת מִשְׁתַּנִּים לְפִי שִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן חַיָּבִים אוֹתוֹ הַקָּרְבָּן. כִּי יֵשׁ עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ חַטָּאת קְבוּעָה, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ אָשָׁם וַדַּאי, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד (המשתנה לפי הישג ידו של המקריב). לְפִיכָךְ לֹא נִמְנֶה הַחַטָּאת עִם הָאָשָׁם, אֶלָּא נִמְנֶה חִיּוּב חַטָּאת קְבוּעָה — מִצְוָה, וְחִיּוּב אָשָׁם תָּלוּי — מִצְוָה, וְחִיּוּב אָשָׁם וַדַּאי — מִצְוָה, וְחִיּוּב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד — מִצְוָה, יִתְחַיֵּב בְּאוֹתוֹ קָרְבָּן מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב; וְלֹא נָשִׂים לֵב לְשִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעַל כָּל־אַחַת מֵהֶן חַיָּבִים אוֹתוֹ מִין שֶׁל קָרְבָּן, כְּשֵׁם שֶׁמָּנִינוּ הַמַּלְקוּת מִצְוָה אַחַת וְלֹא שַׂמְנוּ לֵב לְשִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעַל כָּל־אַחַת מֵהֶן חַיָּבִין מַלְקוּת. וְכָךְ קָבַע הַכָּתוּב לְכָל־מִין מֵהֶם פָּרָשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

וּכְבָר עִרְבֵּב זוּלָתֵנוּ בַּכְּלָל הַזֶּה עִרְבּוּב שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְהָשִׁיב עָלָיו; אַף לֹא יִהְיֶה קַל לְהָשִׁיב עָלָיו בִּגְלַל עֹצֶם עִרְבּוּבוֹ לָעִנְיָנִים חֲרֵי יֵשׁ לִתְמֹהַּ וּלְהִתְפַּלֵּא עַל אָדָם הַמּוֹנֶה מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין כֻּלָּם אֶחָד אֶחָד, וּמְחַיְּבֵי כָּרֵת

מתוך מהדורת חזק

1 וּמִחַיְּבֵי מִיתָה מִכְּלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; אַחַר־כָּךְ מוֹנֶה גַּם
2 אֶת־הַדְּבָרִים שֶׁהַזְהַרְנוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁעֲלֵיהֶם חַיָּבִים אוֹתָהּ
3 הַמִּיתָה, בִּכְלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁמָּנָה בַּעַל "הַלָּכוֹת
4 גְּדוֹלוֹת" 'הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת' בִּכְלַל מְחַיְּבֵי סְקִילָה,
5 אַחַר־כָּךְ מָנָה "לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה". וְלֹא נִשְׁאַר לָנוּ
6 לוֹמַר אֶלָּא שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים בָּרֹאשׁוֹנָה, בְּלִי סָפֵק, שֶׁקִּיּוּם
7 הָעֲנָשִׁים מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְאִם־כֵּן — אֵיךְ מוֹנִים בָּהֶם
8 (גם) הָעֹנֶשׁ וְגַם הַדָּבָר (האיסור עצמו) שֶׁחַיָּבִים עָלָיו אוֹתוֹ
9 הָעֹנֶשׁ?! וְיוֹתֵר קָשֶׁה מִזֶּה, שֶׁמָּנוּ בְּתוֹכָן, כְּלוֹמַר בְּתוֹךְ
10 מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, מְחַיְּבֵי כָּרֵת שֶׁבָּהֶם אֵין מִיתָה; וְהֵם
11 מְדַמִּים, שֶׁחִיּוּב הַכָּרֵת וְהָעֹנֶשׁ עַל כָּךְ זוֹ הַמִּצְוָה הַמְּנוּיָה,
12 עַד שֶׁבַּעַל "סֵפֶר הַמִּצְוֹת" (רב חפץ גאון) פֵּרֵשׁ זֹאת וְאָמַר
13 בַּפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן, כְּשִׁסְּכֵּם מַה־שֶּׁכָּלַל אוֹתוֹ הַפֶּרֶק, דְּבָרִים
14 בְּנֹסַח זֶה: "וּמִמֶּנּוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם עִנְיָנִים שֶׁהוֹדִיעָנוּ, כִּי
15 הוּא יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה יְבַצֵּעַ אוֹתָם (והן מוטלות, כביכול עליו)
16 וְלֹא אֲנַחְנוּ, וְכֻלָּם בְּטוּחִים". וְזֶה שֶׁאָמַר "וּמִמֶּנּוּ", כְּלוֹמַר
17 מִן הָעִנְיָן שֶׁכּוֹלֵל אוֹתוֹ הַפֶּרֶק. וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם הָעִנְיָנִים —
18 הֵם: עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה הַמְחַיְּבִים כָּרֵת בִּלְבַד וְתִשְׁעַת מְחַיְּבֵי
19 מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁמָּנָה. וְעִנְיָן אָמְרוֹ: "וְכֻלָּם
20 בְּטוּחִים" — כְּלוֹמַר שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הִבְטִיחַ, שֶׁהוּא יַכְרִית
21 וְיָמִית זֶה. וְאֵין סָפֵק, שֶׁאָדָם זֶה לֹא נִשְׁאֲרָה אֶצְלוֹ הַסְּבָרָה
22 שֶׁתַּרְיַ"ג מִצְוֹת חוֹבָה עָלֵינוּ, אֶלָּא יֵשׁ מֵהֶן שֶׁהֵן חוֹבָתֵנוּ אָנוּ
23 וְיֵשׁ מֵהֶן חוֹבָתוֹ יִתְעַלֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּפֵרֵשׁ, שֶׁהוּא
24 יְבַצֵּעַ אוֹתָן וְלֹא אֲנַחְנוּ. וְהַשֵּׁם יוֹדֵעַ וְעֵד שֶׁכָּל־זֶה לְדַעְתִּי
25 בִּלְבוּל גָּמוּר, וְאֵין צָרִיךְ לְדַבֵּר עַל זֶה בְּשׁוּם פָּנִים, כִּי הֵם
26 דְּבָרִים שֶׁבְּטוּלָם בָּרוּר; אֶלָּא בָּאָה לָהֶם כֻּלָּם טָעוּת זוֹ,
27 מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹנִים אֶת־הָעֲנָשִׁים כְּמִצְוֹת וּנְבוּכִים בְּכָךְ: פַּעַם
28 מוֹנִים אוֹתָם לְבַדָּם, וּפַעַם מוֹנִים אֶת־הָעֹנֶשׁ וְגַם אֶת־הַדָּבָר
29 שֶׁעָלָיו חַיָּבִים אוֹתוֹ הָעֹנֶשׁ, וְקוֹבְעִים אֶת־כָּל־זֶה כְּמִצְוֹת
30 לֹא־תַעֲשֶׂה בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת. אֲבָל סֵדֶר הַמִּנְיָן הַנָּכוֹן הוּא
31 מַה־שֶּׁהִזְכַּרְתִּי: שֶׁכָּל־מִין שֶׁל עֹנֶשׁ הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וּלְפִי
32 זֶה יִהְיֶה דִּין תַּשְׁלוּמֵי גַּנָּב — מִצְוַת עֲשֵׂה, כִּי אָנוּ נִצְטַוִּינוּ
33 לְהַטִּיל עָלָיו סְכוּם בְּשִׁעוּר זֶה. וְדִין תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ —
34 מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב חַטָּאת קְבוּעָה — מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב אָשָׁם
35 וַדַּאי — מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב אָשָׁם תָּלוּי — מִצְוָה; וְקָרְבָּן
36 עוֹלָה וְיוֹרֵד — מִצְוָה; וְכֵן לִסְקֹל וְלִשְׂרֹף וְלַהֲרֹג וְלַחֲנֹק
37 וְלִתְלוֹת — כָּל־אֶחָד מִן־הָעֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי
38 עַצְמָהּ, יִתְחַיֵּב בָּהֶן מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב; כְּשֵׁם שֶׁהַהַלְקָאָה בָּרְצוּעָה
39 מִצְוָה אַחַת, יִתְחַיֵּב בַּמַּלְקוּת מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב. — זֶהוּ מַה־
40 שֶׁרָצִינוּ לְהַקְדִּימוֹ בַּכְּלָל הַזֶּה, וּבוֹ נִשְׁלְמוּ הַכְּלָלִים
41 שֶׁהַקְדָּמָתָם תּוֹעִיל לְמַה־שֶּׁאֲנַחְנוּ עוֹסְקִים בּוֹ.

42 # הַקְדָּמָה

43 ## מָבוֹא

44 עוֹד רָאוּי לְהוֹסִיף לְכָךְ הַקְדָּמָה זוֹ: שֶׁכָּל־דָּבָר שֶׁחַיָּבִים
45 עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת — הֲרֵי זוֹ בְּהֶכְרֵחַ מִצְוַת
46 לֹא־תַעֲשֶׂה. חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה שֶׁהֵם בְּכָרֵת, אַף־עַל־פִּי
47 שֶׁהֵם מִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת (ב.);
48 וְאֵין אֶצְלֵנוּ שׁוּם מִצְוַת עֲשֵׂה זוּלָתָן שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן יִתְחַיֵּב
49 כָּרֵת — וְכָל־שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין. אִם־כֵּן, כֹּל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר
50 בַּתּוֹרָה שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי יוּמַת, אוֹ שֶׁהוּא חַיָּב כָּרֵת —
51 יָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מֻזְהָרִים עָלָיו וְשֶׁהוּא בְּלֹא־
52 תַעֲשֶׂה. וְיֵשׁ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּכָּתוּב הַלָּאו שֶׁבּוֹ מִלְּבַד בֵּאוּר הָעֹנֶשׁ
53 וְיִהְיֶה הָעֹנֶשׁ מְבֹאָר וְגַם הָאַזְהָרָה מְבֹאָרֶת, כְּגוֹן: חִלּוּל
54 שַׁבָּת וַעֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁאָמַר בָּהֶם: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה"
55 וְ"לֹא תָעְבְּדֵם", אַחַר־כָּךְ חִיֵּב סְקִילָה לְמִי שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה
56 אוֹ עָבַד. וּפְעָמִים לֹא תִתְבָּאֵר הָאַזְהָרָה בַּכָּתוּב בְּלָאו
57 גְּרֵידָא, אֶלָּא הוּא מַזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ בִּלְבַד וְעוֹזֵב אֶת־
58 הָאַזְהָרָה; אֶלָּא שֶׁהַכְּלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: "לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב
59 אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר" (זבחים קו:), וְעַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ אַזְהָרָה
60 לְכָל־מִי שֶׁחַיָּב עֹנֶשׁ. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים בְּכָל־מָקוֹם: "עֹנֶשׁ
61 שֶׁמַּעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כָּךְ וָכָךְ". וְאִם לֹא
62 נִתְפָּרְשָׁה הָאַזְהָרָה בַּכָּתוּב, לְמָדוּהָ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת (שהתורה
63 נדרשת בהן), כְּגוֹן זֶה שֶׁאָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים)
64 בְּאַזְהָרַת מְקַלֵּל אָבִיו וּמַכֵּה אָבִיו, שֶׁלֹּא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב
65 כְּלָל, כִּי לֹא אָמַר: "לֹא־תְקַלֵּל אָבִיךָ" וְלֹא אָמַר: "לֹא־תַכֶּה
66 אָבִיךָ", אֲבָל חִיֵּב מִיתָה לְמִי שֶׁהִכָּה אוֹ קִלֵּל. וּמִתּוֹךְ כָּךְ
67 לָמַדְנוּ, שֶׁהֵן מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוֹצִיאוּ וְלָמְדוּ לָהֶן
68 וּלְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אַזְהָרָה מִמְּקוֹמוֹת אֲחֵרִים בְּדֶרֶךְ אַחַת מִן־
69 הַמִּדּוֹת. וְאֵין זוֹ סְתִירָה לְמַה־שֶּׁאָמְרוּ (במקומות רבים
70 בתלמוד): "אֵין מַזְהִירִין מִן־הַדִּין", וְלֹא לְמַה־שֶּׁאוֹמְרִים
71 תָּמִיד: "וְכִי מַזְהִירִין מִן־הַדִּין?!" אֶלָּא כְּוָנַת מַה־
72 שֶׁאוֹמְרִים: "אֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין" — כְּדֵי לֶאֱסֹר בְּדֶרֶךְ
73 לִמּוּד עַל־יְדֵי מִדָּה (שהתורה נדרשת בהן) מַה־שֶּׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ
74 בּוֹ אִסּוּר לְגַמְרֵי; אֲבָל אִם נִמְצָא אֶת־הָעֹנֶשׁ לְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה
75 זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה — נֵדַע בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אָסוּר
76 וּמֻזְהָרִים עָלָיו. וְרַק נִלְמַד בְּאַחַת הַמִּדּוֹת הֵיכָן הֵעִיר עַל
77 הָאַזְהָרָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיֵּם לָנוּ הַכְּלָל "לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב
78 אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר". וְאָכֵן אַחֲרֵי שֶׁמָּצָאנוּ הָאַזְהָרָה עַל
79 אוֹתוֹ דָּבָר — אָז חַיָּב מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה אוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתַת
80 בֵּית דִּין. דַּע אֲפוֹא הַקְדָּמָה זוֹ וּזְכֹר אוֹתָהּ עִם כָּל־הַכְּלָלִים
81 שֶׁקָּדְמוּ בְּכֹל מַה־שֶּׁנַּזְכִּיר לְקַמָּן.

82 **עַתָּה** אַתְחִיל לְהַזְכִּיר כָּל־הַמִּצְוֹת, מִצְוָה מִצְוָה, וַאֲבָאֵר
83 אוֹתָן בְּדֶרֶךְ פֵּרוּשׁ שֵׁם הַמִּצְוָה (מבלי להיכנס לפרטי
84 ההלכות), כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְנוּ בְּרֵאשִׁית דְּבָרֵינוּ (בהקדמה על
85 מטרת הספר — שיעור א), לְפִי שֶׁזּוֹהִי מַטָּרַת הַמַּאֲמָר. אַךְ
86 טוֹב בְּעֵינַי לְהוֹסִיף לְמַטָּרָה זוֹ תּוֹסֶפֶת, וְהִיא: כְּשֶׁאַזְכִּיר
87 אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ אֵיזֶה עֹנֶשׁ בַּעֲשֵׂה אוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה,
88 אַזְכִּיר עָנְשָׁהּ וְאֹמַר: "וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ — חַיָּב מִיתָה, אוֹ
89 כָּרֵת, אוֹ קָרְבָּן כָּךְ, אוֹ מַלְקוּת, אוֹ אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין,
90 אוֹ תַּשְׁלוּמִין". וְכֹל מַה־שֶּׁלֹּא יִזָּכֵר בּוֹ עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים —

מתוך מהדורת חזק

תֵּדַע שֶׁאִם הִיא מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (תוספתא כריתות פרק א): "כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ", וְלֹא עָלֵינוּ לְהַעֲנִישוֹ. אֲבָל מִצְוֹת עֲשֵׂה כֻּלָּן — הֲרֵי כָּל־מִצְוָה מֵהֶן בְּשָׁעָה שֶׁעֲשִׂיָּתָהּ חוֹבָה, יֵשׁ לָנוּ לְהַלְקוֹת בָּרְצוּעָה אֶת־הַנִּמְנָע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ עַד שֶׁיָּמוּת אוֹ יַעֲשֶׂה, אוֹ יַעֲבוֹר זְמַן הַחִיּוּב. כִּי מִי שֶׁעָבַר וְלֹא יָשַׁב בַּסֻּכָּה, דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֵין לָנוּ לְהַלְקוֹתוֹ אַחַר סֻכּוֹת עַל עֲבֵרָתוֹ — וְדַע זֹאת.

וְעוֹד: כְּשֶׁאַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא־תַעֲשֶׂה — אֹמַר: וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים. וְיָדוּעַ, שֶׁהַנָּשִׁים אֵינָן דָּנוֹת וּלֹא מְעִידוֹת וְלֹא מַקְרִיבוֹת קָרְבָּן בְּיָדֵיהֶן וְלֹא נִלְחָמוֹת בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת לֹא אֶצְטָרֵךְ לוֹמַר בָּהּ "וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים", כֵּיוָן שֶׁזֶּה רִבּוּי דְּבָרִים לְלֹא צֹרֶךְ.

וְעוֹד: כְּשֶׁאַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא־תַעֲשֶׂה — אֹמַר: וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת. וְיָדוּעַ גַּם־כֵּן, שֶׁכָּל־הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָם קְרֵבִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ וְשֶׁהָעֲבוֹדָה אֲסוּרָה מִחוּץ לָעֲזָרָה; וְכֵן דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֵין דָּנִים אוֹתָם אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְמִיתִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת? תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת (שמות כא, יד) הָא: אִם יֵשׁ לְךָ בַּיִת — אַתָּה מֵמִית; וְאִם לָאו — אֵין אַתָּה מֵמִית". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין סְמוּכָה לַמִּזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת". וְכֵן יָדוּעַ שֶׁהַנְּבוּאָה וְהַמַּלְכוּת נִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנֶּחְדַּל מִן־הַחֲטָאִים שֶׁאֲנַחְנוּ מַתְמִידִים בָּהֶם — וְאָז יִסְלַח לָנוּ ה' וִירַחֲמֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחָנוּ, וְיַחֲזִירֵן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עַל הַחֲזָרַת הַנְּבוּאָה: "וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם" (יואל ג, א). וְאָמַר עַל הַחֲזָרַת הַמַּלְכוּת וְהַמֶּמְשָׁלָה: "בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם" (עמוס ט, יא). גַּם יָדוּעַ שֶׁהַמִּלְחָמָה וְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְעַל־פִּי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד" ("ושאל לו" — כשיצטרך לצאת למלחמה — רש"י במדבר כז, כא). וּלְפִי שֶׁעִנְיָנִים אֵלּוּ כֻּלָּם מְפֻרְסָמִים אֵצֶל רֹב בְּנֵי אָדָם, הֲרֵי כָּל־מִצְוַת עֲשֵׂה אוֹ לֹא־תַעֲשֶׂה הַתְּלוּיָה בְּקָרְבָּנוֹת, אוֹ בַּעֲבוֹדוֹת, אוֹ בְּמִיתוֹת בֵּית דִּין, אוֹ בַּסַּנְהֶדְרִין, אוֹ בְּנָבִיא וָמֶלֶךְ, אוֹ בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת — לֹא אֶצְטָרֵךְ לוֹמַר בָּהֶן: וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כֵּיוָן שֶׁזֶּה בָּרוּר לְפִי מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. אֲבָל מַה־שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיְּהֵא בּוֹ סָפֵק אוֹ טָעוּת, אָעִיר עָלָיו בְּעֶזְרַת הָאֵל.

וְעַתָּה אַתְחִיל בְּזִכְרוֹן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה בְּעֶזְרַת שַׁדַּי.

יום שני י"א כסלו ה'תשע"ו

מצות עשה א. מצות לא תעשה א.

מצות עשה ב.

הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּידִיעַת [בְּהַאֲמָנַת] הָאֱלֹקוּת, וְהוּא: שֶׁנֵּדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עִלָּה וְסִבָּה וְהוּא הַפּוֹעֵל לְכָל־הַנִּמְצָאִים, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ, ב. דברים ה, ו) וּבְסוֹף גְּמָרָא מַכּוֹת (כג.) אָמְרוּ: "תַּרְיַ"ג מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי. מַאי קְרָא? תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה (דברים לג, ד) — כְּלוֹמַר: מִנְיַן ת"ו"ר"ה', וְהִקְשׁוּ עַל זֶה וְאָמְרוּ: "תּוֹרָה בְּגִימַטְרִיָּא הֲכֵי הָוֵי? שֵׁשׁ מֵאוֹת וְחַד סְרֵי הָוֵי!". (שהרי ת"ו"ר"ה בגימטריא תרי"א ולא תרי"ג) וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" מִפִּי הַגְּבוּרָה (הקדוש ברוך הוא) שְׁמָעוּם" (ולא מפי משה) הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאָנֹכִי ה' מִכְּלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, וְהוּא הַצִּוּוּי לֵידַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הָרִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה — הִיא הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲלוֹת עַל דַּעְתֵּנוּ אֱלָהוּת לְזוּלָתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ — יִתְרוֹמֵם מִלְּיַחֵס לוֹ אֲמִירָה (ארבע מלים אלה הם כעין מאמר המוסגר כיון שאמר "והוא אומרו", הסתייג מיד ממושג אמירה כפשוטו ביחס לקדוש ברוך הוא) "לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי" (שמות כ, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כג:) שֶׁלָּאו זֶה הוּא מִכְּלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, וְהוּא אָמְרָם שָׁם: "שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי וְגוֹ'", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּידִיעַת הַיִּחוּד, וְהוּא: שֶׁנֵּדַע שֶׁפּוֹעֵל (בורא) הַמְּציאוּת וְסִבָּתוֹ הָרִאשׁוֹנָה הוּא אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד). וּבְרֹב הַמִּדְרָשׁוֹת תִּמְצָא שֶׁהֵם אוֹמְרִים: "עַל־מְנָת לְיַחֵד אֶת־שְׁמִי, עַל־מְנָת לְיַחֲדֵנִי" וְהַרְבֵּה כְּגוֹן זֶה. כַּנָּתָם בְּדָבָר זֶה: שֶׁלֹּא הוֹצִיאָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְלֹא עָשָׂה עִמָּנוּ מַה־שֶּׁעָשָׂה בַּעֲשִׂיַּת חֶסֶד וַהֲטָבָה, אֶלָּא בִּתְנַאי שֶׁנִּקְבַּע בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁהוּא אֶחָד, לְפִי שֶׁאָנוּ מְחֻיָּבִים בְּכָךְ. וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים (חכמים) 'מִצְוַת יִחוּד', וְקוֹרְאִים לְמִצְוָה זוֹ גַּם 'מַלְכוּת שָׁמַיִם', כִּי אוֹמְרִים (— מתבטאים על פעולה מסויימת, שנעשית): כְּדֵי לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר הַהוֹדָאָה בַּיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה בּוֹ.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תשע"ו

מצות עשה ג. ד. ט.

הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ עַל אַהֲבָתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא: שֶׁנִּתְבּוֹנֵן וְנִסְתַּכֵּל בְּמִצְוֹתָיו וְצִוּוּיָו וּפְעֻלּוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁנַּשִּׂיגֵהוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשָּׂגָתוֹ תַּכְלִית הַתַּעֲנוּג — וְזוֹהִי תַּכְלִית הָאַהֲבָה הַמְּצֻוָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים ו, ו) "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם ו, ה) יוֹדֵעַ

מתוך מהדורת חזק

אֲנִי כֵּיצַד אֹהַב אֶת־הַמָּקוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ" — שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם". הִנֵּה בֵּאַרְנוּ לְךָ, שֶׁעַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת תָּבוֹא לִידֵי הַשָּׂגָה, וְיִמָּצֵא לְךָ הַתַּעֲנוּג וְתָבוֹא הָאַהֲבָה בְּהֶכְרֵחַ. וּכְבָר אָמְרוּ, שֶׁמִּצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת גַּם־כֵּן, שֶׁנִּקְרָא אֵת כָּל־בְּנֵי הָאָדָם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה וְלָאֱמוּנָה בּוֹ, שֶׁכֵּן אִם אַתָּה אוֹהֵב אֶת־מִי־שֶׁהוּא, תְּהַלֵּלְנוּ וּתְשַׁבְּחֶנּוּ וְתִקְרָא בְּנֵי־אָדָם לְאַהֲבָתוֹ — וְזֶה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — כָּךְ אִם תֶּאֱהַב אֶת־ה' בֶּאֱמֶת בְּמִדָּה שֶׁהִגִּיעַ לְךָ מֵהַשָּׂגַת אֲמִתּוּתוֹ, הֲרֵי שֶׁאַתָּה בְּלִי סָפֵק תִּקְרָא אֶת־הַפְּתָאִים וְהַסְּכָלִים לִידִיעַת הָאֱמֶת שֶׁאַתָּה כְּבָר יוֹדֵעַ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה'" — אַהֲבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאִבְרָהָם אָבִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (בראשית יב, ה) כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאַבְרָהָם, לְפִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב — כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב: "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח) קָרָא בְּעֹצֶם הַשָּׂגָתוֹ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לָאֱמוּנָה מֵרֹב אַהֲבָתוֹ, כָּךְ תֶּאֱהַבֵהוּ עַד שֶׁתִּקְרָא בְּנֵי הָאָדָם אֵלָיו.

הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבֹּעַ בְּדַעְתֵּנוּ יִרְאָתוֹ יִתְעַלֶּה וּמוֹרָאוֹ, וּבַל נִהְיֶה שֹׁאֲנְנִים וּבוֹטְחִים (שלוים ושקטים בלי שום דאגה על החטאים). — אֶלָּא נָחוּשׁ לְבִיאַת עָנְשׁוֹ בְּכָל־עֵת, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (דברים ו, יג). וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (נו.) אָמְרוּ בְּדֶרֶךְ שַׁקְלָא וְטַרְיָא עַל דְּבָרָיו יִתְעַלֶּה: "וְנוֹקֵב שֵׁם־ה' מוֹת יוּמָת" (ויקרא כד, טז): וְאֵימָא פָּרוֹשֵׁי (אמור, אולי, ש"נוקב" שבפסוק, הכוונה בזה להוגה את שם השם במפורש), דִּכְתִיב: (ודוגמה לכך) "אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת" (במדבר א, יז) וְאַזְהַרְתֵּהּ מִן "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא"? — כְּלוֹמַר: זֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹקֵב שֵׁם־ה'" הוּא שֶׁיַּזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בְּלִבַּד בְּלִי שֶׁיְּבָרֵךְ. וְאִם תֹּאמַר: אֵיזֶה עָוֹן יֵשׁ בָּזֶה? נֹאמַר, (שהוא עובר על "את ה' אלהיך תירא" מפני) שֶׁהוּא מְאַבֵּד אֶת־הַיִּרְאָה. כִּי מִיִּרְאַת ה' הוּא, שֶׁלֹּא יִזְכֹּר שְׁמוֹ לְבַטָּלָה. וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָה זוֹ וּדְחִיַּת דָּבָר זֶה בְּכָךְ שֶׁאָמְרוּ: "חָדָא — דְּבָעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם, וְלֶכָא", כְּלוֹמַר (טעם ראשון שאי אפשר לומר כן, הוא משום שיש דין שהמגדף אינו חייב עד) שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת־הַשֵּׁם בְּשֵׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ "יַכֶּה יוֹסֵי אֶת־יוֹסֵי" (כלומר, עד שיזכיר שם השם ויקללו בשם השם, כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני, והזכיר שם יוסי רק לדוגמה). וְעוֹד, "אַזְהָרַת עֲשֵׂה הִיא, וְכָל־אַזְהָרַת עֲשֵׂה לָא שְׁמַהּ אַזְהָרָה". כְּלוֹמַר: זֶה שֶׁאָמַרְתָּ "אַזְהַרְתֵּהּ מִן 'אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא'" לֹא יִתָּכֵן, לְפִי שֶׁזֶּה צִוּוּי — וְהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה — וְאֵין מַזְהִירִין בַּעֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" — מִצְוַת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הַתְּשִׁעִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ: שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים לְפַרְסֵם דָּת אֱמֶת זוֹ בָּרַבִּים, וְשֶׁלֹּא נִירָא בְּכָךְ מֵהַזִּק שׁוּם מַזִּיק, עַד שֶׁאֲפִלּוּ יָבוֹא אֵלֵינוּ אַנָּס עָרִיץ (שליט תקיף וגבור) וְיִקְרָא אוֹתָנוּ לְכִפּוּר בּוֹ יִתְעַלֶּה — לֹא נִשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא נִמְסֹר אֶת־עַצְמֵנוּ לַמָּוֶת בְּהֶחְלֵט; וְלֹא נִתֵּן לוֹ לַחֲשֹׁב שֶׁכָּפַרְנוּ, אַף שֶׁלִּבֵּנוּ מַאֲמִין בּוֹ יִתְעַלֶּה. (שאפילו למראית עין בלבד אסור לכפור בקדוש ברוך הוא) וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר: שֶׁנִּמְסֹר אֶת־עַצְמֵנוּ לָמוּת בִּידֵי הֶעָרִיץ עַל אַהֲבָתוֹ יִתְעַלֶּה וְהָאֱמוּנָה בְּיִחוּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בִּימֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע כְּשֶׁהִכְרִיחַ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַצֶּלֶם, וְהִשְׁתַּחֲווּ כָּל־בְּנֵי אָדָם וְיִשְׂרָאֵל בִּכְלָלָם, וְלֹא הָיָה שָׁם מְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם. וְהָיָה בְּכָךְ חֶרְפָּה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֲבָדָה מִכְּלָם מִצְוָה זוֹ, וְלֹא הָיָה שָׁם מִי שֶׁמְּקַיֵּם אוֹתָהּ אֶלָּא הַכֹּל פָּחֲדוּ (דניאל ג). וְאֵין מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּכְגוֹן אוֹתוֹ הַמַּעֲמָד הֶעָצוּם שֶׁבּוֹ פָּחֲדוּ כָּל־בָּאֵי הָעוֹלָם, וְהָיָה חוֹבָה לְפַרְסֵם יִחוּדוֹ וּלְהַכְרִיז עָלָיו בְּאוֹתָהּ הָעֵת. וּכְבָר הִבְטִיחַ ה' עַל־יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה חֶרְפַּת יִשְׂרָאֵל גְּמוּרָה בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד, וְשֶׁיּוֹפִיעוּ בָּהֶם בַּחוּרִים בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד הַקָּשֶׁה, שֶׁלֹּא יַרְתִּיעֵם הַמָּוֶת, וְיַפְקִירוּ דָּמָם וִיפַרְסְמוּ אֶת־הָאֱמוּנָה וִיקַדְּשׁוּ אֶת־ה' בָּרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ. כִּי בְרֹאתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ" (ישעיה כט, כב־כג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ט, ה־ו): "עַל־מְנָת כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — עַל־מְנָת שֶׁתְּקַדְּשׁוּ אֶת־שְׁמִי בָּרַבִּים". וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (לג:) אָמְרוּ: "בֶּן־נֹחַ מְצֻוֶּה עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אוֹ אֵינוֹ מְצֻוֶּה? תָּא שְׁמַע (בא נשמע, תשובה לשאלה): שֶׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. וְאִי אִיתָא (ואם תאמר שנצטוו גם על קדוש השם) — תְּמַנְיָא הֲווֹ" (יש שמונה ולא שבע)!. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, (מזה שדנו בגמרא אם גם בן נח נצטווה על זה, ואם זה נכלל בכלל ב"שבע מצוות בני נח" אם לא, משמע) שֶׁהִיא מִכְּלַל מִסְפַּר הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְהֵבִיאוּ רַאֲיָתָם עַל מִצְוָה זוֹ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא כב, לב) "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תשע"ו

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

הַמִּצְוָה הַס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא הֵפֶךְ קִדּוּשׁ ה' שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים בּוֹ, וְשֶׁקָּדַם בֵּאוּרוֹ (שכבר נתבאר) בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, לב). וְעָוֹן זֶה נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: שְׁנַיִם עַל הַכְּלָל וְאֶחָד עַל

מתוך מהדורת חזק

הַיְחִידִים (שבעם). הַחֵלֶק הַכְּלָלִי הָרִאשׁוֹן — הוּא: שֶׁכָּל־מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִן־הַמִּצְוֹת בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד (— הגזרה צווי המלך על ישראל לבטל אחת מן המצוות — כדי להעבירם על (חלק) דתם), אִם הָאֲנָס מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר (שיעבור על ציווי הקדוש ברוך הוא) בֵּין בְּמִצְוֹת קַלּוֹת בֵּין בְּמִצְוֹת חֲמוּרוֹת. אוֹ מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ גִּלּוּי עֲרָיוֹת אוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד — הֲרֵי זֶה חַיָּב לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ וְיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית. וְאִם עָבַר וְלֹא נֶהֱרַג — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם וְעָבַר עַל לָאו זֶה. וְאִם הָיָה זֶה בָּרַבִּים — כְּלוֹמַר: בְּמַעֲמַד עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם בָּרַבִּים וְעָבַר עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" וַעֲוֹנוֹ חָמוּר מְאֹד; אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשָּׁאי לְקַיֵּם עֹנֶשׁ מַלְקוּת אוֹ מִיתָה אֶלָּא עַל מֵזִיד בְּרָצוֹן בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (י, יג) בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ: "וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא" (שם כ, ה), אָמְרוּ: "הַהוּא (כלומר, לכן נאמר באיש "ההוא" לומר שרק לאיש ההוא שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֻטְעֶה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, כָּל־שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל עָבַר עַל חִלּוּל הַשֵּׁם. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הַכְּלָלִי — גַּם־כֵּן שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבֵרָה שֶׁאֵין בָּהּ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה, אֶלָּא מַרְאָה בְּמַעֲשָׂיו הַזִּלְזוּל וְהַהֶפְקֵרוּת (במצוות התורה) — הֲרֵי גַּם זֶה מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם וְלוֹקֶה, וּלְפִיכָךְ אָמַר: "וְלֹא־תַשְׁבִּעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ" (שם יט, יב), לְפִי שֶׁזֶּה מַרְאֶה עַל הַזִּלְזוּל בַּצִּוּוּי הַזֶּה, וְאֵין הֲנָאָה גּוּפָנִית בְּכָךְ. וְהַחֵלֶק שֶׁעַל הַיְחִידִים (שבעם) — הוּא: שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם יָדוּעַ בַּחֲסִידוּת וּבְיֹשֶׁר אֵיזֶה מַעֲשֶׂה הַנִּרְאֶה לֶהָמוֹן שֶׁהוּא עֲבֵרָה וְשֶׁכְּגוֹן מַעֲשֶׂה זֶה אֵין רָאוּי לְאוֹתוֹ חָסִיד לַעֲשׂוֹתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מֻתָּר — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם (יומא פו.) "הֵיכִי דָּמֵי (כיצד יתואר) חִלּוּל הַשֵּׁם: (אמר רב) כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקֵלְנָא בִּשְׂרָא מִבֵּי טַבָּחָא וְלָא יָהֵיבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. (אם אקנה בשר ולא אשלם מיד, משום שכשאני מאחר לפרוע אומרים שאני גזלן ולומדים ממני לזלזל בגזל) רַבִּי פְּלוֹנִי אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמַסְגֵּינָא (אם אלך) אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלָא תּוֹרָה וּבְלָא תְּפִלִּין". וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'" (שם יח, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפְסָחִים (כה:) וּבְסוֹף יוֹמָא (פו.־פב.).

הַמִּצְוָה הַס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִנְתּוֹץ אֶת־בָּתֵּי עֲבוֹדַת ה' יִתְעַלֶּה אוֹ לְהַשְׁחִית אֶת־סִפְרֵי הַנְּבוּאָה אוֹ לִמְחוֹק אֶת־הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וּלְשׁוֹן הַלָּאו שֶׁבָּא בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם יב, ד), אַחַר שֶׁכְּבָר הִקְדִּים אֶת־הַצִּוּוּי לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַשְׁמִיד שְׁמָהּ וְלִנְתּוֹץ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיהָ לְגַמְרֵי, הִזְהִיר וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכָל־הָעוֹבֵר עַל אֵיזֶה דָּבָר מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁיַּהֲרֹס מַשֶּׁהוּ מִן־הַהֵיכָל וְהַמִּזְבֵּחַ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אוֹ שֶׁיִּמְחֹק שֵׁם מִשְּׁמוֹת ה' — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהַשּׁוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא (והאזהרה נלמדת מכאן): מִן וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). וְכֵן נִתְבָּאֵר שָׁם שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת־הַשֵּׁם — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא: וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת.

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִשָּׁמֵעַ לְכָל־נָבִיא מִן־הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּלְקַיֵּם כֹּל מַה־שֶּׁיְצַוֶּה, אֲפִלּוּ יְצַוֶּה נֶגֶד מִצְוָה, אוֹ כַּמָּה מִצְוֹת מִן הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא זֶה לְפִי שָׁעָה; אֲבָל לֹא שֶׁיַּנְצִיחַ תּוֹסֶפֶת אוֹ גֵּרָעוֹן (שיצוה לגרוע או להוסיף על מצוות התורה לעולם), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת חִבּוּרֵנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וְהַכָּתוּב שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן" (דברים יח, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן — אֲפִלּוּ אָמַר לְךָ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה לְפִי שָׁעָה, שְׁמַע לוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר (הנביא) בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ" (שם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (פט.): "שְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בִּידֵי שָׁמַיִם: הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ" (שנצטווה מהקדוש ברוך הוא להתנבאות ולא ניבא), וְכֻלָּם (נלמדו —) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי [אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ = מיתה בידי שמים]", אָמְרוּ: "קְרִי בֵּיהּ: לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי הנביא), לֹא־יִשָּׁמַע (זה העובר על דברי עצמו), לֹא־יִשְׁמַע (זה הכובש נבואתו)". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (סוף פרק אלו הן הנחנקין).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תשע"ו

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת הַבְטָחוֹתָיו וְאִיּוּמָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁנְּבִיאָיו מַבְטִיחִים לָנוּ אוֹ מְאַיְּמִים בָּהֶם עָלֵינוּ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנַּטִּיל בָּהֶם סָפֵק אַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ אֲמִתַּת נְבוּאַת הַמּוֹדִיעָם (כלומר אחרי שהוברר אצלינו שהוא נביא אמיתי). וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְנַסּוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה" (דברים ו, טז).

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִדַּמּוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּפִי יְכָלְתֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו" (דברים

כח, ט), וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו" (שם יא, כב) וּבָא בְּפֵרוּשׁ עִנְיָן זֶה: "מָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא רַחוּם — אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חַנּוּן — אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא צַדִּיק — אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חָסִיד — אַף אַתָּה הֱיֵה חָסִיד" — זֶהוּ לְשׁוֹן סִפְרֵי (שם). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ" (שם יג, ה), וְגַם בְּפֵרוּשׁוֹ בָּא (בסוטה יד.), שֶׁעִנְיָנוֹ לְהִתְדַּמּוֹת לַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְלַמִּדּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁבָּהֶם מְתֹאָר יִתְעַלֶּה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּל עֲלוּי רָב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואין משתמשים בכל התוארים האלו אלא דרך משל).

הַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְעָרֵב בֵּין הַחֲכָמִים וּלְהִתְחַבֵּר אִתָּם וּלְהַתְמִיד וְלָשֶׁבֶת עִמָּהֶם וּלְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בְּכָל־דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַהִשְׁתַּתְּפוּת: בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִקָּח וּמִמְכָּר, כְּדֵי שֶׁנַּגִּיעַ בְּכָךְ לְהִדַּמּוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם וּלְהַאֲמִין בַּדֵּעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְדָבְקָה־בוֹ" (דברים יא, כב) וּכְבָר נִכְפַּל גַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה, וְאָמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" (שם י, כ). וּבָא הַפֵּרוּשׁ: "וּלְדָבְקָה בוֹ" — הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם. זֶהוּ לְשׁוֹן הַסִּפְרֵי (שם). וְכֵן הֵבִיאוּ רְאָיָה עַל הַחוֹבָה לְשָׂא בַּת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּלְהַנּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהִתְעַסֵּק עִמָּהֶם מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "וּבוֹ תִדְבָּק". אָמְרוּ (כתובות קיא.): "וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, וְהָא כְּתִיב: 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא' (שם ד, כד)? אֶלָּא כָּל־הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם" וְכוּ'.

הַמִּצְוָה הָר"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהוֹב זֶה־אֶת־זֶה כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹהֲבִים אֶת־עַצְמֵנוּ, שֶׁתִּהְיֶה חֶמְלָתִי וְאַהֲבָתִי (לכל אחד ואחד מישראל) כְּאַהֲבָתִי וְחֶמְלָתִי לְעַצְמִי בְּמָמוֹנוֹ וְגוּפוֹ וְכָל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמַה־שֶּׁהוּא חָפֵץ. וְכֹל מַה־שֶּׁאֶרְצֶה לְעַצְמִי, אֶרְצֶה לוֹ כָּמוֹהוּ; וְכָל־מַה־שֶּׁלֹּא אֶרְצֶה לְעַצְמִי אוֹ לִידִידַי, לֹא אֶרְצֶה בִּשְׁבִילוֹ כָּמוֹהוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם, יח).

יום שישי ט"ו כסלו ה'תשע"ו

מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב.

מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

הַמִּצְוָה הָר"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהוֹב אֶת־הַגֵּרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר" (דברים י, יט). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְלָל בְּעִנְיָן זֶה בְּמַה־שֶּׁכּוֹלֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", לְפִי שֶׁהַגֵּר הַזֶּה הוּא גֵּר צֶדֶק (שהוא כישראל לכל דבר) — אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס לַדָּת הוֹסִיף לוֹ ה' אַהֲבָה, וְיִחֵד לוֹ מִצְוָה נוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בָּאַזְהָרָה עַל אוֹנָאָתוֹ (לצערו), שֶׁאָמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז). וְאָמַר אַחַר־כָּךְ: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שמות כב, כ). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא (בבא מציעא נט:) שֶׁחַיָּבִים עַל אוֹנָאַת הַגֵּר מִשּׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא תוֹנֶה". כָּךְ גַּם־כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ לְאָהֲבוֹ מִשּׁוּם "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" וּמִשּׁוּם "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר". וְזֶה פָּשׁוּט וְאֵין בּוֹ נִסְתָּר (דברים נסתרים), וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמִּי שֶׁמָּנָה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁזֶּה נֶעְלַם מִמֶּנּוּ. וּבְרוֹב הַמִּדְרָשׁוֹת בֵּאֲרוּ שֶׁה' צִוָּנוּ עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ עַל עַצְמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְאָמַר "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר".

הַמִּצְוָה הַש"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלִּשְׁנוֹא זֶה־אֶת־זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ד, ח): "לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא שִׂנְאָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, אֲבָל אִם גִּלָּה לוֹ אֶת הַשִּׂנְאָה, וְיָדַע זֶה שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ — אֵינוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה; אֲבָל עוֹבֵר הוּא עַל 'לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר'" (שם, יח). וְעוֹבֵר גַּם עַל עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם). אֲבָל שִׂנְאַת הַלֵּב — עָוֹן חָמוּר מִן־הַכֹּל.

הַמִּצְוָה הָר"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְחוֹת בְּעוֹשֶׂה עֲבֵרָה אוֹ בְּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹתָהּ, וּלְהַזְהִירוֹ עַל כָּךְ בִּדְבָרִים וּלְהוֹכִיחוֹ. וְאַל יֹאמַר אָדָם: "אֲנִי לֹא אֶחֱטָא; וְאִם יֶחֱטָא זוּלָתִי — זֶה עִנְיָנוֹ עִם ה'", — זֶה נֶגֶד הַתּוֹרָה, אֶלָּא אָנוּ מְצֻוִּים שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר וְלֹא נַנִּיחַ לְזוּלָתֵנוּ מֵאֲמָתֵנוּ לַעֲבוֹר. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲבוֹר — חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם לְהוֹכִיחוֹ וּלְמַנְעוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה עָלָיו עֵדוּת הַמְחַיֶּבֶת לְקַיֵּם עֹנֶשׁ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט, יז). גַּם נִכְלָל בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁנִּתְרַעֵם זֶה עַל זֶה, אִם הֵרֵעוּנוּ זֶה לָזֶה, וְאַל נִטּוֹר לוֹ אוֹ נִשְׁמוֹר לוֹ חֵטְא, אֶלָּא נִצְטַוִּינוּ לְהִתְרַעֵם עָלָיו בִּדְבָרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּלֵּב כְּלוּם, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכֵחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אַף אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? (כלומר, שמותר לך להוכיח אותו אפילו באופן שהוא מתבייש, כגון בפני רבים וכדו') תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". (שאם תעשה כן תשא אתה חטא בסבתו). וּכְבָר בֵּאֲרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם אֲפִלּוּ מִן־הַקָּטֹן לַגָּדוֹל חֲרֵי הוּא חַיָּב לְהוֹכִיחַ, וַאֲפִלּוּ קָלַל וְזִלְזַל אַל יִרְפּוּ יָדָיו וְאַל יִסְתַּלֵּק מִלְּהוֹכִיחַ עַד אֲשֶׁר יֵכֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה (מוסרי התורה שבעל פה) וְאָמְרוּ (ערכין טז:): עַד הַכָּאָה. וְיֵשׁ לְמִצְוָה זוֹ תְּנָאִים וַהֲלָכוֹת, וְנִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הַש"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ זֶה־אֶת־זֶה, וְעָוֹן זֶה הוּא שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ: מַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהָאַזְהָרָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה הוּא אָמְרוֹ: "הוֹכֵחַ

תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (שם, יז).
וּבְסִפְרָא (שם) אָמְרוּ: "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבַּע
וְחָמֵשׁ פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־תִשָּׂא
עָלָיו חֵטְא'". אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב הֲרֵי הוּא מַזְהִיר, שֶׁלֹּא
תַחְשׁוֹב לוֹ עָוֹן בְּלִבְּךָ, וְשֶׁלֹּא תִּזְכְּרֵהוּ.

יום שבת קודש ט"ז כסלו ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

הַמִּצְוָה הָרנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכְבִּיד (להתאכזר) עַל הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן" (שמות כב, כא). לָאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁלֹּא יַכְבִּיד עֲלֵיהֶם לֹא בְּדִבּוּר וּלֹא בְּמַעֲשֶׂה, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמָּהֶם דְּבָרִים רַכִּים וְנוֹחִים בְּיוֹתֵר, וְיִתְעַסֵּק עִמָּהֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר, וְיִתְחַסֵּד אֲלֵיהֶם בְּיַחַס טוֹב בְּיוֹתֵר וְיִתְכַּוֵּן לְהַפְלִיג (להרבות) בְּכָל־זֶה. וּמִי שֶׁלֹּא נִזְהַר בְּאֶחָד מִכָּל־אֵלּוּ — הֲרֵי עָבַר עַל לָאו זֶה. וּכְבָר בֵּאֵר יִתְעַלֶּה עֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם וְגוֹ'" (שם, כג).

הַמִּצְוָה הַש"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל הָרְכִילוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). אָמְרוּ (ספרא קדושים ד, ה): לֹא תְּהֵא רַךְ דְּבָרִים לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר: לֹא תְּהֵא כְּרוֹכֵל מַטְעִין דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ. וּבִכְלָל לָאו זֶה הָאַזְהָרָה עַל הוֹצָאַת שֵׁם רָע (כתובות מו.).

הַמִּצְוָה הַד"ש — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּנְקוֹם זֶה מִזֶּה, וְהוּא: כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה הוּא מִקֹּדֶם אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, וְאָז לֹא נָחְדַּל מִלְּבַקְּשׁוֹ עַד שֶׁנִּגְמְלֵהוּ כְּפָעֳלוֹ הָרַע, אוֹ נְצַעֲרֶנּוּ כְּמוֹ שֶׁצִּעֵר אוֹתָנוּ. הִזְהִיר ה' מִכָּךְ וְאָמַר: "לֹא־תִקֹּם" (שם, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, י): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְקִימָה? אָמַר לוֹ: הַשְּׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְּׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ — לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא־תִקֹּם". וְעַל הַמָּשָׁל הַזֶּה הֶקֵּשׁ בְּכָל־הָעִנְיָנִים.

הַמִּצְוָה הַש"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִّנְטוֹר וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִנְקוֹם, וְהוּא: שֶׁנִּשְׁמוֹר אֶת הַחֵטְא שֶׁחָטָא לָנוּ הַחוֹטֵא וְנִזְכְּרֶנּוּ לוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, יא): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְּׁאִילֵנִי מַגֶּלְךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְּׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ: הֵילֵךְ (הנה לך), אֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ — לְכָךְ נֶאֱמַר: 'לֹא־תִטֹּר'".

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מב' כסלו עם המצורף אליו, ובמ"ש שימלא הפקודה מטעם קבלת עול, - אין לעשות הענין באופן האמור, כי בענינים כהנ"ל, ז.א. שצריך להשפיע על אחרים, בפרט על אלו שאפשר עדיין אין להם כל הכרה בענין, וכשהמדובר באנשים מבוגרים ויש להם ידיעה רחבה בשטח הנק' מדעים רוחנים, מוכרח הדבר לבוא באופן הנקרא בדברי חז"ל יוצאין מן הלב, שהרי ההשפעה צ"ל יותר מצד הרגש מאשר ע"י השכל הקר, אף שהובטחנו מחז"ל שחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, התעמולה אמיתית היא כשנעשית באותיות עצמיים אף שהאותיות הם ששמע וראה וקראם וכו'.

המורם מהנ"ל שאותו חלק ממכתבי, שהונח ונתקבל אצלו, יש להכניסו בהקשורי מכתבים שלו עמהם, והחלק שעדיין לא הוקלט, בודאי שעדיין חזון למועד, ואת הכל עשה יפה בעתו...

ויהי רצון שכיון שנמצאים אנו בין הימים דיו"ד כסלו, גאולת כ"ק אדמו"ר האמצעי, וי"ט כסלו גאולת רבנו אדמו"ר הזקן, הנה תומשך הגאולה בכל הענינים הכללים והפרטים גם יחד.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

ישעיה טו ה־ט

ה לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי | מַעֲלֵה הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חוֹרֹנַיִם
זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעוֹרֵרוּ: ו כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶּשֶׁא יֶרֶק לֹא הָיָה: ז עַל־כֵּן יִתְרָה
עָשָׂה וּפְקֻדָּתָם עַל נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם: ח כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב עַד־אֶגְלַיִם יְלֻלָתָהּ וּבְאֵר
אֵילִים יְלֻלָתָהּ: ט כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית
אֲדָמָה:

רש"י

(ה) **לבי למואב יזעק.** נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם, בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: **בריחיה עד צוער.** על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן, ל"א שלישיה גברתנית ויונתן תירגם בריחיה כמו בורחיה הבורחים יברחו מהם להמלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: **מעלה הלוחית.** מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורני' (ירמי' מח) יבכו הבורחי' דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: **יעערו.** יצעקו, ולשון ארמי הוא שת"י לא ידרוך הדורך הידד לא יעוערון בקלהון: (ו) **מי נמרים.** נהר של אותו מקום: **משמות יהיו.** מדם חלל המתערב ונופל בהם: **כי יבש חציר וגו'.** כלומר גבוריהם ומלכיה' ושליטיהם ולפי ששבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו ששנינו אלים ממואב לפיכך משל את פורענות בחורבן מרעה שלה: (ז) **על כן יתרה עשה.** על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענות הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומות עמד אברהם ללוט בצאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מונים אותם כשהגלה סנחרב לראובני ולגדי והיו ישראל בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שנאמר (צפניה ב') שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחרב שלש שנים שצר על שומרון הוא שנא' (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: **ופקדתם.** ת"י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא ל' מינוי כמו (מדבר ד) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן, כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם: **על נחל הערבים ישאום.** יקחו האויבים אותם את הגבולין. ועוד יש לפרש ופקדתם עליהם זו תהיה נחל הערבים ישאום, האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהוא נחל ערבים שנא' (תהלים קלז) על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: (ח) **אגלים ובאר אלים.** מקומות הם בגבול מואב: **ילתה.** של מואב: **באר אלים.** כמו ולבאר אלים: (ט) **מי דימון.** שם הנהר: **מלאו דם.** כשם הנהר: **כי אשית על דימון נוספות.** דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאותו והוא ל' ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספות הרוה (דברי' כט) ויונתן תרגמת נוספות כנישת משיריין מחנות הנאספות יחד: **לפליטת מואב אריה.** פליטה שישאיר סנחרב יבא נבוכדנצר בעתו וישחיתה והוא נקרא אריה כענין שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו: **ולשארית.** ישראל: **אדמה.** אדמתכם:

מצודת דוד

(ה) **לבי למואב יזעק.** הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל אחד ואחד לבי למואב יזעק ר"ל אזעק ממרירות לב ולא לפנים: **בריחיה וכו'.** ר"ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועתה ברחו מפני המלחמה ובאו הבורחים עד צוער וסרס המקרא: **כי מעלה הלוחית.** כי בעת יברחו דרך מעלה הר הלוחית הנה יעלה שם בבכי: **דרך חורנים.** בדרך חורנים יעירו זעקת שבר: (ו) **מי נמרים.** מי נהר נמרים יהיה שממה ר"ל יחרב מימיה: **יבש חציר.** לפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרבו מימיהם ותכלה המרעה: **ירק לא היה.** כך תחרב כאילו לא היה שם ירק מעולם: (ז) **על כן.** בעבור כובד המלחמה: **יתרה עשה.** יתרון העושה ומרבית ההון שקבץ והממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמינם מעיני השודד תוך ענפי הערבים: (ח) **כי הקיפה.** בכל הגבול מסביב ישמע קול זעקם: **עד אגלים ילתה.** יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר אלים שעמדו בסוף גבול ארצם: (ט) **מי דימון.** שם נהר: **מלאו דם.** מדם הרוגים: **כי אשית על דימון נוספות.** שמו דימון מלשון דם ואוסיף עליו דם חללים והוא ענין מליצה לשון נופל על לשון: **לפליטת מואב ארים.** על הפליטים ממואב יבוא האריה וחיות הטורפות ולא ישאירו שארית: **ולשארית אדמה.** על הנשארי' באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין:

מצודת ציון

(ה) **בריחה.** מלשון הברחה וניסה: **יעוערו.** כמו יעורו ונכפלה פ"א הפעל: (ז) **יתרה.** מלשון יתרון הוא ענין ריבוי: **עשה.** ענינו הקבוץ והאסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): **ופקדתם.** מלשון פקדון וגנוזה: (ח) **הקיפה.** ענין סבוב: (ט) **אשית.** אשים: **לפליטת.** ענין שארית:

משלי כג טז־כט

טז וְתַעְלֻזָנָה כִלְיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים: יז אַל־יְקַנֵּא לְבָבְךָ בַּחַטָּאִים כִּי אִם־בְּיִרְאַת־יְהוָה כָּל־הַיּוֹם: יח כִּי
אִם־יֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת: יט שְׁמַע־אַתָּה בְנִי וַחֲכָם וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ: כ אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן
בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ: כא כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה: כב שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ וְאַל־תָּבוּז
כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ: כג אֱמֶת קְנֵה וְאַל־תִּמְכֹּר חָכְמָה וּמוּסָר וּבִינָה: כד (גול) גִּיל יָגִיל אֲבִי צַדִּיק (יולד)
וְיוֹלֵד חָכָם (וישמח)־יִשְׂמַח־בּוֹ: כה יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: כו תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי
(תרצנה) תִּצֹּרְנָה: כז כִּי־שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה: כח אַף־הִיא כְּחֵתֶף תֶּאֱרֹב וּבוֹגְדִים בְּאָדָם
תּוֹסִף: כט לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי (מדונים) מִדְיָנִים | לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם:

רש"י

(טז) בדבר שפתיך מישרים. ע"י שחכם לבך: **(יז) אל יקנא לבך בחטאים.** בהצלחתם להיות רשע כמותם: **(יח) כי אם יש אחרית.** אם זה משמש בלשון אשר, כלומר אשר בעבור זה יש אחרית תקוה אליך: **(יט) שמע אתה בני וחכם ואשר בדרך לבך.** מאחר שתתחכם תוכל ללכת בדרכי לבך כי לב חכם לא ישיאך לעבירה: **(כא) כי סובא וזולל יורש.** יתמסכן: **וקרעים תלביש נומה.** העצלות והתנומה תלביש אותך בגדי' קרועים: **(כג) אמת קנה.** ואם לא תמצא ללמוד בחנם למוד בשכר ואל תאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמדנה בשכר: **(כז) ובאר צרה.** אשטריינ"א בלעז: **(כח) אף היא כחתף.** פתאום: **ובוגדים באדם תוסיף.** מרבה בישראל בוגדים לה' ועל האפיקורסין מדבר: **(כט) למי אוי למי אבוי.** לשון צעקה ויללה: **למי מדינים למי שיח.** למי שיש לו מדינים עם הבריות ושיחה יתירה לו אוי ואבוי כי ברב דברים רב פשע: **למי חכלילות עינים.** מרוב יין מאדימים עיניו וגנאי הוא:

מצודת דוד

(טז) בדבר. בעת ידברו שפתיך מישרים ליישר עוד את הזולת: **(יז) בחטאים.** בהצלחת החוטאי': **כי אם.** ר"ל רק עסוק כל היו' ביראת ה' ואל תפן אל הצלחתם כי שלך טובה משלהם: **(יח) כי אם** וגו'. ר"ל כי שלך הוא דבר אשר יש לה אחרית כי הזכות יעמוד לך באחרית הימים ותקות הגמול לא תכרת ובוא תבוא: **(יט) וחכם.** למוד חכמה: **ואשר.** אז תוכל ללכת בדרך לבך כי לבב חכמה לא ישיאך לעבירה: **(כ) בסובאי יין.** בחבורת סובאי היין לשתות הרבה: **למו.** ר"ל להנאת עצמם לא לענג שבתות וי"ט וחוזר גם על היין: **(כא) יורש.** יהיה רש ועני: **וקרעים.** התנומה הזאת מלבשת בעליה בגדים קרועים כי המתמיד בתנומה יורש גם הוא ולא ימצא ידו ללבוש בגדים שלמים: **(כב) זה ילדך.** ר"ל הלא

מצודת ציון

(טז) ותעלוזנה. ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (שם קמט): **כליותי.** תאות השמחה היא בכליות: **(יח) כי אם יש.** כי אשר יש: **(יט) ואשר.** ענין מצעדים ופסיעות כמו ואשרו בדרך בינה (לעיל ט): **(כ) בסובאי.** ענין ריבוי השתיה: **בזוללי.** ענין ריבוי האכילה כמו סורר ומורה וכו' זולל וסובא (דברים כא): **(כא) נומה.** מל' תנומה ושינה: **(כד) גיל.** ענין שמחה: **(כח) כחתף.** כמו כחטף בטי"ת ועניינו מהירות הלקיחה כמו וחטפתם לכם (שופטים כא): **(כט) שיח.** ענין דבור כמו יערב עליו שיחי (תהלים קד): **פצעים.** מכות המוציאות דם כמו פצע תחת פצע (שמות כא): **חכלילות.** אדמימות כמו חכלילי עינים מיין (בראשית מט):

זה ילדך ובוודאי יחפוץ בתקנתך: **כי זקנה.** אף אם זקנה אמך לא תבוז אמריה לומר לא בסבי טעמא אף כי דרך נשים לה להרבות אמרים מבלי השכל: **(כג) אמת קנה.** למוד תורה בשכר אם לא מצאת ללמוד בחנם ועכ"ז אל תמכור ללמדה לאחרים בשכר כ"א למוד בחנם: **חכמה** וגו'. את אלה לא תלמוד בשכר כי המה תורה שבע"פ ואסור לקחת עליהם שכר אבל לקרוא מקרא יוכל לקבל שכר כן ארז"ל: **(כד) ויולד.** המוליד את החכם ר"ל המלמד ומוליד חכמה בלב התלמיד: **(כה) ישמח** וגו'. מוסב על האמור למעלה אמת קנה לומר הלא גיל יגיל וגו' לזה קנה אמת וישמח אביך וגו': **יולדתך.** המלמדך המוליד החכמה בלבך: **(כו) תנה.** הכן לבבך להבין אמרי ואז עיניך דרכי תצורנה כי תשכיל שהוא דרך הישר: **(כז) כי שוחה.** ר"ל כי באמרי תבין שהזונה הוא כבור עמוק שקשה מאוד לעלות ממנה כי כן קשה להפרד מן הזונה אחר שנכשל בה ונאמר למשל על המינות: **נכריה.** זונה נכריה אשר לא מבנות ישראל הנה היא כבאר צרה ודחוקה שאי אפשר להתהפך בה מצד אל צד להתחכם לעלות ממנה: **(כח) אף היא.** עם כי אינה מבנות ישראל ואינה רגילה כ"כ עם היהודים מ"מ כאשר תוכל לחטוף מי מהם אז תארוב עליו וע"י פתויה הולכת ומוספת בוגדים בבני אדם ומוסב למעלה לומר כאשר תבין כל זה ע"י אמרי ידעתי שעיניך דרכי תצורנה ולא תכשל בזה: **(כט) למי אוי.** למי מיוחד צעקת אוי ואבוי והם צעקת יללה: **מדינים.** דין ומריבה עם אנשים: **שיח.** ר"ל רבוי דברים בלא השכל ובלא סדר: **פצעים חנם.** דרך השיכור להתקוטט ולפצוע בחבירו וכאשר יחזור חבירו ויפצע בו נראה כאילו פצעו על חנם כי זה שפצע תחלה לא מדעת עשה כי היה מבולבל ביינו: **חכלילות עינים.** אדמימות עינים מרוב שתיית היין והוא דבר גנאי:

ד נָכְרִית שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע מִיִּשְׂרָאֵל – טְמֵאָה. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע מִנָּכְרִי – טְהוֹרָה. הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁה בֵּיתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה וְלֹא כִּבְּדָה אֶת הַבַּיִת – כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל וְלֹא הִטִּיל אֶת הַמַּיִם, כְּשֶׁיַּטִּיל אֶת הַמַּיִם – טָמֵא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּחוֹלֶה וּבַזָּקֵן – טָמֵא. בַּיֶּלֶד וּבַבְּרִיא – טָהוֹר.

ה נִדָּה שֶׁנִּתְנָה מָעוֹת בְּפִיהָ, וְיָרְדָה וְטָבְלָה – טְהוֹרָה מִטֻּמְאָתָהּ, אֲבָל טְמֵאָה הִיא עַל גַּב רֻקָּהּ. נָתְנָה שְׂעָרָהּ בְּפִיהָ, קָפְצָה יָדָהּ, קָרְצָה שִׁפְתוֹתֶיהָ – כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה. הָאוֹחֵז בָּאָדָם וּבַכֵּלִים וּמַטְבִּילָן – טְמֵאִין. וְאִם הֵדִיחַ אֶת יָדוֹ בַּמַּיִם – טְהוֹרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יַרְפֶּה, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ בָהֶם מַיִם. בֵּית הַסְּתָרִים, בֵּית הַקְּמָטִים – אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָהֶן מַיִם.

פרק תשיעי

א אֵלּוּ חוֹצְצִין בָּאָדָם: חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן, וְהָרְצוּעוֹת שֶׁבְּרָאשֵׁי הַבָּנוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל צֶמֶר וְשֶׁל שֵׂעָר

פירוש ברטנורא

ר' עקיבא אומר לעולם חמש. עונות. ואם יצאה מקצת עונה ראשונה, נותנים לה מקצת עונה ששית להשלים חמש עונות, דכל הפולטת בתוך חמש עונות שלימות טמאה. והלכה כר' אליעזר בן עזריה:

ד טמאה. הטפה של שכבת זרע שפלטה: **טהורה.** ואפילו טומאה דרבנן ליכא: **ולא כבדה את הבית.** לא קנחה את עצמה עד שלא ישאר בה לחלוחית של שכבת זרע: **כאילו לא טבלה.** דחיישינן שמא תפלוט טפת שכבת זרע שנשאר לה באותו מקום: לכשיטיל מים טמא. שמא נשתייר מן הקרי בתוך האמה ויוצא עם השתן: **בילד ובבריא טהור.** שיוצא בכח ואין משתייר. ועד כמה קרוי ילד, כל שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו, ואפילו בן שמונים שנה. והלכה כר' יוסי:

ה טהורה מטומאתה. מטומאת נדה, ומותרת לבעלה: **אבל טמאה על גב רוקה.** שנתלש על המעות קודם טבילה, וטמאה מתורת מגע, דרוקה מטמא במגע ובמשא: **נתנה שערה בפיה.** ולא באו המים בשערה: **קרצה שפתותיה.** דחקה שפתותיה ביותר זו בזו: **כאילו לא טבלה.** ואסורה לבעלה כמו שהיתה: **האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאין.** דבמקום אחיזתו לא באו מים: **ואם הדיח ידיו במים, טהורים.** לפי שהמשקה שעל ידיו מתחבר למי המקוה ושוב אין כאן חציצה: **ר' שמעון אומר ירפה וכו'.** ואין הלכה כר' שמעון: **בית הסתרים.** כגון תוך האוזן ותוך החוטם ותוך הפה: **בית הקמטין.** של שחי ושל ערוה. אי נמי, קמטין של זקן וזקנה שבשרם נקמט: **אין צריך שיבאו בהן מים.** דכתיב (ויקרא ט"ו) וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים, וכי בשטיפת ידים נטהר הזב, והלא טבילת כל הגוף במים חיים הוא צריך, אלא לומר לך מה ידיו בנראה אף כל בשרו בנראה, פרט לבית הסתרים. ואף על פי כן אמרו חכמים לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה קמטיה בשעת טיבלה, דנהי דאין צריכין לבוא בהן מים, מקום הראוי לביאת מים בעינן:

ט א אלו חוצצין. חוטי צמר וחוטי פשתן והרצועות. שהבנות מקלעות בהן שער שבראש, והן מהודקות בשער שבראש ומונעות המים מליכנס בשער:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

נָכְרִית שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע מִיִּשְׂרָאֵל, טְמֵאָה – שכבת הזרע, לפי שבאה מישראל. **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע מִנָּכְרִי, טְהוֹרָה** – ששכבת זרעו של גוי טהורה לגמרי, אפילו מדברי סופרים (**גמרא נידה לד, א**). **הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁה בֵּיתָהּ** – ששימשה עם בעלה, **וְיָרְדָה וְטָבְלָה וְלֹא כִּבְּדָה אֶת הַבַּיִת** – לא קינחה קודם הטבילה את בית הערווה, עד שלא תישאר בו לחלוחית של שכבת זרע, **כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה** – שחוששים שמא תפלוט טיפת שכבת זרע שנשתיירה לה באותו מקום (**ברטנורא**), **בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל וְלֹא הִטִּיל אֶת הַמַּיִם** – קודם שטבל, **כְּשֶׁיַּטִּיל אֶת הַמַּיִם, טָמֵא** – שחוששים שמא נשתייר מן הקרי בתוך האבר ויצא עם השתן. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּחוֹלֶה וּבַזָּקֵן** – אם אותו בעל קרי היה חולה או זקן, **טָמֵא** – מהטעם שבארנו לעיל; **בַּיֶּלֶד וּבַבְּרִיא** – אבל אם היה אדם צעיר ובריא, **טָהוֹר** – לפי שיוצא ממנו הקרי בכוח ולא משתייר כלום. בגמרא (**חולין כד, ב**) מבואר: עד כמה נקרא ילד? כל שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו (ואפילו הוא בן שמונים שנה).

באור משנה ה

נִדָּה שֶׁנִּתְנָה מָעוֹת בְּפִיהָ, וְיָרְדָה וְטָבְלָה, טְהוֹרָה מִטֻּמְאָתָהּ – מטומאת נידה, ומותרת לבעלה, שאין המעות שבפיה חוצצות בטבילה, **אֲבָל טְמֵאָה הִיא עַל גַּב רֻקָּהּ** – שכן רוק הנידה אב הטומאה הוא ומטמא במגע ובמשא, ואמנם הרוק הנמצא בפיה באופן טבעי אינו מטמא אותה, אבל כאן שהרוק נתלש ונדבק במעות קודם טבילה, הריהו חוזר ומטמאה לאחר טבילתה ועושה אותה ראשון לטומאה. ויש מבארים הטעם, לפי שהרוק שהתרבה בפיה מחמת המעות שבתוכו דינו כמשקה, אף על פי שלא יצא חוץ לפה (**עיין כלים ח, י**), וכיון שנעקר קודם טבילה ומונח על המעות, לפיכך טמאה היא מחמתו (**המאירי**). **נָתְנָה שְׂעָרָהּ בְּפִיהָ** – ולא באו המים בשערה, **קָפְצָה יָדָהּ** – או סגרה ידה בחוזק, **קָרְצָה שִׁפְתוֹתֶיהָ** – או דחקה שפתותיה זו בזו, **כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה** – ואסורה לבעלה. **הָאוֹחֵז בָּאָדָם וּבַכֵּלִים וּמַטְבִּילָן, טְמֵאִין** – כלומר נשארים בטומאתם כמו שהיו, כאילו לא טבלו, לפי שאחיזתו חוצצת בין המים לאדם או לכלים. **וְאִם הֵדִיחַ אֶת יָדוֹ בַּמַּיִם** – קודם לאחיזתו, **טְהוֹרִים** – שעלתה להם הטבילה, לפי שהמים שעל ידו מתחברים למי המקוה ואין כאן חציצה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יַרְפֶּה** – ידו באחיזתו, **כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ בָהֶם מַיִם** – במקומות אחיזתו. אבל תנא קמא סובר; שאפילו ריפה ידו טמאים, גזירה שמא לא ירפה. וכן פסק הרמב"ם (**הל' מקואות ב, יא**). ויש מפרשים, שרבי שמעון מחמיר וסובר, שאפילו הדיח ידו במים אין זה מועיל אלא אם כן ריפה ידיו; ותנא קמא סובר, שהדחה בלבד מועילה וכל שכן ריפוי הידים (**הרשב"א; וכן מובאת ההלכה** – כדעת תנא קמא – **בטור ובשולחן ערוך יורה דעה קצת, כח**). **בֵּית הַסְּתָרִים** – כגון תוך האוזן, תוך החוטם, תוך הפה, **בֵּית הַקְּמָטִים** – שבגוף, **אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָהֶן מַיִם** – שנאמר (**ויקרא טו, יא**): "וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים", וכי בשטיפת ידים נטהר הזב, והלא טבילת כל הגוף במים חיים הוא צריך? אלא בא הכתוב ללמדנו: מה ידיו בנראה אף כל בנראה, פרט לבית הסתרים שאין צריך טבילה (**תורת כהנים**), כלומר שאין טעון טבילה אלא אברים הגלויים כמו הידיים. ואף על פי כן אמרו חכמים (**גמרא נידה טו, ב**): לעולם ילמד אדם בתוך ביתו, שתהא האשה מדיחה בין קמטיה בשעת טבילה, שאף על פי שאינם צריכים שיבואו בהם מים, מכל מקום צריך שיהיו ראויים לביאת מים.

באור משנה א

כבר למדנו במשנה הקודמת, שבשעת הטבילה צריכים המים לבוא בכל מקום בגוף, וחציצה פוסלת. פרקנו מוסיף לעסוק בדיני חציצה, והוא בא לפרט דברים החוצצים באדם ובכלים.

אֵלּוּ חוֹצְצִין בָּאָדָם – בטבילת אדם: **חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן,**

אֵינָם חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶם.

ב קִלְקֵי הַלֵּב וְהַזָּקָן, וּבֵית הַסְּתָרִים בָּאִשָּׁה, לִפְלוּף שֶׁחוּץ לָעַיִן, וְגֶלֶד שֶׁחוּץ לַמַּכָּה, וְהָרְטִיָּה שֶׁעָלֶיהָ, וּשְׂרָף הַיָּבֵשׁ, וְגִלְדֵי צוֹאָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ, וּבָצָק שֶׁתַּחַת הַצִּפֹּרֶן, וְהַמַּלְמוּלִין, וְטִיט הַיָּוֵן, וְטִיט הַיּוֹצְרִים, וְגֵץ יֶוֶנִי. אֵיזֶהוּ טִיט הַיָּוֵן? זֶה טִיט הַבּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מ, ג): "וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן". טִיט הַיּוֹצְרִין כְּמַשְׁמָעוֹ. רַבִּי יוֹסֵי מְטַהֵר בְּשֶׁל יוֹצְרִין, וּמְטַמֵּא בְּשֶׁל מָרֵקָה. וְגֵץ יֶוֶנִי — אֵלּוּ יִתְדּוֹת הַדְּרָכִים, שֶׁאֵין טוֹבְלִין בָּהֶן וְלֹא מַטְבִּילִין אוֹתָן. וּשְׁאָר כָּל הַטִּיט — מַטְבִּילִין בּוֹ כְּשֶׁהוּא לַח. וְלֹא יִטְבֹּל בְּאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו. לֹא יִטְבֹּל אֶת הַקֶּמְקֻמּוּס בַּפֶּחָמִין, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁפְשֵׁף.

ג אֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹצְצִין: קִלְקֵי הָרֹאשׁ, וּבֵית הַשֶּׁחִי, וּבֵית הַסְּתָרִים בָּאִישׁ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה,

פירוש ברטנורא

של צמר ושל שער אין חוצצים. ואין הלכה כר' יהודה בשל צמר, אבל חוטים של שער מודים לו חכמים, לפי שהמים נכנסים בהן. ודוקא חוטים שבראש חוצצין, אבל של צואר אין חוצצים, שאין אשה חונקת את עצמה.

ב קלקי הלב. שער שבחזה כנגד הלב שנסתבך ונעשה כעין שרשרות, והן נמאסים מן היועה: **ובית הסתרים באשה.** מפני שהשער נאחז ומסתבך באותו מקום מחמת הזיעה והטינוף והלכלוך. ודוקא באשה נשואה שמקפדת על עצמה שלא תתגנה על בעלה הוא דבית הסתרים הוי חציצה, אבל בפנויה דאינה מקפדת לא הוי בית הסתרים חציצה: **לפלוף.** צואת העין: **גלד.** ריר היוצא מן המכה שמתיבש ונעשה גליד: **ושרף היבש.** אם היה על בשרה מן השרף הנוטף מהאילנות או מן הפירות, ונתיבש שם: **גלדי צואה שעל בשרו.** שנתיבשה ונעשית גליד: **והמלמולין.** כשידיו של אדם מלוכלכות בטיט או בבצק או בזיעה ומולל ידו אחת על חברתה נעשה על ידו כמין גרגירים של שעורים: **בשל מריקה.** טיט השרוי בלובן ביצה, עשוי לתקן בו הכלי שנסדקו, שאין המים ממחין אותו. מריקה, לשון תמרוקי נשים. ואין הלכה כר' יוסי: **יתדות דרכים.** טיט שמתמעך על ידי הלוך בני אדם שמהלכים עליו. וכשהוא לח נקרא גץ יוני, וכשהוא יבש נקרא יתד הדרכים, שקשה להלך עליהן ונראה כמהלך על גבי יתדות: **שאין טובלין בהם.** אם היה במקוה טיט כזה: **ולא מטבילין אותן.** אם היה על בשרו. ויש מפרשים, ולא מטבילין אותן אם נטמאו מימיו, דלא סלקא השקה במקום הטיט: **הקומקום.** כלי נחושת שמחממים בו המים, ומחמת העשן והשלהבת שעולה על גביו נעשה סביביו פחמין: **אלא אם כן ישפשף.** הפחמין שעל גביו:

ג ובית הסתרים באיש. דאיש אינו מקפיד. ואפילו אשה אין מקפדת אלא נשואה כדפרישית: **ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ.** והוא שלא יהיה על רוב

משניות מבוארות – קהתי

וְהָרְצוּעוֹת שֶׁבְּרָאשֵׁי הַבָּנוֹת – החוטים והרצועות שהבנות מהדקות בהם את שערן, ואין המים נכנסים ביניהם ובין השיער. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל צֶמֶר וְשֶׁל שֵׂעָר** – חוטים של צמר או של שער, **אֵינָם חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶם** – שאינם מתהדקים כל כך והמים נכנסים בהם. בברייתא בגמרא **(שבת נז, ב)** מובא, שמודים חכמים לרבי יהודה בחוטים של שער, שאינם חוצצים, מפני שהמים נכנסים בהם. והלכה כחכמים.

באור משנה ב

משנתנו ממשיכה בדברים החוצצים בטבילת אדם.

קִלְקֵי הַלֵּב – השיער שבחזה שנסתבך, **וְהַזָּקָן** – ושער הזקן שנסתבך, **וּבֵית הַסְּתָרִים בָּאִשָּׁה** – ושער בית הערווה באשה שנסתבך, **לִפְלוּף שֶׁחוּץ לָעַיִן** – הליחה שיצאה מן העין ונדבקה בעור שחוץ לעין, **וְגֶלֶד שֶׁחוּץ לַמַּכָּה** – ליחה שיצאה מן המכה והגלידה על שפתה, **וְהָרְטִיָּה שֶׁעָלֶיהָ** – והתחבושת עם משחה שעל המכה, **וּשְׂרָף הַיָּבֵשׁ** – שרף היוצא מן האילן או מן הפירות שנדבק על בשרו ונתייבש, **וְגִלְדֵי צוֹאָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ** – לכלוך שנדבק על בשרו ונתייבש, **וּבָצָק שֶׁתַּחַת הַצִּפֹּרֶן** – המהודק ומדובק שם, **וְהַמַּלְמוּלִין** – גלילי לכלוך דקים המצטברים בידים מזוהמות כשמשפשפים אותן זו בזו, **וְטִיט הַיָּוֵן, וְטִיט הַיּוֹצְרִים, וְגֵץ יֶוֶנִי** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת. **אֵיזֶהוּ טִיט הַיָּוֵן? זֶה טִיט הַבּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן"** – והרי שטיט היון הוא טיט הבורות. **טִיט הַיּוֹצְרִין כְּמַשְׁמָעוֹ** – טיט שמשתמשים בו יוצרי כלי חרס. **רַבִּי יוֹסֵי מְטַהֵר בְּשֶׁל יוֹצְרִין** – שלדעתו טיט היוצרין הוא כשאר מיני הטיט שאינם מתדבקים כל כך, ואינו חוצץ, **וּמְטַמֵּא בְּשֶׁל מָרֵקָה** – בטיט של מריקה, והוא טיט שנילוש בלובן ביצה לתקן בו סדקי כלים **(הר"ש; ברטנורא; "תפארת ישראל")**. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְגֵץ יֶוֶנִי, אֵלּוּ יִתְדּוֹת הַדְּרָכִים** – טיט שבדרכים, שבזמן שהוא יבש הוא בולט כיתדות, וקשה להלוך עליו, וכשהוא לח נקרא גץ יווני; כל מיני הטיט הללו דינם **שֶׁאֵין טוֹבְלִין בָּהֶן** – אם היה מהם בתוך המקוה, אין טובלים בהם, שאינו מצטרף למקוה כטיט הנרוק **(עיין לעיל ז, א; ב, ו)**, **וְלֹא מַטְבִּילִין אוֹתָן** – ויש שאין גורסים תיבת "אותן", ומפרשים, שכל שיש ממיני הטיט הללו על בשרו, אין מטבילים אותו, מפני שהוא חוצץ **(רמב"ם; המאירי; הר"ב)**. ויש מפרשים לפי הגירסה שלפנינו: ולא מטבילין אותן – אם נטמאו מימיו, דרך השקה למקוה טהור, שאין השקה עולה במקום הטיט **(הר"ש)**. **וּשְׁאָר כָּל הַטִּיט, מַטְבִּילִין בּוֹ כְּשֶׁהוּא לַח** – כלומר שהאדם שיש עליו משאר מיני הטיט, הרי הוא טובל, ואינו חושש משום חציצה, והוא כשהטיט הוא לח, שבכגון זה הוא נמחה במים, אבל כשהוא יבש, אף שאר כל הטיט חוצץ. והרי ההבדל בין שלושת מיני הטיט ששנינו לעיל ובין שאר מיני הטיט, ששאר מיני הטיט דווקא כשהם יבשים חוצצים, אבל כשהם לחים אינם חוצצים, לפי שנמחים הם במים, ואילו שלושת מיני הטיט שנימנו לעיל אפילו כשהם לחים חוצצים, שנדבקים לגוף ואינם עוברים אלא על ידי שפשוף הרבה **("בית יוסף" בשם הרמב"ם והסמ"ג)**. **וְלֹא יִטְבֹּל בְּאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו** – שמא יתגבל במים ויהא חוצץ **("מלאכת שלמה" בשם הערוך)**; אבל בדיעבד אם טבל, עלתה לו הטבילה **(רמב"ם הל' מקואות ב, י)**; ויש סוברים, שאף בדיעבד לא עלתה לו הטבילה אלא אם כן שפשף את האבק שעל רגליו או שהטביל רגלו בחמין **(הר"ש)**. **לֹא יִטְבֹּל** – ויש גורסים: לא יטביל – **אֶת הַקֶּמְקֻמּוּס בַּפֶּחָמִין** – היינו בפיח שעלה עליו מחמת העשן והשלהבת בשעת חימום המים בו, **אֶלָּא אִם כֵּן שִׁפְשֵׁף** – את הפיח שעל גביו.

באור משנה ג

אֵלּוּ – הדברים, **שֶׁאֵין חוֹצְצִין** – בטבילת אדם: **קִלְקֵי הָרֹאשׁ** – שערות הראש שנסתבכו, **וּבֵית הַשֶּׁחִי** – וקלקי בית השחי, היינו שער מסובך ומפותל שתחת הזרוע, **וּבֵית הַסְּתָרִים בָּאִישׁ** – וקלקי בית הסתרים באיש, היינו שער הערווה בגבר שנסתבך. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה** – בין האיש ובין האשה, **כָּל הַמַּקְפִּיד עָלָיו** – כל דבר שהאדם מקפיד עליו ואינו רוצה שיהא על גופו, **חוֹצֵץ** – בטבילה, **וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו** – וכל דבר שאין האדם מקפיד עליו שיהא על גופו, **אֵינוֹ חוֹצֵץ** – בטבילה. יש

כָּל הַמַּקְפִּיד עָלָיו — חוֹצֵץ, וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו — אֵינוֹ חוֹצֵץ.

ד לִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן, וְגֶלֶד שֶׁעַל הַמַּכָּה, וּשְׁרָף הַלַּח, וְלִכְלוּכֵי צוֹאָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ, וְצוֹאָה שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן, וְצִפָּרֶן הַמְּדֻלְדֶּלֶת, כְּשׁוּת שֶׁל קָטָן — לֹא טָמֵא וְלֹא מְטַמֵּא. קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה — טָמֵא וּמְטַמֵּא.

ה אֵלּוּ חוֹצְצִין בַּכֵּלִים: הַזֶּפֶת וְהַמּוֹר בִּכְלֵי זְכוּכִית, בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ, עַל הַשֻּׁלְחָן וְעַל הַטַּבְלָא וְעַל הַדַּרְגֵּשׁ,

פירוש ברטנורא

גופו. ופסק ההלכה לענין חציצה, רובו ומקפיד עליו, חוצץ דבר תורה. מיעוטו, כלומר אם הדבר החוצץ הוא במיעוט הגוף, אע"פ שמקפיד עליו, אינו חוצץ מן התורה, אבל חכמים גזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, ועל מיעוטו המקפיד נמי משום רובו המקיפיד. ולא גזרו על מיעוטו שאינו מקפיד אטו מיעוטו המקפיד, דהיא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה:

ד לפלוף שבעין. בלח אינו חוצץ, ביבש חוצץ. ושחוץ לעין דלעיל, בין בלח בין ביבש חוצץ. וטעמא הוי, דחוץ לעין אדם מקפיד בין בלח בין ביבש, בתוך העין ביבש מקפיד, בלח אינו מקפיד: **כשות של קטן.** כמין שער נולד בבשר הקטנים, כעין השער שנולד בקשואין שקורין פאקו"ם בערבי, ואותו שער קרוי בלשון משנה כשות של קישות, כך שער של קטן הדומה לו קרוי כשות של קטן, והנשים קוראות לו שער שוטה: **לא טמא.** אם נגעה טומאה באותו שער לא נטמא הקטן: **ולא מטמא.** אם היה הקטן טמא באחת מאבות הטומאות, ונגע אדם באותו שער ולא נגע בבשרו, לא נטמא הנוגע, דלא חשיב שער זה יד להכנים טומאה ולהוציא:

ה והמור. מוסקו בלע"ז. ויש ספרים גורסים וחמר: **דרגש.** מטה קטנה. תרגום וישבת על מטה כבודה (יחזקאל כ"ג) דרגשין: **על הנקיים חוצצין.** משום דקפדי

משניות מבוארות – קהתי

מבארים, שהמחלוקת של תנא קמא ורבי אליעזר היא לענין קלקי בית הסתרים, שלדעת תנא קמא קלקי בית הסתרים באשה חוצצים אבל קלקי בית הסתרים באיש אינם חוצצים; וקלקי בית הסתרים באשה היינו דווקא בנשים נשואות, שהואיל ודרך רוב הנשים להקפיד על כך, אף באשה שאינה מקפדת, הרי זה חוצץ; ולהיפך באיש, שהואיל ורוב הגברים אינם מקפידים על כך, אף במי שמקפיד אינו חוצץ, שבטלה דעתו. ורבי אליעזר סובר, שבין באיש ובין באשה הכל תלוי בקפידתו של הטובל (**הרשב"א, מובא בתוספות רבי עקיבא איגר**). ויש מבארים, שרבי אליעזר חולק על כל מה ששנינו לעיל, שאלו חוצצים ואלו אין חוצצים, שכן לדעתו תלוי ענין החציצה בקפידא של הטובל בלבד, שאם הטובל מקפיד עליו, אף על פי שכל העולם אינם מקפידים עליו, הרי זה חוצץ בטבילתו, וכן לקולא, אם אינו מקפיד עליו, אין זה חוצץ. וזהו ששנינו: אחד האיש ואחד האשה, אף על פי שרוב נשים הנשואות דרכן להקפיד לענין בית הסתרים, ורוב אנשים אין דרכם להקפיד, אין הולכים אחר הרוב, אלא אחר הטובל בעצמו (**"משנה אחרונה"**). ואין הלכה כרבי אליעזר.

יש מפרשים שהפיסקה שבסיפא — כל המקפיד עליו חוצץ ושאין מקפיד עליו אינו חוצץ — היא לדברי הכל, כמו שנשנה הכלל להלן בסוף פרקנו, ורבי אליעזר לא בא אלא לומר: אחד האיש ואחד האשה דינם שווה בקלקי בית הסתרים (עיין "תוספות יום טוב").

באור משנה ד

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה לפרט דברים שאינם חוצצים בטבילת האדם.

לִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן – הליחה שבתוך העין; ומבואר בגמרא (**נידה פז, א**), שדווקא לפלוף לח אינו חוצץ, אבל יבש חוצץ. ברם, לפלוף שחוץ לעין בין לח בין יבש חוצץ. והטעם הוא, שחוץ לעין אדם מקפיד בין בלח בין ביבש, ואילו בלפלוף שבתוך העין ביבש מקפיד, בלח אינו מקפיד; **וְגֶלֶד שֶׁעַל הַמַּכָּה** – שכנגד פי המכה (**"בית יוסף" על פי הרמב"ם והראב"ד**); **וּשְׁרָף הַלַּח** – שרף היוצא מן האילן או מן הפירות שנדבק על גופו ועדיין הוא לח; **וְלִכְלוּכֵי צוֹאָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ** – שעדיין לא נתייבשו; **וְצוֹאָה שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן** – הלכלוך המתלקט שם מן הזיעה על ידי גירוד בשרו בצפרניו; **וְצִפָּרֶן הַמְּדֻלְדֶּלֶת** – שנתלשה מן האצבע ותלויה בה; **כְּשׁוּת שֶׁל קָטָן** – ויש גורסים: וכשות של קטן (**הגר"א**), כלומר והשער הדק הנמצא בבשר התינוק, שהוא נושר אחר כך, אף הוא אינו חוצץ. **לֹא טָמֵא וְלֹא מְטַמֵּא** – כל אחד מאלו שנימנו לעיל, שחוצצים או שאינם חוצצים, לא טמא, שאם נגעה טומאה באחד מהם, לא נטמא הגוף על ידו; ולא מטמא, שאם הגוף טמא ונגע אדם באחד מהם, לא נטמא, שכל אלו אינם חיבור לגוף. אבל **קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה, טָמֵא וּמְטַמֵּא** – שדינו כעור הבשר לענין מגע הטומאות, ולפיכך טמא, שאם נגעה טומאה בקרום מכתו של אדם, נטמא האדם, וכן גם מטמא, שטהור שנגע בקרום מכתו של אדם טמא, נטמא.

בארנו את הסיפא – "כשות של קטן" וכו' – לפי הגר"א. וכן מפרש גם בעל "תפארת ישראל".

ואף הרמב"ם בחיבורו מונה "כשות הקטן" בין הדברים שאינם חוצצים באדם (הל' מקואות ב, יד), וכן גם כותב הרמב"ם (הל' טומאת מת א, ד): "קרום שעל המכה הרי הוא כעור הבשר לענין מגע טומאות וכשות שעל הקטן אינה כעור הבשר", ומכאן נראה לבעל "תוספות יום טוב", שהיתה לפני הרמב"ם הגירסה במשנתנו: "וכשות של קטן. וכן לא טמא ולא מטמא". כלומר שמשנתנו מונה אמנם כשות של קטן בין הדברים שאינם חוצצים, אלא שאגב דיני חציצה היא מביאה גם דיני חיבור לטומאה בכשות של קטן (ולא כמו שמבאר הגר"א, שהפיסקא "לא טמא ולא מטמא" מוסבה על כל אלו שנימנו בפרקנו, בין אותם שחוצצים ובין אותם שאין חוצצים) **ובקרום שעל המכה.**

אבל מפירושו של הרמב"ם למשנתנו משמע, שמפרש אותה כפי הגירסה שלפנינו: "כשות של קטן לא טמא ולא מטמא" וכו', שכן הוא כותב: "וזכר זה הדיבור הנה ואף על פי שאינו מכוונת החציצה, לפי שזוכר משפטי קרומי החבורה בחציצה". פירוש הדברים, שההלכה על כשות של קטן לא הובאה כאן לענין חציצה אלא לענין טומאה בלבד, משום "קרום שעל המכה", שהואיל ושנינו שגלד שחוץ למכה חוצץ, וגלד שעל המכה אינו חוצץ, לפיכך בא התנא להשמיענו אגב חציצה, שקרום שעל המכה הוא חיבור לטומאה, ואגב כך הקדים גם ענין כשות של קטן, שדינה להיפך, שאינה חיבור לטומאה.

וכך אמנם מפרש המאירי, וכן הרב מברטנורא.

ברם, לפי פירוש זה יש מעירים, שמה שמונה הרמב"ם בחיבורו כשות של קטן בין הדברים שאינם חוצצים באדם, אין מקורו ממשנתנו אלא מתוספתא כלים בבא קמא ג, ג (עיין "תוספת טהרה" בספר "שערי טהרה" על מסכתנו להגר"ש גורונצ'יק — גורן).

באור משנה ה

אֵלּוּ חוֹצְצִין בַּכֵּלִים: הַזֶּפֶת וְהַמּוֹר – השרף הנוטף מאילן המור; ויש גורסים: הזפת והחמר. **בִּכְלֵי זְכוּכִית, בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ** – בין שהזפת או המור דבוקים בפנים הכלי בין שהם דבוקים באחורי הכלי, הרי הם חוצצים. בגמרא (**שבת טו, ב**) מבואר, שאמנם כלי זכוכית אינם נטמאים אלא מגזירת חכמים, שהואיל ותחילת ברייתם מן החול, לפיכך עשו אותם חכמים ככלי חרס, ומכאן גם שאין להם טהרה במקוה ככלי חרס, אלא שבמשנתנו מדובר כגון שניקבו (וטהרו מתורת כלי חרס, שהרי כלי חרס שבירתו מטהרתו — **רש"י**), והטיף לתוכן אבר (עוּפרת), ומשנתנו לדעת רבי מאיר היא, האומר: הכל הולך אחר המעמיד, וכיון שהאבר מעמיד את כלי הזכוכית, הרי הם מקבלים טומאה בתורת כלי מתכת, הלכך יש להם טהרה במקוה, ובאה המשנה ללמד, שבכגון זה הזפת והמור חוצצים בהם בין מבפנים בין מבחוץ.

עַל הַנְּקִיִּים – חוֹצְצִין, **עַל הַבְּלוּסִין** – אֵינָן חוֹצְצִין. **עַל מִטּוֹת בַּעַל הַבַּיִת** – חוֹצֵץ, **וְעַל שֶׁל עָנִי** – אֵינוֹ חוֹצֵץ. **עַל אִכּוּף שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – חוֹצֵץ, **וְעַל שֶׁל זַקָּקִין** – אֵינוֹ חוֹצֵץ. **וְעַל הַמַּרְדַּעַת** חוֹצֵץ. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַד כְּאִסָּר הָאֵיטַלְקִי.**

ו עַל הַבְּגָדִים מִצַּד אֶחָד אֵינוֹ חוֹצֵץ, מִשְּׁנֵי צְדָדִין חוֹצֵץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אַף מִצַּד אֶחָד. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שֶׁל בַּנָּאִים מִצַּד אֶחָד, וְשֶׁל בּוּר מִשְּׁנֵי צְדָדִין.

ז מִטְפַּחַת שֶׁל זַפְּתִין וְשֶׁל יוֹצְרִין וְשֶׁל מְפַסְּלֵי אִילָנוֹת – אֵין חוֹצְצִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל קַיָּצִין כַּיּוֹצֵא בָהֶן. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּקְפִּיד עָלָיו – חוֹצֵץ, וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו – אֵינוֹ חוֹצֵץ.

פירוש ברטנורא

עליהן: **בלוסין.** מלוכלכים. ודומה לו בגמרא בפרק כלל גדול [שבת דף ע"ז] עיסה בלוסה: **אינן חוצצין.** דלא קפדי עליהו. והיינו טעמא דמטות בעל הבית ועני: **איכוף.** כמו אוכף. והוא של עור שמשימין על החמור כשנושא המשא: **זקקים.** נושאי הנודות של עור. לשון זיקא בין מליא בין חסרה שריא, במסכת עבודה זרה (דף ס'): **אינו חוצץ.** שאין מקפידין על הלכלוך: **עד כאיסר האיטלקי.** שהוא רחב כארבעה גרגירי שעורה, חוצץ, פחות מכאן אינו חוצץ. ות"ק לא יהיב ביה שיעורא, אלא אפילו פחות מכאיסר חוצץ. והלכה כתנא קמא:

ו משני צדדים. שעובר משני עברי הבגד: **של בנאים.** תלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של עולם וקפדי על רבב שבבגדיהם, דאמר ר' יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה: **ושל בור.** גרוע מעם הארץ. ולא קפיד על לכלוך שבבגדיו אלא א"כ יוצא מעבר לעבר. ומרדעת דאמרן לעיל דחוצץ, היינו שעובר משני צדדים. דלא תהא מרדעת חשובה מבגדו של עם הארץ. והלכה כרבי יוסי:

ז זפתין. זופתי חביות. אי נמי, עושי הזפת: **מפסלי אילנות.** שנוטלים הפסולת מן האילנות. פירוש אחר, כורתי האילנות. לשון פסל לך, שכורת הענפים מן האילן כדי שיתעבה ויגדיל גופו של אילן: **של קייצין.** השוטחים לחמה ליבש פירות של קיץ. פירוש אחר, מלקטי קוצין. וכל הני לא קפדי אלכלוך המטפחות שלהם. ואין הלכה כרבי יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

– כן גם מבואר ברש"י שם, שמשנתנו נקטה כלי זכוכית, שהם חלקים, ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהם, לפי שנופל מאליו, ואילו זפת ומור נדבקים בהם מאד ומקפיד עליהם, ואין חוצץ אלא דבר המקפיד עליו. ומכאן, שבשאר כלים אפילו טיט ודבר אחר הנדבק בהם חוצצים, הואיל ומקפיד עליהם. ויש מפרשים להיפך, שאין צורך לומר בשאר דברים החוצצים בכל הכלים שחוצצים גם בכלי זכוכית, אלא אפילו זפת ומור, שאין חוצצים בשאר הכלים, מאחר שהדרך לזפותם, בכלי זכוכית חוצצים, הואיל ואין הדרך לזפותם לעולם (**"בית יוסף" בשם הסמ"ג**); **עַל הַשֻּׁלְחָן** – הזפת והמור שהיו על השולחן, **וְעַל הַטַּבְלָא** – או על הטבלה, **וְעַל הַדַּרְגֵּשׁ** – או על הדרגש; מין ספה קטנה ונמוכה, **עַל הַנְּקִיִּים, חוֹצְצִין** – אם השולחן או הטבלא או הדרגש היו נקיים, הזפת והמור חוצצים בהם, מפני שמקפידים עליהם; **עַל הַבְּלוּסִין** – המלוכלכים, **אֵינָן חוֹצְצִין** – מפני שאין מקפידים עליהם. **עַל מִטּוֹת בַּעַל הַבַּיִת** – הזפת או המור שעל מטות בעל הבית, **חוֹצֵץ** – לפי שדרך בעל הבית להקפיד על מיטותיו שלא יהא לכלוך עליהן, **וְעַל שֶׁל עָנִי** – אבל על מטות של עני, **אֵינוֹ חוֹצֵץ** – שאין דרכו של עני להקפיד כל כך על הנקיון. **עַל אִכּוּף שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – הזפת או המור שהיו על האוכף של בעל הבית, שהוא נותנו על חמורו בשביל משא, **חוֹצֵץ** – שדרכו של בעל הבית להקפיד על נקיון האוכף, **וְעַל שֶׁל זַקָּקִין** – ועל האוכף של נושאי נאדות על חמוריהם, **אֵינוֹ חוֹצֵץ** – שאינם מקפידים על הלכלוך שעליו; **וְעַל הַמַּרְדַּעַת** – שנותנים על גב החמור, והרוכב יושב עליה, **חוֹצֵץ** – ומבואר בגמרא (**שבת קיד, א**), דווקא בכגון שהכתם עבר גם לצד השני. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַד כְּאִסָּר הָאֵיטַלְקִי** – אם מקום הזפת או המור גדול לפחות כאיסר האיטלקי הרי הוא חוצץ, אבל בפחות מכן אינו חוצץ. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

באור משנה ו

עַל הַבְּגָדִים – הזפת או המור וכיוצא בהם שהיו על הבגדים, **מִצַּד אֶחָד** – אם הכתם הוא מצד אחד בלבד, **אֵינוֹ חוֹצֵץ** – שאין מקפידים על כך, **מִשְּׁנֵי צְדָדִין** – שנראה הכתם בשני צידי הבגד, כגון שהיה עליו הרבה לכלוך עד שנבלע בבגד ונראה גם בצד שני (**רש"י**), **חוֹצֵץ** – שבכגון זה מקפידים על הלכלוך שבבגדים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אַף מִצַּד אֶחָד** – חוצץ. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שֶׁל בַּנָּאִים** – על בגדים של בנאים, **מִצַּד אֶחָד** – אף מצד אחד חוצץ; בגמרא (**שבת קיד, א**) מבואר, שכוונת המשנה לתלמידי חכמים, העוסקים בבניינו של עולם, וכיון שדרכם להקפיד שלא יהא רבב על בגדיהם, כמו שאמרו (**שם**): "כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה", לפיכך אפילו מצד אחד חוצץ, **וְשֶׁל בּוּר** – ובגדים של עם הארץ, שאינו לא בתורה ולא במידות (**הרמב"ם בפירושו למשנתנו; המאירי**), **מִשְּׁנֵי צְדָדִין** – אין הלכלוך שעליהם חוצץ אלא אם כן הוא נראה משני הצדדים, כמו שבארנו לעיל.

באור משנה ז

מִטְפַּחַת שֶׁל זַפְּתִין – הסינר של זופתי החביות, **וְשֶׁל יוֹצְרִין** – עושי כלי חרס, **וְשֶׁל מְפַסְּלֵי אִילָנוֹת** – הכורתים את הענפים הדקים מן האילנות כדי שיתעבה ויתייפה נופו של האילן, **אֵין חוֹצְצִין** – אין בהן דין חציצה, לפי שהללו אינם מקפידים על הלכלוך שעל מטפחותיהם (**עיין "משנה אחרונה"**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל קַיָּצִין** – אף המטפחת של מייבשי תאנים, הקרויות "קיץ", **כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – שאין בה דין חציצה, לפי שהיא מלוכלכת תמיד משומן התאנים, ואין מקפידים על כך. **זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמַּקְפִּיד עָלָיו** – כל לכלוך שאדם מקפיד עליו ורוצה להסירו, **חוֹצֵץ** – בטבילה, **וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו, אֵינוֹ חוֹצֵץ** – ברם אם היה דבר על רוב הכלי או על רוב גופו של האדם, אף על פי שאין מקפידים עליו, הריהו חוצץ מגזירת חכמים, שכן מן התורה אין חציצה אלא בדבר החופה רוב גופו של האדם או רוב הכלי, והוא מקפיד עליו ואינו רוצה בו. אבל דבר החופה מיעוטו, אף על פי שמקפיד עליו, וכן דבר החופה רובו אבל אינו מקפיד עליו, אינו חוצץ אלא מגזירת חכמים, שגזרו חכמים על רובו שאינו מקפיד עליו, ועל מיעוטו שמקפיד עליו, משום רובו שמקפיד עליו. ברם, על מיעוטו שאינו מקפיד עליו לא גזרו משום מיעוטו שמקפיד עליו, שאין גוזרים גזירה לגזירה (**ברטנורא לעיל משנה ג; רמב"ם הל' מקואות ב, יב**).

פרק עשירי

א כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים שֶׁהִכְנִיסָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן, אוֹ שֶׁהִכְנִיסָן כְּדַרְכָּן וְלֹא מֵרְקָן, אוֹ שֶׁמֵּרְקָן וְנִשְׁבְּרוּ — הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין. כְּלִי שֶׁהִטְבִּילוֹ דֶּרֶךְ פִּיו — כְּאִלּוּ לֹא טָבַל. הִטְבִּילוֹ כְּדַרְכּוֹ בְּלֹא זְבוּרִית, עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ. כְּלִי שֶׁהוּא צַר מִכָּאן וּמִכָּאן וְרָחָב מִן הָאֶמְצַע — אֵינוֹ טָהוֹר, עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ. צְלוֹחִית שֶׁפִּיהָ שׁוֹקֵעַ — אֵינָהּ טְהוֹרָה, עַד שֶׁיְּנַקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ. קַלְמָרִין הֶדְיוֹטוֹת — אֵינָהּ טְהוֹרָה, עַד שֶׁיְּנַקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ. וְקַלְמָרִין שֶׁל יוֹסֵף הַכֹּהֵן הָיְתָה נְקוּבָה בְּצִדָּהּ.

ב הַכַּר וְהַכֶּסֶת שֶׁל עוֹר — הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם. כֶּסֶת עֲגֻלָּה, וְהַכַּדּוּר, וְהָאֲמוּם, וְהַקָּמֵיעַ, וְהַתְּפִלָּה — אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא — טוֹבְלִים סְתוּמִים.

ג אֵלּוּ שֶׁאֵינָם צְרִיכִים שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם: קִשְׁרֵי הֶעָנִי, וְהַנִּימִין, וַחֲבַט שֶׁל סַנְדָּל, וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ בִּזְמַן שֶׁהִיא חוֹצָה, וְשֶׁל זְרוֹעַ בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת, וְאָזְנֵי הַחֵמֶת, וְאָזְנֵי הַתַּרְמִיל.

פירוש ברטנורא

י א כל ידות הכלים כגון יד הקרדום וכיוצא בה שהכניסה בברזל: **שלא כדרכה.** בעיקום: **ולא מירקן.** לא גמר הכנסתן. לשון ומירק אחר שחיטה על ידו, במסכת יומא [דף ל"ב]: **או שמירקן.** שגמר הכנסתן ונשברו: **כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל.** דכל כלי שבתחילת הכנסתו במים כופהו על פיו, אין המים נכנסין לתוכו לעולם אפילו מכניסו כולו, עד שיטנו: **בלא זיבורית.** שלא הטביל בית ידו או דבר נוסף שיש בכלי באחת מקצותיו. ולהכי קרו ליה זבורית, שאינו עיקרו של כלי. ואין המים באין בהן עד שיטנו על צדו. וכל הני דמתניתין כולהו טעמא שיבואו המים בכולן: **קלמרין.** כלי שמניחין בו את הדיו. וכן קורים אותו בלשון רומי קלמר"ו. ויש מהן שפיהן שוקע לתוכן כדי שלא ישפך הדיו אפילו אם יהפך על פיו. ואם הטבילו כדרכו, אין המים נכנסים בחלל השקוע שסביב פיו מבפנים, לפיכך צריך לנקב מן הצד:

ב הכר. הוא ששוכב עליו: **הכסת.** הוא שמשים תחת מראשותיו: **שיבואו בהן המים.** לתוכן. שדרך כר וכסת של עור להכנים ולהוציא מה שבתוכן: **כסת עגולה.** וקטנה שעושים השרים תחת מראשותיהן: **הכדור.** פלוט"א: **והאמום.** דפוס שעושים עליו את המנעל. והוא עשוי מעור וממלאים אותו בשער או במוכין: **והקמיע.** של כתב או של עקרין מחופה עור: **ותפלה.** של יד או של ראש: **אינן צריכים שיבואו בהן המים.** לפי שאין דרך להכנים ולהוציא מה שבתוכן:

ג קשרי העני. בגדיו של עני שנקרעו וקשרן, הקשר ההוא אינו עשוי להתיר לעולם, הלכך אין צריך להתירו בשעת טבילה כדי שיבואו עליו מים: **והנימין.** נימין ופתילין שתולין על שפת הסדין לגוי ועושים בהן קשרים, ואינן עשויין להתיר לעולם: **וחבט של סנדל.** אזנים שיש לרצועות של סנדל, אין צריך להתיר הקשר שלהן בשעת טבילה, שאין אותו קשר עשוי להתיר: **בזמן שהיא חוצה.** שהקשר חוצץ, שאין המים נכנסים לתוכה. ואימתי יהיה זה, כשהקשר מהודק

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים – כגון יד הקרדום והמגרפה וכיוצא בהן, **שֶׁהִכְנִיסָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן** – שלא כדרך הכנסתן לברזל, כגון באופן עקום, **אוֹ שֶׁהִכְנִיסָן כְּדַרְכָּן וְלֹא מֵרְקָן** – ולא גמר הכנסתן להדקן יפה, **אוֹ שֶׁמֵּרְקָן וְנִשְׁבְּרוּ** – הידות, ואינן משמשות עוד מעין מלאכתן הראשונה (**הר"ש עפ"י התוספתא**), **הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין** – בטבילת הכלים, שהואיל ואינן עומדות להיות קבועות אינן חיבור לכלים. **כְּלִי שֶׁהִטְבִּילוֹ דֶּרֶךְ פִּיו** – שהכניסו למים כשפיו למטה ושוליו למעלה, **כְּאִלּוּ לֹא טָבַל** – מפני שאין המים נכנסים לכלי מחמת האוויר שבתוכו, שאין לו מקום לצאת. אבל כשמכניסים את הכלי למים כשפיו למעלה או כשהוא מוטה על צידו, דוחפים המים את האוויר לחוץ ותופסים את מקומו. **הִטְבִּילוֹ** – את הכלי, **כְּדַרְכּוֹ** – כשפיו למעלה, **בְּלֹא זְבוּרִית** – היינו מין תוספת טפלה בכלי, העשויה באופן שאין המים נכנסים בה כשמטבילים את הכלי כדרכו, לא עלתה לו טבילה, **עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ** – כדי שייכנסו המים לתוך הזבורית. **כְּלִי שֶׁהוּא צַר מִכָּאן וּמִכָּאן וְרָחָב מִן הָאֶמְצַע, אֵינוֹ טָהוֹר, עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ** – שאין המים נכנסים לתוכו יפה אלא אם כן מטים אותו על צדו. **צְלוֹחִית שֶׁפִּיהָ שׁוֹקֵעַ** – כפוף לתוכה, ואין המים נכנסים לחלל פיה, מפני שאין מוצא לאוויר שם, **אֵינָהּ טְהוֹרָה, עַד שֶׁיְּנַקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ** – כדי שייכנסו המים לתוך הצלוחית כולה. **קַלְמָרִין הֶדְיוֹטוֹת** – קסת לדיו של הדיוטות, שפיה כפוף לתוכה, כדי שלא יישפך הדיו מתוכה כשתתהפך, **אֵינָהּ טְהוֹרָה, עַד שֶׁיְּנַקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ** – כדי שייכנסו המים בחלל פיה הכפוף. **וְקַלְמָרִין שֶׁל יוֹסֵף הַכֹּהֵן הָיְתָה נְקוּבָה בְּצִדָּהּ** – משנתנו באה להעיד, שאמנם אפשר לעשות נקב בצידה, שכן הקסת של יוסף הכהן היתה נקובה בצידה.

באור משנה ב

הַכַּר וְהַכֶּסֶת שֶׁל עוֹר, הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם – לתוך החלל שלהם בשעת הטבילה, שאף על פי שעכשיו הכל סתום, מכל מקום עשויים הם להכניס לתוכם ולהוציא מהם. **כֶּסֶת עֲגֻלָּה** – שאינה עשויה להכניס לתוכה ולהוציא ממנה, **וְהַכַּדּוּר** – של עור הממולא שער או מוך, **וְהָאֲמוּם** – הדפוס של מנעל, העשוי אף הוא מעור, וממולא שער או מוך, **וְהַקָּמֵיעַ** – כיס של עור שיש בו כתב של שמות ופסוקים או עשבים לרפואה ולסגולה, **וְהַתְּפִלָּה** – והתפילין (עיין כלים כג, א), **אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם** – לפי שאינם עשויים להכניס לתוכם ולהוציא מהם. **זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא** – שאין חללו עשוי להכניס לתוכו ולהוציא ממנו, **טוֹבְלִים סְתוּמִים** – שאינם צריכים שיבואו המים לתוך חללם, כאילו הם כלים שאינם חלולים כלל.

בענין "הכר והכסת" כבר הבאנו (באור המשנה כלים כ, א) שנחלקו המפרשים בפירושם. יש מבארים: כר הוא הנתון תחת מראשותיו של אדם, וכסת – שכל גופו של אדם שוכב עליה, ויש מבארים להיפך: כר – ששוכב עליו, כסת – שנותן למראשותיו. ויש מפרשים, ששניהם מניחים תחת הראש, אלא שאחד מהם גדול ואחד קטן (עיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב").

באור משנה ג

אֵלּוּ שֶׁאֵינָם צְרִיכִים שֶׁיְּבוֹאוּ בָּהֶם הַמַּיִם: קִשְׁרֵי הֶעָנִי – הקשרים שבבגדי העני, שכן העני קושר את הקרעים שבבגדיו, ואין דעתו להתירם לעולם, הלכך אינו צריך להתירם בשעת הטבילה, כדי שיבואו בהם המים; **וְהַנִּימִין** – וקשרי הנימין שבשפת הבגדים, שכן עושים בהם קשרים, שאינם עשויים להתירם; **וַחֲבַט שֶׁל סַנְדָּל** – וקשרי החבט, היינו הרצועה היוצאת מן הסנדל, כדי להדקו על גב הרגל, והיו עושים בראש הרצועה קשר ולולאה להידוק, ואין אותו הקשר עשוי להתירו; **וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** – וקשר התפילה של ראש, **בִּזְמַן שֶׁהִיא חוֹצָה** – היינו דחוקה, כלומר שהקשר שלה מהודק יפה, ולפי שהוא עשוי להתקיים אין צורך להתירו בשעת הטבילה; **וְשֶׁל זְרוֹעַ** – וקשר התפילה של יד, **בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת**

ד אֵלּוּ שֶׁהֵם צְרִיכִים שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן הַמַּיִם: הַקֶּשֶׁר שֶׁבַּפִּרְקָסִים שֶׁבַּכָּתֵף, וְשָׂפָה שֶׁל סָדִין — צָרִיךְ לְמַתֵּחַ, וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ חוֹצָה, וְשֶׁל זְרוֹעַ בִּזְמַן שֶׁהִיא עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת, וּשְׁנָצִין שֶׁל סַנְדָּל, וּבְגָדִים שֶׁהִטְבִּילָן מְכֻבָּסִין — עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ; הִטְבִּילָן נְגוּבִין — עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ וְיָנוּחוּ מִבִּבְעֻבּוֹעָן.

ה כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים שֶׁהֵם אֲרֻכִּין וְעָתִיד לִקְצוֹץ — מַטְבִּילָן עַד מְקוֹם הַמִּדָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּטְבִּיל אֶת כֻּלּוֹ. שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל — אֲרֻבָּעָה טְפָחִים, וְשֶׁל קָטָן — עֲשָׂרָה, מַטְבִּילָן עַד מְקוֹם הַמִּדָּה. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּטְבִּיל אֶת כָּל הַטַּבַּעַת. הַחֶבֶל שֶׁהוּא קָשׁוּר בְּקֻפָּה — אֵינוֹ חִבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן תָּפַר.

פירוש ברטנורא

יפה ואז אינו עשוי להתיר. ולפי שהוא עשוי להתקיים אין צריך להתירו בשעת טבילה: **ושל זרוע.** קשר של תפלה של יד: **בזמן שאינה עולה ויורדת.** דמיהדק הקשר הרבה ואין הרצועה עולה ויורדת בו: **ואזני החמת.** אזני הנוד יש בהם קשרים מהודין: **תורמל.** כיס גדול של עור שנושאין הרועים. ובלשון מקרא קרוי ילקוט:

ד פרקסין. לבוש התחתון שעל הכשר, והוא פתוח בכתפים, וכשלובשו קושרו על הכתף ובשעת הפשט מתירו: **ושפה של סדין צריך למתח.** הקמטים שיש בשפתו העליונה, כדי שיבואו המים בין אותן הקמטין: **למתח.** לפשטן ולמשכן. כמו וימתחם כאוהל לשבת (ישעיה מ׳): **ושנץ של סנדל.** רצועות שקושרו בהן: **שיבעבעו.** כשמטביל אדם בגד במים עולים כמין אבעבועות במים, וכשהן מכובסים ומשקה טופח עליהן, משהתחילו המים לבעבע, טהרו, לפי שהושקו המים הבלועים בו למי המקוה, אבל כשהן נגובים אין המים באין בכולו עד שינוחו מבעבוען. שכשאדם מטביל סדין ואין יכול לשטחו שאין המקוה רחבה כל כך, תוחבו במים כשהוא מקופל ומתוך כך מבעבעים המים, וכשנחין מבעבוען בידוע שבאו המים בכולו:

ה מטבילן עד מקום המדה. והשאר אין צריך טבילה, דכל העומד ליחתך כחתוך דמי. ולא הוי חציצה למקום החתך עצמו, דבית הסתרים דכלים אין טעון ביאת מים כמו באדם. ויתירים בית הסתרים דכלים על בית הסתרים דאדם, דאילו בית הסתרים דאדם נהי דאין טעונים ביאת מים בעינן ראוי לביאת מים, ובית הסתרים דכלים אפילו ראוי לביאת מים לא צריכי, דאין אדם מקפיד שם: **ר׳ יהודה אומר כו׳.** ואין הלכה כר׳ יהודה: **מטבילין עד מקום המדה.** עד ארבעה לגדול ועד עשרה לקטן, והשאר טהור ואין צריך טבילה, ואפילו כלתה מדה לחצי טבעת שבשלשלת אין צריך להטביל אלא עד חצי טבעת: **ר׳ טרפון אומר עד שיטביל את כל הטבעת.** שכלתה המדה לחציו. ואין הלכה כר׳ טרפון:

משניות מבוארות – קהתי

– שהקשר שלה חזק כל כך עד שאין הרצועה עולה ויורדת בו, והרי זה קשר של קיימא שאין צריכים להתירו בשעת טבילה, **וְאָזְנֵי הַחֵמָת** – הנאד, **וְאָזְנֵי הַתַּרְמִיל** – ילקוט הרועים של עור.

באור משנה ד

אֵלּוּ שֶׁהֵם צְרִיכִים שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן הַמַּיִם: הַקֶּשֶׁר שֶׁבַּפִּרְקָסִים שֶׁבַּכָּתֵף – ויש גורסים: שבפקרסים, והיינו לבוש תחתון הפתוח בכתפיו, וכשלובשים אותו קושרים אותו בכתף; **וְשָׂפָה שֶׁל סָדִין, צָרִיךְ לְמַתֵּחַ** – את הקמטים שיש בשפה, כדי שיבואו בהם המים; **וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** – וקשר התפילה של ראש, **בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ חוֹצָה** – שאין הקשר מהודק יפה ואינו עשוי להתקיים; **וְשֶׁל זְרוֹעַ** – וקשר התפילה של יד, **בִּזְמַן שֶׁהִיא עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת** – שהרצועה עולה ויורדת בו, והרי שהקשר חלש, וצריך להתירו בשעת הטבילה; **וּשְׁנָצִין שֶׁל סַנְדָּל** – ורצועות הסנדל לקשרו בהן כשנועלו, **וּבְגָדִים שֶׁהִטְבִּילָן מְכֻבָּסִין** – שכיבסם והטבילם כשהם מקופלים ולחים, **עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ** – שכשנותנים בגד במים נעשים בו כעין אבעבועות, שחלקים מן הבגד מתרוממים מעל פני המים, ובאה המשנה ללמדנו, שאם הבגדים עדיין רטובים כשמטבילם, הרי משנעשו אבעבועות טהרו, לפי שהמים הבלועים בהם מתחברים עם מי המקוה ומתטהרים בהשקה ונעשו כמי המקוה. **הִטְבִּילָן נְגוּבִין** – אבל אם הטביל את הבגדים כשהם יבשים, אין הטבילה עולה להם, **עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ וְיָנוּחוּ מִבִּבְעֻבּוֹעָן** – שזהו הסימן שבאו מי המקוה בכל הבגד.

באור משנה ה

כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים שֶׁהֵם אֲרֻכִּין – יותר מכדי צרכם, **וְעָתִיד לִקְצוֹץ** – אותן, לעשותן כפי מידתן הראויה, **מַטְבִּילָן עַד מְקוֹם הַמִּדָּה** – עד המקום ששם עתיד לקצצן, שכל העומד להיקצץ כאילו הוא כבר קצוץ; ואין החלק העומד להיקצץ חציצה למקום החתך, שבית הסתרים הוא, ובית הסתרים של כלים קל מבית הסתרים של אדם, שאפילו ראוי לביאת מים אינו צריך להיות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּטְבִּיל אֶת כֻּלּוֹ** – אינו טהור עד שיטביל את כל היד, שלדעת רבי יהודה אין אומרים, שכל העומד להיקצץ כקצוץ הוא. ואין הלכה כרבי יהודה. **שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל** – המחוברת לדלי גדול, **אַרְבָּעָה טְפָחִים** – עד ארבעה טפחים היא יד לדלי, אבל יותר מכן אינה חשובה יד, שכן מרוב כובדו של הדלי אי אפשר לאחוז בשלשלתו מרחוק, אלא אוחזים בה מקרוב כדי להעלות את הדלי מן הבאר. הלכך עד ארבעה טפחים חשובה יד, ויותר מכן אין לדלי צורך בה, **וְשֶׁל קָטָן** – ושלשלת של דלי קטן, **עֲשָׂרָה** – עד עשרה טפחים היא יד לדלי, שדלי קטן מעלים מן הבאר בשלשלת ארוכה, ואוחזים בה מרחוק עד עשרה טפחים (**הגר״א**), **מַטְבִּילָן עַד מְקוֹם הַמִּדָּה** – שאם השלשלת ארוכה משיעורי המידות הללו, אינה צריכה טבילה אלא עד המקום החשוב יד לדלי, היינו עד ארבעה טפחים בשלשלת של דלי גדול, ועד עשרה טפחים בשלשלת של דלי קטן, והשאר טהור. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּטְבִּיל אֶת כָּל הַטַּבַּעַת** – שאם כלתה המידה בחצי הטבעת שבשלשלת, צריך להטביל את כל הטבעת. ואין הלכה כרבי טרפון. **הַחֶבֶל שֶׁהוּא קָשׁוּר בְּקֻפָּה** – בסל, **אֵינוֹ חִבּוּר** – לקופה, **אֶלָּא אִם כֵּן תָּפַר** – אותו. לפי הרמב״ם לא נישנה דין זה אלא לענין טומאה שאם נטמאה הקופה לא נטמא החבל הקשור בה, אלא אם כן תפר (**עיין הל׳ כלים סוף פרק כא**). ויש כותבים, שאולי באה המשנה להשמיענו שכשם ששיעור המדות לטבילה כמו לטומאה, כך החבל שהוא קשור בקופה חוצץ בטבילה, כיון שאינו חיבור לטומאה (**״משנה אחרונה״**).

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פג עמוד ב: הגמרא תמהה על דברי רבה: אם **אֶפְשָׁר** לחולה **בַּחוּלִּין** לבדן, הרי **פְּשִׁיטָא** שמפרישים מהן תרומה תחילה, ולא היה צריך רבה לפרש זאת. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** רבה להשמיענו כן אלא **בְּשַׁבָּת.** שאף על פי שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת, לחולה מותר, כדי שלא יאכילוהו טבל. חוזרת הגמרא ומקשה: **בְּשַׁבָּת נַמִּי פְּשִׁיטָא.** שהרי איסור **טִלְטוּל,** שמחמתו אסור לתרום בשבת, **מִדְּרַבָּנָן הוּא,** ובודאי עדיף לעבור עליו כדי להימנע מאיסור תורה של טבל. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, בְּפֵירוֹת** שגדלו **בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב,** שטבלו אסור רק **מִדְּרַבָּנָן.** והשמיענו רבה, שעדיף לעבור על איסור הפרשת תרומות ומעשרות בשבת לצורך החולה, ולא לעבור על איסור טבל דרבנן, כדי שלא יבוא לאכול גם מטבל דאורייתא. ולא נחלקו תנא קמא ובן תימא אלא באופן שאחר ההפרשה לא יהיו בחולין כדי צרכו של החולה, **דְּמַר** [-בן תימא] **סָבַר טֶבֶל חָמוּר** מאיסור תרומה, **וּמַר** [-תנא קמא] **סָבַר שִׁתְּרוּמָה חֲמוּרָה** יותר.

מברר הגמרא: **לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא** - האם נאמר שדברי רבה תלויים במחלוקת תנאים. **דְּתַנְיָא, מִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ נָחָשׁ** בשבת, **קוֹרִין לוֹ רוֹפֵא** אפילו **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** - מחוץ לתחום, **וּמְקָרְעִין לוֹ אֶת הַתַּרְנְגוֹלֶת** לתת ממנה על המכה [שכך רפואתו], **וְגוֹזְזִין לוֹ אֶת הַכְּרִישִׁין** [-כרתי] מן המחובר כדי להאכילו, ואפילו שדברים אלו אסורים בשבת. **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ** מן הכרישין **וְאֵין צָרִיךְ לְעַשֵּׂר, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, לֹא יֹאכַל** מהן **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר.** והרי אין כרישין חייבים במעשר אלא מדרבנן, ככל ירק, אם כן **נִימָא** ששיטת רבה שאפילו טבל דרבנן מתקנים לחולה בשבת, כ**רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, וְלֹא** כ**רַבִּי.** כיון שלרבי, אינו מעשר אלא אוכל מן הטבל.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרבה סובר כ**רַבִּי.** כי **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם** - בכרישין, שיאכל טבל ולא יעשר בשבת, **אֶלָּא לְעָנְיַן מַעֲשֵׂר יָרָק,** שאיסור טבלו **מִדְּרַבָּנָן,** ואין לחשוש שיבוא להקל לאכול גם בטבל דאורייתא, שאינו דומה לו. **אֲבָל בְּמַעֲשַׂר דָּגָן, דְּטֶבֶל דְּאוֹרַיְיתָא הוּא** - שעיקר איסורו מן התורה, **אֲפִילּוּ רַבִּי מוֹדֶה** שגם אם צמח בעציץ שאינו נקוב ואינו חייב במעשר אלא מדרבנן, שמעשר ואחר כך אוכל. והטעם, **דְּאִי שָׁרֵית לֵיהּ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, אָתֵי** לטעות **וְלֵיכֹל** אף **בְּעָצִיץ שֶׁהוּא נָקוּב,** שאיסורו מן התורה.

תָּנוּ רַבָּנָן, מִי שֶׁאָחֲזוֹ בּוּלְמוֹס וכהו עיניו, **מַאֲכִילִין אוֹתוֹ דְּבַשׁ וְכָל מִינֵי מְתִיקָה,** משום **שֶׁהַדְּבַשׁ וְכָל מִינֵי מְתִיקָה מְאִירִין מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר** שהדבש וכל מיני מתיקה מאירים את העינים, **זֵכֶר לַדָּבָר** יש. שבשעה שעבר יהונתן על שבועת שאול המלך אביו, ואכל דבש, אמר (שמואל א' יד כט) **'רְאוּ נָא כִּי אֹרוּ עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה'.** שואלת הגמרא: **וּמַאי** שאמרה הברייתא **'אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר',** הרי בפסוק מפורש שאורו עיניו. מתרצת הגמרא: כיון **דְּהָתָם** - אצל יהונתן **לָאו בּוּלְמוֹס אַחֲזֵיהּ,** אלא רק חש כמי שאחזו בולמוס, לפיכך אין זו ראיה גמורה.

הגמרא מגבילה את דברי הברייתא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ** שמיני מתיקה מאירים את העינים, **אֶלָּא** כשאוכלם **לְאַחַר אֲכִילָה** אחרת. **אֲבָל** אם אוכלם **קוֹדֶם אֲכִילָה, מִגְּרַר גְּרִיר** - מושך את לבו ומתאווה לאכול עוד. **דִּכְתִיב** במלחמת דוד עם עמלק (שמואל א' ל יא-יב), **'וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִצְרִי בַּשָּׂדֶה, וַיִּקְחוּ אֹתוֹ אֶל דָּוִד וַיִּתְּנוּ לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכַל וַיַּשְׁקֻהוּ מָיִם, וַיִּתְּנוּ לוֹ פֶּלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים וַיֹּאכַל וַתָּשָׁב רוּחוֹ אֵלָיו, כִּי לֹא אָכַל לֶחֶם וְלֹא שָׁתָה מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת'.**

הרי, שתחילה נתנו לו לאכול לחם, ורק אחר כך האכילוהו מיני מתיקה [דבלה] להשקיט רעבונו.

רש"י

דף פג עמוד ב אפשר בחולין פשיטא. דמתקנינן ליה: **לא צריכא בשבת.** שאפי' הוא שבת שאסור להפריש תרומה ומעשר יפרישוה ולא יאכילוהו טבלים: **בעצי"ץ שאינו נקוב.** דטבל שלו מדרבנן ושבות דהפרשת מעשרות בשבת דרבנן אשמועינן שידחה השבות ולא יאכילוהו טבל דרבנן דאתו למשרי נמי טבל דאורייתא כי האי גוונא: **לימא תנאי היא.** הך דרבה דאמר בדאפשר בחולין מתקנינן ליה ודחינן שבות דהפרשת תרומה בשבת מקמי אכילת טבל דעציץ שאינו נקוב דרבנן: **קורין לו רופא.** בשבת: **וקורעין לו תרנגולת.** לתת על המכה שזו היא רפואתו: **וגוזזין לו כרישין.** מן המחובר להאכילו: **כרישין.** כרתי: **לימא.** הא דרבה ר' אלעזר בר' שמעון היא דאמר מפרישין לו תרומה בשבת ואל יאכילוהו טבל דרבנן כגון ירק ולא רבי דאי רבי האמר אין צריך לעשר: **עד כאן לא קאמר רבי אלא לענין מעשר ירק דרבנן.** דלא מיחלף בטבל דאורייתא אבל דגן דאורייתא הוא אפי' רבי מודה דאף בעציץ שאינו נקוב מעשר דמיחלף בדאורייתא: **ראו נא כי אורו עיני.** ביהונתן כתיב: הכי גר' מאי אין ראיה לדבר דהתם לאו בולמוס אחזיה: **מגרר גריר.** ממשיך את הלב לתאות רעבון: **ויאכל.** לחם והדר ויתנו לו פלח דבילה:

אגרות קודש

ב״ה, י׳ כסלו, ה׳תשל״ב
ברוקלין, נ.י.

מר אהרן שי׳ כהן

שלום וברכה!

הנני לאשר בזה קבלת מכתבו מד׳ כסלו עם המצורף אליו והקודמיו.

ופותחין בבקשת סליחה רבה על העדר מכתבי – מענה שלי אל מר עד עתה, והוא מפני רוב הטרדות, ובעיקר טרדות המהולות בצער, וכמו הגזרה האיומה (שמרוב הטשטוש והבלבול קראו לה – חוק) ״מיהו יהודי״.

והנני מודה למר עבור שימת לבבו להודיעני מפעולותיו לביטול גזרה מבהילה זו. ותקותי חזקה שלא יסתפק **כלל וכלל** בפעולות דעד עתה, כי אם – ובהמשך לשיחתנו בזה בעת שהותו כאן, יוסיף בזה כהנה וכהנה עד לביטול הגזרה מעיקרה. ואם בכמה ענינים אמרו ״זריזים מקדימים״, על אחת כמה וכמה בנידון האמור, עליו יש בצדק לומר ״יפה שעה אחת קודם״ (לא במובן שעה של 60 דקות, אלא כפשוטו רגע קט), ומבלי הפוגות.

ועל כגון דא אמרו רבותינו ז״ל ״אני ישנה בגלותא ולבי ער לתורתו ולמצוותיו״, ואמרו זה על הנמצאים בגלות רוחני, חושך כפול ומכופל, ועד כדי חקיקת חוק כהאמור, שגם הם בינם לבין עצמם יודעים אשר זוהי חתירה תחת קיום כל עמנו בתפוצות ובא״י, שהרי עם אחד הוא. וטענתם היחידה היא – איך יכולים להתחיל בתיקון הדבר בה בשעה שבאי-כח דתיים האומרים שהם מייצגים דת משה וישראל ממשיכים לישב בממשלה, ולא עוד אלא שהם המבצעים חוק זה בפועל.

ונוסף על האמור הרי זה חילול ה׳ בפרהסיא שאין כמוהו, כיון שהכריזו כמה וכמה פעמים בשם המפלגה ובשם הממשלה, אשר הרבנות הראשית הם הרבנים שלהם הקובעים בהנוגע להלכה, והרבנות הראשית, פסקה **ברור** בישיבת הרבנות הראשית דיום ה׳ ער״ח סיון תש״ל, וז״ל:

כל גיור שנעשה, בין בארץ ובין בחוץ-לארץ, שלא כדין וכהלכה הקבועה ועומדת למן סיני ועד הנה – איננו גיור. ואין לא-יהודי נעשה ליהודי אלא על ידי גיור כהלכה.

ובנוגע להישארות בממשלה, פסקה הרבנות הראשית לישראל באותו מעמד, וז״ל:

אם ח״ו לא יתוקן החוק כנ״ל, על הנציגים הדתיים לעזוב את הממשלה, כי לא יתכן להשתתף באחריות הענין כחברי הממשלה.

והרי מאז עברו כשנה וחצי, ואין לומר שהמצב בלי שינוי, שהרי נשתנה לגריעותא **וכו׳**. ואין להאריך בדבר המבהיל.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור שעה אחת קודם. והרי מתקרבים אנו לימי חנוכה, נצחון מתתיהו חשמונאי כהן גדול על המתיונים, מעטים כנגד רבים וכו׳.

בכבוד ובברכה לבשו״ט בהנ״ל ובפ״ש חבריו שי׳ (שכמובן לכאו״א מהם מופנה הכתוב לעיל. ואשרי הזוכה),

מ. שניאורסאהן

נ.ב. מטובו – ות״ח מראש על הטירחא – למסור פ״ש גם לאחותו תחי׳, ולאחרי בקשת סליחתה – גם הבעת תמהוני **הכי** גדול, שבשעה שהיתה זקוקה למס״נ בפועל – פעלה מבלי חת בכמה שטחים שראתה בהם הגנה על קיום קיבוץ בנ״י במושב אחד או בעיר אחת וכו׳, ועתה מתוך הרחבה, כשאין כל סכנה צפוי׳ ומאידך גיסא המדובר הוא בקיום כל עמנו בכל מקום שהם, אינה משמיעה קולה לא באסיפות ולא בשיחות, ומונעת פרי עטה בעתונים ובמכ״ע וכו׳ בחוברות וכו׳. והרי ההשגחה חננה **אותה** בכשרון מיוחד בנוגע לדיבור, לאזעקה ולכתיבה.

ויש עוד להוסיף בזה, אבל הרי כוונתי לא להטפת מוסר כי אם לפעולות ובמרץ הדרוש לביטול הגזירה. וממ״נ, באם תרצה, גם הכתוב לעיל יספיק, ובאם אינה מוכנה לזה מאיזה טעם שיהי׳, הרי מה התועלת באריכות דברים בזה?

בודאי יש כמה ביאורים לשתיקה – אבל מעולם לא נושע עם ישראל מהקמים עליו ע״י שתיקה אפילו מוצדקת.

דּוּמָה – אשה שכולם מדברים על ניאופיה, **וְאַל יִשָּׂא בַּת דּוּמָה, שֶׁזּוֹ** – הדומה, **בָּאָה מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה**, שהרי אמה כשרה היתה, **וְזוֹ** – בת הדומה, **בָּאָה מִטִּיפָּה פְּסוּלָה**, שכיון שמלעיזים על אמה, יתכן שאכן היא בת ממזר או גוי. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** חלק על שמואל **וְאָמַר**, עדיף **שִׁישָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה, שֶׁזּוֹ** – בת הדומה בעצמה **עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**, שהרי עליה אין שום רינונים, ומותרת לבעלה כיון שרוב בעילות אחר הבעל וחזקה שאמה התעברה מבעלה שהוא אביה של זו, **וְזוֹ** – הדומה, **אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**, שהרי כולם מרננים עליה שמזנה תחת בעלה, ואסורה עליו ואינו יודע ובא עליה באיסור.

שואלת הגמרא, **מֵיתִיבִי, נוֹשֵׂא אָדָם דּוּמָה**, ומשמע שעדיף מבת דומה, וקשה על רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבָא**, יש לברר הענין, **וְתִסְבְּרָא נוֹשֵׂא לְכַתְּחִלָּה** – וכי תעלה על דעתך שכוונת הברייתא היא שמותר לישאנה לכתחילה, והרי תזנה תחתיו. **אֶלָּא** ודאי חייבים לתקן את דברי הברייתא ולשנות בה, **אִם נָשָׂא** בדיעבד דומה מותר בה, ואם כבר שבשנו הברייתא והוספנו בה שמדובר בדיעבד, **תְּנִי נַמִּי** – אפשר גם להוסיף שאם נשא **בַּת דּוּמָה** מותר.

ופוסקת הגמרא, **וְהִלְכְתָּא, יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה**, כרבי יוחנן, **דְּתָנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר מַעֲרָבָא** – שהיה מארץ ישראל, **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אִשָּׁה** שהיא **מְזוּנָה, בְּנֶיהָ כְּשֵׁרִין** ולא חוששים שמא אינם מבעלה והם ממזרים, כיון שחזקה **שרוֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל**. לכן עדיף לישא בת דומה, כיון שהיא כשרה, ותהיה תחתיו בחזקת היתר, מאשר לישא דומה עצמה שמחטיאה אותו שחי עמה באיסור כיון שמזנה עם אחרים מרצונה.

שואלת הגמרא, **בְּעֵי רַב עַמְרָם**, הכלל שאמרנו שרוב בעילות אחר הבעל, ואשה מזנה בניה כשרים, מה הדין באשה **שֶׁהָיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר**, שיש לחשוש שרוב בעילותיה אינן על ידי בעלה אלא מאחרים, **מַהוּ**, האם בניה כשרים. ומבארת הגמרא, **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִוסְתָּהּ** – שהאשה מתעברת בדרך כלל יום אחד לפני שווסתה צריך להופיע, **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** – אין לנו שאלה, ופשוט שבניה אינם כשרים, **דְּלֹא יָדַע בָּהּ וְלֹא מַנְטַר לָהּ** – שהרי בעלה לא יכול לדעת מתי יגיע ווסתה כדי לשמרה ביום שלפני כן שלא תזנה עם אחרים כדי שלא תתעבר. **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ** – אמנם יש לנו שאלה **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְטִבְילָתָהּ** – לפי הדעה החולקת, וסוברת שהאשה מתעברת בדרך כלל בליל טבילתה או למחרת, נסתפקנו **מַאי**, האם **כֵּיוָן דְּיָדַע בָּהּ** בעלה מתי ליל טבילתה, **נָטוֹרֵי מַנְטַר לָהּ** – הוא שומר אותה ביום יומיים שאחר הטבילה שלא תזנה כדי שלא תתעבר מאחרים, **אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּפְרוּצָה בְּיוֹתֵר לֹא** מצליח בעלה לשמור עליה אפילו יום יומיים אלו, שבורחת ממנו לפתע. **תֵּיקוּ**. שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין כּוֹ'** [מקנין להן, מי שנתחרש בעלה או נשטתה, או שהיה חבוש בבית האסורין].

למדנו בברייתא, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה בפרשת סוטה **"אִישׁ** איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל", ומבררת הברייתא, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"** פעמיים, ועונה, בא **לְרַבּוֹת** כמו ששנינו לעיל, **אֵשֶׁת חֵרֵשׁ, וְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת שַׁעֲמוּם** שהוא אדם שלקוי בתמהון לב, **וְשֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם, וְשֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּיִן לָהֶן** אם רואים שמתנהגות בפריצות, **לְפוֹסְלָן מִכְּתוּבָּתָן**, שיצאו מבעליהן בלי לקבל כתובתן. מבררת הברייתא, **יָכוֹל** – הייתי חושב שבית דין מקנין להן **אַף** כדי **לְהַשְׁקוֹתָן** – שבית דין ישקו אותה מי הסוטה שיבדקום כשאר סוטות, ועונה, **תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** אל הכהן", ואין בית דין מביאים אותה אל הכהן להשקותה, ואף אם הבריא בעלה, אינו יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין, כפי שמבארת הגמרא בהמשך. **רַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר**, בית דין מקנין לה **אַף** כדי **לְהַשְׁקוֹתָהּ**, אמנם הם עצמם אינם יכולים להשקותה, שהרי נאמר 'והביא האיש את אשתו', אלא **וְלִכְשֶׁיֵּצֵא בַּעֲלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין** הוא **יַשְׁקֶנָּה**.

שואלת הגמרא, **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי** – במה חולקים רבנן ורבי יוסי.

עונה הגמרא, **רַבָּנַן סָבְרֵי** שאין הבעל יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין משום **דִּבְעֵינָן "וְקִינֵּא וְהֵבִיא"** – שנאמר "וקינא את אשתו", "והביא האיש את אשתו", דורשים הסמיכות שדוקא אם הבעל קינא לה, הוא יכול להביאה להשקייה, **וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר לֹא בְּעֵינָן "וְקִינֵּא וְהֵבִיא"** – אין לדרוש הסמיכות, והבעל יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין, לכן כשיצא הבעל מבית האסורים ישקנה, אף על פי שבית דין קינאו לה.

למדנו בברייתא, **תָּנוּ רַבָּנַן**, כתוב בתורה בסוף פרשת סוטה "זאת תורת הקנאות, **אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ** ונטמאה", ופסוק זה מיותר, ובא כדי **לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה** שדיני אשה כאיש, **וְאִשָּׁה לְאִישׁ** שדיני איש כאשה.

שואלת הגמרא, **לְמַאי הִלְכְתָּא** – לענין מה הוקשו, מה למדו אשה מאיש ומה למדו איש מאשה.

עונה הגמרא, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, אשה מאיש לומדים, **שכְּשֵׁם שֶׁאִם הוּא סוּמָא** – עיור, **לֹא הָיָה מַשְׁקֶה, דִּכְתִיב** בתורה בפרשת סוטה "וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ", תיבת "עיני" מיותרת ובאה ללמדנו דוקא מי שרואה בעיניו, **כָּךְ הִיא אִם הָיְתָה סוּמָא לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**.

רַב אַשִׁי אָמַר, איש מאשה לומדים, **כְּשֵׁם שֶׁחִיגֶּרֶת** – שאין לה רגל **וְנִידֶּמֶת** – שאין לה יד **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה דִּכְתִיב** בתורה בפרשת סוטה

אגרות קודש

ב"ה, י"ז כסלו, תשל"ב
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מיום י"א כסלו, בו כותבת בקשר לשם של הילד הנולד שי', בקשר לסנדק, ובקשר למוהל ובקשר למקום עשיית הברית בשטומו"צ,

תתייעץ בכל זה עם רב מורה הוראה בעירה, והשם יצליחם.

בברכת מזל טוב להולדת הבן שי'.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

רש"י

דומה. נִטְעֶנֶת וְנִדְבֶּרֶת בְּפִי כֹּל עַל נִיאוּפֶיהָ. דוּמָה לְשׁוֹן קְלָסָה וְדִבּוּר, כִּדְאַמְרִי׳ בְּנִדָּה (קף סו.) דּוּמִּית עִירְךָ עָלְתָה בִּיךְ, וְהַהוּא לָאו חֶשְׁדָּ הוּא אֶלָּא דִּבּוּר יֶתֶר שֶׁהָיוּ נִדְבָּרִים בָּהּ עַל חֲבִיבוּתָהּ שֶׁל בַּעֲלָהּ. וְאַף קְלָסָה לְשׁוֹן דִּבּוּר יֶתֶר הוּא, לְפִיכָךְ הוּא נֶהֱפָךְ לְלָשׁוֹן שֶׁבַח וְלִלְשׁוֹן גֻּנַּאי כִּדְאָמַר [שֶׁמְקַלְסִין אוֹתוֹ]: וְזוּ בָּאָה מִבֵּיאָה פְסוּלָה. שֶׁמָּא מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מַמְזֵר: [שָׁזוּ]. הַבַּת עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת וּמְתֻרֶּדֶת לְבַעֲלָהּ. וּלְטִפָּה פְסוּלָה לֹא חַיִּישִׁינָן, דְּרֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל וּמִבַּעֲלָהּ נִתְעַבְּרָה: וְזוּ אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת. שֶׁמִּזְּנָה תַּחְתָּיו וְנֶאֱסֶרֶת עָלָיו וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ מִגְרֶשָׁהּ וּבָא עָלֶיהָ בְּאִסּוּר: וְתִסְבְּרֵא נוֹשֵׂא לְכַתְּחִלָּה. הָא וְדַאי מְקַלְקְלָה לֵיהּ, אֶלָּא עַל בְּרֻחָךְ מִשֶּׁבְּשִׁתָּא הִיא וּבְעִית לְתָרוּצָהּ וּלְמִתְנֵי אִם נָשָׂא אָדָם דּוּמָה מֻתָּר, וְכֵיוָן דִּבְעִית לְתָרוּצָהּ אַלְמָא תִּנָּא לָאו דְּוַקָא וְלֹא מוֹתְבִינָן מִנָּהּ, דְּאִיבָּא לְמֵימַר בְּהָא נַמִּי טָעָה וְתָנֵי נַמִּי בַּת דּוּמָה, וְאָנֵן נַמִּי כִּי אֲמַרְנָן יִשָּׂא אָדָם וְלֹא יִשָּׂא זוֹ לָאו לְכַתְּחִלָּה אִם יִמְצָא אַחֶרֶת, אֶבֶל [אֶלָּא דְ]מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא אֶלָּא שְׁתַּיִם אֵלּוּ יִשָּׂא זוֹ וְאַל יִשָּׂא זוֹ: דְּתָנֵי רַב תַּחְלִיפָא כּוי. הִלְכָּךְ בַּת דּוּמָה כֵּיוָן דִּכְשֵׁרָה הִיא טוֹב לוֹ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה שֶׁתְּהֵא תַּחְתָּיו בְּחֶזְקַת הֶתֵּר, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה שֶׁמְּקַלְקֵלְתּוֹ לְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ מִשֶּׁנֶּאֱסְרָה לוֹ: הֵיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר. דְּאִיבָּא לְמֵימַר דְּרֹב בְּעִילוֹתֶיהָ מִשֶּׁל אֲחֵרִים: סָהוּ. שֶׁיְּהוּ בָּנֶיהָ כְּשֵׁרִים: אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ. לִפְנֵי וְסֶת נִדּוּתָהּ יוֹם אֶחָד, דְּלֹא יָדַע הַבַּעַל אֶת וֶסֶת נִדָּתָהּ דְּדִלְמָא אוֹתוֹ הַיּוֹם מִלְּוּגוֹת שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר בְּזִנּוּת: כִּי תִּיבְעֵי לָךְ כּוי. פְּלוּגְתָּא בְּמס׳ נִדָּה (קף לח:): סָמוּךְ לְטָבְלָתָהּ. לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה בְּיוֹם טְבִילָתָהּ אוֹ לְיוֹם מָחָר: אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּפְרוּצָה הִיא בְּיוֹתֵר. לֹא מָצֵי מִינְטַר לָהּ, שֶׁנִּשְׁמֶטֶת מֵאֶצְלוֹ פִּתְאוֹם: וְקָנֵא וְחֲבֵיא. הַמְקַנֵּא לָהּ יַשְׁקֶנָּה. וְאִי קַשְׁיָא בְּקִנּוּי נַמִּי הָא כְּתִיב אֶת אִשְׁתּוֹ דְּמִשְּׁמַע דְּבַעֲלָהּ מְקַנֵּא לָהּ וְלֹא אַחֵר, הָא מִתְּרֵבִּי מֵאִישׁ אִישׁ: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. קְרָא יְתִירָא הוּא לִדְרָשָׁה בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה, זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת וְגוֹ׳: לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל לְמֵאי הִלְכְתָא: רַב אָשֵׁי אָמַר כּוי. מַר מְפָרֵשׁ הֶקֵּישָׁא דְּאִישׁ לְאִשָּׁה, וּמַר מְפָרֵשׁ הֶקֵּישָׁא דְּאִשָּׁה לְאִישׁ וְלֹא פְּלִיגִי:

תוספות

דומה . פירש ר"ח שמלעיזין עליה בני אדם שהיא מזנה כדגרסינן (ביבמות דף כה.) [אמר אביי אמרה לי אם] דומי דמתא יומא ופלגא והוא עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה פי' מוזרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפרש בגמרא א"י. מה שהביא רבינו חננאל דומי דמתא יומא ופלגא לא הביא אלא לראיה דלשון דומה לזות שפתים הוא ומיהו הכא לא מיירי בדומה כה"ג דא"כ אפי' כנס יוציא דהא פסקינן התם בפ"ב דיבמות (דף כה.) כרבי בקלא דלא פסיק היכא דדומי מתא יומא ופלגא דקאמר הואיל ומכורר הדבר תצא ואפילו רבי יוחנן מודי הכא אם כנס דלא יוציא: רוב בעילות אחר הבעל. לא איירי אלא בקלא דפסק דפסקינן כרב (יבמות כה.) דלא תצא דרוב בעילות אחר הבעל ואע"ג דרב דאמר בסוף פרק אלמנה ביבמות (דף סט:) הבא על ארוסתו בבית חמיו הולד ממזר ומוקי בגמרא בדדיימא מיניה ומעלמא ולא שדינן לה בתר דידיה דוקא ארוס שאין מצוי אצלה אבל בבעל שבנסה מודי ולשמואל ל"ש דלעולם הולד שתוקי ובגון דליתא לדומה גופא קמן דלישיילה אבל איתא קמן ואמרה לכשר נבעלתי נאמנת דאמרינן בפרק עשרה יוחסין (קדושין דף עה.) גבי ארוסה שעיברה אע"ג דמוקמינן לה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סט:) כגון דדיימא מעלמא מאי שתוקי דאמר שמואל בדוקי שבודקין את אמו ואומרת לכשר נבעלתי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל דאמר היא נאמנת דאפילו ברוב פסולין אצלה והוא הדין האי דקאמר הכא אל ישא בת דומה כגון דליתא לדומה קמן דנישיילה אבל איכא למתמה לליישנא בתרא דאמר בפרק אלמנה בבא עליה דכ"ע לא פליגי דבתר דידיה שדינן והא הכא דבעלה קבוע אצלה כל שעה לא שדי ליה שמואל בתריה דבעל בתר ארוס לא כל שכן ואפי' אם תמצא לומר דשאני התם דידעינן בברור דבא עליה ארוס אבל הכא גבי בעל לא ידעינן ביאה ודאית דבא עליה מ"מ לרבא תקשה דאמר אפי' בארוסה שעיברה אמר מסתברא דלא דיימא מיניה בהא קאמר רב הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אבל דיימא מיניה בתר דידיה שדינן ליה ואפי' לרב וכ"ש לשמואל והא הכא אע"ג דאית לה בעל קבוע והוה לן למימר רוב בעילות אחר הבעל ולא שדי ליה בדידיה כ"ש התם: אליבא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה וכו'. י"ל כגון שלא קבעה ווסת וה"ה דהמ"ל וכגון דלא קבעה ווסת לא תבעי לך כי תבעי לך היכא דקבעה ווסת אלא מילתא דפסיקא נקט תימה לרבי והא אמרי' התם בפ' המפלת (נדה דף כה:) ההוא שפירא דאתא לקמיה דמר שמואל אמר האי בר מ"א יומא הוא וחשיב מיום דאולה לטבילה עד ההוא יומא ולא הוה אלא מ' יומא אמר האי בנדותה בעל וכפתיה ואודי ותקשה לר"ת דסמוך לווסתה ונראה דמ"ד סמוך לווסתה רוב עיבורין קאמר מיהו מודי דזמנין מיקרי דמיעברה נמי סמוך לטבילתה או באחד מאותן הימים שבין טבילתה לווסתה וכן למ"ד סמוך לטבילתה: איש איש לרבות אשת חרש וכו'. נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קינוי זה אבל משום לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא דהא אפילו רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קי:) כתובת אשה דאורייתא לאו ממש דאורייתא אלא אית ליה סמך מדאורייתא כדאמרינן התם בפ"ק (דף י.) מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה אלא תנא דנקט כתובה מילתא אגב אורחיה קמ"ל דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה: רב אשי אמר כשם שחיגרת וגידמת אינה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה. תימה לר"י מאי שנא הכא דממעט מוהעמיד חיגרת וגבי ערכין דכתיב והעמיד והעריך לא ממעט אלא גוסס בפ"ק דערכין (דף ד.) וכן העמדה דכתיב בקדשים בעלי מומין דאמרי' בפרק השוחט (חולין ל.) שחטה ועדיין מפרכסת דבת העמדה והערכה היא וגבי יבם כתיב (דברים כה) ועמד ואמר ואפ"ה חליץ נחתכו רגליו [למטה] מן הארכובה מיהו מחליצה לא תקשי דהתם מפרש טעמא משום דכתיב בה מעל רגלו ועיקר קרא דועמד ואמר כדדריש ליה בספרי מלמד שאינו אומר דבריו אלא בעמידה ותירץ מדרבי רחמנא בן חדש לערכין ש"מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא וכן בהמה בעלת מום עיקרה לפדיון עומדת ולא חילק בה הכתוב בין בעלת מום אפי' נשברו או נחתכו רגליה דלא עדיפא מאדם דלא קפיד קרא אעמידתו: דכתיב והעמיד הכהן את האשה ונתן על כפיה. אי קשיא דהכא משמע דרב אשי בעי קרא כדכתיב ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מה:) אמרי' אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן היה אחד מהם גידם או חיגר וכו' מאי טעמא לאו משום דבעינן קרא כדכתיב לא משום דבויולה קרא יתירא הוא דמשמע אי לאו דהוי יתירא דלא בעינן קרא כדכתיב בשלמא דרב ששת דממעט סומא מעיני איכא למימר קרא יתירא דהוה מצי למימר ונעלם מאישה וכן והעמיד דאמר רב אשי איכא למימר קרא יתירא הוא דהא כתיב והעמידה

דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא בַּת דּוּמָה. שֶׁזּוּ, בָּאָה מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה, וְזוּ, בָּאָה מִטִּיפָּה פְּסוּלָה. וְר' יוֹחָנָן אָמַר, יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה. שֶׁזּוּ, עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת, וְזוּ, אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת. מִיתִיבִי, נוֹשֵׂא אָדָם דּוּמָה! אָמַר רָבָא: וְתִסְבְּרֵא "נוֹשֵׂא" לְכַתְּחִילָּה, אֶלָּא, "אִם נָשָׂא", תְּנֵי נַמִּי "בַּת דּוּמָה". וְהִלְכְתָא: יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה. דְּתָנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר מַעַרְבָא קַמֵּיהּ דְּרַ' אַבָּהוּ: אִשָּׁה מְזַנָּה בְּנֶיהָ כְּשֵׁרִין, רוֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל. בָּעֵי רַב עַמְרָם: הָיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר, מַהוּ? אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ לֹא תִּיבְעֵי לָךְ, לֹא יָדַע בָּהּ וְלֹא מַנְטַר לָהּ. כִּי תִּיבְעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לִטְבִילָתָהּ, מַאי? כֵּיוָן דְּיָדַע בָּהּ נְטוֹרֵי מַנְטַר לָהּ אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּפְרוּצָה בְּיוֹתֵר לֹא, תֵּיקוּ: וְאִלּוּ שֶׁבֵּית דִּין כּוי: תָּנוּ רַבָּנַן: "אִישׁ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ" לְרַבּוֹת אֵשֶׁת חֵרֵשׁ, וְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת שְׁעֻמּוֹם, וְשֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּין לָהֶן לְפוֹסְלָן מִכְּתוּבָתָן. יָכוֹל אַף לְהַשְׁקוֹתָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ". ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לְהַשְׁקוֹתָהּ, וְלִכְשֶׁיֵּצֵא בַּעְלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין יַשְׁקֶנָּה. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבָּנַן סְבְרִי: בָּעֵינַן "וְקִנֵּא וְהֵבִיא", וְר' יוֹסֵי סָבַר: לָא בָּעֵינַן "וְקִנֵּא... וְהֵבִיא". תְּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ", לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה וְאִשָּׁה לְאִישׁ. לְמַאי הִלְכְתָא? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּשֵׁם שֶׁאִם הוּא סוּמָא לֹא הָיָה מַשְׁקֶה, דִּכְתִיב: "וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ", כָּךְ הִיא, אִם הָיְתָה סוּמָא לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּשֵׁם שֶׁחִיגֶּרֶת וְגִידֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, דִּכְתִיב: "וְהָעֲמִיד"

לפני

לפני ה' וכן הא דאמר מר בר רב אשי דאילמת אינה שותה משום דכתיב ואמרה ואפי' למ"ד (סנהדרין דף מה:) לא בעינן קרא כדכתיב מודה דאילמת אינה שותה משום דלא מציא לקבולי שבועה ואפי' גבי חליצה דקרייה לא מעבבא אילם ואילמת שחלצו חליצתן פסולה משום דר' זירא כל הראוי בלילה אלא ונתן על כפיה אע"ג דלאו קרא יתירא הוא בעי קרא כדכתיב והכי משמע בפרק שלשה מינין בנזיר (דף מו:) דמאן דבעי קרא כדכתיב דנזיר ממורט או אין לו כפים אין לו תקנה משום דכתיב ונתן על כפי הנזיר וכן אין לו בהן יד משום דכתיב על בהן ידו תריץ דרב אשי מהדר למר קשישא לפום סברתו דבעי למידק ממתני' דבעינן קרא כדכתיב וא"ל רב אשי מהכא ליכא למידק מידי דדהתם קרא יתירא מיהו רב אשי ס"ל דבעינן קרא כדכתיב:

הדרן עלך ארוסה

כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו.

ירושלמי המאררים אמר רבי תנחומא מנין המאררים נגד רמ"ח אברים שיש בה ונגד רמ"ח אברים שיש בו כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת מבעלה לאחר הבועל כך הן בודקין אותו וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל היא על ידי שדרכה ליאסר בין לו בין לאחר היא נבדקת אבל הוא לכשתשתה הוא נבדק בדקו אותו ולא אותה אני אומר הזכות תולה ניחא כמאן דאמר הזכות תולה לה ואינו ניכרת ברם כמאן דאמר הזכות תולה וניכרת הרי לא הוכרה אלא אני אומר מים מגולים שתה ונצבה הכין לא הוון בעייא מבדקוניה אלא כדין אלא אני אומר עם אחרים נסתרה ולא כן סברינן מימר לכשתשתה הוא נבדק תיפתר שהיה הוא מזיד והיא שוגגת ובדקו אותו ולא בדקו אותה בדקו אותה ולא בדקו אותו אני אומר הזכות תלה ליה ניחא כמ"ד הזכות תולה ואינו ניכרת ברם כמ"ד הזכות תולה וניכרת הרי הוא לא הוכר אלא אני אומר מים מגולים שתת ונצבת הכין לא הוה בעי מבדקונה אלא כדין אלא אני אומר עם אחרים נסתרה מעתה גרש יהא מותר בה תיפתר שהיה הוא שוגג והיא מזידה ובדקו אותה ולא אותו הוא מזיד והיא שוגגת פשיטא שהיא מותרת לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר מזיד בה ואת אמרת הכין הוא שוגג והיא מזידה פשיטא שהיא אסורה לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר יצאה מתחת ידו ואת אמר הכין ומנין שהדבר תלוי בה שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן אמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה בה הדבר תלוי אם היתה מזידה אסורה שוגגת מותרת:

ההוא

"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה'... וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ". כָּךְ הוּא, אִם הָיָה חִיגֵּר אוֹ גִּידֵם, לֹא הָיָה מַשְׁקֶה. מָר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר: כְּשֵׁם שֶׁאִילֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, דִּכְתִיב "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן". כָּךְ הוּא, אִם הָיָה אִילֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה:

הדרן עלך ארוסה

כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִים אוֹתָהּ, כָּךְ הַמַּיִם בּוֹדְקִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבָאוּ", "וּבָאוּ". כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִטְמְאָה", "וְנִטְמְאָה", דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּךְ הָיָה הוֹרֵשׁ זִכְרִיָּה בֶּן הַקָּצָב. רַבִּי אוֹמֵר: שְׁנֵי פְּעָמִים הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה" וְנִטְמְאָה וְנִטְמְאָה, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' עֲקִיבָא "וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא", אֵינוֹ אוֹמֵר "טָמֵא" אֶלָּא "יִטְמָא", לְטַמֵּא אֲחֵרִים. לִמֵּד עַל כִּפֶּר שֵׁנִי, שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִי יַגֵּלֶה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֵר כִּפֶּר שְׁלִישִׁי, שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא, וַהֲלֹא ר' עֲקִיבָא תַּלְמִידְךָ מֵבִיא לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא": בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' עֲקִיבָא, "וּמִדַּתָּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה..." וּמִקְרָא אַחֵר אָמַר: מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב", אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלֶף אַמָּה שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אֶלֶף אַמָּה, הָא כֵּיצַד, אֶלֶף אַמָּה מִגְּרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה תְּחוּם הַשַּׁבָּת. ר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֶלֶף אַמָּה מִגְּרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה שָׂדוֹת וּכְרָמִים: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' עֲקִיבָא, "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "לֵאמֹר", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לֵאמֹר"? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹנִין שִׁירָה אַחֲרֵיו שֶׁל מֹשֶׁה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר כִּקְרִיאִין אֶת הַלֵּל, "אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה" לְכָךְ נֶאֱמַר "לֵאמֹר". ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כִּקְרִיאִין אֶת שְׁמַע, וְלֹא כִּקְרִיאִין אֶת הַלֵּל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס: לֹא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל". וַעֲדַיִין הַדָּבָר שָׁקוּל לוֹ אֲנִי מְצַפֶּה, אוֹ אֵינִי מְצַפֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַד אֶגְוָע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי", מְלַמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִי יַגֵּלֶה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ לֹא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יָרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע", וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ לִמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה: **גמ'** "אוֹתוֹ" לְמַאן? אִילִימָא לַבַּעַל, בַּעַל מַאי עָבִיד? וְכִי תֵּימָא

דאי

הַדְרָן עֲלָךְ אֲרוּסָה

כְּשֵׁם. כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בגמ' מְפָרֵשׁ לָהּ: שֶׁנֶּאֱמַר וּבָאוּ וּבָאוּ. בגמ' מְפָרֵשׁ אִי וְיָ"ו יְתֵירָא דְּרִישׁ אוֹ וּבָאוּ וּבָאוּ יְתֵירֵי דִּכְתִיבֵי בְּעִנְיָנָא: נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה. וְיָ"ו יְתֵירָא דְּרִישׁ, אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה: וְכָךְ הָיָה ר' זְכַרְיָה הוֹרֵשׁ. וְיָ"ו יְתֵירָא: שְׁתֵּי פְּעָמִים. וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה לֹא מִמְּנִיָּנָא הוּא, דְּאוֹקִימְנָא לְטִמְאָה דְּאִית בְּעֵד אֶחָד בְּפ"ק (לעיל כ:), אֶלָּא וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה. וְעוֹד כְּתִיב אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה, וּבִגְמָרָא דְּרִישׁ לָהּ ר"ע לְתִרוּמָה וְרִבִּי נְמִי מוֹדֶה, וְהֵאי דְּנָקֵט הָכָא תֵּרֵי מְנַיְיהוּ וְהוּ לֹא, מִשּׁוּם דְּשַׁמְעִינָן לְר"ע דְּדָרֵשׁ בַּעַל וּבוֹעֵל מְרַבּוּיָא דְּוי"ו יְתֵירָא, וקא"ל רַבִּי בַּעַל וּבוֹעֵל מִנִּטְמְאָה וְנִטְמְאָה נָפְקֵי, וְלֹא דְּרִשֵׁי וָו"י: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ. בְּמס' בְּרָכוֹת (קף כת.) אַמְרִינָן דְּכָל הַיְכָא דְּתָנֵי בּוֹ בַּיּוֹם הוּא יוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת ר"א בֶּן עַזַּרְיָה לְנָשִׂיאוּת, שֶׁנִּתְרַבּוּ תַּלְמִידִים שֶׁנָּתְנוּ רְשׁוּת לְכָנֵס לְכֹל, שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כָּל ת"ח שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אַל יִכָּנֵס לְבֵהמ"ד, וְרָבְתָה תּוֹרָה בּוֹ בַּיּוֹם וְלֹא הָיְתָה הֲלָכָה תְּלוּיָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּהָ. וְהָא דְּקָתָנֵי לָהּ הָכָא, נְרָאֶה בְּעִנְיַנִי דְּהַהִיא דְּרָשָׁה דְּנִטְמְאָה וְנִטְמְאָה דְּלֵעִיל נְמִי בּוֹ בַּיּוֹם הֲוָיָא: כְּלִי חֶרֶשׂ הוּא רִאשׁוֹן, שֶׁנִּטְמָא מִן הַשֶּׁרֶץ, וְהָאֹכֶל שֶׁבְּתוֹכוֹ שֵׁנִי, שֶׁנִּטְמָא בִּכְלִי: אֵינוֹ אוֹמֵר טָמֵא. כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ טָמֵא, אֶלָּא יִטְמָא, לְמִדְרָשׁ נְמִי יִטְמָא שֶׁנִּטְמָא אֲחֵרִים: לִמֵּד עַל כִּפֶּר שֵׁנִי. לְהָכִי נְקֵט כִּפֶּר, לְפִי שֶׁהוּא מְיוּבִי בְּתָנוּר שֶׁהוּא כְּלִי חֶרֶשׂ: שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי. בְּתִרוּמָה וְאַפִּי' בְּחֻלִּין, דִּקְרָא סְתָמָא כְּתִיב: עָתִיד דּוֹר אַחֵר. מִן הָעֲתִידִין לָבֹא שֶׁיְּטַהֵר אֶת הַשְּׁלִישִׁי אִף בְּתִרוּמָה, שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה, וְאֵנֶן הוּא דַּמְטַמְּאִינָן לֵיהּ בְּתִרוּמָה מק"ו כְּדַמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא, וְדוֹר אַחֵר פָּרִיךְ לֵיהּ לק"ו כְּדִלְקַמָּן בְּגְמָרָא: וְר"ע תַּלְמִידְךָ מֵבִיא מִקְרָא שֶׁהוּא טָמֵא. אִף בְּחֻלִּין: מִגְּרָשׁ. רַחְבָּה פְּנוּיָה מִזְּרִיעָה וּמִבָּתִּים וּמֵאִילָנוֹת לְנוֹי הָעִיר לְהִיוֹת לָהּ לָאֲוִיר, וְאַלְפַּיִם לֹא הֻזְּכְּרוּ לְתִקָּן לְלֵוִיִּם, וְלֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לִיצִיאַת תְּחוּם שַׁבָּת: שָׂדוֹת וּכְרָמִים. וְאַלְפַּיִם סָבִיב נִתְּנוּ לְלֵוִיִּם, מֵהֶם הִנִּיחוּ אֶלֶף סָבִיב הָעִיר לְמִגְרָשׁ, וְהַשְּׁאָר שָׂדוֹת וּכְרָמִים: שֶׁאֵין ת"ל לֵאמֹר. שֶׁאִינוֹ דּוֹמֶה לִשְׁאָר לֵאמֹר שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהַשְּׁכִינָה מְדַבֶּר הַדִּבּוּר לְמֹשֶׁה לְחַזּוֹר הוּא וְלֹאמְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל כָּאן אֵין לוֹמַר כֵּן: כִּקּוֹרֵא אֶת הַהַלֵּל. בגמ' מְפָרֵשׁ: כִּקּוֹרִין אֶת שְׁמַע. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ: מֵאַהֲבָה. שֶׁאוֹהֵב אֶת הַמְּקוֹם: שָׁקוּל. מִשְׁקָלוֹ שָׁוֶה מַכְרִיעַ לְכָאן וּלְכָאן: לוֹ אֲנִי מְיַיחֵל אוֹ אֵינִי מְיַיחֵל. וְה"ק הַן יִקְטְלֵנִי הֲלָא הוּא הוֹרֵגְנִי לא אֲיַחֵל לוֹ עוֹד, דְּיֵשׁ לא שֶׁהוּא נִדְרָשׁ כְּמוֹ לוֹ בְּלָמ"ד וְיָ"ו כְּדִמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: מִיַּרְאָה. מִדַּאֲגַת הַפּוּרְעָנוּת שֶׁלֹּא תִּבֹּא עָלָיו: יָרֵא אֱלֹהִים. וְלֹא אוֹהֵב אֱלֹהִים: תַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ. תַּלְמִידוֹ שֶׁל ר"ע הָיָה: **גמ'**

דאי

"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה' וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ", ותיבת "והעמיד" מיותרת ובאה ללמד שצריך שיהיו לה רגליים ולא חיגרת, ומתיבת "כפיה" רואים שצריך שיהיו לה ידים, ולא גידמת, **כָּךְ הוּא אִם הָיָה חִיגֵּר אוֹ גִּידֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה.**

עוד מוסיפה הגמרא דין הנלמד מהיקש אשה לאיש, **מַר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר, כְּשֵׁם שֶׁאִילֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה דִּכְתִיב** בתורה בפרשת סוטה **"וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן"** הרי שהצריך שתוכל לומר בפיה, **וְלֹא אִילֶּמֶת, כָּךְ הוּא אִם הָיָה אִילֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה.**

הדרן עלך ארוסה

כשם שהמים פרק חמישי

בפרק זה יתבאר שהמים בודקין גם את הבועל והוא נענש בעונש המים המרים גם כן, ושהיא אסורה לו. ועל ידי שהזכיר שכך דרש רבי זכריה בן הקצב, נתגלגלו בענינים אחרים שנאמרו בדרשותיהם בעניני טומאה וטהרה, ועניני איסורי תחומין, ועוד.

משנה. כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לידע אם חטאה על ידי 'לצבוט בטן ולנפיל ירך', **כָּךְ הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – את הבועל, שגם בטנו צבה וירכו נופלת, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבָאוּ' 'וּבָאוּ'**, הוי"ו מיותרת לדרשה. **כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה** האשה **לַבַּעַל** אם לא שתתה את המים, **כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל** אם התגרשה או התאלמנה מבעלה הראשון, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנִטְמְאָה' 'וְנִטְמְאָה'**, הוי"ו מיותרת לדרשה, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כָּךְ הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב** כרבי עקיבא. **רַבִּי אוֹמֵר,** משני **פְּעָמִים הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה 'וְנִטְמְאָה' 'וְנִטְמְאָה'** – ממה שנכפל בתורה פעמיים 'נטמאה', נלמדים שני הטומאות, **אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל,** ולא מדרשת וי"ו יתירא.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "[וְכָל] כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפּוֹל מֵהֶם – מהשרצים במותם, **אֶל תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא"**, דהיינו שהכלי חרס נטמא משרץ מת ונעשה ראשון לטומאה, והאוכל שבתוכו נטמא מהכלי ונעשה שני. הפסוק **אֵינוֹ אוֹמֵר** 'כל אשר בתוכו **טָמֵא' אֶלָּא 'יִטְמָא'**, ונדרוש **יִטַּמֵּא** שמשמעו **לְטַמֵּא אֲחֵרִים, לְמֵד עַל כִּכָּר** שנטמא מהכלי חרס שהוא **שֵׁנִי** לטומאה, **שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי** אפילו בחולין. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִי יִגְלֶה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ שֶׁלֹּא עָבַר אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיְּרֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר וְיָרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע", וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ** בן הורקנוס, **תַּלְמִיד** רבי עקיבא שהיה **תַּלְמִידְךָ לְמֵד שֶׁמַּאֲהֲבָה עָשָׂה.**

גמרא. שנינו במשנה, 'כך המים בודקין אותו'. מבררת הגמרא, **'אוֹתוֹ' לְמַאן, אִילֵּימָא** שבודקים **לְבַעַל, בַּעַל מַאי עָבִיד** – והלא הבעל לא חטא כלל, **וְכִי תֵּימָא** שהכוונה היא **בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "וּמַדּוּעַ מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹ'", וּמִקְּרָא אַחֵר אָמַר "מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב", אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר** שיתנו **לְלוּיִם אֶלֶף אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'אַלְפַּיִם אַמָּה', וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר** שיתנו **אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'אֶלֶף אַמָּה', הָא כֵּיצַד, אֶלֶף אַמָּה** הוא **הַמִּגְרָשׁ** שתתנו **לְלוּיִם, וְאַלְפַּיִם אַמָּה** נאמרו לגבי **תְּחוּם הַשַּׁבָּת,** שאסור לצאת חוץ לאלפים אמה בשבת, ולא הוזכרו כדי שיתנום **לְלוּיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה שָׂדוֹת וּכְרָמִים** – נתנו ללוים אלפיים אמה, מתוכם אלף היו מגרש ועוד אלף לשדות וכרמים.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֵאמֹר', שהרי בכל מקום שכתוב בתורה 'לאמר' הכוונה שהשכינה מדברת הדיבור למשה שיאמר לבני ישראל, **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** כאן **'לֵאמֹר'**, הרי פה אי אפשר להסביר כך, אלא **מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹנִין שִׁירָה אַחֲרֵיו שֶׁל מֹשֶׁה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּקוֹרְאִין אֶת הַלֵּל,** שאומרים הציבור את ראשי הפרקים, **(אָשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה), לְכָךְ נֶאֱמַר 'לֵאמֹר'. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע** שאחרי שהשליח ציבור פותח תחילה, כולם קוראים ביחד, כך אמר משה אשירה לה', ושרתה רוח הקודש על כל בני ישראל וכוונו למה שהוא אומר, ואמרו כולם ביחד, **וְלֹא כְּקוֹרִין אֶת הַלֵּל.**

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס, לֹא עָבַר אִיּוֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל", וַעֲדַיִן הַדִּבֵּר שָׁקוּל, 'לוֹ' אֲנִי מְצַפֶּה – האם כתוב 'לו' בוי"ו שמשמע, גם אם יעניש אותי ויהרגני, 'לו' אני מצפה לעולם הבא, הרי שעבד מאהבה, **אוֹ אֵינִי מְצַפֶּה** – שכתוב 'לא' באל"ף שמשמע, אני מצפה לו כיון שאני מפחד שמא יהרגני, אבל 'הן יקטלני' שוב 'לא איחל' ולא אצפה לו לעולם הבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר "עַד אֶגְוָע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי", מְלַמֵּד שֶׁמַּאֲהֲבָה עָשָׂה,** כיון שמי שיש לו מידה כזאת שלא מסיר תומתו עד יום מיתתו, מידה זו היא מידת העובדים מאהבה. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ שֶׁלֹּא עָבַר אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר וְיָרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע", וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ** בן הורקנוס, **תַּלְמִיד** רבי עקיבא שהיה **תַּלְמִידְךָ לְמֵד שֶׁמַּאֲהֲבָה עָשָׂה.**

גמרא. שנינו במשנה, 'כך המים בודקין אותו'. מבררת הגמרא, **'אוֹתוֹ' לְמַאן, אִילֵּימָא** שבודקים **לְבַעַל, בַּעַל מַאי עָבִיד** – והלא הבעל לא חטא כלל, **וְכִי תֵּימָא** שהכוונה היא

אגרות קודש

ב"ה, ח"י כסלו, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

... ובמענה להודעתו אשר ברצונו לשנות קשר של תפילין שלו למנהג רבנו הזקן בעל התניא - פוסק בנסתר דתורה - והשולחן ערוך - פוסק בנגלה דתורה - נכון וטוב הוא.

בשאלתו לטעם נוסח שלנו לומר קאפ' כ"ה דתהלים בנפ"א - יעוין בנ"כ השו"ע או"ח רסקל"א.

דְּאִי אִית בֵּיהּ בבעל עָוֹן, שבא עליה אחרי שנסתרה, בָּדְקֵי אף לֵיהּ מַיָּא, לא יתכן לומר כן, כיון שכִּי אִית בֵּיהּ עָוֹן בְּדִידֵיהּ – בבעל, מִי בָּדְקֵי לָהּ מַיָּא לְדִידָהּ – לאשה, וְהָא תַּנְיָא, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ", ודורשים, בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, שלא בא עליה לאחר שנסתרה, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אבל אם אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, הרי שלא יתכן שהמשנה מדברת בבעל.

ממשיכה הגמרא לברר, וְאֶלָּא כוונת המשנה שהמים בודקים לְבוֹעֵל, מקשה הגמרא, אם כן לִיתְנֵי כך המים בודקין את הבועל בפירוש, כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא ׳כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל׳, ומפני מה כתוב ׳כך המים בודקין אותו׳. מתרצת הגמרא, לְעוֹלָם המים בודקים לְבוֹעֵל, וְרִישָׁא, אַיְּדֵי דְּתָנָא ׳כשם שהמים בודקין אוֹתָהּ׳, לכך תָּנֵי ׳כך המים בודקין אוֹתוֹ׳, ובסֵיפָא, אַיְּדֵי דְּתָנָא ׳כשם שאסורה לַבַּעַל׳, לכך תָּנָא ׳כך אסורה לבוֹעֵל׳.

שנינו במשנה, כך המים בודקין אותה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּבָאוּ׳ ׳וּבָאוּ׳. שואלת הגמרא, אִיבַּעְיָא לְהוּ, ׳בָּאוּ וּבָאוּ׳ קָאָמַר והלימוד הוא מייתור הוי״ו, אוֹ ׳וּבָאוּ׳ ׳וּבָאוּ׳ קָאָמַר והלימוד הוא ממה שנכפל בפרשה כמה פעמים ׳ובאו׳.

מוכיחה הגמרא, תָּא שְׁמַע ששנינו במשנתינו, כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר ׳נִטְמָאָה וְנִטְמָאָה׳ דברי רבי עקיבא, הרי שרבי עקיבא דורש וי״ו יתירא. דוחה הגמרא, וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי לך אף שם כמו ששאלנו ברישא, האם ׳נִטְמָאָה׳ ׳נִטְמָאָה׳ קָאָמַר והלימוד הוא מכפילות המילים, אוֹ ׳נִטְמָאָה וְנִטְמָאָה׳ קָאָמַר והלימוד הוא מייתור הוי״ו. מוכיחה הגמרא, תָּא שְׁמַע, מְדַקְתָּנֵי סֵיפָא, רַבִּי אוֹמֵר שְׁנֵי פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה ׳וְנִטְמָאָה׳ ׳וְנִטְמָאָה׳, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, אם כן רבי לומד מכפילות המילים, מִכְּלָל דְּרַבִּי עֲקִיבָא שנחלק עליו וָוֵי קָדְרִישׁ.

מבארת הגמרא, הִלְכָּךְ לְרַבִּי עֲקִיבָא שִׁיתָּא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְצַוָּאָה דִּידֵהּ – שהקדוש ברוך הוא גוזר שיבואו בה המים המאררים ויהיו למרים, וְחַד לְצַוָּאָה דִּידֵיהּ – שהמים יבדקו גם את הבועל, חַד לַעֲשַׂיָּיה דִּידֵהּ – שהקדוש ברוך הוא מודיע לבני ישראל שייעשה כך לאשה זו, וְחַד לַעֲשַׂיָּיה דִּידֵיהּ – שייעשה כך לבועל, חַד לִידִיעָה דִּידֵהּ – שהכהן מודיעה שבטנה תצבה קודם ואחר כך יריכה, וְחַד לִידִיעָה דִּידֵיהּ. וְרַבִּי שלא את ייתור הוי״ם, תְּלָתָא קְרָאֵי ׳ובאו׳ כְּתִיבִי, חַד לְצַוָּאָה וְחַד לַעֲשַׂיָּיה וְחַד לִידִיעָה, וכולם באשה.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי שלא דורש וי״ו יתירא, והפסוקים מדברים רק על האשה, אם כן הלכה זו שכְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מְנָא לֵיהּ. משיבה הגמרא, נַפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק "לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ", מבארת הברייתא שהכוונה לבִטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, מבררת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת, ומבארת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵיכָהּ" הֲרֵי בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת כבר אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ", חייבים לומר שהכוונה לבִטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, ומכאן לומד רבי שהמים בודקים גם את הבועל.

שואלת הגמרא, וְאִידָּךְ, רבי עקיבא שלומד שהמים בודקים אותו מהייתור של הוי״ו, מפני מה אינו לומד את זה מכאן. משיבה הגמרא, הַהוּא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן דְּבֶטֶן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ – פסוק זה בא לומר שהכהן מודיע לה שקודם תצבה הבטן ואחר כך תנפול הירך, ולא יהיה כמו שכתוב לפני כן, ׳את יריכך נופלת ואת בטנך צבה׳, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם הַמָּרִים, שיאמרו שהמים לא עשו כסדר הכתוב בתורה.

מקשה הגמרא, וְאִידָּךְ, כיצד לומד רבי שהמים בודקים לבועל, והרי מפסוק זה לומדים להודעת הכהן. מתרצת הגמרא, אִם כֵּן שלומדים מפסוק זה רק את הודעת הכהן ולא שהמים בודקים לבועל, לִכְתּוֹב קְרָא בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ של האשה, מַאי ׳בֶּטֶן וְיָרֵךְ׳, שְׁמַע מִינָּהּ שהמים בודקים גם לבוֹעֵל. מקשה הגמרא, וְאִימָּא כּוּלֵּי לְהָכִי הוּא דְּאָתָא – אולי הפסוק בא ללמד רק שהמים בודקים לבועל, מנין לרבי שאפשר ללמוד מהפסוק גם את הודעת הכהן. מתרצת הגמרא, אִם כֵּן לִכְתּוֹב בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ שמשמע רק לבועל, מַאי ׳בֶּטֶן וְיָרֵךְ׳ סתם, שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְתֵּי – שאפשר לדרוש מכך גם הודעת הכהן, וגם שהמים בודקים לבועל.

שנינו במשנה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כָּךְ הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכַרְיָה בן הקצב, רבי אומר וכו׳. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת שבמשנה, תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, ׳והיתה אם נִטְמָאָה׳, ׳וקנא את אשתו והיא נִטְמָאָה׳, ׳תחת אישה וְנִטְמָאָה׳ לָמָּה, ומבארת הברייתא, אֶחָד לומר שהאשה אסורה לַבַּעַל, וְאֶחָד לומר שאם התגרשה מהבעל או התאלמנה אסורה להנשא לַבּוֹעֵל, וְאֶחָד לִתְרוּמָה – שאפילו אם היא בת כהן ובעלה כהן, נפסלת מלאכול בתרומה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אין צריך ללמוד שאסורה לכהונה מפסוק, כיון שאפשר ללמדו מקַל וָחוֹמֶר, וּמַה בת כהן גְּרוּשָׁה – שהתגרשה מישראל שֶׁמּוּתֶּרֶת בבית אביה לִתְרוּמָה, בכל זאת אֲסוּרָה לִכְהוּנָּה כדין גרושה שאסורה לכהן, זוֹ – בת כהן סוטה שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲסוּרָה לִכְהוּנָּה.

הגמרא דורשת את הפסוקים המדברים בסוטה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״וקנא את אשתו וְהִיא נִטְמָאָה, או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וְהִיא לֹא נִטְמָאָה״, אִם ברור לבעל שנִטְמָאָה לָמָּה שׁוֹתָה, וְאִם ברור לבעל שלֹא נִטְמָאָה לָמָּה מַשְׁקֶה, אלא מַגִּיד לָךְ הַכָּתוּב שֶׁהַסָּפֵק אֲסוּרָה – שאסורה עליו כשספק אם נטמאה. ופירוש הפסוק הוא כך, אשה זו ספק אם נטמאה או לא, לכך משקה אותה לברר הספק, ואם לא ישקה אותה אסורה עליו.

מוסיפה הגמרא, מִכָּאן – מסוטה, אַתָּה דָּן קל וחומר לְשֵׁרֵץ מת, שספק אם נגע בטהרות, שמחזיקים את הטהרות בטומאה מספק, בדרך זו, וּמַה סוֹטָה שֶׁלֹּא עָשָׂה בָּהּ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן – שאם נטמאה בשוגג או באונס, אין דינה כמזיד ורצון ואינה אסורה על בעלה, בכל זאת עָשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי – שגם כשספק אם נטמאה אסורה על בעלה כודאי, שֶׁרֶץ שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן – שאף אם נגע שרץ בטהרות בשוגג או באונס נטמאים, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ סָפֵק

אגרות קודש

[ג׳ כסלו, ה׳תשל״ב]

לכאורה מתאים יותר שיהי׳ (ויחלקו) הס׳ בשלמותו: 1) אותן ההוצאות ואולי עוד פחות (ובפרט – הטירחא), 2) לפעמים צ״ל עיון לפנ״ז או לאחריו – להבנה יותר, 3) מכובד יותר, 4) בטל החשש שהקונ׳ וועלן זיך וואַלגערן כו׳ לאחר השבת דפ׳ הנלמדת.

דְּאִי אִית בֵּיהּ עָוֹן. שֶׁבָּא עָלֶיהָ לְאַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה: בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנַקֶּה מֵעָוֹן. שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו, הָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא עֲוֹנָהּ שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם: אֶלָּא לְבוֹעֵל לִיתֵנִי. כָּךְ בּוֹדְקִין אֶת הַבּוֹעֵל בְּהַדְיָא בִּדְתָנֵי סֵיפָא בְּהַהִיא, כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, וְלֹא תְּנָא כָּךְ אֲסוּרָה לוֹ: בָּאוּ וּבָאוּ קָאָמַר. מְרַבּוּיָא דְּוָי"ו: אוֹ וּבָאוּ וּבָאוּ. הִכְפּוּלִים בִּפְרָשָׁה דְּרִישׁ: שֶׁנֶּאֱמַר נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה. ש"מ רבי עֲקִיבָא וַו"י דְּרִישׁ: וַעֲדַיִין. בְּהָא גּוּפָא מִיבָּעְיָא לִי, נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה דְּרִישׁ מְרַבּוּיָא וַו"י, אוֹ חַד נִטְמְאָה וְחַד וְנִטְמְאָה קָדְרִישׁ: שֶׁתָּא קְרָאֵי. שְׁלֹשָׁה וּבָאוּ כְּתוּבִים שָׁם, וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעֶיךָ לְצָבוֹת בֶּטֶן, לְהוֹדִיעֵנוּ דְּבָטֶן וְחֲדָר יָרֵךְ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז בְּדַאֲמַרְ"ר בְּפ"ק (וַיֵּלֶךְ ט:), וְחַד וְהִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה אֶת מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם וּגו' לְצָוָאָה שֶׁהִקְּבָ"ה גּוֹזֵר שֶׁיְּבוֹאוּ בָהּ הַמַּיִם לְמָרִים, וְחַד (לַעֲשׂוֹת) וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה וּגו' לַעֲשׂוֹתָהּ, כְּאִן הוֹדִיעַ הַכְּתוּב אֶת יִשְׂרָאֵל דְּמִבְטִיחַ לָהֶן שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם, וּבְכֻלָּם כְּתִיב וַו"י יְתֵירֵי, הֲרֵי שִׁית: דְּיָרֵיהּ. דְּבוֹעֵל: דִּידָהּ. דְּאִשָּׁה, יְדִיעָה וְצִוּוּאָה וַעֲשִׂיָּה כְּדִפְרִישִׁית: וְרַבִּי. דְּלֹא דָּרִישׁ וַו"י, תִּלְתָא קְרָאֵי הוּא דִּכְתִיבִי וְכֻלְּהוּ לְדִידָהּ, יְדִיעָה וַעֲשִׂיָּה וְצִוּוּאָה: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. מִשּׁוּם דְּהוּא אָמַר לָהּ בְּקַלְלָה בְּרִישׁא אֶת יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וּגו', וְסוֹף הַמַּיִם לִבְדּוֹק כְּדֶרֶךְ בְּנִיסָּתָן דִּכְתִיב וְצָבְתָה בִּטְנָהּ וְחָדַר וְנָפְלָה יְרֵכָהּ, לְכָךְ הֶצְרַךְ לְהוֹדִיעַ תְּחִלָּה שֶׁהַמַּיִם כְּדֶרֶךְ בְּנִיסָּתָן יִבְדְּקוּהָ: וְאִימָא כְּלֵיהּ לְחֵכִי הוּא דְּאִתָּא. לְבוֹעֵל, לְהוֹדִיעַ דְּבָטֶן לוֹקָה בְּרִישָׁא מִנְּקַל: מַאי בָּטֶן וְיָרֵךְ. סְתָם הָכָא וְהָכָא דָּרִישׁ לֵיהּ: שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה תֹּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה: וְאֶחָד לְתִרוּמָה. שֶׁאֲפִלּוּ הִיא בַּת כֹּהֵן וּבַעְלָהּ כֹּהֵן נִפְסֶלֶת מִן הַתְּרוּמָה: כָּל וְחֹמֶר. אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא מִן הַמִּקְרָא לְפַסְלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה מִלְּגַשֵּׂא לְכֹהֵן, דְּמִקַּל וָחֹמֶר אָתֵי: מָה גְּרוּשָׁה. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִיִּשְׂרָאֵל וְזֶרַע אֵין לָהּ שֶׁמֻּתֶּרֶת בִּתְרוּמָה כְּדִכְתִיב מִלֶּחֶם אֲבִיהָ תֹּאכַל (וַיִּקְרָא כב) פְּסוּלָה לְכְהֻנָּה: זוֹ שֶׁפְּסוּלָה לִתְרוּמָה. מִרְבּוּיָא נִטְמְאָה כְּדְקָאַמְרַתְּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁפְּסוּלָה לְכְהֻנָּה. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ וְהָא לֹא אַיְירֵי רַבִּי עֲקִיבָא בִּפְסוּל כְּהֻנָּה כְּלָל, דְּלֹא אַצְרְכָהּ קְרָא, וּמַאי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָה ת"ל וְהִיא נִטְמְאָה כו'. גְּרִסִינָן, וְלֹא גָּרַס א"כ, דְּמִלְּתָא בְּאַנְפֵי נַפְשָׁהּ הִיא, וְלֹא נִטְמְאָה יְתֵירָא קַמִּיבָּעְיָא לֵיהּ דְּהָא דְּרִשִׁינָן. וְלָאו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְחוֹדֵיהּ קָאָמַר לָהּ, אֶלָּא סְתָמָא הִיא, וְקָרֵינָא דְּעֲנֵיָנָא קָדָרִישׁ וְאָזִיל: מָה תַּלְמוּד לוֹמַר וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה. דְּמִשְּׁמַע דְּוַדַּאי נִטְמְאָה, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר אוֹ עֹבֵר עָלָיו וּגו' וְהִיא לֹא נִטְמְאָה, אִי פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּנִטְמְאָה לְמָה שׁוֹתֶה, וְאִי פְּשִׁיטָא דְּלֹא נִטְמְאָה לְמָה מַשְׁקֶה: מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁעַל הַסָּפֵק אֲסוּרָה. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, אִשָּׁה זוֹ שֶׁמָּא לֹא נִטְמְאָה וְקָאָמַר לָךְ דִּישְׁקֵנָּהּ לְבָרֵר הַסְּפֵקָא, וְאִי לֹא מַשְׁקֶה לָהּ אֲסוּרָה: וּמִכָּאן אַתָּה. לְמַד ר"ו לְשֶׁרֶץ, סָפֵק נָגַע בְּטָהֳרוֹת סָפֵק לֹא נָגַע דְּמִחְזִקִינָן לָהּ בְּטִמְאָה מִסָּפֵק: סוֹטָה לֹא עֲשָׂה בָהּ כו'. דִּכְתִיב וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה אֲסוּרָה, הָא נִתְפְּשָׂה מֻתֶּרֶת, וְהוּא הַדִּין לְשׁוֹגֵג, אִשְׁתּוֹ וְאִשַּׁת אִישׁ עִמּוֹ בְּבֵית וְנִתְכַּוֵּן לְאִשְׁתּוֹ וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ זוֹ, וְאַף הִיא שָׁגְגָה כְּסִבּוּרָה שֶׁהוּא בַּעְלָהּ:

וממקום

ההוא דמודע לה כהן. פירוש הכהן צריך להודיע שלא להוציא לעז וכיון דגלי לן קרא דהוא נבדק כמותה וכתיב בה צואה ידיעה ועשייה לא צריך למכתב תו ביה: **זו** שאסורה בתרומה אינה דין שאסורה לכהונה. וליכא למימר בת ישראל יוכיח שאסורה בתרומה ומותרת לכהונה דה"פ ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה ע"י מעשה שנעשה בה דתיינו גירושין זו וכו' אינו דין שאסורה לכהונה ע"י זנות שנעשה בה אבל בת ישראל מה שפסולה בתרומה אינו ע"י מעשה ועוד אם תנשא בת ישראל לכהן תהא מותרת לתרומה מה שאין כן באלו שאין להם היתר לעולם בספרי מתני הכי ומה גרושה קלה שמותרת לחזור למגרשה בישראל פסולה מן הכהונה סוטה חמורה דין הוא שפסולה מן הכהונה:

מה ת"ל היא נטמאה וכו'. בגירסת רש"י וכך סיומא ללמדך שלעולם אין משקין אלא על הספק וא"ת וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא יש לומר הכתוב אוסרה קודם שתיה כאילו היא ודאי ואע"ג דליכא מלקות כדמוכח בפ"ק דיבמות (דף יא:) מיהו לאו הבא מכלל עשה איכא ואפי' אם היא טהורה נענש בב"ד של מעלה אם בא עליה כמו על חייבי עשה ולא כשאר ספיקות כגון ספק חלב ספק שומן ואכלו ונודע שהוא שומן אע"ג דצריך כפרה וסליחה מיהו לא חמיר כחייבי עשה:

אינו דין שעשה בו ספק כודאי. ליכא למיפרך נזיר ועושה פסח יוכיחו שעשה בהן אונס כרצון דנפקא לן מכי יומות מת עליו בפתע פתאום בספרי ובפרק ב' דכריתות (דף ט.) ואפ"ה לא עשה בהן ספק טומאת התהום כודאי לפי שטומאת התהום הלכה הוא ולא סתרינן ק"ו מהלכה וה"ה דאין להוכיח משם דהכי אמר בהוכחה אף אני אביא זה והלא אין ללמוד הימנו אבל הא איכא למתמה אמאי לא פרכינן מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כדפרכינן לעיל בריש פ"ק (דף ב:) ואין לומר משום דלעיל מיירי בטומאה דבתר קינוי וסתירה דמהימנו עד א' התם ודאי איכא רגלים אבל הכא ילפינן מסתירה דבתר קנויא גרידא דליכא למיפרך שכן קינא לה דקנויא לא חשיב רגלים בלא סתירה דהא בריש מסכת נדה (דף ב:) דמייתי התם מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו בין ברה"ר בין ברה"י טמא ר"ש אומר ברה"ר טהור ברה"י תולין ושניהם לא למדוה אלא מסוטה רבנן סברי כסוטה מה סוטה ספק הוא ועשאוה כודאי אף כו' ופריך אי מסוטה נימא מה סוטה ברה"י טמא ודאי הכא נמי טמא ודאי הבי השתא התם יש רגלים לדבר שהרי קנא לה ונסתרה הכא מאי רגלים לדבר איכא אלמא אע"ג דמסתירה דבתר קנויא יליף כי הכא פריך והכא אמאי לא פריך הכי ויש לומר דסתירה על ידי קנויא בסוטה הוי כספק מגע שרץ שהרי בלא קנויא לא היה שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על העריות הלכך הקנויא גורם הספק וה"פ במס' נדה התם גבי סוטה וספק שרץ הרי ריעותא דהיינו השרץ והבועל קמן אצל הטהרות והאשה אבל גבי מקוה קודם טבילה לא ראינו שום ריעותא דאיכא לספוקי על ידה ולעיל בפ"ק קודם העדאת עדים לא הואי שום ריעותא:

מכאן

דְּאִי אִית בֵּיהּ עָוֹן בָּדְקִי לֵיהּ מַיָּא, כִּי אִית בֵּיהּ עָוֹן בִּדְיִדֵיהּ מִי בָּדְקִי לָהּ מַיָּא לְדִידָהּ? וְהָא תַּנְיָא, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ" בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ! וְאֶלָּא לַבּוֹעֵל, לִיתְנֵי כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל? לְעוֹלָם לַבּוֹעֵל, וְרֵישָׁא אַיְידֵי דְּתָנָא "אוֹתָהּ" תָּנֵי "אוֹתוֹ". סֵיפָא, אַיְידֵי דְּתָנָא "בַּעַל" תָּנָא "בּוֹעֵל": שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאוּ" "וּבָאוּ": אִיבַּעְיָא לְהוּ, "בָּאוּ" "וּבָאוּ" קָאָמַר אוֹ "וּבָאוּ" "וּבָאוּ" קָאָמַר? תָּא שְׁמַע, כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִטְמְאָה". "וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי, "נִטְמְאָה" "נִטְמְאָה" קָאָמַר אוֹ "נִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה" קָאָמַר? תָּא שְׁמַע מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, רַבִּי אוֹמֵר: שְׁנֵי פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה "וְנִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה" אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל. מִכְּלָל דְּרַבִּי עֲקִיבָא וָ"וֵי קָדְרִישׁ הִלְכָּךְ לְרַבִּי עֲקִיבָא שִׁיתָּא קְרָאֵי כְּתִיבִי. חַד לְצִוָּאָה דִּידָהּ, וְחַד לְצִוָּאָה דִּידֵיהּ, חַד לַעֲשִׂיָּה דִּידָהּ וְחַד לַעֲשִׂיָּה דִּידֵיהּ. חַד לִידִיעָה דִּידָהּ וְחַד לִידִיעָה דִּידֵיהּ. וְרַבִּי תִּלְתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְצִוָּאָה וְחַד לַעֲשִׂיָּה וְחַד לִידִיעָה. וְרַבִּי, כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִים אוֹתָהּ כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא "לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ" בִּטְנוֹ וְיֵרֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. אַתָּה אוֹמֵר בִּטְנוֹ וְיֵרֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בִּטְנָהּ וְיֵרֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְצָבְתָה בִּטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ" הֲרֵי בִּטְנָהּ וְיֵרֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ"? בִּטְנוֹ וְיֵרֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. וְאִידָּךְ, הַהוּא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן דְּבֶטֶן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם הַמָּרִים. וְאִידָּךְ, אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא "בִּטְנָהּ וְיֵרֵיכָהּ", מַאי "בֶּטֶן" וְ"יָרֵךְ"? שְׁמַע מִינָּהּ לַבּוֹעֵל. וְאִימָא כּוּלֵּי לְהָכִי הוּא דְּאָתָא? אִם כֵּן לִכְתּוֹב "בִּטְנוֹ וְיֵרֵיכוֹ", מַאי "בֶּטֶן" וְ"יָרֵךְ"? שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְתֵּי: אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ: כָּךְ, הָיָה הוֹרֵשׁ זְכַרְיָה כו': תָּנוּ רַבָּנַן: שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, "אִם נִטְמְאָה" "נִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה", לָמָּה? אֶחָד לַבַּעַל, וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, וְאֶחָד לִתְרוּמָה, דִּבְרֵי ר' עֲקִיבָא. אָמַר ר' יִשְׁמָעֵאל: קַל וָחוֹמֶר, וּמַה גְּרוּשָׁה שֶׁמּוּתֶּרֶת לִתְרוּמָה אֲסוּרָה לִכְהוּנָּה, זוֹ, שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲסוּרָה לִכְהוּנָּה? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהִיא נִטְמְאָה" "וְהִיא לֹא נִטְמְאָה" אִם נִטְמְאָה לָמָּה שׁוֹתָה, אִם לֹא נִטְמְאָה לָמָּה מַשְׁקֶה? מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַסָּפֵק אֲסוּרָה, וּמִכָּאן אַתָּה דָּן לְשֶׁרֶץ. וּמַה סוֹטָה, שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֶס כְּרָצוֹן, עָשָׂה בָהּ סָפֵק כְּוַדַּאי. שֶׁרֶץ שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֶס כְּרָצוֹן, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ סָפֵק כודאי?

מכאן אמרו וכו' ברשות הרבים ספיקו טהור. בפ"ק דשחיטת חולין (דף ט:) ובפרק אין מעמידין (ע"ז דף לז:) אמר דספק טומאה ברשות הרבים הלכתא גמירי לה מסוטה דמשמע דדוקא במקום סתירה טמא אבל שלא במקום סתירה גמירי דטהור ודאי הוא ותימה למאי איצטריך הלכתא לימא העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא והכי אמר בהדיא נמי בריש מסכת נדה (דף ג.) דרבי שמעון גמר לה מספק טומאה ברה"ר ואמר ורבנן הכי השתא התם גברא בחזקת טהרה קאי מספיקא לא מחתינא ליה טומאה וי"ל אי לאו הלכתא דגמרינן דברה"ר טהור הוה אמינא סתירה דנקט קרא לא דבר הכתוב אלא בהווה וה"ה לכל ספק טומאה בכל מקום שנולדה דמסברא אין לטהר זו יותר מזו וסד"א דגזירת מלך כך היא בכל ספק טומאה הלכך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברשות הרבים אחזקתה דלא מחתינן ליה טומאה מספק ירושלמי דפירקין קמא מ"מ יש רגלים לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום למבואות אפילות ביום שאלו את בן זומא מפני מה ספק רה"י טמא אמר לון סוטה מה היא לבעלה ודאי

כְּוַדַּאי? וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ, מַה סּוֹטָה רְשׁוּת הַיָּחִיד, אַף שֶׁרֶץ רְשׁוּת הַיָּחִיד. וּמַה סּוֹטָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל. אַף שֶׁרֶץ, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, וּמִכָּאן אָמְרוּ: דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵיקוֹ טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְשֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְר' יִשְׁמָעֵאל, אָמַר ר' עֲקִיבָא תְּרוּמָה, וּמְהַדֵּר לֵיהּ אִיהוּ כְּהוּנָּה? וְתוּ: לְר' עֲקִיבָא, כְּהוּנָּה מְנָא לֵיהּ? וְכִי תֵימָא, כְּהוּנָּה לָא צְרִיכָא קְרָא, שהרי

וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ. הוֹאִיל וְלֹא לְמִדְרָשׁ דִּמְטַמֵּינָן מִסָּפֵק אֶלָּא מִסּוֹטָה, הֲזוֹר וְדוֹן, דְּמָה סּוֹטָה הָא דִּטְמֵאָה מִסָּפֵק בְּרה"י הוּא, מָקוֹם הֶרְאוּי לְסֵתֶר, אַף טְמֵאָה בְּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵקוֹ טָמֵא, אֲבָל בְּרה"ר טָהוֹר: **וּמַה סּוֹטָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל הִיא.** אִם נִטְמֵאת אִם לָאו, אַף סָפֵק טְמֵאָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּנוֹגֵעַ זֶה דַּעַת לִשָּׁאֵל אִם נָגַע אִם לָאו וְהוּא אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, כְּגוֹן אָדָם אוֹ טָהֳרוֹת שֶׁהָיָה אָדָם עָסוּק בָּהֶם בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד הַסְּפֵק: **וּפְרֵכִינָן לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל א"ר עֲקִיבָא.** וְאֶחָד לְתְרוּמָה, וְקָמַהַדַּר לֵיהּ אִיהוּ א"צ מִקְרָא לְהָבִיא בִּכְהֻנָּה: **וְתוּ.** מִבָּעְיָא לָן לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּלֵא אַיְירֵי בִּכְהֻנָּה: **מְנָא לֵיהּ.** דְּאַסּוֹרָה לִכְהֻנָּה אִם מֵת זֶה, וְהָא לִיכָּא לְמֵימַר דְּשַׁרְיָא, דְּהַשְׁתָּא לְתְרוּמָה אֲסַר לָהּ לִכְהֻנָּה מִבָּעְיָא, וּמִק"ו הוּא לֹא יָלִיף, דְּא"כ הַיְינוּ ר' יִשְׁמָעֵאל: **וְכ"ת כְּהֻנָּה לֹא צָרִיךְ קְרָא.** דְּמִמֵּילָא אֲסוּרָה שֶׁהֲרֵי עֲשָׂהּ בָּהּ הַכָּתוּב בְּסוֹטָה סָפֵק זוֹנָה כְּוַדַּאי זוֹנָה לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, הִלְכָּךְ לְגַבֵּי כְּהֻנָּה נַמִּי אַסֵּירָא דִּכְתִיב זוֹנָה לֹא יִקָּחוּ וְזוֹ בְּחֶזְקַת זוֹנָה הִיא:

אי

1 1 1

כְּוַדַּאי – שאף בספק אם נגעו הטהרות בשרץ, הרי הם טמאים כודאי.
מוסיפה הגמרא עוד, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ** – כיון שלמדת ששרץ מטמא
מספק מסוטה, כמו כן נלמד שרק באופן שסוטה טמאה מספק, מטמא
גם השרץ בספק, **מַה סּוֹטָה** שייך בה ספק טומאה רק **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**
שהוא מקום הראוי להסתר, **אַף שֶׁרֶץ** אינו מטמא בספק אלא
בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אבל ברשות הרבים אין השרץ מטמא אלא בודאי.
וכמו כן נלמד, **וּמַה סּוֹטָה** היא **דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׂאֵל** – שאפשר
לשאול אותה אם נטמאה או לא, **אַף שֶׁרֶץ** מטמא בספק רק **בְּדָבָר**
שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׂאֵל, כגון באדם המתעסק בטהרות שאפשר
לשאול אותו אם השרץ נגע בהם, אם אינו יודע נטמאים הטהרות
מספק, אך אם אין אדם לשאול אין הטהרות נטמאים אלא בודאי.
מסיימת הגמרא, **וּמִכָּאן אָמְרוּ, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׂאֵל** כגון ספק
אם נטמא אדם משרץ, או אדם המתעסק בטהרות, ספק אם נטמאו
הטהרות משרץ, הדין הוא, אם הוא **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵיקוֹ טָמֵא,**
אבל **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְשֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָּׂאֵל,** כגון
שרץ מת שספק אם נגע בטהרות שאינם ביד אדם, **בֵּין בִּרְשׁוּת**
הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר.
שנינו בברייתא, שלש פעמים 'נטמאה' למה, אחד לבעל ואחד
לבועל ואחד לתרומה דברי רבי עקיבא, אמר רבי ישמעאל, קל
וחומר, ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה, זו שאסורה
בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה. מקשה הגמרא על רבי ישמעאל,
וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הרי **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** שלומדים מפסוק רק שאסורה
לאכול **תְּרוּמָה** מספק, **וּמַהֲדַר לֵיהּ אִיהוּ כְּהוּנָּה** – והוא השיב לו
שאין צריך פסוק שאסורה בכהונה, והרי רבי עקיבא לא דיבר על כך.
וְתוּ, לְרַבִּי עֲקִיבָא, שאסורה **לִכְהוּנָּה** אם מת בעלה **מְנָא לֵיהּ,** ואי
אפשר לומר שסובר שמותרת לכהונה, כיון שיש קל וחומר, וכן אי
אפשר לומר שלומד מהקל וחומר, שזה שיטת רבי ישמעאל.
וְכִי תֵּימָא כְּהוּנָּה לֹא צְרִיכָא קְרָא, ואסורה ממילא

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום הרביעי עם המצורף אליו.

ובעת רצון אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להטבת מצב בריאותו ולהצלחת הטפול הרפואי לרפואה קרובה.

וכמו שנדבר בביקורו כאן, הנה ככל שיתוסף בבטחונו בהשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ומשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, בודאי שיתוסף בברכתו בהאמור, וכמו שאנו מבקשים ופועלים מבעל הברכות, כנוסח התפלה, הטוב לנו, בטוב הנראה והנגלה.

נתעכבתי מלדבר או לכתוב ע"ד הבא לקמן עד עתה מכמה טעמים, אבל כיון שכת"ר שי' מסיים במכתבו, בבקשה לייעץ לו שיקבל עליו בל"נ איזה תיקון.

הרי ע"פ המבואר מכ"ק אדמו"ר הצמח צדק [דהלכה כמותו בכל מקום, ובפרט בהנוגע לאנ"ש ואלו שזכו ליהנות מאור תורת החסידות] ברשימותיו על תהלות נעים זמירות ישראל, על הכתוב, והוא רחום, אות ד' אשר בלשונו שם, י"ג תקוני הזקן כו' נמשך כו' רחמים גדולים וכו', ומכח התקוני דיקנא ממתיק וכו' נעשה נעים וממותק וכו'.

מהנכון במאד מאד, שמכאן ולהבא יתנהג באופן האמור שם, בהנוגע לפאות הזקן, ובפרט ע"פ המבואר בשו"ת הצ"צ גם ע"פ נגלה, ויעשו כל ענינים נעימים וממותקים, וכנ"ל באופן הנראה ונגלה, ובפרט שיהי' בענין גם ענין של קידוש השם, וזכות הרבים מסייעתו.

בברכה לבשורות טובות בכל האמור, ואשר מחדש כסלו זה וכעניניו, יהי' בכל עניני כת"ר הוא וב"ב שי' באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור, ובזה גם הפצת עניני יהדות בכל מקום שידו מגעת וגם חוצה, שהרי מצות החדש בנר חנוכה דמוסיף והולך משתשקע החמה ועל פתח ביתו מבחוץ.

ובברכת שבתא טבא.

שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ סָפֵק זוֹנָה אסורה על בעלה כְּזוֹנָה ודאי, וכיון שהיא בחזקת זונה תהיה אסורה גם לגבי כהונה, ולא צריך לזה פסוק. דוחה הגמרא, אם כן תְּרוּמָה נַמִּי לֹא תִּיבְעֵי קְרָא, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ סָפֵק זוֹנָה כְּזוֹנָה, ואם היא בחזקת זונה אסורה לאכול בתרומה, וכיון שבכל זאת מצריך רבי עקיבא פסוק לפוסלה מאכילת תרומה, הרי שצריך פסוק גם לאוסרה להינשא לכהן.

מתרצת הגמרא, אֶלָּא לְרַבִּי עֲקִיבָא אַרְבָּעָה קְרָאֵי כְּתִיבִי – 'נטמאה', 'נטמאה', 'ונטמאה', וו"ו יתירא של 'ונטמאה', חַד לְבַעַל, וְחַד לְבוֹעֵל, וְחַד לִכְהוּנָּה, וְחַד לִתְרוּמָה. וכיון שאמר רבי עקיבא שלומדים כהונה מהוי"ו היתירא, אמר לו רבי ישמעאל שאפשר ללמדו מקל וחומר. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לא לומד מייתור הוי"ו, משום כך רק תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְבַעַל, וְחַד לְבוֹעֵל, וְחַד לִתְרוּמָה, וּכְהוּנָּה אָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר.

מקשה הגמרא, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מַמַּאי דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לִתְרוּמָה הקלה, וּכְהוּנָּה החמורה אָתְיָא ממילא בְּקַל וָחוֹמֶר, הרי לא כתוב במפורש בפסוק תרומה, ואם כן דִּילְמָא כִּי אִצְטְרִיךְ את הפסוק לִכְהוּנָּה כיון שהיא חמורה, וּתְרוּמָה הקלה שַׁרְיָא. מתרצת הגמרא, אָמַר לָךְ רבי ישמעאל, מַסְתַּבְּרָא שהפסוק השלישי הוא דּוּמְיָא דשני הפסוקים הראשונים שלמדנו מהם את האיסור דְּבַעַל וּבוֹעֵל, מַה בַּעַל וּבוֹעֵל אסורה עליהם גם מֵחַיִּים של הבעל, אַף הפסוק השלישי מדבר על תְּרוּמָה שהיא נאסרת נַמִּי מֵחַיִּים של הבעל ולא רק לאחר מיתה, לְאַפּוּקֵי כְּהוּנָּה דִּלְאַחַר מִיתָה – מה שאין כן אם נעמיד את הפסוק בכהונה תיאסר לכהן מהפסוק רק לאחר מיתת בעלה, כיון שגרושה אסורה לכהן גם בלא הפסוק, לכן מעמיד רבי ישמעאל את הפסוק בתרומה שדומה לבועל ונבעל, ואת כהונה הוא לומד מקל וחומר.

מקשה הגמרא, וְרַבִּי עֲקִיבָא שלומד מפסוק רביעי שנאסרת לכהונה, מפני מה אינו לומד מקל וחומר וכדברי רבי ישמעאל. מתרצת הגמרא, 'דּוּמְיָא דְּבַעַל וּבוֹעֵל' לֵית לֵיהּ, ולכך אם לא ילמד מפסוק, נאמר שילמד רק שאסורה לכהונה החמורה, אבל בתרומה תהיה מותרת. וְאִי נַמִּי אִית לֵיהּ 'דומיא דבעל ובועל' ואפשר ללמוד תרומה מהפסוק וללמוד כהונה בקל וחומר, בכל זאת כתוב וי"ו יתירא לכהונה, כיון שמִילְּתָא דְּאָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר, טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא.

לעיל למדה הגמרא מסוטה שדבר שיש בו דעת לישאל נטמא מספק, ושאין בו דעת לישאל לא נטמא מספק, הגמרא מביאה כאן לימוד נוסף להלכה זו.

אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, דין זה שדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל נטמא מספק, וְאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל לא נטמא מספק, מֵהַאי קְרָא נַפְקָא, "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל", משמע שרק וַדַּאי טָמֵא הוּא דְּלֹא יֵאָכֵל, הָא סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר יֵאָכֵל, הרי שספק טומאה אינו כודאי. אֵימָא סֵיפָא של הפסוק, "וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר", משמע שרק אדם שהוא וַדַּאי טָהוֹר הוּא דְּיֹאכַל בָּשָׂר, הָא אדם שהוא סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר, לֹא יֹאכַל, הרי שספק טומאה הוא כודאי טומאה. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ, כָּאן – 'כל טהור יאכל בשר' מדבר באדם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל ולכן נטמא בספק, כָּאן – 'והבשר אשר יגע', מדבר בבשר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל ולכן לא נטמא בספק.

מבארת הגמרא שצריכים את שתי הדרשות, וְאִיצְטְרִיךְ דְּרַב גִּידֵּל אָמַר רַב, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִינְמַר מִסּוֹטָה, דְּאִי רק מִדְּרַב, הֲוָה אֲמִינָא, שכשיש דעת לישאל טמא בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּבֵין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, לכן אִיצְטְרִיךְ לְמִינְמַר מִסּוֹטָה, לומר שנטמא רק ברשות היחיד בסוטה. וְאִי רק מִסּוֹטָה, הֲוָה אֲמִינָא, אין טומאה בספק עַד דְּאִיכָּא דַּעַת בנוֹגֵעַ – השרץ המטמא, וּמַגִּיעַ הנטמא, בסוטה שיש דעת באשה ובבועל, אבל אם יש דעת רק בנוגע או רק במגיע אינו נטמא מספק, לכן צְרִיכָא את הלימוד של רב גידל אמר רב שלומד, 'טהור ודאי' יאכל, אבל בספק ויש בנטמא דעת לא יאכל, אף אם אין במטמא דעת, ומשום כך שרץ מטמא בספק אף שאין בו דעת.

שנינו במשנה, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ כּוּ', אמר רבי יהושע, מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכאי, שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא. מקשה הגמרא לרבי יוחנן בן זכאי, וּמֵאַחַר דְּאֵין לוֹ לשני מקרא מן התורה שמטמא שלישי, לָמָּה עכשיו הוא טָמֵא עד שיטהרו דור אחר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אמנם מִן הַתּוֹרָה אֵין לוֹ מקרא לטמאו, אבל מִדִּין קַל וָחוֹמֶר יֵשׁ לוֹ טומאה לשלישי בתרומה, בדרך זו, וּמַה טְּבוּל יוֹם שלא העריב שמשו, שֶׁמּוּתָּר בְּחוּלִּין – שאם יגע בחולין אינו מטמאו, בכל זאת פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה עד שיעריב שמשו, כְּבָר שֵׁנִי שֶׁפָּסוּל אף בְּחוּלִּין, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה ויפסלנו.

דוחה הגמרא, אִיכָּא לְמֵיפְרַךְ, מַה לְּטְבוּל יוֹם של טמא מת או זב או מצורע, שֶׁכֵּן בשעת טומאתו היה אַב הַטּוּמְאָה ומשום כך פוסל תרומה, מה שאין כן כבר שני שלא היה אב הטומאה, לא יעשה שלישי בתרומה. מתרצת הגמרא, תֵּיתֵי – תלמד כבר שני שמטמא שלישי בקל וחומר

אגרות קודש

ב"ה, ח' כסלו, תש"כ
ברוקלין.

קבוצת המשתתפים בלימוד תורתנו הק' בליל שבת קדש,
בירושלים עיר הקדש תבנה ותכונן, על ידי משיח צדקנו
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתב מיום השלישי דחדש כסלו הוא חדש הנסים והגאולה, כתוב ע"י הוו"ח אי"א נו"נ מו"ה נפתלי צבי שי' גוטליב, מבשר טוב מקביעות לימוד בחבורה בעידנא רעוא הנ"ל.

ובודאי אף שאין מוזכר עד"ז במכתבם, לומדים ג"כ בתורת החסידות שהיא היא תורת

המשך בעמוד הבא

אי הָכִי לִתְרוּמָה נַמִּי לֹא תִּיבָּעֵי קְרָא. וְנַיְלַף מֵהַהוּא טַעְמָא גּוּפֵיהּ שֶׁהֲרֵי עָשָׂה הַכָּתוּב בְּסוֹטָה סֵפֶק זוֹנָה כְּוַדָּאי זוֹנָה, וּבִתְרוּמָה הָא יָדְעִינָן דְּזוֹנָה אֲסוּרָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כב) כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כִּי הִבְעֵל לְזָר אֲצָלָה, הִיא בְּתִרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכַל, וְאֵין לָךְ פְּסוּל גָּדוֹל מִזֶּה כְּשֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ וְנִבְעֲלָה לְאַחֵר. וּלְר' עֲקִיבָא מֵהַאי קְרָא נַפְקָא לָן בִּיבָמוֹת (ז' סח.) כָּל הַפְּסוּלִים דְּפָסְלִי, וְהָכָא נַמִּי דְּלֹא תְּפַסֵּי בְּהוּ קִדּוּשִׁין, דִּכְיוָן דְּלֹר' עֲקִיבָא אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּשׁוּם פְּסוּל, לֹא מִשְּׁמַע לֵיהּ כִּי תִהְיֶה לְשׁוֹן הֲוָיָה אֶלָּא כִּי תִּבְעַל: **אֶלָּא לְרַבִּי עֲקִיבָא אַרְבָּעָה קְרָאֵי כְּתִיבִי.** יְתִירֵי, ב' נִטְמְאָה וְחַד וְנִטְמְאָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּרִישׁ וָו"י חֲרֵי אַרְבָּעָה: וּכְהָנָּה אַתְיָא מִקַּל וָחֹמֶר. וְלָא דְּרִישׁ וָו"י, וּפְרַכִינָן לְר' יִשְׁמָעֵאל בְּיָוָן דְּלֹא דְּרִישׁ וָו"י מִמַּאי דִּקְרָא לְתִרוּמָה מִדְּרִישׁ וּכְהָנָּה אַתְיָא בְּקַל וָחֹמֶר וְאָתוּ כֻּלְּהוּ, דִּילְמָא קְרָא לְכַהֲנָּה אַתְיָא, דִּכְיוָן דְּלֹא כְּתִיב תְּרוּמָה בְּהַדְיָא אֲנָא אֲמִינָא תְּרוּמָה לֹא אַתְרַבְּאי לְאִסּוּרָא אֶלָּא כְּהָנָּה הוּא דְּאִתְרַבְּאי דְּחַמְרָא מִנַּיהּ, וּתְרוּמָה שָׁרְיָא: **אָמַר לָךְ מִסְתַּבְּרָא.** דִּקְרָא תְּרוּמָה רַבִּי דּוּמְיָא דְּתַרְיָין נִטְמְאָה דְּרַבִּי בָּעֵל וּבוֹעֵל דְּמַחַיִּים דְּבָעֵל קְמִיתַּסְרָא לֵהּ, כְּגוֹן אִם יְגָרְשֶׁנָּה אִסּוּרָה לְבוֹעֵל, הִלְכָּךְ מִקְרָא שְׁלִישִׁי נַמִּי לְמִידֵי דְּמִיתְסַר בֵּיהּ מַחַיִּים וְדִלְבַעֵל אָתֵי, וְהַיְינוּ תְּרוּמָה, וּלְמַעוּטֵי כְּהָנָּה, שֶׁאֵין פָּסוּק זֶה בָּא לְאִסְרָהּ אֶלָּא לְאַחֵר מִיתָה, דְּמַחַיִּים הָא אֲסִירָא וְקַיְימָא, דְּהָא מְגָרֵשׁ לָהּ וְהַוְיָא לֵהּ גְּרוּשָׁה וְאָסוּרָה לְכַהֲנָּה: **רַבִּי עֲקִיבָא.** דְּמִצְרִיךְ קְרָא לְכַהֲנָּה, דּוּמְיָא דְּבָעֵל וּבוֹעֵל לֵית לֵיהּ, וְאִי לֹא כְּתִיב קְרָא יְתִירָא לֹא הָוָה מְרַבִּינָן אֶלָּא בְּכַהֲנָּה דְּחַמְרָא, דְּכָל חַד וְחַד קְרָא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ הוּא, וְלֹא אֲמַרִינָן הָא לֹא מְרַבִּי אֶלָּא דּוּמְיָא דְּהָנָךְ: **וְאִי נַמִּי אִית לֵיהּ.** וּמִיתוֹקֶם קְרָא לִתְרוּמָה, אֲפִלּוּ הָכִי אִתָּא וְי"ו יְתִירָא לְכַהֲנָּה, וְאע"ג דְּאִיבָּא לְמִילְפָּה בְּקַל וָחֹמֶר טְרַם וְכְתֵב לֵהּ קְרָא: **אֶלָּא לָאו שֶׁמַּע מִנַּיהּ.** הַבְּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע, דְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל הוּא, דְּבָשָׂר הֲוֵי נוֹגֵעַ, הִלְכָּך סֵפֶקוֹ טָהוֹר, וְכָל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר דְּאִיתֵּירֵי בְּטָמֵאת הַגּוּף דֵּישׁ בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל, בְּהַהוּא קָאָמַר לָךְ סֵפֶקוֹ טָמֵא: **דַּעַת נוֹגֵעַ וּמַגִּיעַ.** בְּמִטְמֵא וְנִטְמָא, כִּי סוֹטָה דֵּישׁ בָּהּ דַּעַת וְיֵשׁ דַּעַת בְּבוֹעֵל הַמִּטַּמְּאָה, קַמְשַׁמַע לָן דְּדָבָר גּוּדֵל דְּנַפְקָא מִכָּל טָהוֹר, הָא סָפֵק לֹא יֹאכַל כֵּיוָן דֵּישׁ בּוֹ דַּעַת בְּזֶה שֶׁנִּטְמָא, אֲבָל בְּמִטַּמֵּא לֹא בְּעֵינָן דַּעַת: **וּמֵאַחַר דְּאֵין לוֹ.** מִקְּרָא מִן הַתּוֹרָה לְמָה הוּא טָמֵא בְּתִרוּמָה, לְרַבִּי יוֹחָנָן [פְּרִיךְ] דְּקָאָמַר עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֲרוֹ אֲבָל הוּא הָיָה מִטַּמֵּאוּ: **וּמַה טָּבוּל יוֹם.** שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ: **שֶׁמֻּתָּר בְּחֻלִּין.** כִּדְאַמְרִינָן בִּיבָמוֹת בְּהֶעְרֵל (קף עט:) תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, טָבֵל וְעָלָה מֻתָּר לְחֻלִּין וּלְמַעֲשֵׂר, הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בְּתִרוּמָה, הַבִּיא כִּפָּרָתוֹ בְּטִמְאָה שֶׁהִיא בַּת קָרְבָּן מֻתָּר בְּקָדָשִׁים: **כְּבַר שֵׁנִי שֶׁפָּסוּל בְּחֻלִּין.** דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יח) כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, חֻלִּין וּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים בְּמִשְׁמַע, דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּתִרוּמָה, וְדַיּוֹ לִיבָא לְמִימַר דְּאִם כֵּן בָּטֵל לֵיהּ קַל וָחֹמֶר דְּהָא שֵׁנִי בְּתִרוּמָה מִקְּרָא מִשְׁתַּמַּע כִּי חֻלִּין, וְקַיְימָא לָן (כְּנִ"ק קַף כה.) דְּהֵיכָא דְּמִיפְּרַךְ קַל וָחֹמֶר לֹא אֲמַרִינָן דַּיּוֹ: **שֶׁכֵּן אַב הַטֻּמְאָה.** כְּגוֹן טָמֵא מֵת אוֹ זָב אוֹ מְצוֹרָע שֶׁהֵן בְּטֻמְאָתָן אֲבוֹת:

שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ סֵפֶק זוֹנָה כְּזוֹנָה, תְּרוּמָה נַמִּי לֹא תִּיבָּעֵי קְרָא? שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ סֵפֵק זוֹנָה כְּזוֹנָה! אֶלָּא לְר' עֲקִיבָא אַרְבָּעָה קְרָאֵי כְּתִיבִי: חַד לַבַּעַל, וְחַד לַבּוֹעֵל, וְחַד לְכְהוּנָּה, וְחַד לִתְרוּמָה. וְר' יִשְׁמָעֵאל, תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי: חַד לַבַּעַל, וְחַד לַבּוֹעֵל, וְחַד לִתְרוּמָה, וּכְהוּנָּה אָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר. וְר' יִשְׁמָעֵאל, מִמַּאי דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לִתְרוּמָה, וּכְהוּנָּה אָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר? דִּילְמָא כִּי אִצְטְרִיךְ לִכְהוּנָּה, וּתְרוּמָה שָׁרְיָא? אָמַר לָךְ, מִסְתַּבְּרָא דּוּמְיָא דְּבַעַל וּבוֹעֵל. מַה בַּעַל וּבוֹעֵל מַחַיִּים אַף תְּרוּמָה נַמִּי מַחַיִּים, לְאַפּוּקֵי כְּהוּנָּה דְּלְאַחַר מִיתָה. וְר' עֲקִיבָא, דּוּמְיָא דְּבַעַל וּבוֹעֵל לֵית לֵיהּ, וְאִי נַמִּי אִית לֵיהּ, מִילְּתָא דְּאָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַם וְכָתֵב לֵהּ קְרָא. אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל וְאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, מֵהַאי קְרָא נָפְקָא, "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל" וַדַּאי טָמֵא הוּא דְּלֹא יֵאָכֵל, הָא סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר יֵאָכֵל. אֵימָא סֵיפָא "וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר" וַדַּאי טָהוֹר הוּא דְּיֹאכַל בָּשָׂר, הָא סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר לֹא יֹאכַל. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ, כָּאן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, כָּאן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל. וְאִיצְטְרִיךְ רַב גִּידֵל אָמַר רַב, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיגְמַר מִסּוֹטָה. דְּאִי מִדְּרַב הֲוָה אָמִינָא בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּבֵין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אִיצְטְרִיךְ לְמִיגְמַר מִסּוֹטָה. וְאִי מִסּוֹטָה, הֲוָה אָמִינָא עַד דְּאִיבָּא דַּעַת נוֹגֵעַ וְמַגִּיעַ, צְרִיכָא: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' עֲקִיבָא, וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ כו': וּמֵאַחַר שֶׁאֵין לוֹ לָמָּה טָמֵא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִן הַתּוֹרָה אֵין לוֹ, מִדִּין קַל וָחוֹמֶר יֵשׁ לוֹ. וּמַה טָּבוּל יוֹם שֶׁמֻּתָּר בְּחוּלִּין פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה, כְּבָר שֵׁנִי שֶׁפָּסוּל בְּחוּלִּין אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה? אִיבָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּטָבוּל יוֹם שֶׁכֵּן אַב הַטּוּמְאָה? תֵּיתִי

מטבול

שכן עשה בה ספק זונה כזונה. תימה אמאי לא אמר כיון דטמאה הכתוב מספק מהיכא תיתי דמותרת בתרומה ולכהונה ויש לומר אי לאו קראי איכא למימר דלא טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזוקה אבל בירושלמי דפרק קמא מתוך קושיא זו דריש חד מהני תלתא קראי ליבם והכי איתא התם תני ר' מאיר אומר שלש טומאות אמורות בפרשה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה למה לא אילו בת כהן שנישאת לישראל ונאנסה שמא אינה מותרת לביתה ואסורה לאכול בתרומה לא מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה אמר ר' אבין הכין איתאמרת אחת לבעל ואחת לבועל ואחת ליבם אמר ר' יוסי מתניתא אמרה כן ואם מת חולצת ולא מתייבמת: **חד** לתרומה וחד לכהונה. אין להקשות וכי ספק חמור מן ודאי דאילו ודאי זינתה מותרת בתרומה ולכהונה דהא בפ' אלמנה ביבמות (דף סח.) מרבינן מובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה שזר אצלה פסלה ומרבינן גר עמוני ומואבי וכו' וקא פריך התם אימא כריתות נמי פירוש אינהו נמי הוו בכלל נבעלה לפסול לה ומאי שנא דלא תני להו לעיל ומשני כי תהיה כתיב דוקא בני הויה לאפוקי חייבי כריתות דלאו בני הויה נינהו אלמא דחייבי כריתות לא מפסלי בביאתן ואשת איש איהי נמי מחייבי כריתות ואם כן מספקא אמאי מיפסלי ורש"י שיבש שם אותה הגירסא וזה לשונו אימר נבעלה לפסול לה חייבי כריתות אבל חייבי לאוין כיון דתפסי להו בה קידושין לא פסלי לה וכותי ונתין וממזר דפסלי מנלן הנך דאית בהו הויה מדאפקה להך ביאה בלשון הויה שמע מינה בהנך דתפסי בה קדושין משתעי קרא ואפ"ה פסלי ולאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן אי הכי כותי ועבד וכו' והוא הדין דהוה מצי למימר חייבי כריתות לא מפסלי אלא משום דאיירי בהו לעיל דקתני כותי והיינו עובד כוכבים ובמתניתין תנן העבד פוסל משום ביאה ומשני פסלי מדרבי יוחנן כו' ואית דמפרשי ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי וכו' וקשיא לי בגוה טובא חדא דתנן בפרק ארבעה אחין (שם דף לג:) אם היו כהנות נפסלו מן התרומה בבעילת אשת איש ועוד קל וחומר חייבי לאוין פסלי חייבי כריתות לא פסלי ועוד הא אמר בעשרה יוחסין (קדושין דף עז:) כהן הבא על אחותו זונה משוי לה וכיון דזונה משוי לה בעילתה פוסלתה דתניא לויה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת לויה אין אבל תרומה לכהנת לא:

שלישי

המשך מהעמוד הקודם

הבעש"ט ז"ל (ככתוב באגה"ק של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, נדפס בהיום יום י"ט כסלו), וכידוע בכתבי האריז"ל אודות הכרח לימוד פנימיות התורה ביום הש"ק.

ויהי רצון שיהי' לימוד האמור באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור במחשבה ודבור ועד למעשה, שהרי זהו תכלית הלימוד שמביא לידי מעשה, ויקוים ע"י הלימוד הענין דבו תדבקון (עיין לקו"ת ראה כ, ב) וגם זה יקרב היעוד דאת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וגו' כמבואר שם, ובפרט ע"י הלימוד בפנימיות התורה הפצת המעינות דאז קאתי מר דא מלכא משיחא.

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים ובאור ובחיות חסידותים.

מִטְּבוּל יוֹם דְּשֶׁרֶץ מַה לִּטְבוּל יוֹם דְּשֶׁרֶץ שֶׁכֵּן בְּמִינוֹ אַב הַטּוּמְאָה? כְּלִי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ מַה לִּכְלִי חֶרֶשׂ שֶׁכֵּן מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ? טְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ וְחוֹזֵר הַדִּין לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמּוּתָּרִין בְּחוּלִּין, וּפוֹסְלִין בִּתְרוּמָה, כָּל שֶׁכֵּן כִּכָּר שֵׁנִי שֶׁפּוֹסֵל בְּחוּלִּין דְּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה. וְדוֹר אַחֵר פָּרֵיךְ, מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד חָמוּר, וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי צַד חָמוּר לֹא פָּרֵיךְ. תַּנְיָא, אָמַר ר' יוֹסֵי: מִנַּיִן לָרְבִיעִי בַּקּוֹדֶשׁ שֶׁפָּסוּל? וְדִין הוּא. מַה מְחוּסַּר כִּיפּוּרִים שֶׁמּוּתָּר בִּתְרוּמָה פָּסוּל בַּקּוֹדֶשׁ. שְׁלִישִׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בַּקּוֹדֶשׁ? וְלָמַדְנוּ שְׁלִישִׁי לְקוֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה, וּרְבִיעִי מִקַּל וָחוֹמֶר. שְׁלִישִׁי לְקוֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה מִנַּלַן דִּכְתִיב: "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל" מִי לָא עָסְקִינַן דְּנָגַע בְּשֵׁנִי, וְאָמַר רַחֲמָנָא "לֹא יֵאָכֵל". רְבִיעִי מִקַּל וָחוֹמֶר כִּדַאֲמָרַן. אָמַר ר' יוֹחָנָן: טַעַם בְּרִיבִּי אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, שֶׁהֲרֵי תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ: אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ, שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּקּוֹדֶשׁ. דְּתַנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: טְבוּל יוֹם תְּחִילָּה לְקוֹדֶשׁ, לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד. ר' מֵאִיר אוֹמֵר: מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסֵל אוֹכְלֵי תְרוּמָה וּמַשְׁקֵי תְרוּמָה, כָּךְ פּוֹסֵל אוֹכְלֵי קוֹדֶשׁ וּמַשְׁקֵי קוֹדֶשׁ. מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָּא: מִמַּאי דְּר' יוֹסֵי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ? דִּלְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד! אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ, לֵייתֵיהּ לָרְבִיעִי בַּקּוֹדֶשׁ מֵאוֹכֶל שֶׁבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם. וּמָה אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם, דִּטְבוּל יוֹם גּוּפֵיהּ מוּתָּר בְּחוּלִּין, אָמַרְתָּ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּקּוֹדֶשׁ. אוֹכֶל

שלישי

רש"י

לֵיהּ פִּירְכָא הוֹאִיל וְאֵין חֹמֶר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם שָׁוֶה: מִנַּיִן לָרְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ שֶׁהוּא פָּסוּל. וְלֹא אַמְרִינַן טָהוֹר הוּא כְּבִתְרוּמָה: מְחֻסַּר כִּפּוּרִים. בְּטֻמְאוֹת הַצְּרִיכוֹת קָרְבָּן, כְּגוֹן זָב וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וּמְצוֹרָע: שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה פָּסוּל בְּקֹדֶשׁ. בִּיבָמוֹת יַלְפִינַן לָהּ בְּפֶרֶק הֶעָרֵל (דַּף עה:): שְׁלִישִׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה. כִּדְיַלְפִינַן לְעֵיל מִטְּבוּל יוֹם: דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ. וְלֹא תֵּימָא דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן וְנֵימָא הָכֵי, שְׁלִישִׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה דַּיּוֹ הוּא שֶׁיְּהֵא פָּסוּל לַקֹּדֶשׁ, דְּאִם כֵּן בְּטִיל לֵיהּ הַאי קַל וָחֹמֶר, דִּשְׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ לֹא אִיצְטְרִיךְ, דְּלֹא מִיבָּעְיָא דְּכִי הֵיכִי דְּבִתְרוּמָה אַיְיתִינֵיהּ בְּקַל וָחֹמֶר מִטְּבוּל יוֹם הָכֵי נַמֵּי אָתֵי קֹדֶשׁ בְּהַהוּא קַל וָחֹמֶר, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַתּוֹרָה לְמַדְנוּהוּ, וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר לָמַדְנוּ שְׁלִישִׁי לְקֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה, הִלְכָּךְ אִי אַמְרִינַן דַּיּוֹ אִיפְרַךְ לֵיהּ ק"ו כו': מִי לֹא עָסְקִינָן. מִי לֹא מָצֵינַן לְמִישְׁמַע מִנָּהּ דַּאֲפִי' נָגַע בְּשֵׁנִי נַמֵּי קָאָמַר לֹא יֵאָכֵל, דְּהָא בְּכָל טָמֵא כְּתִיב, וְשֵׁנִי אִיקְרֵי טָמֵא דִּכְתִיב כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, וְהַאי בִּבְשַׂר שְׁלָמִים כְּתִיב דְּקֹדֶשׁ נִינְהוּ: טַעַם בְּרִיבִּי. טַעֲמוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי שֶׁהוּא חָכָם וּגְדוֹל הַדּוֹר אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ שֶׁלָּמַד רְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי מִקַּל וָחֹמֶר זֶה תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ: אֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם. שֶׁנָּגַע בִּטְבוּל יוֹם וְהוּא שֶׁל קֹדֶשׁ אוֹ שֶׁל תְּרוּמָה יוֹכִיחַ, שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה מִן הַתּוֹרָה כִּדְפָרִישִׁית לְעֵיל דִּבְכֵלִים נַמֵּי כְּתִיב הֶעָרֵב שֶׁמֶשׁ לְגַבֵּי תְּרוּמָה וְאֵינוֹ אֶלָּא לִנְגִיעָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ לְרַבָּנָן דִּפְלִיגֵי עֲלֵיהּ דְּאַבָּא שָׁאוּל וְאָמְרוּ טְבוּל יוֹם פּוֹסֵל בְּקֹדֶשׁ וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לִפְסוֹל אֶת מִי שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִגַּע בּוֹ, וְקָא סַלְקָא דַּעְתָּא דְּר' יוֹסֵי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ הִלְכָּךְ תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ דְּא"כ הָכֵי נַמֵּי נִדְרֹשׁ לְהַאי ק"ו שֶׁיִּפְסוֹל אֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם אֶת הַקֹּדֶשׁ, וּמַה מְּחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה פָּסוּל בְּקֹדֶשׁ, אֹכֶל הַנּוֹגֵעַ בִּטְבוּל יוֹם שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה [אֵינוֹ] דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ: טְבוּל יוֹם תְּחִלָּה לְקֹדֶשׁ. מַעֲלָה עָשׂוּ בַּקֹּדֶשׁ לִהְיוֹת טְבוּל יוֹם אֶצְלוֹ כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וִיטַמֵּא שְׁנֵי' בְּקֹדֶשׁ זֶה, מִזֶּה שֶׁאֹכֶל שֶׁנּוֹגֵעַ בִּטְבוּל יוֹם נַעֲשָׂה שֵׁנִי וְעוֹשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ שְׁלִישִׁי וּשְׁנֵיהֶם קְרוּיִין טְמֵאִין שֶׁמְּקַלְקְלִין אֶת אֲחֵרִים, וְהַשְּׁלִישִׁי פּוֹסֵל אֶת הָרְבִיעִי לִהְיוֹת הוּא עַצְמוֹ פָּסוּל אֲבָל לֹא יִפְסוֹל אֶת אֲחֵרִים בְּמַגָּעוֹ: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר שֵׁנִי שֶׁפּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ פּוֹסֵל אֶת הַקֹּדֶשׁ, כָּךְ טְבוּל יוֹם הַפּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָמֵא לַקֹּדֶשׁ וְלִפְסוֹל עוֹד אֶחָד: כָּךְ פּוֹסֵל כו'. וְאֵין הַנּוֹגֵעַ בִּטְבוּל יוֹם פּוֹסֵל אֶת הַקֹּדֶשׁ אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ פָּסוּל: מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ. דְּתֶהֱוֵי תְּשׁוּבָה בְּצִדּוֹ, דִּילְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ. וְהוּא הַדִּין דַּהֲוָה מָצֵי רַב פָּפָּא לְמֵימַר דִּילְמָא כְּר' מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ וְאֵין כָּאן עוֹד תְּשׁוּבָה דְּהָא עָבִיד רְבִיעִי, אֶלָּא רְבוּתָא נָקַט, כְּלוֹמַר מַאן לֵימָא לָן דְּלֹא מַחְמִיר כְּאַבָּא שָׁאוּל, דִּילְמָא כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לֵיהּ דְּאֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם אִם שֶׁל קֹדֶשׁ הוּא מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד, דְּהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ פְּסִיל לֵיהּ דְּאוֹרַיְיתָא וַאֲפִלּוּ הֲוֵי קַמָּא תְּרוּמָה פָּסוּל לְקֹדֶשׁ מִקַּל וָחֹמֶר מִמְּחֻסַּר כִּפּוּרִים כִּדְדָרֵישׁ רַבִּי יוֹסֵי לְעֵיל, וְדָרֵישׁ לֵיהּ נַמֵּי הָכָא, וּמַה מְּחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה פָּסוּל לְקֹדֶשׁ, אֹכֶל תְּרוּמָה הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, דְּהֵיכָא דַּהֲוָה לֵיהּ דְּקֹדֶשׁ עֲבוּד רַבָּנָן מַעְלָה שֶׁיְּטַמֵּא אֶחָד וְיִפְסוֹל אֶחָד: דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ. [דְּ]מִקַּל וָחֹמֶר דִּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים פָּסֵיל לְקַמָּא וּמִמַּעֲלָה דְּרַבָּנָן מְטַמֵּא לֵיהּ, כֵּיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא פָּסֵיל לֵיהּ לְהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ לֵייתֵיהּ לִרְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ מֵאֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם: וּמָה אֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם דִּטְבוּל יוֹם. שֶׁבָּא מִכֹּחוֹ שָׁרֵי בְּחֻלִּין עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ, כְּלוֹמַר פּוֹסֵל אֶת הַקֹּדֶשׁ מִקַּל וָחֹמֶר מִמְּחֻסַּר כִּפּוּרִים:

שלישי

תוספות

מִטְּבוּל יוֹם דְּשֶׁרֶץ. אָדָם שֶׁנָּגַע בְּשֶׁרֶץ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה הוּא וְלֹא אַב הַטֻּמְאָה, וְכִי טָבַל הֻתַּר לְחֻלִּין וְאָסוּר לִתְרוּמָה וַאֲפִי' לִנְגִיעָה דִּכְתִיב נַמֵּי הֶעָרֵב שֶׁמֶשׁ בְּכֵלִים בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר (וַיִּקְרָא יא), וְהָא לִנְגִיעָה הוּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תְּרוּמָה, וְאַשְׁמְעִינַן דִּכְלִי טְבוּל יוֹם פָּסַל לֵיהּ: שֶׁכֵּן יֵשׁ בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה. אִם הָיָה נוֹגֵעַ כְּלִי זֶה אוֹ אָדָם זֶה בְּמֵת נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, תֹּאמַר בְּאֹכֶל שֶׁאֵינוֹ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה אֲפִי' ע"י מֵת דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר יט) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא, וּמֵהָכָא נַפְקָא לָן טְמֵא מֵת דִּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וְעַל כָּרְחָךְ בִּטְמֵא מֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה כְּתִיב, דְּהָא כְּתִיב לְעֵיל מִנֵּיהּ וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא וְרָחַץ בַּמַּיִם, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָהֳרָה [בְּמִקְוֶה] נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה בְּמַגַּע טְמֵא מֵת עַל יְדֵי מַגַּע הַמֵּת, יָצְאוּ אֳכָלִים וּמַשְׁקִין וּכְלִי חֶרֶשׂ שֶׁאֵין לוֹ טָהֳרָה [בְּמִקְוֶה]: כְּלִי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ. שֶׁאֵין בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה כְּשֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְכ"ש שֶׁפּוֹסְלָהּ, אַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל כִּכַּר שֵׁנִי שֶׁאע"פ שֶׁאֵין בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה יִפְסוֹל, דְּטַעְמָא לָאו בְּאַב הַטֻּמְאָה תְּלֵי: מַה לִּכְלִי חֶרֶס כו' טְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ. שֶׁאֵין כְּלִי שֶׁטֶף הָרָאוּי לִטְבִילָה מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ וּפָסֵיל תְּרוּמָה: לֹא רְאִי. טְבוּל יוֹם כִּרְאִי כְּלִי חֶרֶשׂ לוֹמַר שֶׁטַּעַם פְּסוּל הַתְּרוּמָה תָּלוּי מִשּׁוּם שֶׁמְּטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ, דְּהָא טְבוּל יוֹם אֵינוֹ מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ וּפָסֵיל, וְלֹא רְאִי כְּלִי חֶרֶשׂ לִהְיוֹת אַב הַטֻּמְאָה בְּמִינוֹ כִּרְאִי טְבוּל יוֹם, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר טַעְמָא דִּטְבוּל יוֹם דְּפָסֵיל בִּתְרוּמָה מִשּׁוּם דְּמִין אַב הַטֻּמְאָה הוּא, דְּהָא לֵיתָא לְהָא חוּמְרָא בִּכְלִי חֶרֶשׂ וּפָסֵיל: הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן. צָרִיךְ אַתָּה לִמְצוֹא חֹמֶר שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם לִתְלוֹת בּוֹ טַעַם פְּסוּל תְּרוּמָה, וּמַהוּ צַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמְּטַמְּאִין, טְבוּל יוֹם אִיקְרֵי טָמֵא דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כב) וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר, מִכְּלָל דְּעַד הַשְׁתָּא טָמֵא, וּכְלִי חֶרֶשׂ כְּתִיב (שָׁם יא) תַּנּוּר וְכִירַיִם יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּפוֹסְלִין בִּתְרוּמָה, וְכ"ש כִּכַּר שֵׁנִי דְּפָסֵיל טְפֵי מִטְּבוּל יוֹם שֶׁהוּא טָמֵא וְאָסוּר בְּחֻלִּין שֶׁיִּפְסוֹל בִּתְרוּמָה: וּבְכָל הַסְּפָרִים כְּתִיב הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמֻּתָּר בְּחֻלִּין וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה, וּלְהַךְ לִשְׁנָא אֵין אָדָם יָכוֹל לְפָרֵשׁ אֵיזֶהוּ כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁמֻּתָּר בְּחֻלִּין וּפָסוּל בִּתְרוּמָה. וּבְדֹחַק גָּדוֹל יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁמַּצִּיל עַל חֻלִּין שֶׁבְּתוֹכוֹ וְאֵין מַצִּיל עַל הַתְּרוּמָה שֶׁבְּתוֹכוֹ. וְהַרְבֵּה גִּמְגּוּמִין וּתְשׁוּבוֹת וּבִטּוּל שִׁיטַת הַגְּמָרָא יֵשׁ בַּדָּבָר, חֲדָא דְּלֹא אַשְׁכְּחָן דְּאֵינוֹ מַצִּיל בִּתְרוּמָה, דְּבַחֲגִיגָה (דַּף כה.) אָמַר אֵין חַטָּאת נִצֶּלֶת בְּצָמִיד פָּתִיל, אֲבָל תְּרוּמָה לֹא תְּנַן בָּהּ, וְעוֹד אֵין זֶה פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה דְּהָא לֹא פָּסֵיל מִידֵּי אֶלָּא אֵינוֹ מֵגֵן וּמֵאֵלֶיהָ הִיא נִטְמֵאת מֵאֹהֶל הַמֵּת, וְעוֹד כָּל הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבַּגְּמָרָא שֶׁבָּא לִלְמוֹד חֹמֶר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא חָמוּר וְזֶה קַל, דְּקָאָמַר הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמֻּתָּרִין בְּחֻלִּין, וְאֵין זוֹ שִׁיטָה בְּכָל הַגְּמָרָא. וְלַלָּשׁוֹן שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אַל תְּשִׁיבֵנִי מַה שֶּׁאוֹמֵר כְּלִי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ, שֶׁהָיָה לוֹ לְהָבִיא הוֹכָחָה בְּדָבָר הַדּוֹמֶה לִטְבוּל יוֹם שֶׁאע"פ שֶׁטָּהוֹר לְחֻלִּין פָּסוּל לִתְרוּמָה, שֶׁאֵין זוֹ תְּשׁוּבָה, דְּאֵין צָרִיךְ הוֹכָחָה אֶלָּא לִסְתּוֹר תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁתּוֹלֶה טַעַם הַחוּמְרָא דִּפְסוּל תְּרוּמָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה, וְקָא מְהַדַּר לֵיהּ כְּלִי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ שֶׁאֵין בּוֹ חֹמֶר זֶה וּפוֹסֵל, וְכֵן שִׁיטַת רוֹב הַדִּינִין, כִּי הַהוּא דְּכָל הַבָּשָׂר (חֻלִּין דַּף קטו:) מִנַּיִן לְבָשָׂר בְּחָלָב שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה קַל וָחֹמֶר וּמָה עָרְלָה שֶׁלֹּא נֶעֶבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁנֶּעֶבְדָה בּוֹ עֲבֵרָה בְּבִשּׁוּלוֹ אֵינוֹ דִּין שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה, מַה לְּעָרְלָה שֶׁכֵּן לֹא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר, חָמֵץ בְּפֶסַח יוֹכִיחַ, מַה לְּחָמֵץ [בְּפֶסַח] שֶׁבּוֹ כָּרֵת, כִּלְאֵי הַכֶּרֶם יוֹכִיחַ, וְהָא כִּלְאֵי הַכֶּרֶם נֶעֶבְדָה בּוֹ עֲבֵרָה בִּזְרִיעָתָהּ וְחָמֵץ בְּפֶסַח נַמֵּי עָבַר בְּבַל יֵרָאֶה וְלֹא דָּמוּ לְעָרְלָה בְּקֻלָּא דִּידַהּ וְקָא הַוְיָא הוֹכָחָה: צַד חָמוּר. טְבוּל יוֹם יֵשׁ בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה, כְּלִי חֶרֶשׂ מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ: וְרַבִּי יוֹחָנָן צַד חָמוּר לֹא פָּרִיךְ. לֹא חָשִׁיב

מִטְּבוּל יוֹם דְּשֵׁרֵץ, שבשעת טומאתו לא היה אב הטומאה אלא ראשון, ובכל זאת אסור באכילת תרומה.

דוחה הגמרא, מַה לִּטְבוּל יוֹם דְּשֵׁרֵץ שֶׁכֵּן יש בְּמִינוֹ – באדם או בכלים אַב הַטּוּמְאָה – שאם יגעו במת ייעשו אב הטומאה, מה שאין כן כבר שאינו נעשה אב הטומאה אפילו יגע במת. מתרצת הגמרא, כְּלֵי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ שאף שאין במינו אב הטומאה, בכל זאת מטמא את התרומה כשהוא ראשון, אם כן נלמד גם לכבר שני שאף שאין במינו אב הטומאה, יפסול את התרומה.

דוחה הגמרא, מַה לִּכְלֵי חֶרֶשׂ שיש בו חומרא שֶׁכֵּן מְטַמֵּא אוכלין ומשקין מֵאֲוִירוֹ – אף אם לא נגעו בכלי עצמו, אלא רק היו באויר הכלי, ומשום כך גם פוסל תרומה, מה שאין כן כבר שמטמא רק בנגיעה. ומתרצת הגמרא, טְבוּל יוֹם בכלי שנטהר במים יוֹכִיחַ, שאף שאינו מטמא מאוירו בכל זאת פוסל תרומה. וְחוֹזֵר הַדִּין, לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה – אין חומרתו של כלי שהוא טבול יום כחומרתו של כלי חרס שמטמא מאוירו, לומר שזו הסיבה שכלי חרס פוסל בתרומה, שהרי כלי טבול יום גם פוסל בתרומה, וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה – ואין חומרתו של כלי חרס, כחומרתו של כלי טבול יום שיש במינו אב הטומאה, לומר שזו הסיבה שטבול יום פוסל בתרומה, שהרי גם כלי חרס גם פוסל בתרומה, הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן – בטבול יום ובכלי חרס, [שטמאים] שֶׁמּוּתָּרִין בְּחוּלִּין וּפוֹסְלִין בִּתְרוּמָה, כָּל שֶׁכֵּן כִּכָּר שֵׁנִי שחמור יותר מטבול יום שֶׁפּוֹסֵל בְּחוּלִּין, אם כן ודאי דְּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה.

הגמרא מסבירה את שיטת הדור אחר שרבי יוחנן בן זכאי אמר שיתירו את כבר שני. וְדוֹר אַחֵר פָּרִיךְ, מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן – בכל אחד מהם צַד חָמוּר, טבול יום שיש במינו אב הטומאה, וכלי חרס שמטמא מאוירו, אבל כבר שני אין בו צד חומרא כלל. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, צַד חָמוּר לֹא פָּרִיךְ, אלא רק כשיש צד שוה לשניהם.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מִנַּיִן לְרִבִּיעֵי בְּקוֹדֶשׁ שנגע בשלישי לטומאה שֶׁפָּסוּל, ולא טהור כתרומה, וְדִין הוּא – יש ללמוד זאת מדין קל וחומר, מַה מְּחוּסָּר כִּפּוּרִים – דהיינו טמא שטעון קרבן ועדיין לא הקריבו, שֶׁמּוּתָּר לאכול בִּתְרוּמָה, בכל זאת פָּסוּל בְּקוֹדֶשׁ – אם נגע בקודש פוסלו, שְׁלִישֵׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ, ואי אפשר לומר דיו לבא מן הדין להיות כנידון, שיהיה בקדשים רק שלישי כתרומה שהוא נלמד ממנה, כיון שקל וחומר זה יתבטל, מפני שאת הדין שיש שלישי בקודש אפשר ללמוד מאותו קל וחומר שלומדים את תרומה, ועוד הרי וְלָמַדְנוּ שְׁלִישֵׁי לְקוֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה בפירוש, ואם כן ודאי שאם נאמר דיו יתבטל הקל וחומר, ולכן וּרְבִיעֵי בקודש נלמד מִקַּל וָחוֹמֶר כמו שכתבה הגמרא. שואלת הגמרא, וּשְׁלִישֵׁי לְקוֹדֶשׁ שאמרנו שנלמד מִן הַתּוֹרָה מְנָלָן. משיבה הגמרא, דִּכְתִיב "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל", מִי לֹא עָסְקִינַן – האם לא מדובר בפסוק, דְּנָגַע הבשר בְּשֵׁנִי לטומאה, וְאָמַר רַחֲמָנָא לֹא יֵאָכֵל, משמע ששלישי בקודש טמא, ואם כן רְבִיעֵי נלמד מִקַּל וָחוֹמֶר ממחוסר כיפורים, כְּדַאֲמָרָן.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טַעַם בְּרִבִּי – טעמו של רבי יוסי שהוא חכם וגדול הדור, שאמר שרביעי בקודש פסול, אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, שֶׁהֲרֵי תְּשׁוּבָתוֹ – פירכתו של הקל וחומר בְּצִדּוֹ, כיון שאוֹכֶל הַבָּא – שנטמא מֵחֲמַת נגיעה בטְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ, שאף שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה, בכל זאת וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ, ולפי רבי יוסי נדרוש קל וחומר גם לאוכל הבא מחמת טבול יום שיעשה רביעי בקודש, ומה מחוסר כיפורים שמותר בתרומה בכל זאת פסול בקודש, אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה ודאי שיעשה רביעי בקודש, אם כן מוכח שרבי יוסי אינו דורש קל וחומר זה.

הגמרא מביאה ברייתא שחכמים סוברים שאוכל הבא מחמת טבול יום אינו פוסל בקודש, דְּתַנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, שאף שטבול יום הוא שני לטומאה, החמירו חכמים שטְּבוּל יוֹם יהיה תְּחִילָּה לְקוֹדֶשׁ – ראשון לגבי קדשים, ויוכל לְטַמֵּא שְׁנַיִם – אם יגע בקודש יעשה אותו שני והשני יעשה את חבירו שלישי, ושניהם נקראים טמאים ויכולים לטמא אחרים, וְלִפְסוֹל אֶחָד – והשלישי יכול לפסול עוד קודש ולעשותו רביעי, אמנם הרביעי רק פסול לאכילה ואינו יכול לטמא אחרים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טבול יום נחשב לשני גם לגבי קדשים וּמְטַמֵּא אֶחָד ועושהו שלישי, וּפוֹסֵל השלישי אֶחָד אחר ועושהו רביעי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, טבול יום אינו מטמא אחרים אלא רק פוסלם, וּבְשֵׁם שֶׁפּוֹסֵל אוֹכְלֵי תְרוּמָה לאכילה וּמַשְׁקֵי תְרוּמָה לשתיה, ואינם מטמאים אחרים, כָּךְ טבול יום פּוֹסֵל אוֹכְלֵי קוֹדֶשׁ וּמַשְׁקֵי קוֹדֶשׁ אבל הם אינם מטמאים אחרים, הרי שאף על פי שאוכל הבא מחמת טבול יום פסול בתרומה, אינו פוסל רביעי בקדש, והרי זה פירכא על הקל וחומר של רבי יוסי.

דוחה הגמרא את הפירכא של רבי יוחנן, מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָּא, מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסִי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ, דִּילְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר שטבול יום נחשב מדרבנן לראשון כשנגע בקדש, לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד, כמבואר לעיל, וכשנגע טבול יום בתרומה, אז לא החמירו לעשותו כראשון, אלא שני, והתרומה היא שלישי, והיא פוסלת קודש לעשותו רביעי, ואין פירכא על הקל וחומר של רבי יוסי. מבארת הגמרא שאין לדחות את הפירכא של רבי יוחנן, מכיון דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שרבי יוסי כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ, ולומד קל וחומר ממחוסר כיפורים לטמא את הנוגע בטבול יום לעשותו שלישי, ויפסול את הרביעי בקדש, אם כן לֵיתֵיהּ – ילמד ששלישי פוסל לְרִבִּיעֵי בְּקוֹדֶשׁ, מקל וחומר מֵאוֹכֶל שֶׁבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם ולא ממחוסר כיפורים, בדרך זו, וּמַה אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם אף דְּטְבוּל יוֹם גּוּפֵיהּ מוּתָּר בְּחוּלִּין ואינו פוסל אותו, בכל זאת אָמְרַתְּ שאוכל הבא מחמתו עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ, אוֹכֶל

אגרות קודש

ב"ה, י"ד כסלו, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מח' כסלו, בו כותב אודות זמן השכיבה וזמן הקימה שלו, ושואל דעתי, האם מתאים הסדר, או שיש לשנותו.

והנה נקודת הבוחן בהאמור צריכה להיות ע"ד המבואר בהלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן, בהנוגע למלמד, שאין לו להיות ניעור בלילה באופן שלא יוכל ללמד היטב למחרת בבקר (ראה הלכות

המשך בעמוד הבא

שְׁלִישִׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי, דְּשֵׁנִי גּוּפֵיהּ אָסוּר בְּחוּלִּין, אֵינוֹ דִּין שֶׁעוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקוֹדֶשׁ, ומזה שרבי יוסי למד דווקא ממחוסר כיפורים משמע שאינו סובר כאבא שאול אלא כרבנן שאוכל הבא מחמת טבול יום אינו פוסל אחרים, ואם כן קשה עליו פירכת רבי יוחנן.

וְכִי תֵּימָא שהסיבה שרבי יוסי לא למד מאוכל הבא מחמת טבול יום, היא **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵיפְרַךְ** את הקל וחומר ולומר **מַה לִּטְבוּל יוֹם שֶׁכֵּן** היה **אַב הַטּוּמְאָה,** ומשום כך אוכל הבא מחמתו מטמא רביעי בקודש, מה שאין כן שני שלא היה אב הטומאה אין שלישי הבא מחמתו יכול לעשות רביעי, ואמנם הוא סובר כאבא שאול. דוחה הגמרא, **הָא אַיְּתִינְהוּ** – למדה רבי יוסי **מִמְּחוּסָּר כִּפּוּרִים,** וגם שם אפשר לפרוך מה למחוסר כיפורים שכן אב הטומאה, ובכל זאת **וְלֹא פָּרֵכִיהּ,** הרי שרבי יוסי סובר שאין פירכא זו פירכא, כיון שאף שקודם היה אב הטומאה בכל זאת עכשיו שטבל הלכה טומאתו החמורה, אם כן גם בטבול יום כיון שעכשיו אינו אב הטומאה אי אפשר לפרוך בדרך זו, ואם כן צריך לומר שהסיבה שלמד דווקא ממחוסר כיפורים היא מפני שסובר כרבנן ולא כאבא שאול.

אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבָּה בַּר אִיסִּי אָמַר רַב, רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי אֶלִּיעֶזֶר, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ דְּאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, ואינם סוברים כרבי עקיבא שדרש במשנתינו שני עושה שלישי אפילו בחולין.

רַבִּי מֵאִיר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, **דְּתָנַן, כָּל הַטְּעוּן כִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** – כל מי שהוא טהור מהתורה, אלא שחכמים הזקיקו אותו להיטהר במים, דינו מדרבנן כשני לטומאה, **וּמְטַמֵּא אֶת הַקּוֹדֶשׁ** ועושהו שלישי, **וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, וּמוּתָּר** באכילה **בְּחוּלִּין וּבְמַעֲשֵׂר** שני, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין** אכילה **בְּמַעֲשֵׂר** שני. הרי שרבי מאיר ורבנן שחולקים עליו סוברים ששני אינו עושה שלישי בחולין.

רַבִּי יוֹסֵי אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין, **מַהָא דַּאֲמָרָן** – ממה שאמר רבי יוסי לעיל, מנין לרביעי בקדש שפסול וכו', כיון **דְּאִם אִיתֵיהּ** – אם הוא סובר ששלישי בחולין הוא טמא מהתורה, **לֵיתֵיהּ לִרְבִיעִי בִּתְרוּמָה** – שילמד שגם רביעי בתרומה טמא, מהקל וחומר מטבול יום, כמו שהוא לומד שלישי בתרומה, ולאחר שילמד שרביעי בתרומה פסול, שילמד גם **וַחֲמִישִׁי בְּקוֹדֶשׁ** בקל וחומר מרביעי בתרומה, ומזה שרבי יוסי אינו לומד כך משמע שהוא סובר שאין שלישי בחולין.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, **דְּתָנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָאוֹכֵל** שיעור חצי פרס **מאוֹכֶל** שהוא **רִאשׁוֹן** לטומאה, נעשה גופו **רִאשׁוֹן** מדרבנן, ומה שנוגע בו נעשה שני, ואם אוכל **שֵׁנִי** נעשה **שֵׁנִי,** ואם נגע בתרומה עשאה שלישי, ואם אוכל **שְׁלִישִׁי** נעשה **שְׁלִישִׁי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,** שאוכל ראשון אינו עושה את האוכל אותו ראשון, אלא **הָאוֹכֵל אוֹכֶל רִאשׁוֹן וְאוֹכֵל שֵׁנִי** נעשה **שֵׁנִי,** ואם ואם אכל אוכל **שְׁלִישִׁי** נעשה הוא בעצמו **שֵׁנִי בְּקוֹדֶשׁ** – שאם יגע בקודש יטמא אותו, ואותו הקודש יוכל לפסול קודש אחר, **וְאֵין** גופו נעשה **שֵׁנִי בִּתְרוּמָה,** ואם יגע בתרומה אינו פוסל אותה. ומוסיף רבי יהושע, באיזה חולין אמרו שיש בהם שלישי והוא נעשה שני לקודש, **בְּחוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה** – שקיבל בעליהם הכהן על עצמו לשמור את חוליו בטהרה בתרומה, אבל חולין סתם אין בהם שלישי. מדייקת הגמרא, **עַל טָהֳרַת הַתְּרוּמָה אֵין** – יש בחולין שלישי בתרומה, כיון שכך עשו הרבה כהנים, אבל חולין שנשמרו **עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ לֹא** שייך בהם שלישי, כיון שדבר זה לא היה מצוי ובטלה דעתו אצל כל אדם, ויש להם דין ככל חולין רגילים שאין בהם שלישי, וממה שהוצרכו להגיע לחולין שנעשו על טהרת תרומה כדי לאסור שלישי בחולין, **אַלְמָא קָסָבַר** רבי יהושע, **אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין** סתם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהברייתא, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁלָשְׁתָּן** – אלה המבוארים מיד, **שָׁוִין** בדינם, **הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּקוֹדֶשׁ וְשֶׁבְּחוּלִּין וְשֶׁבִּתְרוּמָה, מְטַמֵּא שְׁנַיִם** – הראשון מטמא את השני, והשני מטמא את השלישי, **וּפוֹסֵל אֶחָד** – והשלישי פוסל את הרביעי **בְּקוֹדֶשׁ, וּמְטַמֵּא אֶחָד** – הראשון מטמא את השני, **וּפוֹסֵל אֶחָד** – השני פוסל את השלישי **בִּתְרוּמָה, וּפוֹסֵל אֶחָד** – הראשון פוסל את השני **בְּחוּלִּין,** הרי שלרבי אלעזר אין למעלה משני לטומאה בחולין.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, **דְּתָנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** עיסה שנטמאה במזיד אין מפרישין ממנה חלה, אלא **חַלָּה נִיטֶּלֶת מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה** – שצריך ללוש עיסה נוספת טהורה ולהפריש ממנה על הטמאה. **כֵּיצַד** יפריש מהעיסה הטהורה על הטמאה מהמוקף, ולא תיטמא מהעיסה הטמאה, עושה כך, הרי **שְׁתֵּי עִיסּוֹת** יש, **אַחַת טְהוֹרָה, וְאַחַת הַטְּמֵאָה, נוֹטֵל כְּדֵי** שיעור **חַלָּה** שהוא אמור להפריש על העיסה הטמאה, **מֵעִיסָּה** הטהורה **שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ,** ונוטל עוד חתיכה מהעיסה הטהורה, **וְנוֹתֵן** ממנה בשיעור של **פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה** שיעמוד **בָּאֶמְצַע** ויגע בעיסה הטמאה, ובחתיכה הטהורה שעושה אותה חלה, וכל זה הוא **כְּדֵי לִיטּוֹל** את החלה **מִן הַמּוּקָף.**

המשך מהעמוד הקודם

ת"ת סעיף י"ב פרק א') שמובן על דרך זה הוא גם כן בהנוגע ללמוד תורה לעצמו וכיון שמספר השעות לשינה, לא בכל אדם שוות הן, ותלוי בתכונת הגוף ובהרגל וכו'.

והשיעורים המובאים בפוסקים הם על דרך המיצוע והרוב, כי התורה על הרוב תדבר.

צריך לבחון בעצמו מספר השעות הדרושות לו לשינה, למען אשר בקומו יוכל ללמוד בהבנה הדרושה, ועל פי זה יקבע גם זמן השכיבה והקימה, ומובן שבכל אופן צריך להיות שמור זמן הקריאת שמע בבקר, ובעיקר נוגע זה בימות החמה.

בודאי מוסיף מזמן לזמן בשעות לימוד בתורה בכלל ובתורת החסידות בפרט, שהרי נצטוינו להעלות בקדש, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

שְׁלִישֵׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי כו'. דְּשַׁמְעִינָן מִנֵּיהּ תַּרְתֵּי, ש"מ אֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם דְּסָבִירָא לֵיהּ כְּאַבָּא שָׁאוּל, וש"מ שְׁלִישֵׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי נָדֵי דַּחֲמִישֵׁי בְּקֹדֶשׁ לֹא אָמַר דְּנַיְיתֵי מִנָּהּ כַּדְּקָבְעִיד בְּטְבוּל יוֹם, דְּהָתָם מַעֲלָה דְּרַבָּנָן הִיא, וּבְקֹדֶשׁ מִקֹּדֶשׁ מְיָירֵי רַבִּי יוֹסֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא קָאָמַר, אֲבָל רַבִּיעִי מִיהָא אַיְיתִי מִנָּהּ: **וְכ"ת כו' הָא** אַיְיתִינָה. ר' יוֹסֵי מק"ו מִמֻּחְסָר בִּפּוּרִים, דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ נַמִי מַה לְּמֻחְסָר כִּפּוּרִים שֶׁכֵּן אַב הַטֻּמְאָה וְלֹא פָּרִיךְ, דְּלֹא חָשִׁיב לֵיהּ ר' יוֹסֵי פְּרִיכָה, דְּהַשְׁתָּא דְּטָבֵל לָהּ אַזְלָה לָהּ הַהִיא טֻמְאָה: כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כָּל שֶׁהוּא טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה וְחֲכָמִים הִזְקִיקוּהוּ לָבֹא בַּמַּיִם וְלִטָּהֵר, כְּגוֹן הַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּמַּיִם שֶׁאוּבִין וְהָאוֹכֵל חֲצִי פְּרֹס אֲכָלִין טְמֵאִין וְהַיָּדַיִם שֶׁהִצְרִיכוּם טְבִילָה, כֻּלָּם בְּתוֹרַת שֵׁנִים הַטְּעוּנִים: מְטַמְּאִין אֶת הַקֹּדֶשׁ. לְהִיוֹת שְׁלִישִׁי וְרֵעֻשָׂה רְבִיעִי: וּפוֹסְלִין אֶת הַתְּרוּמָה: וְחֲכָמִים אוֹסְרִין בְּמַעֲשֵׂר. בְּאֲכִילָה אֲבָל נְגִיעָה שָׁרֵי, וְחִלִּין אַף לְאָכוֹל, וְהָכִי אָמַר בְּחֲגִיגָה (דף יח:), וְהוּא הַדִּין נַמִי דְּלִדְבָנָן אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחִלִּין, וְהַאי דְּלֹא חָשִׁיב לֵהוּ לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשוּ שְׁמוֹתָן, וְר"מ וּמִחְלוֹקְתוֹ קָאָמַר: **דְּאַם אִיתָא.** דְּשְׁלִישִׁי בְּחִלִּין מִן הַתּוֹרָה, לֵיְיתֵי רְבִיעִי בְּתְרוּמָה מק"ו מִטְּבוּל יוֹם דְּדַאֲיְיתֵי לִשְׁלִישִׁי לֵעֵיל מִשֵּׁנִי בְּחִלִּין: וַחֲמִישֵׁי בְּקֹדֶשׁ. מֵרְבִיעִי בְּתְרוּמָה מק"ו מִמֻּחְסָר בִּפּוּרִים, דְּדַאֲיְיתֵי לְרְבִיעִי לֵעֵיל מִשְּׁלִישִׁי בְּתְרוּמָה: הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן. חֲצִי פְּרֹס מֹאכֶל רִאשׁוֹן נַעֲשָׂה גּוּפוֹ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדְּרַבָּנָן, וְהָאוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי נַעֲשָׂה גּוּפוֹ שֵׁנִי. וּבְשֶׁחִיטַת חֹלִין מְפָרֵשׁ טַעְמָא שֶׁעוֹשֶׂה אֶת הָאוֹכֵל חָמוּר כְּמֹאֲכָל, בְּהַשּׁוֹחֵט (חֻלִּין ד' לז.): רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי שֵׁנִי. מֹאֲכָל רִאשׁוֹן לֹא עָבִיד לֵיהּ רִאשׁוֹן אֶלָּא שֵׁנִי, שֶׁאֵין הָאוֹכֵל חָמוּר כְּמֹאֲכָל, אֲבָל מֹאֲכָל שֵׁנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֵׁנִי, וְהָתָם מְפָרֵשׁ טַעְמָא, מִצִּינוּ שֶׁהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שֵׁנִי עַל יְדֵי מַשְׁקִין: שְׁלִישֵׁי שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ. הָאוֹכֵל אֹכֶל שְׁלִישִׁי נַעֲשָׂה גּוּפוֹ שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ, שֶׁאִם יִגַּע בְּקֹדֶשׁ יִטְמָאֵנוּ לְפַסּוֹל עוֹד אֶחָד, וְהָתָם מְפָרֵשׁ טַעְמָא. וְכָל הָנֵךְ טְמֵאוֹת מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ: בְּחִלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה. בְּאֵיזוּ חִלּוּן אָמְרוּ שֶׁהָאוֹכֵל שְׁלִישִׁי שֶׁלָּהֶן נַעֲשָׂה שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ, בְּחִלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה, שֶׁבַּעֲלֵיהֶם כֹּהֵן וְרָגִיל בְּתְרוּמָה וְקִבֵּל עֲלֵיהֶן לֶאֱכוֹל חִלִּין שֶׁלּוֹ בְּטָהֳרַת תְּרוּמָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רָגִיל לִתְרוּמוֹתָיו בְּטָהֳרָה הַזְקוּקָה לָהֶן, הִלְכָּךְ מִשְׁכַּחַת בְּהוּ שְׁלִישִׁי, דִּבְחִלִּין אֲחֵרִים לֹא מִשְׁכַּחַת שְׁלִישִׁי: ה"ג **עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה אֵין חִלִּין גְּרִידֵי לֹא.** וּמֵאן דְּגָרִיס עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ לֹא הָכִי מְפָרֵשׁ לָהּ, עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ לֹא דַּהֲווֹ לֵהוּ חִלִּין גְּרִידֵי, שֶׁהַמִּתְעַסֵּק חִלִּין לְטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ בְּטֻלָּה דַּעְתּוֹ וְאֵין בִּדְבָרָיו כְּלוּם: שְׁלִשְׁתָּן שָׁוִין. הָנֵךְ דְּמִפָּרֵשׁ לֵהוּ, רִאשׁוֹן שֶׁל חִלִּין, וְרִאשׁוֹן שֶׁל תְּרוּמָה, וְרִאשׁוֹן שֶׁל קֹדֶשׁ: מְטַמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד בְּקֹדֶשׁ. דְּהַיְינוּ רְבִיעִי: מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד בְּתְרוּמָה. דְּהָוָה לֵיהּ שְׁלִישִׁי: וּפוֹסֵל אֶחָד בְּחִלִּין. דְּהָוָה לֵיהּ שֵׁנִי. וְתִנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ סָבַר רִאשׁוֹן שֶׁל חִלִּין לֹא אָזִיל בְּקֹדֶשׁ עַד רְבִיעִי, שֶׁאֵין קֹדֶשׁ בָּא לִידֵי רְבִיעִי אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רִאשׁוֹן שֶׁל קֹדֶשׁ. וּמִיהוּ שֶׁמְּעִינָן מִנָּהּ דְּאֵין שְׁלִישִׁי בְּחִלִּין: **ר"א אוֹמֵר חֵלֶה נִטֶּלֶת מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה.** רִישָׁא דְּמַתְנִי' בְּמַסֶּכֶת חַלָּה (פ"ב מ"ז) הָכִי, שְׁעוֹר חַלָּה אֶחָד מִכּ"ד, וְנִטְמְאָה עִסָּתָהּ שׁוֹגֶגֶת אוֹ אֲנוּסָה אֶחָד מִכּ"ד, וְשֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׂכָּר. ר"א אוֹמֵר הֵיכָא דְּנִטְמֵאת מְזִידָה תְּלוּשׁ אַחֶרֶת בְּטָהֳרָה וְתִטּוֹל מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה, מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְתָרוּם מִן הַמְּקֻף. כֵּיצַד תַּעֲשֶׂה שֶׁיְּהֵא מִן הַמְּקֻף וּטְהוֹרָה, נוֹטֶלֶת כְּדֵי חַלַּת הַטְּמֵאָה מַעֲסָה הַטְּהוֹרָה עַד שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, דְּאִי הוּרְמָה חַלָּתָהּ דִּטְהוֹרָה תּוּ לֹא מָצֵי לְאַפְרוּשֵׁי מִן הַפְּטוּר עַל הַחִיּוּב וְלֹא חָיֵיל עֲלֵיהּ תּוּ שֵׁם חַלָּה, וְנוֹתְנָהּ: פָּחוֹת מִכַּבֵּיצָה בְּאֶמְצַע כְּדֵי לְתָרוּם מִן הַמְּקֻף. מְקֻף לְשׁוֹן מְחֻבָּר וּמְקוֹרָב, כְּמוֹ אֵין מִקִּיפִין שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה (דף לכ:), וּמִקְּרָא נָפֵקָא לָן וְדַרְמוּתָם מִמְּנוּ מִן הַמְּקֻף לוֹ, בְּסִפְרֵי, הֹלְכָךְ צְרִיכָה להקיף

שְׁלִישִׁי הבא מחמת שני וכו'. פירש רש"י דשמעינן מיניה תרתי שמעינן מיניה אוכל הבא מחמת טבול יום דסבירא ליה כאבא שאול ושמעינן מיניה דשלישי הבא מחמת שני וכו' תימה כיון דליקה ק"ו לשלישי ממחוסר כיפורים לאו ממילא שמעינן מיניה דאית ליה כאבא שאול דבהאי קל וחומר גופיה דמחוסר כיפורים נפקא לן אוכל הבא מחמת טבול יום דעביד רביעי א"כ אמאי הוי ליה למיתניה לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום וכי לא מייתי ליה שפיר טפי ממחוסר כיפורים גופיה מדהוי מייתי ליה מאוכל הבא מחמת טבול יום דאוכל הבא מחמת טבול יום גופיה לא שמעינן ליה אלא מק"ו דמחוסר כיפורים ונראה דאפי' הכי הוי ניחא ליה טפי לעשות שלישי מק"ו ראשון כגון שלישי הבא מחמת שני דאלים טפי למיעבד רביעי ממאי דמייתי ליה ממחוסר כיפורים שצריך למייתי שלישי גופיה (למייתי) מק"ו דטבול יום דפסול בתרומה אע"ג דבין כך ובין כך הוי ק"ו בן ק"ו מיהו לאלומי כח שלישי עדיף ליה טפי:

הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פרכינן. רש"י פי' משום דכיון דטבל אזלה ליה ההיא טומאה ולא ידענא אמאי פי' הכי הא ע"כ אית לן למימר דר' יוסי סבירא ליה כרבן יוחנן בן זכאי דמייתי שלישי בתרומה במה הצד דאי לא תימא הכי שלישי מנא ליה ובאותו מה הצד גופיה מייתי רבי יוסי רביעי ממחוסר כיפורים ומכלי חרס ומשום הכי לא פריך. ספר הישר. מסיק בפ"ק דשבת (דף יד.) זימנין דאכיל אוכלין טמאין וכו' הקשה ריב"א הלוי זצ"ל אלמא דאוכלין טמאין פוסלין את הגויה בבביצה דאפי' בביצה מטמאין למשקין דתרומה דשדי לפומיה והתנן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פב:) חציה לבית המנוגע וחציי חציה לפסול את הגויה דהיינו שני ביצים ותירע מורי אין דרך בני אדם לשתות אלא לאחר אכילת שני ביצים וקודם לכן מילתא דלא שביחא היא ואין נראה לר"י תירוץ זה חדא שאפילו בלשון לא דקדק שבכאן הוא אמר לפסול את הגויה ולשם הוא אומר אלו פוסלין בתרומה משמע אפילו במגע ובכאן לא גזרו אלא טומאת פנים אטו טומאת חוץ ועוד היאך אנו אומרים ביומא פרק אחרון (דף פ:) אמר רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא ומותיב מי אמר רב פפא הכי והכתיב לא תטמאו בהם ואמר רב פפא מכאן לטומאת גויה דאורייתא ומתרץ מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם היה מגזרת י"ח דבר וכי בזה היה טועה בעל הגמרא שהם דאורייתא והלא פשט איסורם בכל העולם אלא ודאי נראה דתרי גזירות הוו חדא גזירת טומאת פנים אטו טומאת חוץ דהיינו פסול גויה דהרואה סבר דמותר להגיע טומאה למשקין דהא זה כשאבל תרומה ואח"כ שותה משקין טמאים נוגעין זה בזה בתוך מעיו ולא חיישינן להכי נמי לא נחוש אפי' בחוץ להכי גזרו ודוקא בשני ביצים אבל בבביצה לא שהרי האוכל כביצה מתעכל בתוך מעיו ונשאר בין שיניו ולבשיהיה בבני מעיו יפחת הרבה מכביצה ואין אדם טועה שאפילו אוכל אוכלין טמאין בבביצה ושותה משקין דתרומה לא יאמר א"כ טהורין הן בבביצה אפי' בחוץ דהא בפנים לא היה כביצה שהרי נתעכל האוכל ולא היה כשיעור לטמא ודוקא באוכלין מצריך יותר מכשיעור משום דמתעכל אבל משקין פסלי גויה בכדי רביעית דאין דרך משקה להתעכל בתוך מעיו וא"ת היה להן להוסיף יותר מעט מ"מ כיון דנחית לשיעוריה העמיד אותה על שני ביצים שהוא שיעור ידוע וגזירה אחרת אותה של שבת שגורו בבביצה אף על מגע ואותה של שחיטת חולין (דף לד.) דאמר עולא האוכל אוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה נפסל גופו מלאכול בתרומה איני יודע לפרש אם היה מאותה גזירה ראשונה מ"מ למה גזרו אי משום טומאת חוץ הלא אפילו אם היה נוגע בשלישי שבתרומה לא היה נפסל שאין שלישי עושה רביעי בתרומה כדמוכח התם דתניא חולין שנעשו על טהרת הקדש הרי הוא כחולין רבי אלעזר ברבי צדוק אומר הרי הן כטומאה לתרומה לטמא שנים ולפסול אחד א"כ אינו רביעי וא"ת מגזרה שניה ומשום משקין דאכיל אוכלין טמאין ושתה משקין דתרומה אם כן למה נפסל גופו יהי' טמא אפי' במגע וא"ת גזרה שלישית היא מ"מ הטעם לא נודע אלא א"כ נאמר רבו בגזרות וגזרו גזירה לגזרה ולפי פירוש הקונטרס שפירש בשחיטת חולין אינו נראה ואינו מיושב יפה שמפרש האוכל אוכל ראשון והו חצי פרס שהרי אנו אומרים מאי טעמא דילמא אביל אוכלין טמאין ושתי משקין דתרומה וזהו אפילו בבביצה. ע"כ לשון ספר הישר:

מר

מר סבר תחומין דאורייתא ומר סבר תחומין דרבנן. תימה דהכא משמע דאי הוה משתעי קרא דאלפים אמה בלוים דהוה סבר דתחומין דרבנן אלא טעמא משום דמשתעי בשבת והא יליף לתחומין בפרק מי שהרציאוהו (עירובין דף נא.) מג"ש מקום ממקום ומקום מניסה וכו' א"כ אפי' הוה משתעי בשדות וכרמים הוי מצי למילף בהו ג"ש דמקום דכתיב גבי שבת היינו אלפים דהא פריך התם ונילף מקיר העיר וחוצה אע"ג דההוא קרא משתעי לדברי הכל בלוים ובספ"ק דעירובין (דף יז:) משמע מאן דסבר דתחומין דאורייתא נפקא לן מאל יצא איש ממקומו: **רבי** נחמיה אומר כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת. בתוספתא (פ"ו) ר' נחמיה אומר כבני אדם שקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לה' משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו:

רבי מאיר אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אמן. אין לומר דרבי יוסי הגלילי ורבי מאיר פליגי דרבי יוסי אית ליה דוקא עוללים ויונקים ולא עוברים אלא מקרא דמפי עוללים ויונקים נפקא ליה דתינוק שמט דד מפיו דמשמע יונקים בשעה שהוא יונק ולכך איצטריך קרא דמפי עוללים דאי לאו הכי כיון דנפקא לן מקרא ממקור ישראל במקהלות ברכו אלקים אפילו עוברים לא הוה צריך למימר תו עוללים ויונקים דבפ' שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) תנינן בעשרה אומרים נברך אלהינו וכו' רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלקים א"ר עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה' וקדייק עליה בגמ' (שם דף נ.) ורבי עקיבא האי קרא דר"י הגלילי מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר' מאיר וכו' ואידך

1 וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. וְתַנְיָא כַּבֵּיצָה, סַבְרוּהָ: אִידִי וְאִידִי,
2 בְּעִיסָּה רִאשׁוֹנָה וְחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ.
3 מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי? דְּמָר סָבַר אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה
4 שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וּמָר סָבַר שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין,
5 אָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין שֵׁנִי
6 עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וְהָכָא בְּחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה
7 קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר כְּחַלָּה דָּמוּ, וּמָר סָבַר לֹא כְּחַלָּה
8 דָּמוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא חוּלִּין הַטְּבוּלִין
9 לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ, וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין,
10 וְהָכָא בְּמוּתָּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
11 קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר מוּתָּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ
12 יִשְׂרָאֵל, וּמָר סָבַר אָסוּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ
13 יִשְׂרָאֵל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ: בְּמַאי קָא
14 מִיפַּלְגִי? מָר סָבַר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא, וּמָר סָבַר דְּרַבָּנָן,
15 תָּנוּ רַבָּנָן, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' עֲקִיבָא: בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ
16 יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה. וְכֵיצַד אָמְרוּ
17 שִׁירָה, כְּגָדוֹל הַמִּקְרָא אֶת הַלֵּל, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי
18 פְּרָקִים. מֹשֶׁה אָמַר "אָשִׁירָה לַה'" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה
19 לַה'", מֹשֶׁה אָמַר "כִּי גָאֹה גָּאָה" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה
20 לַה'". ר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: בְּקָטָן
21 הַמִּקְרָא אֶת הַלֵּל, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו כָּל מַה שֶּׁהוּא
22 אוֹמֵר. מֹשֶׁה אָמַר "אָשִׁירָה לַה'" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה
23 לַה'", מֹשֶׁה אָמַר "כִּי גָאֹה גָּאָה" וְהֵן אוֹמְרִים "כִּי גָאֹה
24 גָּאָה". ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כְּסוֹפֵר הַפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּבֵית
25 הַכְּנֶסֶת, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ תְּחִילָּה וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? ר' עֲקִיבָא סָבַר: "לֵאמֹר"
26 אַמִּילְתָּא קַמַּיְיתָא. וְר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר: "לֵאמֹר" אַכָּל מִילְתָּא וּמִילְתָּא. וְר'
27 נְחֶמְיָה סָבַר: "וַיֹּאמְרוּ" דַּאֲמוּר כּוּלְּהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, "לֵאמֹר" דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרֵישָׁא. תָּנוּ רַבָּנָן,
28 דָּרַשׁ ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי: בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה. וְכֵיצַד אָמְרוּ
29 שִׁירָה? עוֹלֵל מוּטָּל עַל בִּרְכֵּי אִמּוֹ, וְתִינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, עוֹלֵל
30 הִגְבִּיהַּ צַוָּארוֹ, וְתִינוֹק שָׁמַט דַּד מִפִּיו, וְאָמְרוּ "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים
31 יִסַּדְתָּ עֹז". הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוּבָּרִים שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה? שֶׁנֶּאֱמַר

"במקהלות

לְהַקִּיף הַחַלָּה אַצַּל הָעִסָּה קֹדֶם שֶׁתִּקָּרֵא לָהּ שֵׁם, וְהָכִי מַקִּיפָה לָהּ נוֹתֶנֶת בָּעֲרִיבָה לְצַד אֶחָד וְנוֹתֶנֶת מִן הָעִסָּה הַטְּהוֹרָה פְּחוֹת מִכַּבֵּיצָה בֵּין הַחַלָּה הַטְּהוֹרָה וּבֵין הָעִסָּה הַטְּמֵאָה, וְהָאֲמֻצָּעִית נוֹגַעַת בִּשְׁתֵּיהֶן וּמְצָרְפָתָן, וְקוֹרֵא שֵׁם עַל הַחַלָּה וּמְסַלְּקָן עִם קְרִיאַת הַשֵּׁם, וּפְחוֹת מִכַּבֵּיצָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַחַלָּה וְאע"פ שֶׁהוּא עַצְמוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כִּדְתַנְיָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל מְלֻמָּד שֶׁהוּא מִטַּמֵּא בְּכָל שֶׁהוּא, יָכוֹל יִטַּמֵּא לְאֲחֵרִים בְּכָל שֶׁהוּא ת"ל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, וְדָרְשִׁינָן לֵיהּ בְּפֶרֶק בְּתְרָא דְּיוֹמָא (קף פ.) אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבֵית אַרְחָה, וְשֶׁעֲרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מַחֲזִיק יוֹתֵר מִבֵּיצָה אוֹסְרִין. כִּדְבָעֵינָן לְפָרוּשֵׁי טַעְמָא: וְתַנְיָא כַּבֵּיצָה. וְתַנְיָא בְּבָרַיְיתָא דְּאַלְבָּא דְּר' אֱלִיעֶזֶר, וְנוֹתֶנֶת אוּף כַּבֵּיצָה בָּאֲמֻצָּעִית וְאפ"ה לא מִטַּמֵּא לָהּ לְחַלָּה עַד שֶׁלֹּא נִקְרָא עָלֶיהָ שֵׁם: סַבְרוּהָ רַבָּנָן. הָנֵי דְּבֵי מִדְרָשָׁא דְּבוּעוּ לְמִשְׁמַע מִנָּהּ דְּר' אֱלִיעֶזֶר אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין ס"ל, אִידִי וְאִידִי – הַךְ בְּרַיְיתָא נַמִּי אִלְבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּשָׁרֵי כְּבֵיצָה, וּמַתְנִי' דְּאָמַר פְּחוֹת – תַּרְוַיְיהוּ בְּעִסָּה רִאשׁוֹנָה הָעִסָּה הַטְּמֵאָה רִאשׁוֹנָה לְטֻמְאָה הִיא וְאפ"ה קָאָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר בְּבָרַיְיתָא כְּבֵיצָה וְאע"ג דְּמִיטַּמְּאָה אֲמֻצָּעִית מֶחֱמַת רִאשׁוֹנָה וְהַוְיָא לָהּ שְׁנִיָּה לֹא הַדְּרָא וַעֲבָדָא לָהּ לְחַלָּה עַד שֶׁלֹּא קָרֵא עָלֶיהָ שֵׁם שְׁלִישִׁי, וְאע"ג דְּמַעֲשֵׂה חֻלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה הוּא, דְּכ"ע בֵּין לְר' אֱלִיעֶזֶר בֵּין לְרַבָּנָן לָאו בְּחַלָּה דְּמִיָּא לְמֵיהֲוֵי עֲלָה תּוֹרַת תְּרוּמָה: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן, דְּר' אֱלִיעֶזֶר דְּשָׁרֵי סָבַר אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְרַבָּנָן דְּאָסְרֵי סָבְרֵי שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין וְאִיטְּמָא לָהּ חַלָּה לִפְנֵי קְרִיאַת הַשֵּׁם וְאע"ג דְּחֻלִּין הוּא וְאִשְׁתְּכַח דְּסָפְיָנָן לְכֹהֵן חַלָּה טֻמְאָה בְּחֲזָקָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה, וְתַנָּא דְּמִתְנִי' דְּאָמַר לֹר' אֱלִיעֶזֶר פְּחוֹת מִכַּבֵּיצָה, לָאו מִשּׁוּם דְּאִית לֵיהּ שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּכַמָּה דְּאִפְשַׁר לְמֵעוּטֵי טֻמְאָה דְּאֲמֻצָּעִית מִמַּעֲטִינָן, דְּאִסּוּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין, אֶלָּא מִשּׁוּם תַּקָּנַת תְּרוּמָה הוּא דְּשָׁרֵי, וְהָא אִפְשַׁר בְּהָכֵי. אִי נַמִּי מִשּׁוּם דְּיוֹלְמָא לֹא מִיזַּדְּהַר בָּהּ שְׁלֹא תִּגַּע חַלָּה בְּאֲמֻצָּעִית זוֹ אַחַר קְרִיאַת הַשֵּׁם, וַחֲכָמִים אֹסְרִין דְּיוֹלְמָא אָתֵי לְמֵיעֲבַד כְּבֵיצָה וּמְטַמֵּא אֲמֻצָּעִית וְהַדְּרָא וּמִטַּמֵּא לְחַלָּה: לֹא דְּכ"ע. וְאַפְּלוּ לְרַבָּנָן אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְהַאי דְּקָאָסְרֵי רַבָּנָן מִשּׁוּם דְּקָסָבְרֵי חֻלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה כְּחַלָּה דָּמוּ וּמִיפַּסְלֵי מִשּׁוּם שֵׁם שְׁלִישִׁי: וְאִיבָּעֵית אֵימָא דְּכ"ע לָאו כְּחַלָּה דָּמֵי וְדְכ"ע אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְהָכָא בְּמֻתָּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין כו'. טַעְמָא דְּרַבָּנָן דְּאָסְרֵי מִשּׁוּם אֲמֻצָּעִית הוּא, דְּמִיטַּמְּא מֵחֲמַת הָעִסָּה שֶׁהִיא

ראשׁוֹנָה, וְקָסְבְרֵי אָסוּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין מִשּׁוּם תַּקָּנַת תְּרוּמָה, וְר' אֱלִיעֶזֶר סָבַר מֻתָּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְאֲמֻצָּעִית כְּדֵי לְתַקֵּן חַלָּה בְּטָהֳרָה, וְתַנָּא דְּמִתְנִיתִין וְתַנָּא דְּבָרַיְיתָא אלְבָּא דְּר' אֱלִיעֶזֶר נַמִּי בְּהָא פְּלִיגִי, דְּתַנָּא דְּמִתְנִיתִין סָבַר אע"ג דְּמֻתָּר לִגְרוֹם לָהּ טֻמְאָה מִידוּ כָּל כַּמָּה דְּאִפְשַׁר לְמֵעוּטֵי לָהּ מִשְּׁינָן לָהּ וְהָא אִפְשַׁר בְּהָכֵי, הִלְכָּך כְּבֵיצָה לֹא דְּחִשַׁיב, וְתַנָּא דְּבָרַיְיתָא סָבַר כֵּיוָן דְּמֻתָּר לִגְרוֹם לָהּ שָׁנָא שֶׁיעוּרָא רַבָּא וְלֹא שָׁנָא שִׁיעוּרָא זוּטְרָא, דְּאַפְּלוּ בִּכְדֵי בֵּיצָה נַמִּי מֻתָּר לִגְרוֹם, אי נַמִּי תַּנָּא דְּמִתְנִי' סָבַר דִּיוֹלְמָא נָגַע חַלָּה בְּאֲמֻצָּעִית אַחַר קְרִיאַת הַשֵּׁם וְתַנָּא בָּרֵא לֹא חָיֵשׁ: כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי. ר"ע וְר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי: כְּגָדוֹל הַמִּקְרָא אֶת הַהַלֵּל. מִקְרָהוּ לְצִבּוּר לְהוֹבְרָן; וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי פְּרָקִים שֶׁהוּא רֹאשׁ הַפָּרָשָׁה, עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא אוֹמֵר עוֹנִין אַחֲרָיו הַלְלוּיָהּ, דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת סֹכָה (קף לח.) מִי שֶׁהָיָה עֹבֵד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מַקְרִין אוֹתוֹ הוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים, וְאִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרָא אוֹתוֹ עוֹנֶה אַחֲרָיו הַלְלוּיָהּ: כְּסוֹפֵר. מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְהוּא תָּדִיר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע לְעַשְׂרָה הַנּוֹעָדִים. פּוֹרֵס לְשׁוֹן פְּרוֹס הַחָג לְפָנֵי הַחָג (מְקָלֵס קף ס). מַתְחִיל בִּבְרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו וְקוֹרֵן כֹּלָּן יַחַד, וְכָךְ שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל כֻּלָּם וְכִוְּונוּ יַחַד אֶת הַשִּׁירָה כִּכְתָבָהּ: לֵאמֹר אַמִּילְתָא קַמַּיְיתָא קָאֵי. שֶׁעוֹנִין תָּמִיד אֶשִׁירָה לֹה': וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר וַיֹּאמְרוּ. אַמּוּשָׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָאֵי, וּמִשְּׁמַע דְּאָמוּר כֻּלְּהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי: לֵאמֹר דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרֵישָׁא. הָכִי קָאָמַר, וַיֹּאמְרוּ כֻּלָּם אַחַר שֶׁנִּרְשׁוּ לֵאמֹר, דְּהַיְינוּ אַחַר שֶׁפָּתַח חָכָם: עוֹלֵל. גָּדוֹל מִיּוֹנֵק כְּדִכְתִיב (שְׁמוּאֵל ח טו) מְעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָא לוֹמַר כֵּן, כְּלוֹמַר כֻּלָּה הַכֹּל מִן הַחֻשּׁוּב עַד הַגְּרוּעַ כְּמוֹ מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה (שָׁם);

במקהלות

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין להפריש חלה מהעיסה הטהורה על הטמאה, אלא יפריש מהטמאה על עצמה. **וְתַנְיָא** בברייתא, שלדברי רבי אליעזר אפשר להניח באמצע אף עיסה בשיעור **כַּבֵּיצָה**, ובכל אופן אין האמצעית מטמאת את הטהורה, כמבואר בהמשך.

סְבָרוּהָ – רבנן שרצו ללמוד מדברי רבי אליעזר שאין שלישי בחולין סברו, **שאֵידִי וְאֵידִי** – בין הברייתא שמתירה לפי רבי אליעזר אפילו כביצה, ובין המשנה שמתירה רק פחות מכביצה, עוסקות **בְּעִיסָּה** שהיא **רִאשׁוֹנָה** לטומאה, שמטמאת את האמצעית, ועושה אותה שניה, ובכל זאת סוברת הברייתא שלפי רבי אליעזר אפשר להניח באמצע גם כביצה, ואף על פי כן אינה מטמאת את הטהורה, היות ואין שני עושה שלישי בחולין, ואף על פי שחולין אלה עומדים להיות חלה, עדיין יש להם דין חולין, היות **וְחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה** – חולין שלא הופרש מהם חלה, **לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ** ודינם כחולין. ולפי זה רצו החכמים לומר, **מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְּלְגִי, דְּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין** ולכן אפשר להניח באמצע גם חתיכה כביצה, והיא לא תטמא את הטהורה כיון שלא נקרא עליה שם חלה, ואין שני עושה שלישי בחולין. **וּמַר סָבַר** – חכמים סוברים, **שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין**, ולכן נטמאת העיסה הטהורה אף לפני שיקרא עליה שם חלה, והכהן יקבל חלה טמאה בחזקת טהורה ויכשל באכילת חלה טמאה.

דוחה הגמרא, **אָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לרבנן ובין לרבי אליעזר, **אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וְהָכָא בְּחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה** – חולין שלא הופרש מהם חלה **קָמִיפְּלְגִי, מַר סָבַר** – רבנן סברו, שעוד לפני שנקרא עליהם שם חלה **כְּחַלָּה דָּמוּ**, ויש בחלה דין שלישי כתרומה, והחתיכה האמצעית תפסול את החלה בשלישי. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ**, ולכן עד שיקרא עליה שם חלה היא חולין ואינה יכולה לטמאות את החלה.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא חוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ, וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, ולכולי עלמא אף אם יהיה בחתיכה האמצעית כביצה היא לא תטמא את הטהורה, **וְהָכָא בְּמוּתָּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָמִיפְּלְגִי** – והמחלוקת היא אם מותר לטמאות את האמצעית, **מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, מוּתָּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** כדי לתקן חלה בטהרה, לכן מותר לחבר חתיכה קטנה בין העיסה הטהורה לטמאה אף שהיא עצמה נטמאת. **וּמַר סָבַר** – רבנן סברו, **אָסוּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, וכיון שהחתיכה האמצעית נטמאת, אסור להפריש בדרך זו, הרי שלרבי אליעזר ולרבנן שחולקים עליו, אין שני עושה שלישי בחולין.

שנינו במשנה, **בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ'**, הא כיצד, אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום השבת, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים. מבארת הגמרא **בְּמַאי קָא מִיפְּלְגִי, מַר** – רבי עקיבא **סָבַר, תְּחוּמִין** – מה שאסור לצאת חוץ לאלפים אמה בשבת הוא מִדְּאוֹרַיְיתָא כמו שנרמז בפסוק, **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר,** תחומין דְּרַבָּנָן ולא הוזכרו בפסוק.

שנינו במשנה, בו ביום דרש רבי עקיבא "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר" שאין תלמוד לומר 'לאמר', ומה תלמוד לומר 'לאמר', מלמד, שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את הלל, לכך נאמר לאמר. רבי נחמיה אומר, כקורין את שמע, ולא כקורין את הלל. מביאה הגמרא ברייתא המבארת מדהלוקתם, **תָּנוּ רַבָּנָן, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה, וְכֵיצַד אָמְרוּ שִׁירָה, כְּגָדוֹל הַמַּקְרֵא אֶת הַלֵּל כדי להוציא את הציבור ידי חובתם, וְהַן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי פְּרָקִים** – על כל דבר שהוא אומר הם עונים אחריו הללויה שהוא ראש הפרשה, כעין זה **מֹשֶׁה אָמַר 'אָשִׁירָה לַה'", וְהַן אוֹמְרִים** אחריו **'אָשִׁירָה לַה'", מֹשֶׁה אָמַר 'כִּי גָאֹה גָּאָה', וְהַן אוֹמְרִים 'אָשִׁירָה לַה'".**

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, כְּקָטָן הַמַּקְרֵא אֶת הַלֵּל לגדולים שאינם יודעים לקרוא בעצמם, ואינו יכול להוציאם ידי חובתם, **וְהַן עוֹנִין אַחֲרָיו כָּל מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר,** כעין זה **מֹשֶׁה אָמַר 'אָשִׁירָה לַה'", וְהַן אוֹמְרִים 'אָשִׁירָה לַה'", מֹשֶׁה אָמַר 'כִּי גָאֹה גָּאָה', וְהַן אוֹמְרִים 'כִּי גָאֹה גָּאָה'.**

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כְּסוֹפֵר – מלמד תינוקות שהוא רגיל להיות בבית הכנסת, **הַפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּבֵית הַכְּנֶסֶת** – לעשרה אנשים המגיעים לבית הכנסת, **שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ תְּחִילָּה** בברכות שלפני קריאת שמע, **וְהַן עוֹנִין אַחֲרָיו** ביחד אתו, כעין זה היה בשירת הים שמשה פתח אשירה לה', ושרתה רוח הקודש על כולם וכיוונו כולם ואמרו יחד את השירה.

מבארת הגמרא **בְּמַאי קָמִיפְּלְגִי,** נאמר בהקדמת השירה, "את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר", ונחלקו מה אמרו בני ישראל, **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, 'לֵאמֹר' אֲמִילְתָא** – שבני ישראל אמרו כל פעם את תחילת השירה 'אשירה לה'. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר, 'לֵאמֹר'** הולך **כָּל מִילְּתָא** – שכל תיבה שאמר משה חזרו אחריו בני ישראל. **וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר,** שפירוש הפסוק הוא כך, **'וַיֹּאמְרוּ'** משמע, **דְּאָמוּר כּוּלְּהוּ כַּחֲדֵי חֲדֵי** – משה עם בני ישראל ביחד, לאחר שקבלו רשות **'לֵאמֹר',** על ידי **דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרֵישָׁא.**

תָּנוּ רַבָּנָן, דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה, וְכֵיצַד אָמְרוּ שִׁירָה, עוֹלֶל מוּטָּל עַל בִּרְכֵּי אִמּוֹ, וְתִינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, עוֹלֶל הִגְבִּיהַּ צַוָּארוֹ, וְתִינוֹק שָׁמַט דַּד מִפִּיו, וְאָמְרוּ 'זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ', שֶׁנֶּאֱמַר 'מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז'.

הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוּבָּרִים שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר

אגרות קודש

[ג' כסלו, ה'תשל"ב]

בשבוע הקודם שאלני עד"ז בנו שי' ועניתי שכדאי שיַמשיך בהוראה אלא להשתדל שתהי' בתנאים יותר קלים (פחות התאמצות וכו'),

– [כיון שאולי כהנ"ל ברובו – מנערוועך וגרעון בבטחון עצמי –

באם ככתבו בזה – יתברר אחרת, יתייעץ עם ידידים על אתר בנוגע לשאלותיו במכ' זה].

אזכיר עה"צ.

'בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל' משמע שגם אלו שעדיין היו במקור ברכו את ה' כשהיו במקהלות על הים. (שואלת הגמרא, וְהָא לֹא חָזוּ. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, בְּרֶם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא – מראה הַמְּאִירָה וְרָאוּ).

שנינו במשנה, כּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב כּוֹ'. את הקדוש ברוך הוא אלא מאהבה, שנאמר "הן יקטלני לו אייחל", ועדיין הדבר שקול, 'לו' אני מצפה או איני מצפה. מקשה הגמרא, וְלֵיחֵזֵי הַאי 'לֹא' כיצד הוא כתוב, אִי בְּלָמֶ"ד וָי"ו כְּתִיב, 'לוֹ' הוּא שפירושו אינו מצפה, וְאִי בְּלָמֶ"ד יָי"ו כְּתִיב, 'לוֹ' הוּא שפירושו שמצפה, ומפני מה אומרת המשנה הדבר עדיין שקול, וצריך להביא פסוק נוסף.

דוחה הגמרא את הקושיא, וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, לֹא הוּא, אֶלָּא מֵעָתָּה, 'בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר', דִּכְתִיב 'לֹא' בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף, הָכִי נָמִי דְּלֹא הוּא, האם תפרש שהכוונה היא שהקדוש ברוך הוא אינו נמצא עמהם בצרתם, וְכִי תֵּימָא הָכִי נָמִי, שכך הוא הפירוש, וְהָכְתִיב בהמשך הפסוק, 'וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם', הרי שהקדוש ברוך הוא כן נמצא ומושיע להם בצרתם. אֶלָּא (לָאו), מַשְׁמַע הָכִי, וּמַשְׁמַע הָכִי – פעמים שהכוונה כך ופעמים שהכוונה כך, לכן אומרת המשנה הדבר עדיין שקול.

תַּנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נֶאֱמַר 'יְרֵא אֱלֹהִים' בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר 'כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אתה' בְּאַבְרָהָם, מַה יְּרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם מֵאַהֲבָה, אַף יְרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאִיּוֹב מֵאַהֲבָה, וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלַן שמאהבה, דִּכְתִיב 'זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי'.

שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה. ומשיבה, אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה, שֶׁזֶּה העושה מיראה, תָּלוּי זכותו ומגינה לְאֶלֶף דּוֹר שלאחריו, וְזֶה העושה מאהבה, תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. ומנין שכך הוא, כיון שהָכָא כְּתִיב, 'לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי' הרי שלאוהביו הוא תולה אלפים, וְהָתָם כְּתִיב, 'וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר' הרי שלשומרי מצוותיו שאינם עושים מאהבה אלא מיראה, תולה אלף.

מקשה הגמרא, הָתָם נָמִי – בפסוק של אלף דור כְּתִיב 'לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר'. מתרצת הגמרא, הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ – 'לאלפים' סמוך 'לאוהבי', ו'לאלף דור' סמוך 'ולשומרי מצוותי'.

הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי – הקריאו לי בחלומי את הפסוק 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ', וְחַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי 'וְיִשְׂמְחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעֲלֹצוּ בָךְ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ'. אָמַר לְהוּ רבא, תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנָן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אִתּוּן – שניכם צדיקים גמורים, אלא שמַר עובד את הקדוש ברוך הוא מֵאַהֲבָה, ולכן הקריאו לו 'ויעלצו בך אוהבי שמך', וּמַר עובדו מִיְּרָאָה, ולכן הקריאו לו 'אשר צפנת ליראיך'.

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא פרק שישי

הפרק עוסק בדיני העדות על סוטה.

משנה. מִי שֶׁקִּנְּאָה לְאִשְׁתּוֹ שלא תיסתר עם פלוני, וְנִסְתְּרָה אחר קינויו, אֲפִילּוּ שָׁמַע על כך שנסתרה מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, כלומר שלא שמע בעדות גמורה אלא רק מעד אחד, ואף אם הוא פסול לעדות כגון עבד או שפחה, אם בעלה אינו רוצה להשקותה, אזי יוֹצִיא את אשתו בגט, וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רבי אליעזר סובר בזה כשיטתו בתחילת המסכת שאין צריך עדות גמורה על הסתירה, וגם הפסולים לעדות נאמנים בזה, כמו שנאמנים להעיד על טומאתה, משום שסתירה הוקשה לטומאה, לפיכך נאסרת לבעלה בעדותם עד שישקה אותה מים המאררים, ואם אינו רוצה להשקותה, יוציא ויתן כתובה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אינה נאסרת לבעלה אם אין שני עדים כשרים על הסתירה, אולם יכול לקיימה רק עַד שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה – שנשים השוזרות חוטי פשתן בלילה, ישאו ויתנו, כלומר ידברו על פריצותה, שבהגיע למצב זה, מכוער הדבר, ויוציאה בגט, שהרי במצב כזה שנושאות ונותנות בה מוזרות בלבנה, אין המים המאררים בודקים אם זינתה, כמו שלמדנו לעיל.

אם אָמַר עֵד אֶחָד, אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאַת בסתירה זו שעליה העידו שני העדים לפי רבי יהושע או בסתירה שנודעה על פי עוף הפורח לפי רבי אליעזר, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, כי אחרי שקיבלנו עדות שנסתרה, עד אחד נאמן להעיד שנטמאה, משום שרגליים לדבר, ואין צורך לבודקה, ונאמנותו היא אף להפסידה כתובתה, וכפי שנדרש מהפסוקים בהמשך המשנה. ממשיכה המשנה, וְלֹא עוֹד, ולא רק עד כשר נאמן, אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה המעידים שנטמאה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין שנטמאה ואינה שותה, ונאמנים אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. ממשיכה המשנה, חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וּיְבִמְתָּהּ, וּבַת בַּעְלָהּ מאשה אחרת, אף ששונאות אותה ואינן נאמנות בשום עדות שהיא לרעתה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת לעדות זו שנטמאה כשנסתרה, אבל וְלֹא נאמנות נשים אלו לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, שהואיל ושונאות אותה, אינן נאמנות להפסידה, אֶלָּא נאמנותן היא רק לעניין שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה.

המשנה מביאה את הדרשה לכך שעד אחד ואפילו פסול לעדות נאמן שנטמאה במקרה שכבר הועדה שנסתרה, ומקדימה לבאר, שלולי גזירת הכתוב היינו מצריכים לכך שני עדים. שֶׁהָיָה בַּדִּין שנאמר שעד אחד לא יהיה נאמן שנטמאה, מקל וחומר, וּמָה אִם

אגרות קודש

ב"ה, ה' כסלו תשל"ב

. . . כיון דהציווי פרו ורבו מצוה רבה היא – ודאי שגם זכות קיומה רב ונתינת כח מהשם לקיימה מתוך שמחה – ג"כ רב.

בְּמִקְהֲלוֹת. כְּשֶׁנִּקְהֲלוּ עַל הַיָּם: מִמְּקוֹר. אַף אוֹתָם שֶׁבַּמְּקוֹר: וְלִיחֲזֵי הַאי לֹא כוּ'. וְאַמַּאי אָמַר הַדָּבָר עֲדַיִן שָׁקוּל: ה"נ דְּלֹא הוּא. וְה"ק קָרָא אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְצָרְתָּם וְלֹא צַר בָּהּ: בְּאַבְרָהָם. כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בְּרֵאשִׁית כב): תָּלוּי. זְכוּתוֹ לְדוֹרוֹתָיו לְהָגֵן עֲלֵיהֶם עַד אַלְפִּים דּוֹר: לְאַלְפִּים לְאוֹהֲבַי. סְמוּךְ אוֹהֲבַיו לְאַלְפִּים, וְאִידָךְ קָרָא סָמוּךְ לְאֶלֶף דּוֹר אֶל שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו, דְּהַיְינוּ מִיְּרָאָה, וְאֵין אֶלּוּ דּוֹמִין לְפָרוּשׁ מֵאַהֲבָה לְפָרוּשׁ מִיְּרָאָה (לְעֵיל דף כב:), דְּהַנְּהוּ מֵאַהֲבַת שָׂכָר וּמִיְּרַאת פּוּרְעָנוּת הַקְּלוּלוֹת וְהַעֲנָשִׁין, וְהָכָא מֵאַהֲבַת הַמָּקוֹם וּמִיְּרָאתוֹ שֶׁמּוֹרָאוֹ גָּדוֹל וּמֹשֵׁל עַל הַבְּרִיּוֹת: וַיְשַׁמְּחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ וְגוֹ'. סִיְּפֵיהּ דִּקְרָא וַיַּעֲלֻצוּ בָךְ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ:

הַדְרָן עֲלָךְ כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם

מַתְנִי' מִי שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה. אִם לְאַחַר שֶׁקִּנֵּא לָהּ נִסְתְּרָה: אֲפִי' שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ. שֶׁנִּסְתְּרָה יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר בְּפ"ק (לְעֵיל דף ב:) סְתִירָה לֹא בְּעֵינָא עֵדוּת וְאַפִּלּוּ עֶבֶד וְאַפִּלּוּ שִׁפְחָה נָאֱמָנִין, דְּהַיְינוּ נַמִּי כְּעוֹף הַפּוֹרֵחַ, דְּאִיתְּקַשׁ לְטִמְאָה דְּכְלֵהוּ מִהֵימְנֵי בָּהּ, הִלְכָּךְ נָאסְרָה עָלָיו וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַד שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה. כְּלוֹמַר מִשּׁוּם סְתִירָה שֶׁאֵין בָּהּ ב' עֵדִים אֵינָהּ נָאֱסֶרֶת עָלָיו, וְרַ' יְהוֹשֻׁעַ לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר מִשְּׁקָה עַל פִּי שְׁנַיִם. מֵיהוּ כְּשֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה בִּפְרִיצוּתָהּ מְכוֹעֵר הַדָּבָר וְתֵצֵא, דְּהָא אֲפִלּוּ מָיָא תּוּ לֹא בְּדָקֵי לָהּ כְּדִתְנַיָּא בְּפ"ק (לְעֵיל דף ב:) וּטְהוֹרָה הִיא וְלֹא שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה: אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת. בְּאוֹתָהּ סְתִירָה שֶׁהִיא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר ע"פ עוֹף הַפּוֹרֵחַ: לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. דְּעַד אֶחָד נָאֱמָן בָּהּ אַף לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ שֶׁרַגְלַיִם לְדָבָר, וּמִקְּרַאי יְלִפִינָן לָהּ לְקַמָּן בְּמַתְנִי': הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים אַף לְפַסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה וְלֹא תִּטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ: חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ. אֵשֶׁת אָחִי בַּעֲלָהּ, אַף הִיא כְּצָרָתָהּ וְשׁוֹנְאָתָהּ שְׁדוֹאֶגֶת הֵימֶנָּה שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת צָרָתָהּ, אִם יָמוּת בַּעֲלָהּ בְּלֹא בָנִים תִּתְיַבֵּם לְבַעְלִי, וּבַת בַּעֲלָהּ מְאֹשָׁה אַחֶרֶת, אֵלּוּ חָמֵשׁ נָשִׁים שׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ. וּבִיבְמוֹת (קף קיז:) מְפָרֵשׁ טַעְמָא אַמַּאי סָנוּ לָהּ. וְאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לָהּ לִשּׁוּם עֵדוּת שֶׁהִיא לְרָעָתָהּ: הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. לָהּ לְעֵדוּת זוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הֶאֱמִינָה כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וּמֵיהוּ לֹא לְפַסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ הוֹאִיל וְשׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: שֶׁהָיָה בַּדִּין. שֶׁלֹּא יְהֵא נֶאֱמָן בָּהּ עַד אֶחָד אִם לֹא מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב: הָרִאשׁוֹנָה. סְתִירָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם אֶלָּא עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה: אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. כִּדְבָעֵינָן לְמִימַר מִגְּזֵרָה שָׁוָה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא: עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה. טָמְאָה: כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וּבִגְמָרָא יְלִפִינָן לָהּ דְּהָכֵי קָאָמַר, תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא אֶחָד, וְקָאָמַר וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה לְמִיסְרָהּ, אֵלָּמָא מְהֵימְנָן שֶׁאוֹסַרְתָּהּ

וּאִידָךְ דְּהַיְינוּ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל נִפְקָא אֶלָּמָא דְּלֹר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי נַמִּי עוֹבְרִים אוֹמְרִים שִׁירָה וּבְפ"ק דְּכְתוּבוֹת (דף ז:) דָּרֵישׁ לָהּ דְּבִרְכַת חֲתָנִים בְּעֶשְׂרָה מִדְּהוּי מִצֵּי לְמִיכְתַּב מִבְּטֶן יִשְׂרָאֵל וְכְתִיב מִמְּקוֹר עַל עִיסְקֵי מְקוֹר בְּתוֹסְפְתָּא מְסַיְּיִם הָכֵי וְאוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁאָמְרוּ מַה אֱנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ אָמַר לְהַן הַקָּב"ה בֹּאוּ וּרְאוּ אֶת הַשִּׁירָה כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל פִּתְּחוּ אַף הֵן וְאָמְרוּ שִׁירָה שֶׁנֶּאֱמַר ה' אֲדוֹנֵינוּ מַה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ וְגוֹ' וְר"ש בֶּן אֶלְעָזָר [מְנַסְיָא] אוֹמֵר לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְעִנְיַן עֲקִידָה:

גְּדוֹל הָעֹשֶׂה מֵאַהֲבָה. בִּירוּשַׁלְמִי (בְּרָכוֹת פ"ט) ר"ע הוּה מְתַדֵּין קַמֵּיהּ טוּרְנוּסְרוּפוּס הַרְשָׁע אֶת עוֹנָתוֹ דְּקִרְיַת שְׁמַע שֶׁרִי קְרֵי וְגוּחַ א"ל סַבָּא סַבָּא אוֹ חֲרַשׁ אַתָּה אוֹ מַבְעֵט בִּיסּוֹרִין אֶת א"ל תִּיפַּח רוּחֲיָיךְ דֶּהָהוּא רְשִׁיעָא לֵא חָרַשׁ אֲנָא וְלֹא מַבְעֵט בִּיסּוֹרִין אֲנָא אֶלָּא כָּל יְמֵי הֲיִיתִי קוֹרֵא הַפָּסוּק הַזֶּה וְאֶהֱבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ וְרַחֲמוּתֶיךָ בְּכָל לִבִּי רַחֲמוּתֶיךָ בְּכָל נַפְשִׁי רַחֲמוּתֶיךָ בְּכָל מְמוֹנִי לֵא הוּת בְּדִיק לִיהּ וְכִיוָן דְּמִטֵּי לִיהּ בְּכָל נַפְשֵׁיהּ וְאַתְּיָא עֲנָתִיהּ דְּקְרִיַת שְׁמַע וְלֹא אִיפְלִיג עֲלֵיהּ בְּגִין כֵּן אֲנָא קְרֵי וְגוּחַיְיךְ:

הַדְרָן עֲלָךְ כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם

מִי שֶׁקִּנֵּא לֵה. פְּרַק זֶה הִיא הַגּוּן שֵׁיהֵא שְׁנוּי וּמְעוֹרָב בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן לְאַחַר אוֹתָהּ בְּבָא דְּאִלּוּ אֲסוּרוֹת לֶאֱכוֹל בְּתְרוּמָה וְאַח"כ הִיא לוֹ לִשְׁנוֹת כֵּיצַד עוֹשֶׂה לָהּ וְכֹל הַסֵּדֶר אֲבָל תְּמִיהָ דְּלְאַחַר שֶׁשָּׁנָה שֶׁבְּדִקּוּת הַמַּיִם הוּא חוֹזֵר לְקִינּוּי, הַ"ג בְּסֵדֶר הַמִּשְׁנָה מִשְׁקִינָא לֵה אֲפִילּוּ שְׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ וְהֵכִי מִסְתַּבְּרָא וְנִרְאֶה דְּה"פ מֵאַחַר שֶׁקִּנָּא לֵה אֲפִילּוּ קוֹדֶם סְתִירָה שְׁמַע פְּרִיצוּתָא שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁיו קְצַת רַגְלַיִם לְדָבָר מִכּוֹעֵר הַדָּבָר וּמוֹצִיאָה בְּכְתֻבָּתָהּ מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְלֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו וּבְעִנְיַן זֶה מִצָּה לִגְרֹשָׁה דְּאֲפִילּוּ לְבַ"ה [דְּאָמַר אֲפִילּוּ אִם] הַקְּדִיחָה תַּבְשִׁילוֹ הֵיינוּ רְשׁוּת מִיהוּ מִצָּה לִיכַּבֵּד אֶלָּא בְּכָבוֹד"ג וְאִם מַקְיִימָה דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁנָּפַל זְבוּב לְתוֹךְ תַּמְחוּי שֶׁמּוּצָּאוֹ וְאוֹכְלוֹ וְלַבֵּית שַׁמַּאי חוֹבָה הוּאִיל וְקִינָא לֵה רַגְלַיִם לְדָבָר מִיהוּ כְּתֻבָּתָהּ גּוֹבֶה הוּאִיל וְלֹא נִסְתְּרָה וְהַשְׁתָּא אִתֵּי שְׁפִיר דְּרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֲבָל לְפֵרוּשׁ רַבֵּינוּ שְׁלֹמֹה דְּפֵרוּשׁ מִשְׁקִינָא לֵה אֲפִי' שְׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ שֶׁנִּסְתְּרָה דְּעוֹף פּוֹרֵחַ הֵיינוּ עָבַד וּשְׁפָחָה שֶׁנֵּאֱמָנִין בְּעִדֵּי סְתִירָה וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּתָהּ וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְגָרְשָׁהּ עֲדַיִן הַגְּלִילִי אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא לְעִנְיַן עֲקִידָה:

"בְּמִקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל". וְהָא לֹא חָזוּ? אָמַר ר' תַּנְחוּם: כֶּרֶם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה וְרָאוּ: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס לֹא עֶבֶד אִיּוֹב כּוּ': וְלִיחֲזֵי הַאי "לֹא", אִי בְּלַמֶּ"ד וְלֹא"ף פְּתִיב, לֹא הוּא. אִי בְּלַמֶּ"ד וְיו"ו פְּתִיב, לוֹ הוּא? וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלַמֶּ"ד אָלֶ"ף, הוּא? אֶלָּא מַעֲתָּה "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר" דִּכְתִיב בְּלַמֶּ"ד אָלֶ"ף, הָכִי נַמִּי "לֹא" הוּא? וְכִי תֵימָא הָכִי נַמִּי? וְהָכְתִיב "וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם"! אֶלָּא לָאו, מַשְׁמַע הָכִי וּמַשְׁמַע הָכִי. תַּנְיָא ר' מֵאִיר אוֹמֵר: נֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" בְּאַבְרָהָם. מַה "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם, מְאַהֲבָה. אַף "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאִיּוֹב, מְאַהֲבָה. וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלַן? דִּכְתִיב "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי". מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה? אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה, שֶׁזֶּה תָּלוּי לְאֶלֶף דּוֹר, וְזֶה תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. הָכָא כְּתִיב: "לְאַלָּפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי", וְהָתָם כְּתִיב: "וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר". הָתָם נַמִּי כְּתִיב "לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר"? הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ. הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דְּהָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרִיוּן בְּחֶלְמַאי "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". וְחַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרִיוּן בְּחֶלְמַאי "וַיְשַׂמְּחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעֲלֹצוּ בָךְ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ". אָמַר לְהוּ: תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אַתּוּן. מָר מֵאַהֲבָה, וּמָר מִיְּרָאָה:

הַדְרָן עֲלָךְ כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם

מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה, אֲפִילּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה. אָמַר עַד אֶחָד "אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת" לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין, אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ וּבַת בַּעֲלָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. וְלֹא לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. שֶׁהָיָה בַּדִּין, וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵד אֵין בָּהּ", כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה: וּמָה אִם

כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש רש"י והא בפרק האשה שהלכה (יבמות דף קיז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תצא וקא דייק בגמ' טעמא דניסת הא לכתחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהתירה הראשון והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בבה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אא"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש נמי רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיבא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאכתי לא אחשביניה כתרי להכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מידו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליביה תני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתניתין לא משמע ששהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמורו אינה שותה וי"ל דמתניתין בסתם קתני אי נמי רבי יצחק ועולא הוה מתרצי לההיא דהאשה זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן בפ' שני דכתובות (דף כב:) משום לזות שפתים וההיא דהאשה רבה (יבמות דף פח:) לא דמיא לתרוייהו משום דגברא אתי וקאי:

הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא. נראה האי דלא דחי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה במאי מוקמת לה ע"כ בבת אחת מאי קמ"ל היינו רישא הילכך צריך לתרוצי כר' נחמיה בין לר' יצחק בין לר' חייא הני תרתי בבי דסיפא תימה היכי הוה מתרץ ר' יצחק מתני' דפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) דתנן עד אמר אכל ועד אמר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו חטאתו (ויקרא ד) חטאת הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חייא הוה מוקי לה בבת אחת. ירושלמי גידל בר בנימן בשם רב אמר בכל מקום שהכשירו עד אחד עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש דתנן עד א' אמר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ועד א' אמר לא נטמאת תנא דבי רבי אומר כן ותו בירושלמי עד אחד אמר נטמאת ועד אחד אמר לא נטמאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפין וטעמא מפני שכאן רגלים לדבר ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר:

מהו

1 עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּה אִיסּוּר עוֹלָם, הֲרֵי הִיא
2 מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד. עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּה
3 אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד? תַּלְמוּד
4 לוֹמַר: "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "עַל
5 פִּי שְׁנַיִם עֵדִים... יָקוּם דָּבָר". מַה לְּהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם,
6 אַף כָּאן פִּי שְׁנַיִם. עֵד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וְעֵד אוֹמֵר "לֹא
7 נִטְמֵאת", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "נִטְמֵאת" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא
8 נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶחָד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם
9 אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. שְׁנַיִם אוֹמְרִים
10 "נִטְמֵאת" וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת", לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה
11 **גמ'** הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר"?
12 תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּהּ" בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה
13 מִיבָּעֵי לֵיהּ? הָכִי נַמִּי קָאָמַר, תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּהּ" בָּהּ
14 וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה. וְטוּמְאָה בְּעַלְמָא בְּלֹא
15 קִינּוּי וּבְלֹא סְתִירָה, דְּלֹא מְהֵימַן עֵד אֶחָד, מְנָלַן?
16 נֶאֱמַר כָּאן "דָּבָר", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "דָּבָר". מַה לְּהַלָּן
17 בִּשְׁנֵי עֵדִים אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים: עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת:
18 טַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ,
19 עֵד אֶחָד מְהֵימַן, מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְעֵד אֵין
20 בָּהּ" בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ
21 אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד
22 בְּאִישׁ", מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יָקוּם עֵד" אֵינִי יוֹדֵעַ
23 שֶׁהוּא אֶחָד? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֶחָד"? זֶה בְּנָה אָב,
24 כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵד" הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ
25 לְךָ הַכָּתוּב "אֶחָד". וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא
26 חַד, "וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה" אֲסוּרָה. וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא
27 עַד אֶחָד מְהֵימַן, אִידָךְ הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ? וְהָא
28 אָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד
29 הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם!
30 אֶלָּא אָמַר עוּלָּא: תְּנֵי, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְכֵן אָמַר ר'
31 יִצְחָק, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְר' חִיָּיא אָמַר הָיְתָה שׁוֹתָה.
32 לְר' חִיָּיא קַשְׁיָא דְעוּלָּא? לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת,
33 כָּאן, בְּזֶה אַחַר זֶה. תְּנַן, עַד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם
34 אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת" הָיְתָה שׁוֹתָה, הָא חַד וְחַד,
35 לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. תִּיוּבְתָּא דְּר' חִיָּיא! אָמַר לְךָ ר'
36 חִיָּיא: וְלִיטַעֲמָיךָ, אֵימָא סֵיפָא, שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִטְמֵאת"
37 וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת" לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. הָא
38 חַד וְחַד, הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶלָּא כּוּלָּהּ בִּפְסוּלֵי עֵדוּת
39 וְר' נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הַלֵּךְ
40 אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי
41 כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי, כְּעֵד אֶחָד דְּמִיָּין.

והכא

1 שֶׁאוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם. כִּדְאָמַר (לְעֵיל דף כח.) בְּסוֹטָה סָפֵק מִנִּטְמְאָה וְנִטְמְאָה, וְכ"ש וַדַּאי:
2 עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת וְעֵד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת. אוֹקֵי חַד בְּחַדִּי חַד וְהֲרֵי הִיא כִּסְפֵיקָא וְשׁוֹתָה:
3 וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת. כְּלוֹמַר לֹא נִטְמֵאת בְּפָנַיִךְ, שֶׁכְּשֶׁבָּאתָ וּמְצָאתָ שֶׁנִּטְהְרוּ יַחַד גַּם
4 אָנוּ הֵיינוּ עִמָּךְ וּבְפָנֵינוּ לֹא נִטְמֵאת, הֲרֵי נִטְחַלֵּק הָעֵד הַזֶּה וּבִטְּלוּ דְּבָרָיו מִפְּנֵי הַשֵּׁנִיּוּת וַהֲרֵי
5 הִיא בְּסִפֵּיקָא אִם נִטְמֵאת קֹדֶם שֶׁבָּאוּ אֵלּוּ
6 וּמְצָאוּם וְהָיְתָה שׁוֹתָה. וּבְגמ' מְפָרֵשׁ לְמַאי
7 אִיצְטְרִיכוּ כָּל הָנָךְ בְּבֵי: גמ' בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי כו'.
8 לְמַאי אִיצְטְרִיךְ גְּזֵרָה שָׁוָה הָא כְּתִיב גַּבֵּי טְמְאָה
9 וְעֵד אֵין בָּהּ וּמִיעוּטָא הוּא, בָּהּ עֵד אֶחָד נֶאֱמָן
10 וְלֹא בְּעֵדוּת אַחֶרֶת וַהֲוָיָא לָהּ עֵדוּת סְתִירָה
11 כִּשְׁאָר כָּל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה; וְטֻמְאָה בְּעַלְמָא. עַד
12 א' שֶׁהֵעִיד עַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא קִנָּא לָהּ בַּעְלָהּ וְאָמַר
13 נִטְמֵאת מִנַּיִן דְּלֹא מְהֵימַן וְלֹא אָמְרִינָן אַטְמְאַת
14 אִשָּׁה הַמְנִיָּה רַחֲמָנָא לֹא שָׁנָא לְאַחַר קִנּוּי וְלֹא
15 שָׁנָא בְּלֹא קִנּוּי, תַּלְמוּד לוֹמַר כו', וְכִי הַמְנִיָּה
16 רַחֲמָנָא בְּטֻמְאָה שֶׁאַחַר קִנּוּי יֵשׁ עֵדֵי סְתִירָה
17 שְׁנַיִם וְעֵד מֵעִיד שֶׁנִּטְמֵאת שֶׁרַגְלַיִם לְדָבָר. וּבְפֶרֶק
18 קַמָּא (לְעֵיל דף ג.) פַּרְכִינָן וְהָא כִּי כְּתִיב קִנּוּי בְּתַר
19 הָכִי כְּתִיב, וּמִשְּׁנִינָן וְעֲבַר כְּתִיב שֶׁכְּבָר עָבַר: הָא
20 לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ כו'. הוּא הַדִּין דְּהָוָה לֵיהּ לְמִבְּעֵי
21 אַרִישָׁא דְּקָתָנֵי בְּהַדְיָא אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רְאִיתִיהָ
22 שֶׁנִּטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה אֵלְמָא מְהֵימַן, אֶלָּא
23 מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְאַקְשׁוּיֵי עֲלָהּ כִּי מַכְחִישׁ לֵיהּ מַאי
24 הֲוֵי הָא הַמְנִיָּה רַחֲמָנָא לְהַאי דְּאָמַר נִטְמֵאת כְּבֵי
25 תְּרֵי וַהֲוֵי לֵיהּ הַאי דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ חַד וְאֵין דְּבָרָיו
26 שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם: הָרֵי כָּאן שְׁנַיִם. הָרֵי הוּא
27 כִּשְׁנַיִם: קַשְׁיָא דְעוּלָּא. דִּכְיוָן דְּהָאֱמִינָה תּוֹרָה הָרֵי
28 הֶעָמִידַתּוּ בְּמָקוֹם שְׁנַיִם: כָּאן בְּבַת אַחַת. מִתְּנֵי'
29 כְּשֶׁהֵעִידוּ שְׁנֵיהֶם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר דְּבָטְלוּ דְּבָרָיו
30 מִיָּד דְּלֹא נִתְקַיְּמָה עֵדוּתָן בְּב"ד, וְהֵיכָא הָאֱמִינָהוּ
31 תּוֹרָה כִּשְׁנַיִם כְּגוֹן אִם הֵעִיד עֵדוּתוֹ וְיָצָא, דְּתוּ
32 לֹא מָצֵי חַד לְאַכְחוּשֵׁיהּ: הָא חַד וְחַד. עַל בְּרָחִיץ
33 לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה תְּנָא בְּרֵישָׁא, דְּאִי הָיְתָה שׁוֹתָה
34 קָתָנֵי הָא תּוּ לָמָּה לִי, הַשְׁתָּא בְּחַד הֲוֵי הַכְחָשָׁה
35 הָרֵי מִבְּעָיָא פְּשִׁיטָא דְּאֵין אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם,
36 וּמַתְנִי' לְרִיוּקָא דְּיִדְיֵהּ תְּנָא לֵיהּ, דְּאִי לְאַשְׁמוּעִינָן
37 הִיא גּוּפָהּ פְּשִׁיטָא דְּלֹא אִיצְטְרִיךְ: אָמַר לָךְ ר'
38 חִיָּיא וּלְטַעֲמָיךָ. דִּסְבִירָא לָךְ דְּמִתְנִי' לְגוּפֵיהּ לֹא
39 אִיצְטְרִיךְ, דְּהָא פְּשִׁיטָא דְּאֵין א' בְּמָקוֹם שְׁנַיִם,
40 וּלְדִיוּקָא אָתְיָא, סֵיפָא מַאי תִּידּוֹק מִנָּהּ, אֶלָּא
41 מַתְנִי' לֹא לְדִיוּקָא אָתְיָא אֶלָּא לְאַשְׁמוּעִינָן הִיא
42 גּוּפָהּ אִיצְטְרִיךְ, דִּשְׁנַיִם דְּקָא תְּנָא בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת
43 קָאָמַר בְּגוֹן נָשִׁים אוֹ עֲבָדִים, וְאַשְׁמוּעִינָן דִּשְׁתֵּי
44 נָשִׁים מְבַטְּלוֹת דִּבְרֵי עֵד א' בֵּין בְּרֵישָׁא בֵּין
45 בְּסֵיפָא. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ תִּרְתֵּי לָמָּה לִי. וְהַאי דְּלֹא
46 שָׁנֵי ר' חִיָּיא מְצִיעָתָא בְּזֶה אַחַר זֶה, מִשּׁוּם דְּקָא
47 דַּיֵּיק מִתְּנֵי' בְּבַת אַחַת דְּקָתָנֵי וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא
48 רָאִינוּהָ (וְנִטְמֵאת) אֵלְמָא בְּהַדֵּי הַדְּדֵי קָאָתוּ,
49 דְּלְעוֹלָם בְּמָקוֹם שְׁנַיִם לֹא הָאֱמִינָה תּוֹרָה עַד
50 אֶחָד: כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֱמִינָה תּוֹרָה כו'. הוֹצִיאַתּוּ
51 לְעֵדוּת זֶה מִכְּלַל כָּל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה לְפִיכָךְ
52 פְּסוּלִין וּכְשֵׁרִין שָׁוִין בָּהּ וְהַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת
53 הַמְעִידִין בַּדָּבָר: וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי כָּל הֵיכָא דְּאָתָא
54 עֵד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא. וְאָמַר נִטְמֵאת וְנִתְקַבְּלָה עֵדוּתוֹ
55 וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ מֵאָה נָשִׁים כְּעֵד א' דְּמִיָּין וַהֲוָה
56 לֵיהּ קָמָא שְׁנַיִם וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם
57 וְאֵינָהּ שׁוֹתָה:

והכא

עֵדוּת רִאשׁוֹנָה – על הסתירה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ** על בעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, אלא רק עד שתשתה ותמצא טהורה, **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בִּפְחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שהעידו שנטמאה לאחר שהועדה שנסתרה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ** לבעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה יותר, האם **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בִּפְחוֹת מִשְּׁנַיִם**. אך דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לפיכך כתוב 'וְעֵד אֵין בָּהּ', לומר **שֶׁכָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** שנטמאה, העדות נאמנת, אפילו היא של עד אחד.

מקשה המשנה שיש לומר ההפך, **קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה** – מאחר ולמדנו שלטומאה מספיק עד אחד, נלמד קל וחומר לעדות סתירה שיספיק עד אחד, וכך נלמד את הקל וחומר, **וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שנטמאה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה, **הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד**, כמו שדרשנו, **עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – שנסתרה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא קלה יותר, האם **אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד**. דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** או על פי שלשה עדים **יָקוּם דָּבָר"**, דורשים גזירה שווה 'דבר' 'דבר' להשוות בין עדות על אשה שמצא בה ערות דבר, כגון עדות זו שנסתרה, ובין עדות ממון, **מַה לְּהַלָּן**, בעדות ממון, **עַל פִּי שְׁנַיִם, אַף כָּאן**, על **פִּי שְׁנַיִם**.

אם **עַד אוֹמֵר** 'ראיתי שהאשה **נִטְמֵאת', וְעֵד** אחר **אוֹמֵר** 'לא **נִטְמֵאת'**, או אם **אִשָּׁה** מעידה עליה **וְאוֹמֶרֶת** 'נִטְמֵאת', **וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת** 'לא נִטְמֵאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**, שכיון שהעדים מכחישים זה את זה, ממילא זה ספק בכל סוטה, ושותה. אם **אֶחָד אוֹמֵר** 'נִטְמֵאת', **וּשְׁנַיִם** מכחישים אותו **וְאוֹמְרִים** 'לא נִטְמֵאת' בפניך, שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד, גם אנו היינו עמך, ובפנינו לא נטמאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**, שהרי נסתלקה עדותו ובטלו דבריו של העד האחד מפני השנים, ויש עדיין ספק שמא נטמאה קודם שבאו העדים ומצאום, לפיכך שותה כסוטה רגילה. אם **שְׁנַיִם אוֹמְרִים** 'נִטְמֵאת', **וְאֶחָד אוֹמֵר** 'לא נִטְמֵאת', **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, שאין אחד נאמן נגד השנים.

גמרא. שנינו במשנה שלדברי רבי יהושע לומדים מגזירה שוה 'דבר' 'דבר', שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה. מקשה על כך הגמרא, **הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' – וכי הלימוד לדברי רבי יהושע שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה לומדים מהגזירה שוה, הרי בפסוק עצמו ממנו דורשים שהעד נאמן שנטמאה יש לימוד אחר לזה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'ועד אין בָּהּ', שזה מיעוט, דווקא **בָּהּ**, בעדות שנטמאה, עד אחד נאמן, **וְלֹא בְּקִינּוּי**, ודווקא **בָּהּ** הוא נאמן, **וְלֹא בְּסִתִּירָה**, שאין עד אחד נאמן להעיד שקינא לה בעלה או שנסתרה, אלא צריך שני עדים כשאר כל עדויות שבתורה, ואת המיעוט הזה **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היתה המשנה צריכה להביא, ומדוע דרשה זאת המשנה מ'דבר' 'דבר'. מתרצת הגמרא, **הָכִי נָמֵי קָאָמַר** – כך אכן אומרת גם משנתינו, 'תַּלְמוּד לוֹמַר בָּהּ, בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בְּסִתִּירָה', ובאמת מכאן נדרש הדין, אלא שמילים אלו חסרות במשנה. והגזירה שוה מלמדת דין אחר, וגם הוא חסר בגירסתינו, וכך צריך להוסיף במשנה, 'עדות על **טוּמְאָה בְּעֶלְמָא**, שהאשה נטמאה, **בְּלֹא** שהיה **קִינּוּי וּבְלֹא** שהיתה **סְתִירָה, דְּלֹא מְהֵימָן עֵד אֶחָד** – שבזה, הדין הוא שאין עד אחד נאמן, **מִגַּלָּן** – מנין לומדים זאת'. על כך אמרה המשנה, 'וְאֲמַר כָּאן' 'כי ימצא בה ערות **דָּבָר', וְנֵאֱמַר לְהַלָּן** 'על פי שני עדים וגו' 'יקום **דָּבָר', מַה לְּהַלָּן בִּשְׁנֵי עֵדִים, אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים**', והגזירה שוה נאמרה לגבי דין זה, שעד אחד אינו נאמן להעיד על אשה שנטמאה כשבעלה לא קינא לה, ורק אם קינא לה ונסתרה נאמן, כמו שדרשה המשנה מ'ועד אין בה', כי אז יש רגליים לדבר.

שנינו במשנה, שאם **עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת**, ועד אחר אומר לא נטמאת, היתה שותה. מדייקת הגמרא, **טַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ** – רק מטעם שהראשון הוכחש היא שותה, **הָא** אם **לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עֵד אֶחָד מְהֵימָן** שנטמאת. מבררת הגמרא, **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן לומר שנטמאת. ומבארת הגמרא, **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, 'וְעֵד אֵין בָּהּ' **בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, שכוונת הפסוק היא שאין עדות גמורה של שני עדים שזינתה. דנה הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ** אולי **אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד**, שכוונת הפסוק שאין אפילו עד אחד שזינתה. וכדי לברר את כוונת הפסוק מביאה הברייתא עוד דרשה אחרת, **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ וְגוֹ'**", והיה מקום להקשות על פסוק זה, **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** 'לא יָקוּם עֵד', **וכי אֵינִי יוֹדֵעַ** כבר **שֶׁהוּא אֶחָד, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** 'אֶחָד'. אלא שזה **בָּנָה אָב** – לימוד של 'בנין אב', **שְׁכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** 'עֵד', **הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפֹרֵט לְךָ הַכָּתוּב** 'אֶחָד'. ועל פי זה חוזרת הגמרא ומבארת את הפסוק 'ועד אין בה והיא לא נתפשה', **וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ** – הכוונה ב'עד אין בה' היא שאין עדות של שנים, **אֶלָּא** רק **חַד** מעיד בה שנטמאה, והפסוק ממשיך, 'וְהִיא לֹא נִתְפֶּשָׂה', כלומר שלא היתה אנוסה ולכן היא **אֲסוּרָה**. הרי שהאמינה כאן התורה לעד אחד ואסרה את האשה מחמת עדותו.

מקשה הגמרא על דין המשנה שהעד השני האומר 'לא נטמאת' יכול להכחיש את הראשון האומר 'נטמאת' ולכן היא שותה, **וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא עֵד אֶחָד מְהֵימָן** שנטמאה, אם כן **אִידָּךְ, הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – השני, איך יכול להכחישו, **וְהָא אָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן** תוקף של **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** המכחישו נחשבים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם**. עונה הגמרא, **אֶלָּא אָמַר עוּלָּא, תְּנֵי** – אכן יש לשנות במשנתינו 'לא **הָיְתָה שׁוֹתָה**', ולא כמו ששנינו 'היתה שותה', כי באמת הראשון נאמן כשנים שנטמאה, והשני שהוא רק עד אחד אינו יכול להכחישו. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, שצריך לשנות 'לא **הָיְתָה שׁוֹתָה**'. **וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר**, הגירסא נשארת 'הָיְתָה שׁוֹתָה'. שואלת הגמרא, **לְרַבִּי חִיָּיא קַשְׁיָא דְּעוּלָּא**, שכיוון שהאמינה תורה את הראשון על כך שנטמאה, הרי הוא כשנים, כפי שלימד עולא, אם כן מדוע שותה. עונה הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו, מדובר שהעידו שניהם **בְּבַת אַחַת**, שבתוך כדי דיבור מאז שהעיד הראשון, העיד גם השני, שאז בטלו דבריו של הראשון מיד, כי עדיין לא הספיקה עדותו להתקיים בבית דין, שלא האמינה תורה עד אחד אלא אם העיד עדותו ויצא בלי שיוכחש, ורק באופן זה כבר לא ניתן להכחישו בעד אחד. לפיכך במשנתינו אין לראשון תוקף של שנים. ואילו **כָּאן** בדברי עולא שעד אחד נחשב כשנים, מדובר ששני העדים באו להעיד **בָּזֶה אַחַר זֶה**, ורק על מקרה כזה אומרים שאין דבריו של אחד במקום שנים.

הגמרא מקשה על רבי חייא מהמשך משנתינו, **תְּנַן, עֵד אוֹמֵר** 'נִטְמֵאת', **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים** 'לא נִטְמֵאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**. ויש לדייק מזה, דווקא אם הכחישוהו שנים היתה שותה, **הָא חַד וְחַד** – במקרה שרק אחד הכחישו, דהיינו במקרה הקודם במשנה, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, וכך יש ודאי לגרוס שם. ובהכרח אי אפשר לגרוס שם 'היתה שותה', כי אם זו הגירסה שם, אזי קשה מה חידשה המשנה במקרה השני, ששנים יכולים להכחיש את העד הראשון, הרי כבר למדנו מהמקרה הראשון שאפילו אחד יכול להכחישו. אלא ודאי שהמקרה השני הובא כדי לדייק שצריך לגרוס 'לא היתה שותה' במקרה הראשון, כפי שדייקנו. הרי מכאן **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא**, שגרס שם 'היתה שותה'.

משיבה הגמרא, **אָמַר לְךָ רַבִּי חִיָּיא, וְלִיטַעֲמִיךְ** – לשיטתך הסוברת שהמשנה הביאה מקרה נוסף רק כדי לדייק ממנו, **אִימָּא סֵיפָא** – מה תעשה עם המקרה השלישי במשנה, 'שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִטְמֵאת, **וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**', וכי תדייק ממנו, **הָא חַד וְחַד, הָיְתָה שׁוֹתָה**, הרי דייקת מהמקרה השני בדיוק הפוך. **אֶלָּא** ודאי שהמקרים האלו לא נאמרו כדי לדייק מהם, אלא שסוף המשנה

המשך בעמוד קצ

וְהָכָא – מה שאמרה המשנה 'אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה', **בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שאשה היא שבאה ראשונה ואמרה 'נטמאת', ולכן הולכים אחר רוב דעות של הפסולים ומקבלים את עדות השנים, **וְתָרְצָה לְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – ה'איכא דאמרי' יפרשו את דברי רבי נחמיה לפי דעתם כך, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הֲלָךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִשָּׁה אַחַת, כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד**, דהיינו דוקא כשגם העד הראשון היה אשה או עד פסול אחר מקבלים את עדותן של שתי הנשים, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד** הכשר לעדות, **כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דָּמֵי**, כלומר, כל אחת מעדויות אלו נחשבת כאילו היא של עד אחד, ואין הולכים אחר רוב דעות.

הגמרא שבה לדון בגוף תירוצו של רבי חייא, ששני המקרים האחרונים במשנה עוסקים בפסולי עדות, ומקשה על כך הגמרא, **וְתַרְתֵּי** – שתי המקרים שאמרנו שעוסקים **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, לָמָּה לִי**, הרי כדי לומר שהולכים בפסולים אחר הרוב היה מספיק למשנה להביא דוגמא אחת. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָּא, כִּי אָזְלִינַן בָּתַר** – מה שהולכים אחר **רוֹב דֵּיעוֹת** נאמר רק **לְחוּמְרָא** – אם לפי רוב הדעות צריכה לשתות, **אֲבָל לְקוּלָּא** – אם לפי רוב הדעות יש להקל מעליה שלא תשתה, כגון כששתים אומרות 'נטמאת' ועד אחד אומר 'לא נטמאת', אולי בזה **לָא אָזְלִינַן** אחר רוב דעות, אלא נשאיר את הענין בספק בגלל שהיתה הכחשה כל שהיא, ותשתה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שהולכים גם במקרה כזה אחר רוב דעות, ואינה שותה, כי הדין נאמר בין לחומרא ובין לקולא.

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין פרק שביעי

משנה. דברים **אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן** – בכל שפה, ואין צריך לאומרם בלשון הקודש, **פָּרָשַׁת סוֹטָה** – מה שאומר הכהן לסוטה, כמפורש בפסוקים, "והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה, אם לא שכב וכו'", ואינו צריך לומר לה כדרך שכתוב בלשון הקודש, אלא אפילו בשפה אחרת. **וִוידוּי מַעֲשֵׂר**, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית של מחזור השמיטה, שאז הזמן שחייב להוציא ולבער מן הבית את כל מעשרותיו של גידולי קרקע ולעשות בכל אחד כדינו, ואחר כך אומר הוידוי 'ביערתי הקודש מן הבית וכו'" הכתוב בתורה, ויכול לאמרו בכל שפה, ואין אומרים שהכתוב חייבו לומר דווקא בלשון זו הכתובה. **קְרִיַּת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת** – אם חבירו ביקש שיעיד עבורו בתביעת ממון שתבע בבית דין, ונשבע בשקר שאינו יודע עדות זו, או שהלה השביעו שיעיד עבורו וכפר בשקר שאינו יודע, חייב קרבן 'עולה ויורד' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. **וּשְׁבוּעַת הַפִּיקָּדוֹן** – שכפר לחבירו על תביעת פיקדון או ממון ונשבע על כך בשקר, או שהשביעו התובע וכפר בשקר, מתחייב קרבן 'אשם גזילות' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. ואף בדברים שנסדר ונכתב מצוות דיבורם בתורה, אין צריך לאומרם בלשון הקודש, כפי שלומדת הגמרא על פי הנאמר בהם.

וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**, ואינם נלמדים מהדברים הקודמים לאומרם בכל לשון, משום שנכתב בהם לימוד לעכב שלא לומר אותם בלשונות אחרים, **מִקְרָא בִּיכּוּרִים** – הקריאה של 'ארמי עובד אבי וגו'" שהמביא ביכורים צריך לקרוא. **וַחֲלִיצָה** – כל סדר האמירות הכתוב בפרשת חליצת יבמה. **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שאמרן יהושע וישראל בהר גריזים והר עיבל כמו שנצטוו בתורה. **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים** – נשיאת כפיים. **וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל** ביום הכיפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים בקודש הקדשים, שאז היה קורא בתורה את פרשת העבודה ומברך עליה שמונה ברכות. **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – פרשת 'הקהל', שהמלך היה קורא בספר דברים על בימת עץ בעזרה בסוכות שאחר השמיטה. **וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה** – מה שאומרים הזקנים והכהנים כשנמצא חלל שלא נודע מי היכהו אחרי שעורפים את העגלה, כמו שכתוב, 'וענו ואמרו, ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו'". **וּמָשׁוּחַ מִלְחָמָה כְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם** – הדברים שהכהן שנמשח לכך אומר אל העם הקרבים למלחמה, כמו שכתוב 'ואמר אליהם, שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם וגו'".

מכאן עד סוף המסכת הולכת המשנה ומבארת את הפרטים שנזכרו. **מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד** – דהיינו מנין שצריך לאומרו בלשון הקודש. שנאמר בפרשת הביכורים, 'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', **וּלְהַלָּן** בברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', מזה שנאמר בשניהם עניה ואמירה דורשים גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן** הברכות והקללות היו דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** כפי שדורשת הגמרא, **אַף כָּאן** בפרשת ביכורים, **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.**

חֲלִיצָה כֵּיצַד – מנין שצריכה להיות בלשון הקודש. מבארת המשנה, נאמר בחליצה, 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה', **וּלְהַלָּן** בברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', לומדים בזה גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן**, בברכות וקללות **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן**, בחליצה **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין צורך ללמוד זאת מגזירה שוה, שמהפסוק עצמו שנאמר בחליצה נלמד הדבר, שכתוב 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה', שמשמע, **עַד שֶׁתֹּאמַר בְּלָשׁוֹן הַזֶּה** – שבלשון הזה שכתוב צריכה היא לומר, בלשון הקודש.

בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת שבהר גריזים והר עיבל, **כֵּיצַד** היה הדבר. **כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** בכניסתם לארץ, **וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁבְּאֵצֶל** – על יד **אַלּוֹנֵי מוֹרֶה**, ואנו למדים שהרים אלו זהו מיקומם, **שֶׁנֶּאֱמַר** "ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל, **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'** אצל אלוני מורה", **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר**, "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם, עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן לגבי אברהם, נתפרש שהוא על יד **שְׁכֶם, אַף אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן**, הרי הוא על יד **שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים, וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע**, בין שני ההרים, **הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן** על ההרים, **שֶׁנֶּאֱמַר** "וְכָל יִשְׂרָאֵל וְזִקְנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן וְגוֹ'". **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים, וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה**, "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", **וְאֵלּוּ** שבהר גריזים **וְאֵלּוּ** שבהר עיבל **עוֹנִין אָמֵן**. ואז **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל, וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה**, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", **וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן**, וכך היו עושים גם בשאר הברכות והקללות, **עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שנאמרו שם. **וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** שנטלו מן הירדן כדי לעשות את ציווי התורה, לבנות מזבח בהר עיבל ולכתוב על האבנים 'את כל דברי התורה וגו' באר היטב', **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסִדּוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן**, כל שפה בכתבה ובלשונה, **שֶׁנֶּאֱמַר** 'בַּאֵר הֵיטֵב', **וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – פירקו את המזבח אחרי שגם העלו בו עולות ושלמים, כמו שציוותה תורה 'והעלית עליו עולות וגו', ולקחו את אבניו כדי להקימם במקום שילינו באותו לילה, כפי שציווה ה' ליהושע לעשות, **וּבָאוּ**

וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן. דְּקָתָנֵי עַד אֶחָד אוֹמֵר נִטְמֵאת וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת הָיְתָה שׁוֹתָה וְאוֹקִימְנָא בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת וּבֵין בְּבֵת אַחַת בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה כְּר' נְחֶמְיָה, וְעַל כְּרָחֵיךְ דְּבָזֶה אַחַר זֶה אִיצְטְרִיךְ עִקָּר לְאַשְׁמוּעִינָן, דְּאִי בְּבֵת אַחַת מַאי הֲלָךְ אַחַר רוֹב דְּעוֹת אִיבָּא, בְּחַד וְחַד נַמִּי הָיְתָה שׁוֹתָה, וְאֶלָּא! בְּהָכֵי עַסְקִינָן דְּהוּא דְּאִתָּא מֵעִקָּרָא וְאָמַר נִטְמֵאת אִשָּׁה הָוֵיָא הִלְכָּךְ אִפֵּי' בָּזֶה אַחַר זֶה אָתוּ תְּרֵתֵי וּמְבַטְּלֵי לָהּ: וְתָרְצָה לְדִרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי כו'. דְּהָא דְּאַמְרָן לְעֵיל וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כו' לָאו סֵיפָא דְּמִלְּתֵיהּ דְּרִבִּי נְחֶמְיָה הוּא, אֶלָּא פֵּירוּשָׁא דְּמִלְּתֵיהּ הוּא, דְּאִנּוּ פָּרְשִׁין לָהּ הָכִי: כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דָּמֵי. כְּלוֹמַר כִּי חַד וְחַד, וְאִי בְּבֵת אַחַת אִתּוּ אוֹקֵי תְּרֵי לְבַהֲדֵי חַד וְאוֹקְמֵיהּ אִסְפֵּיקָא, וְאִי בָּזֶה אַחַר זֶה וְהַהוּא דְּהָאֲמִינָה תּוֹרָה קֹדֶם וְאִתָּא בָּרִישָׁא הָוֶה לֵיהּ כֹּשֵׁנִים וְהָנָךְ כַּחַד וְאִין דִּבְרֵיהֶם בְּמִקּוֹמוֹ, וְהֵיכָא דִּשְׁתַּיִם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְעַד אֶחָד כְּשֵׁר אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת הָיְתָה שׁוֹתָה דְּכִי חַד וְחַד נִינְהוּ, וּמַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה כְּגוֹן דְּהַהוּא חַד הָוֶה פָּסוּל: וְתָרֵתֵי בִּפְסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי. לְמִתְנֵי מִתְנֵי' הֲלָךְ אַחַר רוֹב דְּעוֹת: לְחוּמְרָא. שֶׁתִּשְׁתֶּה: לְקוּלָּא. לְהָקֵל מֵעָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: לֹא אַזְלִינָן. בְּתַר רוֹב דְּעוֹת בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְהֵיכָא דִּשְׁתַּיִם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת כֵּיוָן דְּאִיבָּא הִבְחִשָּׁה כָּל דְּהוּ נַיְמָא אוֹקֵי הַאי לְבַהֲדֵי הָנָךְ וְאוֹקֵי מִלְּתָא אַסְפֵּיקָא וְתִשְׁתֶּה, קָא מִשְׁמַע לָן:

מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל. ואם תאמר הא ממתני' בפרק האשה שהלכה (יבמות ד' קיז:) וממתני' דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י"ל דהכא איצטריך דאפילו לקולא אע"ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני' להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקנא

ה"ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי:

קרית שמע ותפלה. תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המצות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן ועד דהתם (דף כ:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי בריש מסכת נזיר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ"ב דמגילה (דף יז.) הלועז ששמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם:

אידהו

וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא, וְתַרְצָה לְדַר' נְחֶמְיָה הָכִי, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת כְּשֵׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דָּמֵי. וְתַרְתֵּי בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, לָמָּה לִי? מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אָזְלִינַן בְּתַר רוֹב דֵּעוֹת, לְחוּמְרָא. אֲבָל לְקוּלָּא לָא אָזְלִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן:

הדרן עלך מי שקינא

אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן: פָּרָשַׁת סוֹטָה, וּוִידּוּי מַעֲשֵׂר, קְרִיַּת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן. וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְרָא בִּיכּוּרִים, וַחֲלִיצָה, בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה, וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם. מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד? "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ". מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חֲלִיצָה כֵּיצַד? "וְעָנְתָה וְאָמְרָה" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ", מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, "וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה", עַד שֶׁתֹּאמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבַּשֹּׁמְרוֹן, שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁבְּאֵצֶל אִלּוֹנֵי מוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "יַעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה". מָה אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן שְׁכֶם, אַף אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע. הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן" הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין "אָמֵן". הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין "אָמֵן", עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָדוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֵר הֵיטֵב" וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָאוּ

ולנו

בלה"ק. וְלֹא אֲמַרְיָנָן נִגְמַר מִדְּנָךְ וְאִין צָרִיךְ לְאָמְרָן בלה"ק בְּדִכְתִיב בְּכֻלְּהוּ, מִשּׁוּם דִּבְהָנֵי כְּתִיב עִכּוּבָא: מִקְרָא בִּכּוּרִים. שֶׁהָיָה קוֹרֵא מֵאֲרַמִּי אוֹבֵד אֲבִי עַד סוֹף כָּל הַפָּרָשָׁה, וַחֲלִיצַת יְבָמָה. הִיא אוֹמֶרֶת מֵאֵן יְבָמִי וְגוֹ' וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר הַחֲלִיצָה הִיא אוֹמֶרֶת כֹּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ וְגוֹ': בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. שֶׁאֲמָרָן יְהוֹשֻׁעַ וְיִשְׂרָאֵל בְּהַר גְּרִזִים וְהַר עֵיבָל: בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם: בִּרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחַר עֲבוֹדַת הַיּוֹם שֶׁלְּפָנֶיהָ וּלְפָנֶיהָ הָיָה קוֹרֵא בְּתוֹרָה אֶת הַפָּרָשָׁה וּמְבָרֵךְ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת כְּדִמְפָרַשׁ בְּמַתְנִיתִין: וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. מְפֹרָשׁ בְּסוֹף פִּירְקָא, וְהִיא פָּרָשַׁת הַקְהֵל: וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה. יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְגוֹ' כִּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דְּבָרִים כא): פָּרָשַׁת מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. (סֹ כ) וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל וְגוֹ' שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם וְגוֹ' כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ': כֵּיצַד. כְּמוֹ מִנַּיִן: וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר. בְּבִרְכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁל הַר גְּרִזִים, וּלְקַמָּן מְפָרָשׁ הָתָם גּוּפֵיהּ מִנָּא לָן: אֵינוֹ צָרִיךְ. לְלַמְּדָהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה שֶׁמַּעֲצַמָּהּ הִיא לְמֵדָה: וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה. דְּמִשְׁמַע בִּלְשׁוֹן זֶה תֹּאמַר: שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן: לְמַטָּה בָּאֶמְצַע. בֵּין שְׁנֵי הָהָרִים: מִכָּאן וּמִכָּאן. עַל הָהָרִים: הָפְכוּ. הַלְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה. כָּל הָאֲרוּרִים הָיוּ אוֹמְרִים תְּחִלָּה בִּלְשׁוֹן בְּרָכָה: אֵלּוּ וְאֵלּוּ. שֶׁבְּהַר גְּרִזִים וְשֶׁבְּהַר עֵיבָל. וְהָא דְּכִתִיב וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ, לֹא שֶׁהָיוּ הַשִּׁבָטִים מְבָרְכִין וּמְקַלְּלִין, אֶלָּא הַלְוִיִּם הָעוֹמְדִים בֵּין שְׁנֵי הָהָרִים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם לְהַר גְּרִזִים בִּבְרָכָה וּלְהַר עֵיבָל בִּקְלָלָה: הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים. כְּדִכְתִיב וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ וְגוֹ' וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב: וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים. סָתְרוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ לְאַחַר שֶׁהֶעֱלוּ הָעוֹלוֹת וְהַשְּׁלָמִים כְּדִכְתִיב וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלוֹת (שָׁם כז):

ולנו

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה. תימה והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (דף ג.) דבין זכרים לנקיבות לאו דעתייהו דאינשי ואמר רבי התם דווקא אמרי (והכי) דאין מעשיו מוכיחים מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שוחט חטאת לשם עולה אבל בסתמא כי הכא ודאי מרגישים בדבר:

ליכסיף וליזיל כי היכי דליכפר ליה. וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שהיטתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר מה צריך יותר. מ"ר:

ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה. תימה דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דאורייתא וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו וכן ב"ש וב"ה התם בפרק קמא דברכות (דף י:) דתנן בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים בשעה שבני אדם שוכבין אלמא דתרוייהו סבירא להו דקרא משתעי בק"ש וסתמא דגמרא נמי התם פריך תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ותו בפ"ב (שם דף יג:) בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה דתניא והיו שלא יקראם למפרע הדברים על לבבך רבי זוטרא אמר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה אמר מר רבי זוטרא וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם ה"נ הא כתיב ודברת בם וכו' אמר מר רבי יאשיה וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה דכתיב על לבבכם ה"נ כתיב על לבבך אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה מ"ש עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בם ה"נ כתיב לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב מדקאמר ההוא בדברי תורה מכלל ודברת בם דוקא בק"ש ותו התם הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלים ומברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתיקנה שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ולא מברך הטוב והמטיב משום דמדרבנן היא דביבנה תקנוה מכלל דק"ש דחייב לקרות דאורייתא ובפרק מי שמתו (ברכות ד' כא.) בגמרא בעל קרי פריך סתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן אהא דקאמר דק"ש וברכת המזון דאורייתא ותו אמרינן התם (דף כא. ע"ש) אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מאי טעמא ק"ש מדרבנן ודוחק לומר דכל הני דמשמע מינייהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא דאין שיטת הגמרא לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן ועוד דאמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוה צריך למידק מינייה:

ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. תימה מאי דוחקיה למימר הכי הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה כדאמר בפרק היה קורא (ברכות דף טו.) דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא ומפרש בגמרא מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך ות"ק שמע בכל לשון שאתה שומע ואידך תרתי ש"מ:

כל

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן: **גמ'** פְּרָשַׁת סוֹטָה מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה", בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא אוֹמֵר. תָּנוּ רַבָּנָן: מַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת, עַל מָה הִיא שׁוֹתָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה. עַל מָה נִטְמֵאת, עַל מָה הִיא נִטְמֵאת. עַל מָה הִיא שׁוֹתָה, עַל עִסְקֵי קִינּוּי וְסִתִּירָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, בְּמִקְרָה שֶׁל חֶרֶשׂ. עַל מָה נִטְמֵאת, עַל עִסְקֵי שְׂחוֹק וְיַלְדוּת. וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת, בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, בְּאוֹנֶס [אוֹ] בְּרָצוֹן, וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מֵים הַמָּרִים: וִידוּי מַעֲשֵׂר: מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת", וְיָלִיף "אֲמִירָה" מִסּוֹטָה, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר. אָמַר לֵיהּ רַב זְבִיד לְאַבַּיֵּי: וְלֵילִיף אֲמִירָה מִלְּוִיִּם, מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ? דָּנִין "אֲמִירָה" גְּרִידָתָא מֵ"אֲמִירָה" גְּרִידָתָא, וְאֵין דָּנִין "אֲמִירָה" גְּרִידָתָא, מֵ"עֲנִיָּה" וַ"אֲמִירָה". תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אָדָם אוֹמֵר שִׁבְחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם. שִׁבְחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ, מִן וִידוּי הַמַּעֲשֵׂר, גְּנוּתוֹ בְּקוֹל רָם, מִמִּקְרָא בִּיכּוּרִים. וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם?! וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. לָא תֵּימָא גְּנוּתוֹ, אֶלָּא אֵימָא צַעֲרוֹ, כִּדְתַנְיָא "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בּוֹ דָּבָר, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. גּוּפָא אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מִפְּנֵי מָה תִּיקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה. שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. וְהָא אִיכָּא דָּמִים? דַּם חַטָּאת לְמַעְלָה וְדַם עוֹלָה לְמַטָּה! הָתָם כֹּהֵן הוּא דְּיָדֵע. וְהָאִיכָּא חַטָּאת נְקֵבָה, עוֹלָה זָכָר? הָתָם מִיכַּסְּיָא בְּאַלְיָה. תֵּינַח כִּבְשָׂה, שְׁעִירָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָתָם אִיהוּ דְּקָא מִיכְסִיף נַפְשֵׁיהּ, דְּאִיבְּעֵי לֵיהּ לְאִיתוּיֵי כִּבְשָׂה וְקָא מַיְיתֵי שְׂעִירָה. חַטָּאת דְּעַבּוֹדָה זָרָה דְּלָא סַגִּי דְּלָאו שְׂעִירָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָתָם נִיכְסִיף וְנַיְזִיל, כִּי הֵיכִי דְּנִכַּפֵּר לֵיהּ: קְרִיַּת שְׁמַע: מְנָלַן? דִּכְתִיב "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. תָּנוּ רַבָּנָן: קְרִיַּת שְׁמַע כִּכְתָבָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּכָל לָשׁוֹן.

מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר קְרָא: "וְהָיוּ" בַּהֲוָוְיֵיתָן יְהוּ. וְרַבָּנָן, אָמַר קְרָא "שְׁמַע", בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. וְרַבָּנָן נַמִי, הָא כְּתִיב "וְהָיוּ"? הַהוּא, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ. וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ מְנָלֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"הַדְּבָרִים" "הַדְּבָרִים", וְרַבָּנָן: "דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים" לֹא מַשְׁמַע לְהוּ. וְרַבִּי נַמִי, הָכְתִיב "שְׁמַע"? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנָן סְבְרִי לְהּ כְּמַאן דְּאָמַר: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא. לֵימָא קָסְבַר רַבִּי,

כל

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן: גמ' ה"נ. וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת, וּמִהֵאי קְרָא יָלִיף לָהּ בִּסִּפְרֵי, וְל"ג וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה: אֶל הָאִשָּׁה. מִשְּׁמַע דְּבָרִים הַנִּבְנָסִין בְּלִבָּהּ שֶׁתְּהֵא מְכֻרֶת בְּלִשּׁוֹן: עַל מָה הִיא שׁוֹתָה. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל שֶׁאוֹמֵר לָהּ פְּרִיצוּת גָּרַם לָךְ שֶׁתִּשְׁתֶּה: וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה. בְּכֵלִי מְאוּס בְּמַקְדִּידָה שֶׁל חֶרֶשׂ: וְעַל מָה נִטְמֵאת. מִי הֲבִיאָהּ לִידֵי טֻמְאָה שֶׁחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, כְּדֵי לִיסַּר אֶת הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא יְקַלּוּ רֹאשָׁן עִם הָאֲנָשִׁים, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ בָּאוֹת לִידֵי וְצִבְתָּה בִּטְנָהּ: וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאָה. מִשֶּׁמִּעִין אוֹתָהּ הִלְכוֹת הַמַּיִם הַמְאָרְרִים, עַל אֵיזוֹ טֻמְאָה הֵן בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁאִם נִטְמְאָה וְהִיא מְזִידָה וּבְרָצוֹן בְּדִקּוּהָ, וְאִם שׁוֹגֶגֶת כְּגוֹן אָמְרוּ לָהּ מַת בְּעֵלֵיךְ אוֹ אֲנוּסָה לֹא יְבַדְּקוּהָ: וְכָל כָּךְ לָמָּה. לְנוּ לְהוֹדִיעַ בְּהִלְכוֹת הַמַּיִם, בְּשֶׁלְּמָא הָנָךְ קַמַּיְיתָא מִשּׁוּם וְנִזְרְעוּ כָּל הַנָּשִׁים (יְחֶזְקֵאל כג), אֶלָּא הַךְ לָמָּה: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. שֶׁאִם נִטְמֵאת בְּאֹנֶס אוֹ שׁוֹגֶגֶת וְלֹא נִבְדֶּקֶת, שֶׁלֹּא תְּהֵא סְבוּרָה אֲלוּ נִטְמֵאתִי מְזִידָה גַּם כֵּן לֹא הָיוּ בּוֹדְקִים אוֹתִי: ה"נ. וְדוּי מַעֲשֵׂר מְנָלַן דִּכְתִיב וְאָמַרְתָּ וְגו', וְיָלִיף אֲמִירָה אֲמִירָה מִסּוֹטָה: א"ל רַב זְבִיד לְאַבַּיֵּי וַנֵּילֵךְ אֲמִירָה אֲמִירָה מִלְּוִיִּם, א"ל דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָא מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָא, וְאֵין דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָא מֵעֲנִיָּה וְאֲמִירָה: שִׁבְחוֹ. לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שְׁכַחְתִּי (דְּבָרִים כו), הֵיעִינוּ שֶׁבַח עַצְמוֹ: בְּקוֹל נָמוּךְ. מִדְּלֹא כְּתִיב בִּיהּ עֲנִיָּה: וּגְנוּתוֹ. כְּגוֹן אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי הֵיעִינוּ גְּנוּתוֹ, שֶׁמִּתְּדִין שֶׁאֲבִיהֶן לָבָן הָאֲרַמִּי הָיָה רָשָׁע: מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ. שֶׁיְּהֵא אָדָם אוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ בְּלַחַשׁ כִּדְאִשְׁכַּחְנָא בְּחַנָּה וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע (שְׁמוּאֵל א' א): שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה. הַמִּתְעַדְּנִים בְּתִפְלָתָם עַל עֲבֵירוֹת שֶׁבִּידָם: צַעֲרוֹ. צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו, דְּהֵיעִינוּ צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל, צָרַת לָבָן הָאֲרַמִּי צָרַת מִצְרַיִם: שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. לֹא קָבַע לִשְׁחִיטַת חַטָּאת מָקוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שֶׁהִיא חַטָּאת וּמִתְבַּיֵּישׁ: טָמֵא טָמֵא יִקְרָא. כְּלוֹמַר סוּרוּ מֵעָלַיו שֶׁטָּמֵא הוּא: וְהָאִיכָּא כוּ'. כְּלוֹמַר וַהֲרֵי יֵשׁ סִימָנִים אֲחֵרִים לְהַכִּירָהּ: לְמַעְלָה מִחוּט הַסִּיקְרָא. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ז) עַל קַרְנוֹת וּבְעוֹלָה לֹא כְּתִב קַרְנוֹת, וְהוּא נוֹתֵן דָּמִים לְמִטָּה מִחוּט הַסִּיקְרָא, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדָּמִים: הָתָם כֹּהֵן. לְחוּדֵיהּ הוּא דְּיָדֵע וְלֹא שְׁאָר כָּל הָעוֹלָם וְאֵין בּשֵׂת בְּכָךְ: מִכַּסְּיָא. הַנְּקֵבוֹת שֶׁל נְקֵבָה: בְּאַלְיָה. בְּזָנָב וְלֹא נְכַר: שְׂעִירָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. שֶׁאֵין לָהּ זָנָב וְנִכָּר הַנְּקֵבוֹת: דְּאִיבְּעֵיא לֵיהּ לְאַתּוּיֵי כִּבְשָׂה. אִם הָיָה לוֹ בּשֵׂת, שֶׁהֲרֵי כָּל הַחַטָּאוֹת שֶׁל יָחִיד רָצָה כִּשְׂבָה רָצָה שְׂעִירָה חוּץ מֵחַטָּאת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁכְּתִיב בָּהּ עֵז בַּת שָׁנָתָהּ בְּפָרָשַׁת שֶׁלֵּחַ לְךָ אֲנָשִׁים: הָתָם נַיְיתֵי וְנִיכְסִיף. הַטִּיל עָלָיו הַכָּתוּב שֶׁיְּתַבְּיֵישׁ שֶׁתְּהֵא לוֹ כַּפָּרָה מְעוֹנֶשׁ גָּדוֹל כָּזֶה: כִּכְתָבָהּ. בְּלִשּׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ. פְּלוּגְתָּא הִיא בְּמִסֶּכֶת בְּרָכוֹת (דַּף טוּ.):

לימא

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן, בבית מלונם בגילגל, והקימו שם את האבנים.

גמרא. הגמרא מביאה את הדרשות לדברים שנאמרים בכל לשון. שנינו במשנה שפָּרְשַׁת **סוֹטָה** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא, מְנָלָן – מהיכן לומדים זאת. ומשיבה, **דִּכְתִיב,** 'וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה', ודורשים מזה **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.**

אגב מה שלמדנו שהאשה צריכה להבין את דברי הכהן, מביאה הגמרא את הברייתא הבאה, **תָּנוּ רַבָּנָן, מַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת** – מסבירים לסוטה בשפה שהיא מבינה, את הדברים הבאים, **עַל מַה הִיא שׁוֹתָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, עַל מַה נִּטְמֵאת, וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת.** ומפרשת הברייתא, **עַל מַה** – בגלל מה **הִיא שׁוֹתָה, עַל עֶסְקֵי קִינּוּי וְסִתִּירָה,** דהיינו שמסבירים לה, מה גרם לך להגיע לכך שמשקים אותך, פריצותך, שקינא לך בעלך ונסתרת, היא שהביאה אותך לזה. **וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, בְּמִקְדָּה שֶׁל חֶרֶשׂ** – מסבירים לה שישקוה בכוס של חרס, שהוא כלי מאוס. עוד מסבירים לה **עַל מַה נִּטְמֵאת** – שאם אכן נטמאה, מה הביאה לידי כך, **עַל עֶסְקֵי שְׂחוֹק וְיַלְדוּת** – קלות ראש. וכל ההסבר הזה נועד בשביל שיקחו הנשים מוסר שלא יקלו ראשן עם האנשים כדי שלא יגיעו על ידי זה לעונש הכתוב בסוטה שנטמאה, שנאמר בה 'וצבתה בטנה ונפלה ירכה'. וממשיכה הברייתא לבאר, **וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת, בְּשׂוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, בְּאוֹנֶס [אוֹ] בְּרָצוֹן** – מסבירים לה מהלכות המים המארררים, שבאיזה אופן הם יבדקו אותה, רק אם נטמאה במזיד וברצון, אבל אם היתה שוגגת, כגון שאמרו לה שמת בעלה, והיא חשבה שאינה אשת איש, או אם היתה אנוסה, לא יבדקוה המים. **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מדוע מרחיבים לה גם בהלכות אלו, הסיבה היא, **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַיִם הַמָּרִים,** שאם נטמאה באונס או בשוגג, וישקוה, ותראה שהמים לא בדקוה, שלא תהא סבורה, אילו נטמאתי במזיד גם כן לא היו המים בודקים אותי.

שנינו במשנה **שׁוּיְדוּי מַעֲשֵׂר** נאמר בכל לשון, מבררת הגמרא, מְנָלָן, ומבארת, **דִּכְתִיב,** בוידוי מעשרות, 'וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת', וְיָלִיף **'אֲמִירָה' מִסּוֹטָה** – דורשים גזירה שוה של 'אמירה' 'אמירה' מפרשת סוטה שגם בה כתוב לשון 'אמירה', שהפסוק בא להשוות את דין וידוי מעשר לזה של סוטה, שגם הוא יכול להאמר **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.** שואלת הגמרא, **אָמַר** לֵיהּ **רַב זְבִיד לְאַבַּיֵּי, וְלִילַף 'אֲמִירָה' מִלְּוִים** – אולי נלמד גזירה שוה של 'אמירה' מהברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל שנאמר בהם לשון 'אמירה', ונדרוש להיפך, **מַה לְּהַלָּן** בלוים, היה צריך לומר את הברכות והקללות **בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ,** כפי שדורשת הגמרא לקמן, **אַף כָּאן** בוידוי מעשר יהיה חייב לאומרו **בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.** ענה לו אביי, **דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – מלשון של 'אמירה' בלבד, ולפיכך דורשים את דין וידוי מעשרות מסוטה, שהרי בשניהם כתוב לשון של 'אמירה' בלבד, **וְאֵין דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵעֲנִיָּה וַאֲמִירָה** – מלשון של ענייה ואמירה, ולכן לא דורשים את דין וידוי מעשרות, שנאמר בו לשון של 'אמירה' בלבד, מפרשת הלוים שבה כתוב 'וענו הלוים ואמרו'.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, אָדָם אוֹמֵר שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ, וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם, כלומר, ראוי שאדם המשבח את עצמו יאמר שבחו בקול נמוך, וכשמגנה עצמו, יאמר את גנותו בקול רם. ומנין למדים זאת, **שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ** לומדים **מִן וִידּוּי הַמַּעֲשֵׂר,** שאומר בו "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי", דהיינו שבח עצמו, ואומרים אותו בקול נמוך שהרי בוידוי מעשר לא כתוב לשון 'ענייה' לחייב אמירה בקול רם. **גְּנוּתוֹ בְּקוֹל רָם** נלמד **מִמִּקְרָא בִּיכּוּרִים** שנאמר בו "וענית ואמרת וגו' ארמי עובד אבי וגו'", והיינו גנות, שמתוודים שאביהם לבן הארמי היה רשע וביקש לעקור את הכל, וצריך לאומרו בקול רם שנאמר 'וענית', שהוא לשון הרמת קול. מקשה על כך הגמרא, **וּגְנוּתוֹ,** האם צריך לאומרו **בְּקוֹל רָם, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ** שצריך אדם לומר את **הַתְּפִלָּה בְּלַחַשׁ,** הסיבה היא, **כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה** המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם, והדבר נלמד מהתורה, **שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה** – לא קבע הכתוב לשחיטת חטאת מקום נפרד לעצמו, אלא היא נשחטת היכן שנשחטת גם העולה, בצד צפון של העזרה, כדי שלא יבינו הרואים שהיא חטאת ולא יתביישו עוברי העבירה שהביאוה. נתבאר מזה, שאין לאדם לומר גנותו בקול רם, ולפיכך הגמרא מתקנת את הדברים, **לֹא תֵּימָא, גְּנוּתוֹ,** שכן לא על זה אמר רבי שמעון בן יוחאי שראוי לאומרו בקול, **אֶלָּא אֵימָא, צַעֲרוֹ,** רבי שמעון בן יוחאי התכוון שראוי לאדם לומר את צערו בקול כדי שידעו עליו הרבים, ולמדים זאת ממקרא ביכורים, שאומר 'ארמי עובד אבי' בקול, משום שמזכיר שם צרות שעברו על ישראל אצל לבן הארמי ובמצרים, **כִּדְתַנְיָא** כך גם בברייתא, שמזה שנאמר במצורע 'וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא', כלומר, שהמצורע צריך להשמיע שהוא טמא ויסורו מעליו, לומדים גם, **שְׁצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בּוֹ דָּבָר** מצער, **צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים.**

גּוּפָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי לֹא חָלַק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה. מקשה הגמרא, **וְלֹא** – וכי לא עשתה תורה חילוק בין חטאת לעולה, **וְהָא אִיכָּא** חילוק בדיניהם לגבי הזאת **דָּמִים, שֶׁדַּם חַטָּאת** ניתן **לְמַעְלָה** מחוט הסיקרא שבמזבח, **וְדַם עוֹלָה** ניתן **לְמַטָּה** מחוט הסיקרא. מתרצת הגמרא, **הָתָם** בהזאת דם החטאת, רק **הַכֹּהֵן** הזורק את הדם, **הוּא דְּיָדַע,** וחוץ ממנו אין אחרים שיודעים שהיא חטאת, וממילא אין החוטא מתבייש. הגמרא שבה ומקשה, **וְהָאִיכָּא** – הרי יש סימן אם זו חטאת או עולה, שהרי **חַטָּאת** באה רק **נְקֵבָה,** ואילו קרבן **עוֹלָה** יכול להיות רק **זָכָר,** אם כן הרואים ידעו שזו חטאת, למרות שנשחטת במקום שנשחטת גם העולה. מתרצת הגמרא, **הָתָם מִיכַּסְיָא בְּאַלְיָה** – הנקבות של הנקבה מכוסה על יד הזנב, ולכן לא ניכר שזו חטאת. שואלת הגמרא, **תִּינַח כַּבְשָׂה,** שיש לה זנב, אבל אם הביא **שְׂעִירָה** לחטאת שאין לה זנב, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.** עונה הגמרא, **הָתָם, אִיהוּ דְּקָא מִיכַּסְיָיף נַפְשֵׁיהּ** – במקרה כזה, שהביא שעירה לחטאת, הרי שהוא זה שמבייש את עצמו, **דְּאִיכְּעֵי לֵיהּ לְאַיְתּוּיֵי כַּבְשָׂה, וְקָא מַיְיתֵי שְׂעִירָה** – שהיה צריך להביא כבשה אילו רצה שלא להתבייש, ובמקום זה הביא שעירה. שואלת הגמרא, **חַטָּאת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** – שמביא מי שנכשל בשוגג בעבודת כוכבים, **דְּלֹא סַגִּי דְּלָאו שְׂעִירָה** – שאי אפשר שלא להביא שעירה, שהרי נאמר בה "עז בת שנתה", **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הרי רואים שהתורה לא דאגה שלא לבייש את עובר העבירה. עונה הגמרא, **הָתָם** בחטאת על עבודה זרה, **נִיכְסִיף וְנֵיזִיל, כִּי הֵיכִי דְּנִכַּפַּר** לֵיהּ – כאן באמת הטיל עליו הכתוב שיתבייש, כדי שתהא לו כפרה מעבירה גדולה כזו. שנינו במשנה, **קְרִיַּת שְׁמַע** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא, מְנָלָן. ומבארת, **דִּכְתִיב, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל",** ודורשים מזה, שניתן לומר **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.**

מביאה הגמרא מחלוקת בזה, **תָּנוּ רַבָּנָן, קְרִיַּת שְׁמַע** ניתן לקרא אותה רק **כִּכְתָבָהּ,** ולא בשפות אחרות, **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּכָל לָשׁוֹן.** מבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, אָמַר קְרָא** בפרשת 'ואהבת', "וְהָיוּ הדברים האלה וגו'", משמע **שֶׁבַּהֲוָוֵיתָן יְהוּ** – דברי הקריאת שמע צריכים להיות כמו שהם, ולא בשפה אחרת. **וְרַבָּנָן** דורשים, **אָמַר קְרָא,** 'שְׁמַע', משמע **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.** שואלת הגמרא, **וְרַבָּנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב** 'וְהָיוּ', ומדוע אינם לומדים מזה כדברי רבי, לקרוא קריאת שמע בהוויתה בלשון הקודש. מתרצת הגמרא, **הַהוּא** – הם דורשים את הפסוק ההוא לדין אחר,

המשך בעמוד רד

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה ולפיכך יהא מותר לקרוא קריאת התורה בבית הכנסת בכל שפה, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שרבי סובר שכל התורה רק **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה**, אם כן, 'וְהָיוּ' **דִּכְתַב רַחֲמָנָא** ללמד שקריאת שמע נאמרת רק בלשון הקודש כבתבה, **לָמָּה לִי**, הרי ודאי שאין לקוראה בלשון אחרת. דוחה הגמרא, יתכן שרבי סובר שהתורה נאמרה רק בלשון הקודש, ובכל זאת **אִיצְטְרִיךְ** את הדרשה של 'והיו', **מִשּׁוּם דִּכְתִיב** 'שְׁמַע', והיה מקום לדרוש מזה כחכמים שאפשר לומר קריאת שמע בכל לשון, לכן כתבה התורה 'והיו' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'שמע' שצריך להשמיע לאוזנו.

וממשיכה הגמרא לברר, **לִימָא** – האם נאמר **שֶׁקְּסָבְרֵי רַבָּנַן, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שסוברים חכמים **שבְּכָל לָשׁוֹן** נאמרה, **'שְׁמַע' דִּכְתַב רַחֲמָנָא** ללמד שאפשר לקרוא קריאת שמע בכל לשון, **לָמָּה לִי**, הרי ודאי שאפשר לקוראה בכל לשון. דוחה הגמרא, יתכן שחכמים סוברים שהתורה נאמרה בכל לשון, ובכל זאת **אִיצְטְרִיךְ** את הדרשה של 'שמע', **מִשּׁוּם דִּכְתִיב** 'וְהָיוּ', והיה מקום לדרוש מזה כרבי שאפשר לומר קריאת שמע רק בלשון הקודש, לכן כתבה התורה 'שמע' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'והיו' שלא יקראנה למפרע בסדר הפוך.

שנינו במשנה **שתְּפִלָּה** נאמרת בכל לשון. מסבירה הגמרא שהמקור לדין זה הוא מסברא ולא צריך לימוד לזה, שהרי התפילה, בקשת **רַחֲמֵי הִיא**, ולכן, **כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי** – בכל דרך שיכול לבקש בתפילה בכוונה, בה יתפלל, ואם יודע לכוון את ליבו בשפה מסויימת, שיתפלל בה.

מקשה הגמרא, **וּתְפִלָּה**, האם אכן נאמרת **בְּכָל לָשׁוֹן, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, אֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ** לסייעו, **לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי**. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד, הָא בְּצִבּוּר**, מה שאמר רבי יהודה שאין להתפלל בארמית, נאמר לגבי יחיד המתפלל, כי הוא צריך שיסייעוהו מלאכי השרת, ואילו דברי משנתינו שתפילה נאמרת בכל לשון, נאמרו לגבי תפילת ציבור, והם אינם צריכים סיוע ממלאכי השרת.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן, **וְאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, וְהָתַנְיָא** ברייתא הסותרת לזה, שפעם כשהלכו פרחי כהונה מבני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכיפורים, ונמשכה מלחמתם גם ביום כיפור, **רִיחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל** שעבד עבודת היום של יום כיפור, **שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'נִצְחוּ טַלְיָא דְּאָזְלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא'** – נצחו הצעירים שהלכו להילחם באנטוכיא. וכן למדנו עוד ברייתא, **וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'בְּטֵילַת עֲגִידְתָּא דְּאָמַר שְׂנָאָה לְאַיְתָאָה עַל הֵיכְלָא** – התבטל החייל שאמר השונא להביא על ההיכל, **וְנֶחֱרַג גַּסְקַלְגָּם** מלך יון, **וּבָטְלוּ גְּזֵירוֹתָיו, וְכָתְבוּ** לעצמם השומעים ששמעו זאת משמעון הצדיק, איזו שעה היתה **אוֹתָהּ שָׁעָה, וְכִיוְּנוּ** – ראו שהשעה שרשמו היתה מכוונת, שבדיוק אז אכן התבטל החייל, נהרג גסקלגס ובטלו גזירותיו, **וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה** הבת קול **אוֹמֵר**, וזה סותר את דברי רבי יוחנן שמלאכי השרת אינם מכירים לשון ארמית.

מתרצת הגמרא, **אִי בָּעֵית אֵימָא, בַּת קוֹל שַׁאנִי** – שונה ממלאכי השרת, שהמידה הממונה על ה'בת קול' יודעת שבעים לשון, **דִּלְאַשְׁמוּעֵי עֲבִידָא** – משום שתפקידה להשמיע דברים, והיא עשויה להשתלח לפעמים לאנשי עמים שונים המבינים אחת מכל השפות.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא תירוץ אחר, במקרים האלו, מי שאמר את הבת קול בארמית, המלאך **גַּבְרִיאֵל הֲוָה**, שהוא יודע את כל השפות, **דְּאָמַר מַר, בָּא גַּבְרִיאֵל** אל יוסף הצדיק **וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן**, כדי שפרעה ומצרים יקבלוהו למשנה למלך.

שנינו במשנה **שבִּרְכַּת הַמָּזוֹן** נאמרת בכל לשון, ומסבירה הגמרא שאין לזה דרשה, אלא כיוון שחייבה התורה לברך, **דִּכְתִיב, 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ'**, ולא קבע הכתוב לשון מסויימת לברך בה, לכן אתה יכול לברך **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ**.

שנינו במשנה **ששְׁבוּעַת הָעֵדוּת** נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, **דִּכְתִיב, 'וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה', ולא נאמר 'והשביעוה באלה', משמע מכך, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת.**

שנינו במשנה **ששְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן** נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, **אָתְיָא** בגזירה שווה **'תֶּחֱטָא' 'תֶּחֱטָא' מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת.**

הגמרא סיימה לעסוק בדברים הנאמרים בכל לשון, ועוברת לעסוק בחלק השני של המשנה, שם שנינו, **וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מִקְרָא כִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כּוּ'** וממשיכה המשנה **עַד מִקְרָא כִּיכּוּרִים כֵּיצַד** – מניין שבלשון הקודש, שנאמר בפרשת ביכורים, **'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', וּלְהַלָּן** בברכות וקללות של הר גריזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר, 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל'**, ודורשים גזירה שווה של 'עניה ואמירה', **מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן** אצל הלוים, נאמרה **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן** במקרא ביכורים, צריך לאומרו **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.**

שואלת הגמרא, **וּלְוִיִּם גּוּפֵיהוּ, מְנָלָן** שאמרו את הברכות והקללות בלשון הקודש. עונה הגמרא, **אָתְיָא** בגזירה שווה **'קוֹל' 'קוֹל' מִמֹּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא** בלוים **'קוֹל רָם', וּכְתִיב הָתָם** במתן תורה, **'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל', מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** ניתנה התורה, **אַף כָּאן** בלוים, היו צריכים לומר **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.**

שנינו במשנה **חֲלִיצָה כֵּיצַד** – מניין שנאמרת בלשון הקודש, נאמר בחליצה 'וענתה ואמרה', ולהלן הוא אומר 'וענו הלוים ואמרו', מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר, 'וענתה ואמרה ככה' עד שתאמר בלשון הזה **וְכוּ'**. ממשיכה הגמרא לברר את שיטתם, שואלת הגמרא, **וְרַבָּנַן** שלמדו מגזרה שווה, **הַאי 'כָּכָה' מַאי עָבְדֵי לֵיהּ** – מה ילמדו מייתור תיבת 'ככה'. מתרצת הגמרא, חכמים **מִיבְּעֵי לְהוּ** – דורשים מתיבת 'ככה' **לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב** – דהיינו ממה שהסמיך הפסוק 'ככה' ל'יעשה', דורשים שרק דבר שהוא מעשה מעכב, דהיינו חליצה ורקיקה, אבל האמירה אינה מעכבת.

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלמד מתיבת 'ככה' שלשון הקודש מעכב, מהיכן ילמד הלימוד לדבר שהוא מעשה מעכב. מתרצת הגמרא, **מִ'כֹּה' 'כָּכָה'** – שהיתה התורה יכולה לכתב 'כה', דהיינו 'וענתה ואמרה כה יעשה לאיש', ולמה כתבה 'ככה', לדרוש לדבר שהוא מעשה מעכב. שואלת הגמרא, **וְרַבָּנַן** מה ילמדו מייתור התורה שכתבה 'ככה' ולא 'כה'. ומתרצת, **'כֹּה' 'כָּכָה' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ** לרבנן לדרוש, שכך דרך התורה לפעמים לכתוב 'ככה' ולא 'כה'.

אגרות קודש

[ד' כסלו, ה'תשל"ב]

מהנכון שימשיך בעבודה הק' דהדרכת הנוער במקומו עתה וה"ז בגדר דהצלת נפשות ממש.

וק"ל.

בברכת הצלחה בכהנ"ל.

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. פי' ר"ח הא פשיטא דבשעת מ"ת ניתנו למשה בלשון קודש והאי דקאמר הכא [בכל לשון] היינו אם ניתנה להעתיקה בלשון אחר או לא ומפירושו נשמע דלמ"ד לא ניתנה להעתיקה בלשון אחר לא ניתנה לקרוא כמו כן בלשון אחר דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי כאילו היה קורא בעל פה כדאמרינן בפ' שני דמגילה (קף יח.) קראה תרגום לא יצא היכי דמי אילימא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום היינו על פה הוא לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום ולא ידענא לפירושו היכי סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דבכל לשון ניתנה ליכתב אם כן הא דאמר רבי ק"ש ככתבה היינו בכל לשון שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב אם כן היינו רבנן ותו תפשוט מידא התם דאליבא דרבי בלשון הקודש נאמרה ותו מאי קמבעיא ליה והא פלוגתא היא בפ"ק דמגילה (קף ח.) תנן אין בין ספרים למזוזות ותפילין אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית בלבד רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית בלבד וי"ל מהא דאמר רבי קרית שמע ככתבה ליכא למידק מיניה דאיכא למימר ככתבה המיוחד לה כשנכתבה יחידי כגון במזוזות ותפילין דכ"ע מודו דבלשון הקודש והא דקאמר לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה ה"פ ולית ליה דרשב"ג דאמר דוקא יוונית ולרבנן דאמרי בלשון הקודש לית להו דרבנן דאמרי ספרים נכתבים בכל לשון כך צריך לפרש לפי פירוש ר"ח:

ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת. רש"י שיבש הגירסא דלא גרס מנלן ופי' משום דלא בעי קרא דמהיכא תיתי דליבעי לשון הקודש ומיהו נראה עיקר כגירסת הספרים דגרסי בהו מנלן דסד"א נילף ברכה מברכות הר גריזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך (לכמיב כז) מה להלן בלשון קודש אף כאן דהא בהאי ג"ש ילפינן בפירקין (לקמן קף לח.) ברכת כהנים דבלשון הקודש להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלבב שלם להנאתך והכי נמי איתא בירושלמי (דפרקין דאמר התם) וברכת כדי שיהא יודע למי מברך (ומשמע בפרק כיצד מברכין) (ברכות קף מ:) אפילו אמרה בלשון חול שלא בתיקונה יצא דומיא דבנימין רעיא כרך ריפתא בתר דברך אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, "וְהָיוּ" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָה לִי? אֵיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "שְׁמַע". לֵימָא קָסָבְרִי רַבָּנַן כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן, "שְׁמַע" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָה לִי? אֵיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "וְהָיוּ": תִּפְלָה: רַחֲמֵי הִיא, כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי. וּתְפִלָּה בְּכָל לָשׁוֹן? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָּיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָּיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי אֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְזַקְּקִין לוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי! לָא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד הָא בְּצִבּוּר. וְאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי? וְהָתַנְיָא: יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: נִצְחוּ טַלְיָא דְּאַזְלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: בְּטֵילַת עֲבִידְתָּא דְּאַמַּר שְׂנָאָה לְאַיְתָאָה עַל הֵיכָלָא וְנֶהֱרַג גַּסְקַלְגָּס וּבָטְלוּ גְּזֵירוֹתָיו, וְכָתְבוּ אוֹתָהּ שָׁעָה וְכִיּוּנוּ וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה אוֹמֵר! אִי בָּעֵית אֵימָא: בַּת קוֹל שָׁאנֵי, דִּלְאִשְׁמוּעֵי עֲבִידָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: גַּבְרִיאֵל הָוָה, דְּאָמַר מָר, בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן: בִּרְכַּת הַמָּזוֹן: דִּכְתִיב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ: שְׁבוּעַת הָעֵדוּת: דִּכְתִיב: "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת: שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן: אָתְיָא "תֶּחֱטָא" "תֶּחֱטָא" מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת: וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִים בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְרָא בִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כּו', עַד מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל". מָה "עֲנִיָּה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּלְוִיִּם גּוּפֵיהוּ מְנָלָן? אָתְיָא "קוֹל" "קוֹל" מִמֹּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא "קוֹל רָם" וּכְתִיב הָתָם: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חֲלִיצָה כֵּיצַד וְרַבָּנַן הַאי "כְּכָה" מַאי עֲבָדֵי לֵיהּ? מִיבְּעֵי לְהוּ, לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב. וְר' יְהוּדָה, מִ"כֹּה", "כָּכָה". רַבָּנַן, "כֹּה" "כָּכָה" לָא מַשְׁמַע לְהוּ.

ור'

ור'

וסְמָכוֹ לְיַעֲשֶׂה לוֹמַר שֶׁהַמַּעֲשֶׂה מְעַכֵּב:

ואמר רב דיצא ידי ברכה ראשונה ומואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב גבי וידוי [מעשר לא יליף דלא] דמי להאי דהכא כתיב את ה' אבל התם לפני ה' דלהכי כתיב לפני ה' דמשמע דבעזרה היה מתודה ולהכי איצטריך גזירה שוה דאמירה אמירה: **שבועת** העדות מנא לן. נראה לפרש אי לאו קרא הוה אמינא נילף קול קול ממשה להכי כתיב ושמעה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב והשביעה בשבועת האלה אבל לפירוש רש"י דפי' אי לאו קרא הוה אמינא דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל להיו בלשון הקודש אדרבה נילף משבועת סוטה שהיא בלשון חול ועוד נילף אלה אלה מסוטה דכתיב בה בשבועת האלה להכי אית לך למימר אי לאו דכתיב ושמעה לא הוה ידענא אי הוה לן למילף קול קול או אלה אלה: **אתיא** תחטא תחטא. נראה דהא גזירה שוה לאו דוקא נקט לה הכא דהא מהיכא תיתי דנבעי בלשון קודש אדרבה בלא גזירה שוה דתחטא תחטא הוה משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפינן מעילה מעילה מסוטה אלא אגב דילפינן בשבועות (קף לד.) בהא גזרה שוה דבתביעת ממון הכתוב מדבר נקט לה נמי הכא: **ועניית** ואמרת ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו. תימה אדרבה לילף ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוידוי מעשר דהא מדדמי ליה ילפינן ואם תאמר הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך ונילף אמירה אמירה מלוים ומהדר דנין עניה ואמירה מעניה ואמירה ואין דנין עניה גרידתא מעניה גרידתא (ר"ת ולא דנין אמירה גרידתא מעניה ואמירה): **אתיא** קול קול. אין לומר אדרבה נילף קול קול משבועת הפקדון דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידא: **ורבי** יהודה מכה ככה. לא ידענא אי דריש ר' יהודה מכה ככה דכל האמור בפרשה אפילו קריאה מעבבא דאין לשנות מכל האמור דלהכי אהני כה ככה וממילא הוי לשון קודש נמי עיכובא דפרשה נאמרה בלשון קודש ותימה לומר כן דא"כ כמאן מרבותיו ס"ל לא כרבי אליעזר ולא כר' עקיבא דתרוייהו מודו דקריאה לא מעבבא ולא פליגי אלא ברקיקה (כיכמות קף קה:) דלר' אליעזר מעבבא כיון דהוי מעשה ולרבי עקיבא לא מעבבא מעשה באיש בעי' ואם אית לך למימר דרבי יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעבב אבל אם לא קראה כלל אינו מעבב גם הוא סברא תמוה שאם לא קראה כלל אינו מעבב ואם קראה בלשון חול מעבב ומסתברא טפי למימר דסבירא ליה דקריאה מעבב ופליג אתנא דמתניתין בפרק מצות חליצה (סס קף קה:) דקא סבר רבי יהודה לא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר בדבר זה והכי אמר בעלמא כגון בפרק רבי אליעזר דמילה (נכת קף קלה:

קלה:) גבי פלוגתא דב"ש וב"ה תמיה לרבי כיון דהטיל הכתוב ככה בין קריאה למעשה [נימא] דלעבבו תרוייהו ותו איכא למיתמה אדרבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו אי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעכבא ולא מעשה דהא שמעינן ליה בפ"ק דר"ה (דף ט:) דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו דאמר יובל אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שילחו ת"ל היא דברי רבי יהודה ומפרש טעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו כלומר עיכובא דהיא נדרש דוקא אוקראתם דרור שלפניו ולא אושבתם איש אל אחוזתו של אחריו ולא אתקיעה שלפני פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה דאי לא הוי כתיב אלא כה ה"א דדרשינן ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למדרשיה נמי אמעשה שלאחריו:

מול הגלגל סמוך לגלגל. משמע מקום הרואה את הגלגל כדאמר (חולין קף יט:) ממול ערפו מול הרואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ירושלמי מה מקיים ר"א הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית היו עשוי וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום על דעת ר"א לא זזו ממקומם ותו בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנים נאמרו ז' שנים שכיבשו ושבע שנים שחילקו ודכוותיה לא נאמר ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנים היתיב ר' חנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה א"ל אבנים הקימו אותם מיד ברכות וקללות לאחר י"ד שנים נאמרות:

וכשהחזירוהו למקומו. ואי קשה והא בדברי הימים (כ ה) כתיב וישאו הלוים את הארון תריץ דהאי אחד מכ"ד מקומות שנקראו הכהנים לוים דהא כתיב התם ויעלו את הארון ואת אהל מועד וגו' וכתיב העלו אותם הכהנים הלוים ופירוש הכהנים הארון והלוים אהל מועד וכליו וכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו וכתיב במלכים וישאו הכהנים את הארון וכתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' וכתיב ויעלו אותם הכהנים והלוים אי נמי הכהנים נטלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללוים והלוים נשאו עד ההיכל והכניסוהו הכהנים לדביר הרי כל המקראות מקויימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו:

יותר

1 ור' יהודה, האי "ועָנָתָה וְאָמְרָה" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַגְמוּרֵי לַלְוִיִּם, דִּבְלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וְלֵילַף
2 "קוֹל" מִמֹּשֶׁה? "עֲנִיָּיה" "עֲנִיָּיה" גְּמִיר, "קוֹל" "קוֹל" לֹא
3 גְּמִיר. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
4 "כֹּה" "כָּכָה", "עֲנִיָּיה" וְ"אֲמִירָה" אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן
5 הַקּוֹדֶשׁ; "כֹּה" "כֹּה תְּבָרְכוּ" "כָּכָה" דְּחֵלְיָצָה, "עֲנִיָּיה"
6 וַ"אֲמִירָה" דְּלְוִיִּם. בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ
7 יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן כּוּ': תְּנוּ רַבָּנַן: "הַלֹּא הַמָּה בְּעֵבֶר
8 הַיַּרְדֵּן" מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. "אַחֲרֵי דֶּרֶךְ
9 מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
10 הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה" אֵלּוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם
11 כּוּתִּיִּים. "מוּל הַגִּלְגָּל" סָמוּךְ לַגִّלְגָּל, "אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה"
12 שְׁכֶם. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם
13 שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלּוּ מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן
14 שְׁכֶם, אַף כָּאן שְׁכֶם. תַּנְיָא, אָמַר ר' אֶלְעָזָר בְּר' יוֹסֵי:
15 בְּדָבָר זֶה זִיפְּתִּי סִפְרֵי כּוּתִּיִּים. אָמַרְתִּי לָהֶם: זִיפְּתֶם
16 תּוֹרָתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם. שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים
17 אֵלּוֹנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם, אַף אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוֹנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם.
18 אָנוּ לְמַדְנוּהָ בְּגְזֵרָה שָׁוָה, אַתֶּם בַּמֶּה לְמַדְתּוּם? ר'
19 אֶלְעָזָר אָמַר: "הֲלֹא הַמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" סָמוּךְ לַיַّרְדֵּן,
20 דְּאִי מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ, הֲלֹא כְּתִיב "וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם
21 אֶת הַיַּרְדֵּן". "אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁהַחַמָּה
22 שׁוֹקַעַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי", אֶרֶץ חִוִּי הִיא? "הַיֹּשֵׁב
23 בָּעֲרָבָה" וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין? "מוּל
24 הַגִּלְגָּל" וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִּלְגָּל? ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב
25 אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה,
26 כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה. "דֶּרֶךְ" בַּדֶּרֶךְ לְכוּ, וְלֹא
27 בְּשְׁדוֹת וּכְרָמִים. "הַיֹּשֵׁב" בַּיְּשׁוּב לְכוּ, וְלֹא בַּמִּדְבָּרוֹת.
28 "בָּעֲרָבָה" בְּעֲרָבָה לְכוּ, וְלֹא בְּהָרִים וּגְבָעוֹת. תְּנוּ רַבָּנַן:
29 כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן? בְּכָל יוֹם אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר
30 שְׁנֵי דְגָלִים, וְהַיּוֹם נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אֲרוֹן
31 הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם". בְּכָל יוֹם וְיוֹם
32 לְוִיִּם נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
33 "וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וְגוֹ'. תַּנְיָא, ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת
34 נָשְׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן: כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וּכְשֶׁהֵסִיבוּ אֶת יְרִיחוֹ וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.
35 וכיון

1 ור' יְהוּדָה הַאי. גְּזֵרָה שָׁוָה דְּעַנְיָה וְאֲמִירָה מַאי עָבֵיד לֵיהּ: **עַנְיָה עֲנִיָּה גָּמַר.** גְּזֵרָה שָׁוָה דְּעַנְיָה
2 עֲנִיָּה לָמַד מֵרַבּוֹ, ג"ש דְּקוֹל קוֹל לֹא שָׁמַע, וְאֵין הָאָדָם דָּן גז"ש אא"כ קִבְּלָהּ: **כָּל מָקוֹם**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה כָּכָה עֲנִיָּה וְאֲמִירָה.** בְּדָבָר הַתָּלוּי בְּדִבּוּר, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן קֹדֶשׁ: **ה"נ כֹּה כֹּה**
4 **תְּבָרְכוּ.** כְּלוֹמַר לְעִנְיַן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם אִיתְּמַר, דְּיִלְפֵי לָהּ רַבָּנַן לְקַמָּן (קף לח.) בְּגְזֵרָה שָׁוָה, וְאָתָא
5 ר' יְהוּדָה לְמִימַר בְּגוּפָהּ כְּתִיב: ה"ג כָּכָה דְּחֵלְיָצָה
6 עֲנִיָּה וְאֲמִירָה דְּלְוִיִּם, וְלֹא גְּרִסִינָן מִלְּוִיִּם, כְּלוֹמַר
7 לְעִנְיַן לְוִיִּם אָמַר דְּיִלְפֵי לָהּ רַבָּנַן בְּקוֹל קוֹל, וְאָתָא
8 אִיהוּ לְמִימַר דְּמַעֲנִיָּה עֲנִיָּה יָלְפָה, מִיבְּמָה דִּכְתִיב
9 בָּהּ כָּכָה: **הֲלֹא הַמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.** כְּשֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל
10 בְּמִדְבָּר נֶאֱמַר לָהֶם סִימָנֵי הַר גְּרִזִים וְעֵיבָל
11 וּמְקוֹמָם שֶׁהֵם בְּעֵבֶר הַשֵּׁנִי שֶׁל יַרְדֵּן. יִשְׂרָאֵל הָיוּ
12 לְמִזְרַח הַיַּרְדֵּן כִּדְכְתִיב בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָקְחוּ
13 נַחֲלָתָן מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קַדְמָה מִזְרָחָה (יהושע יג), וְנֶאֱמַר לָהֶם שֶׁהֶהָרִים הָאֵלֶּה בְּמִעֲרַב הַיַּרְדֵּן
14 [מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן] וְאֵילָךְ הַרְבֵּה לְהַלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד
15 מַעֲרָב וְלֹא סָמוּךְ לַיַّרְדֵּן: **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ.**
16 וּמֵהוּ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ זֶהוּ מִזְרָח שֶׁהַשָּׁמֶשׁ בָּאָה
17 מִשָּׁם, כְּלוֹמַר רְחוֹק מִמִּזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן, וּמְצִינוּ
18 בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מַעֲרָב:
19 **שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהֶם כּוּתִּיִּים.** עַכְשָׁיו הֵן יוֹשְׁבִין בָּהֶן,
20 שֶׁהוֹשִׁיבָן בָּהֶם סַנְחֲרִיב כְּשֶׁהֶגְלָה עֲשֶׂרֶת
21 הַשְּׁבָטִים, דִּכְתִיב וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֲנָשִׁים מִבָּבֶל
22 וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וגו' וַיּוֹשִׁיבֵם בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן (מלכים ב יז), וְהָנָךְ עָרֵי שׁוֹמְרוֹן נִינְהוּ כִּדְתַנְיָא בְּמַתְנִיתִין
23 שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן: תַּנְיָא לֹא גֵּרֵשׁ, דְּכֻלָּהּ חָדָא מַתְנִיתָא
24 הִיא בְּסִפְרֵי: **סִפְרֵי כּוּתִּיִּים.** שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תּוֹרָה
25 שֶׁכִּתְּבוּ וְאֵינָן מַאֲמִינִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה:
26 **בָּעֲבָרְכֶם.** מִשֶּׁמַע בּוֹ בְּיוֹם תְּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים בְּהַר
27 עֵיבָל: **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ.** מִפְּלַג מִן הַמַּעֲרָב, דְּאַחֲרֵי לְשׁוֹן
28 הַפְּלָגָה, וְהַאי מְבוֹא הַשָّמֶשׁ מַעֲרָב הוּא, לְשׁוֹן כִּי
29 בָא הַשָּׁמֶשׁ (בראשית כח), מָקוֹם שֶׁחַמָּה שׁוֹקַעַת
30 מִפְּלַג מִשְׁקִיעָתָהּ, וְהַיְינוּ לְצַד מִזְרָח סָמוּךְ לַיַّרְדֵּן
31 מִיָּד: **בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶרֶץ חִוִּי הִיא.** בְּנִיחוּתָא,
32 אֵינָהּ אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶלָּא אֶרֶץ חִוִּי, דְּהָא שְׁכֶם
33 חִוִּי הִיא דִּכְתִיב וַיָּשָׂם יַעֲקֹב שָׁלֵם וגו', וּכְתִיב (שם לד) שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ:
34 **הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה.** אֵינוֹ אֶלָּא הָרִים: **מוּל הַגִּלְגָּל.**
35 רְחוֹקִים מִן הַגִּלְגָּל הֵם, וְהַסִּימָנִים הִלְּלוּ לֹא
36 עֲלֵיהֶם נֶאֱמְרוּ וְלָמָּה נֶאֱמְרוּ: **ר"א בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**
37 **לֹא בָא הַכָּתוּב כו'.** וְרַבִּי אֶלְעָזָר נַמִי אַדְּרַבִּי
38 אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָמוּךְ, וּכְוָותֵיהּ מְפָרֵשׁ לְקָרָא:
39 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶם בָּרִאשׁוֹנָה.** בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם
40 בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחוֹתָם הַדֶּרֶךְ, כָּךְ בָּא עַכְשָׁיו לְיַשֵּׁר
41 דְּרָכֵיהֶם וּלְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו
42 שֶׁעָתִיד הָעָנָן לְפִסּוֹק בְּמִיתַת מֹשֶׁה וְלֹא יֵלֵךְ עִם
43 יְהוֹשֻׁעַ הוֹרָה לָהֶם לְאַחַר שֶׁיְּעַבְּרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן
44 לִכְבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ יֵלְכוּ דֶּרֶךְ כִּבּוּשָׁהּ וְדֶרֶךְ יִישׁוּב
45 וְדֶרֶךְ אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי שֶׁהִיא עֲרָבָה, וְאַל יִקִּיפוּ סָמוּךְ
46 לִשְׂפַת הַיַּרְדֵּן דֶּרֶךְ אֶרֶץ הַחִוִּי שֶׁהִיא הָרִים
47 וּגְבָעוֹת, אֶלָּא יִכָּנְסוּ לְתוֹכָהּ מִצַּד מַעֲרָב לְרוֹחַב מִן
48 הַיַּרְדֵּן וַיִּקִּיפוּ וַיִּכְבְּשׁוּ: **אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים.** כִּדְכְתִיב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא גַּבֵּי מַסְעוֹת דְּגָלִים: **לִפְנֵיכֶם.** מַשְׁמַע לִפְנֵי כֻּלְּכֶם: **בְּכָל יוֹם הָיוּ הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִים.** בְּנֵי קְהָת, כִּדְכְתִיב וּמִשְׁמֶרְתָּם הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן
49 וגו' (במדבר ג): **וּכְשֶׁסָּבְבוּ אֶת יְרִיחוֹ.** כִּדְכְתִיב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אֶל הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וגו': **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.** בֵּימֵי שְׁלֹמֹה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, דִּכְתִיב
50 וַיָּבֹאוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן (מלכים ח יח), וְהַיְינוּ הֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּשֶׁהָגְלָה בִּימֵי עֵלִי מִתּוֹךְ בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שֶׁל מִשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה וְנִשְׁכַּן נִקְבַּע
51 בְּשִׁילֹה, וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ פֶּלִשְׁתִּים לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם קָבוּעַ שֶׁהֲרֵי חָרַב מִשְׁכָּן שִׁילֹה בְּבֵית אֲבִינָדָב, וּמִשָּׁם הֱבִיאוּ דָּוִד לְסוֹף עֲשָׂרִים שָׁנָה לְבֵית אֲדוֹם וּמִשָּׁם לְעִיר דָּוִד עַד שֶׁבָּנָה
52 שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָנָה לוֹ הַדְּבִיר לְפָנִים מִן הַהֵיכָל וְאַמָּה טְרַקְסִין חוֹצָצַת בְּמִקְוֶה הַפְּרוּכֹת וְהוּא קָרוּי מְקוֹמוֹ הַמְיֻחָד כִּדְכְתִיב וַיְבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר
53 הַבַּיִת וגו' (שם);
54
55
56
וכיון

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלא למד מהגזירה שוה של 'וענתה ואמרה' 'וענו הלוים ואמרו' כרבנן שחליצה נאמרת רק בלשון הקודש, אלא למד זאת מתיבת 'ככה', **הַאי 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה' מַאי עֲבִיד לֵיהּ** – מה ילמד מהגזירה שוה הזו של 'עניה ואמירה'. מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – צריך רבי יהודה את הגזירה שוה כדי **לְאַגְמוּרֵי** – ללמד מפרשת חליצה **לְלֵוִיִּם** שהברכות והקללות בהר גריזים ובהר עיבל **דְּכִלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** חייבים להאמר. ולא סובר כרבנן שלמדו לעיל דין זה מגזירה שוה 'קול' 'קול' ממשה. שואלת הגמרא, **וְלֵילַף** רבי יהודה גזירה שוה 'קול קול' **מִמֹּשֶׁה** כמו שלמדו רבנן. מתרצת הגמרא, רבי יהודה **'עַנְיֶיהָ עַנְיֶיהָ' גָּמִיר, 'קוֹל קוֹל' לָא גָּמִיר** – לא קיבל ללמוד גזירה שוה מרבו אלא 'ענייה ענייה', ואין אדם דן גזירה שוה אלא אם כן קבלה מרבו. מביאה הגמרא ראיה לתירוצה, **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה במצוות התלויות בדיבור, לשונות 'כ"ה' **'כָּכָה' 'עַנְיֶיהָ וַאֲמִירָה', אֵינוֹ** יוצא ידי חובתו **אֶלָּא** בלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ומפרטים היכן מצינו כן, 'כ"ה' נאמר בתורה בפרשת נשיאת כפים של הכהנים **'כֹּה תְּבָרְכוּ'**, ולומדים מתיבת 'כה' שדווקא בלשון הקודש, ואין צריך ללמוד מגזירה שוה 'ברכה ברכה' כמו שלמדו רבנן להלן. **'כָּכָה'** נאמר בתורה בפרשה **דַּחֲלִיצָה** וכדלעיל. **'עַנְיֶיהָ וַאֲמִירָה'** נאמרה בתורה בפרשת ברכות וקללות **דְּלֵוִיִּם.** הרי לנו מפורש שרבי יהודה למד שברכות וקללות דלוים נאמרים בלשון הקודש ממה שכתבה התורה 'עניה ואמירה', ולא מגזרה שוה 'קול קול'.

שנינו במשנה **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה, שנאמר 'הלא המה בעבר הירדן וגו'', ולהלן הוא אומר 'ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה', מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם **כו'**. כשהיו ישראל במדבר מעבר הירדן המזרחי, נאמרו להם סימני מקום הר גריזים והר עיבל שהם בעבר הירדן המערבי שהוא ארץ ישראל. ונחלקו רבי יהודה ורבי אלעזר בצורת הדרשות מן הפסוקים לדעת את מקומם המדויק.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה", ומבאר רבי יהודה **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** משמע **מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ** – מרחק רב בתוך ארץ ישראל מערבה, רחוק מן הירדן, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.** וממשיך רבי יהודה לבאר את המשך הפסוק, **'אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָّמֶשׁ'** משמע רחוק ממקום שֶׁהַמָּה זוֹרֶחַת, דהיינו רחוק ממזרחו של ירדן, שבצד מזרח השמש זורחת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה משם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. והמשך הפסוק **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** מלמדנו שאֵלּוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם עכשיו כּוּתִּיִּים, שהושיב אותם סנחריב שם כשהגלה את עשרת השבטים. עוד ממשיך הפסוק 'מוּל הַגִּלְגָּל' משמע סָמוּךְ לַגִּלְגָּל, מקום הרואה את הגלגל. והמשך הפסוק **'אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה'** היא העיר שְׁכֶם, ולומדים זאת מגזירה שוה, שהרי וּלְהַלָּן – לעיל בספר בראשית **הוּא אוֹמֵר** "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן בספר בראשית, היא העיר שְׁכֶם, שהרי הפסוק אומר במפורש 'עד מקום שכם עד אלון מורה' משמע שהוא אותו מקום, **אַף כָּאן** בפסוק 'אצל אלוני מורה' היא העיר שְׁכֶם.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי, בְּדָבָר זֶה – על ידי גזירה שוה זו, **זַיֵּפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִּיִּים** – הוכחתי להם שספריהם מזוייפים, שמתברכים בלבבם שהר גריזים הוא המקום אשר יבחר ה', וכך **אָמַרְתִּי לָהֶם, זַיֵּפְתֶּם תּוֹרָתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם,** ואין אתם יודעים היכן הר גריזים, אלא **שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים** שהוא אצל **אֵלוֹנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם, וַאַף אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוֹנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם,** אבל **אָנוּ** לְמַדְּנוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה כדלעיל, **וְאַתֶּם** בַּמֶּה לְמַדְּתוּם, שהרי אינכם מודים בגזירה שוה שאינה מפורשת בתורה שבכתב. עד כאן דעת רבי יהודה, שהר גריזים והר עיבל הם בתוך ארץ ישראל, רחוק מערבה מן הירדן.

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, שהר גריזים והר עיבל קרובים מאד לירדן, וכך מבאר את הפסוק **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** פירושו **סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן, דְּאִי** פירושו **מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ** – הרחק מן הירדן, כמו שאמר רבי יהודה, **הַלֹּא כְתִיב** בפרשת כי תבא "**וְהָיָה כַּעֲבָרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן** תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל", משמע שתקימום בו ביום, אם כן רואים שהר עיבל היה סמוך לירדן. והמשך הפסוק לפי זה, שהר גריזים והר עיבל 'הלא המה **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָّמֶשׁ'** פירושו רחוק מִמָּקוֹם שֶׁהַחַמָּה שׁוֹקַעַת, דהיינו רחוק מהמערב, שבצד מערב השמש שוקעת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה לשם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. עד כאן תיאור מקום הר גריזים והר עיבל לדעת רבי אלעזר, ואומר שהמשך הפסוק כבר אינו מתאר את מקומם, שהרי הפסוק ממשיך **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי'** ושכם אינה בארץ הכנעני, אלא **אֶרֶץ חִוִּי הִיא,** כנאמר "שכם בן חמור החוי". והמשך הפסוק גם כן אינו מתאר מקומם שהרי ממשיך **'הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** – במישור, והם אינם בערבה, **וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין.** וכן ההמשך אינו מתאר מקומם, שהרי ממשיך **'מוּל הַגִּלְגָּל', וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִּלְגָּל.** עד כאן דעת רבי אלעזר החולק על רבי יהודה. אם כן למה נאמרו הסימנים האלו שבסוף הפסוק, על זה **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה** – כשיכנסו לארץ ישראל כעת עם יהושע, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה,** בימי צאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך, כי כשימות משה לא ילך לפניהם ענן. על זה אומר להם הפסוק **'דֶּרֶךְ'** מבוא השמש' להורותם **שבְּדֶרֶךְ לְכוּ וְלֹא בְּשָׁדוֹת וּכְרָמִים, 'הַיּוֹשֵׁב'** להורותם **שבִּישׁוּב לְכוּ וְלֹא בְּמִדְבָּרוֹת, 'בָּעֲרָבָה'** להורותם **שבָּעֲרָבָה** – במישור **לְכוּ וְלֹא בֶּהָרִים וּגְבָעוֹת.**

תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, בְּכָל יוֹם מאז שיצאו ממצרים היה **אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים,** כמבואר בפרשת במדבר, שהארון נסע אחרי דגל יהודה ודגל ראובן, **וְהַיּוֹם** שעברו בו את הירדן, **נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עוֹבֵר לִפְנֵיכֶם"**, משמע לפני כולכם. ועוד חילוק, **בְּכָל יוֹם וָיוֹם** מאז שיצאו ממצרים, **הַלְּוִיִּם** בני קהת **נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם** – כשעברו את הירדן **נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים,** שֶׁנֶּאֱמַר "**וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת** רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וגו'.

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נְשָׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן, ואלו הם, **כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן** כדלעיל, **וּכְשֶׁהֶסִּיבוּ אֶת יְרִיחוֹ** שבע פעמים כדי לכובשה, **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ** בימי שלמה לבית קדשי הקדשים.

אגרות קודש

[ג' כסלו, ה'תשל"ב]

ויהא כ"ז בהצלחה בגו"ר וזכות הרבים מסייעתו וגם בעניניו הפרטים.

אזכיר עה"צ.

המשך ביאור למס' סוטה ליום חמישי עמ' ב

כּוּלָּהּ עוסקת בעניין שונה, **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְרַבִּי נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** הרי שהוצאה עדות זו מכלל כל עדויות שבתורה ולא צריך בה תורת עדות, ולפיכך פסולים וכשרים שווים בה **וְהַלֵּךְ אַחַר רֹוב דֵּעוֹת,** כלומר, מקבלים את העדות שיש בה יותר עדים מן העדויות האחרות, אפילו אם הם פסולים, ואפילו העידו זה אחר זה וכבר נתקבלה עדות אחרת. **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד,** כלומר שאם נשים, הפסולות לעדות, הכחישו עד אחד כשר, הרי הן נאמנות בעדות כזו כמו שני עדים כשרים שהכחישו עד אחד, שגם בזה הולכים אחר רוב דעות. ושני המקרים האחרונים במשנה מתפרשים כך, כשיש עדויות סותרות אם נטמאה האשה, עד אחד אומר שכן, ושניים פסולים אומרים שלא, או הפוך, מקבלים את דברי השנים שהם רוב הדעות. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי** דעה אחרת בדברי רבי נחמיה, **כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא** – כל מקום שבא עד אחד הכשר לעדות בתחילה ואמר שנטמאה, ונתקבלה עדותו, **אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי,** אם יבואו אחר כך להכחישו, כולן **כְּעֵד אֶחָד דָּמְיָין,** ואין עדותן מתקבלת, כי לראשון הכשר יש נאמנות כשנים כשרים, וכבר לא הולכים אחר רוב דעות של פסולים, אלא אומרים בזה 'אין דבריו של אחד, במקום שנים'.

אגרות קודש

ב"ה, ח' כסלו, תש"כ
ברוקלין.

מר יעקב שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מאור ליום הששי, בו שואל במה שמצא נדפס בספר גנזי נסתרות חלק א' אות נ"ט, אשר קיימו עליהם לעשות מדי שנה בשנה וכו' ביום כ"ו תמוז, ושואל להטעם שאין חוגגים יום זה, ואפילו רישום יו"ט אינו ניכר.

והנה לא שמעתי ביאור על זה, אבל מה שנראה לי הוא, שמצינו בכגון דא בקביעות יו"ט שמתברר רק לאחרי זמן אופן הקבלה והקביעות בזה, וזכר ורמז לדבר מלשון רז"ל, בענין נס חנוכה, לשנה אחרת קבעום (שבת כ"א:). וכיון שקבלה האמורה היתה בשנת תקי"ט, ז.א. שעוד קודם קיום האמור בפעם הראשונה, היתה הסתלקות הילולא של הבעש"ט ונתפרדה החבילה, וידוע מצב הרוחות אז בין תלמידיו וכו', שנראה שמלכתחילה לא חלה הקבלה.

ב) שם באות נ"ה, השיטה דלית אתר פנוי מני' ואפילו בדברים הנמוכים וכו', - זוהי שיטת הרמ"ק ז"ל, ומקשה, שהרי בודאי זוהי שיטת האריז"ל ג"כ וכמבואר באגרה"ק לרבנו הזקן סי' כ"ה.

י"ל בזה: ידוע שענין הצמצום אינו בקבלת הרמ"ק, כ"א בקבלת האריז"ל, וענין הצמצום נתן מקום לשגגת מקצת חכמים בעיניהם להבין ענין הצמצום כפשוטו (עיין שער היחוד והאמונה פרק ז') משא"כ לפי קבלת הרמ"ק שמלכתחילה אין מקום לטעות האמור, וכיון שהמכתב (דסי' נ"ה הנ"ל) נכתב לתרץ קושיות בפשיטות הכי גדולה, נזכרה קבלת הרמ"ק, שעפ"ז כולי עלמא מודי דאפילו בדברים הנמוכים לית אתר פנוי מני'.

תקותי חזקה שיש לו קביעות עתים בהרחבה **בלימוד** תורת החסידות ורק לפעמים רחוקות בא לידי קושיות וכו', וכיון שנצטוינו להעלות בקדש, בטח קביעות האמורה מוסיף עלי' מזמן לזמן, ויהי רצון שכפתגם רבנו הזקן יהי' זה קביעות לא רק בזמן אלא גם (והוא העיקר) קביעות בנפש.

בברכה לבשו"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

נ.ב. בטח שומר שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ז. ...אֲבָל יֵשׁ מִקִּלִּין**[40] **עוֹד שֶׁיָּכֹל לְקַיֵּם סְעֻדָּה ג' בְּכָל מַאֲכָל הֶעָשׂוּי מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִים שֶׁמְּבָרְכִים עָלָיו בּוֹרֵא**
2 **מִינֵי מְזוֹנוֹת שֶׁהוּא נִקְרָא מָזוֹן**[41טו] **וְיֵשׁ מִקִּלִּין עוֹד**[43] **שֶׁיָּכֹל לְקַיְּמָהּ גַּם־כֵּן בִּדְבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ לְלַפֵּת בָּהֶן אֶת**
3 **הַפַּת כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָגִים**[טז] **וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם אֲבָל לֹא בְּפֵרוֹת וְיֵשׁ מִקִּלִּין**[45] **עוֹד שֶׁאֲפִלּוּ בְּפֵרוֹת יָכֹל לְקַיְּמָהּ**[יז־יח].

ביאורי הלכה

טו] נקרא מזון - כשאוכל מזונות או פירות לצאת ידי־חובת סעודה שלישית, די באכילת כזית ואין צריך לאכול כביצה[42].

טז] ודגים - טוב לאכול דג בסעודה זו יותר מבשאר סעודות[44].

יז] יכול לקיימה - מנהג רבותינו נשיאינו בדרך־כלל שלא לאכול פת[46] בסעודה שלישית[47], והיו יוצאים ידי־חובת סעודה זו בטעימת[48] איזה דבר[49].

ציונים והוספות

40) עד"ז לעיל **סי' קפח סט"ו** (במי ששכח רצה בברכת המזון של סעודה שלישית שאם אין חיוב אכילת פת בסעודה זו אין צריך לחזור): יש אומרים שסעודה ג' א"צ פת ואף שאין דבריהם עיקר מכל־מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה.

ועד"ז **בסי' עדר ס"ו** (שם נתבארו חיובי אכילת פת בסעודות שבת): ויש אומרים שבסעודה שלישית אין צריך לחם כלל ויתבאר הכל בסימן רצ"א.

41) ראה לעיל **סי' רעג ס"ח** (לענין יציאת ידי חובת קידוש במקום סעודה): חמשת המינים נקראים מזון לכך הם ראוים להקרא עליהם שם סעודה משא"כ בשאר משקים ופירות.

ובקצות השלחן סי' צב בדה"ש ס"ק ג, כתב להעדיף פת הבאה בכסנין דיש סברא שמקיים בה סעודת שבת, ועדיף ממעשה קדירה שברכתו בורא מיני מזונות, שאין יוצאים בו ידי סעודת שבת לכו"ע לפי שאין שם לחם עליו כלל דאפי' בדיעבד אם בירך עליו המוציא לחם לא יצא.

42) קצות השלחן סי' צב בדה"ש ס"ק ד: וכתב המ"ז דגם בפירות יאכל כביצה עיי"ש, מיהו למ"ש המג"א שיאכל פת יותר מכביצה מטעם דכביצה הוי אכילת ארעי, א"כ כשאוכל פירות סגי בכזית דאפילו אם אוכל פירות הרבה סו"ס הוי אכילת ארעי כבסי' רל"ב ומה לי כזית או יותר,

ומה שהביא בבדה"ש שע"פ הכס"מ בפ"ו מהל' תפלה שפירות פחות מכביצה הוי טעימה, ויותר מכביצה הוי אכילת עראי או קבע – לא מצאנו חילוק זה בשוע"ר, ולא בסי' רפו ס"ד שכתב שאפשר לאכול פירות הרבה קודם התפילה ולא הגביל האכילה עד כביצה.

43) עד"ז בסי' תמד ס"ג, הובא להלן.

44) סידור.

טעם אכילת הדגים בסעודה ג' מבואר על פי קבלה בפע"ח והובא בכה"ח ס"ק כט. ובשער הכולל פי"ז אות כה (מאבודרהם ומטה משה): שהקב"ה נקרא חתן והשבת נקראת כלה (כמ"ש בואי כלה) ותקנו (בתפילת ליל שבת) אתה קדשת ע"ש הקידושין שנותן החתן להכלה. ישמח משה (בתפלת שחרית) ע"ש שמחת חתן וכלה. מוסף ע"ש התוספות שמוסיף החתן להכלה כתובתה או ע"ש שמקריבין קרבנות כעין סעודת מצוה. אתה אחד (בתפלת מנחה) ע"ש היחוד... ונראה שג"כ מזה הטעם כתב אדמו"ר וכן בסדור האריז"ל וטוב לאכול דגים בסעודה שלישית שהוא ע"ד שכתוב ברוקח הגדול סימן שנ"ד הובא בשו"ע אהע"ז באה"ט סימן ס"ג שבסעודה שלאחר היחוד נוהגין לאכול דגים. ומ"ש יותר מבשאר סעודות מפני שבכל סעודות השבת צריך לאכול דגים.

45) עד"ז בסי' תמד ס"ד, הובא להלן.

46) הביאור בזה - שבסעודה שלישית יש מקילין שאין צריך לאכול פת (משא"כ בב' הסעודות) – הוא: משום דהרי חיוב אכילת שלש סעודות בשבת נלמד מזה "שג' פעמים היום נאמר גבי אכילת המן בשבת, שנאמר: אכלוהו היום, כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו וגו'". וב"היום" השלישי שהוא כנגד סעודה שלישית, נאמר: "היום לא (תמצאוהו)" – באופן של שלילה. וע"ז סמכו ה"יש מקילין" שא"צ לאכול פת בסעודה שלישית, בדוגמת "לא תמצאוהו" דקאי על המן (לחם).

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"א עמ' 84 (הובא בס' שלחן המלך ע' רא), ביאור זה הובא גם בפס"ד צ"צ שנז, ב־ג, וכן הוא בלבוש ס"ה, ומקורות נוספים בשו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' יג).

ובלקוטי־שיחות שם הובאה ההסברה הפנימית בזה על פי חסידות, כדלעיל על סעיף א, שמי שאינו אוכל פת משום טעם זה אינו נחשב לו כקולא אלא כהידור.

47) הנהגות באכילת סעודה שלישית: הערה כללית: במקומות שנזכר להלן 'לא אכל סעודה שלישית', ברוב הפעמים הכוונה שלא ערך 'שולחן' כנהוג בהרבה קהילות, אבל טעם משהו לצאת ידי־חובת סעודה־שלישית, ופעמים שהכוונה שלא אכל כלל אלא יצא ידי־חובתו בדברי תורה. (ראה מנהג חזרת דא"ח בשעת רעוא דרעוין להלן על סי' רצב, וראה מטה אפרים סי' תרב סמ"ב שהביא המג"א סי' תמד ס"ק ב שהביא הזוה"ק אמור דף צה ע"א במנהג הרשב"י לצאת בדברי תורה (קורא מעשה מרכבה) ידי־חובת סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת, וכתב על זה בשל"ה (מסכת פסחים פרק נר מצוה): ונוכל לומר דרך רמז, שישלים סעודה זו במיני תרגימא, רצוני לומר, בלימוד תורה, מלשון – תרגמא אביי אליבא דרבא כו' (שבת נב ב, ועוד), שהוא לתרגם דברי תורה וסודותיה מעניינים של יום. ובאור־החיים (שמות כד, יא) על הפסוק "ויחזו את האלקים

ציונים והוספות

ויאכלו וישתו": רז"ל אמרו כי נתכוין לומר כי ע"י מחזה שד-י נהנו והרגישו הבריאות והשובע כאיש אכל ושבע עכ"ל).

הנהגת כ"ק אדמו"ר הזקן, כ"ק אדמו"ר האמצעי, כ"ק אדמו"ר הצמח־צדק: שאל אחד: האם אכלו בבית הצמח־צדק שלש סעודות? והשיב על זה כ"ק אדמו"ר, שלא אכלו, וכן גם בבית אדמו"ר האמצעי וגם בבית אדמו"ר הזקן לאחר שנת תקס"ב לאחר ביאתו מפטרבורג בפעם הב' שנאמר הדרוש אשר נזכר בו "היום לא" (אור התורה בשלח סוף עמוד תרג ואילך, ס"ע תרכ ואילך, ע' תרלא), מאז הפסיקו ענין השלש סעודות, וקודם לזה אכלו, ולאחר דרוש זה הפסיקו ובמקום זה נאמרו הדרושים דביאורי הזהר.

(ספר השיחות תרפ"ט ע' 30, ובלקו"ש חכ"א ע' 86 הערה 21 מבואר שלאחר ביאתו מפטרבורג התחיל הדא"ח להיות מצד הפנימיות דוקא (סה"ש תורת שלום ע' 26) — שאז פעלה אמירת הענין ד"היום לא" בפנימיות, שהרגשת ענין זה תהי' באופן שתפעול צער בהאכילה ועונג בהעדרה).

הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש: ר' שילם רייך (חתנו של הרב"ש בנו של אדמו"ר הצ"צ) סיפר פעם אחת שהוא בעצמו ראה שהכניסו לחדר אדמו"ר מהר"ש נ"ע לעת שלש סעודות "הייזען בלאזין" (מין מזונות שגם המהדרים אוכלים אותו בלי נטילת ידים), והשיב כ"ק אאמו"ר הרה"ק בלשון תימה: אתם ראיתם ואני לא ראיתי? (ספר השיחות תרפ"ט ע' 30).

הענין הוא, שאי אפשר לדעת אם אכל, נכון הדבר שהכניסו המינים הנ"ל וכן לאדמו"ר מוהר"ש, אבל בכל אופן לא אכל סעודה ממש. (ספר השיחות תרצ"ז ע' 217, ועוד שם: סיפרו לכ"ק אדמו"ר מהר"ש על כך שהצמח־צדק נהג לאכול מזונות עם שזיפים, והוא הגיב: ישנם אשר עינים להם ולא יראו, וישנם אשר עינים ויראו, אבל אינם יודעים מה הם רואים!).

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: בשבת־קודש: מקדש, מזונות, אח"כ לומד ומתפלל מנחה, ואח"כ אוכל הסעודה. וכנראה, שהיה זה כדי להשלים ג' סעודות, כי לא היה אוכל סעודה ג', וגם אם אכל פירות לא היה זה להשלים סעודה ג'... כך היה רובא דרובא, גם בשבתות הקיץ.

ואם, לפעמים, לא התפלל מנחה קודם הסעודה, היתה איזה סיבה בדבר (הוספת מניח השיחה: בפעם אחרת שמעתי ממו"ח, ששאל את אדנ"ע איזה מהם לסעודה ג'. וענה איזה שתרצה) (ספר השיחות תרצ"א עמוד 220 ועד"ז בעמ' 245, ובס' השיחות תש"ב ע' 29 הוסיף שכן היה הסדר של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בשבתות החורף ושממש לפני השקיעה, נטל ידיו לסעודת שבת, ובספר השיחות תרצ"ז ע' 217: קשה לברר כיצד היה הסדר אצל אאמו"ר (כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב) לגבי סעודה שלישית, האם אכל או לא, בכלל בשבתות החורף כו'...וסיים כ"ק אדמו"ר שתמיד היה לו בזה קושי הבנה על הסדר של אאמו"ר אשר בזמן הסעודה שלישית אחר מנחה הי' אוכל סעודה, כי הרי הי' מקדש לפני המנחה (והיה מקפיד מאוד לקדש לפני מנחה). וסיים: אולי היה זה סדר פרטי, ואין ללמוד מזה).

הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: לא אכל פת לסעודה שלישית.

ובספר השיחות תרצ"ז (ע' 217): שאל אחד: לפועל האם על כולם לאכול סעודה שלישית? והשיב: לא צריכה להיות לכך התנגדות, ומה איכפת שאוכלים? (והמשיך בביאור שהעיקר בסעודות שבת שטועמים ולא אוכלים מתאוה).

הנהגת כ"ק אדמו"ר: רבינו היה נוהג לטעום אז מזונות (או) פירות (לקט הליכות ומנהגי שבת קודש עמ' 60 מפי משב"ק).

הנהגת זקני החסידים: הדוד מוהרי"נ היה נוהג לאכול סעודה בשלש סעודות. המוהרי"ל לא אכל. מוהר"ז מליאדי אכל. זקינו מאוורוטש קשה לידע: בהיותו בפולין היה אצלו סדר של 'עריכת שלחן', אבל לא טעם מהשולחן, ואם אכל בינו לבין עצמו קשה לידע (ספר השיחות תרצ"ז ע' 217).

ר' הלל מפאריטש היה אוכל סעודה שלישית. ואמר על כך כ"ק אדמו"ר: בליובאוויטש ישנם כמה מנהגים שנלקחו ממנהגי פולין (המלך במסיבו ח"ב ע' קלט, ובספר השיחות תרפ"ט ע' 30: שאל אחד הרי ר' הלל אכל שלש סעודות? ואמר כ"ק אדמו"ר: רבי וחסידים הם שני דברים שונים. כי הרבי צריך להתנהג כמו שהוא הענין, אבל חסיד איך שיתגלגל אצלו הענין זה בסדר, העיקר שיתעלה ויעבוד על עצמו...).

רשימות הרב"ש (מהרב ברוך שניאור שניאורסאהן נין כ"ק אדמו"ר הצמח־צדק) עמ' קנח: בש"ק וירא הנ"ל, דברתי עם כ"ק (אדמו"ר מוהרש"ב) שליט"א מענין שלוש סעודות, שלא בכל השבתות אני אוכל סעודה השלישית, מאיזה טעם שאמרתי לו. ואמרתי לו שאני יוצא בחזרת חסידות, [וענה לי]: שתצא על־ידי אמירת תורה. ותו לא מידי.

במענה לשאלה כיצד נהג בסעודה שלישית הגה"ח ר' לוי יצחק ז"ל אביו של כ"ק אדמו"ר שהיה רב!? השיב כ"ק אדמו"ר: הוא היה נוהג לאכול פירות (המלך במסיבו ח"ב ע' קלו).

היו מזקני החסידים שהידרו שלא לאכול כלל סעודה שלישית, אלא יצאו ידי חובתם בדברי תורה, ואין שוללים זאת, אבל ההוראה מרבותינו נשיאינו הייתה לטעום משהו (שיחת אחש"פ ה'תשל"ט אות כג).

48) כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כותב באחד ממאמריו (ד"ה מהרה ישמע תרמ"ח, ועד"ז בהמשך תער"ב ח"ב ס"ע א'קכז ואילך): הא דסעודה שלישית היום לא גו', היינו שא"צ פת, אבל צריך לטעום איזה דבר, וא"ר יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות (היום־יום כב אדר א, ס' המנהגים ע' 34. רשימת היומן עמ' שכז).

ובלקו"ש שם ע' 87 מבאר על־פי פנימיות הענינים שאמנם לא אוכלים פת משום שזמן סעודה שלישית קשור עם עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה, ומאידך בעולם הבא בו יהיו נשמות בגופים ותתגלה מעלת הגוף הגשמי, ופרט זה נרמז בטעימת איזה דבר בסעודה שלישית. עיין שם אריכות הביאור בזה.

49) משמע שלא היו מקפידים אפילו על אכילת מזונות שיש מקום לומר שיוצאים בהם ידי־חובת כל סעודות שבת (כמבואר בהגהת מהרי"ל לשוע"ר סי' קפח (לקו"ש חכ"א ע' 85 הערה 14). וראה לעיל האם יש לאכול מהפירות כזית או כביצה.

וְאֵין לִסְמוֹךְ כְּלָל עַל כָּל זֶה[52] אֶלָּא אִם כֵּן אִי אֶפְשָׁר כְּלָל בְּעִנְיָן אַחֵר כְּגוֹן שֶׁהוּא שָׂבֵעַ בְּיוֹתֵר וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל פַּת בְּלֹא שֶׁיְּצַעֵר אֶת עַצְמוֹ[53] וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לֶאֱכֹל פַּת בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ שֶׁאֵין נוֹהֲגִין בְּמַצָּה עֲשִׂירָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן תע"א[54]:

סימן רצא, דין שלש סעודות סוף סעיף ז
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

החסידים המקושרים אליהם, לומדים תורתם והולכים בדרכיהם - גם אינם אוכלים פת בסעודה שלישית[50].

יח] יכול לקיימה - אין יוצאים ידי־חובת סעודה שלישית בשתיית יין[51].

ציונים והוספות

50) על־דרך מה שנתבאר בלקוטי־שיחות חכ"ט ע' 212; 218) בענין שינה בסוכה – דאחרי שדיבר כ"ק אדמו"ר האמצעי בענין שינה בסודה מצד המקיפים דבינה, הרי השינה של אלו המרגישים את המקיפים או הולכים באורחותיו של אדמו"ר האמצעי – בגדר צער, והמצטער פטור מן הסוכה (לקוטי־שיחות שם הערה 20).

51) בתהלה לדוד נסתפק בדבר, והוסיף שלמקילים לצאת ידי חובה בפירות, הוא הדין שיקילו לצאת ידי חובה בשתיית יין (וגם בזה הסתפק אם מספיק כדי חיוב ברכה אחרונה או כדי סעודה), אך בשוע"ר לא הוזכר לצאת י"ח בשתיית יין (על אף שהוזכר לענין קידוש במקום סעודה). עוד יש להעיר שיש שכתבו להעדיף פירות משבעת המינים, אמנם בשוע"ר לא הביא זאת, וודאי שאין להעדיפם על בשר ודגים הבאים תמיד בתוך הסעודה ללפת הפת אף שלא מזכירים שבת בברכתם (ראה קצות השלחן סי' צב בדה"ש ס"ק ד).

52) עד"ז בסי' קפח סט"ו ('שאין דבריהם עיקר') הובא לעיל.

53) כדלעיל סעיף א שסעודות שבת לעונג ניתנו ולא לצער.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

כח מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בסי' שכ"ז אבל לא יסוך בחלב מפני שנימוח ואסור מטעם שנתבאר בסי' שכ"ו ואפילו בגמר מכה דהיינו שכבר נתרפאה ואין לו צער ממנה מותר להעביר גלדיה ולסוכה לתענוג בעלמא.

אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד על גבי מכה ולא על גבי מוך ליתנו עליה מפני שניכר שמתכוין לרפואה אבל נותנן על בשרו חוץ למכה שאז אינו מוכח שמתכוין לרפואה והם שותתים ויורדים למכה אבל מותר לתת עליה שמן לבדו במקומות שדרכן לסוך שלא לרפואה וכן מותר לתת עליה חמין לבדן אם הוחמו מערב שבת וכן (מותר ליתן שמן לבדו) על גבי מוך ליתנו עליה (אבל לא חמין אפילו לבדן (אם אין המוך (עיין סי' ש"א) מיוחד לכך) משום גזרה שמא יסחוט אבל בשמן אין גוזרים שמא יסחוט כמ"ש בסי' ש"כ):

כט מותר ליתן על גבי המכה ספוג וחתיכות בגדים יבשים אם הם חדשים מפני שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו בגדיו את המכה אבל לא חתיכות בגדים ישנים שהן מרפאות במה דברים אמורים כשלא היו מעולם על המכה אבל אם היו כבר על המכה שוב אינן מרפאות אע"פ שהן ישנות ומותר ליתנו על גבי מכה בשבת:

ל נותנין עלה על גבי המכה בשבת שאינו אלא כמשמרה חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה והוא הדין כל עלין שהן מרפאין ואם נתנם עליה מבעוד יום והסירם מעליה משחשכה אפילו במזיד מותר להחזירה מפני שלא אסרו כל רפואה משום גזרת שחיקת סמנים אלא כשמתחילה בשבת אבל לא כשכבר עשאה לו מבעוד יום ומחזירה לו בשבת.

אבל רטייה שהסירה מעל גבי המכה במזיד אפילו עודה בידו אסור להחזירה גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה ויתחייב משום ממחק כמ"ש בסי' שי"ד אבל אם הוחלקה מעל גבי המכה מאליה משחשכה לא גזרו בזה ומותר להחזירה ואפילו אם נפלה ממנו לגמרי דינה כהוחלקה במה דברים אמורים כשנפלה על גבי כלי אבל אם נפלה על גבי קרקע אם בא להחזירה הרי זה כמניחה בתחלה בשבת ואסור גזרה שמא ימרח ומשום גזרת שחיקת סמנים.

וע"י נכרי מותר להניחה על המכה אפילו בתחלה אם יש לו ממנה צער ומקצת חולי כמ"ש למעלה אבל אסור לומר לנכרי לעשות הרטייה בשבת שמירוח הרטיה הוא מלאכה גמורה וע"י נכרי הוא שבות גמור ולא התירוהו אלא אם כן חלה כל גופו או שיש סכנת אבר כמ"ש למעלה.

מגלה אדם קצת רטייה ומקנח פי המכה ומחזירה עליה וחוזר ומגלה קצתה השני ומקנח פי המכה ומחזירה עליה שכיון שאינו מסירה כולה בבת אחת מותר להחזירה אבל לא יקנח את הרטייה מפני שהוא ממרח:

לא מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו ואין

לחוש שמא ימרח או ישחוק סמנים שכיון שכבר נתרפאה אינו בהול עליה כל כך שיבא לידי מירוח ושחיקת סמנים:

לב המפיס מורסא בשבת אם כדי לעשות לה פה בשביל שיכנס בה האויר לרפואה הרי זה חייב משום מכה בפטיש מפני שהוא מתקן לה פתח וכל המתקן פתח לשום דבר תלוש חייב משום תיקון כלי שהוא תולדת מכה בפטיש כמ"ש בסי' שי"[ד] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש ואע"פ שאין חייבין אלא על פתח העשוי להכניס ולהוציא כמ"ש שם הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד.

ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה המצערתו בלבד ולא כדי להכניס בו אויר לרפואה מותר ואע"פ שממילא נעשה פתח הראוי להכניס ולהוציא, מכל־מקום כיון שאינו צריך לכך הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, מכל־מקום כאן כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו אף שנעשה מאליו אין זה חשוב תיקון כלל והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח ומשום צערו לא גזרו.

ויש מי שאומר שלא התירו אלא כשמפיסה לצורך הליחה של עכשיו בלבד ואינו חושש אם תחזור ותסתום אבל אם חפץ שתשאר כך פתוחה להוציא ליחה תמיד אע"פ שאינו מתכוין להכניס לה אויר אסור וטוב לחוש לדבריו לעשות ע"י נכרי:

לג אבל אסור לחוך שחין שמוציא דם ויש בו משום חובל ואינו דומה להוצאת ליחה שהליחה אינה מחוברת ומובלעת בבשר אלא כמופקדת ונתונה בתוך כלי וכשמפיס השחין להוציאה אינו אלא כפותח כלי להוציא מה שבתוכו מה־שאין־כן בדם שהוא מחובר ומובלע בבשר:

לד נקב שבמכה שכבר נפתח ובא להרחיבו בשבת אפילו כל שהוא אסור אבל אם חזר ונסתם יש להסתפק אם מותר לחזור ולפתחו בשבת כבתחלה כמו שמותר לפתוח נקב שנסתם בכלי כמ"ש בסי' שי"ד וכן אותם שיש להם נקב בזרוע שקורין אפטור"א ונסתם הנקב קצת יש להסתפק אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח ורטייה מותר ליתן על האפטור"א שהרי היא כמכה שנתרפאה שמותר ליתן עליה רטייה כמ"ש (בסי' זה) ויש מי שאוסר ליתן על האפטור"א (ויש לחוש לדבריו).

ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחה בשבת דפסיק רישיה הוא אבל מותר להחליף בגד אחר שאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות וגם יש לו צער מזה במה דברים אמורים במכה זו שיש בה נקב אבל במכה שאין בה נקב אסור להחליף הבגד או הנייר (לפי) שמושך ליחה מהמכה (בנטילתו אותם מעליה) ואסור משום מפרק כמו שיתבאר וכל־שכן שלא יניח צוק"ר זל"ב על המכה שאין בה נקב:

לה מי שנגפה ידו או רגלו שלא מחמת ברזל צומתה ביין כדי להעמיד הדם אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה ואם הוא מעונג אף היין מועיל לו כמו החומץ ואסור כשאין המכה על גב היד או על גב הרגל שאז מותר לחלל עליה אפילו במלאכה גמורה וכן אם היא מחמת הכאת ברזל כמ"ש למעלה:

לו מי שנשמט פרק ידו או רגלו דהיינו שיצא העצם ממקומו לא ישפשפנו הרבה בצונן שזהו רפואתו אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא:

לז צפורן שפירשה וציצין שהם כמין רצועות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הצפורן אם פירשו רובן כיון שהם קרובים להנתק אין בהם משום גוזז מן התורה אפילו כשחותכן בכלי אלא שאסור מדברי סופרים אבל להסיר ביד שאין זו דרך גזיזה מותר אפילו לכתחלה אם הן מצערות אותו והוא שפירשו כלפי מעלה דהיינו שהתחילו לפרוש [ל]צד הצפורן ויש אומרים שכלפי מעלה הוא כלפי הגוף ולא כלפי הצפורן וצריך לחוש לשני הפירושים ואם לא פירשו רובן ונטלן ביד פטור אבל אסור. חתכן בכלי חייב משום גוזז ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ויש אומרים שבגוזז חייב לדברי הכל מטעם שיתבאר בסי' ש"מ:

לח החושש בשיניו לא יגמע בהן חומץ ויפלוט שניכר הוא שהוא לרפואה אבל מגמע ובולע או מטבל בו פתו ויאכלנו כדרכו בחול.

ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות לו שום דבר אף על פי שאין באותו דבר שום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים אלא שניכר שהיא לרפואה.

במה דברים אמורים במיחוש בעלמא אבל אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו ממנו מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה:

לט החושש בגרונו לא יערענו בשמן דהיינו להשהות שמן בפיו טרם שיבלענו שניכר שמכוין לרפואה אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא ויש אוסרים אפילו לבלוע מפני שהשמן הוא מזיק לגוף ואין דרך לשתותו אלא לרפואה והכל לפי המקום והזמן שאם אין דרך בריאים לבלוע אסור אבל מותר ליתן שמן הרבה לתוך אניגרון ולבלוע שאז אינו מזיק לגוף ואינו ניכר שמתכוין לרפואה אלא לשתיה ובלבד שיבלענו מיד ולא ישהנו בפיו ואין צריך לומר שלא יפלטנו שאז ניכר שמתכוין לרפואה:

מ הגונח מכאב לב שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה מותר לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים ומשום צערו לא גזרו במה דברים אמורים בצער של הגונח אבל אם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת אבל ביו"ט מותר לינק (אם אי אפשר לו לחלוב ע"י נכרי וגם אין לו מאכל לחלוב לתוכו):

מא לא תקיל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה להניק את בנה מפני שהחולב לתוך כלי מפרק

גמור הוא וחייב משום דש ולא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה אבל מותר לאשה לקלח מהחלב בכדי שיאחוז התינוק את הדד וינוק שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"כ ולצורך התינוק לא גזרו אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה וגם לא צער גדול כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים ע"י ישראל כמו שהתירו בגונח ודומיו עיין סוף סי' ש"ל:

מב אין לועסין מין שרף הנקרא מצטכי ולא שפין את השינים בסם אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אבל אם אינו מתכוין אלא משום ריח הפה מותר:

מג כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אע"פ שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אע"פ שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אע"פ שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

מד אין עושים אפיקטוזין דהיינו גרמת קיא שלא לצורך רפואה אפילו בחול משום הפסד אוכלין שבמעיו שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל ואם מצטער מרוב המאכל בחול מותר אפילו בסם ובשבת אסור בסם מפני שדומה לרפואה אבל מותר להכניס ידו לתוך גרונו עד שיקיא:

מה החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין אע"פ שעדיין יש בו הבל וכן מותר להעלות אזנים דהיינו גידי האוזן שיורדין לפעמים ומתפרקין הלחיים מעלין אותם בין ביד בין בכלי וכן להעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם:

מו וכן מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מותר לסוכם בשבת מטעם זה ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות כי אותו אפר פעולתו כרפואה לשאר דברים ג"כ ושייך בו גזרת שחיקת סמנים:

מז אסור לשפשף על הגוף בכח אפילו לתענוג בעלמא כמ"ש בסי' שכ"ז ואין צריך לומר כדי שייגע ויזיע וכן אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים:

מח רוחצין לרפואה במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריא ובמים היפים שבים הגדול אע"פ שהם מלוחים לפי שכן דרך לרחוץ בהם אף שלא לרפואה ואינו ניכר שמכוון לרפואה אבל לא במים הרעים שבים הגדול ולא במי משרה שהם מאוסים ואין דרך לרחוץ בהם שלא לרפואה במה דברים אמורים כששוהה בהם אבל אם אינו שוהה מותר שאינו נראה אלא כמיקר ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור לרחוץ בהם בשבת לרפואה אפילו אינו שוהה בהם:

מט אין רוחצין במים המשלשלים ולא בטיט שטובעין בו ואין שותין משקה המשלשל אפילו הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל מפני שכל אלו צער הם וכתוב וקראת לשבת עונג:

נ לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו אע"פ שאינן רצין אחריו ואין בכך משום צידה אפילו להמחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה:

נא נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי המותר בטלטול והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח:

נב עצם שיצא ממקומו אסור להחזירו מפני שדומה לבונה (ועוד שכל רפואה אסורה) ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור כמ"ש למעלה אבל עצם שנשבר מחזירים אותו למקומו שאם לא יחזירוהו בשבת יש בזה סכנה לאותו אבר ובמקום סכנת אבר לא גזרו:

נג אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו ואף על פי שמקלקל הוא, מכל־מקום אסור מדברי סופרים וכל־שכן בבגד אדום שמתקנו ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה משום חובל כמ"ש למעלה אלא כיצד יעשה כורך עליה קורי עכביש ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליה סמרטוט ויש מפקפקים לאסור כריכת קורי עכביש מפני שמרפאים אלא ירחוץ במים או ביין תחלה להעביר הדם שבמכה ואח"כ יכרוך עליה הסמרטוט וטוב לחוש לדבריהם אבל העיקר כסברא הראשונה:

נד אסור למצוץ בפיו דם מהמכה משום חובל ובמילה לא התירו אלא מפני הסכנה ולכן אסור למצוץ דם שבין השינים (ואע"פ שהוא מפרק כלאחר יד, מכל־מקום אסור מדברי סופרים) ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה משום מפרק ואף על פי שמושך מעצמו, מכל־מקום כיון שהוא מניחו שם כדי למשוך הרי זה כחובל ומפרק בידיו:

נה אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת משום השרת נימין כמו שנתבאר בסי' שי"ב אבל אסור לעשות קריסטי"ר אפילו ע"י שינוי אפילו הכינה מאתמול (משום גזרת שחיקת

סמנים) אם לא בחולה וגם בחולה צריך ליזהר שלא יבא לידי מלאכה גמורה של תורה (וכן) אם אפשר לעשות ע"י נכרי יעשה ע"י נכרי:

חלק ב סימן שכח דין חולה בשבת

א כל פיקוח נפש דוחה את השבת והזריז ה"ז משובח אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שמא תעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה כגון שיש בה חולה או קטנים ואין שהות להבריחם טרם שתגיע לה הדליקה מכבין כדי שלא תעבור ואפילו אפשר להבריחם דרך רשות הרבים גמורה מוטב לכבות מפני שהכיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא כמ"ש בסי' רע"ח והוצאת חולה או קטנים שאינם יכולים לילך היא מלאכה גמורה כמ"ש בסי' ש"ח:

חלק ב סימן שכט על מי מחללין שבת

תורה אור

תוכן הפרק: ההבדל בין האכילה בימות החול ואכילת שבת בעבודה הרוחנית

יגלה לן טעמיה כו'.

בפיוט "אסדר לסעודתא" שאומרים בסעודת יום השבת (נתחבר ע"י האריז"ל, ושמו מרומז בר"ת החרוזים), נאמר: "יגלה לן טעמי' דבתריסר נהמי דאינון את בשמי' כפילא וקלישא", פירוש: אנא, גלה לנו את הטעם [הפנימי, הסוד] שבי"ב לחמים [דשבת], שהם (כנגד) אות משמו ית' - אות כפולה ואות קלושה.

ו"יש להבין מה שאמר כפילא וקלישא", מה הם שני הענינים כפילא וקלישא.

הנה מילוי ה' היא בה' אחרת.

- לכל אות יש "מילוי", דהיינו שם האות, כפי שהשם נאמר (או נכתב) במילואו, לדוגמא: אות א' במילואה - הוא אל"ף, אות ב' - בי"ת, אות ג' - גימ"ל. ואות ה' במילואה, היא - ה"ה, בהוספת ה' שני'. ונמצא, שה"מילוי" של אות ה' - היא אות ה' אחרת.

והיא בחינת כפילא.

ונמצא, שאות ה' "היא בחינת כפילא", לפי שבמילואה היא ה"ה, היינו אות כפולה.

וזהו פירוש "דאינון את בשמי' כפילא וקלישא", דתריסר נהמי הם כנגד אות בשמו הקדוש, וקאי על אות ה' דשם הוי' - שעם המילוי (ה"ה) הרי היא אות כפולה.

כנודע מענין מערת המכפלה.

בזהר פי' לשון "המכפלה" - "ה' מכפלה" (ה' כפולה), דה' זו (ה' מכפלה) היא האות ה' דבשמא קדישא, שיש שתי ההי"ן בשם הוי'.

והאריז"ל מוסיף, שכל ה' גופא היא כפולה, מאחר שהמילוי דאות ה' הוא ה' אחרת.

שהיא ה' אחרונה דשם ב"ן כו'.

התריסר נהמי הם כנגד ה' אחרונה שבשם הוי', כאשר היא במילוי ההי"ן (- דיש עוד אופנים במילוי אות ה', כגון ה"א או ה"י).

ומילוי שם הוי' בההי"ן הוא שם הוי' הנקרא שם "ב"ן", פירוש: כאשר כותבים אותיות שם הוי' ב"מילוי ההי"ן" [יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה] - הוא בגימטריא נ"ב, ולכן נקרא "שם ב"ן".

וזהו פירוש "דאינון את בשמי' כפילא" - דקאי על אות ה' אחרונה ד"שם ב"ן", שהיא אות כפולה (- ה"ה).

[לסיכום: על ידי י"ב לחמים דשבת נמשך גילוי אות ה' אחרונה דשם הוי', כפי שהיא במילוי ה' דוקא (שהמילוי שלה היא אות ה' אחרת, "כפילא")].

והענין יובן בהקדים להבין ענין האכילה.

כדי להבין את הקשר בין י"ב הלחמים דשבת לאות ה' דשם הוי', וכפי שהיא "כפילא" - יש להקדים ביאור התוכן הפנימי דסעודות שבת, שנצטווינו לענג את השבת באכילה גשמית, שבוודאי אין המטרה לענג את הגוף בלבד, למלא תאוות הגוף והנפש הבהמית שנהנים ממאכלים ערבים, אלא זוהי עבודה רוחנית וקדושה של הנשמה הקדושה שבאדם, שכל עניינה הוא רק התקשרות ודביקות באלקות, וכך אכילת שבת היא עבודה אלקית, השייכת לקדושת שבת, שהיא "קדש לה'".

ולהבין זה יש להקדים ביאור כללות ענין האכילה, שהקב"ה ברא את האדם באופן כזה,

שבשביל קיומו זקוק הוא לאכילה (דלכאו' אינו מובן, למה עשה ה' ככה שהאדם (מין המדבר) צריך לקבל את חיותו וקיומו ממאכלים גשמיים (ממין הדומם הצומח והחי) שהם למטה ממדריגתו).

[אך הענין:]

כי הנה עיקר האכילה, להיות כי מן המאכל נעשה חלב ודם, והדם הוא הנפש וחיות האדם, שמקבל הכבד [את] הדם מן המאכל ושולח ללב ולמוח.

החיות המתפשטת מן הנפש להחיות את הגוף מלובשת בדם האדם (כמ"ש כי נפש הבשר בדם היא), וזהו שקיום וחיות האדם הוא על ידי אכילה, כי מהמאכלים שאדם אוכל נוצר חלב ודם, והדם מתקבץ בכבד, והכבד שולח את הדם ללב ו[מן הלב] למוח, ועי"ז נמשכת חיות הנפש לכל הגוף.

דתלת שליטין אינון בעלמא כבדא ולבא ומוחא כו'.

בספרי קבלה מבואר, שהספירות העליונות - שענינן "לאנהגא בהון עלמין" - נחלקות לג' מדריגות כלליות: חכמה בינה דעת (חב"ד, מוחין דלמעלה), חסד גבורה תפארת (חג"ת, לב), נצח הוד יסוד (נה"י, כבד).

וזהו דאיתא בזהר "תלת שליטין אינון בעלמא, כבדא ולבא ומוחא" - כי חב"ד הם בחינת המוח שלמעלה, חג"ת [מדות] - לב, ונה"י - כבד;

ומהם נשתלשלו למטה באדם ג' אברים ששולטים על כללות חיי האדם (היינו שהם אברים שהנשמה תלוי' בהם) - המוח, הלב, והכבד.

ועל ידי זה מתעלה המאכל, שנעשה ממנו לב ומוח האדם.

על ידי המאכל ניתוסף כח וחיות לאדם, דכאשר מהמאכל נוצר דם, ונעשה כלי לחיות נפש האדם המתפשטת בגוף, הרי זה מוסיף חיות בלב ובמוח, שבהם מלובשים הכוחות הנעלים של האדם - המדות בלב והשכל במוח. ונמצא שעל ידי אכילה, עולה המאכל [הדומם הצומח והחי] ונכלל בבחינת "אדם" [המדבר] (על ידי שנתוסף כח וחיות במוח ולב האדם ממנו).

ועי"ז מתחזק לבו ומוחו, בעבודת ה' שבלבו בהתלהבות כרשפי אש, שנעשה בכח האכילה, שבלא אכילה הי' מתחלש כו'; וגם מוחו נעשה חזק להתבונן בגדולת ה' כו'.

ע"י מאכלים גשמיים מתחזקת לא רק החיות הגשמית שבאדם, אלא גם חיותו הרוחנית, היינו כוחה של הנשמה הקדושה בעבודתו ית'. שהרי אי אפשר לנשמה לפעול מאומה למטה שלא באמצעות הגוף, ונמצא שגם היא צריכה לכח הגשמי הבא ממאכלים כדי שתוכל לעבוד את ה':

הן בעבודה שבלב, בהתעוררות אהבה להקב"ה בהתלהבות הלב כרשפי אש, שאם האדם חלש (ע"י העדר האכילה) לא יוכל להתייגע בעבודה שבלב.

והן בעבודת המוח - דהיינו להבין ולהתבונן בגדולתו ית' - שזה תלוי ג"כ באכילה כפשטות הדברים, ועוד, "כמבואר במ"א על מאמר רב נחמן עד דלא אכילנא בשרא דתורא כו' [שלא אמר לו בלילה טעם הדין, לפי שלא אכל בשר שור (כי שרוי בתענית הי')], שהמאכל מחזק גם אור חיות השכל דנפש האלקית".

וזהו ענין בירור, שמן המאכל נעשה אדם.

ענין זה - שעל ידי האכילה מתעלה המאכל ממדריגתו לבחינת "אדם" - נקרא בכתבי האריז"ל בשם "בירור" המאכל.

דהנה על פי סוד, המטרה הכללית של עבודת האדם עלי אדמות היא בשביל "עבודת הבירורים". פירוש, כל דבר גשמי (כולל מאכלים גשמיים) כלול מטוב ורע, ועבודת האדם היא "לברר" את הטוב מן הרע, ע"י שמשתמש בו לשם שמים, כדי לעבוד את ה', שאז החלק הטוב נכלל בקדושה.

וענין ה"בירור" נפעל במיוחד במאכלים גשמיים; דכשהאדם אוכל כדי שיוכל לעבוד את ה' בליבו ובמוחו, שעי"ז "מתברר" המאכל ונכלל בקדושה, שכאן, הנה לא זו בלבד שהאדם משתמש באוכל בשביל עבודת ה', אלא שהמאכל עצמו נעשה חלק מהחיות של אדם העובד את ה'.

ובזה מבואר למה צריך האדם לקבל את חיותו ממאכלים שהם למטה ממדרגתו. כי זהו תכלית ענין האכילה, שהאדם יעלה את המאכלים הגשמיים ממדריגתם, שיתעלו ממדריגת דומם צומח וחי להכלל במדריגת "אדם", ובזה משלימים רצונו וכוונתו של הקב"ה בענין ה"בירורים".

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(ה) **אך** הנה ידוע המאמר דרוח אייתי רוח ואמשיך רוח דכמו שבקדושה אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו מלמעלה הרבה שזהו קדושת וטהרת המחשבה וטהרת הלב שפועל שיומשך ממקור הקדושה בבחי' כתרין דקדושה שבע"ס דמל' דקדושה האלקית לפי אופן ההעלאה וההתעוררות ממש כידוע כך ממש באת זה לעו"ז כו' אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה והן מבחי' כתרין דקליפה הנ"ל וענין מטמא עצמו מעט כשהולך בשרירות לבו שיהיה לו חפץ בתאות לבו כנ"ל הרי נעשה בחי' התעוררות והעלאה לקליפה זו שאליו נושא נפשו ורצונו ונדבק אחריו לפי אופן ההעלאה כך יומשך עליו משערי טומאה הנ"ל משום דרוח אייתי רוח ואמשיך רוח כו' וזהו מטמאין אותו הרבה פי' הרבה יותר ממה שהתעורר עצמו לזה דמה שנמשך והולך אח"ז גורם לעורר עליו בעומק הקליפה שנק' כתר דקליפה שמשם מקור כל מיני רע להמשיך לו משם הרהורים רעים שלא היה דעתו ורצונו מתחלה לזה ולכך אמרו הרהורי עבירה קשין מעבירה ובודאי אין הכוונה שקשין לענוש עליהם שבודאי אין עונש רק על גופה של עבירה בפועל ממש ואין עונשין על ההרהור אך מפני שבהרהור זה מפני שחפץ לידבק ברע ע"כ מהרהר בו תמיד מעורר תוס' כח ועוז במקור דקליפה זו להמשיך רוב שפע טומאה בעולם ולכך קשין הרהורי עבירה מגופה של עבירה שהרהורי עבירה עושין למעלה במקור הרע תוס' כח יותר וגופה של עבירה פוגם אור דקדושה למטה ביותר לכך אין עונשים רק על המעשה כו' וד"ל. וז"ש ולא תתורו אחרי לבבכם פי' תתורו שיומשך אחר לבו אחר מה שלבו יחפוץ יומשך מיד ואחרי מה שעין שלו רואה הלב חומד ונמשך ומהרהר בו מיד ולא יסור מזה כלל וכפל הדבר אחרי לבבכם ואחרי עיניכם דהלב מהרהר גם בלא עין רואה ויש שיתורו אחרי לבבם להרהר בלבו בכל מיני תאוה רעה ונמשך במזיד אחרי לבבו להטותו לכל אשר יחפוץ (בל"א ער גיט זיך נאך די הארץ במזיד ברצון וחשק כו') שזהו הולך שובב בדרך לבו ואין מוחו שליט על הלב כלל להסיר מלבו כל הרהור רע אלא נמשך ונדבק אחרי שרירות לבו כי באלה חשקה נפשו כו' ויש שיומשך אחר עיניו להסתכל בכל דבר רע ואינו עוצם עיניו מראות ברע כלל לפי שבוחר וחפץ בו מאד ע"כ יומשך אחר עיניו להסתכל תמיד והסתכלות זו היא המשכת כל הנפש אחר הרע בבחי' העלאה וכלות הנפש שיש בהסתכלות כמו שבקדושה הוא להיפך שמחמת שחפץ בקרבת אלקים יומשך לבו ועינו כלפי מעלה לאסתכלא ביקרא כו' בכל המשכת הנפש (בל"א ער גייט אויס צו דעם כו') כך בקליפה הוא עיקר ההעלאה וכליון הנפש לדבק נפשו ברע בעין רואה ולב חומד כו' ולכך נק' זונה ל' נוק' שנעשה בחי' נוק' להעלות מ"נ לקליפה וז"ש אשר אתם זונים אחריהם זונים ממש וד"ל (משא"כ בהבטה בהעברה בעלמא שאינו נותן לבו בזה כלל לא נק' הסתכלות כלל) וכמו מי שנופל בתאות נשים שממשיך עצמו בהרהור לבו תמיד ותמיד יחשוב בזה במחשבות של זנות כו' שלא היה רצונו לעולם לזה ולא ירצה בהן למעשה ח"ו אך מצד התגברות התאוה נופל לו הרהורים רעים וקשים שלא לפי ערכו בתאוה זו כלל מפני שנעשה זונה לימשך אח"ז תמיד ע"כ מטמאין אותו הרבה שלא לפי ערך עצם טבעו כלל דהיינו מפני שנמשך לנפשו מבחי' כתרין דקליפה הנ"ל דלכך אמרו דהרהורי עבירה קשין מעבירה כנ"ל וד"ל. וזהו מ"ש והתברך בלבבו לאמר פי' הברכה הוא בכל מקום בבחי' המקור שממנו נובע ונמשך כל מיני שפע נק' ברכה (כמו נהרא מכיפי' מיברך כו') וכמו והמלך שלמה ברוך כו' והיה ברכה ונברכו בך וכו' וכמו שידוע בקדושה נק' ברוך בחי' המקור שהוא בחי' כתר כמאמר איהו ברוך ואיהי ברכה בחי' מקבל הברכה וכך בקליפה מי שמעלה נפשו לשוא דכתר דקליפה (כמו העובדים ע"ז שמעלין לע"ז שהן כתרין דקליפה כמ"ש במאמר בענין כהן און וכענין ע"ז שהיה עובדים הנשים בבהמ"ק שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל כו') ממשיך ממקור הנובע כל שפע טומאה שנק' שפע ברכה דקליפה וזהו והתברך בלבבו שלבבו מוכן לקבל הברכה זהו והתברך ל' נפעל או מפני שמזה יומשך מקור השפע דקליפה אומר שלום יהיה לי שכל המשכות שפע רב דתענוגי עוה"ז יהיה לי ע"י שבשרירות לבי אלך להיות מעלה מ"נ לקליפה ויחבר כתרין דקליפה למל' דקדושה שיקבלו תוס' יניקה וזהו למען ספות הרוה את הצמאה כי ידוע דכל שפע כתרין דקליפה מקבלים מבחי' אחוריים ופסולת הטוב דע"ס דקדושה במדה קצובה ע"פ מאמר קו המדה שלא יחרבו העולם אם יקבלו יותר מכפי המדה כמ"ש בזוהר אמנם יוכל להיות חיבור לרוה עם הצמאה ליוצרה כו'

שיהיה תוס' יניקה לקליפה ממל' דקדושה ע"י הישראל ששרשו מע"ס דקדושה ויוכל להיות שיעבוד עבודת ה' בבהמ"ק ולא יסור מכל המצות אך שחפצו לעבוד ע"ז ג"כ רק שיהיה לו שפע רב מכתרין דקליפה כמו שהיה בזמן בהמ"ק ראשון שהיו עובדים את ה' ולא פרקו עול מ"ש רק בדבר ע"ז פרקו עול מאד והיה להם בזה לבד תאוה נפלאה עד שלא נשאר רק שבעת אלפים שלא כרעו לבעל בימי אחאב וכל המלכים שעבדו ע"ז היו אנשים גדולים ורק בעון פלילי דע"ז דבקו בו ולא היה לכל הדורות הללו שהיו נשמות גבוהות עליה ותיקון עד בזמן הפלסופים שבזמן רש"י והרמב"ם עד האר"י ז"ל שזה הי' משנת גזרת תתנ"ו שבימי רש"י עד גירוש פורטגאל בזמן רנ"ב עד שבא זמנו של האר"י ז"ל בשל"ג שנפטר אמר בפי' שבזמנו דווקא בטלו השמדות שהיה בכל משך הזמן הזה ערך ת"ק שנה וכל אותן שקידשו השם אלפים ורבבות בכל דור כמבואר בס' שבט יהודה מכל פרטי השמדות שהיה בכל שנה בזמן ת"ק שנה הנ"ל בצרפת דוקא הכל היה מנשמות שהיו בזמן בהמ"ק ראשון ועיקר התיקון היה לפי שהיו מוסיפים יניקה לע"ז כתרין דקליפה ע"כ התיקון היה במס"נ על קה"ש באמונה פשוטה שהיא נגד סברת שכל האנושי דפלסופים אחר כל החקירה והיו כולם פלסופים גדולים לחקור באלקות שזהו נגד הע"ז שלא יאמין רק בחקירת שכלו ויתלוצץ מכל ע"ז וימאסו בה ואמנם בה' אחד גם אחר החקירה בקדמות וכיוצא מסרו נפשם על קה"ש נמצא שהיה התיקון במקום הצריך שאין לך תיקון מעובד ע"ז שנעשה פלסוף ומוסר נפשו על קה"ש וד"ל וכולם מסרו נפשם וכידוע דגם האבן עזרא וכיוצא בו מסרו נפשם על קה"ש וכולם היו צדיקים מופלגים. אך בזמן האר"י ז"ל שהיה מבחי' התיקון ונגלה אליו חכמת הקבלה האמיתית בטלו השמדות ולא יהיה עוד כו' וד"ל:

הקדמות שער התשובה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

והנה הגמרא קא חשיב ג"כ שמים וארץ, הענין הוא דהנה קדושין צריך לעדות, והעדות הם השמים וארץ, וכמ"ש העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ, והיינו כי עדות הם אותיות דעת והיחוד נמשך ע"י מוח הדעת כידוע, והיינו שא"א להיות המשכה פנימי' שע"י התורה כ"א שיהי' מתחילה המשכה חיצוני' שע"י שמים וארץ המחדש בטובו בכ"י תמיד מעשה בראשית, אם אין קמח אין תורה, וכן להיפוך המשכ' חיצוני' תלוי בהמשכה פנימי' ג"כ אם אין תורה אין קמח, וכשארז"ל גדולים מעשה הצדיקים ממעשה שמים וארץ כי מעשה שמים וארץ הם מאין ליש שהוא בחי' זיו והארה בעלמא, משא"כ הצדיקים ממשיכים גילוי אלקות המשכה פנימי' מאא"ס, וזהו אם אין תורה אין קמח כי המשכה חיצוני' מחדש בטובו וכו' תלוי בהמשכה שע"י תו"מ שהיא בחי' פנימי' כי תנאי התנה במע"ב אם יקבלו ישראל את התורה כו', וכן אנו רואין שהתולדות של אדה"ר נחרבו ועיקר הקיום הי' מנח דוקא, לפי שעיקר המכוון הי' כדי שיהי' גילוי אלקות והם לא המשיכו לכך נחרבו, ונח דוקא שהי' צדיק בחי' יסוד שהוא ממשיך גילוי אלקות לכך הי' הקיום דוקא ממנו, נמצא שהמשכה זו תלוי ג"כ בהמשכה פנימי', וכן להיפוך המשכה פנימי' תלוי בהמשכת חיצוני' שע"י שמים וארץ שהם עדות, והקדושין א"א להיות כ"א ע"י עדות, וזמ"ש אם בחוקותי תלכו כו' ונתתי גשמיכם כו' ונתנה הארץ כו' ואם לא תשמעו ונתתי שמיכם כברזל והארץ כנחושה לפי שהם עדות כו' ע"כ תלוי ההשפעה בהם דוקא, וזהו שהגמ' קחשיב ג"כ קנין של שמים וארץ לפי שא"א להיות היחוד בלא זה, אך הקנין של אברהם לא קא חשיב לפי שהוא בכלל תורה קנין א' לפי שהם רק הגורמי' היחוד, והברייתא מוסיף ג"כ קנין של אברהם לפי שהוא מחשב בכסף ובשטר לשני דברים, לפי שהם שני דברים הגורמים היחוד, אף שהם רק קדושין מ"מ א"א להיות היחוד בלתי קדושין כו', והיינו שבכלל תורה קנין א' נכלל שני הבחי' פנימי' התורה שנק' חתן שהוא עיקר היחוד וגם חיצוני' התורה שהוא בחי' שטר אותיות התורה שהוא בחי' קדושין, והספרי אינו חושב רק הקנין של פנימית התורה שהיא עיקר היחוד, והגמ' מחשב ג"כ שמים וארץ שהוא עדות, וכולל ג"כ בתורה גם בחי' חיצוני' התורה והקנין של אברהם כולל ג"כ בשטר, והברייתא מחשב ג"כ בפרט קנין של אברהם בכסף כו'.

חמשה קנינים

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וכי תאמרו מה נאכל כו' הן לא נזרע כו' וצויתי את ברכתי כו' לשלש השנים. לכאו' מ"ש הן הוא מיותר, דהל"ל וכי תאמרו כו' השביעי' וציויתי כו'. אך הנה הת"א מתרגם על ואכלתם ישן, ותיכלון עתיקא. **והענין** יובן בהקדם ענין הילולא דרשב"י שהוא בל"ג בעומר ספי' הוד שבהוד, והענין הוא דהנה רשב"י הי' ממוצע להשפיע לתלמידיו התנאי' ואמוראי' מבחי' שפע החכ' כמו שהיא בבחי' העדר ההשפעה. והענין דהנה חכ' ובינה וזו"נ רחוקי' זמ"ז, דזו"נ בערך [העולמות] זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם, אבל חו"ב אלפי' שנה קדמה כו' שאין שייך כלל, ואדרבה כשצריך להגיע לעומק השכל שותק, כענין היו מזדווגי' זוגות זוגות, משא"כ בזו"נ שכשיש למי להשפיע מתעורר השפע כו'. ובכדי שיומשך מחו"ב לזו"נ זהו ע"י ממוצע והוא רשב"י, שהי' מתנאי' איתני' והמשיך להיות כנחל איתן וא"ו דשם כו'. **ויובן** בהקדם ענין השבחי' שלכאו' יפלא ר' יהודה קארי לי' שבת, מאן פני האדון, איך יאמרו זה על נברא, גם אינו ממדות חסידות. אך הנה צ"ל עצת חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום שג"ז פלאי הלא אני ה' לא שניתי ואינו תופס מקום כלל, והיינו לפי שכללות השתלשלות הוא רק הארה, וא"כ מה תופס מקום ההילול הללו מן השמי', הללו מן הארץ. אך הענין דהיא הנותנת דלהיות כי אינו תופס מקום לכן צריכי' לעוררו ולהזכירו ע"ד זכרונות דר"ה, וארז"ל אדם נידון בכל יום, והיינו עד"מ נדיב בעצם מ"מ לעוצם טרדתו או מצד מונע יכול לשכוח על העני, וכ"ש מי שהוא כילי בעצם, אשר לכן ע"י השבח מעוררי' אותו. ועד"ז יובן בענין סידור שבחי', הגם כי אינו שייך שכחה ח"ו כי אין שכחה לפני כסא כבודך, מ"מ לעוצם שפלותינו נגד גובה ורום א"ס הנעלם מהשגתינו ה"ז ריחוק גדול מאד, וע"י ההילול מתעורר בעצמו, וע"י ההתחדשות שהאדם נברא ומקבל חיות מאכילה ושתי' ושינה יתבטל מהשגת אלקות ה"ז כציפור המדברת שיפנה לבב המלך מלכו של עולם לבקשת ההדיוט ושפל אנשי' כו'.

כי תאמרו מה נאכל

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

דוגמא נוספת להתפתחות של השפעה פנימית הלוקחת זמן: **וכמו כן הגדלת האדם בשכל ומדות שבא במשך השנים וכמו** לשון הפסוק[37] **ימים ידברו ורוב שנים** יודיעו חכמה **כו'**, שיש בזה שלבים שונים, גיל חינוך, בר מצוה, וכו', **ותכלית ההגדלה הוא בעשרים שנה כו' כנודע**[38], שאז יש את שלימות המוחין, כפי שיש לזה ביטויים אף בהלכה[39] שרק אז יכול למכור בנכסי אביו. וכן המשכת המוחין במדות להגדיל המדות הוא במשך שנים דוקא כו'. שכשאדם קטן בגיל הרי מידותיו הם קטנות ו"מתכעס ומתקצף מדברים קטנים[40]" וככל שגודל ושכלו מתפתח הרי גם מידותיו מופנות לדברים בעלי ערך ונעלים יותר.

וכמו כן כל השפעת השכל צריך להיות בשהיית זמן דוקא, אי אפשר לקלוט שכל במהירות ובחיפזון, כיון שזה דבר שלוקח זמן. וכמו שמובא בלקוטי דיבורים[41] בשם האדמו"ר האמצעי, כי אחד מה"בתי יד" לתפיסת השכל הוא "התעכבות".

וגם המשכת השכל בא בסדר השתלשלות בהתלבשות הכחות זה בזה, - השפעת השכל על מעשי האדם עוברת סדר השתלשלות פנימית בתוך האדם, **דהשפעת השכל צריך להיות דרך מעבר המדות, והיינו שירצה להשפיע או שירצה בהדבר שיעשה וכהאי גוונא** (ועל זו הדרך) - זה שמתעורר לרצות בדבר אחרי שהבין זאת בשכלו, הוא ההקדמה שיבצע את אותו דבר אחר כך

37 איוב לב, ז.
38 ראה לקוטי תורה פרשת במדבר דיבור־המתחיל "מבן עשרים שנה".
39 בבא בתרא קנו, א.
40 תניא פרק ו'.
41 חלק שני ליקוט ה.

בפועל, **וכמו שכתוב במקום אחר,**
והגם שזהו רק בבחינת מעבר — כלומר לא תמיד מבצע האדם דברים רק כאשר המידות מקבלות את השכל בצורה פנימית ושלימה, ולפעמים מבצע דברים למרות שלא מרגיש ומזדהה עם זה לגמרי בליבו, רק זה דרך מעבר בלבד, שכיון שמבין בשכל שכך צריך להיות, הרי המידות מסכימות לזה, גם אם לא מרגישות זאת בצורה שלימה, **הרי זה גם כן** נקרא **התלבשות שעל־ידי־זה דוקא** - שהמידות מסכימות לזה - **יוכל להיות התלבשות השכל בהכח התחתון כו'** ושיבצע בפועל את הדבר שהבין בשכלו. אך אם השכל לא היה עובר כלל דרך המידות והם היו בהתנגדות מוחלטת לביצוע הדבר, לא היה מסוגל לבצע את מה שהבין בשכלו. **וכמו שכתוב במקום אחר.**

ברצון אין שינוי עצמי רק התעלמות

מה־שאין־כן ברצון שהוא כח מקיף **שאינו תלוי במשך השנים הן בהגדלתו בעצמו** שאינו גדל במשך השנים כמו השכל והמידות **והן בהשפעתו בשארי הכחות,** שמשפיע עליהם באופן מיידי לא שהיית זמן, **שהרי הרצון יש בו תכף ומיד** כשאדם נולד **ואינו תלוי בשנים כו',**
ולהיפך, לא רק שהרצון לא גדל במשך השנים, אלא: **וכשיגדל מתעלם הרצון** — ככל שהאדם גדל הרי הוא פחות מרגיש את מה שהוא רוצה, ויותר מתמקד במה שמבין בשכלו ורגשותיו. אך אין זה בגלל שברצון עצמו יש שינוי כמו שבכוחות פנימיים יש שינוי במהותם, אלא זה ענין של גילוי והתעלמות, **זהו מפני התגלות הכחות פנימיים,** כשהכוחות הפנימיים מתגלים הרי הרצון מתעלם, וככל שהשכל והמידות יותר דומיננטיים, כח הרצון פחות מורגש, **דכאשר הכחות פנימיים מתגלים יותר מתעלמים הכחות עצמיים** של הנפש שהן **הכחות מקיפים כו' וכמו שכתוב במקום אחר,** וכפי שרואים, שכח המסירות נפש (שעיקרו בכח הרצון, וכפי שמבואר בפרק הבא) ניכר יותר באנשים פשוטים ולא בבעלי השכל והמידות.
ופעולת הרצון על האברים **הוא תיכף ומיד בלי שום שהיית זמן כלל ואינו בא בסדר והדרגה ובסדר השתלשלות כו'.** כפי שזה בכוחות הפנימיים, כמו שהתבאר לעיל.
וכל זה — ההבדל בין כח הרצון לכוחות הפנימיים - **הוא מפני שכל הכחות הן כחות פנימיים שהן בבחינת התלבשות בכלים דוקא,** השכל במוח וכח הראיה בעין וכדומה, **וכן פעולתם** של הכוחות הפנימיים באברי הגוף **הוא בבחינת התלבשות פנימי, ועל כן תלוי התגלות הכח בהגדלת הכלי שיוכל להיות בו בבחינת אור פנימי, והוא במשך הימים דימים ידברו כו'.** - כיון שמהות הכח הוא שמתלבש בכלי, הרי ככל שהכלי גדל יותר, יכול הכח להתגלות בו יותר, וכמו לדוגמא המוח הגשמי שככל שהוא מתפתח יותר יכול כח השכל להתגלות בו יותר, ולכן התפתחות הכוחות באה בסדר והדרגה על פי התפתחות הכלי.
וזהו **גם כן שבפעולתו** של הכח הפנימי, כמו לדוגמא כח השכל **בשארי כחות ואיברים** כמו המשל שהביא מכח הציור ביד שבא על־ידי התלבשות השכל ביד, **צריך להיות שהיות זמן דהיינו ההשערה והכנה הנזכרת לעיל,** של השכל, באיזה אופן יאמן את היד וכו', **מפני שהוא בבחינת אור פנימי** וזקוק להתלבש בפנימיות בתוך הכלי, לפי תכונתו ומזגו.
ומבהיר הרבי נ"ע במאמר המוסגר: (**והרי גם הכח במקומו צריך השערה והכנה,** - כלומר לא רק כשהכוח הפנימי בא להשפיע ולהתלבש בכח נמוך יותר, הוא צריך להתלבש בו בסדר והדרגה לפי דרגתו ומקומו, אלא גם כאשר הכח מתלבש באבר המתאים לו כמו השכל במוח הגשמי, ההתלבשות וההתגלות של הכח בכלי ובאבר היא בסדר והדרגה, על פי ההכנה וההכשרה של האבר לקבל את הכח המתלבש בו, **דהיינו הכנת הכלי והגדלתה במשך השנים,** ככל שהכלי גדול יותר (בכמות) הרי הוא מוכן ומוכשר יותר להתגלות הכח הנפשי, **וגם איכותה ודקותה** — כלומר השינוי בכלי במשך השנים הוא גם באיכותו, **וכמו בחומר הפיזי של המוח כשהוא בדקות יותר הוא בבחינת כלי ביותר כו',** (ועל דרך ההבדל בין מוח החכמה שהוא קר ולח, ומוח הבינה שהוא חם ויבש, דחומר המוח שהוא קר ולח מתלבש בו נקודת השכל, דטבע המים לדבק, וחומר המוח שהוא חם ויבש מתלבש בו חלק השכל שענינו הוא התחלקות פרטים[42]) **וכן צריך להיות השערה בכח השכל להיות מאיר ומתלבש בבחינת פנימי** בתוך המוח **כו',** - ואם כך הדבר בהתלבשות הכח באבר המתאים לו, הנה **וכל־שכן שהוא כן בהתלבשות הכח הזה כמו כח השכל בשארי הכחות** הנמוכים יותר כו').
וזהו **גם כן הסיבה שצריך להיות** התלבשות הכוחות הפנימיים **בסדר והדרגה דוקא מפני שעל־ידי התלבשות דוקא** (וההגדרה של "התלבשות" **שהוא ענין המיעוט** וההגבלה של הכח, **שבא ממדריגה למדריגה**) יוכל **להתלבש בכח שהוא תחתון לגביו כו'.**
אבל הרצון אינו כח פנימי כי־אם כח עצמי שהוא ביטוי

42 ראה ד"ה זה יתנו, שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מבה"ח אדר ה'תשט"ו.

של הנפש עצמה, הטיית הנפש, דהיינו התגלות הנפש, **כי אינו בא בהתלבשות בעצמו** בתוך הכלי שלו **וכפעולתו**, - כפי שמשפיע על האברים האחרים, **ועל כן הוא פועל בכל האיברים והכחות בשוה ובלי שום שהיית זמן כו'**.

קיצור.

וזהו שכל הכחות באין בהתלבשות בכלים ולכן הגדלתן תלוי בשנים, ובהתלבשות כח עליון בתחתון צריך שהיית זמן, דהיינו השערת הכח הנמשך והכנת המקבל, **והוא ענין האולפנא** והלימוד, **וכמו במשפיע, ובאים בסדר והדרגה דוקא,**

אבל הרצון אינו תלוי בשנים, ובא בכל הכחות בלי שהיות זמן ובלי סדר והדרגה, והוא מפני שאינו בהתלבשות בכלי.

שבת פרשת עקב

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"ו

ב) **ובאור** הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אִם הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הָיָה מִשֵּׁם חֲוָיָ' עַצְמוֹ, אָז לֹא הָיוּ הָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת כְּלָל, כִּי־אִם הָיוּ בִּבְחִינַת תַּכְלִית הַבִּטּוּל כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ, וְעַל יְדֵי שֶׁהַהִתְהַוּוּת הָיְתָה עַל יְדֵי הֶאָרַת שֵׁם חֲוָיָ' שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּשֵׁם אֱלֹקִים, הִנֵּה נִתְהַוּוּ עוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת, וְהַהִתְהַוּוּת דְּעוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת הוּא מִמִּדַּת טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּגַם בַּנִּבְרָאִים שֶׁהֵם בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת יִהְיֶה בָּהֶם גִּלּוּי אוֹר אֱלֹקִי, דְּזֶהוּ מִצַּד טֶבַע הַטּוֹב לְהֵיטִיב, דְּגַם נִבְרָאִים שֶׁהֵם יֵשׁ וּמְצִיאוּת יִהְיֶה בָּהֶם גִּלּוּי אֱלֹקוּת. דְּהִנֵּה טַעֲמֵי הַבְּרִיאָה נֶעְלָמִים מֵאִתָּנוּ, וְכָל יְדִיעָתֵנוּ בָּזֶה הוּא הָאָמוּר "שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ", וְאָמְרוּ רַז"ל: "שׁוֹקָיו — זֶה הָעוֹלָם, שֶׁנִּשְׁתּוֹקֵק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִבְרֹאתוֹ", וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁטֶּבַע הַטּוֹב הוּא לְהֵיטִיב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' 'שַׁעַר הַכְּלָלִים' בְּהַתְחָלָתוֹ, דִּכְשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהַאֲצִיל וְלִבְרֹא אֶת הָעוֹלָמוֹת כְּדֵי לְהֵיטִיב לִבְרוּאָיו שֶׁיַּכִּירוּ גְּדֻלָּתוֹ וְיִזְכּוּ לִהְיוֹת מֻרְכָּבָה לְמַעְלָה לְהִדָּבֵק בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּטֶבַע הוּא שֵׁם הַמֻּשְׁאָל לְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת טַעַם וְדַעַת, וְטֶבַע הַטּוֹב דְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף, כְּדֶגְמַת עִנְיַן אוֹר אֵין־סוֹף הוּא דְּהָאוֹר הוּא כְּמוֹ הָעֶצֶם, דִּכְשֵׁם שֶׁהָעֶצֶם הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף כָּךְ הָאוֹר הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף, כְּמוֹ כֵן הוּא בְּטֶבַע הַטּוֹב דְּאֵין־סוֹף, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף וּמַגִּיעַ הַטּוֹב גַּם בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת, וְהַיְנוּ דְּטֶבַע הַטּוֹב דְּאֵין־סוֹף הוּא שֶׁאֵין־סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ וְנוֹתֵן כֹּחַ גַּם בְּהַיֵּשׁ וְהַנִּבְרָא לְהַמְשִׁיךְ בַּעֲבוּדָתוֹ כָּל הַגְּלוּיִים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים. וְיוּבַן דָּבָר זֶה כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיַן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין פֵּרוּשׁ עִנְיַן אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת וּבֵין פֵּרוּשׁ וְעִנְיַן אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּאֲצִילוּת, דְּהִנֵּה אִיתָא בְּסֵפֶר יְצִירָה, "עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִי מָה, מִדָּתָן עֶשֶׂר שֶׁאֵין לָהֶן סוֹף", הֲרֵי אוֹמֵר כָּאן דָּבָר וְעִנְיָנוֹ, דְּהַסְּפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הֵן עֶשֶׂר סְפִירוֹת מֻגְבָּלִים בְּמִסְפָּר, שֶׁהֵן עֶשֶׂר וְלֹא תֵּשַׁע, עֶשֶׂר וְלֹא אַחַד עָשָׂר, דְּזֶהוּ מִדָּתָן עֶשֶׂר, וְעִם זֶה אֵין לָהֶם סוֹף, וְהַיְנוּ דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת אֵין סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתָן, דְּעִם הֱיוֹת דְּאֵין סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתָן, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶהוּ רַק בַּאֲצִילוּת וְלֹא חוּץ לַאֲצִילוּת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, הִנֵּה פֵּרוּשׁ עִנְיַן אֵין סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתָן שֶׁהֵן בְּחִינַת אֵין־סוֹף גַּם מִחוּץ לַאֲצִילוּת, וְהַיְנוּ דִּבְכָל מָקוֹם הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף, וּכְמוֹ כֵן בְּטֶבַע הַטּוֹב דְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף, דְּאֵין־סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ וּמַגִּיעַ גַּם בְּיֵשׁ וּמְצִיאוּת, וְגַם שָׁם הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף, וְעוֹד זֹאת יִתְרוֹן בְּמַעֲלַת טֶבַע הַטּוֹב דְּאֵין־סוֹף לְגַבֵּי פֵּרוּשׁ וְעִנְיַן אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, דְּלְהֱיוֹת טֶבַע הוּא שֵׁם מֻשְׁאָל לְכָל דָּבָר מִצַּד טֶבַע הַטּוֹב שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת טַעַם וְדַעַת, אִם כֵּן הֲרֵי מִצַּד טֶבַע הַטּוֹב דְּאֵין־סוֹף הוּא שֶׁאֵין סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא, דְּזֶהוּ עִנְיַן נְתִינַת הַכֹּחַ שֶׁהָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת יוּכַל לְהַמְשִׁיךְ כָּל הַגְּלוּיִים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים עֶלְיוֹנִים. וְיוּבָן זֶה יוֹתֵר בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ, דְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הֵם כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְהַיְנוּ דְּשָׁרְשָׁם הוּא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וּרְעוּתָא דִּלְבָא[ה], שֶׁהִיא נְקֻדַּת הַלֵּב וּנְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת, הֵם מֵהָאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וְלָזֹאת הִנֵּה בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הֲרֵי יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת בְּהִתְגַּלּוּתָן, דְּיֵשְׁנָם כָּאֵלּוּ אֲשֶׁר אֶצְלָם כָּל הַכֹּחוֹת הֵם בְּהִתְגַּלּוּת טוֹבָה, וְיֵשְׁנָם שֶׁרַק מִדָּה אַחַת הִיא אֶצְלָם

ה. ורצון הלב.

בְּהִתְגַּלּוּת, וְיֶשְׁנָם כָּאֵלּוּ אֲשֶׁר רַחֲמָנָא־לִצְלָן כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ אֵינָם בְּהִתְגַּלּוּת, דְּמִצַּד הָעֶצֶם הִנֵּה גַּם הֵם שְׁלֵמִים הֵמָּה בְּכֹחוֹתֵיהֶם, דְּהַנֶּפֶשׁ עַצְמוֹ הֲרֵי אֵין בּוֹ חִסָּרוֹן רַק שֶׁאֵינָהּ בְּהִתְגַּלּוּת, אֲבָל הָרְעוּתָא דְּלִבָּא שֶׁהִיא נְקֻדַּת הַיַּחֲדוּת הוּא בְּכֻלָּם בְּשָׁוֶה, דְּזֶהוּ אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁוִין לְטוֹבָה. וְזֶהוּ דְּטֶבַע הַטּוֹב לְהֵיטִיב, דְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף הוּא מַגִּיעַ גַּם לְמַטָּה מַטָּה שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם גִּלּוּי אֱלֹקוּת, וְהַגִּלּוּי הוּא הֶאָרָה דְּהֶאָרָה מֵאוֹר הָאֲצִילוּת, וְהַיְנוּ גִּלּוּי בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", שֶׁזֶּהוּ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת, אָמְנָם אוֹר הָאֲצִילוּת הִנֵּה מַה שֶּׁאֵין סוֹף לְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ הוּא רַק בַּאֲצִילוּת אֲבָל לֹא חוּץ לַאֲצִילוּת, וְעַל יְדֵי טֶבַע הַטּוֹב דְּעַצְמוּת שֶׁמַּגִּיעַ גַּם לְמַטָּה, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי שֶׁל הֶאָרָה דְּהֶאָרָה דִּבְחִינַת טְהוֹרָה, דְּכָל זֶה הוּא מַה שֶּׁהַהִתְהַוּוּת הִיא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁאִם הָיְתָה הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל עַל יְדֵי שֵׁם הֲוָיָ' עַצְמוֹ, הִנֵּה אָז לֹא הָיָה מְצִיאוּת הַיֵּשׁ וְלֹא הָיָה בָּהֶם אֱלֹקוּת, וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁהַהִתְהַוּוּת הִיא מֵהֶאָרַת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים נִתְהַוָּה הָעוֹלָם בִּבְחִינַת יֵשׁ וּמְצִיאוּת, וְגַם בָּהֶם יֵשׁ גִּלּוּי אֱלֹקוּת, דְּזֶהוּ הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַנִּבְרָאִים שֶׁהוּא אֱלֹקוּת, וַהֲגַם שֶׁהַנִّבְרָא אֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ שֶׁהַחַיּוּת הוּא אֱלֹקוּת, מִכָּל־מָקוֹם הֲלֹא הַנִּבְרָא הוּא יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיּוּת הַמְחַיֶּה אוֹתוֹ, דְּבֶאֱמֶת הַחַיּוּת הַזֶּה הוּא אֱלֹקוּת, וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה הוּא מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ שֶׁחַיּוּת זֶה הוּא אֱלֹקוּת, וְכֵן כָּל הַשָּׁגוֹת הָאֱלֹקִיִּים (גֶּעֶטְלִיכֶע פַאַרְשְׁטַאנְדֶעֶן) וְהַרְגָּשׁוֹת אֱלֹקִיּוֹת (גֶּעֶטְלִיכֶע גֶעֶפִיעְלֶן) וואָרוּם דִּי אֲמִתִּית פּוּן הַשָּׂגָה אִיז נִיט נָאר פַאַרְשְׁטַיְין, נָאר הֶעֶרְעֶן דֶּעם עִנְיָן אוּן דֶּעֶרְהֶעֶרְעֶן אִים[ו], דְּכָל זֶה הוּא גִּלּוּי אוֹר אֱלֹקִי, הִנֵּה כָּל זֶה הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הוּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים.

קצור. יְבָאֵר שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּשֵׁם אֱלֹקִים נִתְהַוָּה יֵשׁ וּמְצִיאוּת שֶׁמִּצַּד טֶבַע הַטּוֹב לְהֵיטִיב גַּם בָּהֶם יִהְיֶה גִּלּוּי אוֹר אֱלֹקִי, אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת וְאֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּאֲצִילוּת.

י"ט כסלו, שבת פרשת וישלח, תש"ד

ו. היות ואמיתית ההשגה איננה רק להבין, אלא גם לשמוע את הענין ולהפנים אותו.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

ו. כידוע[67] הנה בקטרוג – לא עתה – על חסידות חב"ד שהיה בשנת תקנ"ב, שמונה עשרה שנה אחרי שהרבי יסד במסירות נפש וחינך והדריך חסידי חב"ד – (תקל"ד־תקנ"ב) – היה הקטרוג כל כך גדול, שהיו זקוקים למליצי יושר ומעוררי רחמים גדולים. כידוע שלח אז הרבי שלוחים לאהלי הקודש של מורנו הבעל שם טוב ומורנו הרב המגיד ממזריטש נ"ע וכן הודיע על כך לתלמידיהם, החבריא קדישא שהיו בעלמא דין ושלח פדיון נפש אל כ"ק הרה"צ ר' נחום נ"ע מצ'רנוביל.

מוצאי[68] שבת סליחות, ערב זכור ברית, קרא הרבי אליו אחדים מקשישי התלמידים וסיפר להם על המצב הרציני של הקטרוג ושיש לו יסוד לחשוב שבראש השנה הבא – תקנ"ג – יעבירו המקטרגים את קטרוגם מהחסידות עליו. הוא מספר להם זאת בסוד גמור בגלל שני דברים: שיעוררו רחמים, וכן כי הוא רוצה לעשות סדר כיצד ומי יעזור לבנו – כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי – בהנהגת והנהלת החסידים ועניני החסידות.

הבת דבורה לאה – אמו של הסבא – שמעה כל אשר דיבר הרבי עם תלמידיו, והחליטה להחליף את אביה וחשבה כיצד לבצע זאת.

ערב ראש השנה הוא יום ההולדת של הסבא, ובערב ראש השנה תקנ"ג מלאו לסבא שלש שנים. ערב ראש השנה אחרי התפילה סיפרו בפעם הראשונה[69] שערות הסבא והניחו לו פיאות הראש, והרבי בירך את הסבא בהנחת ידיו הקדושות על ראשו הקדוש.

ערב ראש השנה אחרי מנחה, נכנסה הבת דבורה לאה ל"מנין הקטן" – שם נכחו רק בני בית ויחידי סגולה מהתלמידים המבוגרים – כולם היו שקועים באמירת תהלים. היא ניגשה אל ארון הקודש, פתחה

---

67) ראה שיחת כ' כסלו תרצ"ג. וראה ג"כ ע"ד כ"ז ברשימת המאסר חלק ג' (ברוקלין ה'תשי"ד) ע' 74 ואילך. נוסחא אחרת. והנכון כמש"כ ברשימה הנ"ל שנעתקה מגוף כתי"ק כ"ק מו"ח אדמו"ר.

68) ברשימה הנ"ל (ע' 84) אי': שרבנו הזקן סיפר בתחילה לבתו הרבנית דבורה לאה נ"ע, ואח"כ מסרה היא הדברים לשלשה מזקני החסידים.

69) ראה "היום יום" ע' נא.

דלתותיו והכריזה בקול: כל הקהל, הנכם עדים שבפני ספרי התורה הקדושים אני מקבלת על עצמי בדעה צלולה ובאלה ובשבועה, שאני דבורה לאה בת שטערנא מחליפה את אבי ר' שניאור זלמן בן רבקה והוא יישאר בחיים.

ביום שני של ראש השנה חלתה הבת דבורה לאה, ובצום גדליה - ג' תשרי תקנ"ג - הסתלקה בדיעה צלולה עד לרגע האחרון, ולפני הסתלקותה ביקשה מהרבי שהוא בעצמו יחנך וידריך את בנה יחידה.

מאז היה לרבי סדר קבוע בכל יום, בלי הבדל, בימי החול, שבת, ימים טובים ואף בימים הנוראים, שהוא בעצמו למד עם הסבא. והיה אומר, שבלימוד שהוא לומד עם הסבא - אדמו"ר "צמח צדק" - פורע הוא - הרבי - את החוב שהוא חייב לבת דבורה לאה.

שבת חזוה"מ פסח, ה'ת"ש

אגרות קודש

ב"ה, ה' ניסן, תרצ"א

כבוד ידידי הנכבד, החכם הנעלה ואוהב
מושכלות, בעל מדות תרומיות, וו"ח
אי"א מוה"ר מיכאל שי'

שלום וברכה!

חפץ אני לשאול את כבודו שי', אם למד דא"ח מעת עזבו את ליובאוויטש (כוונתי לא על חלק העבודה והמוסר, רק על חלק ההשכלה). יסלח לי כבודו על שאלה כזו, שאולי אפשר אין מהדרך להעמיד שאלה שכזו, אמנם אני מתענין בזה לרגלי ענין אחד, שאני מתענין בו זה כבר, והוא אפשרות העתקה של ענינים שונים מדא"ח ואיזה פרקים מספר התניא וכדומה לשפות אירופא (אשכנזית, צרפתית, אנגלית) וגם לאידיש המדוברת בין היהודים. אולי אפשר יוכל כבודו שי' לקבל על עצמו דבר כזה, או אולי אפשר יודע מי שהוא בין מכריו שיסכים לקבל על עצמו עבודה כזו, וכאשר ישיבני את תשובתו על זה אז אכתוב לו בפרטות מה חפצי בזה.

במשך נסיעותי בכלל, ובארה"ב בפרט, נזדמן לי להפגש עם אנשי מדע שונים בכלל, ועם הנוער היהודי בפרט, וראיתי אשר הרבה מהנוער אם לא הי' קשה עליהם ההבנה בלה"ק בכלל, והטרמינולוגי' של דא"ח בפרט הנה הרעיונות שבדא"ח היו קרובים ללבם והיו מתקבלים להם. נפגשתי עם אברכים, בניהם ובני בניהם של חסידים, מהם שעוד בעצמם בנערותם למדו דא"ח, ומהם שרק ראו לומדי דא"ח, ובזמנים ידועים נתתי איזה שעות עליהם, ועשה עליהם רושם גדול, וראיתי בהם רגש חזק, ואם לא הי' קשה עליהם השפה והי' להם קצת תפיסא בהענינים היו מתקבלים מאד על לבם. ומאז מחשבתי וגעגועי לפתוח פתח צר להיכל האור לכגון אלו. וסוף סוף הלא כי לא ידח ממנו נדח.

אני חושב אשר אם היו מתרגמים בשפה פופולרית איזה ענינים מיוחדים מדא"ח ופרקים מתניא אשר חוג האנשים הנ"ל היו יכולים להבינם הי' נותן בהם קו אור בחייהם המוסריים.

מחכה אני לתשובת כבודו על שאלתי הנ"ל, ואז אכתוב לו בפרטות חפצי בזה.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו ומברכו

יוסף יצחק.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

המשך ביאור למס' סוטה ליום שישי עמ' ב

שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, כלומר בסדר הפוך מהסוף להתחלה, שאינו יוצא ידי חובה אם לא קרא לפי הסדר הכתוב. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, מְנָלֵיהּ** – מהיכן הוא לומד דין זה. עונה הגמרא, **נַפְקָא לֵיהּ** – הוא דורש זאת **מִ'דְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים'**, שהיה מספיק לכתוב 'והיו דברים האלה' בלי ה"א, ונאמר 'הדברים', ללמד שלא יקרא בסדר הפוך. ומבארת הגמרא, **וְרַבָּנַן**, שדרשו שלא יקרא למפרע מ'והיו', ולא דרשו זאת מ'הדברים' כמו רבי, כי **'דְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ** שזה ייתור הניתן לדורשו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי נַמִּי, הָכְתִיב 'שְׁמַע'**, ומדוע אינו דורש מזה שאפשר לקרוא בכל לשון שאתה שומע, כחכמים. עונה הגמרא, **הַהוּא**, המילה 'שמע', **מִיבָּעֵי לֵיהּ** רבי לדרשה אחרת, שבקריאת שמע צריך **לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ**. ומבארת הגמרא, **וְרַבָּנַן** שדרשו מ'שמע', לקרוא בכל לשון שאתה שומע, ולא דרשו מכך שצריך להשמיע לאזניו, **סָבְרֵי לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא.**

הגמרא מבררת אם מחלוקת רבי וחכמים תלויה בעניין אחר. **לֵימָא** – האם נאמר **שקָסָבַר רַבִּי,**

פרשת וישלח

לב ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו
אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם
לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גָּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:
ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: (לוי)
ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־
אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ
וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־
הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: ט וַיֹּאמֶר אִם־
יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפְלֵיטָה: (ישראל) י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה
הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
עִמָּךְ: יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי
אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:
יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי
אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: יג וְאַתָּה
אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 155)

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים (לב, ד)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַגְּאֻלָּה, וְהוּא שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו לְבָרֵר אִם גַּם הוּא מוּכָן. הַדָּבָר נִרְמָז בְּדִבְרֵי יַעֲקֹב "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר", וְאָמְרוּ רַז"ל חֲמוֹר זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אַךְ הַמַּלְאָכִים חָזְרוּ וְהֵשִׁיבוּ, שֶׁעֵשָׂו עַדַּיִן לֹא נִתְבָּרֵר. "בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ", אָמְרוּ לוֹ, וְהִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁבָּאנוּ "אֶל עֵשָׂו", אוֹתוֹ עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְאָז הֵבִין יַעֲקֹב שֶׁהַדֶּרֶךְ אֶל הַגְּאֻלָּה עוֹד אֲרֻכָּה – "וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי".

שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ
מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים
עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:
טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם
עֲשָׂרָה: יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ
וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין
עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי
יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה
וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: יט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה
גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ: כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם
אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי
הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו
בְּמַצֹּאֲכֶם אֹתוֹ: כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא
פָנָי: כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן
בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: כג וַיָּקָם | בַּלַּיְלָה הוּא
וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־
אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־
לוֹ: כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד
עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע
בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:
כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־
שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים
וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל: ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ יתרו תשד"מ)

כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים . . וַתּוּכָל (לב, כט)

יְהוּדִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע עָלוּל לְהִצְטַדֵּק עַל כָּךְ וְלִטְעֹן שֶׁהַדָּבָר אֵינוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו עוֹד לִפְנֵי שֶׁנּוֹלַד שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ . . הַתְּשׁוּבָה לַאֲמַתְּלָא זוֹ נִמְצֵאת בִּפְסוּקֵנוּ (בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת): כָּל יְהוּדִי נִקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל",

ומובָן שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לִנְצַחַ אֲפִילוּ מַלְאָכִים. וּמִכָּאן, שֶׁגַּם אִם הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ, בִּיכָלְתּוֹ לִהְיוֹת חָכָם.

שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־
רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי:
לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא
צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ: לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה:
לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא
וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים
עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם
אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה
וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים:
ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע
פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: ד וַיָּרָץ עֵשָׂו
לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־כתיב צוארו קרי צַוָּארָיו
וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־
הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר
הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 298)

וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים (לג, ג)

בְּבִרּוּר הָרַע יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים. בְּדֶרֶךְ גִּלּוּי אוֹר — הַמְּבָרֵר מֵאִיר עַל הַמִּתְבָּרֵר אוֹר גָּדוֹל. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לִמְבָרֵר, כִּי הוּא נִשְׁאָר בְּדַרְגָּתוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר. בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת — הַמְּבָרֵר יוֹרֵד לִמְקוֹם הַמִּתְבָּרֵר. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמִּתְבָּרֵר, כִּי הוּא עַצְמוֹ, כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ וּבְדַרְגָּתוֹ, מַפְסִיק לְהִתְנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה (וְאִלּוּ בָּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן נִפְעָל הַבִּרּוּר בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִטּוּל). זוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת אֵלּוּ: יַעֲקֹב יָרַד אֶל עֵשָׂו וְ'הִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר'.

רביעי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן:
ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ
יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־
הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי
לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי
עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי:
יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי
אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר
נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי
יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי
וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־נָא
אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־
אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה: טו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־
נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: טז וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא
עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה: יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן
לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת עַל־כֵּן קָרָא
שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: **ס** יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר
שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן
אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יא עמ' 29)

הַיְלָדִים רַכִּים (לג, יג)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַמְּשִׁיחַ, מוּכָן לְקִיּוּם הַיִּעוּד "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים . . לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו" (רש"י פָּסוּק הַבָּא). אֲבָל "הַיְלָדִים", עַם יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מוּכָנִים עֲדַיִן. וּמֵעֵין זֶה בְּכָל נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל (רָאשֵׁי תֵּבוֹת: **נְצוּצוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ**), שֶׁאַף שֶׁהוּא עַצְמוֹ מוּכָן לַגְּאֻלָּה, מִתְעַכֵּב הוּא בַּגָּלוּת עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ, הַשְּׁקוּעִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמְּנוּחָתָם כָּבוֹד שֶׁל נְשִׂיאֵי חַב"ד הוּא בְּחוּץ לָאָרֶץ - כְּדֵי לַעֲזוֹר לְצֹאן מַרְעִיתָם, עַל יְדֵי שֶׁהוֹלְכִים עַל הַ'צִּיּוּן' וּמְבַקְּשִׁים עַל כָּל הַמִּצְטָרֵךְ.

חמישי **לד** א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: ב וַיַּרְא אֹתָהּ
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה

בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה
וַיְדַבֵּר עַל־לֵב כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה: ד וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־
דִּינָה בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ
יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־
יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן
לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם
בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ
לְאִשָּׁה: ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָּנוּ
וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:
יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי
מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי
וּתְנוּ־לִי אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה
וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת
אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא
לָנוּ: טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ
לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: טו וְנָתַנוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם
וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָּנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ
לְעַם אֶחָד: יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל
וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם
בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר: יט וְלֹא־אֵחַר
הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא
נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ
אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:
כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ
בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם
לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים
לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ
כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים: כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם
וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם
וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ
כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר
עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים
וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ
חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:
כו וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב
וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב
בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ
אֲחוֹתָם: כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם
וְאֵת אֲשֶׁר בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ:
כט וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם
שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי
בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר
וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:
לא וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ: פ

לה

א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־
אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה
אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ: ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי
הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ
שִׂמְלֹתֵיכֶם: ג וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־
שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי
עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי: ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת
כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר
בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר
עִם־שְׁכֶם: ה וַיִּסָּעוּ וַיְהִי | חִתַּת אֱלֹהִים עַל־
הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי

יַעֲקֹב: ו וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא
בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ: ז וַיִּבֶן שָׁם
מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ
אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו: ח וַתָּמָת דְּבֹרָה
מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת
הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת: פ ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:
י וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ
עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: יא וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל
שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ׳ קסח)

וַיִּקְחוּ . . שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

רַשׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַשַּׁ״ס (נְזִיר כט, א) לוֹמֵד מִפְּסוּקֵנוּ אֶת הַדִּין שֶׁל ״בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת״, שֶׁכֵּן בְּאוֹתוֹ זְמַן הָיוּ בְּנֵי י״ג שָׁנָה, וּקְרָאָם הַכָּתוּב ״אִישׁ״. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא מֵרְאוּבֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כְּשֶׁנַּעַר מַגִּיעַ לְגִיל מִצְוֹות אֵין הוּא עוֹמֵד בַּדַּרְגָּה הַנַּעֲלֵית שֶׁל רְאוּבֵן, רְאִיָּה בֶּאֱלִקוּת, אֶלָּא בְּדַרְגַּת שִׁמְעוֹן, בְּחִינַת שְׁמִיעָה. וּמַטָּרַת הָעֲבוֹדָה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֱלֹקִי וְחִבּוּרוֹ עִם הָעוֹלָם, דַּרְגַּת לֵוִי (שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם ״הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי״).

ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק
לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:
יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:
יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ
מַצֶּבֶת אֶבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:
טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ
שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: טו וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל
וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ: יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר
לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן: יח וַיְהִי
בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי
וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין: יט וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר
בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם: כ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב
מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־רָחֵל עַד־
הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהֲלְאָה
לְמִגְדַּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא
וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו
וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר:
כג בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי
וְיְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן: כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:
כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי
זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב
אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם: כז וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק
אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־
שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק: כח וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת
שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה: כט וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו
וְיַעֲקֹב בָּנָיו: פ לו א וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הִוא
אֱדוֹם: ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־
עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה
בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי: ג וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל
אֲחוֹת נְבָיוֹת: ד וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז
וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל: ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה
כתיב את־יעיש קרי אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח
אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וַיִּקַּח
עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־
נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת
כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ
מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת
יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם
מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הִוא
אֱדוֹם: ט וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה
אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יא וַיִּהְיוּ
בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:
יב וְתִמְנַע | הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד

לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃
יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יח וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לְעֵשָׂו כתיב את־יעיש קרי אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח׃ טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז׃ טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף
עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה׃ יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת
אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי
רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת
עֵשָׂו׃ יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יט אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו
וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות יב עמ׳ 19)

עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם (לו, א)

כְּתִיב "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", וְהִיא מִצְוָה, שֶׁכֵּן מְלָאכָה זוֹ מְבָרֶרֶת וּמְזַכֶּכֶת אֶת הָעוֹלָם. בְּרַם, הַחַיּוּת וְהַ׳קָאדְ׳ בִּמְלָאכָה זוֹ הִיא דָּבָר שְׁלִילִי. וְהוּא עִנְיַן דַּם נִדָּה, שֶׁרוֹמֵז עַל רְתִיחַת הַדָּם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי רָצוּי (וְלָכֵן דַּוְקָא מַרְאֶה אָדֹם מְטַמֵּא). וּרְתִיחָה זוֹ בָּאָה מִ"עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם", שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה". (וּרְאֵה לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק לְזח"ג עמ׳ שנט, שֶׁז׳ יְמֵי נִדָּה הֵם כְּמוֹ ז׳ מַלְכֵי אֱדוֹם).

שביעי כ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה׃ כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ כב וַיִּהְיוּ
בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃
כג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ
וְאוֹנָם׃ כד וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה
אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיְּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־
הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו׃ כה וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשָׁן
וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃ כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן
וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן
וַעֲקָן׃ כח אֵלֶּה בְנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃ כט אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף
צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃ ל אַלּוּף דִּשָׁן אַלּוּף אֵצֶר
אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ
שֵׂעִיר׃ פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וַיִּמְלֹךְ
בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃
לג וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח
מִבָּצְרָה׃ לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם
מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב
וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃ לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן
בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ
וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃
מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת׃ מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה
אַלּוּף פִּינֹן׃ מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
מִבְצָר׃ מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה |
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא
עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם,

וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 109)

אַלּוּף עִירָם (לו, מג)

שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲרֹם תַּסְרֻרִיּוֹת (אוֹצָרוֹת) לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה)

הָ'אוֹצָרוֹת' הֵם בֵּרוּר נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל גָּלוּת אֱדוֹם, שֶׁהוּא מַטְרַת גָּלוּת זוֹ. וְהִנֵּה, אַף בְּחַג הַגְּאֻלָּה י"ט כִּסְלֵו מָצִינוּ פְּעֻלָּה וְהַשְׁפָּעָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב "הִפְלִיא ה' וְהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת . . בְּעֵינֵי כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ". וּמִכָּאן לְמֵדִים עַל דְּבַר הַחִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְקַיֵּם מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, כִּפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת מְלָכִים ספ"ח).

מפטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמֹות אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר: מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה | אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הִוא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א חֲזוֹן מַרְאֵה הַנְּבוּאָה שֶׁל **עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה** אֱלֹקִים **לֶאֱדוֹם** עַל אֱדוֹם **שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ** אֲנִי וְיִרְמְיָה וּשְׁעָיָה וְעָמוֹס **מֵאֵת יְהוָה** עַל חֶרְבַּן אֱדוֹם **וְצִיר** שָׁלִיחַ **בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח** זֶה לָזֶה שֶׁיֹּאמְרוּ **קוּמוּ** אַתֶּם **וְנָקוּמָה** גַּם אָנוּ **לְמִלְחָמָה:** **ב הִנֵּה** בִּתְחִילַת מְמִשַּׁלְתְּךָ אֱדוֹם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, גּוֹי **קָטֹן נְתַתִּיךְ בַּגּוֹיִם בָּזוּי** מְבֻזֶּה **אַתָּה מְאֹד** וְלָמָּה יִצְטַרֵךְ אֲסִיפַת כָּל הַגּוֹיִם נֶגֶד אוּמָּה קְטַנָּה, לְהִלָּחֵם עַל אוּמָּה בְּזוּיָה? מֵשִׁיב....:

ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ הֱסִיתְךָ לְהִתְגָּאוֹת יוֹתֵר מִדַּאי כְּאִלּוּ **שֹׁכְנִי** אַתָּה שׁוֹכֵן **בְּחַגְוֵי־סֶלַע** בִּבְקָעֵי הַסֶּלַע עַד שֶׁלֹּא יוּכַל מִי לִקְרוֹב אֵלֶיךָ, וּכְאִלּוּ **מְרוֹם** וְנִשָּׂא **שִׁבְתּוֹ לָכֵן אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ:** **ד אִם־תַּגְבִּיהַּ** לְשֶׁבֶת בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ **כַּנָּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִדּוֹרְךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ** אֶל עֹמֶק יְהוֹשָׁפָט (יואל ד יב) **נְאֻם־יְהוָה:** **ה** אַחֲרֵי שֶׁהִתְחִיל לְנַבֵּא אֶת הֶעָתִיד לָבֹא עַל אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שָׁב לְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן מַה שֶּׁיִּקְרֶה לָהֶם בִּזְמַן קוֹדֵם (ע' ישעיה ס' כ"א וירמיה ס' מ"ט) **אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ עָלֶיךָ אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה** הַמְפַחֲדִים לְגָזוֹל בַּיּוֹם **אֵיךְ נִדְמֵיתָה** יָשַׁנְתָּ וְלֹא הֵקִיצוֹתָ מִשְּׁנָתְךָ לְגָרֵשׁ אוֹתָם **הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם** דֵּי סִפּוּקָם **אִם־בֹּצְרִים** תּוֹלְשֵׁי עִנְּבֵי הַגֶּפֶן **בָּאוּ לְךָ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת** כִּי יֵרְאִים פֶּן יָבֹא בַּעַל הַבַּיִת לָכֵן לֹא יִקְצְרוּ אֶת הַכֹּל, וְאִם כֵּן אֶשְׁאַל וּמַדּוּעַ לֹא הִשְׁאִירוּ לְךָ מְאוּמָה: **ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ** מִטְמוֹנֵי **עֵשָׂו נִבְעוּ** נִתְגַּלּוּ **מַצְפֻּנָיו:** **ז הַבָּיא** מֵשִׁיב שֶׁכָּל זֶה הָיָה עַל יְדֵי תַּחְבּוּלָה כִּי **עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ** לוּז אוֹתְךָ **כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ** הַמְחֻיָּבִים לַעֲזוֹר לְךָ אֲבָל לֹא עָזְרוּ לְךָ בַּמִּלְחָמָה **הִשִּׁיאוּךָ** הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לָלֶכֶת לַמִّלְחָמָה **וְגַם יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶּךָ** כִּי שָׁמַעְתָּ לָהֶם וְהָלַכְתָּ, אוֹכְלֵי **לַחְמְךָ** הֵם **יָשִׂימוּ מָזוֹר** מַכָּה **תַּחְתֶּיךָ** בִּמְקוֹמְךָ **הֵכִינוּ לְךָ כִּלְיוֹן וָאֲבָדוֹן** כִּי **יֵעָצוּ עָלֶיךָ**

הפטרה לפרשת וישלח לקריאה בציבור

ולשמו"ת בעובדיה פרק א

א א **חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנָּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: ח הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד**

שי למורא

א) לֶאֱדוֹם, עַל אֱדוֹם. **שָׁמַעְנוּ,** אֲנִי וּשְׁאָר נְבִיאִים. **וְצִיר, שָׁלִיחַ. בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח,** כְּלוֹמַר, כָּל הַגּוֹיִם הִתְעוֹרְרוּ לָבוֹא עַל אֱדוֹם לְמִלְחָמָה. **ב) קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם,** בִּתְחִלַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם הָיִיתָ קָטָן בַּגּוֹיִם, וּמְבֻזֶּה מְאֹד בֵּינֵיהֶם. **ג) זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ,** אַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּדַּלְתָּ, הִסִּית אוֹתְךָ לִבְּךָ לְהִתְגָּאוֹת גַּם עַל אָחִיךָ יַעֲקֹב. **שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי סֶלַע,** חוֹשֵׁב אַתָּה שֶׁהֵנֵּךְ שׁוֹכֵן בִּבְקָעִים שֶׁבַּסֶּלַע גָּבוֹהַּ וְאֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב אֵלֶיךָ. **ה) אֵיךְ נִדְמֵיתָה,** לָמָּה נִדַּמְתָּ דּוּמָם, וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ עַד שֶׁנָּגְבוּ מִמְּךָ הַכֹּל. **ו) אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו,** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ בְּתֵי עֵשָׂו לְקַחַת הַכֹּל. **נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו,** נִתְבַּקְּשׁוּ וְנִתְגַּלּוּ מְקוֹמוֹת הַמִּסְתּוֹר שֶׁלּוֹ. **ז) עַד הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ,** כְּשֶׁיָּצָאתָ לַמִּלְחָמָה נֶגֶד אוֹיְבֶיךָ, לוּז אוֹתְךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ עַד הַגְּבוּל, וּמִשָּׁם בָּרְחוּ וְלֹא הָיוּ לְעֶזְרָתְךָ. **הִשִּׁיאוּךָ,** אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. **יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ,** אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ הִצְלִיחוּ לְפַתּוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. **לַחְמְךָ,** אוֹכְלֵי לַחְמְךָ **יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ,** יָשִׂימוּ חֹלִי וּמַכָּה בִּמְקוֹם שֶׁלְּךָ. **אֵין תְּבוּנָה בּוֹ,** אֵין בְּאֱדוֹם תְּבוּנָה, וְלֹא הֵבִין כִּבְנָת אַנְשֵׁי בְרִיתוֹ. **ח) בַּיּוֹם הַהוּא,** בְּיוֹם בּוֹא הַפֻּרְעָנוּת. **מֵהַר עֵשָׂו,** מֵאוֹתָם שֶׁמִּקּוֹרָם מֵהַר עֵשָׂו. **ט) וְחַתּוּ,** וְיִשָּׁבְרוּ. **תֵּימָן,** הִיא אֶרֶץ אֱדוֹם שֶׁהִיא בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **מִקָّטֶל,** מִתּוֹךְ הֶרֶג. **י) מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב,** בִּגְלַל הַחֲמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב. **יא) בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד,** זֶהוּ הַחֲמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב, בַּיּוֹם

רָעָה וְאֵין תְּבוּנָה בּוֹ בֶּאֱדוֹם לְהַרְגִּישׁ בַּדָּבָר לְהִיוֹת נִשְׁמָר מֵהֶם: **ח הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא** בְּאַחֲרִית הַיָּמִים **נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם** לֹא יִתְחַכְּמוּ בְּתַחְבּוּלוֹת הַמִּלְחָמָה לְהַצִּיל נַפְשָׁם **וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו:** **ט וְחַתּוּ** יִשָּׁבְרוּ **גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן** הוּא אֱדוֹם הַיּוֹשֵׁב בְּהַר שֵׂעִיר בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל **לְמַעַן יִכָּרֵת** כָּל **־אִישׁ** גִּבּוֹר **מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל** מֵרוֹב הֶרֶג שֶׁיָּבֹא עֲלֵיכֶם: **י** כָּל זֶה נִגַּע לָהֶם **מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב** בִּגְלַל הַחֲמָס שֶׁעָשׂוּ לְיַעֲקֹב וְהוּא **תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ** וְתִהְיֶה נִכְרֶתֶת **לְעוֹלָם** וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם: **יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ** בְּעֵת שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים הָעוֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב (וְעַל נְבוּכַדְנֶצַּר יֹאמַר, הַמַּחֲרִיב

שי למורא

שֶׁנֶּעֱמַדְתָּ מֵרָחוֹק. **בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ,** בַּזְּמַן שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים אֶת הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב . **גַּם אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם,** הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאֶחָד מֵהֶם. **יב) וְאַל תֵּרֶא,** לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט וְלַעֲמֹד מִנֶּגֶד. **בְּיוֹם אָחִיךָ,** בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ. **בְּיוֹם נָכְרוֹ,** בַּיּוֹם שֶׁנִּהְיָה כְּנָכְרִי וְהַגְּלָה מֵאַרְצוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם הִמָּסְרוֹ בְּיַד אוֹיְבָיו. **יג) אַל תָּבוֹא,** לֹא הָיָה לְךָ לָבוֹא. **וְאַל תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ,** לֹא הָיָה לְךָ לִשְׁלֹחַ יָדֶיךָ בְּעָשְׁרוֹ, לָבוֹז אֶת רְכוּשוֹ. **יד) עַל הַפֶּרֶק,** עַל אֵם הַדֶּרֶךְ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּתְפָּרְקִים הַדְּרָכִים לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים. **וְאַל תַּסְגֵּר,** לֹא הָיָה לְךָ לִמְסֹר. **טז) כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל הַר קָדְשִׁי,** כָּאן מְדַבֵּר הַנָּבִיא אֶל יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁתִיתֶם מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה. **טז) וְשָׁתוּ וְלָעוּ,** וְיִשְׁתּוּ וְיִבְלְעוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וְלָעוּ", וְיִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים. **כְּלוּא הָיוּ,** כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם. **יז) וְהָיָה קֹדֶשׁ,** יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. **אֵת מוֹרְשֵׁיהֶם,** אֶת הַגּוֹיִם שֶׁיִּירְשׁוּ אוֹתָם מִקֶּדֶם. **כ) הַחֵל הַזֶּה,** הַחַיִל הַזֶּה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ מֵהַגָּלוּת. **אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים,** אֲשֶׁר הָיוּ בַּגָּלוּת עִם עַמִּים כְּנַעֲנִיִּים שֶׁבָּרְחוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. **עַד צָרְפַת,** שֶׁהִתְרַחֲקוּ וְיָשְׁבוּ בִּמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים וְהִגִּיעוּ עַד צָרְפַת. **וְגָלַת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד,** וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּסְפָרַד.

עטרת מרים

הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהוּא רָאָה זֶה וְעָמַד מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַר לְיַעֲקֹב אָחִיו) **וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו** (שְׁעָרָיו) שֶׁל יַעֲקֹב **וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם יַדּוּ גוֹרָל הִשְׁלִיכוּ** גּוֹרָל וְחִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם לַחֲלָקִים **גַּם־אַתָּה** אֱדוֹם **כְּאַחַד מֵהֶם** הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִית גַּם אַתָּה כְּאַחַד מִן הַנִּלְחָמִים וְהַשּׁוֹלְלִים, וְזֶהוּ הֶחָמָס: **יב וְאַל־תֵּרֶא** לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט **בְּיוֹם** צָרַת **־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ** בְּיוֹם שֶׁנִּתְנַכֵּר מֵאַרְצוֹ **וְהָיָה כְּנָכְרִי וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ** וְלֹא תוֹצִיא הַשִּׂמְחָה שֶׁבַּלֵּב אֶל הַפֶּה לְדַבֵּר לַעַג וָבוּז עַל מַפַּלֶת יִשְׂרָאֵל **בְּיוֹם צָרָה:** **יג אַל־תָּבוֹא** וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה לְךָ לָבוֹא **בְשַׁעַר ־עַמִּי** לְכִבּוּשׁ אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בְּחָרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי **בְּיוֹם אֵידָם** בְּיוֹם רָעָתָם **אַל־תֵּרֶא** לֹא הָיָה רָאוּי לְךָ **גַּם־אַתָּה** לִרְאוֹת **בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם** שֶׁבָּא עָלָיו **אֵידוֹ** רָעָתוֹ **וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה** יָדְךָ **בְחֵילוֹ** בִּנְכָסָיו **בְּיוֹם אֵידוֹ: יד** זֶה יֹאמַר עַל אַנְשֵׁי טִיטוּס שֶׁהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר **וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק** בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָנוּס, **לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר** לְמַאֲסָר **שְׂרִידָיו** שְׁאֵרִיתָם **בְּיוֹם צָרָה: טו** כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה יוֹם יְהוָה הַתְּשׁוּמִין מַה' **עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ** לְיִשְׂרָאֵל כֵּן **יֵעָשֶׂה לְךָ גְּמֻלְךָ** הַגְּמוּל הָרָאוּי לְךָ **יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז** אֶל מוּל יְהוּדָה יֹאמַר **כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי** מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה כֵּן **יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם** שֶׁהֵרַעוּ לָכֶם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה **תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ** יִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים מִן הַפּוּרְעָנִיּוֹת **וְהָיוּ כְּלוּא הָיוּ** יִהְיוּ כְּלִים כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם: **יז** אֲבָל **וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה** יִשָּׁאֲרוּ אֲנָשִׁים **וְהָיָה קֹדֶשׁ** כִּי לֹא יוֹסִיף לָבוֹא בָּהּ טָמֵא **וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב** אֶת מוֹרָשֵׁיהֶם אֶת הַכִּבְלִיִּים שֶׁיָּרְשׁוּ אוֹתָם מֵאָז: **יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ** הַבּוֹעֵר מִקָּרוֹב **וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה** הַבּוֹעֵר מֵרָחוֹק **וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ**

בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְּיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַּם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לְךָ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוּא הָיוּ: יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וִירֵשׁוּ בֵית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יט וִירְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וִירְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלַת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלַת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר

הַנִּשְׂרָף מֵהַר וְדָלְקוּ בָהֶם יִשְׂרָאֵל יַדְלִיקוּ אֶת בֵּית הַכִּשֵּׁדִים וַאֲכָלוּם וְיִשְׂרְפוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר וּבְדַאי כֵּן יִהְיֶה: **יט** וְיִרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה הָעֵמֶק יִירְשׁוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיִרְשׁוּ גַּם אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: **כ** נְבוּאָה לָעָתִיד, מִי וְמִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ הַיּוֹרְשִׁים. וְאָמַר: **וְגָלַת** בְּנֵי הַגּוֹלָה **הַחֵל** שֶׁל הַחַיִל **־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר** יֵשְׁבוּ שָׁם **־כְּנַעֲנִים** שֶׁבָּרְחוּ מֵאַרְצָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ

בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מֹושִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

עטרת מרים

אֲשֶׁר מְקוֹם מוֹשָׁבָם הִגִּיעַ עַד־צָרְפַּת פרנצ"א וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּגָלוּת בִּסְפָרַד אַסְפַּמְיָא, הֵם יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב אֶת הַר עֵשָׂו אֶרֶץ אֱדוֹם: **כא** וְעָלוּ מֹושִׁעִים מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׂרָיו בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו עַל מַה שֶׁהֵרַעוּ לְיִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה אִז לַיהוָה הַמְּלוּכָה הַכֹּל יוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ וִיקַבְּלוּהוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ:

שי למורא

כא) וְעָלוּ מוֹשִׁעִים, הֵם הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׂרָיו. וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה, וְתִתְגַּלֶּה מַלְכוּת ה' עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָעוֹלָם, וּתְהִי מַלְכוּת ה' לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום רביעי בלילה, י"ג כסלו

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:14	06:19	08:13	08:16	08:48	08:52	09:42	09:45	16:40	16:38	17:07	17:06	16:18	17:17
חיפה (ח)	06:16	06:21	08:13	08:16	08:49	08:53	09:43	09:46	16:39	16:37	17:04	17:03	16:07	17:14
ירושלים (ח)	06:13	06:18	08:11	08:15	08:47	08:51	09:41	09:44	16:42	16:40	17:05	17:03	16:01	17:14
תל אביב (ח)	06:15	06:21	08:13	08:17	08:49	08:53	09:43	09:46	16:39	16:37	17:06	17:05	16:18	17:16
אוסטריה, וינה (ח)	07:11	07:20	08:37	08:41	09:24	09:29	10:11	10:15	16:09	16:05	16:46	16:42	15:47	16:57
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:56	05:53	08:44	08:43	09:29	09:29	10:43	10:43	20:18	20:24	20:49	20:56	20:05	21:09
אוקראינה, אודסה (ח)	07:08	07:16	08:38	08:43	09:23	09:28	10:11	10:15	16:18	16:14	16:53	16:50	15:56	17:03
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:45	06:53	08:11	08:15	08:58	09:03	09:45	09:49	15:44	15:40	16:21	16:17	15:22	16:31
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:57	07:06	08:22	08:27	09:09	09:15	09:56	10:00	15:54	15:49	16:31	16:27	15:32	16:41
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:29	07:38	08:49	08:54	09:38	09:44	10:24	10:28	16:13	16:08	16:52	16:47	15:50	17:02
אוקראינה, קייב (ח)	07:23	07:32	08:42	08:46	09:31	09:37	10:17	10:21	16:05	15:59	16:44	16:39	15:42	16:54
איטליה, מילאנו (ח)	07:31	07:39	09:04	09:08	09:48	09:53	10:36	10:40	16:50	16:46	17:22	17:19	16:28	17:32
אקוואדור, קיטו (ח)	05:56	05:58	08:26	08:27	08:56	08:58	09:59	10:01	18:04	18:06	18:28	18:30	17:48	18:39
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:37	05:35	08:25	08:24	09:06	09:06	10:19	10:19	19:44	19:50	20:13	20:20	19:31	20:32
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:12	06:08	09:01	08:59	09:50	09:49	11:05	11:05	20:51	20:58	21:26	21:33	20:39	21:47
ארה"ב, בולטימור (ח)	06:57	07:04	08:43	08:47	09:23	09:27	10:14	10:17	16:47	16:45	17:18	17:16	16:27	17:28
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:50	06:57	08:33	08:37	09:14	09:18	10:05	10:08	16:33	16:30	17:05	17:02	16:13	17:15
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:51	06:57	08:34	08:38	09:15	09:19	10:05	10:09	16:33	16:31	17:05	17:03	16:13	17:15
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:31	07:38	09:11	09:15	09:53	09:57	10:42	10:46	17:05	17:02	17:38	17:35	16:44	17:48
ארה"ב, האוסטון (ח)	06:52	06:57	08:53	08:56	09:28	09:31	10:22	10:25	17:24	17:23	17:50	17:49	17:05	18:00
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:31	06:36	08:26	08:29	09:02	09:06	09:56	09:59	16:45	16:44	17:14	17:12	16:26	17:24
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:44	06:48	08:50	08:53	09:23	09:26	10:19	10:22	17:30	17:30	17:56	17:56	17:12	18:06
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:48	06:55	08:30	08:34	09:11	09:15	10:01	10:04	16:27	16:24	16:59	16:57	16:07	17:09
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:14	07:20	08:58	09:01	09:38	09:42	10:29	10:32	16:58	16:55	17:29	17:27	16:37	17:39
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:48	06:55	08:29	08:33	09:10	09:15	10:00	10:04	16:25	16:21	16:57	16:54	16:04	17:07
בוליביה, לה-פס (ח)	05:50	05:50	08:30	08:30	09:02	09:03	10:09	10:10	18:47	18:51	19:12	19:16	18:32	19:26
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:10	08:19	09:27	09:31	10:17	10:23	11:02	11:06	16:46	16:40	17:26	17:21	16:23	17:36
בלגיה, בריסל (ח)	08:09	08:18	09:27	09:31	10:17	10:22	11:02	11:06	16:48	16:42	17:27	17:23	16:25	17:38
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:12	05:11	07:55	07:55	08:30	08:31	09:39	09:40	18:38	18:43	19:00	19:05	18:24	19:15
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:01	05:01	07:44	07:44	08:19	08:20	09:28	09:29	18:20	18:25	18:47	18:51	18:06	19:01
בריטניה, לונדון (ח)	07:29	07:39	08:45	08:50	09:36	09:41	10:21	10:25	16:05	15:59	16:43	16:38	15:45	16:54
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:46	07:57	08:55	09:00	09:49	09:55	10:32	10:37	16:03	15:57	16:46	16:40	15:42	16:56
גרמניה, ברלין (ח)	07:40	07:49	08:52	08:57	09:44	09:50	10:28	10:33	16:06	16:00	16:46	16:41	15:43	16:57
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:49	07:58	09:09	09:14	09:58	10:03	10:44	10:48	16:33	16:28	17:12	17:08	16:11	17:23
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:08	05:07	07:52	07:52	08:29	08:29	09:38	09:39	18:46	18:51	19:06	19:11	18:32	19:22
הודו, מומבאי (ח)	06:50	06:53	09:03	09:06	09:35	09:38	10:33	10:35	17:59	17:59	18:24	18:24	17:41	18:34
הודו, פונה (ח)	06:45	06:48	08:59	09:01	09:31	09:33	10:29	10:31	17:56	17:56	18:21	18:21	17:38	18:31
הונגריה, בודפשט (ח)	06:58	07:06	08:25	08:30	09:12	09:17	09:59	10:03	16:01	15:57	16:37	16:34	15:39	16:47
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:55	07:02	08:38	08:42	09:19	09:23	10:09	10:13	16:37	16:34	17:09	17:06	16:16	17:19
יוון, אתונה (ח)	07:13	07:19	09:01	09:05	09:40	09:44	10:32	10:35	17:09	17:07	17:40	17:37	16:49	17:49
מולדובה, קישינב (ח)	07:17	07:25	08:46	08:50	09:32	09:37	10:19	10:23	16:24	16:19	17:00	16:56	16:02	17:10

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:48	06:51	09:01	09:03	09:33	09:36	10:30	10:33	17:56	17:56	18:21	18:21	17:38	18:31
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:43	04:39	07:31	07:28	08:27	08:26	09:45	09:44	19:48	19:56	20:26	20:35	19:37	20:51
נפאל, קטמנדו (ח)	06:30	06:34	08:33	08:36	09:08	09:11	10:03	10:06	17:09	17:08	17:36	17:35	16:50	17:46
סינגפור, סינגפור (ח)	06:49	06:51	09:17	09:19	09:48	09:49	10:50	10:52	18:52	18:54	19:16	19:18	18:36	19:27
פולין, ורשא (ח)	07:08	07:18	08:21	08:26	09:13	09:19	09:57	10:02	15:36	15:30	16:17	16:12	15:12	16:27
פרו, לימה (ח)	05:33	05:33	08:10	08:11	08:42	08:43	09:47	09:49	18:16	18:19	18:40	18:43	18:01	18:53
צרפת, ליאון (ח)	07:49	07:57	09:21	09:26	10:06	10:11	10:54	10:58	17:04	17:00	17:39	17:35	16:42	17:49
צרפת, פריז (ח)	08:10	08:18	09:33	09:38	10:21	10:26	11:08	11:12	17:05	17:00	17:41	17:37	16:43	17:51
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:46	05:48	08:12	08:14	08:42	08:44	09:44	09:46	17:39	17:40	18:03	18:04	17:22	18:13
קנדה, טורונטו (ח)	07:20	07:27	08:57	09:01	09:40	09:44	10:29	10:33	16:50	16:46	17:20	17:17	16:29	17:30
קנדה, מונטריאול (ח)	07:02	07:10	08:35	08:39	09:19	09:24	10:08	10:11	16:19	16:15	16:53	16:49	15:58	17:03
קפריסין, לרנקה (ח)	06:26	06:32	08:20	08:23	08:57	09:00	09:50	09:53	16:37	16:35	17:06	17:04	16:17	17:15
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:40	08:51	09:43	09:48	10:39	10:45	11:21	11:26	16:44	16:37	17:28	17:23	16:20	17:39
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:18	08:29	09:17	09:22	10:15	10:21	10:56	11:01	16:17	16:09	16:59	16:52	15:52	17:10
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:34	07:42	09:03	09:07	09:49	09:54	10:36	10:40	16:39	16:35	17:16	17:12	16:18	17:26
שוויץ, ציריך (ח)	07:40	07:48	09:08	09:12	09:54	09:59	10:41	10:45	16:48	16:44	17:20	17:16	16:27	17:30
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:21	06:24	08:39	08:42	09:10	09:13	10:10	10:12	17:47	17:48	18:11	18:12	17:30	18:22

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00501
22/11/2015

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377